

การศึกษาวิเคราะห์ผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศ พระเมรุ ผ่านตัวแบบของสมเด็จพระเจ้า
เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม แบบ 1.1 หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาวิเคราะห์ผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศ พระเมรุ ผ่านตัวแบบ
ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม แบบ 1.1 หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2565
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

AN ANALYTICAL STUDY OF THAI ROYAL CREMATORIUM DESIGN THROUGH
ARCHITECTURAL DRAWINGS OF PRINCE NARISARA NUWATTIWONG

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Doctor of Philosophy HISTORY OF ARCHITECTURE
Department of Architecture and Related Arts
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2022
Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ การศึกษาวิเคราะห์ผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศ
พระเมรุ ผ่านตัวแบบของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติ
วงศ์

โดย นายบุญยกกร วชิระเธียรชัย

สาขาวิชา ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม แบบ 1.1 หลักสูตรปรัชญาดุษฎี
บัณฑิต

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย (ผู้รักษาการแทน)
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาริต นีรัตศัย)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ชาติรี ประภิตนนทการ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(รองศาสตราจารย์ ดร. โชติมา จตุรวงศ์)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์)

59052801 : ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม แบบ 1.1 หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

คำสำคัญ : พระเมรุมาศ, พระเมรุ, แบบสถาปัตยกรรม, แบบต้นร่าง, แบบร่าง, แบบจริง

นาย บุญยกร วชิระเจียรชัย: การศึกษาวิเคราะห์ผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศ พระเมรุผ่านตัวแบบของสมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล

แบบสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศ และพระเมรุ ผลงานฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นแบบที่ปรากฏรายการและจำนวนแบบมาก เนื่องด้วยเป็นประเภทงานสถาปัตยกรรมที่พระองค์ทรงงานไว้หลายชิ้นซึ่งมีจำนวนถึง 13 ชิ้นงาน และปรากฏแบบถึง 10 ชิ้นงาน โดยงานสถาปัตยกรรมไทยประเภทพระเมรุ ถือเป็นงานฐานานุกิต์สูง มีแบบแผนที่แฝงด้วยคติความเชื่อและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยมีการปรับเปลี่ยนเรื่อยมาตามยุคสมัย

จนมาถึงช่วงที่สมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เข้ามามีบทบาทในการออกแบบงานพระเมรุ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงกว้างว่าเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางความคิดด้านการออกแบบ และมีความหลากหลายในเชิงรูปแบบอย่างมาก จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิเคราะห์ถึงรูปแบบและวิธีคิดในการออกแบบผ่านตัวแบบสถาปัตยกรรมประกอบกับหลักฐานแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์โดยสังเขป คือ 1) ศึกษาขั้นตอน วิธีการทำงาน และคุณลักษณะของแบบสถาปัตยกรรมประเภทพระเมรุ 2) ศึกษาวิเคราะห์ที่มาของรูปแบบและปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ผ่านตัวแบบ เอกสารและบันทึกต่างๆ 3) ศึกษาวิเคราะห์หลักคิดสำคัญในการออกแบบพระเมรุ ทั้งงานผังบริเวณ และงานอาคาร โดยขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ คือการค้นคว้ารวบรวมแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุเพื่อค้นหาขั้นตอนและวิธีการทำงานแบบของสมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ และประเมินคุณค่าความสำคัญของตัวแบบ เพื่อสร้างจินตภาพความสมบูรณ์ของงานพระเมรุให้เกิดขึ้นด้วยภาพจำลองสามมิติในมุมมองแบบ isometric แล้วจึงทำการศึกษาวิเคราะห์งานออกแบบถึงหลักการ วิธีคิด และรูปแบบในเชิงลึก

ผลลัพธ์ของงานวิจัยนี้ได้ฉายภาพให้เห็นถึง 1) ขั้นตอนและวิธีการทำงานแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุชิ้นหนึ่งๆ ของสมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ 2) จินตภาพสมบูรณ์ของมณฑลงานพระเมรุทั้ง 10 ชิ้นงานจากร่องรอยแบบสถาปัตยกรรม 3) หลักการมองและการทำความเข้าใจงานพระเมรุแบบแยกส่วน และท้ายที่สุด คือ 4) หลักคิดในการขึ้นรูปแบบ 5 ประการ ได้แก่ 1) หลักสัดส่วนสัมพันธ์ 2) หลักห้องเสา การล้อมรอบเสาและรูปแบบหลังคา 3) หลักฐานขาลา 4) หลักองค์ประกอบส่วนจั่ว และ 5) หลักองค์ประกอบส่วนยอด

59052801 : Major HISTORY OF ARCHITECTURE

Keyword : royal crematorium, crematorium, architectural drawing, conceptual drawing, preliminary drawing, construction drawing

MR. BOONYAKORN WACHIRATIENCHAI : AN ANALYTICAL STUDY OF THAI ROYAL CREMATORIUM DESIGN THROUGH ARCHITECTURAL DRAWINGS OF PRINCE NARISARA NUWATTIWONG THESIS ADVISOR : PROFESSOR SOMKID JIRATUTSANAKUL

Being known as the great craftsman of Siam, Prince Narisara Nuwattiwong (Prince Naris for short) had created a number of architectural designs for several buildings in Thailand. Furthermore, he was assigned to do architectural drawings of crematoriums of royal family members and monks. According to historical documents, he had designed thirteen crematoriums and his architectural drawings of ten crematoriums were conserved. The architectural work on royal crematoriums has been considered the work of high dignity and great prestige since Ayutthaya period. This form of architecture also lies in profound beliefs among Thai people regardless of architectural changes over time.

The crematorium design of Prince Naris had gained wide acceptance as the changes in design thinking were reflected through a variety of architectural forms. Therefore, researcher intended to study ideas behind the crematorium design of Prince Naris based on his architectural drawings and circumstantial evidence. The objectives of this thesis were to 1) study process and procedure for designing crematoriums as well as distinctive features of each crematorium, 2) analyze factors affecting crematorium designs of Prince Naris through his architectural drawings and historical documents, 3) analyze key concepts behind his crematorium designs in both area planning and building by collecting architectural drawings of the crematoriums to explore his work process, evaluate the importance of the drawings, create complete images of the crematoriums in isometric three-dimensional view, and conduct an in-depth study of the designs in terms of principles, ideas and forms.

The thesis results portrayed 1) process and procedure of Prince Naris for designing each crematorium, 2) complete images of the ten crematoriums created based on the traces of architecture, 3) structural elements of the crematoriums in separate sections, and 4) how the separate sections were designed and formed into the crematoriums, such as proportion, pillar span, base, as well as gable and spire elements.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงยิ่งของศาสตราจารย์สมคิด จิระทัศนกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่ให้คำปรึกษา ข้อคิดเห็น คำแนะนำ และแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ โดยตลอด อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างของการทำงานวิชาการ และเป็นผู้เบิกทางแนวการศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลงานมีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ซึ่งมีอิทธิพลต่อผู้วิจัยอย่างมาก

ขอขอบพระคุณ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์ ดร.ชาติรี ประภิตนนทการ ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน รองศาสตราจารย์ ดร.โชติมา จตุรงค์ และผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์ ที่กรุณาตรวจสอบ และให้ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่อนุญาตให้สืบค้น ทำสำเนา และเอื้อเฟื้อข้อมูล ด้านเอกสารจดหมายเหตุ แบบแปลน และภาพถ่ายเก่า ซึ่งเป็นข้อมูลขั้นต้นที่เป็นหลักฐานสำคัญในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งต้องขอบคุณไปถึงเจ้าหน้าที่ที่ให้การช่วยเหลือเป็นอย่างดี และนายอภิวัฒน์ ประทีปเรืองเดช ผู้ช่วยในการเขียนแบบ และลายเส้นสถาปัตยกรรมที่ใช้ประกอบในวิทยานิพนธ์

นอกเหนือจากนี้ขอกราบระลึกถึงคุณอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย อันเป็นฐานความรู้ที่สำคัญอย่างยิ่ง ได้แก่ ศาสตราจารย์พิเศษ เสนอ นิลเดช อาจารย์วนิดา พิงสุนทร รองศาสตราจารย์ถัย ใจจงรัก นายก่อเกียรติ ทองผุด รวมถึง พลอากาศตรี อารุเงินชุกกลิ่น และรองศาสตราจารย์สมใจ นิมเล็ก อาจารย์ผู้ล่วงลับไปแล้ว และคุณของบิดา มารดา ครอบครัววชิระธีรชัย ครอบครัวจรรจุล และผู้มีพระคุณทุกท่าน

ท้ายที่สุดเหนือสิ่งอื่นใด ขอกล่าวเทิดทูนผลงานมีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าของไทย ที่จุดประกายให้ผู้ศึกษาได้ถลาลึกลงไปแสวงหาถึงหลักวิชาในการออกแบบศิลปสถาปัตยกรรมไทยประเภทพระเมรุในครั้งนี ซึ่งเพียงเป็นส่วนหนึ่งของผลงานอีกจำนวนมากที่พระองค์ทรงรังสรรค์ไว้

คุณค่าอันพึงมีจากความรักในการศึกษาครั้งนี้ขอมอบแด่การรักษาและสืบสานงานสถาปัตยกรรมไทยให้คงอยู่และเป็นแนวในการสร้างสรรค์งานให้มีความเจริญสืบไป

นาย บุณยกร วชิระธีรชัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
3. สมมติฐานของการวิจัย.....	2
4. ขอบเขตของการวิจัย.....	3
5. นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
บทที่ 2 แบบสถาปัตยกรรม.....	8
1. กระบวนการทำงานแบบ.....	10
1.1 ภาพบุคคล.....	11
1.2 งานสถาปัตยกรรม.....	11
1.2.1 วัดราชาธิวาส.....	12
1.2.2 ศาลาคู่หน้าพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร.....	12
1.2.3 ชุมประตู่วัดเบญจมบพิตร.....	13
1.2.4 ช่วงเวลาขณะทำงานก่อสร้างวัดเบญจมบพิตร.....	14
2. แบบต้นร่าง แบบร่าง และแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุ.....	22

2.1 แบบต้นร่างและแบบร่างพระเมรุ.....	22
2.1.1 งานสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ พ.ศ.2463.....	22
2.1.2 งานสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พ.ศ.2464.....	22
2.2 แบบก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม.....	23
2.2.1 งานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ กรมขุนสุพรรณภาควดี .24	
2.2.2 งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง	24
2.2.3 งานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ	28
2.2.4 งานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.....	35
2.2.5 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร.....	43
2.2.6 งานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา	47
2.2.7 งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	51
2.2.8 งานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี.....	54
2.2.9 งานพระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช	60
2.2.10 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอดุลเดช กรมหลวงสงขลา นครินทร์.....	64
3. อภิปรายผล.....	67
บทที่ 3 ผังบริเวณพระเมรุ.....	73
1. องค์ประกอบผังบริเวณงานพระเมรุ.....	74
2. แบบผังบริเวณและภาพถ่ายสำคัญ	76
2.1 งานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ กรมขุนสุพรรณภาควดี	77

2.2 งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง .81	
2.3 งานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานา รธ.....	92
2.4 งานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.....	102
2.5 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร.....	111
2.6 สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา	122
2.7 งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	135
2.8 งานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี	147
2.9 งานพระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยา ภาณุพันธุวงศ์วรเดช	156
2.10 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอดุลเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ 168	
3. ผังบริเวณบับสมบูรณ และภาพจำลองสามมิติ	177
4. อภิปรายผล.....	184
4.1 อาคารในผังบริเวณ ประกอบด้วย.....	184
4.2 แนวแกนมณฑลพิธี	184
4.3 ทิศทางพระเมรุและอาคารที่เกี่ยวข้อง.....	184
4.4 รูปแบบการกำหนดแนวปริมณฑล ด้วยสิ่ง ทับเกษตร แผงรั้วและเสาโคม.....	185
4.5 ถนนและสวนหย่อม	186
บทที่ 4 องค์ประกอบพระเมรุแบบแยกส่วน	197
1.รูปแบบปราสาทตามพระวินิจฉัยและระเบียบวิธีการศึกษา	197
2. องค์ประกอบพระเมรุและอาคารสำคัญ.....	198
2.1 งานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ กรมขุนสุพรรณภาควดี.....	199
2.1.1 รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	199
2.1.2 องค์ประกอบรองส่วนที่ 1	199

2.1.3	องค์ประกอบบรองส่วนที่ 2	199
2.1.4	ลวดลายตกแต่ง	200
2.2	งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง 203	
2.2.1	รูปแบบสถาปัตยกรรม	203
2.2.2	องค์ประกอบบรองส่วนที่ 1	204
2.2.3	องค์ประกอบบรองส่วนที่ 2	205
2.2.4	ลวดลายตกแต่ง	206
2.3	งานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานา รธ.....	211
2.3.1	รูปแบบสถาปัตยกรรม	211
2.3.2	องค์ประกอบบรองส่วนที่ 1	212
2.3.3	องค์ประกอบบรองส่วนที่ 2	212
2.3.4	ลวดลายตกแต่ง	213
2.4	งานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.....	220
2.4.1	รูปแบบสถาปัตยกรรม	220
2.4.2	องค์ประกอบบรองส่วนที่ 1	220
2.4.3	องค์ประกอบบรองส่วนที่ 2	221
2.4.4	ลวดลายตกแต่ง	222
2.5	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร.....	228
2.5.1	รูปแบบสถาปัตยกรรม	228
2.5.2	องค์ประกอบบรองส่วนที่ 1	229
2.5.3	องค์ประกอบบรองส่วนที่ 2	229
2.5.4	ลวดลายตกแต่ง	230
2.6	สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา	237

2.6.1	รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	237
2.6.2	องค์ประกอบร่องส่วนที่ 1	237
2.6.3	องค์ประกอบร่องส่วนที่ 2	238
2.6.4	ลวดลายตกแต่ง.....	239
2.7	งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	247
2.7.1	รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	247
2.7.2	องค์ประกอบร่องส่วนที่ 1	247
2.7.3	องค์ประกอบร่องส่วนที่ 2	248
2.7.4	ลวดลายตกแต่ง.....	249
2.8	งานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี	253
3.8.1	รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	253
2.8.2	องค์ประกอบร่องส่วนที่ 1	254
2.8.3	องค์ประกอบร่องส่วนที่ 2	255
2.8.4	ลวดลายตกแต่ง.....	255
2.9	งานพระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยา ภาณุพันธุวงศ์วรเดช.....	263
2.9.1	รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	263
2.9.2	องค์ประกอบร่องส่วนที่ 1	264
2.9.3	องค์ประกอบร่องส่วนที่ 2	265
2.10	งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอดุลเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์	273
บทที่ 5	วิเคราะห์งานออกแบบพระเมรุ.....	275
1.	ระเบียบวิธีการศึกษา	275
2.	การศึกษาวิเคราะห์พระเมรุจากตัวแบบสถาปัตยกรรม	286

2.1 บทวิเคราะห์ พระเมรุพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์ กรมขุนสุพรรณภาควดี	286
.....	
2.1.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์	289
2.1.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมสอบเสาและหลังคา.....	291
2.1.3 หลักฐานขานลา	291
2.1.4 หลักทรงจั่ว.....	293
2.1.5 หลักทรงยอด.....	296
2.2 บทวิเคราะห์ พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ	302
2.2.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์	305
2.2.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมสอบเสาและหลังคา.....	308
2.2.3 หลักฐานขานลา.....	309
2.2.4 หลักทรงจั่ว.....	315
2.2.5 หลักทรงยอด.....	318
2.3 บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานาถ....	330
2.3.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์	332
2.3.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมสอบเสาและหลังคา.....	335
2.3.3 หลักฐานขานลา.....	336
2.3.4 หลักทรงจั่ว.....	343
2.3.5 หลักทรงยอด.....	346
2.4 บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พ.ศ.2464)	354
.....	
2.4.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์	356
2.4.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมสอบเสาและหลังคา.....	359
2.4.3 หลักฐานขานลา	360

2.4.4	หลักทรงจั่ว.....	366
2.4.5	หลักทรงยอด.....	370
2.5	บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์	376
2.5.1	หลักสัดส่วนสัมพันธ์	377
2.5.2	หลักระบบห้องเสา การล้อมสอบเสาและหลังคา.....	379
2.5.3	หลักฐานชालา	380
2.5.4	หลักทรงจั่ว	386
2.5.5	หลักทรงยอด.....	390
2.6	บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา.....	396
2.6.1	หลักสัดส่วนสัมพันธ์	396
2.6.2	หลักระบบห้องเสา การล้อมสอบและหลังคา	399
2.6.3	หลักฐานชาลา.....	400
2.6.4	หลักทรงจั่ว.....	406
2.6.5	หลักทรงยอด.....	409
2.7	บทวิเคราะห์ พระเมรุมาศรัชกาลที่ 6	416
2.7.1	หลักสัดส่วนสัมพันธ์	417
2.7.2	หลักระบบห้องเสา การล้อมสอบและหลังคา	419
2.7.3	หลักฐานชาลา	419
2.7.4	หลักทรงจั่ว.....	427
2.7.5	หลักทรงยอด.....	427
2.8	บทวิเคราะห์พระเมรุ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี.....	435
2.8.1	หลักสัดส่วนสัมพันธ์	436

2.8.2	หลักระบบห้องเสา การล้อมสอบเสาและหลังคา.....	439
2.8.3	หลักฐานขาลา.....	439
2.8.4	ทรงจั่ว.....	445
2.8.5	ทรงยอด.....	449
2.9	บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรม พระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช.....	458
2.9.1	หลักสัดส่วนสัมพันธ์.....	459
2.9.2	ระบบห้องเสา การล้อมสอบของเสาและหลังคา.....	462
2.9.3	หลักฐานขาลา.....	462
2.9.4	หลักทรงจั่ว.....	469
2.9.5	หลักทรงยอด.....	473
2.10	บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอดุลเดช กรมหลวงสงขลา นครินทร์.....	483
3.อภิปราย.....		493
3.1	หลักสัดส่วน.....	493
3.2	หลักห้องเสา การล้อมสอบของเสาและหลังคา.....	496
3.3	หลักฐานขาลา.....	497
3.4	หลักทรงจั่ว.....	498
3.5	หลักทรงยอด.....	499
บทที่ 6	บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	505
	รายการอ้างอิง.....	510
	ประวัติผู้เขียน.....	520

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน.....	202
ตารางที่ 2 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1.....	208
ตารางที่ 3 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2.....	209
ตารางที่ 4 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3.....	210
ตารางที่ 5 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1.....	216
ตารางที่ 6 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2.....	217
ตารางที่ 7 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3.....	218
ตารางที่ 8 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4.....	219
ตารางที่ 9 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1.....	224
ตารางที่ 10 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2.....	225
ตารางที่ 11 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3.....	226
ตารางที่ 12 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4.....	227
ตารางที่ 13 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1.....	233
ตารางที่ 14 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2.....	234
ตารางที่ 15 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3.....	235
ตารางที่ 16 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4.....	236
ตารางที่ 17 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1.....	242
ตารางที่ 18 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2.....	243
ตารางที่ 19 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3.....	244
ตารางที่ 20 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4.....	245
ตารางที่ 21 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 5.....	246

ตารางที่ 22 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1.....	251
ตารางที่ 23 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2.....	252
ตารางที่ 24 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1.....	258
ตารางที่ 25 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2.....	259
ตารางที่ 26 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3.....	260
ตารางที่ 27 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4.....	261
ตารางที่ 28 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 5.....	262
ตารางที่ 29 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1.....	269
ตารางที่ 30 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2.....	270
ตารางที่ 31 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3.....	271
ตารางที่ 32 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4.....	272
ตารางที่ 33 สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเรือนและฐาน เทียบสัดส่วนที่ความกว้างจั่วเท่ากับ 1 ส่วน.....	291
ตารางที่ 34 สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน	291
ตารางที่ 35 ระยะเวลาและเครื่องลำยอง.....	296
ตารางที่ 36 ระยะเวลาพระเมรุโดยภาพรวม.....	298
ตารางที่ 37 ระยะเวลาองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง.....	298
ตารางที่ 38 ระยะเวลาเชิงกลอนในแนวราบ.....	298
ตารางที่ 39 ระยะเวลาองค์ประกอบส่วนยอด.....	299
ตารางที่ 40 สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน.....	308
ตารางที่ 41 สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน	308
ตารางที่ 42 สัดส่วนเรือนยอดสำส้าง โดยยอดเทียบสัดส่วนจากความกว้างของหลังคาปะรำ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน.....	308
ตารางที่ 43 ระยะเวลาและเครื่องลำยอง.....	317

ตารางที่ 44	ระยะซุ่มบรรพ์แกลงอาคารประธาน	317
ตารางที่ 45	ระยะซุ่มบรรพ์แกลงอาคารรอง.....	317
ตารางที่ 46	ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม.....	323
ตารางที่ 47	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนยอดประธานในแนวตั้ง.....	323
ตารางที่ 48	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนยอดรองในแนวตั้ง.....	323
ตารางที่ 49	ระยะเชิงกลอนยอดประธานในแนวราบ	323
ตารางที่ 50	ระยะเชิงกลอนยอดรอง ในแนวราบ	324
ตารางที่ 51	ระยะองค์ประกอบส่วนยอดยอดประธาน	324
ตารางที่ 52	ระยะองค์ประกอบส่วนยอดยอดรอง	324
ตารางที่ 53	ระยะองค์ประกอบส่วนยอดสร้าง.....	325
ตารางที่ 54	สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน.....	335
ตารางที่ 55	สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน	335
ตารางที่ 56	สัดส่วนเรือนยอดสำสร้าง โดยยอดเทียบสัดส่วนจากความกว้างของเชิงกลอนชั้นที่ 1 มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน.....	335
ตารางที่ 57	ระยะจั่วและเครื่องถ้ายอง.....	345
ตารางที่ 58	ระยะซุ่มบรรพ์แกลง.....	345
ตารางที่ 59	ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม.....	350
ตารางที่ 60	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนยอดในแนวตั้ง	350
ตารางที่ 61	ระยะเชิงกลอนในแนวราบ	350
ตารางที่ 62	ระยะองค์ประกอบส่วนยอด.....	351
ตารางที่ 63	ระยะองค์ประกอบส่วนยอดสร้าง.....	351
ตารางที่ 64	สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน.....	359
ตารางที่ 65	สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน	359

ตารางที่ 66	ระยะจั่วและเครื่องลำยอง.....	369
ตารางที่ 67	ระยะซุ้มบรรพท์แถลง โดยชั้นที่ 5 ประดับด้วยกระจัง แสดงข้อมูลที่ขอบนอก.....	369
ตารางที่ 68	ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม.....	372
ตารางที่ 69	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง	372
ตารางที่ 70	ระยะเชิงกลอนในแนวราบ	373
ตารางที่ 71	ระยะองค์ประกอบส่วนยอด.....	373
ตารางที่ 72	สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน.....	379
ตารางที่ 73	สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน	379
ตารางที่ 74	ระยะจั่วและเครื่องลำยอง.....	389
ตารางที่ 75	ระยะซุ้มบรรพท์แถลง.....	389
ตารางที่ 76	ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม.....	392
ตารางที่ 77	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง	392
ตารางที่ 78	ระยะเชิงกลอนในแนวราบ	392
ตารางที่ 79	ระยะองค์ประกอบส่วนยอดสร้าง.....	393
ตารางที่ 80	สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน	399
ตารางที่ 81	ระยะจั่วและเครื่องลำยอง.....	409
ตารางที่ 82	ระยะซุ้มบรรพท์แถลง.....	409
ตารางที่ 83	ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม.....	412
ตารางที่ 84	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง	412
ตารางที่ 85	ระยะเชิงกลอนในแนวราบ	412
ตารางที่ 86	ระยะองค์ประกอบส่วนยอด.....	413
ตารางที่ 87	สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน	419

ตารางที่ 88	ระยะซุ้มบรรพ์แกลง.....	430
ตารางที่ 89	ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม.....	430
ตารางที่ 90	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง	431
ตารางที่ 91	ระยะที่ระบุในแบบรูปด้านเฉพาะส่วนยอด	431
ตารางที่ 92	ระยะเชิงกลอนในแนวราบ	431
ตารางที่ 93	ระยะที่ระบุในแบบรูปด้านเฉพาะส่วนยอด	432
ตารางที่ 94	ระยะองค์ประกอบส่วนยอด.....	432
ตารางที่ 95	สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน.....	438
ตารางที่ 96	สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน	438
ตารางที่ 97	สัดส่วนเรือนจั่วอื่นๆ โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน	438
ตารางที่ 98	สัดส่วนเรือนยอดสำส่าง โดยยอดเทียบสัดส่วนจากความกว้างของหลังคาปะรำ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน.....	438
ตารางที่ 99	ระยะจั่วและเครื่องลำยอง.....	449
ตารางที่ 100	ระยะซุ้มบรรพ์แกลง.....	449
ตารางที่ 101	ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม.....	453
ตารางที่ 102	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง.....	453
ตารางที่ 103	ระยะที่ระบุในแบบ	453
ตารางที่ 104	ระยะเชิงกลอนในแนวราบ.....	454
ตารางที่ 105	ระยะที่ระบุในแบบ	454
ตารางที่ 106	ระยะองค์ประกอบส่วนยอด	454
ตารางที่ 107	ระยะยอดสำส่างโดยภาพรวม	455
ตารางที่ 108	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง	455
ตารางที่ 109	ระยะองค์ประกอบส่วนยอด	455

ตารางที่ 110	ระยะที่ระบุในแบบ	455
ตารางที่ 111	สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน	461
ตารางที่ 112	สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน.....	461
ตารางที่ 113	สัดส่วนเรือนจั่วอื่นๆ โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน.....	461
ตารางที่ 114	สัดส่วนเรือนยอดสำส้าง โดยยอดเทียบสัดส่วนจากความกว้างของหลังคาปะรำ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน.....	461
ตารางที่ 115	ระยะจั่วและเครื่องถ่ายอง.....	472
ตารางที่ 116	ระยะซุ้มบรรพท์แถลง.....	472
ตารางที่ 117	ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม.....	477
ตารางที่ 118	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง.....	477
ตารางที่ 119	ระยะที่ระบุในแบบ	477
ตารางที่ 120	ระยะเชิงกลอนในแนวราบ.....	478
ตารางที่ 121	ระยะที่ระบุในแบบ	478
ตารางที่ 122	ระยะองค์ประกอบส่วนยอด	478
ตารางที่ 123	ระยะยอดสำส้างและอาคารยอดคู่หน้าทับเกษตรโดยภาพรวม.....	479
ตารางที่ 124	ระยะที่ระบุในแบบ.....	479
ตารางที่ 125	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนสำส้างในแนวตั้ง.....	479
ตารางที่ 126	ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนอาคารยอดคู่หน้าทับเกษตรในแนวตั้ง	479
ตารางที่ 127	ระยะองค์ประกอบส่วนยอดสำส้าง	480
ตารางที่ 128	ระยะองค์ประกอบยอดอาคารยอดคู่หน้าทับเกษตร.....	480
ตารางที่ 129	แสดงข้อมูลเปรียบเทียบสัดส่วนสัมพันธ์ระหว่าง เรือนยอด เรือนจั่วซ้อนบน และเรือนจั่วซ้อนล่าง.....	494
ตารางที่ 130	แสดงข้อมูลเปรียบเทียบของศาลั่มเสาเรือนยอด และเสาเรือนจั่ว	494

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการเขียนขยายตามส่วนโดยใช้ตารางสเกลกำกับในแบบต้นร่าง “วชิราวุธ” เครื่องหมายประจำรัชกาลที่ 6.....	15
ภาพที่ 2 การร่างภาพจันทรมุขชาติ.....	16
ภาพที่ 3 การจัดองค์ประกอบภาพจันทรมุขชาติ.....	16
ภาพที่ 4 การร่างภาพและการลงเส้นดินสอบนกระดาษบาง ภูริทัตชาติ.....	17
ภาพที่ 5 การลงเส้นหมึกและการพิมพ์ สุวรรณสามชาติ.....	17
ภาพที่ 6 แบบต้นร่างพระอุโบสถด้านสกัด วัดราชาธิวาส.....	18
ภาพที่ 7 แบบพิมพ์เขียวพระอุโบสถวัดราชาธิวาส.....	18
ภาพที่ 8 แบบต้นร่างดินสอและแบบลงเส้นหมึกศาลาคู่หน้าพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร.....	19
ภาพที่ 9 แบบศาลาคู่หน้าพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรในรูปแบบที่มีการสร้าง.....	19
ภาพที่ 10 แบบต้นร่างซุ้มประตูหน้าวัดเบญจมบพิตรในมิติต่างๆ ทางสถาปัตยกรรม.....	20
ภาพที่ 11 แบบต้นร่างซุ้มประตูหน้าที่เน้นแสดงองค์ประกอบสถาปัตยกรรม.....	20
ภาพที่ 12 แบบตีเทลส่วนหนึ่งของฐานพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร.....	21
ภาพที่ 13 ภาพถ่ายหลังคาและเครื่องล่ายองวัดเบญจมบพิตรขณะก่อสร้าง สังเกตเครื่องล่ายองทำ ด้วยไม้อัด.....	21
ภาพที่ 14 แบบรูปด้าน.....	25
ภาพที่ 15 แบบผังบริเวณ.....	25
ภาพที่ 16 แบบผังบริเวณในปริมณฑล.....	26
ภาพที่ 17 แบบรูปด้าน.....	26
ภาพที่ 18 แบบรูปด้าน.....	27
ภาพที่ 19 แบบพระจิตกาธาน.....	27
ภาพที่ 20 แบบผังบริเวณ.....	30

ภาพที่ 21 แบบผังพื้น	30
ภาพที่ 22 แบบรูปด้าน	31
ภาพที่ 23 แบบสร้างและทับเกษตร.....	31
ภาพที่ 24 แบบผังลายเพดาน	32
ภาพที่ 25 แบบต้นร่างสร้างและทับเกษตร.....	32
ภาพที่ 26 แบบร่างสร้างและทับเกษตร.....	33
ภาพที่ 27 แบบร่างรูปด้านพระเมรุ.....	33
ภาพที่ 28 แบบร่างผังยอด.....	34
ภาพที่ 29 แบบรูปตัด	34
ภาพที่ 30 แบบผังบริเวณ	37
ภาพที่ 31 แบบผังพื้น	37
ภาพที่ 32 แบบรูปด้าน	38
ภาพที่ 33 แบบรูปตัด	38
ภาพที่ 34 แบบรูปด้าน	39
ภาพที่ 35 แบบร่างรูปด้าน	39
ภาพที่ 36 แบบผังบริเวณ	40
ภาพที่ 37 แบบร่างผังพื้นพระที่นั่งทรงธรรม	40
ภาพที่ 38 แบบร่างรูปด้านพระที่นั่งทรงธรรม	41
ภาพที่ 39 แบบร่างสร้างและทับเกษตร.....	41
ภาพที่ 40 แบบผังพื้นพระที่นั่งทรงธรรม	42
ภาพที่ 41 แบบรูปด้านพระที่นั่งทรงธรรม	42
ภาพที่ 42 แบบผังพื้น	44
ภาพที่ 43 แบบรูปตัด	44
ภาพที่ 44 แบบรูปด้าน	45

ภาพที่ 45 แบบผังลายเพดาน.....	45
ภาพที่ 46 แบบผังยอด.....	46
ภาพที่ 47 แบบผังพื้น.....	48
ภาพที่ 48 แบบรูปตัด.....	49
ภาพที่ 49 แบบรูปด้าน.....	49
ภาพที่ 50 แบบลายเพดาน.....	50
ภาพที่ 51 แบบผังยอด.....	50
ภาพที่ 52 แบบผังพื้น.....	52
ภาพที่ 53 แบบรูปด้าน.....	52
ภาพที่ 54 แบบพระจิตกาธาน.....	53
ภาพที่ 55 แบบผังและรูปด้านยอด.....	53
ภาพที่ 56 แบบผังบริเวณ.....	56
ภาพที่ 57 แบบผังบริเวณในปริมณฑล.....	56
ภาพที่ 58 แบบผังพื้น.....	57
ภาพที่ 59 แบบรูปด้าน.....	57
ภาพที่ 60 แบบรูปตัดและรูปด้าน พร้อมแบบผังและรูปด้านยอด.....	58
ภาพที่ 61 แบบลายเพดาน ทางเชิญพระศพและห้องพักพระโกษฐ์.....	58
ภาพที่ 62 แบบสร้างและทับเกษตร.....	59
ภาพที่ 63 แบบศาลาและห้องพักพระโกษฐ์.....	59
ภาพที่ 64 แบบผังบริเวณ.....	61
ภาพที่ 65 แบบผังพื้น.....	61
ภาพที่ 66 แบบผังลายเพดาน ทางเชิญพระศพและห้องพักพระโกษฐ์.....	62
ภาพที่ 67 แบบสร้างและทับเกษตร.....	62
ภาพที่ 68 แบบรูปตัดและรูปด้าน พร้อมแบบผังและรูปด้านยอด.....	63

ภาพที่ 69 แบบผังบริเวณ	65
ภาพที่ 70 แบบผังพื้น	65
ภาพที่ 71 แบบรูปด้าน	66
ภาพที่ 72 แบบผังบริเวณพระราชวังบางปะอินและวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ตอนล่างระบุว่าเป็นการ คัดจากแผนที่ของห้องพิมพ์กรมแผนที่กรุงเทพฯ วันที่ 6 เมษายน ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449)	78
ภาพที่ 73 แบบผังบริเวณขยายส่วนพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์และพระอุโบสถ	78
ภาพที่ 74 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์และปะรำเหนือใต้.....	79
ภาพที่ 75 มุมมองจากปะรำเข้าไปยังพระโกศ.....	79
ภาพที่ 76 พระเมรุด้านข้าง ด้านซ้ายของภาพ คือด้านหน้าพระอุโบสถ	80
ภาพที่ 77 พระเมรุด้านทแยงมุมจากด้านหน้า.....	80
ภาพที่ 78 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ที่ประทับ A-3 ที่พัก พระโกศ B พระที่นั่งทรงธรรม C ศาลาลูกขุน D ศาลานางใน E ส่าง F ทับเกษตร G ไม่สามารถระบุ ได้.....	84
ภาพที่ 79 มุมมอง a	85
ภาพที่ 80 มุมมอง b	85
ภาพที่ 81 มุมมอง c	86
ภาพที่ 82 มุมมอง d.....	86
ภาพที่ 83 มุมมอง e	87
ภาพที่ 84 พลับพลาและที่พักข้าราชการ	87
ภาพที่ 85 ปะรำผ้าใบรอบนอกปริณทล	88
ภาพที่ 86 ปะรำผ้าใบรอบนอกปริณทลอีกมุมหนึ่ง	88
ภาพที่ 87 อาคารใต้ต้นมะขามคาคว่า คือที่ปัสสาวะตามที่ระบุในแบบ ถนนที่อยู่ถัดออกมา คือถนน ราชดำเนินใน	89
ภาพที่ 88 เกยหน้าตึกถาวรวัตถุ ด้านซ้ายมือเห็นอาคารที่ปรากฏในผังบริเวณแต่ไม่สามารถระบุการใช้ งานได้.....	89

ภาพที่ 89	ประรำน้ำพุรูปแม่พระธรณี	90
ภาพที่ 90	ประรำน้ำพุรูปสุกร	90
ภาพที่ 91	ซุ้มประตูคฤหาสน์วัดสุวรรณาราม จ.พระนครศรีอยุธยา ที่คาดว่าจะเป็นของที่มาจากงานพระเมรุ ด้วยมีลักษณะที่เหมือนกัน ต่างกันตรงที่มีซุ้มตงแต่งหลังคาด้านยาวซึ่งอาจเป็นมุมที่หันเข้าตักถาวรวัตถุครั้งงานพระเมรุก็เป็นได้	91
ภาพที่ 92	พระโกศจันทน์ในพระจิตกาธานประดิษฐานในพระเมรุ	91
ภาพที่ 93	ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายเป็นพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกศฐ์ A-3 ที่พักพระโกศฐ์ B พระที่นั่งทรงธรรม C ศาลาลูกขุน D ศาลานางใน E ประรำเหนือ F ประรำใต้ G ส้าง H ทับเกษตร I ศาลา	95
ภาพที่ 94	มุมมอง a	96
ภาพที่ 95	มุมมอง b	96
ภาพที่ 96	มุมมอง c	97
ภาพที่ 97	ขณะเชิญพระโกศฐ์ไปยังทางเชิญพระโกศฐ์ที่มีหลังคาคลุม	97
ภาพที่ 98	มุมมอง c	98
ภาพที่ 99	ขณะเดินเวียนสามหาบโดยใช้ถนนทางเชิญพระโกศฐ์	98
ภาพที่ 100	มุมมอง e	99
ภาพที่ 101	มุมมอง f	99
ภาพที่ 102	มุมมอง g	100
ภาพที่ 103	มุมมอง h	100
ภาพที่ 104	มุมมอง i	101
ภาพที่ 105	มองเข้าไปยังทับเกษตร	101
ภาพที่ 106	ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายเป็นพระเพลิง A-2 ที่พักพระโกศฐ์ A-3 เกยเทียบพระโกศฐ์ A-4 ศาลาที่ประทับ B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลดด้านเหนือ B-3 มุขลดด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส้าง D ทับเกษตร	105
ภาพที่ 107	มุมมอง a	106
ภาพที่ 108	มุมมอง b	106

ภาพที่ 109 มุมมอง c	107
ภาพที่ 110 มุมมอง d.....	107
ภาพที่ 111 มุมมอง e.....	108
ภาพที่ 112 มุมมอง f.....	108
ภาพที่ 113 มุมมอง g	109
ภาพที่ 114 มุมมอง h.....	109
ภาพที่ 115 มุมมอง i	110
ภาพที่ 116 พระจิตกาธานยอดเกี้ยวประดิษฐานภายในพระเมรุ	110
ภาพที่ 117 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกศ A-3 ที่พักพระโกศ B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลดด้านเหนือ B-3 มุขลดด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลนางใน C ส่าง D ทับเกษตร	113
ภาพที่ 118 มุมมอง a.....	114
ภาพที่ 119 มุมมอง b.....	114
ภาพที่ 120 มุมมอง c.....	115
ภาพที่ 121 พลัปลายกตั้งอยู่บริเวณทิศเหนือนอกปริมณฑล	115
ภาพที่ 122 มุมมอง d.....	116
ภาพที่ 123 มุมมอง e.....	116
ภาพที่ 124 มุมมอง f.....	117
ภาพที่ 125 มุมมอง g	117
ภาพที่ 126 มุมมอง h.....	118
ภาพที่ 127 มุมมอง i	118
ภาพที่ 128 มุมมอง j	119
ภาพที่ 129 ริมนอกปริมณฑลทิศตะวันออก.....	119
ภาพที่ 130 มุมมอง k	120

ภาพที่ 131 พระจิตกาธานยอดพุ่ม งานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ?	120
.....	
ภาพที่ 132 พระจิตกาธานยอดเกี้ยว งานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ?	121
.....	
ภาพที่ 133 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกษฐ์ A-3 ที่พักพระโกษฐ์ B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลดด้านเหนือ B-3 มุขลดด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส่าง D ทับเกษตร	125
ภาพที่ 134 มุมมอง a	126
ภาพที่ 135 มุมมอง b	126
ภาพที่ 136 มุมมอง c	127
ภาพที่ 137 มุมมอง d	127
ภาพที่ 138 มุมมอง e	128
ภาพที่ 139 มุมมอง f	128
ภาพที่ 140 มุมมอง g	129
ภาพที่ 141 มุมมอง h	129
ภาพที่ 142 ภาพจากงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย ที่ใกล้เคียงกับมุมมอง h	130
ภาพที่ 143 ภาพจากงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย แสดงส่วนหลังคางตุ่มพระที่นั่งทรงธรรม	130
ภาพที่ 144 พระจิตกาธานยอดเกี้ยว งานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย ประดิษฐานในพระเมรุ	131
.....	
ภาพที่ 145 พระจิตกาธานยอดพุ่ม งานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ประดิษฐานในพระเมรุ	131
.....	
ภาพที่ 146 รัชกาลที่ 6 ขณะประทับยังมุขลดด้านทิศใต้ ทั้งนี้ให้ดูภาพที่ 70 ซึ่งเป็นภาพถ่ายมุมมองระยะไกล.....	132
ภาพที่ 147 มุมมอง i	132
ภาพที่ 148 ภาพจากงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย ในมุมมองที่ใกล้เคียงกับมุมมอง i	133

ภาพที่ 149 มุมมอง j	133
ภาพที่ 150 มุมมอง k	134
ภาพที่ 151 A-1 ที่ถวายเป็นพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกศฐ์ A-3 ที่พักพระโกศฐ์ B-1 พระที่นั่งทรง ธรรม B-2 มุขลด้านเหนือ B-3 มุขลด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส้าง D ทับเกษตร	138
ภาพที่ 152 มุมมอง a	139
ภาพที่ 153 มุมมอง b	139
ภาพที่ 154 มุมมอง c	140
ภาพที่ 155 มุมมอง d	140
ภาพที่ 156 มุมมอง e	141
ภาพที่ 157 มุมมอง f	141
ภาพที่ 158 มุมมอง g	142
ภาพที่ 159 มุมมอง h	142
ภาพที่ 160 มุมมอง i	143
ภาพที่ 161 มุมมอง j	143
ภาพที่ 162 มุมมอง k	144
ภาพที่ 163 มุมมอง l	144
ภาพที่ 164 มุมมอง m	145
ภาพที่ 165 มุมมอง n	145
ภาพที่ 166 มุมมอง o	146
ภาพที่ 167 พระโกศฐ์จันทน์ในพระจิตกาธานประดิษฐานในพระเมรุ	146
ภาพที่ 168 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายเป็นพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกศฐ์ A-3 ที่พักพระโกศฐ์ A-4 ศาลา B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลด้านเหนือ B-3 มุขลด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส้าง D ทับเกษตร E ศาลาคู่หน้าทับเกษตร	149
ภาพที่ 169 มุมมอง a	150

ภาพที่ 170 มุมมอง b.....	150
ภาพที่ 171 มุมมอง c.....	151
ภาพที่ 172 มุมมอง d.....	151
ภาพที่ 173 มุมมอง e.....	152
ภาพที่ 174 มุมมอง f.....	152
ภาพที่ 175 มุมมอง g.....	153
ภาพที่ 176 มุมมอง h.....	153
ภาพที่ 177 มุมมอง i.....	154
ภาพที่ 178 มุมมอง j.....	154
ภาพที่ 179 มุมมอง k.....	155
ภาพที่ 180 มุมมอง l.....	155
ภาพที่ 181 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกศ A-3 ที่พักพระโกศ A-4 ซาลานาคตั้งบุษบกเครื่องสังเค็ด B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลดด้าน เหนือ B-3 มุขลดด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส่าง D ทับเกษตร E อาคารยอดคูหน้า ทับเกษตร.....	159
ภาพที่ 182 มุมมอง a.....	160
ภาพที่ 183 มุมมอง b.....	160
ภาพที่ 184 แผงรั้วต่อเนื่องจากมุมมอง b.....	161
ภาพที่ 185 มุมมอง c.....	161
ภาพที่ 186 มุมมอง d.....	162
ภาพที่ 187 บุษบกเครื่องสังเค็ด.....	162
ภาพที่ 188 มุมมอง e.....	163
ภาพที่ 189 มุมมอง f.....	163
ภาพที่ 190 มุมมอง g.....	164
ภาพที่ 191 มุมมอง h.....	164

ภาพที่ 192 มุมมอง i	165
ภาพที่ 193 มุมมอง j	165
ภาพที่ 194 มุมมอง k	166
ภาพที่ 195 มุมมอง l	166
ภาพที่ 196 มุมมอง m	167
ภาพที่ 197 มุมมองภายในปริมาตรลออกไปทางทิศตะวันออก เห็นทับเกษตรและอาคารยอดคู้หน้า	167
ภาพที่ 198 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกษฐ์ A-3 ที่พักพระโกษฐ์ A-4 ขานพัก B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลด้านเหนือ B-3 มุขลด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส้าง D ทับเกษตร E อาคารยอดคู้หน้าทับเกษตร	170
ภาพที่ 199 มุมมอง a	171
ภาพที่ 200 มุมมอง b	171
ภาพที่ 201 มุมมอง c	172
ภาพที่ 202 มุมมอง d	172
ภาพที่ 203 มุมมอง e	173
ภาพที่ 204 มุมมอง f	173
ภาพที่ 205 มุมมอง g	174
ภาพที่ 206 มุมมอง h	174
ภาพที่ 207 มุมมอง i	175
ภาพที่ 208 มุมมอง j	175
ภาพที่ 209 มุมมอง k	176
ภาพที่ 210 มุมมอง l	176
ภาพที่ 211 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานพระองค์เจ้าฯ กรมขุนสุพรรณ ภาคใต้	179

ภาพที่ 212 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุมาศและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถา	179
ภาพที่ 213 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ	180
ภาพที่ 214 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระยวชิรญาณวโรรส	180
ภาพที่ 215 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร	181
ภาพที่ 216 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา	181
ภาพที่ 217 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุมาศและองค์ประกอบผังบริเวณ งานพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	182
ภาพที่ 218 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทุมลมารศรีฯ.....	182
ภาพที่ 219 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช.....	183
ภาพที่ 220 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์	183
ภาพที่ 221 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถา.....	188
ภาพที่ 222 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ.....	189
ภาพที่ 223 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระยวชิรญาณวโรรส	190
ภาพที่ 224 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร	191

ภาพที่ 225 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา.....	192
ภาพที่ 226 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	193
ภาพที่ 227 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรีฯ	194
ภาพที่ 228 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์ วรเดช	195
ภาพที่ 229 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์.....	196
ภาพที่ 230 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A เรือนเมรุ B ยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลด.....	201
ภาพที่ 231 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชุกชี B เรือนยอดอาคารประธาน C เรือนจั่วมุขลดอาคารประธาน D เรือนยอดอาคารรอง E เรือนจั่วมุขกระสัน F เรือนจั่วมุขลดอาคารรอง...	207
ภาพที่ 232 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชุกชี B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลดซ้อนบน D เรือนจั่วมุขลดซ้อนล่าง E เรือนจั่วมุขกระสัน F เรือนจั่วทางเชิญพระโกษฐ์ G เรือนจั่วห้องพักพระโกษฐ์.....	215
ภาพที่ 233 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชุกชี B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลดซ้อนบน D เรือนจั่วมุขลดซ้อนล่าง E เรือนจั่วมุขกระสัน F เรือนจั่วห้องพักพระโกษฐ์ G เรือนจั่วศาลา H ทางเชิญพระโกษฐ์.....	223
ภาพที่ 234 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชุกชี B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลดซ้อนบน D เรือนจั่วมุขลดซ้อนล่าง E เรือนจั่วมุขกระสัน F เรือนจั่วทางเชิญพระโกษฐ์ G เรือนจั่วห้องพักพระโกษฐ์.....	232
ภาพที่ 235 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชุกชี B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลดซ้อนบน D เรือนจั่วมุขลดซ้อนล่าง E เรือนจั่วมุขกระสัน F เรือนจั่วทางเชิญพระโกษฐ์ G เรือนจั่วห้องพักพระโกษฐ์ H เรือนจั่วมุขลดห้องพัก.....	241
ภาพที่ 236 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชุกชีชั้นที่ 1 B ฐานชุกชีชั้นที่ 2 C เรือนยอดเมรุ D ทางเชิญพระโกษฐ์ E ห้องพักพระโกษฐ์.....	250

ภาพที่ 237 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชาลา B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลดชั้นบน D เรือนจั่วมุขลดชั้นล่าง E เรือนจั่วศาลา F ทางเชิญพระโกษฐ์ G เรือนจั่วห้องพักพระโกษฐ์.	257
ภาพที่ 238 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชาลา B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลด D ทางเชิญพระโกษฐ์ E เรือนจั่วห้องพักพระโกษฐ์ F ฐานชาลานาค	268
ภาพที่ 239 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชาลา B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลด D ทางเชิญพระโกษฐ์ E เรือนจั่วห้องพักพระโกษฐ์ F ฐานชาลานาค	274
ภาพที่ 240 จั่ว จากแบบต้นร่างรูปด้านพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ ..	282
ภาพที่ 241 ยอดและการระบุงระยะ จากแบบต้นร่างรูปด้านพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ	282
ภาพที่ 242 เรือนจั่วด้านข้าง จากแบบต้นร่างรูปด้านพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ.....	283
ภาพที่ 243 จั่วและปีกนก มาตรฐานส่วนขนาดใหญ่ จากแบบต้นร่างพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ	283
ภาพที่ 244 จั่วและปีกนก มาตรฐานส่วนขนาดเล็ก จากแบบต้นร่างพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ	284
ภาพที่ 245 เส้นทรงยอด จากแบบต้นร่างพัตรองงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร	284
ภาพที่ 246 เส้นทรงยอดอีกลักษณะหนึ่ง จากแบบต้นร่างรูปด้านสร้าง งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ.....	285
ภาพที่ 247 ผนังยอด ย่อมุมไม้สิบสองระบบรัศมี พระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ	285
ภาพที่ 248 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด	290
ภาพที่ 249 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ	292
ภาพที่ 250 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ แผ่นที่ 1	294
ภาพที่ 251 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ แผ่นที่ 2	295
ภาพที่ 252 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	297

ภาพที่ 253 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในแผนผังสี่เหลี่ยม A เส้นทรง จอมแหตั้งต้นและเส้นทรงรอง B ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและการแบ่งองค์ประกอบขึ้นเชิง กลอน (ท้องไม้-หลังคา-เชิงกลอน) C ยอดสมบูรณ์.....	300
ภาพที่ 254 แผนภาพสามมิติแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังรูปทรงยอด สมบูรณ์.....	301
ภาพที่ 255 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด	307
ภาพที่ 256 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1	311
ภาพที่ 257 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2	312
ภาพที่ 258 แบบผังพื้นและผังฐานศาลา.....	313
ภาพที่ 259 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2.....	314
ภาพที่ 260 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ	316
ภาพที่ 261 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	320
ภาพที่ 262 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ อาคารรอง	321
ภาพที่ 263 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	322
ภาพที่ 264 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสอง แบบรัศมียอดประธาน A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้น ทรงพระหมพักตร์ B การแบ่งองค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน (ท้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยม จัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพแกลง E ยอด สมบูรณ์.....	326
ภาพที่ 265 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสอง แบบรัศมียอดรอง A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรง พระหมพักตร์ B การแบ่งองค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน (ท้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพแกลง E ยอด สมบูรณ์.....	327

ภาพที่ 266 แผนภาพสามมิติยอดประธานแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ์	328
ภาพที่ 267 แผนภาพสามมิติยอดรองแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ์	329
ภาพที่ 268 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด	334
ภาพที่ 269 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1	338
ภาพที่ 270 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2	339
ภาพที่ 271 แบบผังพื้นและผังฐานชานา.....	340
ภาพที่ 272 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2.....	341
ภาพที่ 273 แบบรูปด้าน 4	342
ภาพที่ 274 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ	344
ภาพที่ 275 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	348
ภาพที่ 276 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	349
ภาพที่ 277 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงปราศ B การแบ่งองค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน (ท้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพแกลง E ยอดสมบูรณ์.....	352
ภาพที่ 278 แผนภาพสามมิติยอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ์	353
ภาพที่ 279 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด	358
ภาพที่ 280 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1	361

ภาพที่ 281 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2	362
ภาพที่ 282 แบบผังพื้นและผังฐานชานา.....	363
ภาพที่ 283 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2.....	364
ภาพที่ 284 แบบรูปด้าน 4	365
ภาพที่ 285 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ	367
ภาพที่ 286 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ	368
ภาพที่ 287 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	371
ภาพที่ 288 แผนภาพสามมิติยอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบตรีศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ์	375
ภาพที่ 289 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด	378
ภาพที่ 290 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1	381
ภาพที่ 291 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2	382
ภาพที่ 292 แบบผังพื้นและผังฐานชานา.....	383
ภาพที่ 293 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2.....	384
ภาพที่ 294 แบบรูปด้าน 4	385
ภาพที่ 295 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ	387
ภาพที่ 296 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ	388
ภาพที่ 297 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	391
ภาพที่ 298 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบตรีศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงพระหมพักตร์ B การแบ่งองค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน (ท้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบตรีศมี	

D องค์ประกอบชั้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สี่บสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพ์แถง E ยอด
 สมบูรณ์..... 394

ภาพที่ 299 แผนภาพสามมิติยอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผัง
 สี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สี่บสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ์ 395

ภาพที่ 300 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด 398

ภาพที่ 301 สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน 399

ภาพที่ 302 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่
 1 401

ภาพที่ 303 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่
 2 402

ภาพที่ 304 แบบผังพื้นและผังฐานชานา..... 403

ภาพที่ 305 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2..... 404

ภาพที่ 306 แบบรูปด้าน 4..... 405

ภาพที่ 307 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ 407

ภาพที่ 308 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ 408

ภาพที่ 309 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ 411

ภาพที่ 310 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สี่บสอง
 แบบรัศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้น
 ทรงพระหมพักตร์ B การแบ่งองค์ประกอบชั้นเชิงกลอน (ท้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยม
 จัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สี่บสองแบบรัศมี
 D องค์ประกอบชั้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สี่บสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพ์แถง E ยอด
 สมบูรณ์..... 414

ภาพที่ 311 แผนภาพสามมิติยอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผัง
 สี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สี่บสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ์ 415

ภาพที่ 312 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด 418

ภาพที่ 313 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่
 1 421

ภาพที่ 314 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2	422
ภาพที่ 315 แบบผังพื้นและผังฐานขาลาชั้น 2	423
ภาพที่ 316 แบบผังฐานขาลาชั้น 1	424
ภาพที่ 317 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2	425
ภาพที่ 318 แบบรูปด้าน 3	426
ภาพที่ 319 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	429
ภาพที่ 320 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสอง แบบปริศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้น ทรงพระหมพักตร์ B การแบ่งองค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน (ท้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยม จัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบปริศมี D องค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบปริศมีและรูปทรงซุ้มบรรพแกลง E ยอด สมบูรณ์.....	433
ภาพที่ 321 แผนภาพสามมิติยอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผัง สี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบปริศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ์	434
ภาพที่ 322 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด	437
ภาพที่ 323 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1	441
ภาพที่ 324 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2	442
ภาพที่ 325 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2.....	443
ภาพที่ 326 แบบรูปด้าน 3	444
ภาพที่ 327แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ.....	446
ภาพที่ 328 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ	447
ภาพที่ 329 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ	448
ภาพที่ 330 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	451

ภาพที่ 331 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	452
ภาพที่ 332 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสอง แบบบริศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้น ทรงพระหมพักตร์ B การแบ่งองค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน (ท้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยม จัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบบริศมี D องค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบบริศมีและรูปทรงซุ้มบรรพธูกลาง E ยอด สมบูรณ์.....	456
ภาพที่ 333 แผนภาพสามมิติยอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผัง สี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบบริศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ์	457
ภาพที่ 334 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด	460
ภาพที่ 335 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1	464
ภาพที่ 336 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2	465
ภาพที่ 337 แบบผังพื้นและผังฐานชานา.....	466
ภาพที่ 338 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2.....	467
ภาพที่ 339 แบบรูปด้าน 3	468
ภาพที่ 340 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ	470
ภาพที่ 341 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ	471
ภาพที่ 342 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	475
ภาพที่ 343 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ	476
ภาพที่ 344 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสอง แบบบริศมียอดประธาน	481
ภาพที่ 345 แผนภาพสามมิติแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแผนผังและรูปทรงยอดยอดประธาน.....	482
ภาพที่ 346 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด	484
ภาพที่ 347 แบบผังพื้นและผังฐานชานา.....	485

ภาพที่ 348 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1 486

ภาพที่ 349 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2 487

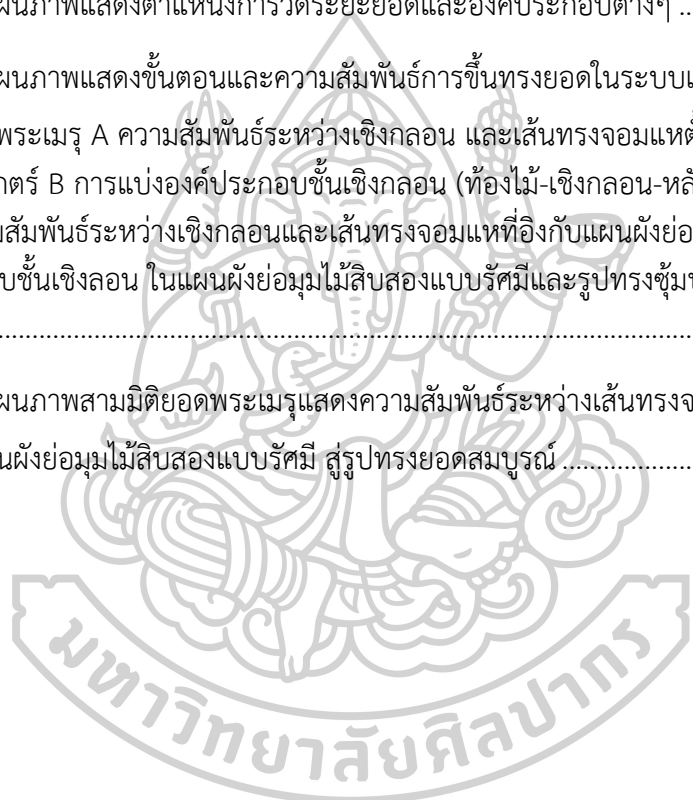
ภาพที่ 350 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2..... 488

ภาพที่ 351 แบบรูปด้าน 3 489

ภาพที่ 352 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ 490

ภาพที่ 353 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสอง แบบรัชมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงพระหมพักตร์ B การแบ่งองค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน (ท้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัชมียอด D องค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัชมียอดและรูปทรงซุ้มบรรพท์แอลง E ยอดสมบูรณ์..... 491

ภาพที่ 354 แผนภาพสามมิติยอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัชมียอด สู่รูปทรงยอดสมบูรณ์ 492

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ คือผู้ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นนายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม บรมครูด้านสถาปัตยกรรมไทยและเป็นที่ยอมรับในเวทีระดับโลกจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกเมื่อปี พ.ศ. 2506 อันเนื่องมาจากพระเกียรติยศ ชื่อเสียงและความโดดเด่นในประจักษ์ผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติและพระกรณียกิจด้านต่างๆ ที่มากับบทบาทหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดิน จากการศึกษาด้านพระประวัติจะเห็นได้ว่าตลอดชีวิตของพระองค์สิ่งที่ทรงรักและชื่นชอบมากเป็นพิเศษ และมักจะได้รับ ความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระเจ้าแผ่นดินทั้ง 3 รัชกาล (รัชกาลที่ 5-รัชกาลที่ 7) คืองานช่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรังสรรค์งานด้านสถาปัตยกรรมไทย ตัวอย่างผลงานการออกแบบด้านสถาปัตยกรรมที่สำคัญเช่น พระอุโบสถและองค์ประกอบต่างๆ ในผังบริเวณของวัดราชาธิวาส อาคารสำคัญต่างๆ ในวัดเบญจมบพิตร เช่น พระอุโบสถ ศาลาคู่หน้า ซุ้มประตูวัด-แนวกำแพงแบบรั้วโปร่ง-มหาสีมา หอระฆัง พระที่นั่งทรงธรรม เป็นต้น รวมถึงพระอุโบสถวัดพระปฐมเจดีย์ ส่วนอาคารสาธารณะประโยชน์ เช่น ตึกถาวรวัตถุ ศาลาสวนแ่งแตง นอกจากนี้ยังทรงได้รับบทบาทเป็นแม่กองควบคุมงานก่อสร้างและงานบูรณะปฏิสังขรณ์วัดและอาคารสำคัญต่างๆ ในประเทศ หนึ่งในกลุ่มงานจำนวนมากที่พระองค์ทรงเป็นผู้ออกแบบหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับในฐานะผู้ตรวจแบบซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่งานพระเมรุ-พระเมรุมาศ เนื่องด้วยเป็นงานสถาปัตยกรรมไทยเครื่องยอดซึ่งมีฐานะอาคารที่สูงศักดิ์และสมเด็จฯ เองทรงได้แสดงออกถึงพระอัจฉริยภาพทั้งในเชิงการออกแบบตามขนบจารีตผนวกกับการสร้างสรรค์ภายใต้คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข มีขนบแบบแผนตามอย่างโบราณราชประเพณีและกรอบแบบแผนด้านรูปแบบและกฎเกณฑ์ทางสถาปัตยกรรม แต่ยังคงทรงทิ้งท่าทีเฉพาะส่วนพระองค์ไว้กับตัวงานได้อย่างมีความน่าสนใจและไม่เคยปรากฏในแบบอย่างแต่กลับไม่ได้สร้างความรู้สึกลงถึงความแปลกแยกหรือต่างออกไปจากงานสถาปัตยกรรมแบบแผน

ผลงานอันเป็นที่ประจักษ์นั้นล้วนปรากฏอยู่ในภาพถ่ายเนื่องด้วยเป็นงานสถาปัตยกรรมแบบชั่วคราวกรอปกับเรื่องราวที่ถูกบันทึกไว้ในหนังสือ เอกสารและบันทึกต่างๆ ซึ่งจากหลักฐานทั้ง 2 ส่วนก็สามารถทำให้ทราบถึงคุณลักษณะเชิงประจักษ์ ณ มุมมองหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่งได้ และเพียงพอต่อการนำพาคูคณทั่วไปให้เห็นถึงความงดงามและเปี่ยมด้วยความชื่นชมในมนต์เสน่ห์ของตัวงาน

สถาปัตยกรรม แต่หากจะให้เข้าใจถึงที่มาของความงดงามตามหลักคิด กฎเกณฑ์ ในการออกแบบ รวมถึงอิทธิพลจาก

บริบทแวดล้อมที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในเอกสารดังที่ได้กล่าวมานั้น สื่อกลางที่ผู้วิจัยเห็นว่า จะเข้ามามีส่วน ในการวิเคราะห์เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ของการศึกษาอย่างสมบูรณ์ คือตัวแบบหรือแบบสถาปัตยกรรมที่ใช้ ในการก่อสร้างและถือเป็นความโชคดีของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ที่งานออกแบบพระเมรุมาศ และพระ เมรุของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ได้มีการดำเนินการก่อสร้างแล้วนั้น ได้มีการจัดทำแบบสถาปัตยกรรมสำหรับใช้ในการ ก่อสร้าง ในมาตราส่วนต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการทำแบบ และการแสดงแบบ จึงทำให้การศึกษา วิเคราะห์งานออกแบบผ่านตัวแบบที่เป็นต้นแบบนั้นย่อมได้ผลลัพธ์ที่ใกล้เคียงกับความงามดั้งต้นของ ผู้ออกแบบ ทั้งนี้ในการทำงานสถาปัตยกรรมไทยเป็นที่เข้าใจกันว่าความงามขั้นสุดท้ายย่อมเกิดจาก การให้แบบ 1:1 หรือแบบขยายเท่าจริงรวมถึงแบบในงานประณีตศิลปกรรม เช่นงานประดับ ตกแต่งทั้งในเชิงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและลวดลาย แต่อย่างไรก็ตามความงามของงาน สถาปัตยกรรมขั้นสุดท้ายจากการขยายแบบดังที่ได้กล่าวมานั้นโดยหลักการเป็นไปเพื่อให้เกิดตัวงาน สถาปัตยกรรมที่มีความสัมพันธ์กับความงามดั้งต้นตามที่ได้ตั้งใจไว้หลังจากที่สร้างขึ้น รวมถึงรายละเอียดที่ไม่สามารถให้ในแบบขนาดเล็กได้ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าตัวแบบสถาปัตยกรรม มาตราส่วน 1:1 มักถูกจัดทำขึ้นเพื่อใช้ในหน่วยงานก่อสร้างไม่หลงเหลือมาถึงปัจจุบัน

จึงนับเป็นโอกาสที่ดีที่จะมีการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงลึกถึงกระบวนการ และวิธีคิดในการ ออกแบบงานสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศ และพระเมรุของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ทั้งนี้ผู้วิจัยยังตระหนักถึงความสำคัญในการรับรู้ทางสถาปัตยกรรมที่หากเป็นการศึกษาผ่านจาก แบบลายเส้นเพียงอย่างเดียวนั้นย่อมเกิดข้อจำกัดในการรับรู้เชิงจินตภาพอย่างมาก การวิจัยครั้งนี้จึง ให้ความสำคัญกับการสร้างภาพจำลองสามมิติซึ่งจะเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การเข้าถึงปรากฏการณ์ ทางสถาปัตยกรรมที่เกิดจากการวิเคราะห์ของผู้วิจัยมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 ศึกษาขั้นตอน วิธีการทำงาน และคุณลักษณะของแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศและ พระเมรุ ผลงานออกแบบของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร

2.2 ศึกษาวิเคราะห์หลักคิดสำคัญในงานออกแบบพระเมรุมาศและพระเมรุ ของสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ในงานผังบริเวณ และงานอาคารในมณฑลพิธี

3. สมมติฐานของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีที่มีชนบ แบบแผน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานประเพณีพระเมรุ แต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ทรงล้า

ภาพดังกล่าวออกด้วยผลงานออกแบบที่ปรากฏมากถึง 13 งาน ประกอบด้วยงานที่มีแบบลายเส้นทางสถาปัตยกรรมจำนวน 10 งาน และที่ปรากฏเป็นภาพถ่ายจำนวน 3 งาน ซึ่งหากประมวลภาพโดยรวมแล้วล้วนมีลักษณะที่ไม่ได้ใช้รูปแบบซ้ำกับงานที่เคยมีมาในอดีต และความไม่ซ้ำนี้ยังรวมถึงในแบบอย่างที่ทรงออกแบบเองด้วย ตามที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ทรงใช้คำว่า “ແຜ່ງໄດ້ເຕັມທີ່”¹ แต่ในความแตกต่างจากอดีตที่เคยมีมาหากไม่นับงานชิ้นหลังจำนวน 2 งาน ที่เน้นความเรียบง่ายและความสะดวก งานส่วนที่เหลือกว่า 10 ชิ้นงาน กลับเชื่อมโยงเข้ากับอดีตได้อย่างไม่ตะขิดตะขวงใจ และสิ่งนั้นทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่ายังมีหลักบางอย่างสอดแทรกแฝงอยู่ในงานและผลักดันให้เกิดการรับรู้จากผลงานที่ทรงออกแบบไว้ ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์จากแบบสถาปัตยกรรมจึงมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าใจไล่ความความเป็นจริงทางความคิดอ่านในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยเชิงประยุกต์จากแบบแผนเดิม

4. ขอบเขตของการวิจัย

เนื่องด้วยหัวข้อที่ทำการวิจัยเป็นการศึกษาผ่านตัวแบบพระเมรุ-พระเมรุมาศที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ เป็นผู้ออกแบบหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะผู้ตรวจแบบ ขอบเขตของการศึกษาจึงกำหนดจากผลงานที่ปรากฏแบบสถาปัตยกรรม ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 10 ชิ้นงาน โดย 1 ในจำนวนนั้นจะเป็นแบบต้นร่างที่ปรากฏในหน้าปกวารสาร และอีก 9 หลังที่เป็นแบบสถาปัตยกรรม ซึ่งแบบที่พบในแต่ละหลังจะมีจำนวนแบบที่ไม่เท่ากัน โดยลำดับงานพระเมรุและพระนามของเจ้านายที่ทรงออกแบบ มีดังนี้

1. พระเมรุ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ กรมขุนสุพรรณภาควดี พ.ศ. 2447
2. พระเมรุมาศ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พ.ศ. 2463
3. พระเมรุ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ พ.ศ. 2463
4. พระเมรุ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พ.ศ. 2464
5. พระเมรุ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุมทนต์พิริยัตน กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร พ.ศ. 2466
6. พระเมรุ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา พ.ศ. 2468
7. พระเมรุมาศ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468

¹ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงตรัสเล่าไว้ว่า “...งานสถาปัตยกรรมที่โปรดทำมากที่สุดคือ แบบพระเมรุ ด้วยเปนงานที่ทำขึ้นเพื่อใช้ชั่วคราวแล้วก็รื้อทิ้งไป เปนโอกาสได้ทดลองได้ใช้ปัญญาความคิดแผลงได้เต็มที...”, หม่อมเจ้าหญิง ดวงจิตร์ จิตรพงศ์, 2406 - 2506 พระประวัติและเอกสารเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด คิวพร, 2506), 25.

8. พระเมรุ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี พ.ศ.2471

9. พระเมรุ สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุ
พันธวงศ์วรเดช พ.ศ. 2472

10. พระเมรุ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอลดูลเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ พ.ศ.
2472

ทั้งนี้จะต้องอาศัยข้อมูลสนับสนุนด้านต่างๆ ที่อาจเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อแบบการออกแบบ
สถาปัตยกรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่

1. ปัจจัยภายใน ได้แก่ พระประวัติ การรับราชการและบริบทแวดล้อมอื่นๆ ในช่วงชีวิตที่
สะท้อนถึงอัตลักษณ์หรือตัวตนของพระองค์ท่าน ประจักษ์ผลงานการออกแบบด้านสถาปัตยกรรมและ
ศิลปกรรมอื่นจากลายเส้นและชิ้นงานที่สามารถระบุได้ถึงความชื่นชอบ ความคิดอ่านหรือทัศนคติ
ความงามส่วนพระองค์ รวมถึงเอกสารหรือบันทึกต่างๆ ที่เป็นการโต้ตอบและเชื่อมโยงให้เห็นถึงตัวตน
และความเป็นมาของชิ้นงานนั้นๆ

2. ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการออกแบบงานพระเมรุมาศและพระเมรุ ได้แก่ สภาพสังคม
การใช้สอยในงานพระราชพิธีตามโบราณราชประเพณี แบบแผนของงานพระเมรุมาศและพระเมรุ

5. นิยามศัพท์เฉพาะ²

1. พระเมรุมาศ พระเมรุ หมายถึงอาคารประธานที่ตั้งอยู่ศูนย์กลางผังบริเวณ ภายใน
ประดิษฐานพระจิตกาธานสำหรับประดิษฐานพระบรมโกศหรือพระโกศไม้จันทน์ สำหรับงานพระบรม
ศพ พระศพ ฌ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง ในการออกแบบนั้นจะกำหนดตามพระอิสริยยศและพระอิส
ริยยศักดิ์ของเจ้านายแต่ละพระองค์

2. แบบสถาปัตยกรรม หมายถึง แบบลายเส้นที่แสดงรูปแบบและลักษณะของอาคาร ที่
ประกอบรายการ มาตรฐาน ระยะเวลา และรายละเอียดต่างๆ สำหรับอ้างอิงในการก่อสร้าง

3. แบบต้นร่าง หมายถึง แบบลายเส้นสเก็ทซ์ที่ประกอบด้วยความคิดตามผู้ออกแบบ
ต้องการ อาจยังไม่ได้ข้อสรุปที่แน่ชัด และอาจจะเข้ามาตราส่วนหรือไม่ก็ได้

4. แบบร่าง หมายถึง แบบลายเส้นที่พัฒนาจากแบบต้นร่าง มีความชัดเจนทั้งรูปแบบ
ลักษณะ และการแสดงเส้นแบบด้วยดินสอหรือลงเส้นหมึกก็ได้ เป็นการเขียนแบบเข้ามาตราส่วนแต่
ทั้งนี้ยังไม่มีภาระบูรยายการและรายละเอียดต่างๆ

5. แบบจริง หมายถึงแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นแบบต้นร่างก่อนนำไปทำสำเนา มักจะลงด้วย
เส้นหมึกบนกระดาษบาง หรืออาจลงเส้นดินสอ

² คำศัพท์ที่เกี่ยวกับงานพระเมรุมาศ พระเมรุ รวมถึงงานพระราชพิธีพระบรมศพ พระศพ ดูเพิ่มเติมใน กรมศิลปากร สารานุกรมคำศัพท์เนื่องในพระราชพิธีพระ
บรมศพและพระศพ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2561)

6. องค์ประกอบภาคประธาน หมายถึง ส่วนประกอบหลัก ได้แก่ ส่วนฐาน ส่วนเรือน ส่วนจั่ว และส่วนยอด

7. องค์ประกอบภาครอง หมายถึง ส่วนประกอบที่เน้นสร้างองค์ประกอบภาคประธานให้เกิดขึ้น หรืออีกบทบาทหนึ่ง คือเสริมองค์ประกอบภาคประธานให้เด่นชัด

8. ลวดลายตกแต่ง หมายถึง ส่วนประกอบตกแต่งที่เน้นสร้างความปราณีตงดงาม และเนื้อหาเชิงความหมาย

6. ทบทวนวรรณกรรม

ในส่วนข้อมูลเกี่ยวกับพระประวัติ พระกรณียกิจ พระจริยวัตรส่วนพระองค์ รวมถึงผลงานด้านการออกแบบและที่มาโดยสังเขปนั้นสามารถสืบค้นได้จากหนังสือและเอกสารต่างๆ ที่จัดพิมพ์โดยมูลนิธิรัตนสุวดีวงศ์ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ “พระประวัติและผลงานฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์” หรือเรื่องราวต่างๆ ที่ถูกอธิบายในหนังสือ “ป่าป้อนหลาน” รวมไปถึงหนังสือ “ศาสนสมเด็จฯ” ที่รวบรวมจดหมายโต้ตอบระหว่างสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ หนังสือ “บันทึกความรู้ต่างๆ” ซึ่งรวบรวมจดหมายที่พระยาอนุমানราชชนมมีถึงสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ และจดหมายที่พระองค์ทรงพระราชทานกลับมา นอกจากนี้ยังมีหนังสือและเอกสารอื่นๆ อีกมากที่จะให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์แก่การวิจัย

โดยภาพรวมของการศึกษาและการสืบค้นข้อมูลที่ผ่านมาเกี่ยวกับพระประวัติ พระกรณียกิจด้านต่างๆ และผลงานการออกแบบด้านศิลปกรรม ของสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้มีผู้ศึกษาในภาพรวมที่มีเนื้อหาสาระและรายละเอียดที่ค่อนข้างครอบคลุม รวมถึงบันทึก เอกสาร และตัวแบบที่ได้ถูกค้นคว้าและนำมาเปิดเผยทำให้สามารถประมวลเรื่องราว ความเป็นมาและความคิดอ่านบางประการของสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ที่มีต่องานออกแบบหรือที่พระองค์มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้มองเห็นภาพรวมหรือตัวตนเกี่ยวกับพระองค์ท่านและที่มาของผลงานออกแบบแต่ละชิ้นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มการศึกษาเพื่อให้เห็นภาพรวมของการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงระยะเวลา ได้แก่การศึกษาถึงผลงานการออกแบบด้านสถาปัตยกรรมที่มีการเผยแพร่ในช่วงระยะแรก ตัวอย่างเช่น

หนังสือที่แต่งโดย สมภพ ภิรมย์ เรื่อง “พระเมรุมาศสมัยรัตนโกสินทร์” เมื่อปี พ.ศ.2515 ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นงานเขียนเชิงวิชาการช่วงแรกๆ ที่มีการรวบรวมข้อมูล ความรู้ การตั้งคำถามและการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ตั้งแต่การปลงศพ ความหมายของพระเมรุมาศ พระเมรุ และพระโกศ มีการเสนอข้อมูลงานพระเมรุสำคัญตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมาจากราชพงศาวดาร รวมถึงเอกสารจดหมายเหตุต่างๆ ทั้งนี้ที่เป็นหมายรับสั่ง หมายกำหนดการ ฯลฯ รวมถึงภาพถ่ายและแบบสถาปัตยกรรมบางส่วน นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงข้อกำหนดกฎเกณฑ์ในการออกแบบพระเมรุมาศพระเมรุ และอาคารประกอบ รวมถึงแสดงขั้นตอนการก่อสร้าง ซึ่งเป็นฐานความรู้เบื้องต้นที่สำคัญต่อ

การทำความเข้าใจงานภาพรวมของพระเมรุมาศ พระเมรุ ชั้นหนึ่งๆ แต่อย่างไรก็ตามการประมวลจากหลักฐานที่เสนอไว้ในหนังสือ รวมถึงบัญชีรายการเอกสารต่างๆ ยังไม่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ในมิติการออกแบบสถาปัตยกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนศึกษามากนัก ทั้งนี้อาจเนื่องด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้เขียนพยายามที่จะรักษาและให้ความเคารพกับต้นฉบับเป็นสำคัญ ตามที่ผู้เขียนได้ชี้แจงไว้ในคำนำของหนังสือ นอกจากนี้ยังปรากฏหนังสือที่จัดพิมพ์ในวาระงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2528 ในชื่อหนังสือเดียวกัน คือ “พระเมรุมาศ สมัยรัตนโกสินทร์” แต่ทั้งนี้โดยเนื้อหาขั้นต้นแล้วจะเป็นการนำเสนองานเขียนของนายอิม ปณิตายากร กรมศิลปากร ได้ค้นคว้ารวบรวมจากเอกสารเก่าและใช้ชื่อเรื่องว่า “จดหมายเหตุงานพระบรมศพ” ซึ่งเคยพิมพ์เผยแพร่ในวารสารศิลปากร พ.ศ. 2493 ถึง พ.ศ. 2497 และเพิ่มเติมเนื้อหาบางส่วนเพื่อให้ครบสมบูรณ์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และชื่อหนังสือในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ทั้งนี้ในส่วนของเนื้อหาที่จึงเป็นการนำเสนอในลักษณะของจดหมายเหตุงานพระเมรุมาศที่มีการจัดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ที่เป็นการศึกษาค้นคว้ารวบรวมจากเอกสารเก่าแล้วนำมาเรียบเรียงอย่างเป็นระบบตามลำดับเวลา โดยนำงานพระเมรุมาศของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 8 แล้วจึงต่อยอด งานพระเมรุมาศของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง และงานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า แต่ทั้งนี้งานพระเมรุมาศสมเด็จพระอัครมเหสี และสมเด็จพระบรมราชชนนีในรัชกาลก่อนๆ ไม่ได้ถูกนำมาจัดพิมพ์ในโอกาสนี้

การศึกษาลำดับต่อมาวิทยานิพนธ์ของ มาณพ อิศรเดช เรื่อง “สถาปัตยกรรมผีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์” เมื่อปี พ.ศ. 2533 และการศึกษาของสุรศักดิ์ เจริญวงศ์ เรื่อง “สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ สมเด็จพระอนุชาธิราชแห่งกรุงสยาม” เมื่อปี พ.ศ. 2549 ที่แสดงให้เห็นถึงระเบียบวิธีในการศึกษาที่มีการกำหนดเค้าโครงการเขียน การตั้งประเด็นเพื่อที่ศึกษาวิเคราะห์งานออกแบบเชิงลึกมากขึ้น ผลการศึกษาทั้งสองรายการจึงเน้นการศึกษาไปในทิศทางทำให้ข้อมูลถึงที่มา มีการจัดหมวดหมู่ตามประเภทอาคารและช่วงเวลาของผลงานการออกแบบ รวมถึงการเชิดชูพระเกียรติคุณและพระอัจฉริยภาพในเชิงศิลปะไทยและการสร้างสรรค์ทางเชิงช่างท่ามกลางบริบททางสังคม ณ ช่วงเวลานั้น ซึ่งมีทั้งการศึกษาเฉพาะงานออกแบบด้านสถาปัตยกรรม และการศึกษาเพื่อฉายให้เห็นภาพรวมของงานออกแบบด้านศิลปกรรมซึ่งมีหมวดสถาปัตยกรรมรวมอยู่ด้วย แต่อย่างไรก็ตามการยกเอาผลงานการออกแบบเฉพาะพระเมรุ-พระเมรุมาศขึ้นมาศึกษาและวิเคราะห์ถึงคุณลักษณะด้านการออกแบบนั้น ยังมีรายละเอียดการศึกษาที่ให้พื้นที่ไว้น้อย อีกทั้งข้อมูลด้านแบบสถาปัตยกรรมและภาพถ่ายที่ยกขึ้นมาศึกษานั้นมีค่อนข้างจำกัด จึงเป็นการศึกษาที่เน้นการศึกษาวิเคราะห์จากบริบททางประวัติศาสตร์และเอกสารประกอบรายการแบบและภาพถ่ายเพียงส่วนหนึ่ง

การศึกษางานของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ในช่วงต่อมาที่มีความสำคัญทั้งในแง่ของการศึกษาเฉพาะประเด็นพระเมรุมาศ พระเมรุ รวมถึงงานออกแบบทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ อย่างลึกซึ้ง ได้แก่ งานวิจัย “งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยผีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุ

วัดติวงศ์” โดย สมคิด จิระทัศนกุล ที่มีการเผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. 2553 นั้น ที่นอกจากจะแสดงผลงานการออกแบบด้านสถาปัตยกรรม แบบลายเส้น ภาพถ่ายและที่มาอย่างละเอียดในแต่ละชิ้นงานแล้ว ยังได้มีการศึกษาข้อมูลด้านพระประวัติ บริบททางสังคม ศาสนาและการเมือง ทั้งด้านเอกสารชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิเพื่อใช้ประกอบในการวิเคราะห์เพื่อค้นหาวิถีคิดและวิธีการ รวมถึงการถอดรหัสหลักวิชาการออกแบบด้านสถาปัตยกรรมไทยของพระองค์ท่านในประเด็นต่างๆ อย่างน่าสนใจก่อนที่จะได้มาซึ่งงานสถาปัตยกรรมที่งดงาม จึงเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาที่ผ่านกระบวนการวิจัยที่สมบูรณ์อย่างเป็นรูปธรรม งานศึกษาที่สำคัญในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกันอีกชิ้นหนึ่งเกี่ยวกับพระเมรุ-พระเมรุมาศ ได้แก่ “สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม” โดย ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ ซึ่งมีการเผยแพร่เมื่อปี พ.ศ. 2555 เป็นการศึกษาสถาปัตยกรรมไทยประเภทพระเมรุมาศ พระเมรุ และงานพระราชพิธี โดยแสดงเนื้อหาและเอกสารเกี่ยวความเป็นมา หมายกำหนดการงานพระราชพิธีพร้อมภาพถ่ายที่ยังสามารถสืบค้นได้ในปัจจุบันอย่างเป็นระบบ มากขึ้นไปกว่างานที่มีการศึกษาในช่วงแรก นอกจากนี้ยังศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นถึงการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมงานพระเมรุใหญ่ช่วงสมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ ในช่วงรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 4 คาบเกี่ยวรัชกาลที่ 5 จากเอกสารสำคัญที่มีการระบุถึงแบบแผนพระเมรุมาศ พระเมรุ โดยแสดงเป็นแบบลายเส้นที่มีขนาดใหญ่ทั้งแผนผังและรูปด้านที่ลงรายละเอียดชัดเจน และการศึกษาครั้งนี้ยังได้รวมผลงานฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เข้าไว้ด้วยกัน พร้อมข้อวินิจฉัยบางประการเกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏ แต่อย่างไรก็ตามยังไม่ได้มีการศึกษาวิเคราะห์ในมิติทางสถาปัตยกรรมจากตัวแบบมากนัก รวมถึงการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการระหว่างงานพระเมรุมาศ พระเมรุที่ทรงออกแบบไว้

จากการทบทวนวรรณกรรมดังที่ได้แสดงไว้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ที่เปิดพื้นที่การศึกษาวิเคราะห์งานออกแบบพระเมรุมาศและพระเมรุ ของสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จากหลักฐานตัวแบบสถาปัตยกรรม ภาพถ่าย และหลักฐานแวดล้อม เพื่อให้ได้มาซึ่งที่มา รูปแบบ และลักษณะเฉพาะของแต่ละชิ้นงาน มีการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบตั้งแต่องค์ประกอบบริเวณอาคารประธานรวมถึงอาคารประกอบ และมีการศึกษาเปรียบเทียบแยกส่วนขององค์ประกอบภาคประธาน องค์ประกอบภาครอง และลวดลายตกแต่งที่ปรากฏในแบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ถึงกระบวนการวิธีในการออกแบบตามหลักเกณฑ์ทางสถาปัตยกรรมไทยที่ให้ความสำคัญเรื่องรูปแบบ รูปทรง และสัดส่วน ดังปรากฏในงานพระเมรุมาศ และพระเมรุ ซึ่งจะเป็นการเติมเต็มเนื้อหาผลงานฝีพระหัตถ์ในส่วนงานพระเมรุมาศและพระเมรุ ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

บทที่ 2

แบบสถาปัตยกรรม

กระบวนการทำแบบก่อสร้าง (construction drawings) พัฒนาจากการเขียนแบบด้วยมือและเครื่องมือ มาจนถึงปัจจุบันที่ปรับเปลี่ยนวิธีการเป็นระบบการเขียนแบบด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และงานพิมพ์แบบด้วยเทคโนโลยีการพิมพ์สมัยใหม่ สร้างความสะดวกต่อการทำงานที่มีรายการแบบและจำนวนแบบที่มากด้วยระยะเวลาที่สั้นลง รวมถึงการทำสำเนาผ่านเครื่องพิมพ์ด้วยน้ำหมึกซึ่งได้งานพิมพ์ที่มีคุณภาพ จึงนำไปสู่การผลิตงานที่เน้นปริมาณควบคู่ไปกับคุณภาพ หรือจัดทำเพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ในการบริหารงานก่อสร้าง เช่นการทำแบบขยายรายละเอียด (detail) หรือการทำแบบหน้างาน (shop drawings)

หากย้อนกลับมาพิจารณาที่เนื้อหาของงานเขียนแบบก่อสร้างนั้น เป็นไปเพื่อถ่ายทอดความคิดอ่านของผู้ออกแบบให้สามารถนำไปใช้ในการทำงานก่อสร้างได้ นั้นหมายถึงตัวแบบจะเป็นสื่อสำคัญในการอธิบายเนื้องานนั้นๆ กับผู้อ่านแบบ โดยสื่อสารมิติทางสถาปัตยกรรม ทั้งในแง่รูปแบบ รูปทรง ระยะเวลา รายละเอียดการทำงาน ที่ผู้ออกแบบได้ออกแบบไว้ให้สอดคล้องกับการใช้งานและความสวยงาม ดังนั้นแบบสถาปัตยกรรมโดยมากจึงประกอบด้วย ผังพื้น รูปด้าน รูปตัด และแบบขยายรายละเอียด (detail) เป็นแบบหลัก หรือในบางครั้งจะเห็นแบบที่มีการแสดงในส่วนรูปด้าน และรูปตัดเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปด้านและรูปตัดที่ใช้มิติบางอย่างร่วมกัน ทั้งนี้เมื่อเข้าสู่กระบวนการก่อสร้างจริงภายหลังจากมีข้อสรุปในทางแบบแล้ว ย่อมต้องมีการควบคุมการก่อสร้างเพื่อให้ได้มาตรฐานงานก่อสร้าง และสอดคล้องกับแบบหรือความต้องการของผู้ออกแบบ ซึ่งในที่นี้รายการบางอย่างนั้นไม่สามารถแสดงได้ในแบบขนาดเล็ก หรือแบบที่เป็นลายเส้นสองมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานประดับตกแต่งทั้งที่เป็นชิ้นงานองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และงานประณีตศิลปกรรม ทำให้การเขียนแบบเท่าขนาดจริง และการทำต้นแบบเท่าขนาดจริงเข้ามามีบทบาทต่อการทำงาน

ขั้นตอน วิธีการ และมาตรฐานการทำงานแบบสถาปัตยกรรมในลักษณะดังที่กล่าวมานี้ ล้วนเป็นวิทยาการที่ได้รับมาจากชาติตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทด้านงานก่อสร้างทั้งบทบาทของสถาปนิกและวิศวกร โดยเฉพาะช่วงที่มีการพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างในการบริหารประเทศในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 โดยบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวกับการก่อสร้างนั้นได้มอบหมายให้กระทรวงโยธาธิการเป็นผู้ดูแลและผู้ที่ยังดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการถึงสองคราว คือ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศนานุวัตติวงศ์ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ถึงการที่พระองค์ทรงรับรู้กระบวนการในการทำงาน รวมถึงการเรียนรู้เพื่อนำมาปรับใช้ในส่วนงานของพระองค์ด้วย ทั้งนี้ในส่วนบทบาทหน้าที่ของกระทรวงโยธา ณ ขณะนั้น

เห็นได้จากการวางระเบียบและส่วนงานต่างๆ ภายในกระทรวง โดยเฉพาะส่วนกรมโยธาที่แบ่งเป็น 5 กอง คือ³

1. กองทำถนนสะพานแลสนาม เป็นต้น แลอื่นๆ อันเป็นประเทศหนทางบกทั้งสิ้น แลทั้งดูแลตรวจตราซ่อมแซมเสมอไป

2. กองขุดคลองแลทำทำน้ำทำเขื่อน แลอุลแลทำนบ เป็นต้น แลอื่นๆ อันเป็นประเทศหนทางน้ำทั้งสิ้น แลทั้งดูแลรักษาซ่อมแซมเสมอไป

3. กองทำการสรรพก่อสร้างทั้งปวง อันเป็นที่อยู่ที่ทำการแลอื่นๆ มีตึก เรือน อนุสาวรีย์ กำแพง เป็นต้น แลทั้งดูแลรักษาซ่อมแซมของเหล่านั้นในสิ่งที่เป็นของกลางเสมอไป

4. กองทำการสรรพทอทั้งปวง คือท่อน้ำ ท่อไฟ ท่อโสโครก เป็นต้น ที่ต้องฝังไปในดิน แลผ้าแลดูแลการสูบน้ำ ทำไฟ แลทำสระ แลรักษาซ่อมแซมเสมอไป

5. กองตรวจภูมิประเทศ ทำแผนที่แม่น้ำ ลำคลอง แลหนทาง แลตรวจแร่ต่างๆ

และส่วนงานในกรมช่าง ซึ่งแบ่งเป็น 3 กอง คือ

1. กองช่างทำการในเครื่องมือ เครื่องเหล็ก เครื่องศิลาแลอื่น อันประกอบแก่การแน่นอนหาทั้งปวง

2. กองช่างต่าง สำหรับทำของประณีต เป็นของตั้งของใช้ ที่จะเป็นประโยชน์แก่คนทั่วไป

3. กองช่างทำการในสรรพพระราชพิธีหลวงทุกอย่าง ตามเวลาตามสมัยที่จะเกิดขึ้น

นอกจากนี้ยังรวมถึงบทบาทที่จะต้องคิดออกแบบแปลนและดำเนินการก่อสร้างของกระทรวง ทบวงกรมอื่นๆ ด้วย หรือถ้าจะออกแบบเองก็ต้องให้กระทรวงโยธาตรวจคุมรายการก่อสร้าง และควบคุมตรวจตัดราคาที่จะตั้งงบประมาณเบิกเงินจากกระทรวงพระคลังด้วย

ทั้งนี้บทบาทของพระองค์ในแง่การทำแบบแปลนจากแบบที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันนั้น จะเห็นได้ว่าค่อนข้างกระจัดกระจาย แต่ทั้งนี้เมื่อได้มีการรวบรวมและนิพนธ์เผยแพร่ออกมาในหนังสือ Prince Naris : a Siamese designer โดย Chittawadi Chitrabongs หนึ่งในทายาทราชสกุลจิตรพงศ์ ทำให้เราได้ทราบถึงเรื่องราวในการทำงานผ่านแบบต่างๆ ทั้งงานศิลปกรรม ภาพบุคคล ตัวอักษร รวมถึงงานสถาปัตยกรรม โดยภาพรวมชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ได้เห็นชิ้นงานที่ได้จากการถ่ายจากต้นฉบับ จึงทำให้เราเห็นชัดถึงร่องรอยการร่างด้วยดินสอซึ่งเปิดเผยความคิดในการทำงานที่น่าสนใจ แต่กระนั้นการปะติดปะต่อกระบวนการทำงานทั้งหมดในชิ้นงานหนึ่งๆ เป็นไปได้ยาก รวมถึงในส่วนประเด็นการศึกษาของผู้วิจัยเกี่ยวกับงานพระเมรุมาศและพระเมรุด้วย ที่ไม่ได้หมายความว่าทุกชิ้นงานจะปรากฏแบบร่าง อีกทั้งแบบร่างที่พบก็เป็นเพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับภาพรวม แต่อย่างไรก็ตามการทำแบบร่างแบบสถาปัตยกรรมศาสตร์ที่เป็นผลงานของพระองค์ ก็เพียงพอที่จะทำให้เห็นภาพการทำงานแบบพอสมควร และยังสะท้อนให้เห็นถึงรายละเอียดอันในการทำงานและพระอัจฉริยภาพในการออกแบบที่จะหาคนเทียบได้ยากยิ่ง

³ ดวงจิตร์ จิตรพงศ์, พระประวัติ เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (กรุงเทพฯ : ราชไทยเพรส จำกัด, 2537), 12-14.

1. กระบวนการทำงานแบบ

ในการร่างแบบ หรือลงเส้นเพื่อใช้ในการทำงานชิ้นงานต่างๆ ของสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ โดยศึกษาจากฐานข้อมูลแบบมูลนิธินริศรานุวัดติวงศ์ สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยและหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จะเห็นว่ามีการดาชหลากหลายประเภทที่พระองค์ทรงใช้ (ไม่สามารถระบุได้ชัด : ผู้วิจัย) โดยภาพรวมจะประกอบด้วยกระดาษทึบ และกระดาษบาง ในส่วนของกระดาษทึบนั้นมีทั้ง กระดาษไม่มีเส้นแยกเป็นแผ่นๆ กระดาษสมุดที่ไม่มีเส้น กระดาษสมุดที่มีเส้นบรรทัด กระดาษกราฟ ของจดหมาย กระดาษบันทึกทางราชการ ฯลฯ ในส่วนของกระดาษบางนั้นอาจจะเป็นกระดาษแบบร่าง หรือกระดาษไข (trace paper) ทั้งนี้เป็นคนละประเภทกับกระดาษเพลลา ซึ่งเป็นกระดาษบางของไทย ในส่วนของกระดาษทึบที่ใช้ลงสีด้วยนั้นเรียกอีกอย่างว่า กระดาษการ์ด แต่ในส่วนแบบสถาปัตยกรรมสมบูรณ์ที่ยังคงปรากฏอยู่ โดยเฉพาะงานพระเมรุมาศ และพระเมรุนั้นจะทำบนกระดาษไข ลงเส้นหมึก แล้วนำไปทำสำเนาพิมพ์เขียวหรือที่ทรงเรียกว่า “กระดาษเขียว” หรือพิมพ์ขาว หรือพิมพ์ย่อส่วน

ตัวอย่างข้อความที่แสดงให้เห็นถึงการใช้กระดาษและขั้นตอนการทำงานดังที่ปรากฏในการทำงานด้านสถาปัตยกรรม เช่น การที่ทรงร่างแบบแล้วส่งให้ผู้ที่ทำหน้าที่คัดลอกเส้นไปทำงานต่อ “...เมื่อทรงเขียนเส้นดินสอดด้วยฝีพระหัตถ์แล้ว ก็ส่งไปประทานช่างผู้น้อยซึ่งเป็ฯช่างที่กรมวังนอกบ้าง กรมศิลปากรบ้าง ลอกลงเส้นหมึกและระบายสีสำหรับส่งไปปัก...”⁴ หรือ ที่ทรงกล่าวถึงกระดาษการ์ดที่ใช้ลงเส้นหมึกด้วยต้องการเส้นเหลืองพื้นดำบนเงื่อนไขเวลาที่จำกัด “...จึงคิดว่าเขียนบนกระดาษก๊าดเหลืองตัดเส้นหมึกกลพื้นดำ ก็เป็นพื้นดำลายเหลืองแล้วเร็วทีเดียว”⁵ นอกจากนี้ส่วนของกระดาษกราฟที่มีลักษณะเป็นช่องตารางพิกัดเท่าๆ กัน ทุกๆ 1 เซนติเมตร⁶ ดังปรากฏในแบบต้นร่างหลายชิ้น รวมถึงการตีตารางขึ้นมาเป็นการเฉพาะเพื่อการออกแบบสัญลักษณ์หรือเข็มที่ระลึก ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการขยายตามส่วน เช่น “...แบบนาโรงละคร เขียนมาให้ดูเป็นเค้า สำหรับพอที่จะตัดไม้ให้ลงรูป จงกะส่วนดูตามตาราง ตาละ 6 นิ้ว...”⁷

ส่วนข้อความที่แสดงขั้นตอนการทำสำเนาหรือไปพิมพ์นั้นจะเป็นการลงเส้นด้วยหมึกบนกระดาษบาง “...แบบเส้นหมึกบนกระดาษบางสำหรับส่งไปทำพิมพ์ แบบกระดาษเขียวลงดินสอดสี เป้นตัวอย่างหมายที่ปัก...”⁸ ส่วนกระดาษเขียวที่ทรงกล่าวถึง คือแบบพิมพ์เขียว เช่น “...ขอกราบทูล

⁴ หม่อมราชวงศ์โต จิตรพงศ์, พระประวัติและพิธีพระหัตถ์ของสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2493. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ. 2493), 155.

⁵ เรื่องเดียวกัน, 272.

⁶ มักนำไปใช้เทียบในมาตราส่วน 1:100 ในการจัดทำแบบต้นร่างทางสถาปัตยกรรม เช่น งานพระอุโบสถวัดพระปฐมเจดีย์

⁷ กรมศิลปากร, ขุมนุมบทคอนและบทคอนเสิต พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวพร, 2506. พิมพ์ในงานฉลองครบรอบร้อยปีแห่งวันประสูติ วันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2506), รูปประกอบเสริมหลัง หน้า 14.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 297.

รายงานตรวจปราสาทแสดงพิพิธภัณฑ์ปารีส ได้ขอแบบเขามาดู ได้มาทั้งแบบกระดาดเขียวและรูปถ่าย...”⁹

1.1 ภาพบุคคล

ในปี พ.ศ. 2479.ศ.สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ทรงเขียนภาพจันทกุมารชาดก จับตอนพระอินทร์ทำลายพิธีที่พระเจ้าเอกราชา เจ้าเมืองบุพผาวดี กำลังบูชาญพระจันทกุมารโพธิสัตว์ ผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่ตามที่กัณหาพรหมณ์ผู้เป็นบุโรหิตดยุย¹⁰ พบต้นร่าง จำนวน รายการ 3 ที่แสดงให้เห็นถึงการร่างภาพด้วยดินสอ ได้แก่ ภาพร่างบนของจดหมาย รายการ และภาพร่างที่มีการจัดวาง 2 องค์ประกอบภาพแล้วมีการร่างภาพเพิ่มเติมนำไปปะบนกระดาดขยับซ้อนลงไปนอกจากนี้ชุดภาพต้นร่างดังกล่าวแสดงให้เห็นถึง

1. การร่างภาพเพื่อจัดวางองค์ประกอบโดยรวม การคิดท่าทางตัวละคร องค์ประกอบภาพ เพื่อให้ภาพมีความสมบูรณ์ทั้งการนำเสนอเนื้อหาของเรื่อง และความสวยงามของภาพ
2. การร่างภาพที่มีการแก้ไขโดยพัฒนาจากแบบเดิม
3. การให้ความสำคัญกับลักษณะทางกายวิภาคของตัวละคร โดยอาจมีการใส่องค์ประกอบของภาพและองค์ประกอบประเภทของถือและศิราภรณ์ลงไป ซึ่งมีความสำคัญในแง่การจัดองค์ประกอบภาพ

ซึ่งขั้นตอนหลังจากที่ได้มีการร่างภาพด้วยดินสอเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็มีการลงเส้นด้วยหมึก โดยเราจะเห็นได้ว่าเป็นการเขียนลงบนกระดาดบาง สำหรับเข้าสู่ระบบงานพิมพ์ต่อไป ดังจะเห็นได้จากต้นร่างและภาพสมบูรณ์ที่ลงเส้นดินสอบนกระดาดบาง ในทศชาดก ตอนภูริทัตชาดก และลายเส้นหมึกบนกระดาดบาง และงานพิมพ์เส้นสีน้ำตาลบนกระดาดทึบเพื่อติดลงบนหนังสือทศชาดก ตอนสุวรรณสามชาดก ในปี พ.ศ. 2472 ซึ่งจากภาพบุคคลคัดสรรชุดนี้ ถือได้ว่าจบกระบวนการตั้งแต่คิดร่างแบบ ร่างแบบ ลงเส้นดินสอ ลงเส้นหมึก และงานพิมพ์

1.2 งานสถาปัตยกรรม

เมื่อมองกลับมาที่งานสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นงานขนาดใหญ่ และวัตถุประสงค์การงานนั้นเพื่อใช้ในก่อสร้าง ส่งผลให้แบบสถาปัตยกรรมสมบูรณ์นั้นย่อมอยู่บนกระดาดที่มีขนาดใหญ่ตามมาด้วย แต่กระนั้นต้องไม่ลืมว่าแบบศิลปกรรมบางอย่างที่ถูกเขียนขึ้นเพื่อนำไปใช้ในการทำงานจริงย่อมถูกเขียนในขนาดเท่าจริง ซึ่งงานลักษณะดังกล่าวย่อมอยู่บนกระดาดขนาดใหญ่ได้เช่นเดียวกัน แต่ทั้งนี้ในการคิดร่างแบบสถาปัตยกรรมนั้นไม่ได้หมายความว่า จะร่างขนาดในมาตราส่วนที่มีขนาดใหญ่ตั้งแต่แรก แต่การร่างเพื่อหาความคิดของสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ก็เป็นการร่างชิ้นงานในขนาดเล็กๆ

⁹ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารสนมเด็จพระเจ้า 11 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), 105.

¹⁰ ดูรายละเอียดใน สุรศักดิ์ เจริญวงศ์, สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ “สมเด็จพระเจ้า” นายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม (กรุงเทพฯ : บริษัทมติชนจำกัด (มหาชน), 2549), 326-328.

ก่อน หรือเป็นการร่างเข้ามาตราส่วนขนาดเล็ก เช่น มาตรฐาน 1:100 ก่อนที่จะนำไปสู่การร่างแบบ ด้วยมาตรฐานที่ใหญ่ขึ้น หรืออาจจะลงเส้นดินสอในมาตรฐานที่ทรงร่างไว้ แล้วส่งให้นายช่างที่ทำหน้าที่ลงเส้น เป็นผู้สนองงานต่อ และในท้ายที่สุดแบบสถาปัตยกรรมสมบูรณ์ก็จะถูกเขียนขึ้นบนกระดาษบางลงเส้นหมึก แล้วนำเข้าสู่ระบบการพิมพ์ หรือทำสำเนา เพื่อเข้าสู่กระบวนการทำงานและใช้ในการทำงานก่อสร้างต่อไป ดังจะเห็นได้จากแบบร่าง แบบสถาปัตยกรรมสมบูรณ์ และสำเนาแบบที่คัดสรรเพื่อประกอบภาพขั้นตอนการทำงานสถาปัตยกรรม ดังนี้

1.2.1 วัดราชาธิวาส

แบบต้นร่างพระอุโบสถ ด้วยดินสอลงสี บนกระดาษสมุด? มีเส้นบรรทัด ด้านล่างระบุ กสวน 1:100 (มาตรฐาน 1:100) พร้อมแถบมาตรฐานบรรทัด (scale bar) และคำว่า Wat Rajadivhas (วัดราชาธิวาส) ซึ่งนับว่าเป็นต้นร่างพระอุโบสถที่แสดงรูปด้านหน้า ที่ผ่านการคิดในเชิงรูปแบบที่คำนึงถึงการทำงานในเงื่อนไขซ่อมแปลงจากพระอุโบสถหลังเดิม และหากพิจารณาต่อไปที่แบบพิมพ์เขียว ที่มีการแสดงรูปพระอุโบสถด้านหน้าเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงการทำงานที่ยึดตามแบบต้นร่างโดยภาพรวมเป็นอย่างดี ซึ่งอาจมีการปรับยัดส่วนองค์ประกอบบางอย่าง หรือปรับลักษณะเส้นให้มีความชัดเจนและเที่ยงตรงมากขึ้น รวมถึงการให้รายละเอียดเพิ่มเติมสอดคล้องกับขนาดของแบบในมาตรฐานที่ใหญ่ขึ้น คือ มาตรฐาน 1:50 ซึ่งหากมองย้อนกลับมาจากแบบมาตรฐานขนาดใหญ่ไปยังจุดเริ่มต้น คือแบบต้นร่างแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นถึงความแม่นยำในการออกแบบอย่างมาก นอกจากนี้ในแบบพิมพ์เขียวแผ่นเดียวกัน ยังแสดงรูปตัด ข.ค. มุขด้านหน้า รูปด้านข้าง (ครึ่งหนึ่ง) และรูปตัด ผ.ง. ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการคิดแบบและให้แบบเฉพาะส่วนสถาปัตยกรรม ภายใต้ความเข้าใจงานโครงสร้างและการก่อสร้าง

1.2.2 ศาลาคู่หน้าพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร

แบบต้นร่างศาลา ด้วยดินสอ บนกระดาษทิบ ไม่เข้ามาตรฐาน เป็นการร่างเพื่อค้นหารูปแบบ สัดส่วน รูปทรง และลักษณะอาคาร รวมถึงแนวทางในการจัดวางองค์ประกอบ เช่น ลายซุ้มจั่ว ลายหน้าบรรพ บัวคอสอง บัวปลายเสา และกรอบคูกา และอาคารหลังเดียวกันที่ลงเส้นหมึก บนกระดาษบาง แม้จะไม่ได้ระบุมาตรฐาน แต่ผู้วิจัยคิดว่าในขั้นตอนนี้จะต้องทำแบบเข้ามาตรฐาน และเมื่อพิจารณาจากขนาดแล้วมีความเป็นไปได้ว่าใช้มาตรฐาน 1:50 ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าเมื่อมองย้อนกลับไปทีแบบต้นร่าง ลักษณะของรูปแบบโดยภาพรวมสอดคล้องกัน โดยมีการยัดส่วนองค์ประกอบบางอย่างและปรับรายละเอียดขององค์ประกอบ เช่นกรอบซุ้ม ลายหน้าบรรพ และคันทวย

นอกจากแบบสองรายการดังกล่าว ในอาคารหลังเดียวกันนี้ยังพบลายเส้นที่พิมพ์อยู่ในหนังสือ Buddhist temples of Thailand โดย Karl Dohring¹¹ ที่แสดงรูปด้าน และรูปตัดแนวกึ่งกลาง

¹¹ Karl Dohring, *Buddhist temples of Thailand : an architectonic introduction*, with a preface by Krisana Honguten, translated by Walter E. J. Tips (Bangkok : White Lotus, c2000), 121.

อาคารและรูปตัดมุขอาคารในรูปเดียวกัน และจากแบบนี้เองที่นับได้ว่าแสดงรูปแบบสุดท้ายที่ตรงกับงานก่อสร้างจริง ดังนั้นแบบศาลาคู่หน้าหลังนี้จึงถือเป็นตัวอย่างแบบที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการทำแบบและการเลือกใช้กระดาษ กล่าวคือ ร่างต้นแบบบนกระดาษทึบ การลงเส้นหมึกบนกระดาษบาง และหากเป็นลายเส้นที่พิมพ์ในหนังสือเป็นแบบที่ถูกเขียนขึ้นในกระบวนการทำแบบสถาปัตยกรรม ไม่ใช่เป็นแบบสำรวจจริงวัดที่ทำขึ้นมาเป็นการเฉพาะแล้ว สามารถมองย้อนกลับมาและสะท้อนให้เห็นถึงการนำแบบที่เขียนขึ้นบนกระดาษบาง ลงเส้นหมึก เข้าสู่กระบวนการจัดพิมพ์ หรืออาจมีการทำสำเนาแบบด้วยก็เป็นได้ นอกจากนี้แบบดังกล่าวยังนำเสนอวิธีการแสดงแบบที่ปรากฏแบบรูปด้านและแบบรูปตัดที่แสดงมิติสถาปัตยกรรมภายในทั้งแนวกลางอาคาร และแนวมุขอาคาร (ไม่ได้แสดงโครงสร้าง)

1.2.3 ชุมประต้วัดเบญจมพิตร

ชุมประต้วัดขนาดใหญ่ ขนาดเล็ก และชุมประต้วัว ซึ่งพบในหนังสือ Buddhist temples of Thailand โดย Karl Dohring¹² เช่นเดียวกับกับศาลาคู่หน้า แต่เฉพาะแบบชุมประต้วัดขนาดเล็กที่อยู่ในแบบระบุประตูข้างแลหลังวัดเบญจมพิตร ซึ่งหากพิจารณาที่ได้แถบมาตราส่วนบรรทัดในหน่วยวัดไทย (scale bar) ทางด้านขวา จะมีการลงนามนริศรกำกับ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเชื่อว่าเป็นไปได้ว่าแบบชุดดังกล่าวในหนังสือล้วนมาจากแบบต้นร่างของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรฯ โดยแบบชุดดังกล่าวนี้เป็นตัวอย่างของแบบต้นร่างที่มีการแยกระหว่างการออกแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมให้ได้รูปแบบในส่วนองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ต้องการและนำเสนอส่วนที่จะมีการร่างรายละเอียดความงามเชิงเส้น (หมายถึง เส้นโค้ง เส้นเว้า เส้นหยัก : ผู้วิจัย) และลวดลายในเชิงปริมาตร ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้เป็นแบบที่มีขนาดเล็กและมีการเขียนองค์ประกอบในลักษณะที่หยาบ (โกลน) แต่เห็นได้ชัดเจนถึงความแม่นยำในการกำหนดรูปแบบ ขนาด สัดส่วน รูปทรง ทั้งภาพใหญ่ (ตัวงานสถาปัตยกรรม) และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (เช่น ฐาน เสา ชุม เป็นต้น)

นอกจากแบบที่ปรากฏอยู่ในหนังสือแล้ว ยังมีรูปที่แสดงให้เห็นถึงงานออกแบบชุดนี้ เช่นเดียวกัน และหากพิจารณาในรายละเอียดแล้วพบว่าแบบต้นร่างก่อนที่จะเป็นแบบชุดที่พิมพ์ลงในหนังสือ ด้วยลักษณะที่เป็นเส้นดินสอบนกระดาษกราฟ แสดงเฉพาะภาพรวมในงานสถาปัตยกรรมโดยที่ยังไม่ได้ลงรายละเอียดลวดลายตกแต่ง และในแบบชุมประต้วัวรายการหนึ่งที่มีการลงนามนริศรกำกับไว้ในลักษณะเดียวกัน รวมถึงระบุมাত্রาส่วนบรรทัดในหน่วยวัดไทยด้วย

โดยแบบทั้งสองชุดนี้ ได้แสดงความสัมพันธ์ของงานออกแบบทั้งมิติรูปด้านหน้า รูปด้านข้าง รูปตัดสกัด รูปตัดยาว และแผนผัง รวมถึงเป็นการให้แบบเข้ามาตราส่วนโดยให้มาตราส่วนบรรทัดกำกับไว้ หรือบางรายการหากไม่มีมาตราส่วนบรรทัดก็จะแสดงระยะความกว้างและความสูงโดยภาพรวมไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการคิดงานที่ครอบคลุมมิติทางสถาปัตยกรรมในทุกมิติ ในส่วนของแบบชุมประต้วัวยังแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดในการคิดงาน จากการร่างแบบเล็กๆ ก่อนเข้าสู่เกลสูแบบที่ใหญ่ขึ้น อีกทั้งยังมีการปรับรูปแบบเพื่อความลงตัว นั่นแสดงให้เห็นถึงความใส่ใจในการทำแบบออกมา

¹² Ibid., 134-140.

ให้ดีที่สุดแม้ว่าจะเป็นแบบขนาดเล็กก็ตามแต่จะเป็นร่างต้นแบบให้กับการทำงานในลำดับต่อไป ซึ่งจากงานพระอุโบสถวัดราชา หรือศาลาคู่หน้าวัดเบญจมบพิตรเองก็ได้แสดงให้เห็นแล้ว

นอกจากนี้แบบชุดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการทำงานในขั้นตอนการร่างแบบสถาปัตยกรรมที่แยกการจัดวางองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมให้ได้รูปแบบและแต่งเส้นสายขององค์ประกอบให้ได้ลักษณะก่อนที่จะมีการร่างลักษณะลวดลายเชิงประณีตศิลป์ ซึ่งทั้งสองส่วนนี้เสมือนแยกออกจากกันซึ่งสะท้อนถึงมุมมองเรื่องงานสถาปัตยกรรมที่สามารถแยกออกจากงานประณีตศิลป์ แต่ก็สามารถรวมกันได้เช่นเดียวกัน ดังที่เคยกล่าวถึงเรื่องอาคิเตกเซอ อาติส และอาติสเจืออาคิเตกเซอ โดยที่ทรงชื่นชอบการออกแบบงานอาติสให้เป็นส่วนหนึ่งของอาคิเตกเซอ หรืออาคิเตกเซอผสม¹³ ทั้งนี้ในแบบที่ลงลักษณะเส้นสายและลวดลายนั้นได้มีการปรับให้เส้นโค้งของซุ้ม เสา และฐานมีลักษณะเป็นเส้นโค้งที่นุ่มนวลมากขึ้น รวมถึงมีจังหวะการหักของซุ้ม และการให้รายละเอียดขององค์ประกอบและลวดลายการตกแต่ง นอกจากนี้ยังมีการปรับรูปแบบประตูและรั้วให้รับกับวัสดุที่เป็นเหล็กหล่อซึ่งเป็นรูปแบบที่ถูกกำหนดขึ้นในระหว่างการออกแบบและได้ใช้เป็นแนวทางในการสร้างจริงดังสะท้อนให้เห็นในปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามในแบบร่างแรกได้เห็นการร่างเส้นแสดงเค้าโครงของตกแต่งบานประตูด้วยทวารบาลรูปเทวดายืนแทนขนาดใหญ่เต็มบาน ซึ่งเป็นแบบอย่างที่น่าสนใจหากทำด้วยเหล็กหล่อได้มีการทำขึ้นมาจริง

1.2.4 ช่วงเวลาขณะทำงานก่อสร้างวัดเบญจมบพิตร

เหตุการณ์ที่น่าสนใจและบ่งบอกถึงการทำงานในช่วงเวลาที่มีการก่อสร้างว่า การให้แบบเท่าขนาดจริงหรือแบบตีเทล รวมถึงการทำต้นแบบจำลองเท่าขนาดจริงเพื่อตรวจสอบมิติของการออกแบบว่าได้ผลลัพธ์ตามที่ต้องการ รวมถึงการทำต้นแบบเพื่อส่งให้กับผู้เกี่ยวข้องนำไปทำงานตามกระบวนการผลิตชิ้นงานต่อ ล้วนมีความสำคัญที่เกี่ยวข้องถึงการทำงานแบบด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่างเช่น

การขยายแบบเท่าจริงโดยฝรั่งจากแบบขนาดเล็กที่สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรฯ ทรงให้แบบไว้ และท้ายที่สุดทรงขอแก้ไขลักษณะเส้นบัวที่ยังไม่ได้ลักษณะตามที่ทรงต้องการ “ศิลาประดับผนังพระระเบียง แบบซึ่งพระยาราชสงครามส่งมาให้ตรวจนั้น ฝรั่งเขียนถ่ายจากแบบเล็กของข้าพระพุทธเจ้า ที่บัวแลบตไม้กระด้างกระเดื่องไป ต้องแก้ไขบ้างด้วยข้าพระพุทธเจ้าเอง”¹⁴

หรือ รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำรัสถึง สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรฯ เรื่องการทำตัวอย่างรั้วเหล็กระหว่างเสากำแพงวัดเบญจมบพิตรด้วยไม้ หรือหากไม่สามารถดำเนินการได้ก็ให้เขียนลงกระดาษ (เพล) แล้วให้ผู้เกี่ยวข้องไปทำไม้เอง “ด้วยเรื่องรั้วเหล็ก... พระยาชลยุทธโยธินทร์รับว่าจะ

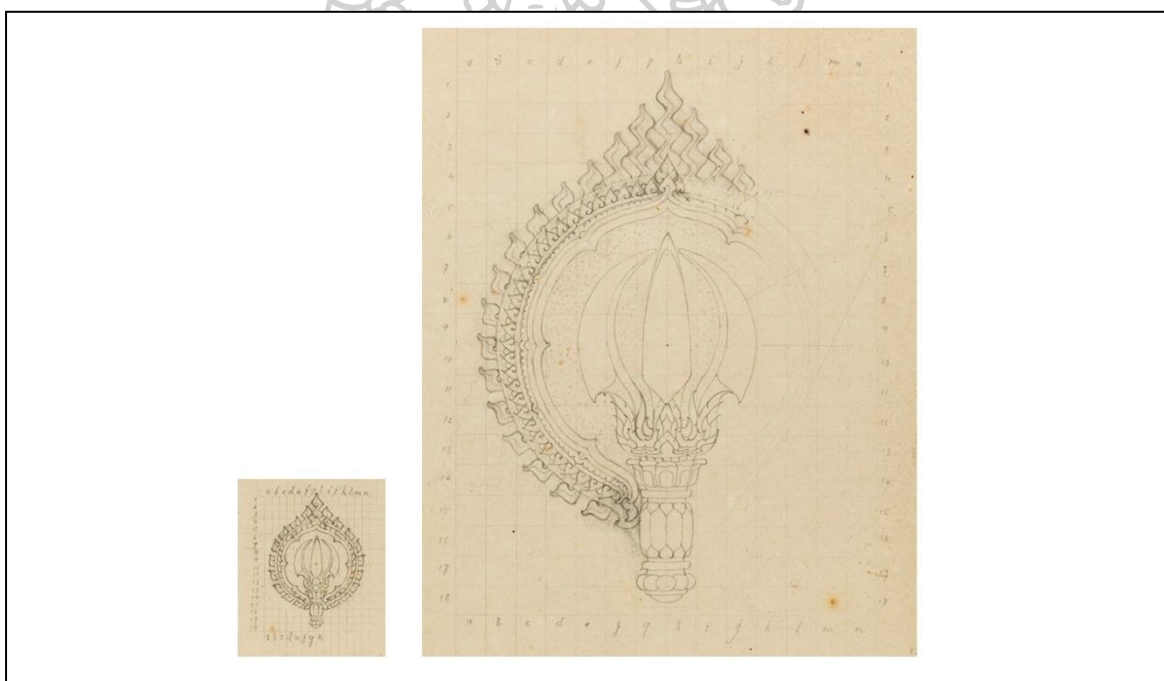
¹³ “เรื่องป็นนำที่ทำงานในวัดเบญจมบพิตร”, ร.5 ศ.6/114, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, อ้างจาก ประมวลเอกสารประมวลเอกสารสำคัญเนื่องในการสถาปนาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2538. พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล งานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺโฆโต ป.ธ.7) ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 25 มีนาคม 2538), 131.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 133.

หล่อให้แล้วทันในเดือน 8 แต่ขอตัวอย่างทำด้วยไม้ให้สักแผ่น 1 ขอให้เธอช่วยทำตัวอย่างให้ๆ ได้เร็วๆ สักหน่อยหนึ่ง ฤถ้ำหากว่าจะทำไม้ซ้าอยู่เขียนลงในเพลลาให้ได้ขนาดไปให้เขาทำไม้เอาเองก็ได้...”¹⁵

หรือ ทรงมีพระดำรัสตอบรัชกาลที่ 5 ในการทำแบบตีเทล ว่า “...แบบนำมุขพระอุโบสถ ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำให้พระยาราชสงครามไว้แล้ว แต่ยกหลังคาขึ้นยังไม่ได้ เพราะต้องตั้งบนหิน หินนั้นส่วนตอนผนังได้ส่งแบบไปทำอยู่แล้ว แต่บัวถานกำลังแบบตีเทล จะแล้วในสองสามวันนี้ที่จะได้ส่งไปทำ หินปูพื้นได้เขียนแบบขึ้นแล้ว แต่ดูเปนฝรั่งมากไปจะต้องทำใหม่...”¹⁶

นอกจากนี้จากภาพถ่ายเก่าขณะที่ระหว่างก่อสร้างพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรนั้น พบว่ามี การทำไม้อัดเครื่องลายองขึ้นไปทาบเพื่อตรวจสอบลักษณะ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงแสดงว่ามีการให้ แบบเครื่องลายองเท่าจริงเพื่อนำไปขึ้นรูปด้วยไม้อัดก่อนที่จะนำไปใช้ทำชิ้นงานต่อไป และหาก กระบวนการดังกล่าว คือกระบวนการที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน นั้นหมายความว่าหากมอย้อนกลับไป อาจมีการปรับแก้เพื่อทำการส่งระยะหรือปรับแก้ให้ได้ลักษณะโดยการมองจากสถานที่จริง ตาม หลักการทำงานในปัจจุบัน

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการเขียนขยายตามส่วนโดยใช้ตารางสเกลกำกับในแบบต้นร่าง “วชิราวุธ” เครื่องหมายประจำรัชกาลที่ 6 ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

¹⁵ “เรื่องหล่อเหล็กรั้ววัดเบญจมบพิตร และเรื่องรั้วเหล็กทำกำแพงสวนดุสิต”, ร.5 ศ.6/101, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, อ่างโน เรื่องเดียวกัน, 149.

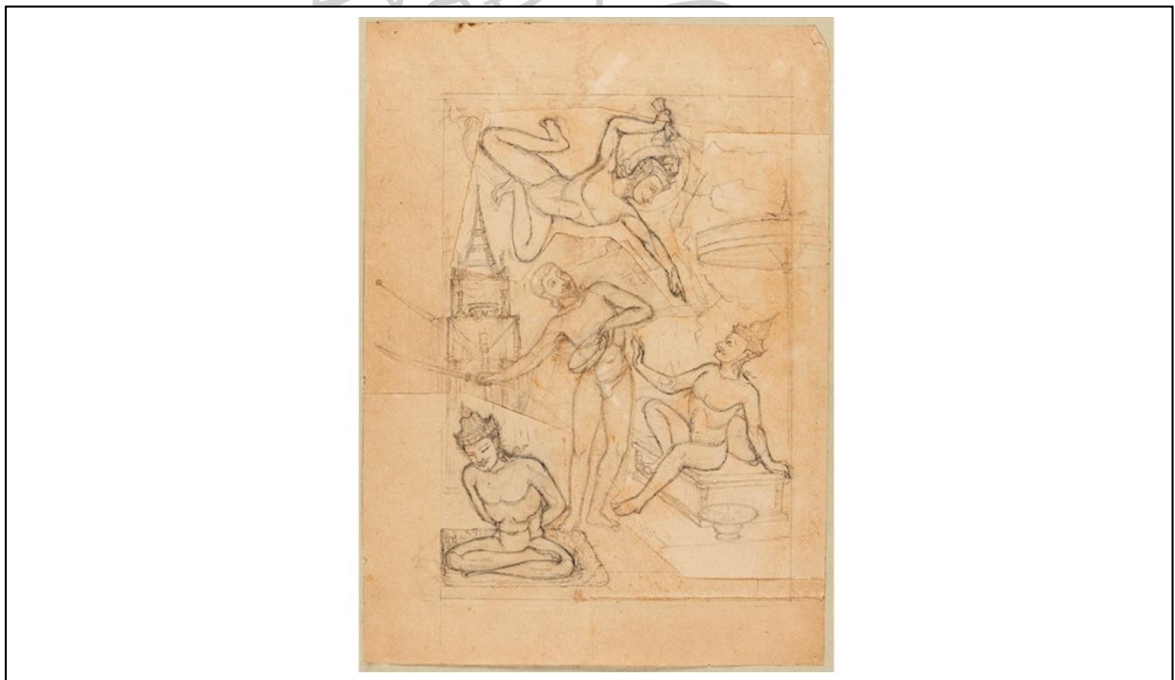
¹⁶ “เรื่องตรวจการก่อสร้างวัดเบญจมบพิตร”, ร.5 ศ.6/85, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, อ่างโน เรื่องเดียวกัน, 226.

ภาพที่ 2 การร่างภาพจิตรกรรมารชาดก

ที่มา Chittawadi Chitrabongs, *Prince Naris : a Siamese designer*, 223-224.

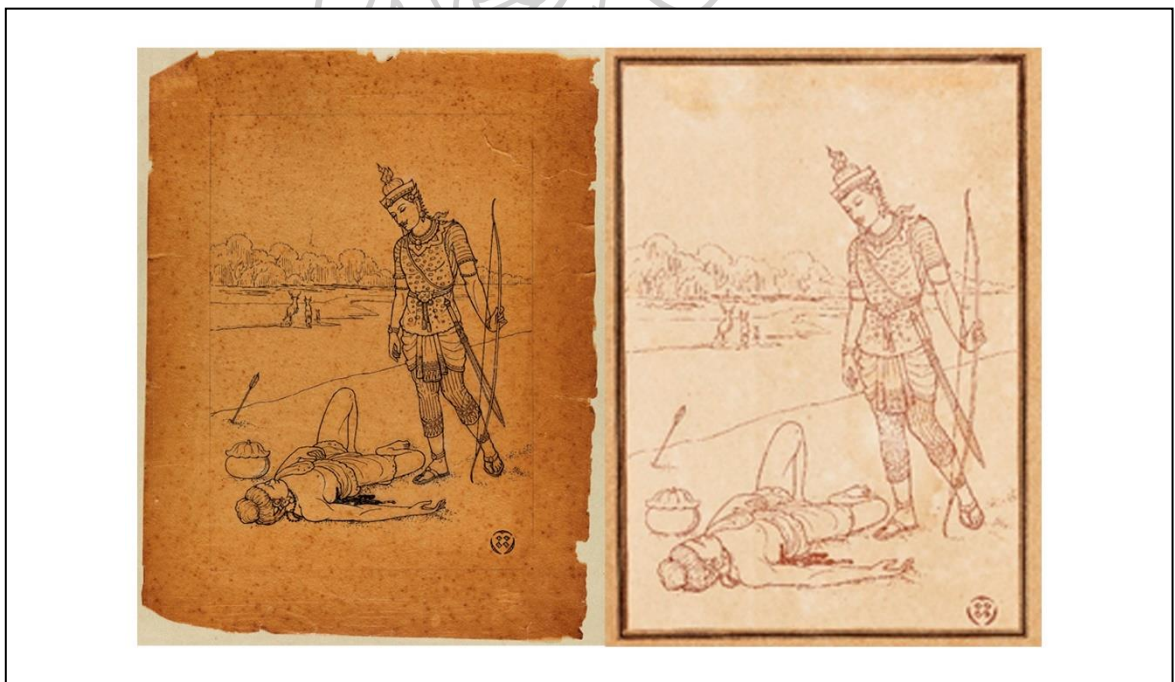

ภาพที่ 3 การจัดองค์ประกอบภาพจิตรกรรมารชาดก

ที่มา Chittawadi Chitrabongs, *Prince Naris : a Siamese designer*, 225.

ภาพที่ 4 การร่างภาพและการลงเส้นดินสอบนกระดาษบาง ภูริทัตชาดก
ที่มา Chittawadi Chitrabongs, *Prince Naris : a Siamese designer*, 220-221.

ภาพที่ 5 การลงเส้นหมึกและการพิมพ์ สุวรรณสามชาดก
ที่มา (ซ้าย) Chittawadi Chitrabongs, *Prince Naris : a Siamese designer*, 214. (ขวา) สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทย
เฉลิมพระเกียรติ

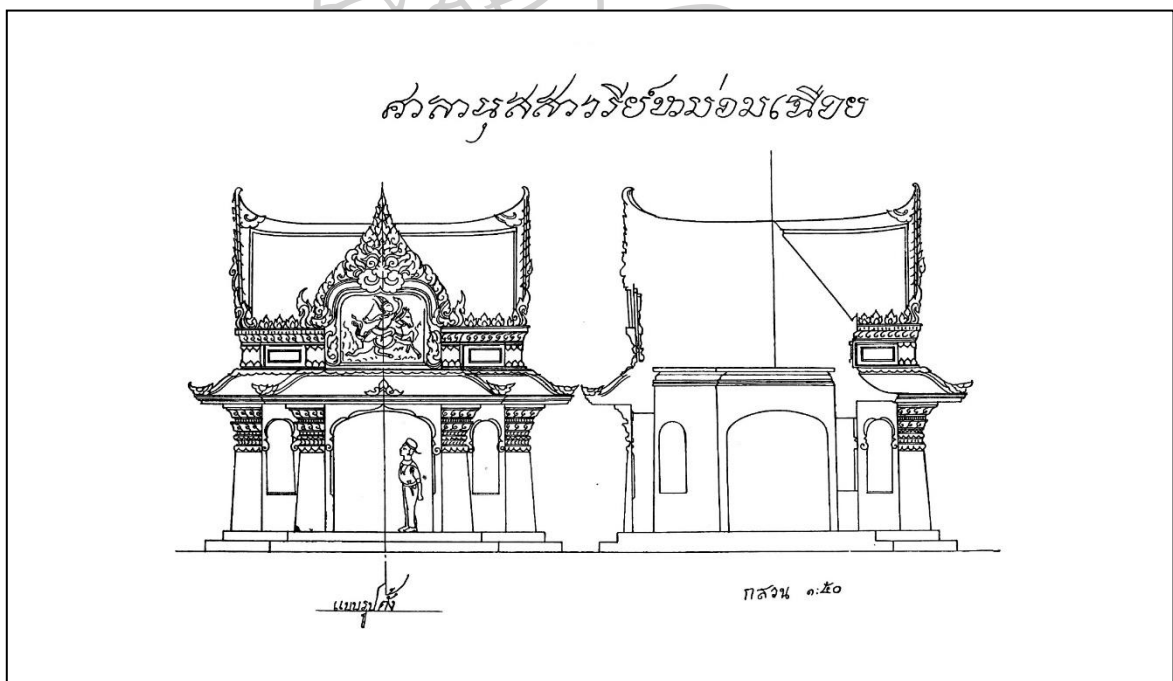
ภาพที่ 6 แบบต้นร่างพระอุโบสถด้านสกัด วัดราชาธิวาส
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

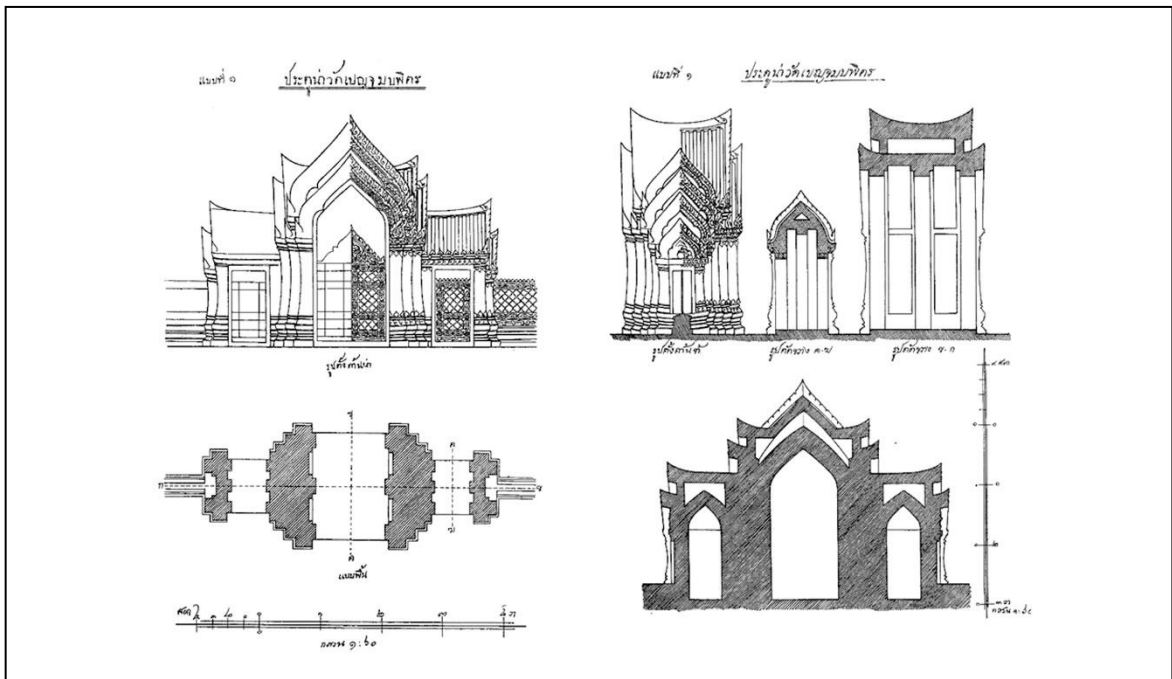
ภาพที่ 7 แบบพิมพ์เขียวพระอุโบสถวัดราชาธิวาส
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

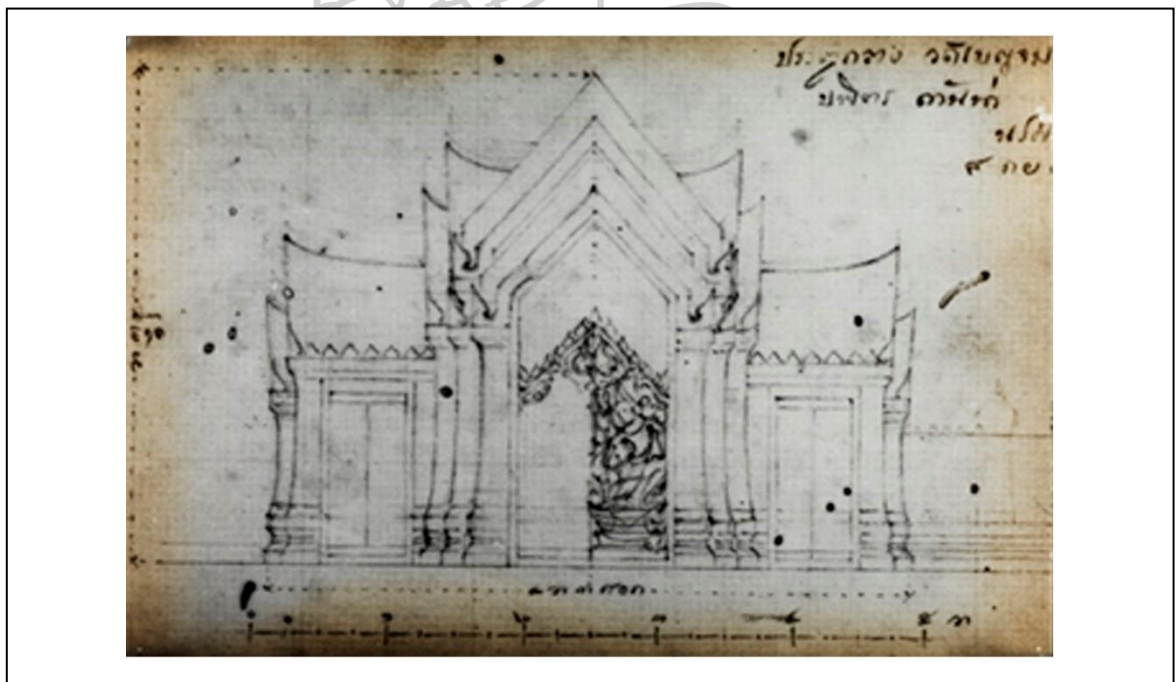
ภาพที่ 8 แบบต้นร่างดินสอและแบบลงเส้นหมึกศาลาคู่หน้าพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 9 แบบศาลาคู่หน้าพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรในรูปแบบที่มีการสร้าง
ที่มา Karl Dohring, *Buddhist temples of Thailand*, 121.

ภาพที่ 10 แบบต้นร่างซุ้มประตูหน้าวัดเบญจมบพิตรในมิติต่างๆ ทางสถาปัตยกรรม
ที่มา Karl Dohring, *Buddhist temples of Thailand*, 136-137.

ภาพที่ 11 แบบต้นร่างซุ้มประตูหน้าที่เน้นแสดงองค์ประกอบสถาปัตยกรรม
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 12 แบบตีเทลส่วนหนึ่งของฐานพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร
ที่มา Chittawadi Chitrabongs, *Prince Naris : a Siamese designer*, 169.

ภาพที่ 13 ภาพถ่ายหลังคาและเครื่องลำยองวัดเบญจมบพิตรขณะก่อสร้าง สังเกตเครื่องลำยองทำด้วยไม้อัด
ที่มา สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, *เฉลิมฟิล์มกระจก ฉลองมรดกความทรงจำแห่งโลก*, 204.

2. แบบต้นร่าง แบบร่าง และแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุ

2.1 แบบต้นร่างและแบบร่างพระเมรุ

การอธิบายถึง “แบบต้นร่าง” นั้นผู้วิจัยได้กำหนดลักษณะไว้ว่าเป็นการร่างแบบหยาบๆ เพื่อค้นหาความคิดหรือวิธีการต่างๆ ในการออกแบบ ลักษณะของเส้นที่ปรากฏยังคงความไม่แน่นอนว่าจะใช้เส้นใดในการทำแบบขั้นต่อไป หรืออาจจะเป็นเส้นที่ผ่านการใช้เครื่องมือเขียนแบบแต่ยังไม่ได้ข้อสรุปทางการออกแบบ แต่ทั้งนี้หากเป็นแบบที่ได้ข้อสรุปทางการออกแบบ มีการลงเส้นที่แม้ว่าจะ เป็นเส้นดินสอ หรือเส้นหมึก แต่ยังไม่ได้แสดงรายละเอียดที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับแบบสถาปัตยกรรม ในงานวิจัยจะเรียกว่า “แบบร่าง” โดยแบบต้นร่างและแบบร่างที่พบในการออกแบบงานพระเมรุมาศ และพระเมรุของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ โดยเรียงตามลำดับงานซึ่งพบเพียงบางงานดังนี้

2.1.1 งานสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ พ.ศ.2463

พบแบบต้นร่างรูปด้านบางส่วน มาตรฐาน 1:50 แบบต้นร่างรูปด้านและผังพื้นส้าง มาตรฐาน ส่วน 1:100 และแบบร่างส้าง มาตรฐานส่วน 1:50 (มาตรฐานที่ระบุ ผู้วิจัยได้จากการตรวจสอบขนาดเทียบกับแบบสถาปัตยกรรม)

นอกจากนี้ยังมีรายการแบบต้นร่างผังยอด ที่เมื่อตรวจสอบลักษณะและขนาดแล้ว สรุปได้ว่าคือแบบงานครั้งนี้ และใช้มาตรฐาน 1:50 ในการเขียน และแบบต้นร่างผังบริเวณ ที่ร่างทับบนแบบผังบริเวณงานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ และกรรการร่างแบบเพื่อหาความคิดในงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุฯ ลงบนแบบสมเด็จพระสุมาลมารศรีฯ ซึ่งทั้งสองชุดงานดังกล่าวเป็นงานที่จัดอยู่ในลำดับติดต่อกัน

2.1.2 งานสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พ.ศ.2464

พบแบบต้นร่างรูปด้านพระเมรุ และแผนผังเครื่องยอด ในมาตรฐาน 1:100 และแบบสำเนาต้นร่างแผนผังที่มีการบอกระยะซึ่งอาจเป็นแนวทางในการกำหนดระยะที่สำคัญในการทำงาน

นอกจากนี้ยังมีรายการแบบต้นร่างผังพื้นและรูปด้านทิศเหนือพระที่นั่งทรงธรรม มาตรฐานส่วน 1:200 พร้อมกับแสดงการซ้อนชั้นหลังคาพระที่นั่งทรงธรรม มาตรฐานส่วน 1:100 (ผู้วิจัยได้ตรวจสอบขนาดเทียบกับแบบสถาปัตยกรรม) และแบบต้นร่างส้างและทับเกษตรในรูปแบบที่ไม่ได้สร้าง พร้อมแสดงรูปตัดทับเกษตร มาตรฐานส่วน 1:100 (ผู้วิจัยได้ตรวจสอบขนาดเทียบกับแบบสถาปัตยกรรม)

จากแบบต้นร่างและแบบร่าง กอรปกับการทำงานแบบสถาปัตยกรรมของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ดังที่แสดงไว้ในตอนต้น จะเห็นว่าในงานออกแบบพระเมรุมาศ และพระเมรุก็ยังคงลักษณะการทำงานที่มีการร่างแบบเพื่อค้นหารูปแบบทางสถาปัตยกรรม แต่ในกลุ่มงานออกแบบพระเมรุครั้งนี้ได้เห็นมิติที่เพิ่มเติมขึ้น เช่นการตรวจสอบสีที่ทรงเลือกใช้ การออกแบบองค์ประกอบและการ

จัดวางผังบริเวณ¹⁷ การร่างรูปทรงยอด การหาความสัมพันธ์ระหว่างแผนผังและรูปด้านของอาคาร เครื่องยอด ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจ แต่อย่างไรก็ตามก่อนที่จะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับแบบสถาปัตยกรรมต่อไป ควรจะกล่าวถึงแบบรูปด้านพระเมรุมาศที่แสดงส่างและทับเกษตรงานสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ ในมาตราส่วน 1:100 คู่มากับแบบผังบริเวณเฉพาะส่วนในมณฑลพิธี ซึ่งแบบทั้งสองรายการแม้ว่าจะเป็นแบบขั้นสุดท้ายที่ได้ข้อสรุปทางแบบแล้ว แต่เป็นแบบที่เขียนด้วยดินสอและลงสี โดยลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ ซึ่งต่างออกไปจากการทำแบบหลังจากนี้ กล่าวคือเป็นลักษณะของแบบที่ทรงลงเส้นด้วยพระองค์เองต่างจากแบบที่มีการลงนามผู้คัดลอก¹⁸ ซึ่งหากพิจารณาแบบต้นร่าง และแบบร่างที่พบซึ่งเป็นลายเส้นจากฝีพระหัตถ์เช่นเดียวกัน ล้วนเป็นงานออกแบบพระเมรุมาศ และพระเมรุ ณ ท้องสนามหลวง ในช่วง 3 งานแรก (พ.ศ.2463-2464) จากทั้งหมด 9 งาน (สิ้นสุดที่ พ.ศ. 2472) จึงอาจเป็นไปได้ว่าทรงลดบทบาทของพระองค์ลงจากการร่างต้นแบบด้วยพระองค์เอง ดังที่ในแบบงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ และพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ทรงลงพระนามในฐานะผู้ตรวจ¹⁹ และกลับมามีบทบาทในฐานะผู้คิดอย่างแลตรวจตราอีกครั้งในงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบการลงนามในงานหลังจากนี้อีก 3 งานก็เปลี่ยนแปลงไปอีกครั้งโดยลงนามร่วมกับตราสัญลักษณ์ศิลปากรสถาน จึงไม่เป็นที่แน่ชัดว่ายังทรงมีบทบาทในฐานะผู้คิดอย่างแลตรวจตราอยู่หรือไม่ แต่ทั้งนี้ประเด็นดังกล่าวยังไม่สามารถสรุปได้แน่ชัด และสำหรับการศึกษางานออกแบบพระเมรุมาศและพระเมรุจากแบบสถาปัตยกรรมในครั้งนี่ยังคงกำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ทั้งหมดเพื่อทำการวิเคราะห์ให้เห็นการออกแบบงานประเภทพระเมรุโดยภาพรวม

2.2 แบบก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม

จาก แบบต้นร่าง สู่แบบร่าง ก่อนที่จะเขียนเป็นแบบก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมซึ่งในงานวิจัยนี้จะเรียกว่า “แบบจริง” โดยแสดงแบบที่เป็นข้อสรุปในทางการออกแบบ และมีการให้รายละเอียดในแบบสถาปัตยกรรมเพิ่มขึ้น เช่นประเภทโครงการ รายการ มาตรฐาน ฯลฯ จากการสืบค้นรายการแบบต่างๆ ที่เป็นผลงานออกแบบพระเมรุมาศ และพระเมรุของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทั้งแบบต้นร่าง แบบร่าง และแบบจริงนั้น พบว่ามีรายการแบบจำนวนมาก และบางรายการมีแบบสำเนาทั้งเท่าจริง ด้วยเทคนิคการทำเป็นพิมพ์เขียวบ้าง หรือพิมพ์ขาวบ้าง หรือสีน้ำตาลแดงบ้าง รวมถึงบางรายการมีการทำสำเนาย่อขนาด รวมอยู่ด้วย ซึ่งการนำเสนอข้อมูลในครั้งนี้จะยกขึ้นมา

¹⁷ ในงานออกแบบตลปัตรหลายชิ้นที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทดสอบเรื่องสีลงในแบบก่อนที่จะส่งไปผลิตขึ้นงาน รวมถึงงานออกแบบพระที่นั่งหลังคทิมาน ในปี พ.ศ.2442 แสดงแบบร่างส่วนงานผังบริเวณ ผังพื้น และรูปด้าน เขียนด้วยดินสอลงสี

¹⁸ ดังเช่นพระพรหมพิจิตรได้อธิบายไว้ว่า “...เรื่องการสร้างเมรุนี้ ข้าพเจ้าได้ใกล้ชิดตามเคย คือเรื่องลอกแบบ...” คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, **ประวัติและผลงานสำคัญ ของพระพรหมพิจิตร** (กรุงเทพฯ : ศิริมิตรการพิมพ์, 2533. พิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี พระพรหมพิจิตร.), 59.

¹⁹ ดูรายละเอียดใน สมคิด จิระทัศนกุล, **งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ภาคปลาย** (กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาวิชาการและสร้างองค์ความรู้ สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), 781-783.

เพียง 1 ประเภท เริ่มจากแบบจริง แต่หากไม่ปรากฏแบบจริงจึงยกแบบสำเนาขึ้นมาแสดงให้ครบทุกรายการ ทั้งนี้ในส่วนของแบบจริงนั้นผู้วิจัยไม่สามารถเข้าถึงต้นฉบับทุกรายการและเข้าถึงเพียงส่วนน้อย แต่จะสังเกตเห็นว่าตัวแบบจะได้รับการซ่อมบำรุงด้วยการรองพื้นด้วยวัสดุที่ยืดหยุ่นและมีความหนา ทำให้บางครั้งภาพที่เห็นจึงดูเป็นกระดาษทึบ มิใช่กระดาษบาง

สำหรับการเสนอข้อมูลแบบ มีลำดับการเขียนอธิบาย คือ ประเภทแบบ เทคนิคการเขียน ประเภทกระดาษ รายการ และมาตราส่วน ด้วยตัวหนา ต่อด้วยรายการที่ระบุในแบบโดยรักษาการสะกดคำต่างๆ ไว้ตามต้นแบบ แล้วจึงอธิบายขยายความในรายละเอียดเพิ่มเติม ทั้งนี้หากเป็นแบบที่อยู่ในรูปแบบการสำเนา จะไม่ได้ระบุเทคนิคการเขียนและประเภทกระดาษ โดยมีรายการแบบและรายละเอียดของแบบตามลำดับงานพระเมรุ ดังนี้

2.2.1 งานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ กรมขุนสุพรรณภาควดี

พบเพียงแบบร่างรูปด้านบนปกวารสารศิลปากร ไม่ระบุมาตราส่วน

2.2.2 งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

2.2.2.1 แบบพิมพ์เขียว ผังบริเวณใหญ่ มาตรฐาน 1:500 ในแบบไม่ได้ระบุรายการ บอกเพียง กส่วน 1:500 และมาตราส่วนบรรทัด แบบแสดงปริมาตรพลีธี ท้องสนามหลวง และถนนโดยรอบ แสดงอาคารสำคัญและอาคารประกอบที่เกี่ยวกับพระราชพิธี

2.2.2.2 แบบจริง ลงเส้นดินสอ ลงสี บนกระดาษทึบ ผังบริเวณ มาตรฐาน 1:200 ในแบบไม่ได้ระบุรายการ แต่มีการระบุชื่อเรียกอาคาร กส่วน 1:200 และสัญลักษณ์ น ในดวงใจประดิษฐ์ภายในสัญลักษณ์ระบุทิศ แบบแสดงผังพื้นอาคารสำคัญ และงานภูมิสถาปัตยกรรม

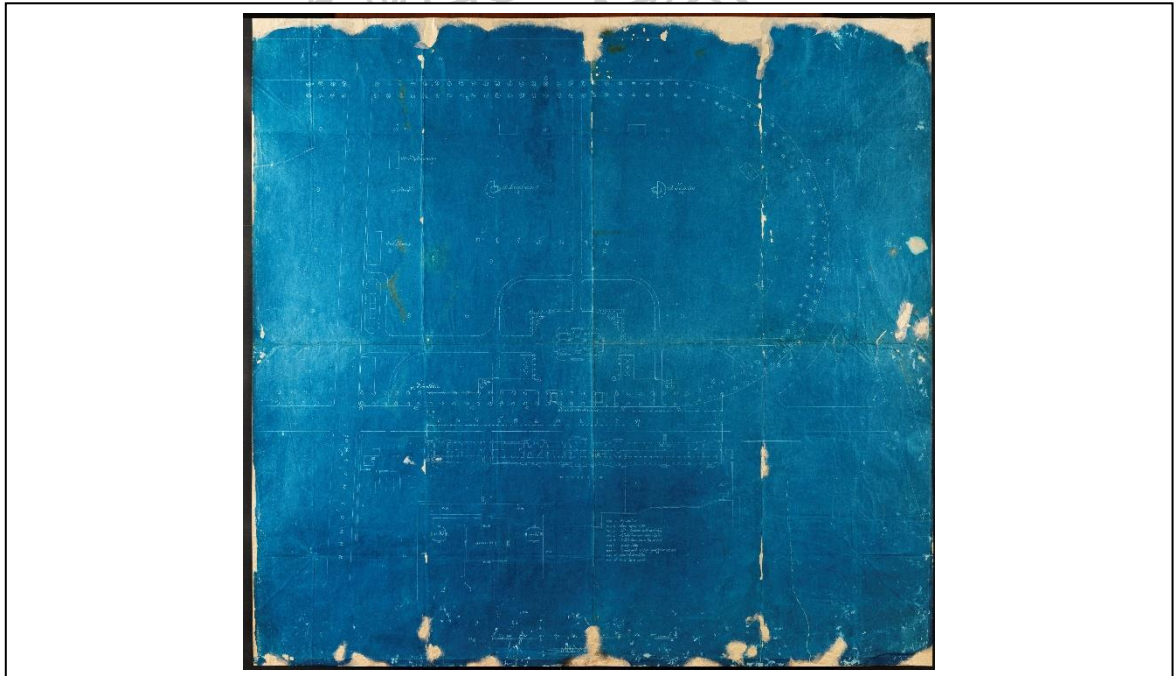
2.2.2.3 แบบต้นร่าง ลงเส้นดินสอ ลงสี บนกระดาษทึบ รูปด้านรวมทิศตะวันตก มาตรฐาน 1:100 ระบุรายการ พระเมรุ ที่ถวายพระเพลิง พระบรมศพ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง ท้องสนามหลวง กส่วน 1:100 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ แบบแสดงรูปด้านรวมทิศตะวันตก

2.2.2.4 แบบสำเนาขาวดำย่อขนาด รูปด้านรวมทิศตะวันตก มาตรฐาน 1:100 มีการระบุรายการและการแสดงแบบโดยภาพรวมเช่นเดียวกับแบบข้อ 2.2.2.3 ยกเว้นการแสดงแบบสร้างและทับเกษตรที่แสดงรูปด้านจากในมณฑลพิธี

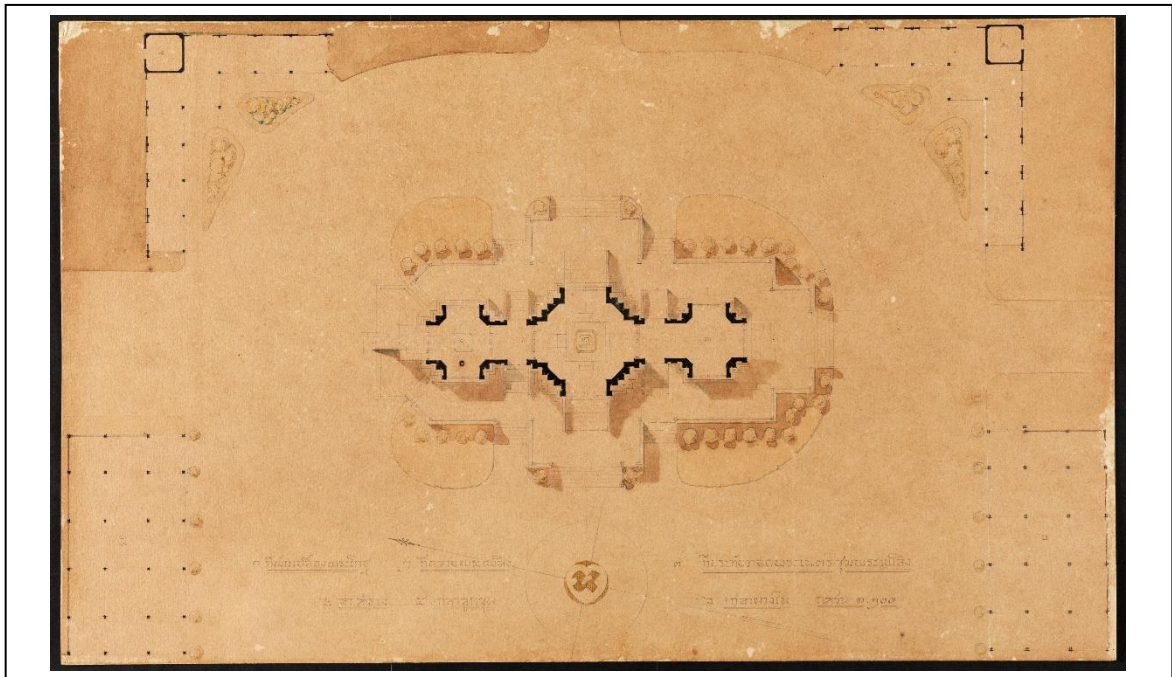
2.2.2.5 แบบพิมพ์เขียว พระจิตกาธาน มาตรฐาน 1:10 และ 1:25 ระบุรายการ พระจิตกาธาน พระบรมศพ สมเด็จพระพันปีหลวง กส่วน 1:10 คำอภิปรายรายละเอียดการทำงาน ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ ลงนาม พระยาจินดารังสรรค์ ผู้ตรวจ ลงนาม หลวงนิมิตรเลขา ผู้ลอกกopies ลงวันที่ 13/1/63 แบบแสดงรูปด้านที่มีการตกแต่งและยังไม่ได้ตกแต่ง รวมถึงรูปตัดในบางตำแหน่ง ระบุระยะและรายละเอียดบางอย่าง และแบบผัง ระบุ กส่วน 1:25

ภาพที่ 14 แบบรูปด้าน
ที่มา วารสารศิลปากร 1,3 (กันยายน 2500), ปกใน

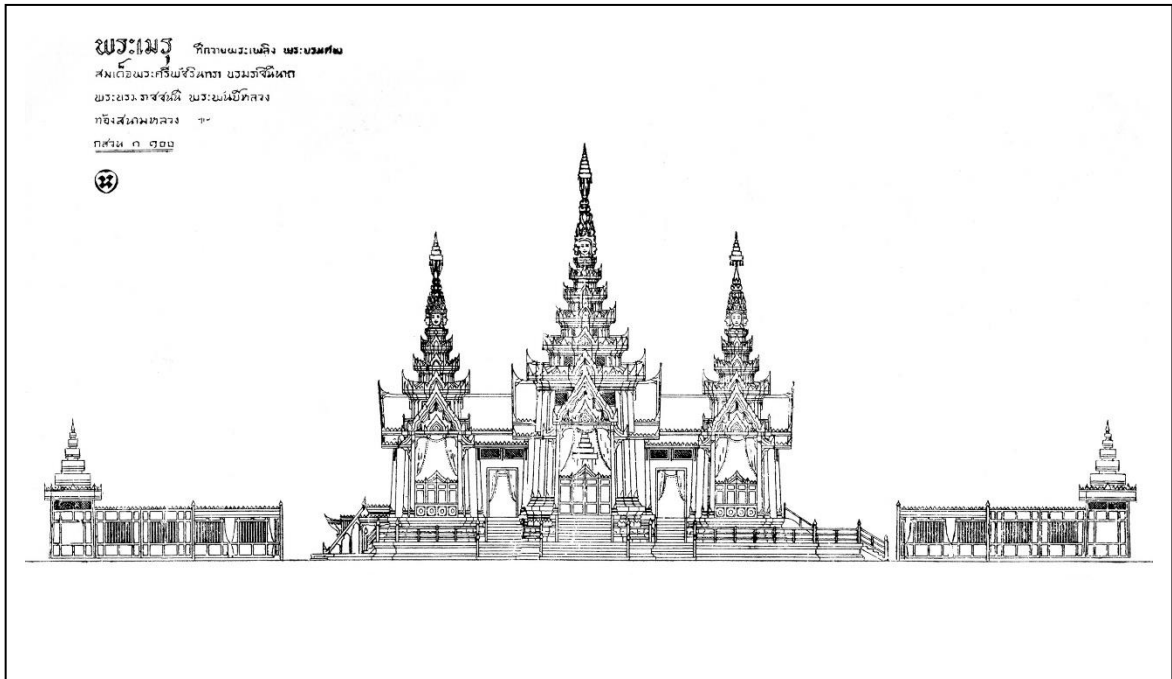
ภาพที่ 15 แบบผังบริเวณ
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

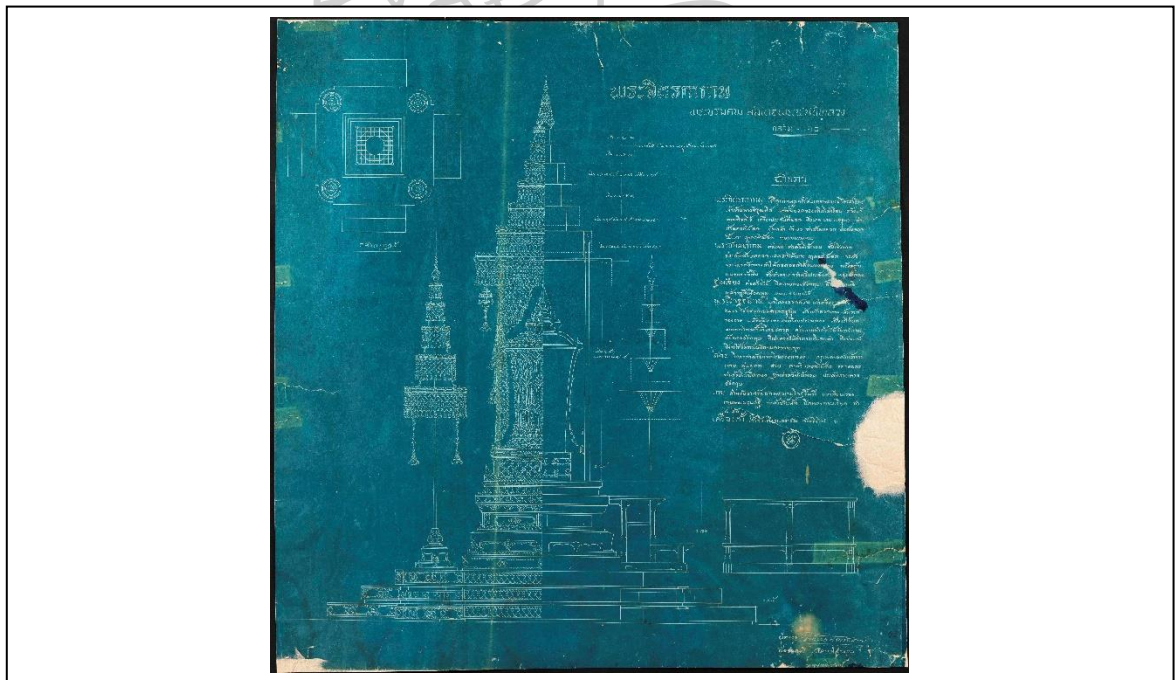
ภาพที่ 16 แบบผังบริเวณในปริมณฑล
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 17 แบบรูปด้าน
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 18 แบบรูปด้าน
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 19 แบบพระจิตกาธาน
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

2.2.3 งานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ

2.2.3.1 แบบต้นร่าง เส้นสีแดง ผังบริเวณใหญ่ มาตรฐาน 1:500 ตัวแบบไม่ได้ถูกเขียนขึ้นเป็นการเฉพาะสำหรับงานครั้งนี้ แต่ถูกร่างทับลงบนแบบพิมพ์เขียว ผังบริเวณงานพระเมรุสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

2.2.3.2 แบบพิมพ์เขียว ผังพื้น มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ท้องสนามหลวง 2463 กสวน 1:50 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ

2.2.3.3 แบบพิมพ์เขียว รูปด้านทิศตะวันตก มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ท้องสนามหลวง 2463 กสวน 1:50 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ

2.2.3.4 แบบสำเนาขาวดำย่อขนาด รูปด้านรวมทิศตะวันตก มาตรฐาน 1: 50 มีการระบุรายการ และการแสดงแบบเช่นเดียวกับแบบข้อ 2.2.3.3

2.2.3.5 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ส้างและทับเกษตร ผังพื้นรวม มาตรฐาน 1:200 และผังพื้น รูปด้าน รูปตัด มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ ส้าง คด พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2463 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ แบบแสดงผังพื้นรวม มีการระบุรายละเอียด ทิศ และกสวน 1:200 และแสดงผังพื้น เส้นประแสดงผังหลังคา รูปด้านนอก รูปด้านในและรูปตัด มีการระบุรายละเอียด และกสวน 1:50

2.2.3.6 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง แบบผังฟ้าเพดาน มาตรฐาน 1:20 ระบุรายการแบบลายเพดานพระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ท้องสนามหลวง พุทธศักราช 2463 กสวน 1:20 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ

2.2.3.7 แบบต้นร่าง ลงดินสอ บนกระดาษทึบ ส้างและทับเกษตร คาดว่าใช้มาตรฐาน 1:100 ในการร่าง (ผู้วิจัยได้ตรวจสอบขนาดเทียบกับแบบจริง) แสดงผังพื้น รูปด้าน และเส้นร่างลักษณะรูปตัดทับเกษตร

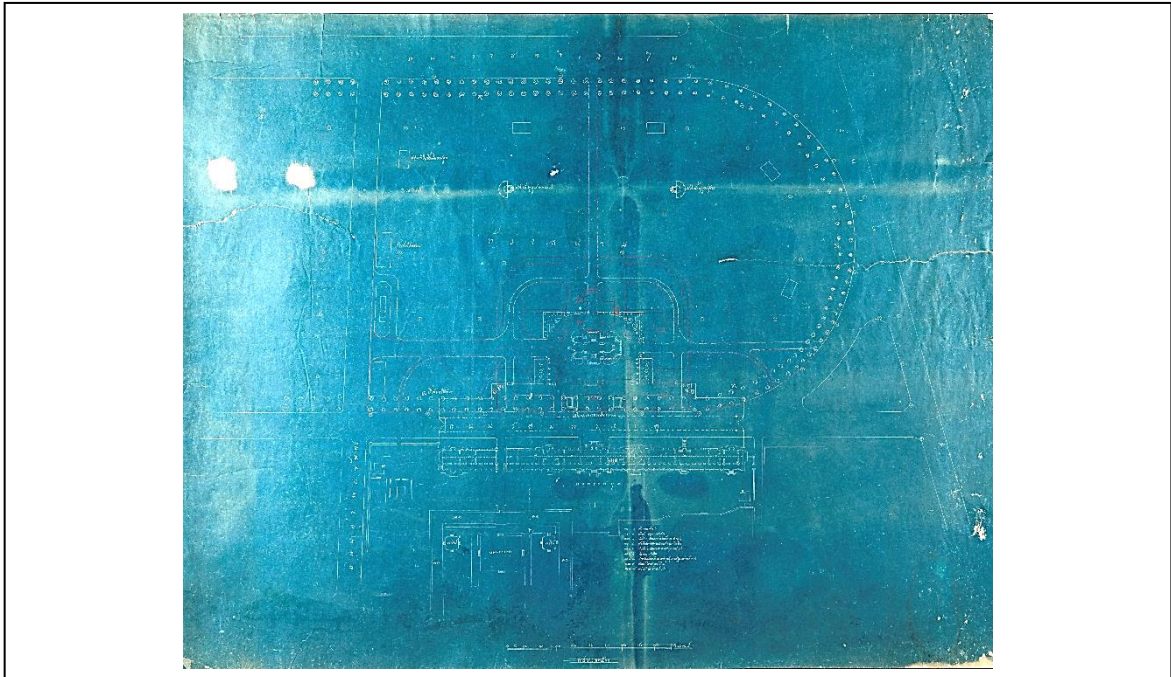
2.2.3.8 แบบร่าง ลงดินสอ บนกระดาษทึบ ส้างและทับเกษตร คาดว่าใช้มาตรฐาน 1:50 ในการร่าง (ผู้วิจัยได้ตรวจสอบขนาดเทียบกับแบบจริง) แสดงรูปด้านและรูปตัด

2.2.3.9 แบบต้นร่าง ลงดินสอ บนกระดาษทึบ รูปด้าน คาดว่าใช้มาตรฐาน 1:50 ในการร่าง (ผู้วิจัยได้ตรวจสอบขนาดเทียบกับแบบจริง)

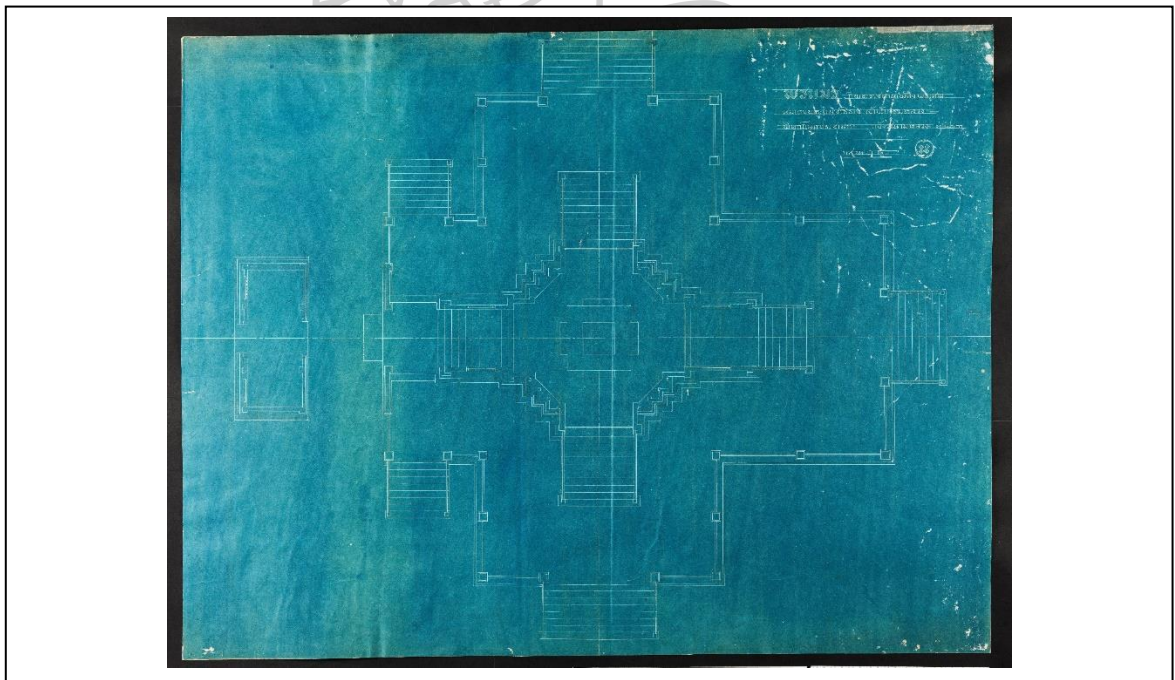
2.2.3.10 แบบต้นร่าง ลงดินสอ บนกระดาษทึบ ผังยอด จากการตรวจสอบร่วมกับแบบข้อ 2.2.3.9 สรุปว่า คืองานเดียวกัน คาดว่าใช้มาตรฐาน 1:50 ในการร่าง (ผู้วิจัยได้ตรวจสอบขนาดเทียบกับแบบจริง)

2.2.3.11 แบบสำเนาขาวดำเท่าขนาดจริง มาตรฐาน 1:20 (ลายมือเขียนระบุเพิ่มเติมในแบบ) ระบุรายการ ลายในพระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานาถ พ.ศ.2463 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ ลงนาม ชุมนบรรจงเลขา ผู้ก่อก่อ และมีการอธิบายแบบบางอย่าง

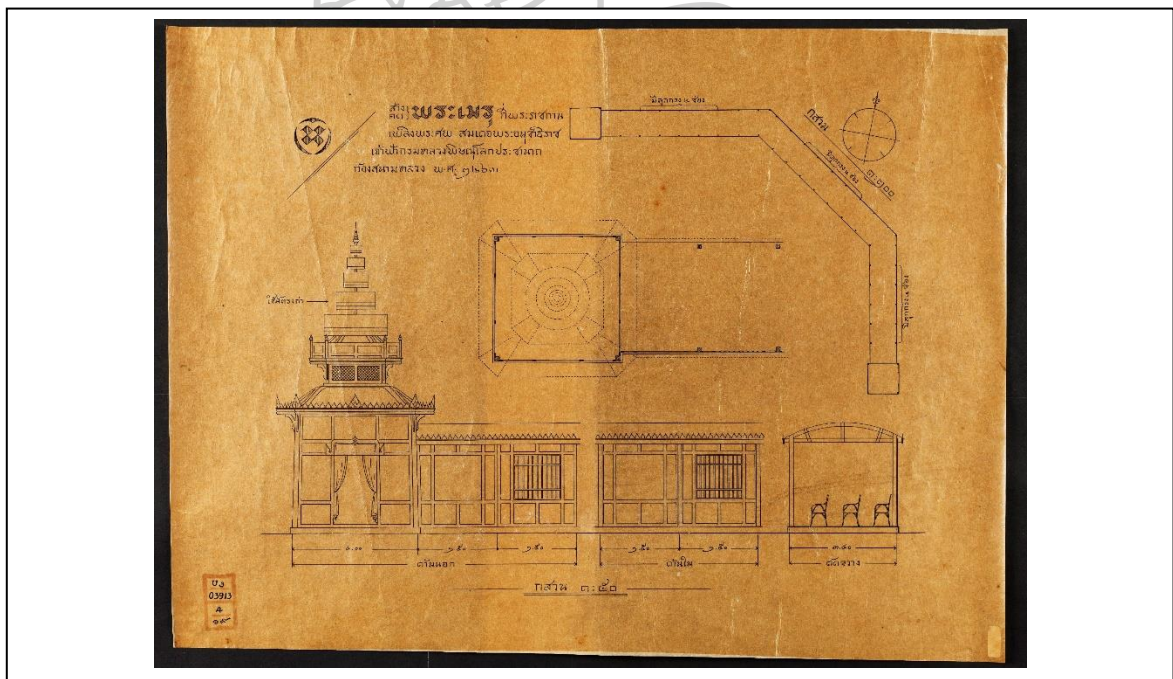
ภาพที่ 20 แบบผังบริเวณ
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 21 แบบผังพื้น
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

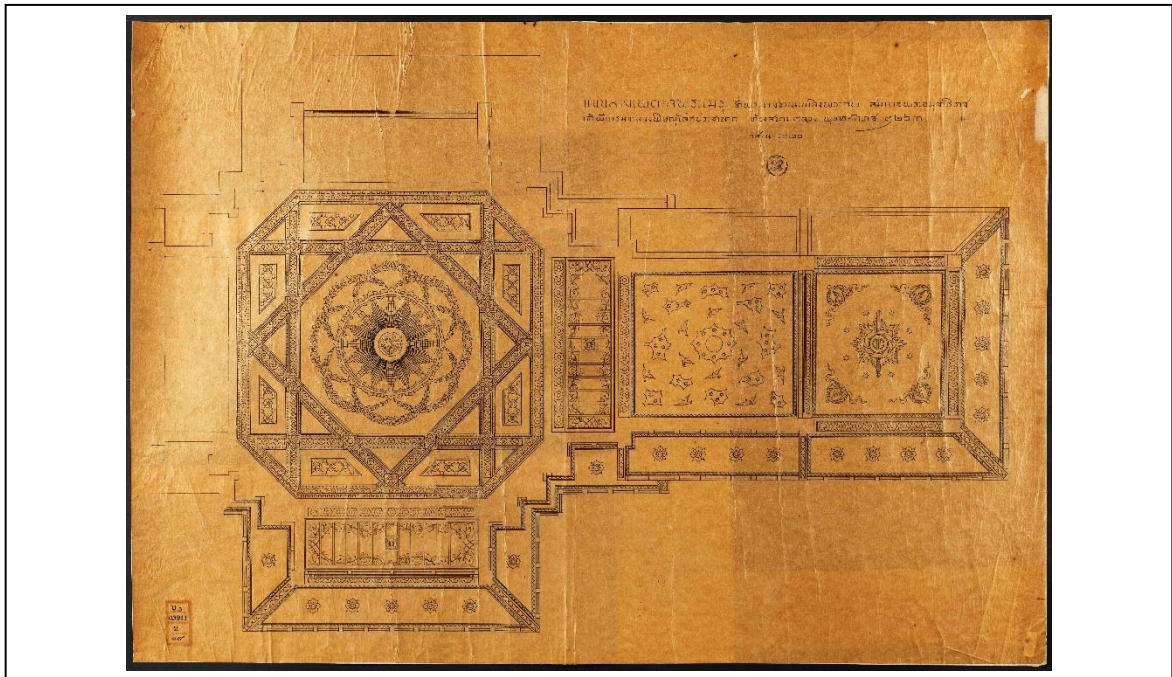

ภาพที่ 22 แบบรูปด้าน
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

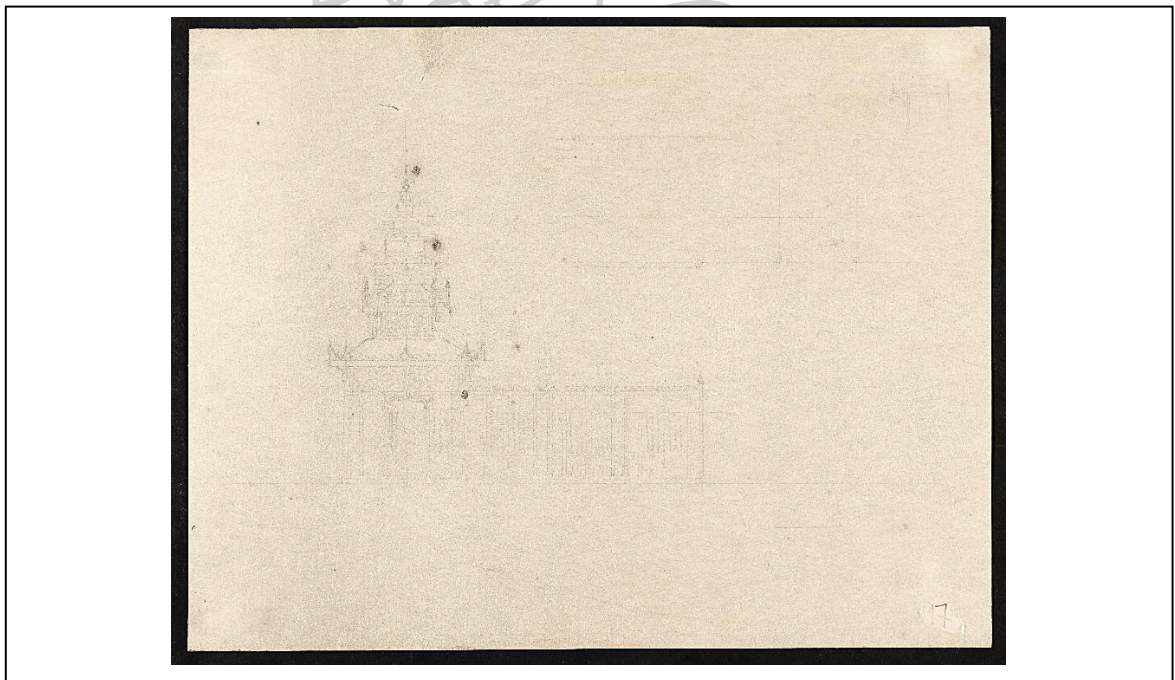

ภาพที่ 23 แบบสร้างและทับเขษตร
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

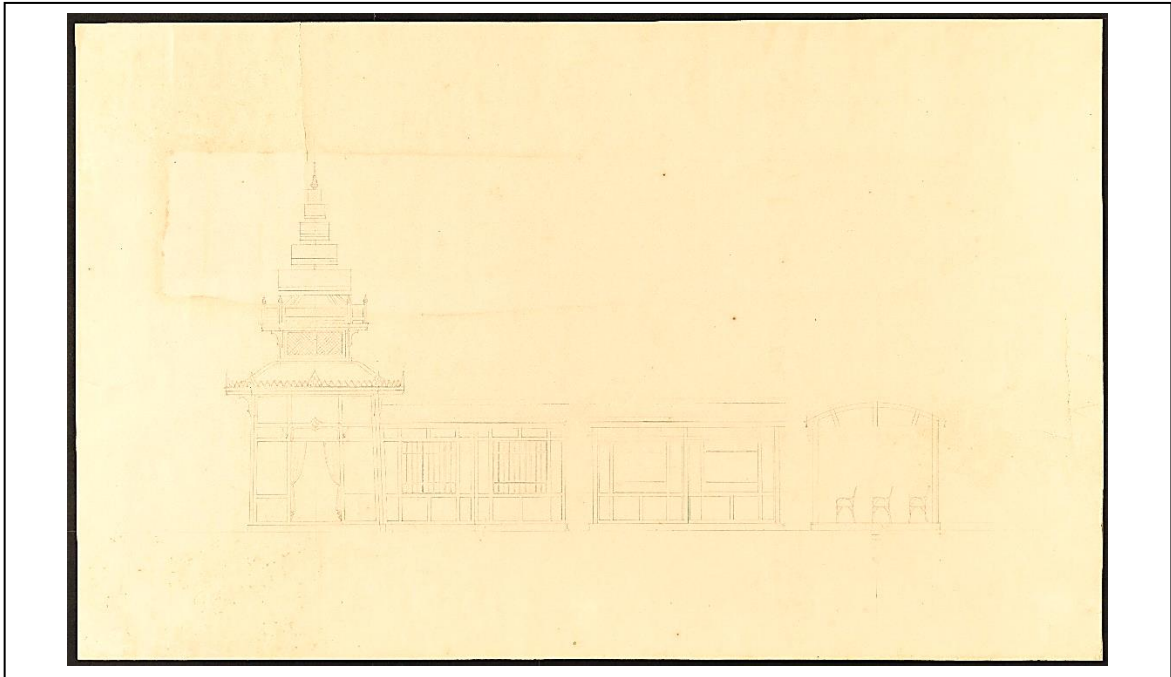

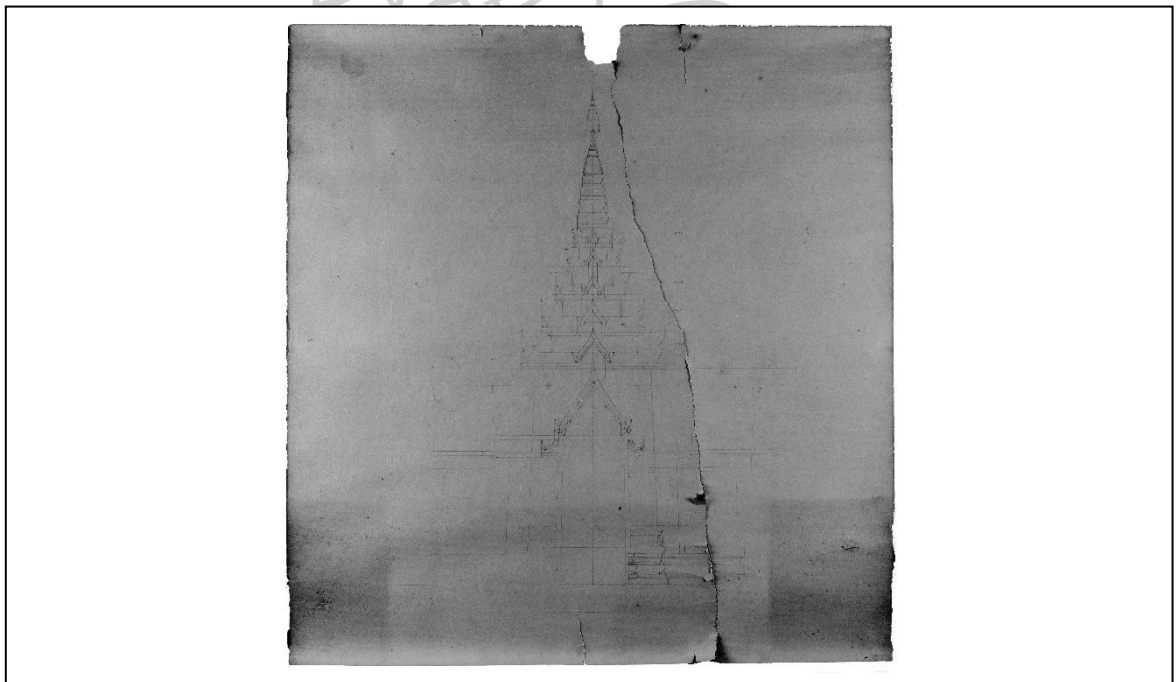
ภาพที่ 24 แบบผังลายเพดาน
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

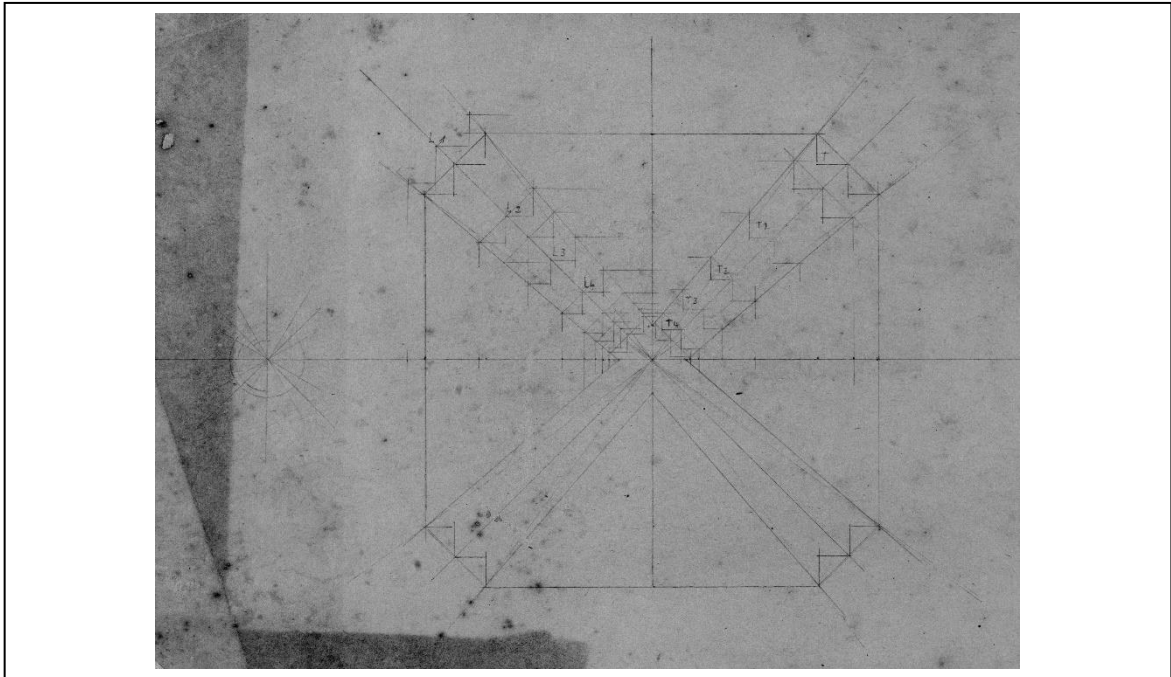
ภาพที่ 25 แบบต้นร่างสร้างและทับเกษตร
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

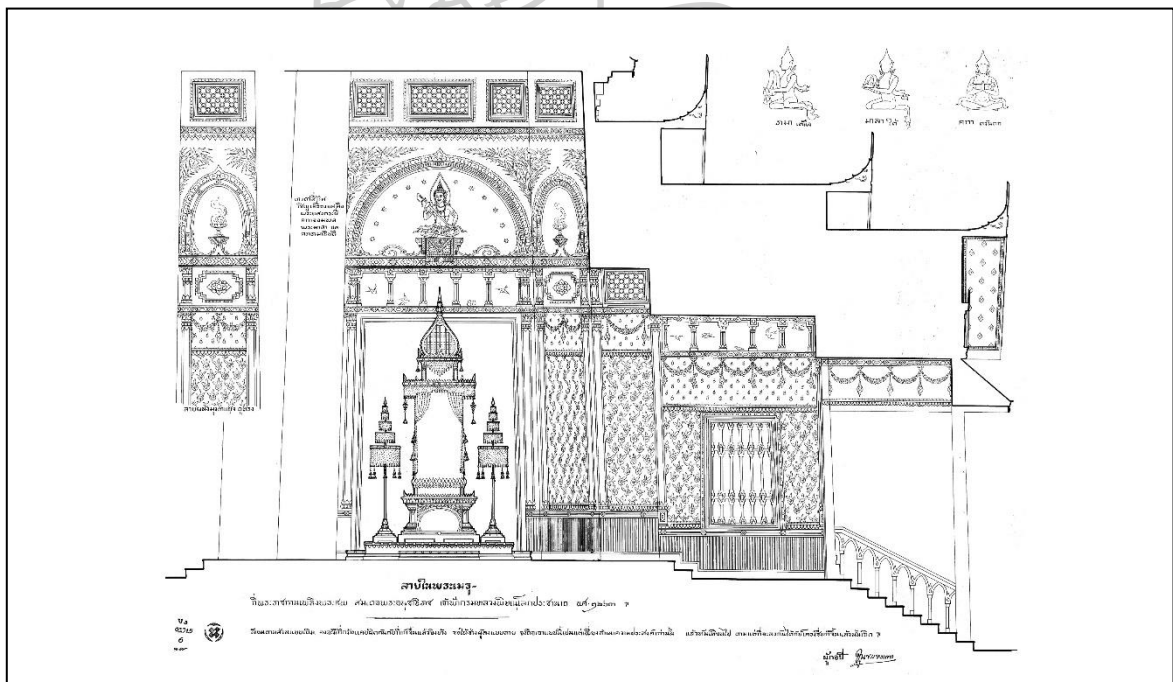
ภาพที่ 26 แบบร่างสร้างและทับเกษตร
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 27 แบบร่างรูปด้านพระเมรุ
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 28 แบบร่างผังยอด
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตย์กรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 29 แบบรูปตัด
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตย์กรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

2.2.4 งานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

2.2.4.1 แบบสำเนาขาวดำเท่าขนาดจริง แบบผังบริเวณใหญ่ มาตรฐาน 1:500
 ระบุรายการ แผนที่พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ วโรรส ท้องสนามหลวง พ.ศ.2464 กสวน 1:500 31 ตค 2464 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ ประดิษฐ์ภายในสัญลักษณ์ระบุทิศ ลงนาม นายทองอยู่ ผู้ก่อปี แบบแสดงปริมาตรพลีธิ ส่วนหนึ่งของ ท้องสนามหลวง และถนนสำคัญ

2.2.4.2 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง แบบผังพื้น มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ท้องสนามหลวง 2464 กสวน 1:50 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ ลงนาม ว่าที่ รองเสวกตรี ขุนบรรจงเลขา (คาดว่าคือผู้ก่อปี : ผู้วิจัย)

2.2.4.3 แบบสำเนาขาวดำเท่าขนาดจริง แบบรูปด้าน มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ท้องสนามหลวง กสวน 1:50 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ ลงนามหลวงนิมิตรเลขา ผู้ก่อปี แบบแสดงรูปด้านและแสดงเส้นรูปผังพื้น กสวน 1:200

2.2.4.4 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง แบบรูปตัด มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ รูปตัด พระเมรุ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2464 ลงวันที่ 28 มีน 64 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ ลงนาม หลวงสมิทธิเลขา ผู้ก่อปี

2.2.4.5 รูปขาวดำประกอบหนังสือ (ต้นฉบับ รูปด้าน ลงสี : ผู้วิจัย) ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ท้องสนามหลวง กสวน 1:50? ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ และแสดงแบบผังพื้น (เล็กกว่าประมาณ 3 เท่า)

2.2.4.6 แบบต้นร่าง ลงดินสอ บนกระดาษทิบ รูปด้านทิศตะวันตก มาตรฐาน 1:100 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กสวน 1:100 แสดงแบบร่างรูปแบบสถาปัตยกรรมพร้อมการประดับตกแต่ง มีการระบุระยะ ความสูงของ ในส่วนยอด และแสดงแบบแผนผังส่วนยอด

2.2.4.7 แบบสำเนาซีเปียย่อขนาด แบบต้นร่างผังพื้น ไม่ได้ระบุรายการ มีการระบุระยะโดยละเอียด

2.2.4.8 แบบต้นร่าง ลงดินสอ บนกระดาษทิบ ผังพื้น ไม่ได้ระบุรายการ พิจารณาจากตัวแบบ คือ พระที่นั่งทรงธรรม คาดว่าใช้มาตรฐาน 1:200 (ผู้วิจัยได้ตรวจสอบขนาดเทียบกับแบบจริง) แบบแสดงผังพื้นและการใช้งาน มีการระบุระยะและระดับพื้นบางส่วน

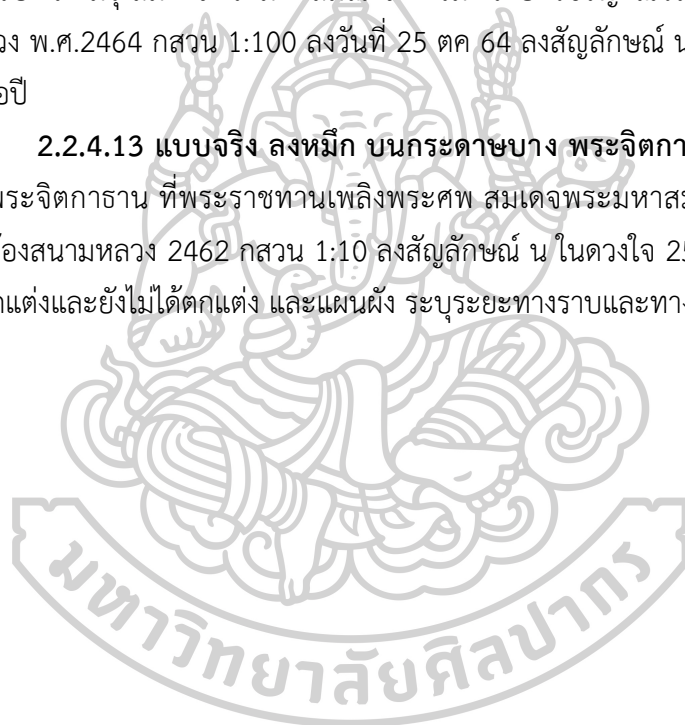
2.2.4.9 แบบต้นร่าง ลงดินสอ บนกระดาษทิบ รูปด้านทิศเหนือ ไม่ได้ระบุรายการ พิจารณาจากตัวแบบ คือ พระที่นั่งทรงธรรม คาดว่าใช้มาตรฐาน 1:200 (ผู้วิจัยได้ตรวจสอบขนาดเทียบกับแบบจริง) และเขียนขึ้นพร้อมกับแบบร่างผังพื้นพระที่นั่งทรงธรรม นอกจากนี้ยังปรากฏแบบร่างเฉพาะส่วนของอาคาร ในตำแหน่งการซ้อนขึ้นหลังคาจตุรมุข คาดว่าใช้มาตรฐาน 1:100 โดยแสดงเส้นเฉพาะแนวโครงสร้างสถาปัตยกรรมที่ยังไม่มีการประดับตกแต่ง

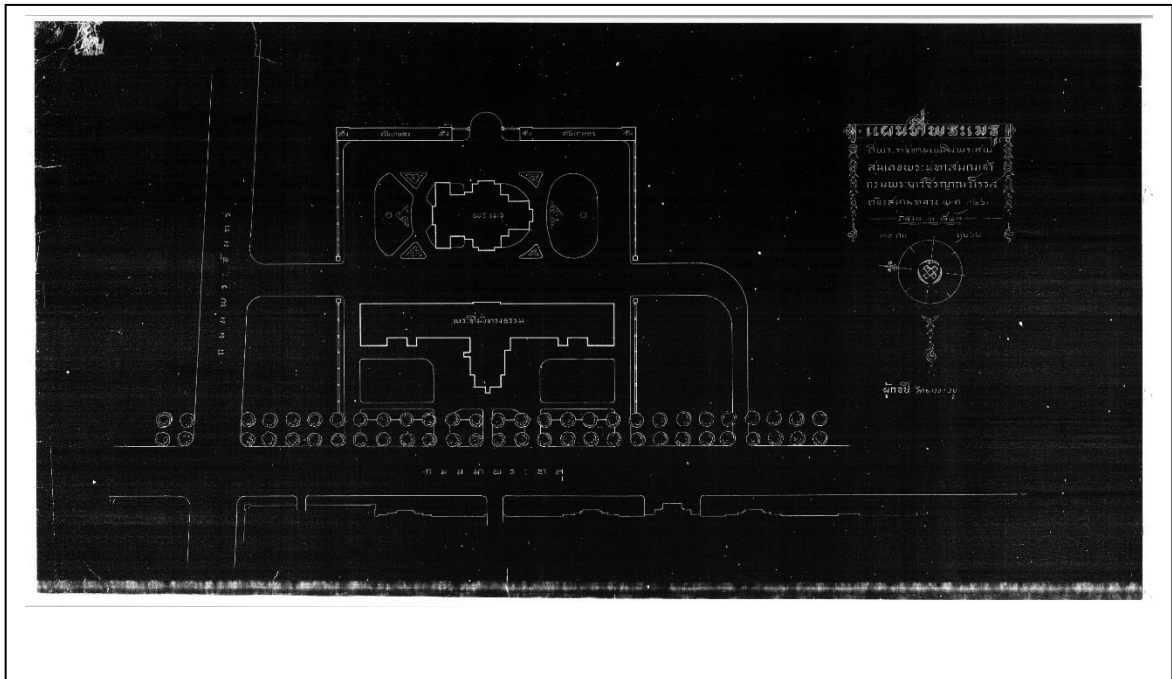
2.2.4.10 แบบร่าง ลงดินสอ บนกระดาษทึบ รูปด้านสี่และห้าเหลี่ยม ระบุรายการ ทับเกษตร พระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ที่ 3 คาดว่าใช้มาตราส่วน 1:100 ในการร่าง (เทียบจากขนาดจริงในแบบกับขนาดแบบสถาปัตยกรรม) แสดงรูปด้าน สี่และห้าเหลี่ยม และรูปตัดบางรายการ พร้อมระบุระยะบางส่วน

2.2.4.11 แบบสำเนาขาวดำเท่าขนาดจริง ผังพื้น มาตราส่วน 1:100 ระบุรายการ พระที่นั่งทรงธรรม สำหรับพระเมรุ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ท้องสนามหลวง 2464 กสวน 1:100 ลงวันที่ 20 ตค 64 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ ระบุขุนบรรจง เลขา กอปี แบบแสดงผังพื้นระบุการใช้งาน ระดับพื้น และจำนวนที่นั่ง

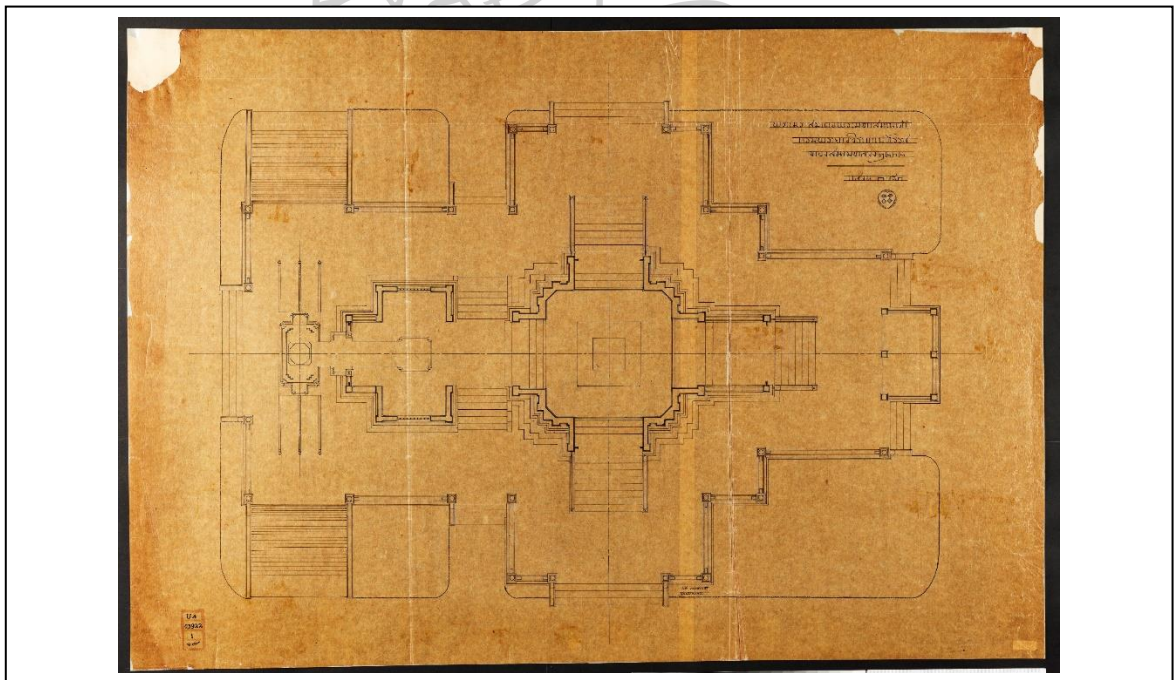
2.2.4.12 แบบสำเนาขาวดำเท่าขนาดจริง รูปด้าน มาตราส่วน 1:100 ระบุรายการ สำหรับพระเมรุ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระที่นั่งทรงธรรม ท้องสนามหลวง พ.ศ.2464 กสวน 1:100 ลงวันที่ 25 ตค 64 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ ลงนามหลวง นิมิตเลขา ผู้กอปี

2.2.4.13 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง พระจิตกาธาน มาตราส่วน 1:10 ระบุรายการพระจิตกาธาน ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ท้องสนามหลวง 2462 กสวน 1:10 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ 25 พ.ย. 64 แบบแสดงรูปด้านที่มีการตกแต่งและยังไม่ได้ตกแต่ง และแผนผัง ระบุระยะทางราบและทางตั้ง

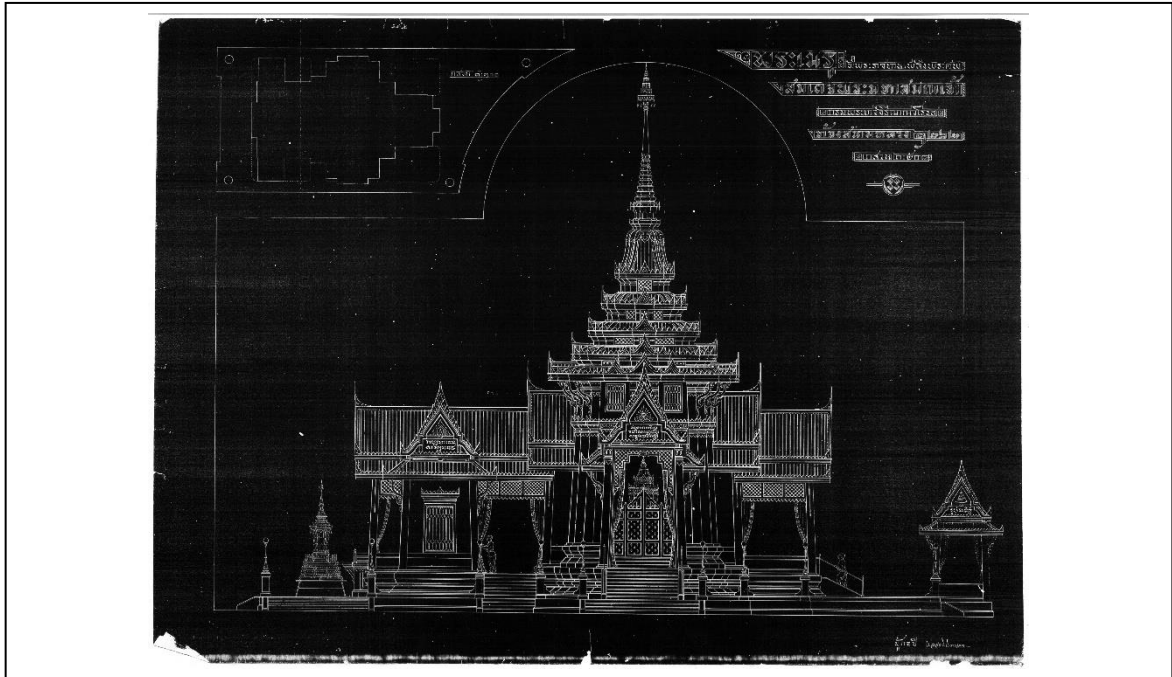

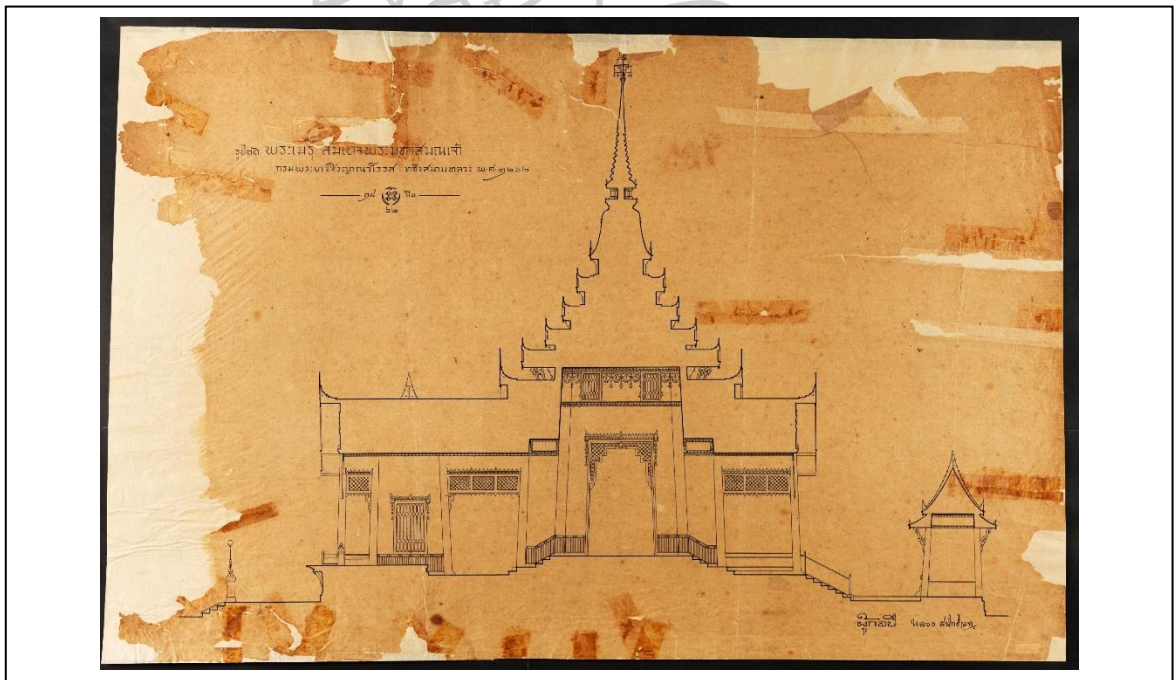
ภาพที่ 30 แบบผังบริเวณ
ที่มา หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ

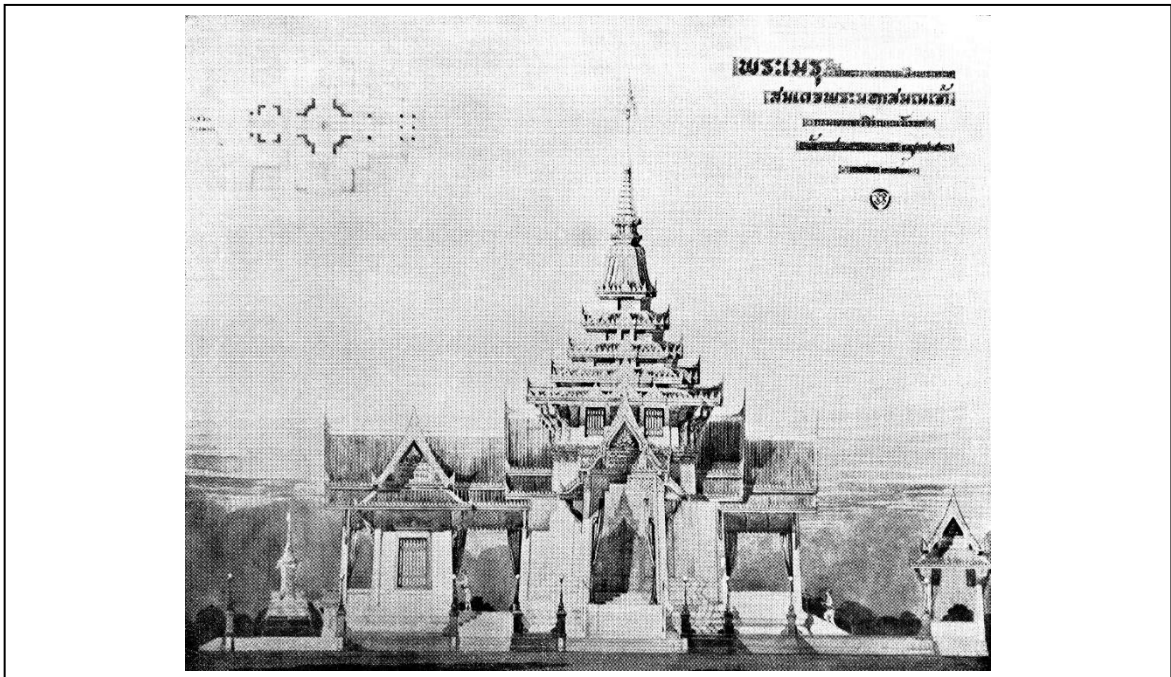
ภาพที่ 31 แบบผังพื้น
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 32 แบบรูปด้าน
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

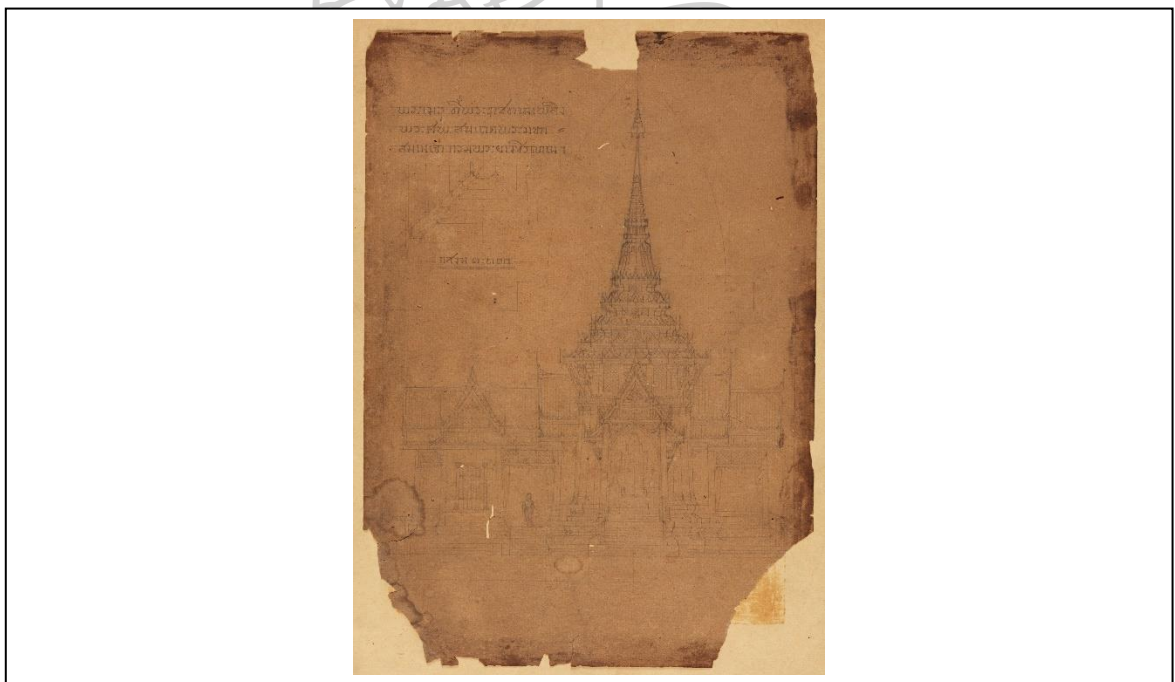

ภาพที่ 33 แบบรูปตัด
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 34 แบบรูปด้าน

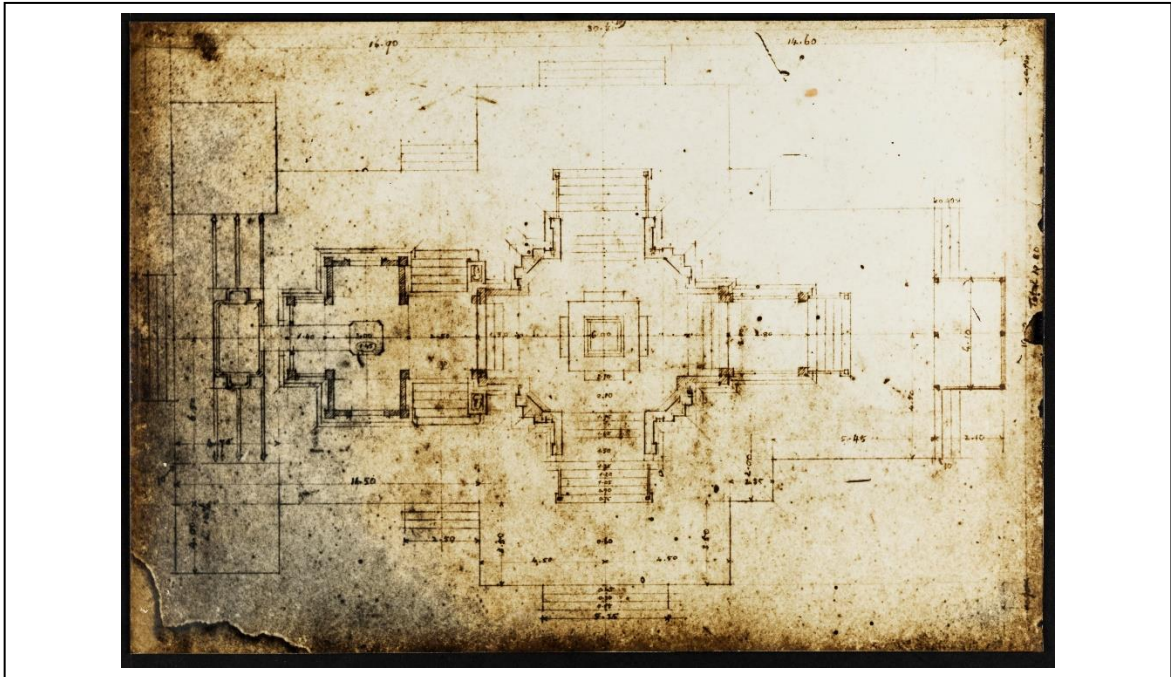
ที่มา หม่อมราชวงศ์โต จิตรพงศ์, พระประวัติและพิธีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

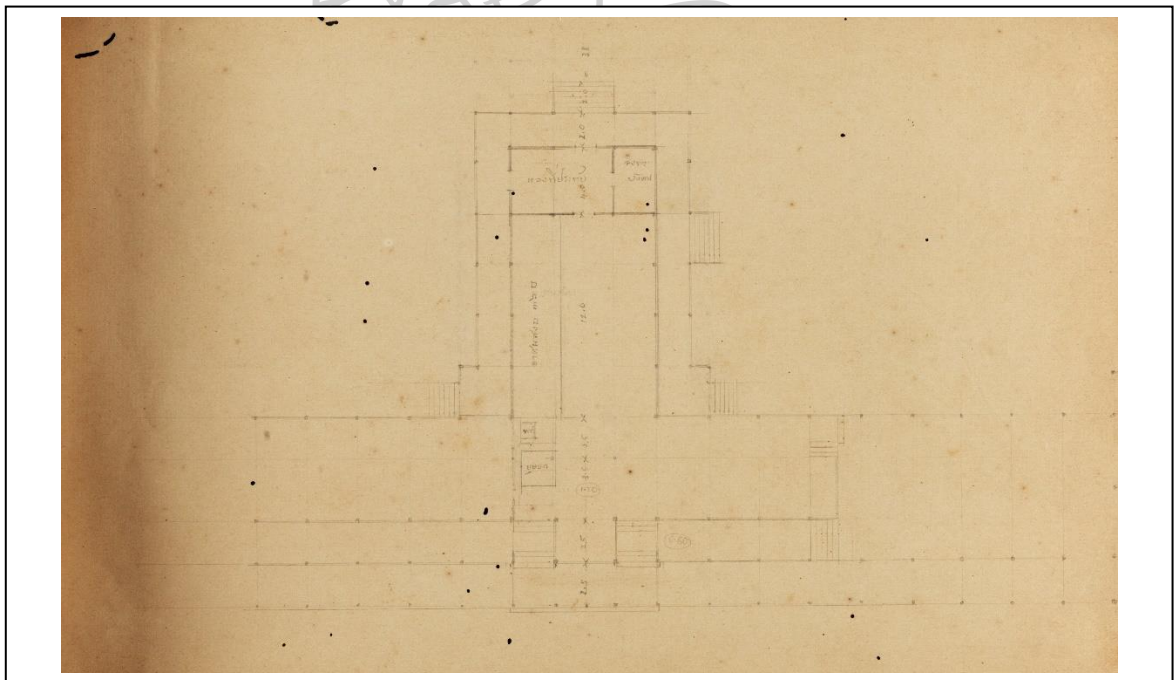
ภาพที่ 35 แบบร่างรูปด้าน

ที่มา Chittawadi Chitrabongs, Prince Naris : a Siamese designer, 55.

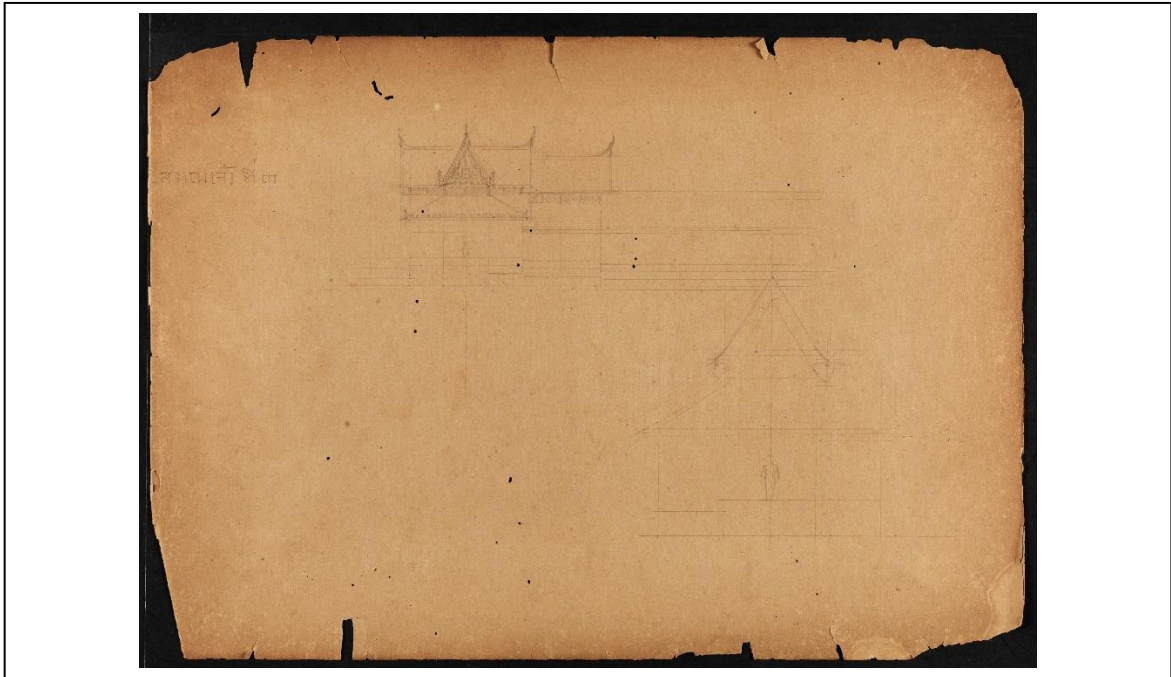

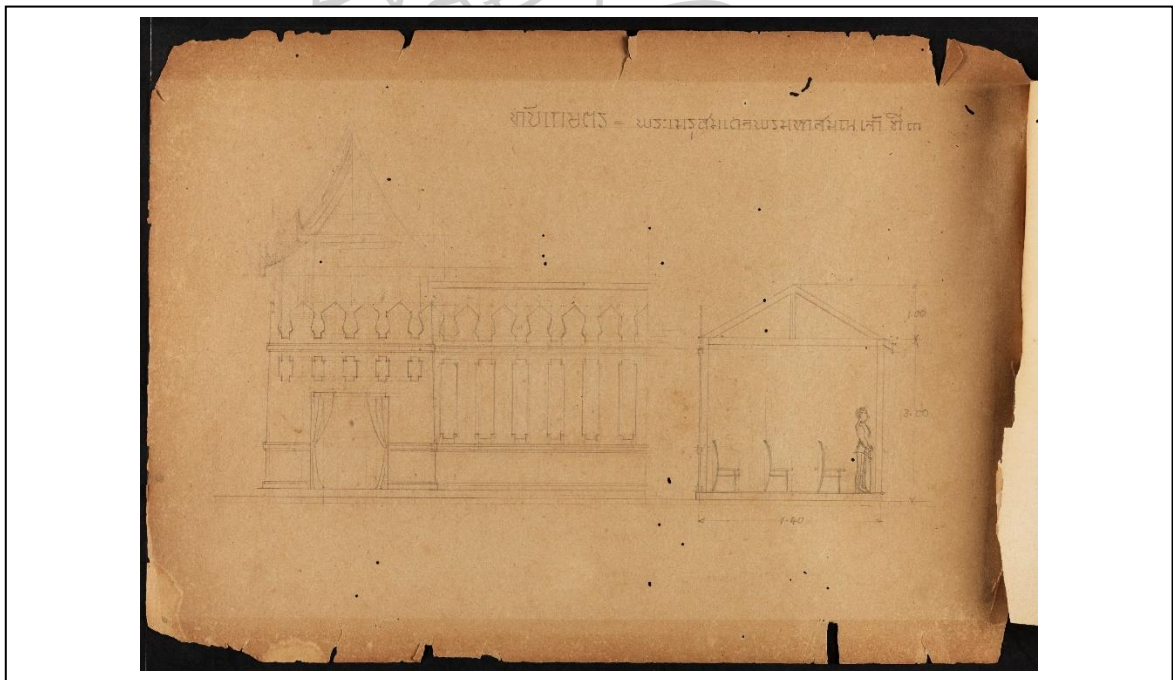
ภาพที่ 36 แบบผังบริเวณ
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 37 แบบร่างผังพื้นพระที่นั่งทรงธรรม
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 38 แบบร่างรูปปั้นพระที่นั่งทรงธรรม
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 39 แบบร่างสร้างและทับเกษตร
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

2.2.5 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร

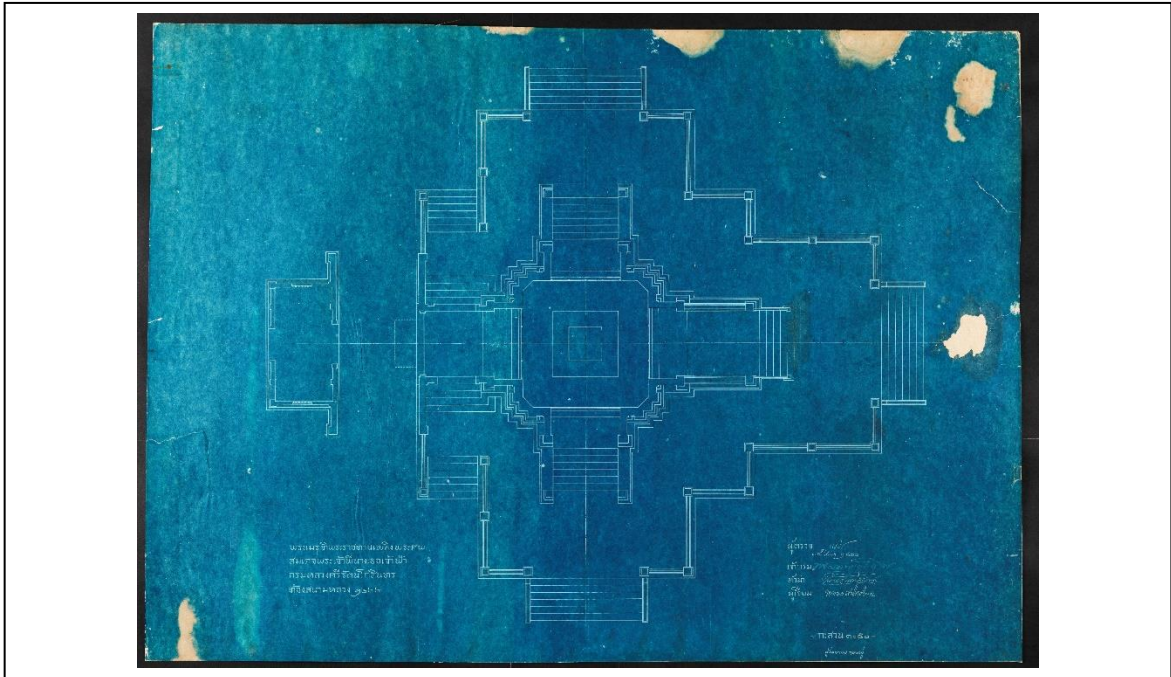
2.2.5.1 แบบพิมพ์เขียว ผังพื้น มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร ท้องสนามหลวง 2466 ลงนาม นริศ ผู้ตรวจ ลงวันที่ 18 สิงหาคม 2466 ลงนาม พระยาอาทรธรรศิลป์ เจ้ากรม ลงนาม พระยาจินดารังสรรค์ หัวหน้า ลงนาม หลวงสมิทธิเลขา ผู้เขียน กะสวน 1:50 ลงนาม ทองอยู่ ผู้ลอกแบบ

2.2.5.2 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง รูปตัด มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ รูปตัด พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร ท้องสนามหลวง 2466 กะสวน 1:50 ลงนาม นริศ ผู้ตรวจ ลงนาม พระยาอาทรธรรศิลป์ เจ้ากรม ลงนาม พระยาจินดารังสรรค์ หัวหน้า ลงนาม หลวงสมิทธิเลขา ผู้เขียน

2.2.5.3 แบบพิมพ์เขียว รูปด้าน มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร ท้องสนามหลวง 2466 กะสวน 1:50 ลงนาม นริศ ผู้ตรวจ ลงวันที่ 12 กันยายน 2466 ลงนาม พระยาอาทรธรรศิลป์ เจ้ากรม ลงนาม พระยาจินดารังสรรค์ หัวหน้า ลงนาม หลวงสมิทธิเลขา ผู้เขียน ลงนาม ทองอยู่ ผู้ลอกแบบ

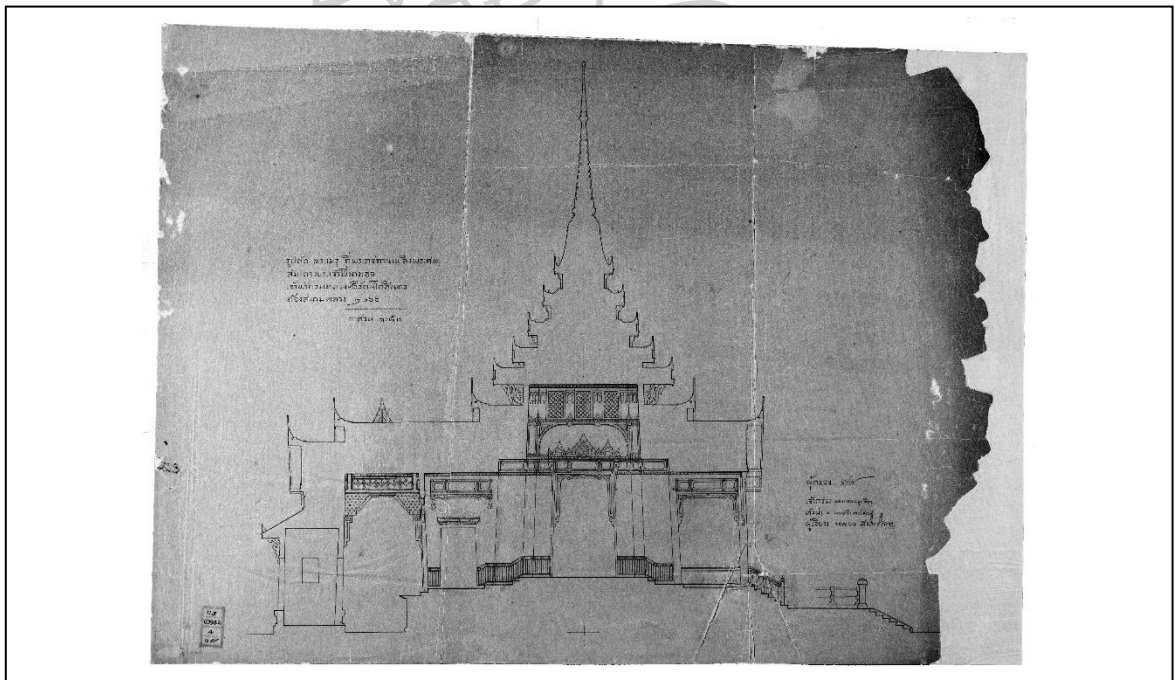
2.2.5.4 แบบพิมพ์เขียว ผังฝ้าเพดาน มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ เพดานพระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร ท้องสนามหลวง 2466 กะสวน 1:50 ลงนาม นริศ ผู้ตรวจ ลงวันที่ 12 กันยายน 2466 ลงนาม พระยาอาทรธรรศิลป์ เจ้ากรม ลงนาม พระยาจินดารังสรรค์ หัวหน้า ลงนาม หลวงสมิทธิเลขา ผู้เขียน ลงนาม ทองอยู่ ผู้ลอกแบบ

2.2.5.5 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังยอด มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ แบบผังยอดพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร 2466 แบบแสดงผังชายคาและผังเตาหม้อ กะสวน 1:50 ลงนาม หลวงสมิทธิ

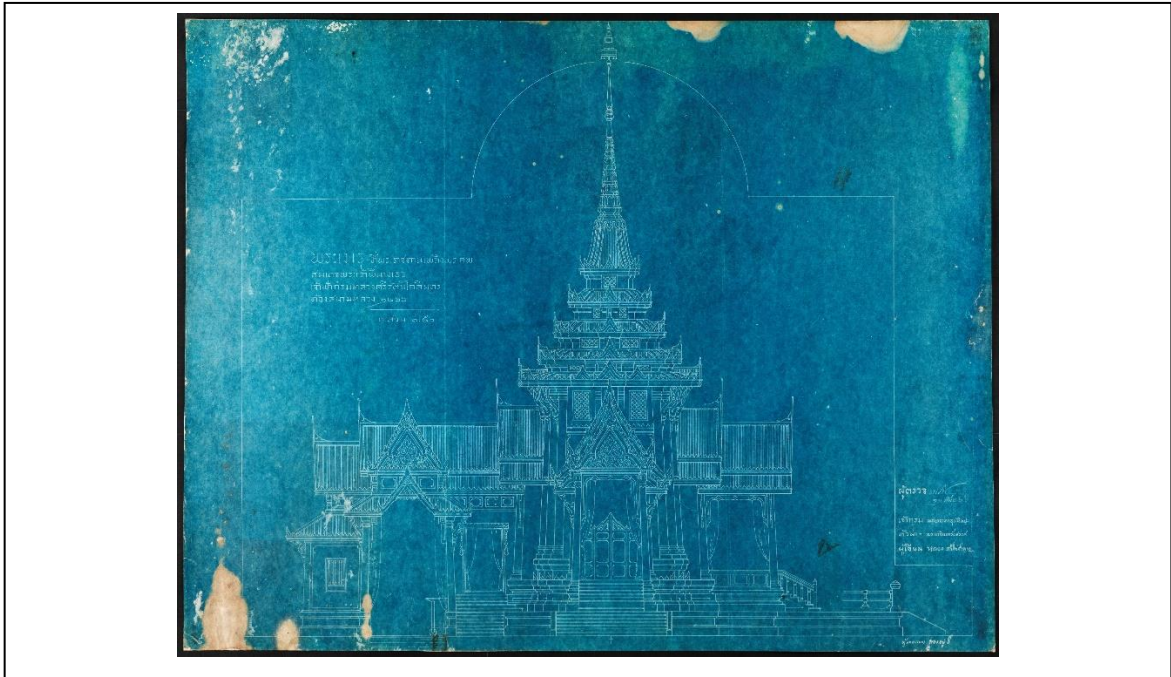
ภาพที่ 42 แบบผังพื้น

ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

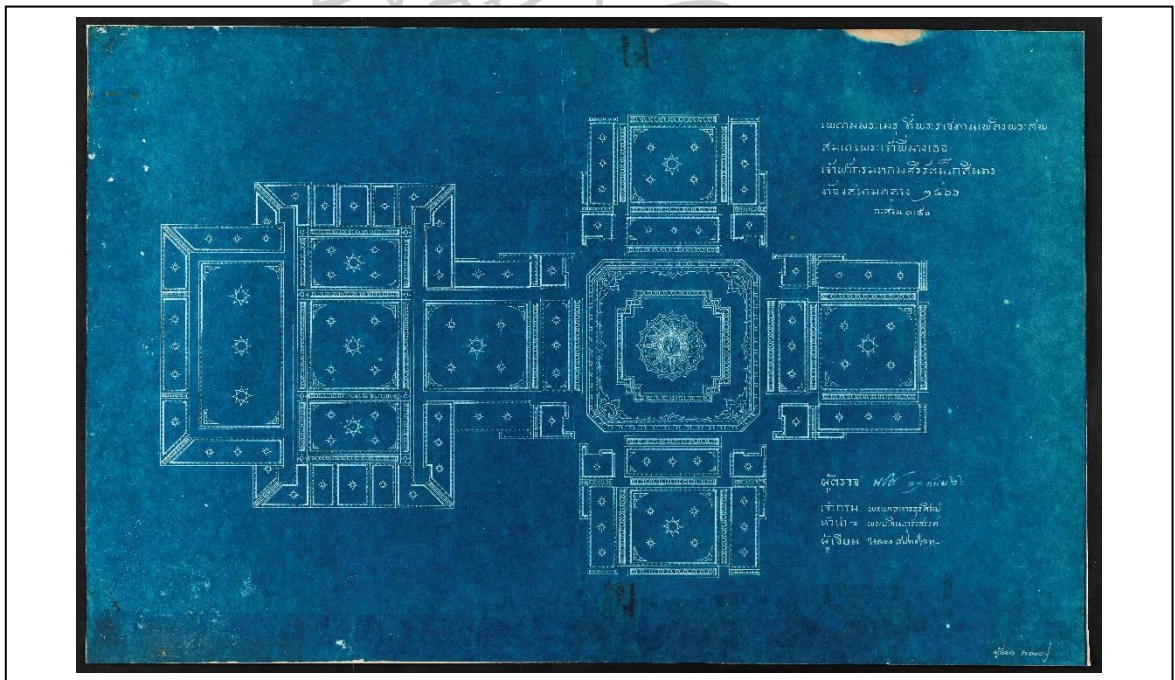

ภาพที่ 43 แบบรูปตัด

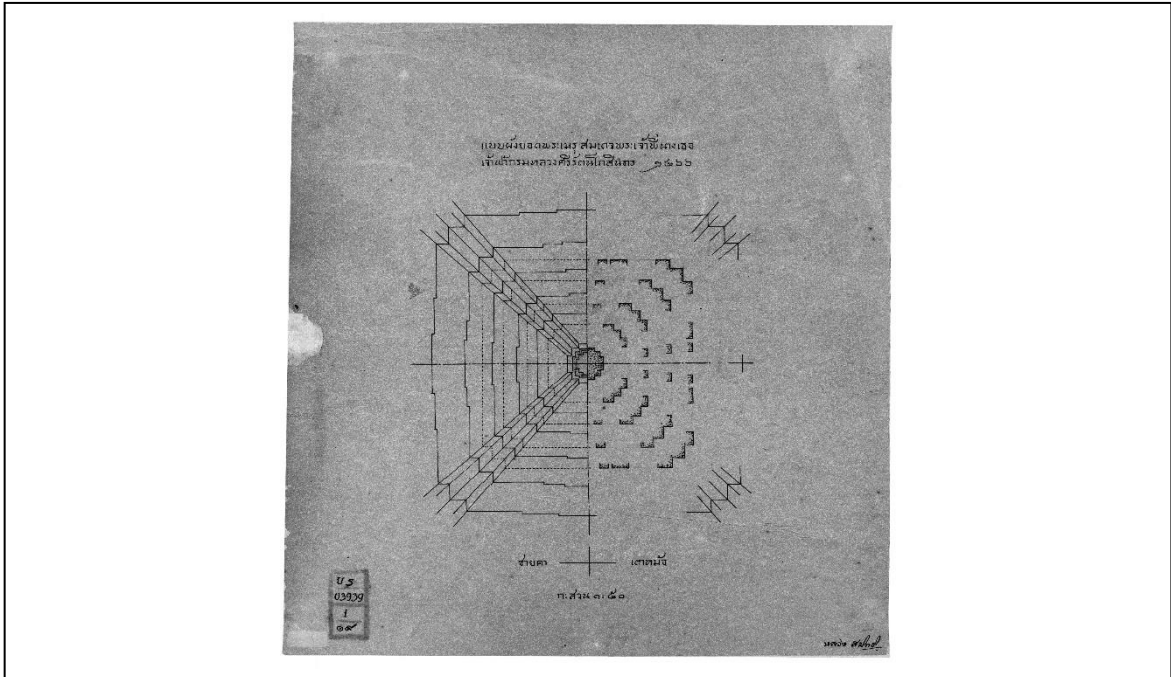
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 44 แบบรูปด้าน
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 45 แบบผังลายเพดาน
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 46 แบบผังยอด
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

2.2.6 งานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา

2.2.6.1 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังพื้น มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ท้องสนามหลวง 2468 กะสวน 1:50 ลงนาม นริศ ผู้ตรวจ ลงนาม พระยาจินดารังสรรค์ หัวน้ำ ลงวันที่ 7 เมษายน 2468 ลงนาม หลวงสมิทธิเลขา ผู้เขียน

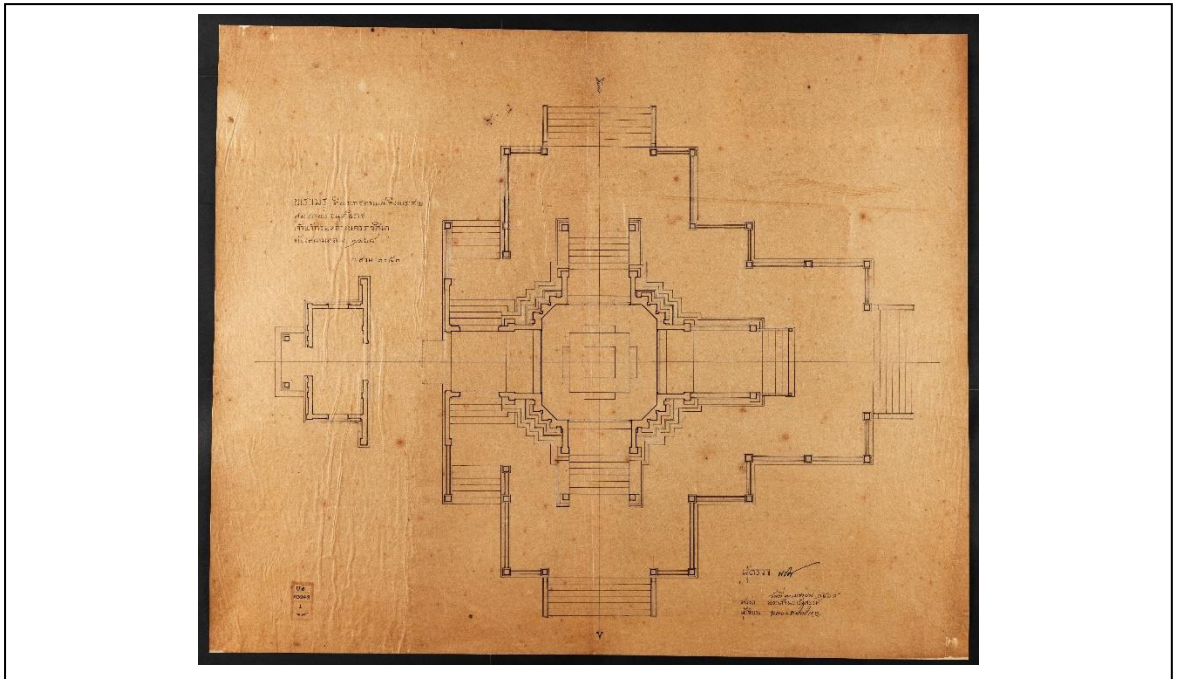
2.2.6.2 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง รูปตัด มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ รูปตัด พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ท้องสนามหลวง 2468 กะสวน 1:50 ลงนาม นริศ ผู้ตรวจ ลงนาม พระยาจินดารังสรรค์ หัวน้ำ ลงนาม หลวงสมิทธิเลขา ผู้เขียน

2.2.6.3 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง รูปด้าน มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ท้องสนามหลวง 2468 กะสวน 1:50 ลงนาม นริศ ผู้ตรวจ ลงนาม พระยาจินดารังสรรค์ หัวน้ำ ลงนาม หลวงสมิทธิเลขา ผู้เขียน

2.2.6.4 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังฝ้าเพดาน มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ เพดานพระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ท้องสนามหลวง 2468 กะสวน 1:50 ลงนาม นริศ ผู้ตรวจ ลงนาม พระยาจินดารังสรรค์ หัวน้ำ ลงนาม หลวงสมิทธิเลขา ผู้เขียน

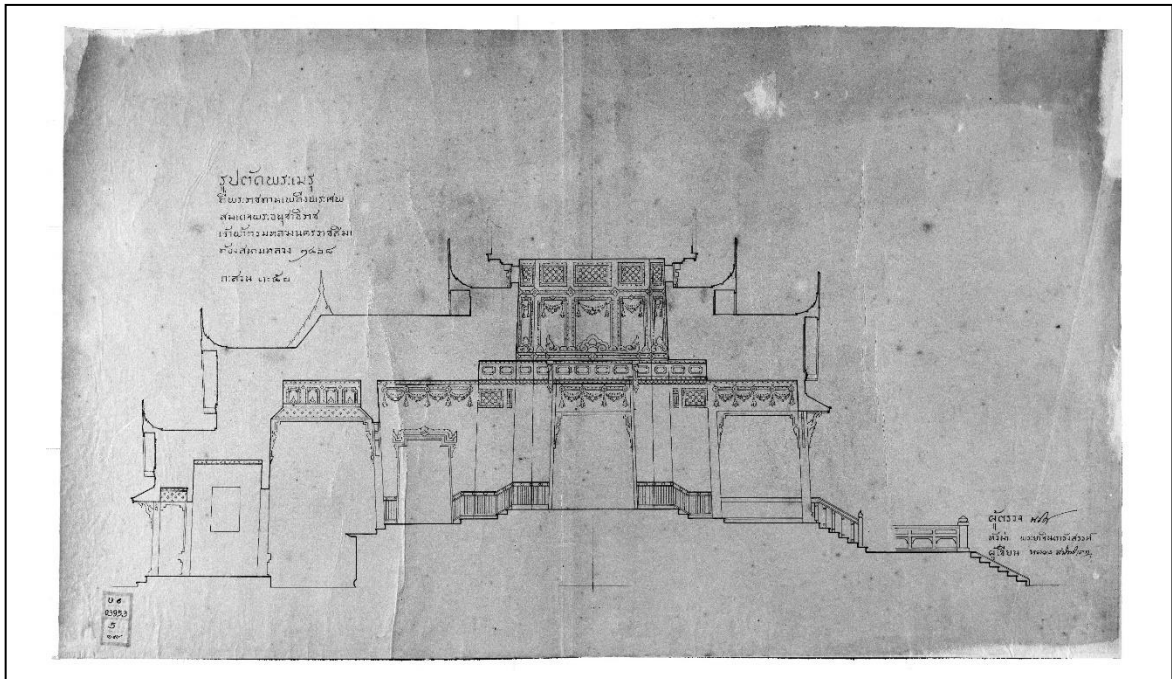
2.2.6.5 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังยอด มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ แบบผังหลังคาพระเมรุ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา แบบแสดงเส้นนํ้ากระดานเชิงกลอน เส้นท้องไม้ และเตาหม้อ กะสวน 1:50 ลงนาม หลวงสมิทธิ

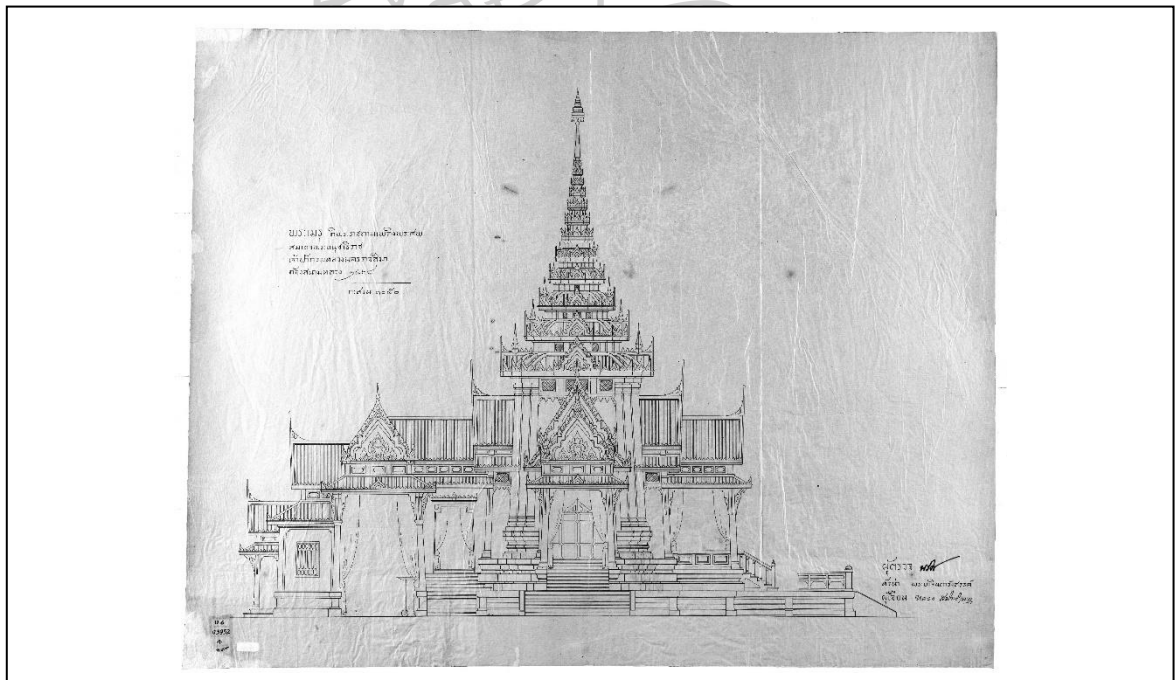

ภาพที่ 47 แบบผังพื้น
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

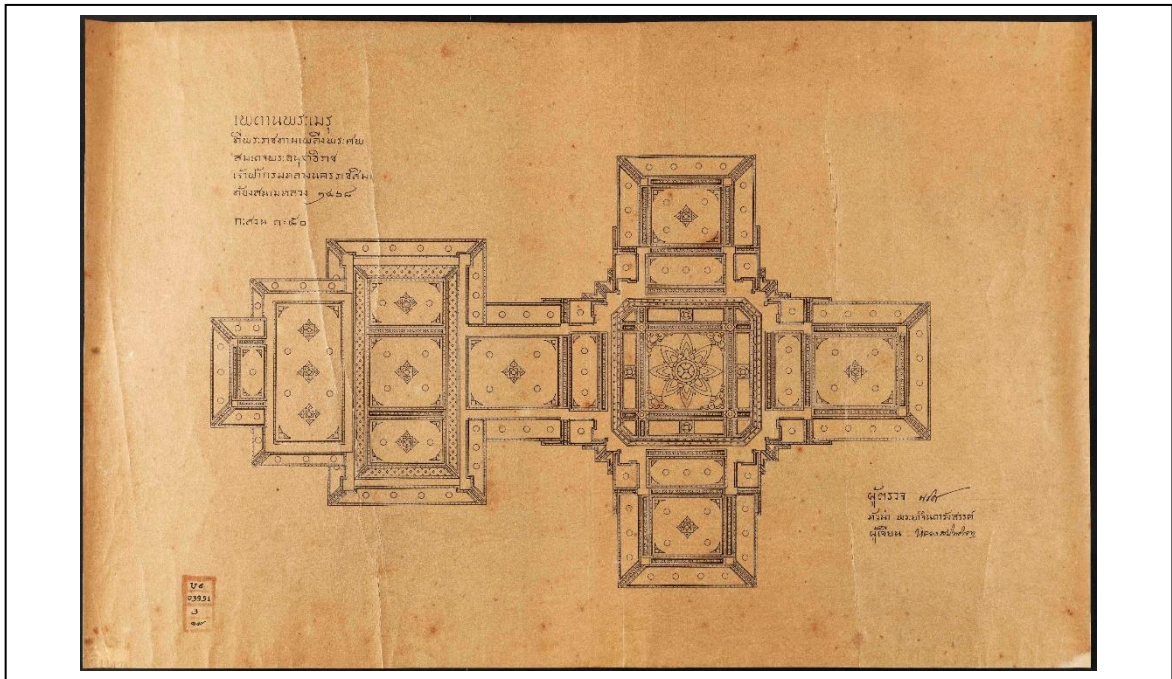

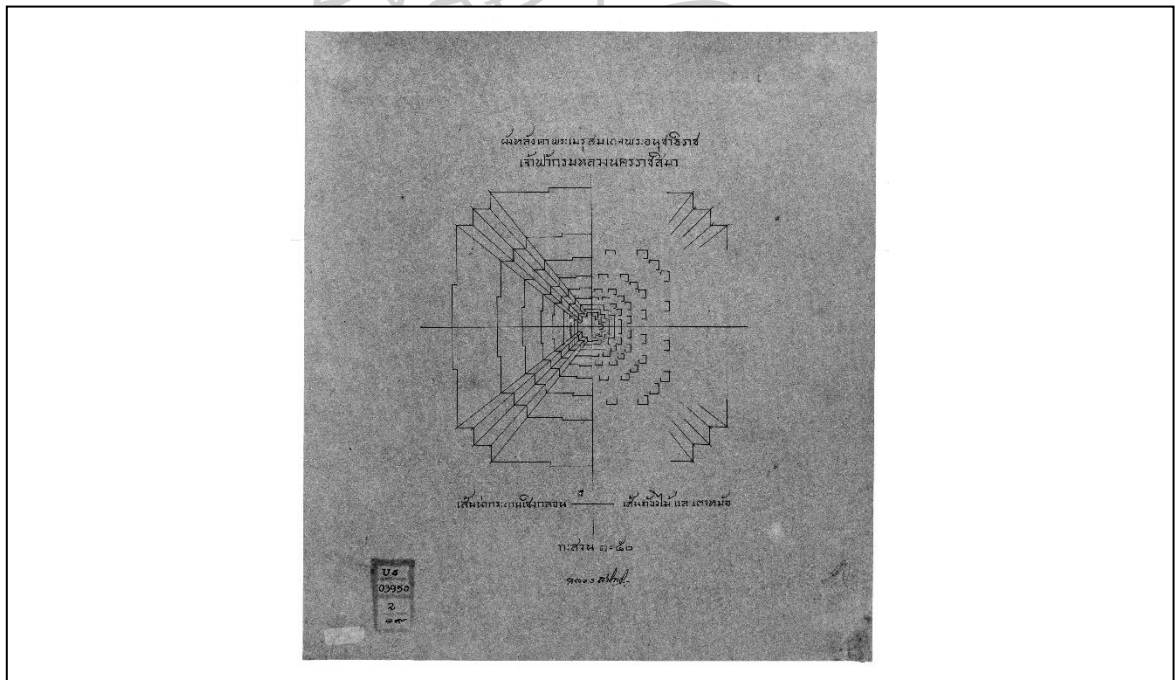
ภาพที่ 48 แบบรูปตัด
 ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 49 แบบรูปด้าน
 ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 50 แบบลายเพดาน
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 51 แบบผังยอด
ที่มา สถาบันศิลปะสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

2.2.7 งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

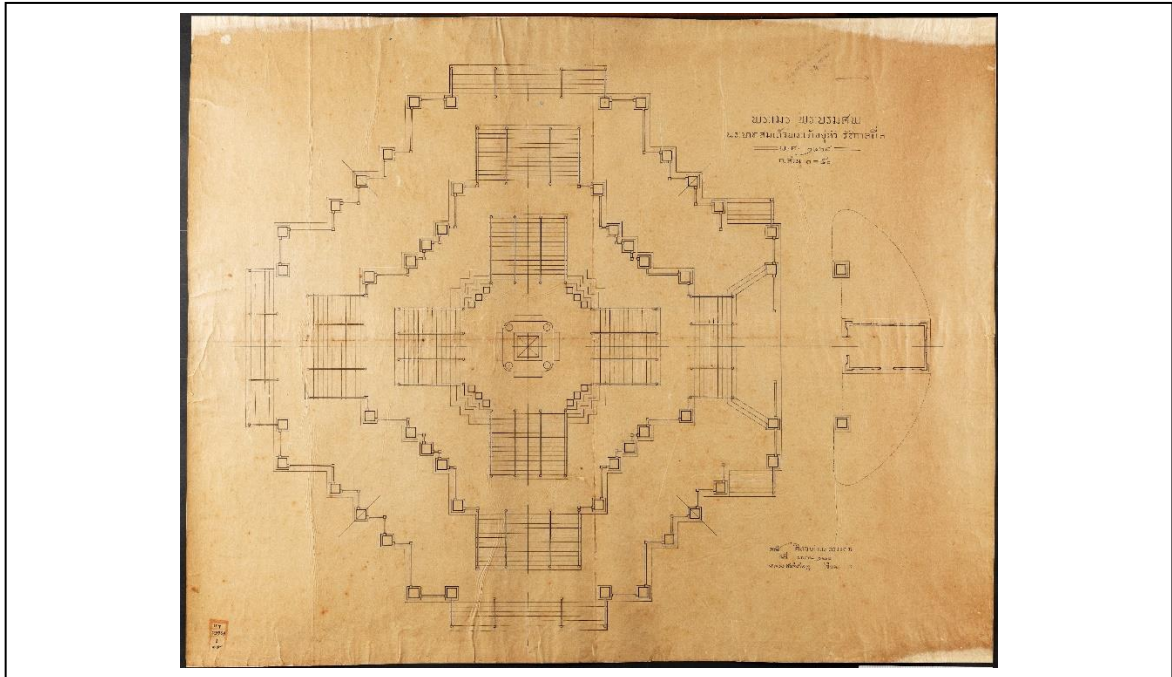
2.2.7.1 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังพื้น มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ พระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2468 กะสวน 1:50 ลงนาม นริศ คีตอย่างแลตรวจตรา วันที่ (ไม่ได้ระบุ) มกราคม 2468 ลงนาม หลวงสมิทธิเลขา เขียนฯ

2.2.7.2 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง รูปด้าน มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ พระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2468 กะสวน 1:50 ลงนาม นริศ คีตอย่างแลตรวจตรา วันที่ 4 มกราคม 2468 ลงนาม หลวงสมิทธิเลขา เขียนฯ

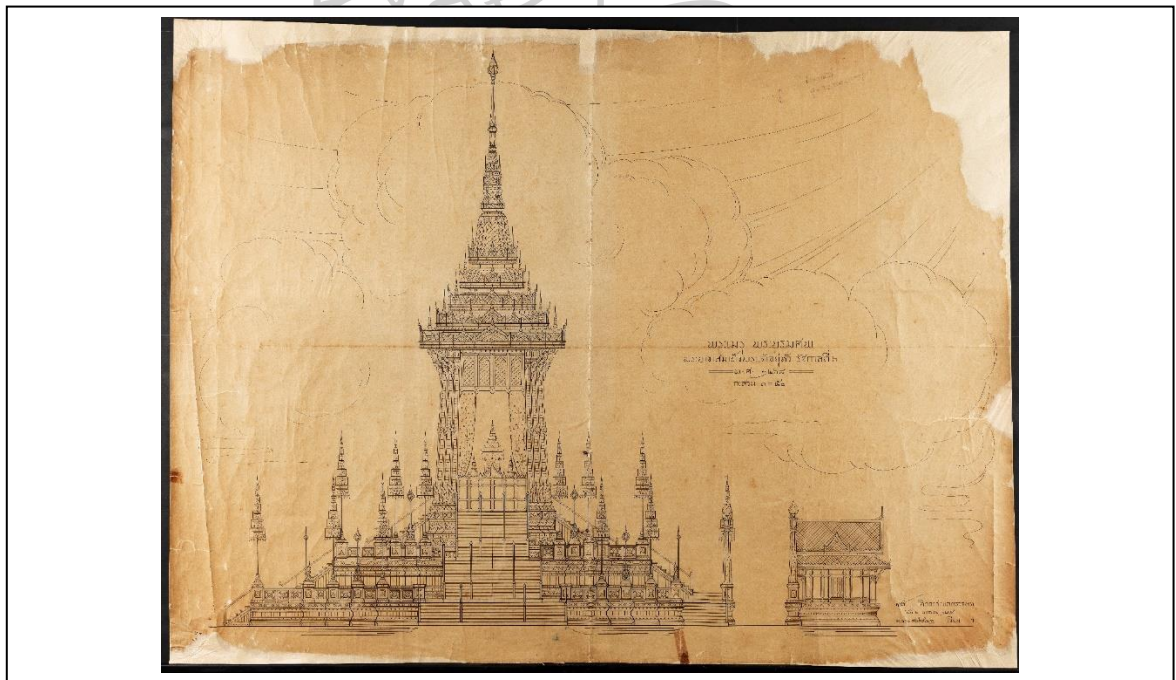
2.2.7.3 แบบพิมพ์เขียว พระจิตกาธาน มาตรฐาน 1:10, 1:50 ระบุรายการพระ จิตกรากาน พระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า กสวน 1:10 คำอธิบายรายละเอียดการ ทำงาน ลงวันที่ 3 มค 68 ลงสัญลักษณ์ น ในดวงใจ ลงนาม (ไม่มี) ผู้ตรวจ ลงนาม มงคล ชันธิโสภณ ผู้ลอก แบบแสดงรูปด้านที่มีการตกแต่งและยังไม่ได้ตกแต่ง รวมถึงรูปตัดในบางตำแหน่ง ระบุระยะ และอธิบายรายละเอียดบางอย่าง และแบบผัง ระบุสวน 1:50

2.2.7.4 แบบพิมพ์เขียว รูปด้านยอดและผังยอด มาตรฐาน 1:50 ไม่ได้ระบุ รายการ แบบแสดงรูปด้านยอดบางส่วน ยังไม่มีการประดับตกแต่ง ผังยอด แสดงเส้นทอ้งไม้ เส้นนำ กระดานเชิงกลอน มีการระบุระยะโดยละเอียด กสวน 1:50 ลงนาม หลวงสมิทธิ

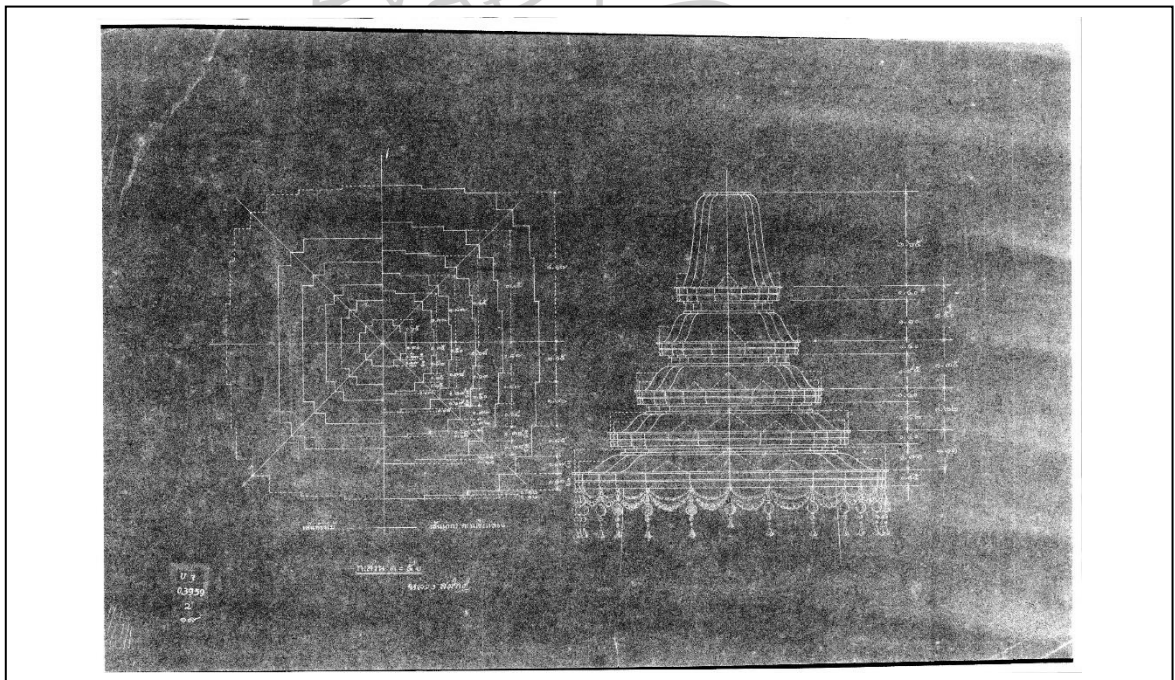
ภาพที่ 52 แบบผังพื้น
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 53 แบบรูปด้าน
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 54 แบบพระจิตกาธาน
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 55 แบบผังและรูปด้านยอด
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

2.2.8 งานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมालมารศรี พระอัครราชเทวี

2.2.8.1 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังบริเวณใหญ่ มาตรฐาน 1:500 ระบุรายการ แผนที่พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2471 กสวน 1:500 ลงตรามังกรกางเล็บ ขนาบด้วยศิลปากรสถาน และราชบัณฑิตยสภา 7 ธันวาคม 70 อักษรย่อ ส ลงนามนริศ แบบแสดงผังบริเวณมณฑลพิธี ท้องสนามหลวง และถนนโดยรอบ ระบุชื่ออาคารและมีเส้นร่างด้วยดินสอระบุระยะ

2.2.8.2 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังบริเวณ มาตรฐาน 1:200 ระบุรายการ แผนที่พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2471 กสวน 1:500 ลงตรามังกรกางเล็บ ขนาบด้วย ศ.ก.ส และร.บ.ส 4 มกราคม 70 อักษรย่อ ส ลงนาม นริศ มุมขวาล่างระบุ แบบ 1 แบบแสดงผังบริเวณแสดงเฉพาะส่วนมณฑลพิธี ประกอบด้วยพระเมรุ พระที่นั่งทรงธรรม ส่าง ทับเกษตร และรั้ว ระบุชื่ออาคาร ระบุระยะรอบบริเวณ

2.2.8.3 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังพื้น มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2471 กสวน 1:50 ลงตรามังกรกางเล็บ ขนาบด้วย ศ.ก.ส และร.บ.ส 6 ธันวาคม 70 อักษรย่อ ส ลงนาม นริศ มุมขวาล่างระบุ แบบ 2 แบบแสดงผังพื้นพระเมรุ ระบุระยะ

2.2.8.4 แบบพิมพ์ขาว รูปด้าน มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2471 กสวน 1:50 ลงตรามังกรกางเล็บ ขนาบด้วย ศิลปากรสถาน และราชบัณฑิตยสภา 5 ธันวาคม 70 อักษรย่อ ส ลงนาม นริศ มุมขวาล่างระบุ แบบ 3 แบบแสดงรูปด้าน ระบุระยะทางราบ

2.2.8.5 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง รูปตัด และรูปด้านทิศใต้ มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ รูปตัด ด้านใต้ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2471 กสวน 1:50 ลงตรามังกรกางเล็บ ขนาบด้วย ศิลปากรสถาน และราชบัณฑิตยสภา 5 ธันวาคม 70 อักษรย่อ ส ลงนาม นริศ มุมขวาล่างระบุ แบบ 4 แบบแสดงรูปตัดครึ่งหนึ่ง และรูปด้านครึ่งหนึ่ง แบบเฉพาะส่วนยอดและผังยอด ระบุระยะทางราบ และทางตั้ง

2.2.8.6 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังฝ้าเพดาน มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ เพดาน พระเมรุ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2471 กสวน 1:50 ลงตรามังกรกางเล็บ ขนาบด้วย ศิลปากรสถาน และราชบัณฑิตยสภา 30 ธันวาคม 70 อักษรย่อ ส ลงนาม นริศ มุมขวาล่างระบุ แบบ 5 แบบแสดง ผังฝ้าเพดาน รูปด้านทางเชิญพระโกศรั้ว และห้องพักพระโกศรั้ว ระบุระยะทางราบ

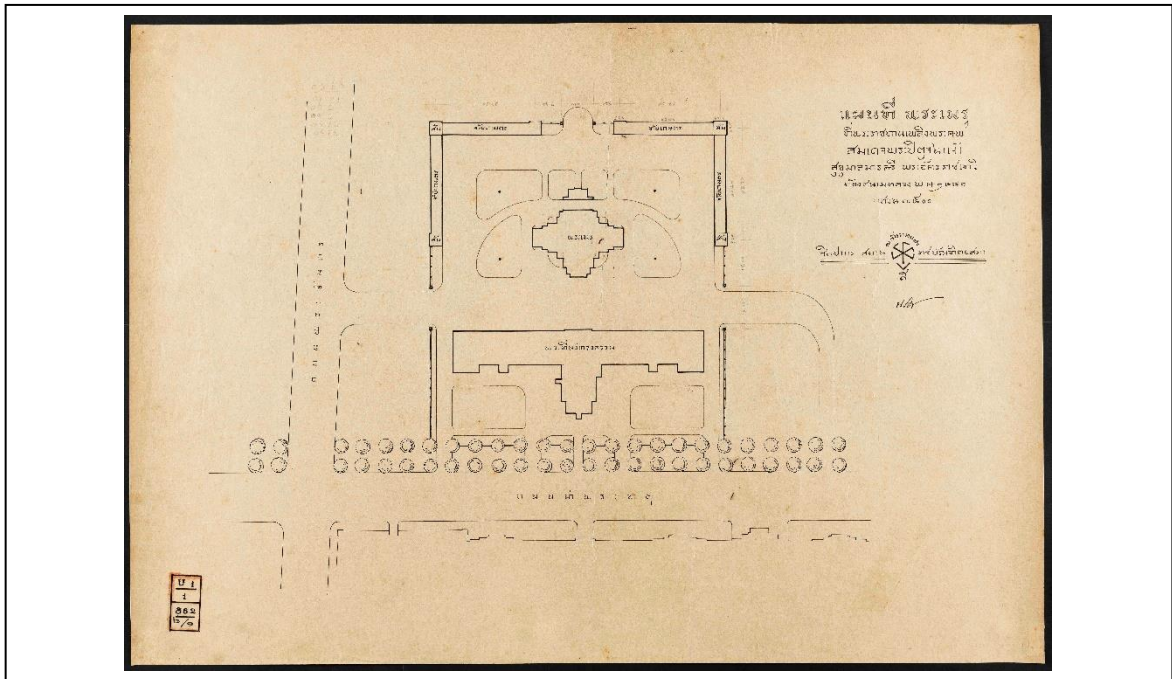
2.2.8.7 แบบพิมพ์ขาว ส่างและทับเกษตร ผังพื้น รูปด้าน รูปตัด ผังยอด มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ ส่างและทับเกษตร ขอบเขตพระเมรุ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมาลมารศรี

พระอัครราชเทวี ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2471 กสวน 1:50 ลงตรามังกรกางเล็บ ขนาบด้วย ศิลปากร
สถาน และราชบัณฑิตยสภา 21 ธันวาคม 70 อักษรย่อ ส ลงนาม นริศ มุมขวาล่างระบุม แบบ 6
แบบแสดง ผังพื้น รูปด้าน รูปตัด และผังยอด ระบุมัณฑนาการในผังพื้น ระบุมุขะทางราบ และทางตั้ง

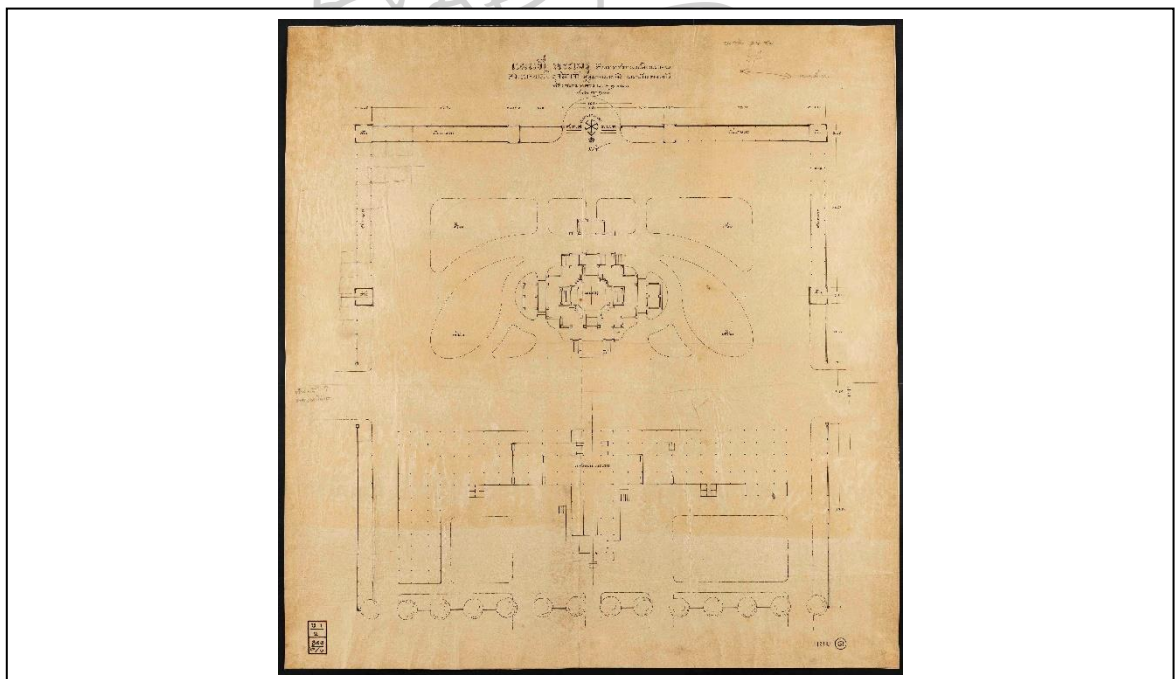
2.2.8.8 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง รูปด้านศาลา และห้องพักพระโกษฐ
มาตราส่วน 1:50 ไม่ระบุมุขะทางเพียงกะส่วน 1:50 แบบแสดงรูปด้านสกัดและรูปด้านข้าง ศาลา
และห้องพักพระโกษฐ ระบุมุขะทางราบ

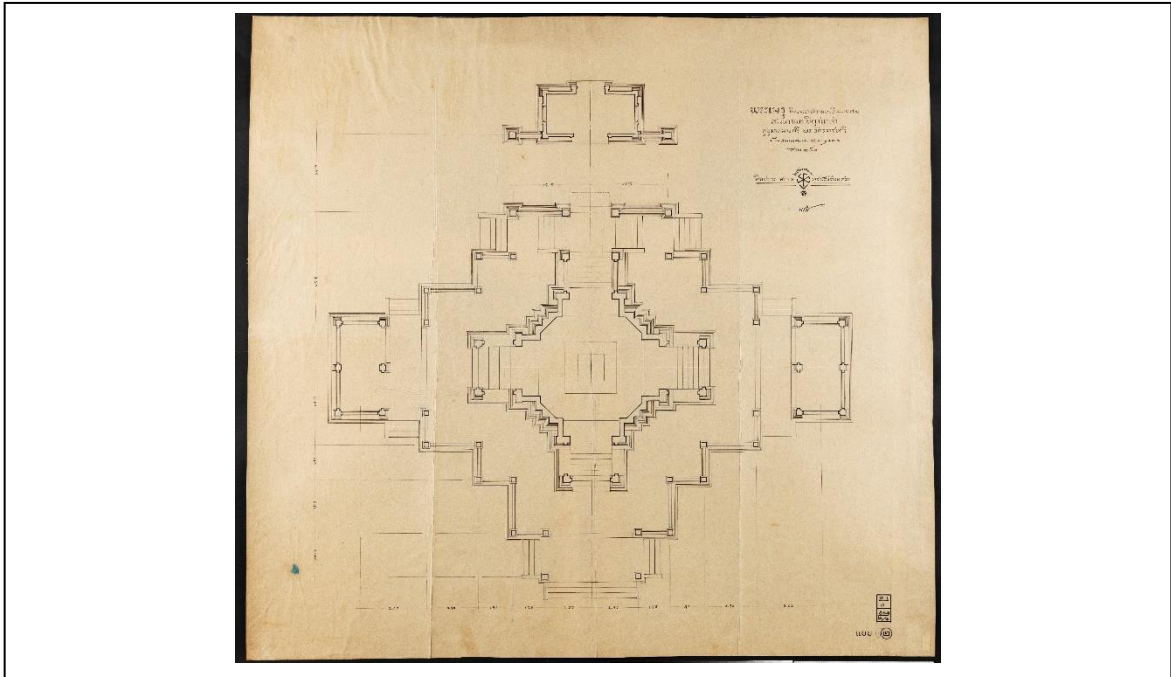

ภาพที่ 56 แบบผังบริเวณ
 ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

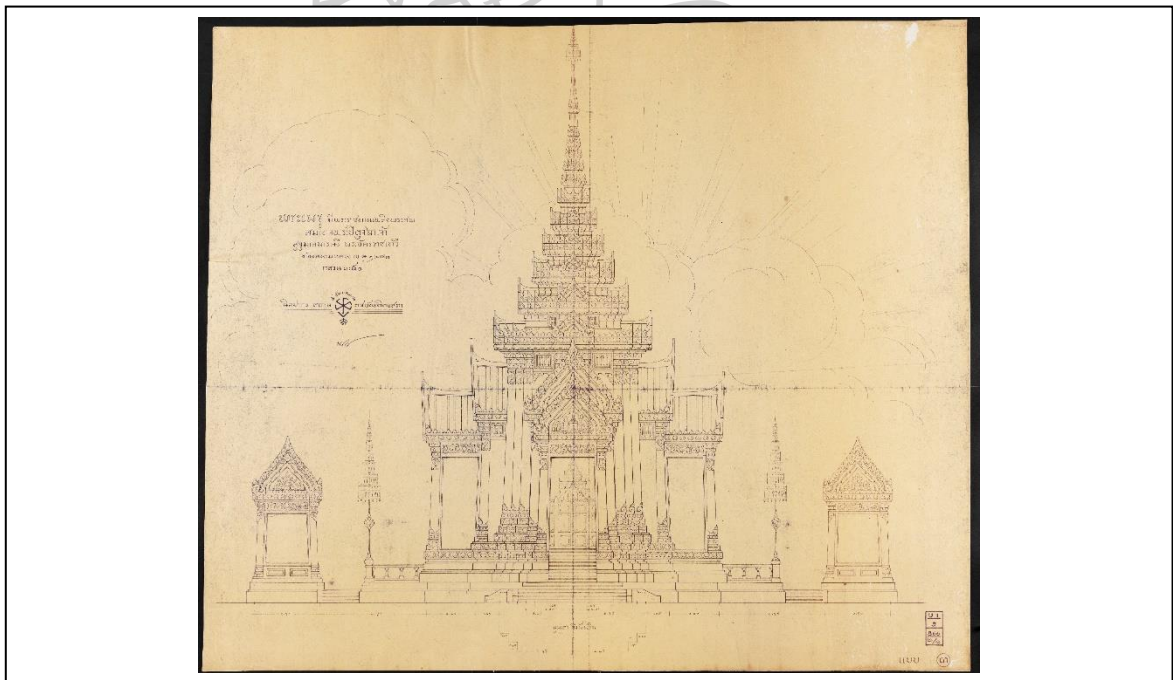

ภาพที่ 57 แบบผังบริเวณในปริมณฑล
 ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

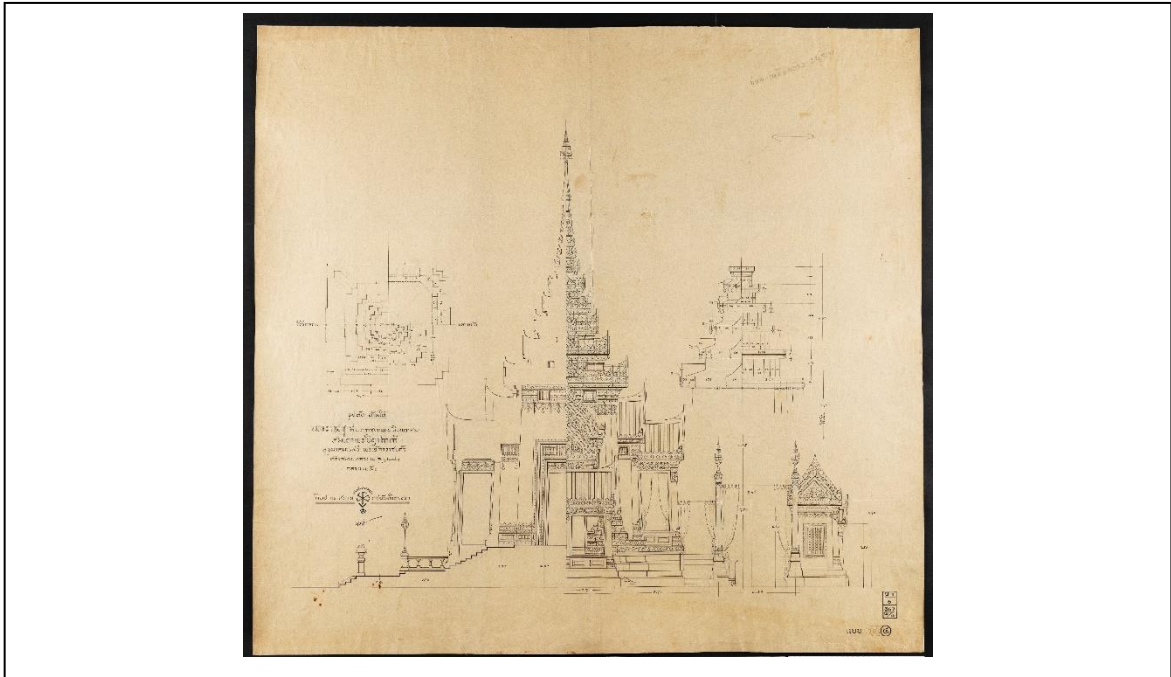
ภาพที่ 58 แบบผังพื้น

ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

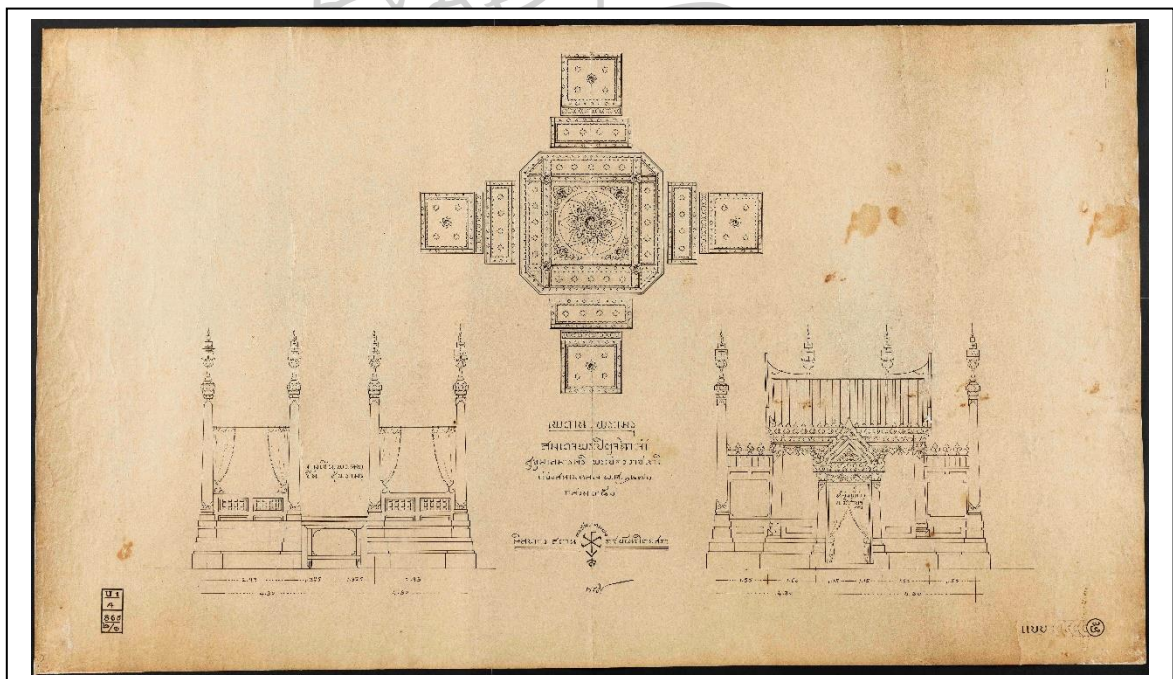

ภาพที่ 59 แบบรูปด้าน

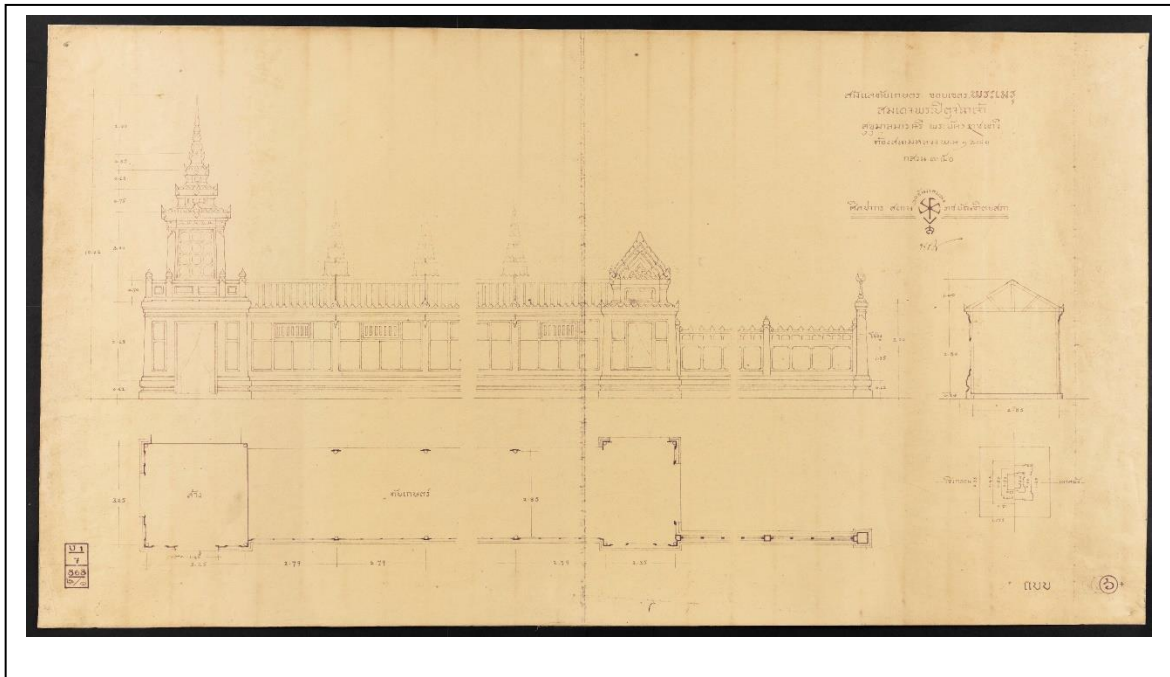
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

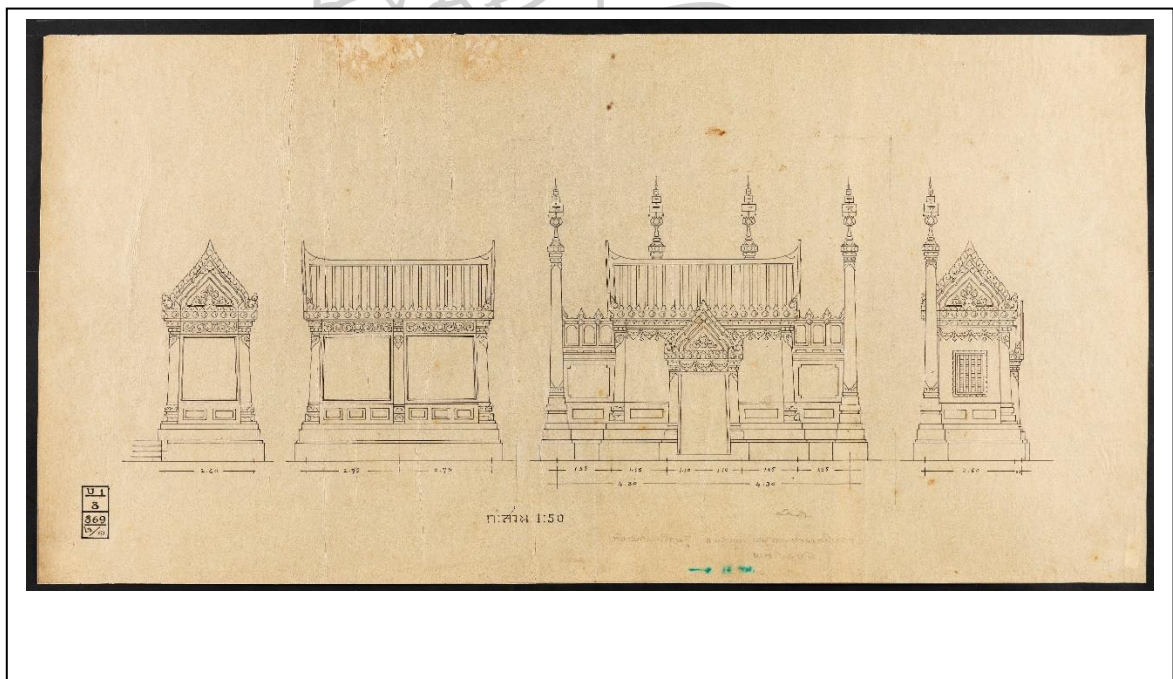
ภาพที่ 60 แบบรูปตัดและรูปด้าน พร้อมแบบผังและรูปด้านยอด
ที่ท่า สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 61 แบบลายเพดาน ทางเชิญพระศพและห้องพักพระโกศรั้ว
ที่ท่า สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 62 แบบสร้างและทับเกษตร
ที่ท่า สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 63 แบบศาลาและห้องพักพระโกษุ์
ที่ท่า สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

2.2.9 งานพระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

2.2.9.1 แบบต้นร่าง เส้นดินสอ ผังบริเวณใหญ่ มาตรฐาน 1:500 แสดงเส้นร่าง ด้วยดินสอทับลงบนแบบจริง ข้อ 2.5.8.2 งานสมเด็จพระฯ สุขุมาลมารศรีฯ แสดงวิธีการคิดงานผังบริเวณ ส่วนอาคารและองค์ประกอบกำหนดขอบเขตปริมาตร และแนวสวนหย่อมต่อจากแบบงานก่อนหน้า

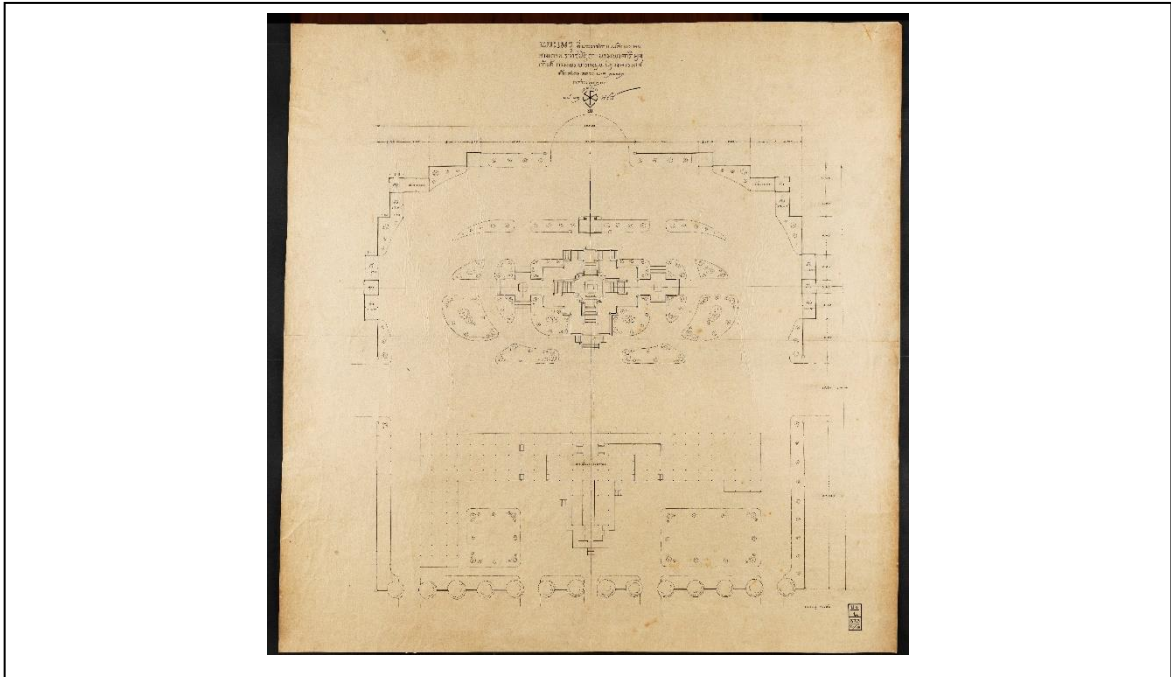
2.2.9.2 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังบริเวณ มาตรฐาน 1:200 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ท้องสนามหลวง พ.ศ.2472 กสวน 1:200 ลงตรามังกรกางเล็บ 18.12.2471 อักษรย่อ พ ลงนาม นริศ ลงนาม ทองอยู่ ลงเส้น แบบแสดงผังบริเวณ ระบุชื่ออาคาร ระบุระยะรอบ ปริมาตร

2.2.9.3 แบบพิมพ์ขาว รูปด้าน มาตรฐาน 1: 50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ท้องสนามหลวง พ.ศ.2472 กสวน 1:50 ลงตรามังกรกางเล็บ 7.12.2471 อักษรย่อ พ ลงนาม นริศ ลงนาม

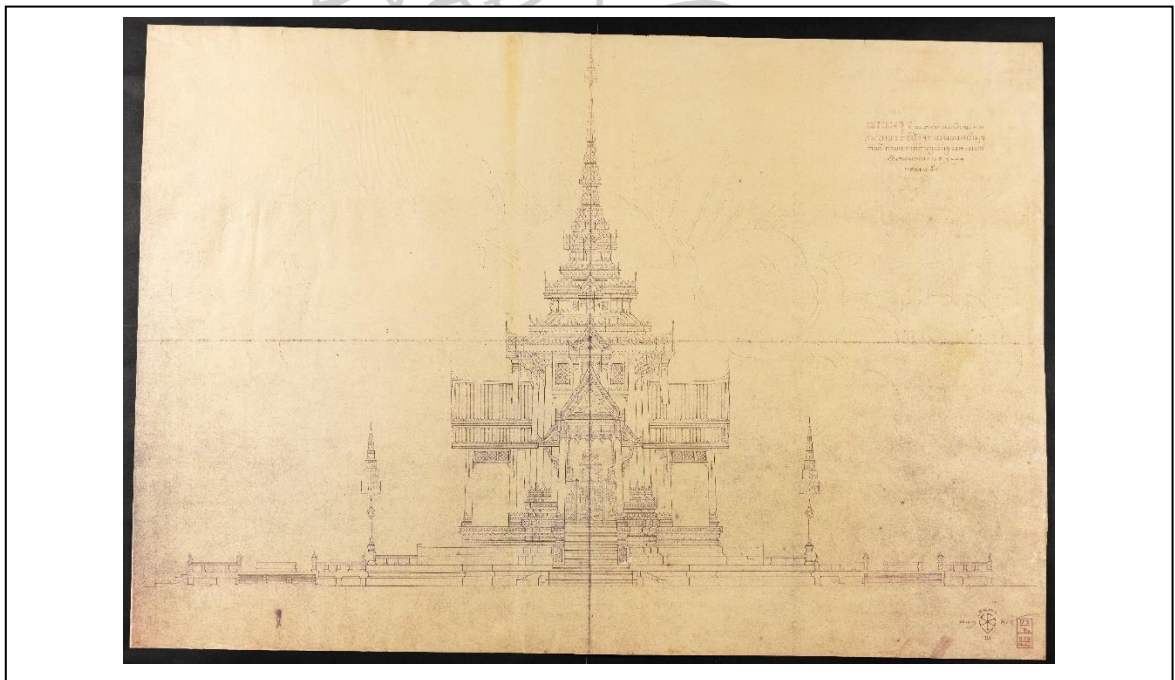
2.2.9.4 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง รูปตัด รูปด้าน และแบบส่วนยอดและ ผังยอด มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ท้องสนามหลวง พ.ศ.2472 กสวน 1:50 ลงตรามังกรกางเล็บ 22.12.2471 อักษรย่อ พ ลงนาม นริศ ลงนาม ทองอยู่ ลงเส้น แบบแสดงรูปด้านทิศใต้ รูปตัด แบบส่วนยอดและผังยอด ระบุระยะทางราบ และทางตั้ง

2.2.9.5 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังฝ้าเพดาน คาดว่าใช้มาตรฐาน 1:50 (โดยผู้วิจัยได้ตรวจสอบขนาดเทียบกับแบบจริง) ระบุรายการ เพดาน พระเมรุ สมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ท้องสนามหลวง พ.ศ.2472 กสวน 1:50 ลงตรามังกรกางเล็บ 16.1.2472 อักษรย่อ พ ลงนาม นริศ ลงนาม แบบแสดงผังฝ้าเพดาน รูปด้านทาง เชิญพระโกศ และรูปด้านห้องพักพระโกศ ระบุระยะทางราบ

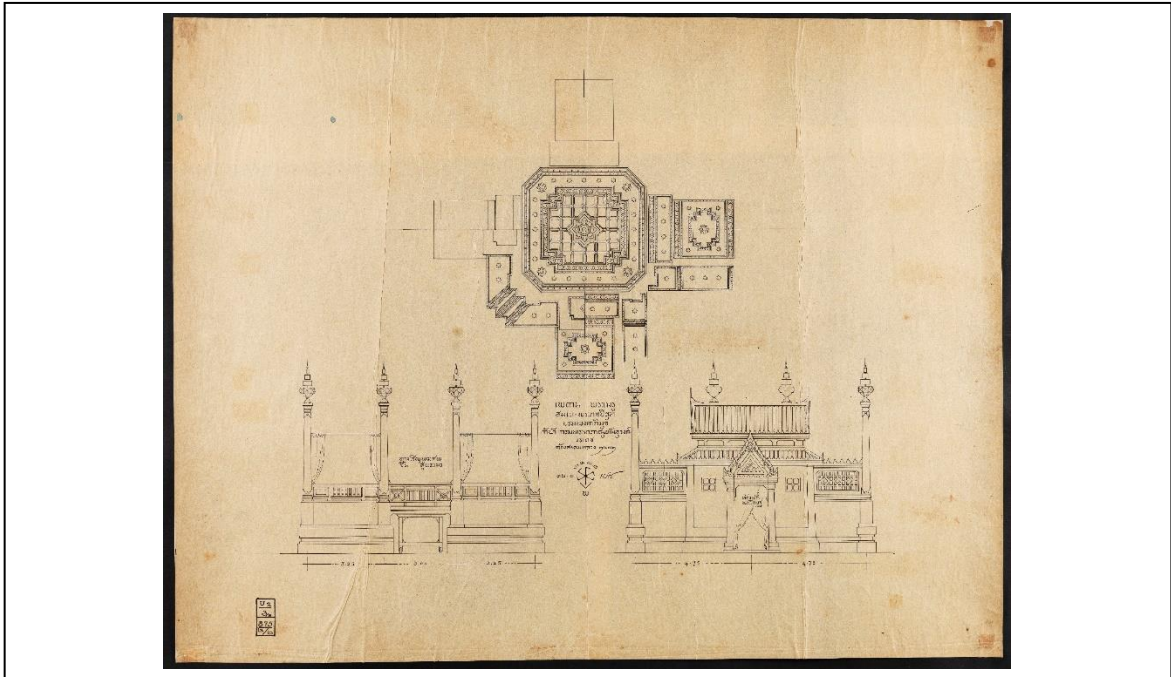
2.2.9.6 แบบจริง ลงหมึก บนกระดาษบาง ส้างและทับเกษตร มาตรฐาน 1:50 ระบุรายการ ส้างแลทับเกษตร ขอบเขต พระเมรุ สมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ท้องสนามหลวง พ.ศ.2472 กสวน 1:50 ลงตรามังกรกางเล็บ 26.12.2471 อักษรย่อ พ ลงนาม นริศ ลงนาม ทองอยู่ ลงเส้น แบบแสดงรูปด้านส้าง ทับเกษตรและแผงรั้ว ผัง หลังคาและเตา ระบุระยะทางราบ และทางตั้ง

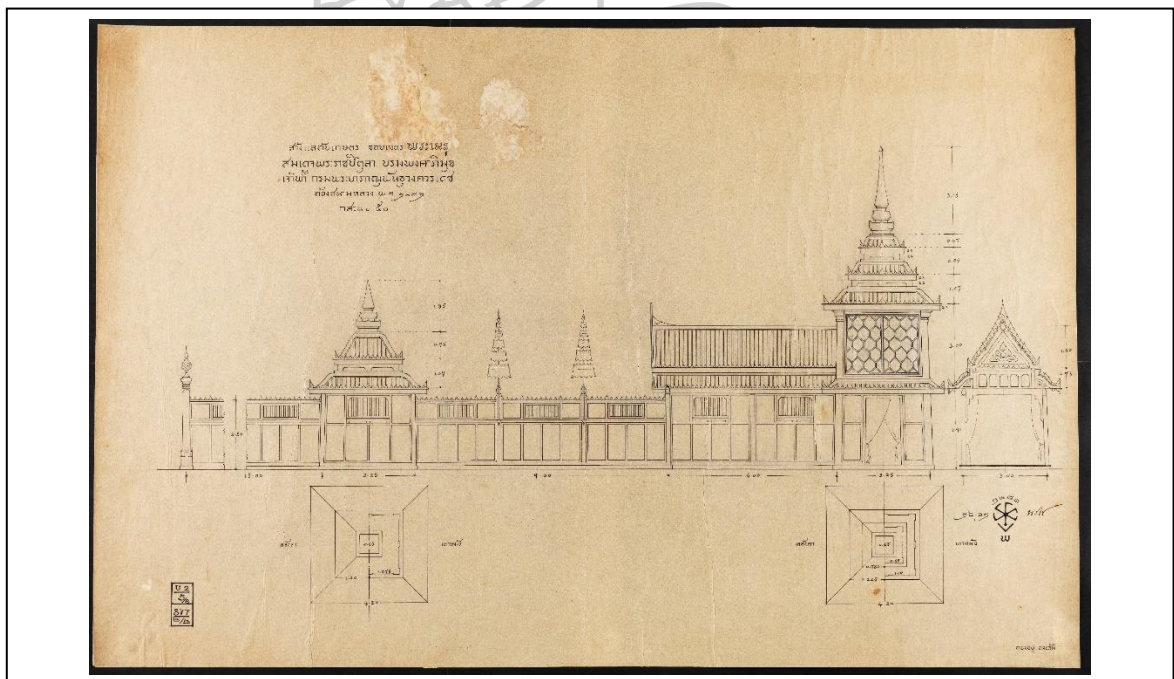
ภาพที่ 64 แบบผังบริเวณ
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

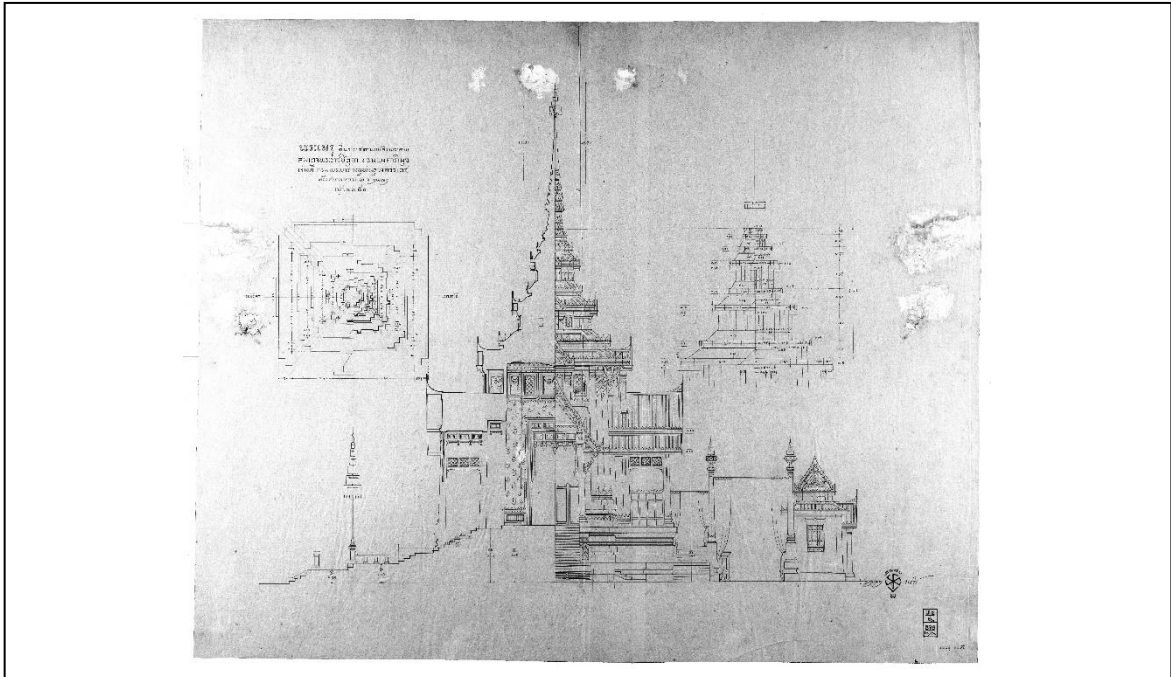
ภาพที่ 65 แบบผังพื้น
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 66 แบบผังลายเพดาน ทางเชิงพระศพและห้องพักพระโกษฐ์
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 67 แบบสร้างและทับเกษตร
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 68 แบบรูปตัดและรูปด้าน พร้อมแบบผังและรูปด้านยอด
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

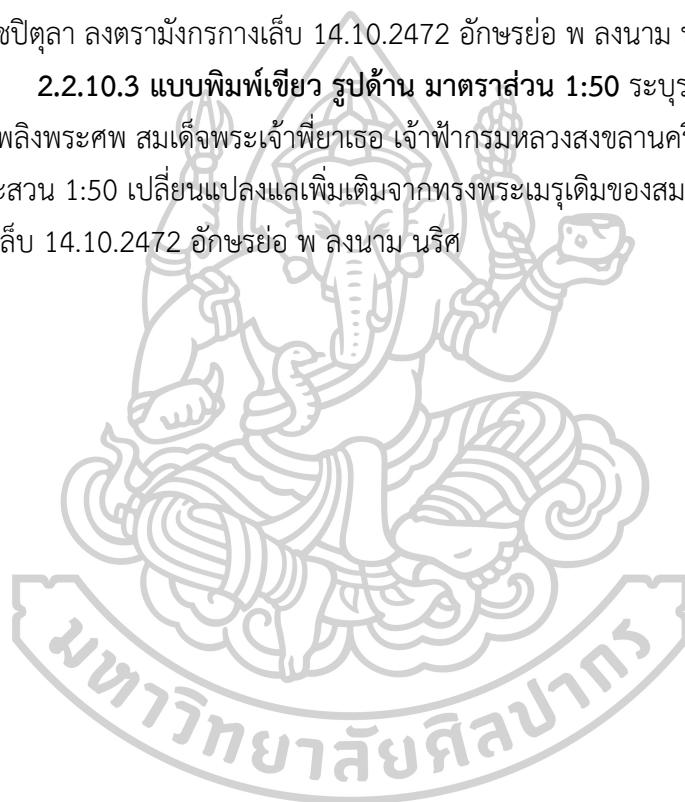

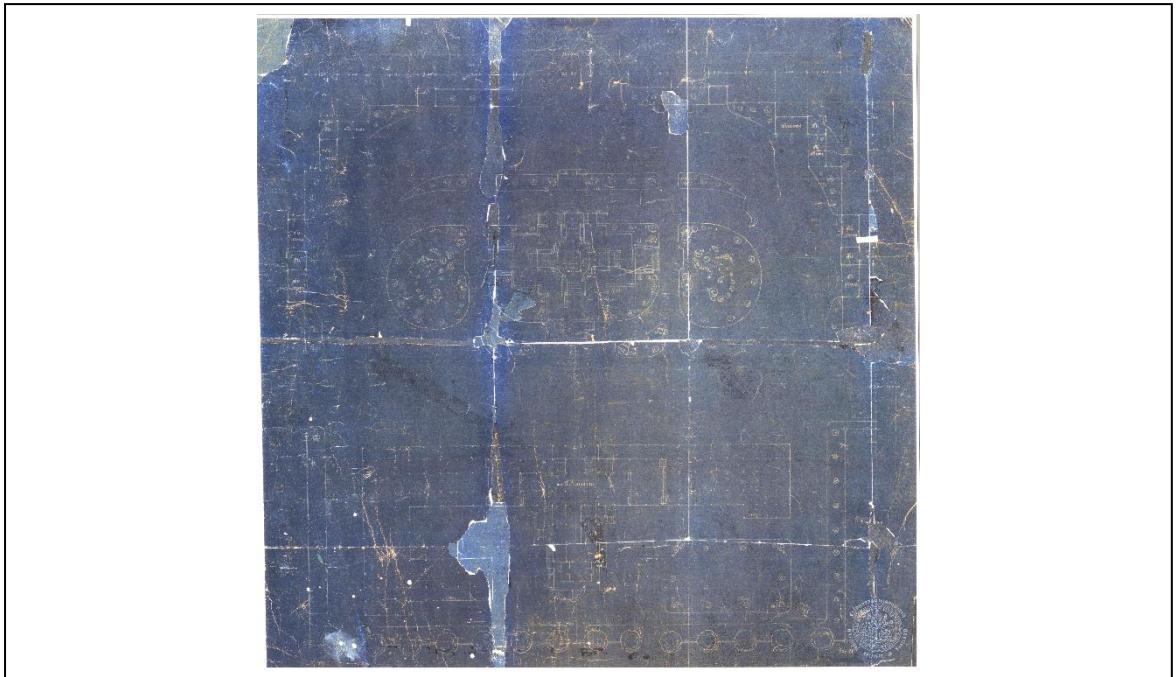
2.2.10 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลลิตเดช กรมหลวงสงขลา นครินทร์

2.2.10.1 แบบพิมพ์เขียว ผังบริเวณ คาดว่าใช้มาตราส่วน 1:200 (โดยผู้วิจัยได้ตรวจสอบขนาดเทียบกับแบบจริง) ไม่ได้ระบุรายการแต่พิจารณาจากแบบแล้ว คืองานครั้งนี้ มีการลงนาม นริศ ระบุชื่ออาคาร และระยะ

2.2.10.2 แบบต้นร่าง ลงหมึก บนกระดาษบาง ผังพื้น มาตราส่วน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2472 กะสวน 1:50 เปลี่ยนแปลงแลเพิ่มเติมจากทรงพระเมรุเดิมของสมเด็จพระราชปิตุลา ลงตรามังกรกางเล็บ 14.10.2472 อักษรย่อ พ ลงนาม นริศ

2.2.10.3 แบบพิมพ์เขียว รูปด้าน มาตราส่วน 1:50 ระบุรายการ พระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2472 กะสวน 1:50 เปลี่ยนแปลงแลเพิ่มเติมจากทรงพระเมรุเดิมของสมเด็จพระราชปิตุลา ลงตรามังกรกางเล็บ 14.10.2472 อักษรย่อ พ ลงนาม นริศ

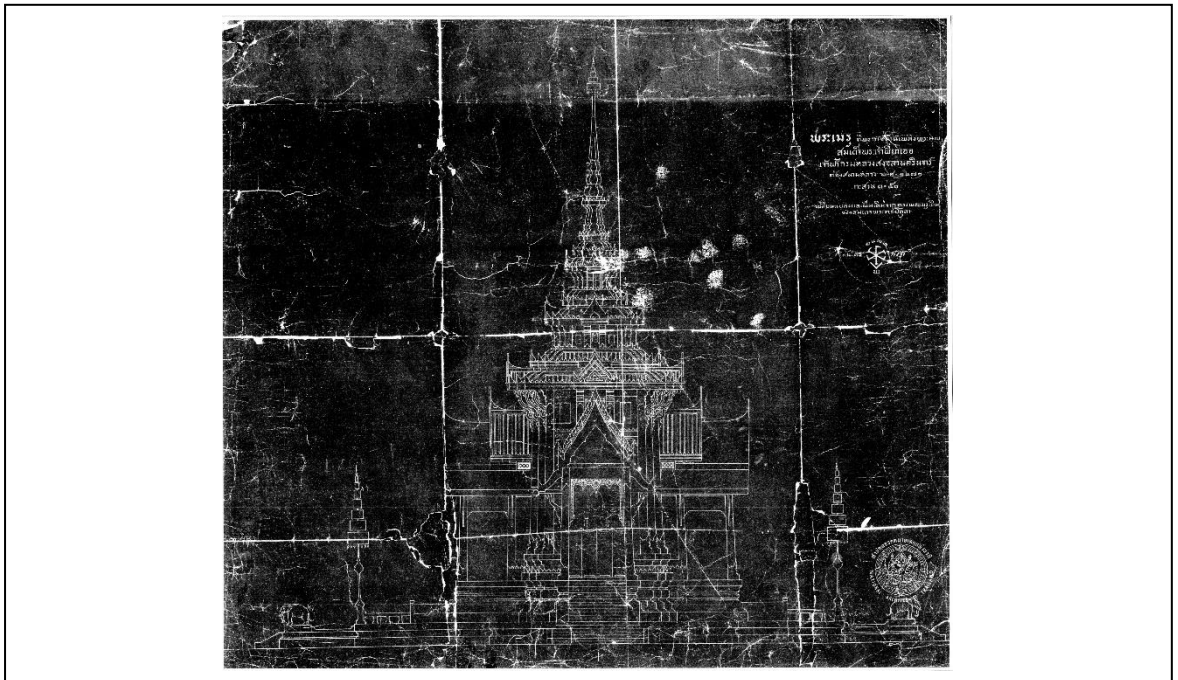

ภาพที่ 69 แบบผังบริเวณ
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 70 แบบผังพื้น
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 71 แบบรูปด้าน
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

3. อภิปรายผล

จากการที่ได้สำรวจและจัดประเภทแบบต่างๆ ในงานออกแบบพระเมรุมาศและพระเมรุของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ จะปรากฏงานที่ถือว่ามีแบบสถาปัตยกรรมครบถ้วนที่สุด 1 ชิ้นงาน จัดได้ว่าเป็นแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุที่มีความสมบูรณ์ ได้แก่ งานลำดับที่ 8 พระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมามารศรี พระอัครราชเทวี ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2471. ส่วนงานลำดับที่ 9 หลังจากนั้น นับว่าเป็นอีกงานที่มีความสมบูรณ์ของการจัดทำแบบใกล้เคียงกัน ขาดเพียงส่วนงานผังบริเวณที่แสดงนอกปริมณฑล ซึ่งความสมบูรณ์ของแบบนอกจากจะเป็นจำนวนรายการที่แสดงมิติทางสถาปัตยกรรมครบถ้วนแล้ว ยังมีการให้ระยะทั้งทางราบและทางตั้งที่จำเป็นต่อการทำงานขยายแบบและการทำงานก่อสร้างต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม ความสมบูรณ์ของแบบทางสถาปัตยกรรมที่ว่านั้นเมื่อเทียบกลับไปยังงานก่อนหน้า ก็ยังขาดแบบบางรายการ ได้แก่ แบบพระจิตกาธาน และแบบพระที่นั่งทรงธรรม ซึ่งในส่วนแบบพระจิตกาธานนั้นก็เป็นที่น่าพอใจว่ามีมีการปรับใช้แบบเดิม เช่น ครั้นงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ พ.ศ. 2475 ก็มีการนำแบบงานสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งจัดขึ้นในปี พ.ศ. 2464 มาใช้ เช่นเดียวกับงานพระที่นั่งทรงธรรม ที่ภายหลังจากที่ได้กำหนดแบบพระที่นั่งทรงธรรมปลูกแบบชั่วคราวขึ้นในงานเดียวกันนี้ หลังจากนั้นในทุกๆ งานได้ใช้รูปแบบดังกล่าวในการปลูกสร้างยกเว้นส่วนศาลาลูกขุนที่มีการต่อความยาวออกไปทางด้านหลัง (ดูรายละเอียดในบทที่ 3)

ทั้งนี้การประเมินคุณค่าในทางการทำแบบสถาปัตยกรรมจากแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสมบูรณ์ จะนำไปสู่การถอดหลักการมองแบบสถาปัตยกรรมขึ้นหนึ่งๆ เพื่อใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ตัวงานพระเมรุมาศและพระเมรุในบทต่อไป

1. แบบผังบริเวณใหญ่แสดงภายนอกปริมณฑล มาตรฐาน 1:500 เป็นแบบที่แสดงให้เห็นตำแหน่งอาคารและองค์ประกอบต่างๆ ในผังบริเวณที่ออกแบบ โดยแสดงความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยรอบ นอกจากนี้ยังแสดงระบบทางสัญจร ได้แก่ แนวถนน และทางเดิน ทั้งจากภายนอกเข้ามาสู่ปริมณฑล เพื่อเข้าไปยังมณฑลพิธี รวมถึงแนวถนน ทางเดินและสวนหย่อมภายใน ทั้งนี้จากแบบได้แสดงการระบุระยะด้วยเส้นดินสอด โดยอาจเขียนขึ้นภายหลังเพื่อให้สอดคล้องกับการทำงานแบบผังบริเวณ มาตรฐาน 1:200 ต่อไป

2. แบบผังบริเวณแสดงภายในปริมณฑล มาตรฐาน 1:200 เป็นแบบที่แสดงตำแหน่งอาคารและองค์ประกอบต่างๆ ที่จะสร้างขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นแบบผังบริเวณที่ขยายขนาดขึ้นจากแบบก่อนหน้า โดยเน้นแสดงแบบเฉพาะส่วนที่ได้ทำการออกแบบและก่อสร้าง นอกจากนี้มีการระบุระยะที่มีวิธีการต่างออกไปจากแบบผังบริเวณใหญ่ ตามลักษณะแบบที่มีรายละเอียดมากขึ้น กล่าวคือมีการอ้างอิงแนวกึ่งกลางเสาของอาคารนั้นๆ ได้แก่ ส้าง ช่วงทับเกษตรเป็นชุดๆ อาคารคูน้ำรั้วและเสารั้ว และแสดงระยะความยาวโดยรวม

ทั้งนี้การแสดงแบบในรายละเอียดของแต่ละอาคารและองค์ประกอบมีความชัดเจนตามแบบแต่ละรายการ ได้แก่ แสดงพื้นที่การใช้งาน ตำแหน่งเสา ผนัง ช่องเปิด บันได ระบบทางสัญจรภายใน และสวนหย่อม นั้นเป็นเพราะทั้งพระเมรุ ส้าง และทับเกษตร หากพิจารณาจากวันที่ที่ระบุในแบบล้วนถูกกำหนดในแบบเป็นที่เรียบร้อยในช่วงเดือนธันวาคม ก่อนแบบรายการนี้ซึ่งกำหนดขึ้นในช่วงต้นเดือนมกราคม นอกจากนี้สวนหย่อมเองมีการปรับรูปแบบโดยเพิ่มแนวสวนหย่อมเพื่อกำหนดแนวทางเดินรอบพระเมรุให้ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้แนวทับเกษตรและรั้วอาจจะมีการปรับช่วงความยาวเป็นห้องๆ ไปตามความเหมาะสม เพราะระยะที่ระบุก็มีความเปลี่ยนแปลงแต่เพียงเล็กน้อย ในส่วนพระที่นั่งทรงธรรมก็ได้มีการปรับแบบจากแบบมาตรฐานงานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ดังที่ปรากฏในแบบผังบริเวณใหญ่ มาเพิ่มพื้นที่ใช้สอยส่วนศาลาลูกขุนโดยทำการยื่นระยะมุขทางด้านหลังออกมาในแบบรายการนี้ นอกจากนี้ยังได้มีการเพิ่มทิมยาวตลอดข้างรั้วด้านทิศเหนือด้วย โดยมีการเว้นช่องทางสัญจรคั่นระหว่างทิมและศาลาลูกขุนไว้

3. แบบผังพื้นพระเมรุ มาตรฐานส่วน 1:50 แสดงพื้นที่การใช้งาน ตำแหน่งเสา ผนัง ช่องเปิด บันได ผนังเสามีต ฯลฯ ที่ลงรายละเอียดมากขึ้นและสัมพันธ์กับรูปด้าน เช่นแนวลาดบัวต่างๆ ที่เห็นได้จากแผนผัง กรอบเขตหน้า รวมถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกัน

นอกจากนี้ยังมีการระบุระยะ โดยใช้วิธีการอ้างอิงจากแนวศูนย์กลางอาคารพระเมรุ ศาลาคู่ ขนาบข้าง และห้องพักพระโกษฐ์ และศูนย์กลางเสามีตบริเวณชานชาลา ดังที่ได้แสดงอยู่ในแบบด้านล่าง ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเพียงพอต่อการทำความเข้าใจระยะโดยภาพรวมได้เพราะการวางผังกลุ่มอาคารพระเมรุมีลักษณะที่ค่อนข้างสมมาตรกัน ยกเว้นบริเวณห้องพักพระโกษฐ์ที่อยู่ตอนบนของแบบ จะมีการให้ระยะเพิ่มเติมโดยที่หากเป็นระยะย่อยที่ได้เคยแสดงไว้แล้ว หรืออยู่ในแนวเสาเดียวกันกับระยะที่เคยระบุแล้ว ก็จะไม่ได้อธิบายระยะย่อยดังกล่าว ทั้งนี้ในส่วนอาคารพระเมรุเองไม่จำเป็นต้องให้ระยะเพราะจะไปกำหนดไว้ที่รูปด้านโดยอิงกับแนวศูนย์กลางอาคาร และการล้อมรอบของเสา เช่นเดียวกับศาลาคู่หน้าและห้องพักพระโกษฐ์ที่มีการกำหนดระยะไว้ที่แบบรูปด้านรวมและรูปด้านเฉพาะเช่นเดียวกัน ซึ่งการกำหนดระยะอ้างอิงดังที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าผู้ที่วางแผนในการกำหนดตำแหน่งอ้างอิงเพื่อระบุระยะ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องลักษณะงานสถาปัตยกรรมไทยอย่างลึกซึ้ง ทั้งคุณลักษณะอาคารและกระบวนการก่อสร้าง กล่าวคือ อาคารต่างๆ นั้นตามแบบจะมีลักษณะของเสาล้อมรอบ ไม่สามารถหาศูนย์กลางเสานั้นๆ ได้แน่ชัด แต่สามารถดูได้จากแบบรูปด้านซึ่งมีความชัดเจนกว่าในการกำหนดระยะ ต่างจากเสามีต หรือเสาโคมที่แม้ว่ามีลักษณะล้อมรอบแต่เป็นการล้อมรอบโดยรอบเท่ากันจึงมีศูนย์กลางอยู่ในแนวตั้ง สามารถกำหนดแนวศูนย์กลางลงบนแผนผังได้เลย และในการก่อสร้างย่อมตีผังจากแนวศูนย์กลางดังกล่าวทั้งเสามีตดังกล่าว รวมถึงจากศูนย์กลางอาคาร เพื่อกำหนดแนวอ้างอิงโดยภาพรวมให้กับการทำงานส่วนอื่นๆ ในลำดับต่อมาได้เป็นอย่างดี

4. แบบรูปด้านพระเมรุทิศตะวันตก มาตรฐานส่วน 1:50 แสดงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมส่วนพระเมรุ ศาลาคู่ขนาบข้างพระเมรุ ฐานชานชาลา และองค์ประกอบอื่นๆ เช่น เสามีต ฉัตร แว่นแก้ว ผนัง บันได ฉากบังเพลิง พระจิตกาธาน ฯลฯ สำหรับอาคารแสดงลักษณะทางสถาปัตยกรรมตั้งแต่ฐาน

เรือน หลังคา และเครื่องยอด โดยให้รายละเอียดทั้งรูปแบบและลักษณะ ขององค์ประกอบ ลวดบัว ลวดลาย อย่างครบถ้วนตามรายละเอียดที่สอดคล้องกับมาตราส่วนที่แสดง เพราะจากภาพถ่ายจะเห็น ได้ว่ามีการให้รายละเอียดมากขึ้นในการสร้างจริง ซึ่งจุดที่ต่างกันนี้ผู้วิจัยมองว่าตัวแบบเองนั้นมีความ สมบูรณ์ในมิติทางความคิดการออกแบบและรูปแบบแล้ว ต่อจากนั้นในการก่อสร้างสามารถนำไป เขียนแบบตีเทล แบบขยายเท่าจริง ตามที่กำหนดไว้ในแบบนี้ หรืออาจจะมีการส่งระยะตามหลักใน การขยายแบบเท่าจริงแต่กระนั้นก็จะเป็นการส่งระยะให้กับส่วนที่ไม่ได้ส่งผลกระทบกับระยะโดยรวม

ทั้งนี้มีการระบุระยะในแนวราบที่น่าสนใจ กล่าวคือไม่ได้เป็นการระบุระยะแบบริมจนถึงริม นอก หรือริมในถึงริมใน หรืออ้างอิงจากศูนย์กลางเสาใดๆ แต่เป็นการระบุระยะที่สัมพันธ์กับลักษณะ ของเสาในงานสถาปัตยกรรมไทย และการทำงานก่อสร้าง กล่าวคือเสาอาคารจะมีลักษณะลิ่มสอบซึ่ง ในที่นี้จะกำหนดที่แนวริมนอกสุดของเสาที่ระดับพื้นดินพร้อมทั้งเขียนผังประกอบโดยแสดงไว้ทาง ด้านล่าง เพื่อใช้อ้างอิงสำหรับการตีผังในการก่อสร้าง ร่วมกับแนวอ้างอิงต่างๆ ในแบบผังพระเมรุ

5. แบบรูปตัดด้านใต้ มาตราส่วน 1:50 เป็นการแสดงแบบรูปด้านทิศใต้ครึ่งหนึ่งด้านขวา และรูปตัดครึ่งหนึ่ง โดยมีการระบุระยะในแนวราบเพิ่มเติมสอดคล้องกับแบบแผนผังพระเมรุ เนื่องจากปรากฏรูปด้านข้างของศาลาคู่ขนานพระเมรุ ทางเข้าไปยังที่เทียบเชิญพระโกษฐ์ และห้องพัก พระโกษฐ์

นอกจากนี้ยังมีระบุระยะในแนวตั้ง หรืออีกมุมหนึ่ง คือการระบุระดับการใช้งานหลักๆ ได้แก่ ระดับชานา ระดับชานพักต่างๆ ระดับพื้นที่ประดิษฐานพระจิตกาธาน และย่อหมายถึงการระบุระยะ ความสูงของส่วนฐานที่สัมพันธ์กับระดับการใช้งานอื่นๆ ด้วยเช่นเดียวกัน

ในแบบแสดงรูปด้าน จะเห็นการระบุความสูงจากระดับพื้นไปยังองค์ประกอบหลัง หน้า กระดานของแต่ละส่วนสำคัญของอาคาร ได้แก่ หน้ากระดานมุขชั้นล่าง หน้ากระดานมุขชั้นบน หน้ากระดานเสาโคมสำหรับชิงสายระเดียง หน้ากระดานซุ้มประตูทางเข้าห้องพักพระโกษฐ์ หน้า กระดานอาคารห้องพักพระโกษฐ์ ซึ่งระยะต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมานี้หากหักลบตัวเลขความสูงของฐาน ดังที่ปรากฏในรูปตัด ก็จะเป็นการบอกระยะความสูงของส่วนเรือนขององค์ประกอบนั้นๆ สำหรับ ความสูงส่วนเรือนของพระเมรุดูได้จากแบบเฉพาะส่วนยอดที่ปรากฏอยู่ในแบบรายการนี้

ในส่วนแบบเฉพาะส่วนยอดและแบบผังยอดที่ปรากฏอยู่ในรายการแบบนี้ ถือได้ว่ามี ความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจมิติทางสถาปัตยกรรมของยอดอาคาร ที่สามารถถอดแยก องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบส่วนตกแต่งออกจากกัน ซึ่งหากมองในแง่ลำดับการ ทำงานก่อสร้างแล้วจะเห็นว่าองค์ประกอบ เเชิงกลอน หลังคา และท้องไม้ จะเป็นตัวขึ้นโครงสร้างหลัก เพื่อให้ได้รูปทรงตามที่ต้องการซึ่งสัมพันธ์กับโครงสร้างยอดอาคาร (เสาเตาหม้อ และแปตาราง) ทำให้ การให้แบบเฉพาะส่วนยอดทั้งรูปด้าน และแผนผัง พร้อมทั้งระบุระยะในทุกๆ มิติ ทั้งทางราบ และ ทางตั้ง จึงเป็นการควบคุมคุณภาพของงานก่อสร้างให้เป็นไปตามแบบ ซึ่งหมายถึงความงามที่ ผู้ออกแบบต้องการนั่นเอง

นอกจากนี้การระบุรูปทรงหลังคาของซุ้มบรรพแลงย่อมบ่งบอกถึงการให้ความสำคัญต่อความสูงของสันหลังคาซุ้มในแต่ละชุดที่ต้องไม่ไปรบกวนเชิงกลอนชั้นถัดขึ้นไป และการที่ไม่ได้ให้รายละเอียดส่วนยอดของยอดอาคารนั้น อาจเป็นเพราะว่าเป็นองค์ประกอบที่จะทำการส่งระยะขึ้นในช่วงที่มีการขยายแบบเท่าจริงก็เป็นได้

6. แบบฝ้าเพดาน มาตรฐานส่วน 1:50 ในแบบระบุเพดานพระเมรุ แสดงขอบเขต รูปลักษณะ และการประดับตกแต่งส่วนฝ้าเพดานของพระเมรุห้องประธาน ห้องมุขลดชั้นบน และห้องมุขลดชั้นล่าง แบบยังแสดงรูปแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมบริเวณทางเชิญพระศพขึ้นสู่พระเมรุ มีการกำหนดระยะทางราบในแนวศูนย์กลางเสาซึ่งสอดคล้องกับแบบแผนผังพระเมรุ นอกจากนี้ยังมีการแสดงแบบรูปด้านทิศตะวันออกที่มองไปยังรูปด้านห้องพักพระโกศรั้ว มีการระบุระยะในทางราบตามแบบฉบับการให้ระยะในรูปด้านพระเมรุ ซึ่งระยะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าแนวเสาโคมขนบอาคารอยู่ในแนวเดียวกับเสาโคมที่ติดกับฐานศาลาพระเมรุ ตามแบบแผนผัง

7. แบบรูปด้านข้าง ทับเกษตร และอาคารคู่หน้าทับเกษตร และกำแพงรั้วด้านทิศตะวันออก มาตรฐานส่วน 1:50 กลุ่มอาคารดังกล่าวเป็นอาคารที่วางตัวต่อเนื่องกัน แสดงขอบเขต ปริมาณพระเมรุ ตัวแบบจึงแสดงตำแหน่งสำคัญในการเชื่อมต่อกันของกลุ่มอาคารและองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง แสดงผังพื้น รูปด้าน และรูปตัด นอกจากนี้แสดงระยะศูนย์กลางเสา ล้าง ทับเกษตร และอาคารคู่หน้า ยกเว้นรั้ว แต่อย่างไรก็ตามหากวัดระยะจากแบบแล้วจะเห็นว่าใช้ระยะเดียวกันกับระยะห้องเสาทับเกษตร ทั้งนี้เห็นจากรูปตัดทับเกษตรว่าผนังอยู่ในแนวตั้ง แต่ในส่วนการให้ระยะของเสาอาคารคู่หน้าและล้างที่มีลักษณะล้มสอป ไม่ได้มีการกำหนดระยะจากแนวอ้างอิงที่ลากแนวมาจากเสาเหมือนกับอาคารพระเมรุ ศาลาขนบข้างพระเมรุและห้องพักพระโกศรั้ว แต่ทั้งนี้อาจไม่ได้ส่งผลมากนักเนื่องด้วยส่วนสูงของอาคารที่น้อย

ส่วนระยะย่อยในทางอ้างอิงระดับหน้ากระดานเป็นสำคัญ เช่น หน้ากระดานฐาน หน้ากระดานเรือน หน้ากระดานเชิงกลอน เป็นต้น นอกจากนี้แสดงแผนผังยอดล้าง โดยแสดงผังเชิงกลอนและเตาหม้อ โดยมีการระบุระยะ

8. แบบรูปด้านสกัดและด้านยาว ศาลาขนบข้างพระเมรุ และห้องพักพระโกศรั้ว มาตรฐานส่วน 1:50 โดยมีการระบุระยะ ทั้งนี้แท้จริงแล้วแบบรายการดังกล่าวมีปรากฏอยู่ในแบบรูปด้านพระเมรุทิศตะวันตก รูปตัดทิศใต้ และแบบฝ้าเพดานอยู่แล้ว ดูเผินๆ จึงเป็นการนำมาแสดงแบบร่วมกันในแผ่นเดียวกันเฉพาะอาคาร แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในระยะที่มีการระบุ จะพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่บ้างแต่เล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะต้องการปรับขนาดอาคารทั้งสามหลังนี้ที่มีรูปลักษณะเหมือนกันให้มีขนาดความกว้างเท่ากันก็เป็นได้ ซึ่งจะง่ายทั้งการก่อสร้างเนื่องด้วยมีขนาดเท่ากันและโดยภาพรวมก็ให้ความรู้สึกเป็นเอกภาพเดียวกัน

นอกจากแบบทั้ง 8 รายการ ที่ปรากฏในงานครั้งเดียวกัน และถือได้ว่าเป็นชุดแบบที่มีความสมบูรณ์ในเชิงรายการแบบ แต่ทั้งนี้หากพิจารณาจากแบบงานครั้งอื่นๆ ด้วยแล้วยังถือว่าขาดแบบบาง

รายการ และหากประกอบแบบทุกรายการเข้าด้วยกัน จะได้แบบที่มีความสมบูรณ์ที่สุดในการทำงาน ครั้งหนึ่งๆ ซึ่งประกอบด้วยแบบอีก 3 รายการ ได้แก่

1. แบบที่มีการลงสี ปรากฏหลายครั้งในการทำแบบของพระองค์ โดยเฉพาะการทำแบบพัตรองที่มีการตรวจสอบสีและวัสดุที่ทรงเลือกใช้ รวมถึงการทำแบบสถาปัตยกรรมเช่น แบบต้นร่างรูปด้านพระที่นั่งขลังคพิมาน ท่าราชวรดิฐ ส่วนแบบพระเมรุนั้นจะพบว่ามีเพียงการลงสีในงานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถฯ ทั้งแบบรูปด้านและผังพื้น ซึ่งในแบบรูปด้านจะเห็นได้ว่าทรงเลือกใช้สีอาคารตั้งแต่ฐาน ผนัง เครื่องตกแต่ง ด้วยสีของกระตาศซึ่งมีสีอมเหลือง คงจะแทนค่าเป็นสีทอง ส่วนสีของหลังคาทรงเลือกใช้สีชมพู และทรงเลือกใช้สีเขียวกับพื้นหน้าบรรพ์และสีฟ้ากับพระวิสูตร เป็นสีที่ขับสีอาคารและลวดลายตกแต่ง แท้ทำที่สุดแล้วในการก่อสร้างจริงนั้นไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าทรงมีการเลือกใช้วัสดุที่แสดงค่าสีต่างๆ ด้วยอะไร และได้ใช้ตามที่ทรงทดลองสีไว้ในแบบหรือไม่ นอกจากนี้เป็นที่น่าเสียดายว่าแบบรายการรูปด้านที่คาดว่ามีการลงสี แต่พบเพียงแบบที่พิมพ์ลงในหนังสือจึงปรากฏเป็นภาพขาวดำ คือ งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรส

2. แบบรูปตัดขยายรายละเอียดการตกแต่งภายในพระเมรุ มาตรฐานส่วน 1:20 แบบรายการดังกล่าวปรากฏอยู่ในงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตปรีชาภิวันทวงศ์ และนับว่าเป็นเพียงงานครั้งเดียวที่ปรากฏแบบรายการนี้ ทั้งนี้แบบดังกล่าวได้ให้รูปแบบการตกแต่งภายในอย่างละเอียด ทั้งลายกรอบ ลายผนัง ซึ่งจะเห็นว่าทุกๆ ผนังที่มีความสูงต่ำไล่ขึ้นไปนั้นจะต้องประกอบด้วยเชิงผนัง ลายผนัง และคอสองที่ตกแต่งด้วยลายเฟืองอุษะ ทั้งนี้ส่วนที่เป็นห้องกลางซึ่งมีความสูงของผนังสูงที่สุด จะมีการยกชั้นรับกรอบซุ้มขึ้นไป โดยมีการตกแต่งด้วยภาพเทวดาเชิญเครื่องยศภายในกรอบซุ้มต่อด้วยลายกรอบช่องคอสองตีตาราง

3. แบบพระจิตกาธาน มาตรฐานส่วน 1:10 จะพบในงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถฯ และงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรส สำหรับงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตปรีชาภิวันทวงศ์ ปรากฏอยู่ในแบบขยายรายละเอียดการตกแต่งภายในพระเมรุ มาตรฐานส่วน 1:20 แต่อย่างไรก็ตามในการศึกษาของผาณิต อิศรเดช ได้ปรากฏแบบพระจิตกาธาน ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าเป็นแบบมาตรฐานส่วน 1:10 เช่นเดียวกัน แต่เป็นที่เสียดายว่าจากการสืบค้นที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติกลับไม่พบแบบรายการดังกล่าว

แต่ประเด็นที่น่าสนใจที่แบบรายการนี้ไม่ได้ถูกจัดทำขึ้นในทุกๆ งาน นั้นอาจเป็นเพราะมีการเวียนใช้รูปแบบ ตามพระอิสริยยศ และพระอิสริยยศศักดิ์ก็เป็นได้ ทั้งนี้หากประมวลรูปแบบพระจิตกาธานที่ใช้ในงานพระเมรุมาศ พระเมรุท้องสนามหลวง จากผลงานออกแบบของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จะมีลักษณะ 3 รูปแบบ ได้แก่ พระจิตกาธานยอดฉัตร พระจิตกาธานยอดพุ่ม และพระจิตกาธานยอดเกี้ยว ตัวอย่างเช่น ครั้นแบบพระจิตกาธานยอดเกี้ยวในงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ได้ใช้แบบพระจิตกาธานงานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรส มาเป็นต้นแบบ ดังที่ปรากฏเป็นแบบก่อสร้าง

จากการอภิปรายคุณค่าของแบบแต่ละรายการ จะทำให้เห็นถึงความสำคัญของแบบรายการนั้นๆ แต่ทั้งนี้งานออกแบบแต่ละชิ้นไม่ปรากฏแบบครบทุกรายการ ในการศึกษาจึงต้องทำการประมวลผลลัพธ์จากแบบที่มี โดยอ้างอิงจากหลักฐานแวดล้อม และการเปรียบเทียบจากงานออกแบบพระเมรุมาศและพระเมรุด้วยกัน เพื่อหาข้อสรุปทางการศึกษาต่อไป สำหรับเนื้อหาในบทต่อไปนั้น จะเข้าสู่การนำแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศ และพระเมรุ มาศึกษาวิเคราะห์ ในมิติทางสถาปัตยกรรม โดยเริ่มจากงานผังบริเวณ เพื่อที่จะสร้างจินตภาพองค์รวมของงานชิ้นหนึ่งๆ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างสืบเนื่องตั้งแต่งานชิ้นแรก คืองานพระเมรุของพระเจ้าลูกเธอ กรมขุนสุพรรณภาควดี ไปจนกระทั่งถึงงานชิ้นสุดท้าย คืองานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

บทที่ 3

ผังบริเวณพระเมรุ

... คติของพราหมณ์ ถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นพระอิศวรหรือพระนารายณ์แบ่งภาคลงมาบำรุงโลก เจ้านายซึ่งเป็นพระราชบุตรแลพระราชธิดา ก็เป็นเทพบุตรแลเทพธิดา เมื่อสิ้นชาติในโลกนี้แล้วย่อมกลับคืนไปสู่สวรรค์เทวโลกตามเดิม เพราะเหตุนี้ถือว่าพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านาย กลับเป็นเทวดาตั้งแต่เวลาสิ้นพระชนม์ จึงแต่งพระศพเป็นเทวดา ประเพณีที่ใส่โกศภูตตั้งบนถาดแว่นฟ้า แลเรียกว่าถวายเพลิงพระศพว่า “เมรุ” ก็น่าจะเนื่องมาจากคติที่ถือว่าเทวดานั้นเอง...²⁰

ข้อความข้างต้น คืออธิบายตอนหนึ่งโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชกุมารภาพ ได้สะท้อนให้เห็นถึงคติการปลูกสร้างพระเมรุสำหรับถวายพระเพลิง หรือพระราชทานเพลิงพระบรมศพ หรือพระศพ แต่พระมหากษัตริย์ หรือพระบรมวงศ์ ที่ถือเอาคติจักรวาลอันมีเขาพระสุเมรุอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลาง มาสร้างจินตภาพให้เกิดเป็นรูปลักษณะของสิ่งปลูกสร้าง หรือพระเมรุตั้งไว้ตรงตำแหน่งศูนย์กลางแทนเขาพระสุเมรุกลางเมืองสำหรับส่งเสด็จสู่สวรรคาลัย ซึ่งองค์ประกอบทางกายภาพตามคติจักรวาลที่สำคัญนั้นประกอบด้วยเขาพระสุเมรุ ณ ตำแหน่งศูนย์กลางจักรวาล เชิงเขา คือป่าหิมพานต์ ถัดออกไปมีเขาสัตตบริภัณฑ์ล้อมรอบเป็นรูปร่างแหวน 7 ชั้น สลับกับมหานทีสีทันดร โดยรอบนอกของเขาสัตตบริภัณฑ์ชั้นสุดท้าย กลางมหานทีเป็นที่ตั้งของมณฑลวิปัติทั้ง 4 และขอบเขตของมณฑลสีทันดรที่แผ่กว้างออกไปนั้นสุดอยู่ที่ขอบจักรวาล หรือกำแพงจักรวาล ในแผนผังค่อนข้างวงกลมดูจะมนาวผ่าซีก ส่วนเบื้องล่างใต้เขาพระสุเมรุ คือนครชุมต่างๆ โดยมีนครชุมสุดท้ายอยู่ที่ริมขอบจักรวาลด้านนอก ส่วนเบื้องบนคือส่วนของสวรรค์ภูมิ ตั้งแต่ชั้นรูปภูมิไปจนถึงอรุณภูมิ แต่อย่างไรก็ตามองค์ประกอบเชิงกายภาพตามคตินี้ได้ถูกถ่ายทอดลงมาสู่งานพระเมรุตามที่ปรากฏหลักฐานเชิงเอกสารนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีหลักฐานทั้งเอกสารและภาพถ่ายได้อย่างสมบูรณ์นัก อาจเป็นเพราะวัตถุประสงค์การสร้างรวมถึงระยะเวลาในการให้แบบอย่างและการก่อสร้างเพื่อใช้เป็นสถานที่ในการส่งเสด็จฯ ในลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบชั่วคราวที่มีได้ต้องการแสดงทุกรายละเอียดในเชิงกายภาพตามคติก็เป็นได้

ทั้งนี้งานศึกษาที่ผ่านมา²¹ ได้อ้างถึงเอกสารชิ้นสำคัญ คือ “พรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา เอกสารจากหอหลวง” ที่อธิบายให้เห็นถึงองค์ประกอบผังบริเวณ และลักษณะทาง

²⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชกุมารภาพ, ตำนานสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส กับตำนานมโหรี (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2470. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมเอื้อน รัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2470), 1-2.

²¹ ดูรายละเอียดใน หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย คักคีศรีและคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (1984), 2555), 93-103. และสมคิด จิระทัศน์กุล, งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยมีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ภาคปลาย (กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาวิชาการและสร้างองค์ความรู้ สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), 730-736.

สถาปัตยกรรมที่สำคัญโดยภาพรวมของงานพระเมรุในสมัยอยุธยา ซึ่งเอกสารดังกล่าวนอกจากจะสร้างจินตภาพงานพระเมรุสมัยอยุธยาแล้วยังทำให้เห็นถึงความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมที่ส่งต่อมายังเอกสารที่ระบุถึงการสร้างพระเมรุพระปฐมบรมราชชนกในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ รวมถึงการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับการวินิจฉัยอาคารพระเมรุและอาคารประกอบต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในภาพถ่ายงานพระเมรุช่วงรัชกาลที่ 4 - ช่วงต้นรัชกาลที่ 5 ที่ยังคงใช้รูปแบบงานพระเมรุใหญ่ตามแบบแผนที่สืบมาจากสมัยอยุธยา และช่วงปลายรัชสมัยที่เป็นจุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงรูปแบบงานพระเมรุกลางท้องสนามหลวง ให้มีขนาดเล็กลง ปรับรูปแบบงานให้เป็นงานเศร้้าโคกงดการละเล่นต่างๆ รวมถึงย่นย่องานพระราชพิธีให้สั้นกระชับ²² เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้ส่งอิทธิพลต่อมาและเป็นช่วงเวลาสำคัญที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ทรงมีบทบาทถวายงานด้านการออกแบบพระเมรุมาศและพระเมรุ

1. องค์ประกอบผังบริเวณงานพระเมรุ

เอกสารจากหอหลวงสมัยอยุธยาได้อธิบายพระเมรุตามลำดับฐานานุศักดิ์ ซึ่งประกอบด้วยพระเมรุเอก พระเมรุโท และพระเมรุตรี โดยความแตกต่างนั้นแสดงผ่านรูปแบบ ขนาด และรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมเป็นหลัก²³ แต่ในส่วนขององค์ประกอบอาคารในผังบริเวณนั้นไม่แตกต่างกันมากนัก โดยเฉพาะอาคารหลักจะประกอบด้วย พระเมรุใหญ่บนฐานพระเมรุ (เทียบได้กับฐานชาลา : ผู้วิชัย) ตั้งอยู่กึ่งกลางแผนผัง ล้อมด้วยราชวัตรทิว มีสามสร้างรอบพระเมรุ ที่มีสามสร้างทั้ง 4 ทิศ มีพระเมรุยอดปราสาท (พระเมรุทิศ : ผู้วิชัย) กลางสามสร้างระหว่างเมรุทิศ ทำประตูปแบบพระเมรุยอดปราสาท (พระเมรุประตู : ผู้วิชัย) ซึ่งถัดสามสร้างออกไปมีการสร้างโรงรูปสัตว์ ราชวัตร ทรงเครื่อง พุ่มปักดอกไม้เพลิง ต้นกัลปพฤกษ์ รัศมี โรงละคร โรงโขน และการละเล่นต่างๆ อีกมาก โดยแบบแผนขององค์ประกอบเชิงผังบริเวณดังกล่าวได้สะท้อนผ่านมายังสมัยรัตนโกสินทร์ในโคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง และในพระราชพงศาวดารโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเมรุมาศรัชกาลที่ 1-3 ที่ระบุการสร้างพระเมรุมาศในแบบแผนเก่าไว้ และให้ภาพที่ไม่แตกต่างกันมากนัก งานพระเมรุมาศของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ รวมถึงงานพระเมรุมาศพระราชินี และงานพระเมรุของพระบรมวงศ์ชั้นเจ้าฟ้าที่ปรากฏภาพถ่ายจะเห็นว่ามีองค์ประกอบเชิงผังบริเวณที่ไม่ได้ถูกกล่าวไว้ในเอกสารงานพระเมรุก่อนหน้า คือ พระที่นั่งทรงธรรมโดยวางอาคารต่อเนื่องถัดออกมาจากพระเมรุด้านทิศใต้และมีฉนวนเชื่อมต่อเข้าไปยังพระบรมมหาราชวัง ทั้งนี้หลักฐานสำคัญในช่วงหลังจากนี้คือ แบบสถาปัตยกรรมผังบริเวณพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มาตราส่วน 1:400 มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ เป็นผู้ดูแล โดยมีพระยาราชสงคราม (กร หงสกุล) เป็นนายช่าง

²² หม่อมราชวงศ์ งามน้อย ศักดิ์ศรีและคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (1984), 2555), 21.

²³ ดูรายละเอียดใน วินัย พงศ์ศรีเพียร, พรรณนามุมสถานพระนครหรืออยุธยา เอกสารหอหลวง (ฉบับความสมบูรณ์) (กรุงเทพฯ : อุษาคเนย์, 2511), 126-127.

และช่างฝรั่งในกรมโยธาธิการออกแบบตึกโครงสร้าง²⁴ ซึ่งแบบดังกล่าวทำให้ทราบถึงประเภทอาคาร ขอบเขตปริมาตร ขนาด และตำแหน่งที่ตั้งว่ามีการจัดวางสัมพันธ์กับท้องสนามหลวงอย่างไร? ซึ่งงานก่อนหน้านั้นไม่สามารถระบุรายละเอียดดังกล่าวได้ชัด ถือได้ว่าเป็นแบบอย่างให้กับการจัดงานพระเมรุ ท้องสนามหลวง และให้อิทธิพลสืบเนื่องต่อมายังงานพระเมรุที่สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศ ทรงเป็นผู้ออกแบบ ทั้งนี้งานดังกล่าวมีรายละเอียดที่น่าสนใจจากแบบผังบริเวณ ดังนี้

1. มณฑลพิธีตั้งอยู่บนท้องสนามหลวงฝั่งทิศใต้ โดยขนาดขอบเขตมณฑลอยู่ที่ ทิศเหนือกว้าง 80 เมตร ทิศตะวันออกกว้าง 120 เมตร
2. พระที่นั่งทรงธรรม ผังจัตุรมุข ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ถัดจากพระบรมมหาราชวัง โดยวางตัวตามแนวยาวขนาด 38x55 เมตร มีถนนเชื่อมต่่ออกมาจากพระบรมมหาราชวัง?
3. พระเมรุผังก่อมไม้สิบสอง ตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางปริมาตรขนาด 7x7 เมตร ตั้งบนฐานชาลา 2 ชั้น ชั้นที่ 2 ผังสี่เหลี่ยมยกเก็จทั้ง 4 มุม ขนาด 25x25 เมตร และ ชั้นที่ 1 ผังก่อมไม้สิบสอง ขนาด 40x40 เมตร
4. หอสวดผังก่อมไม้สิบสองขนาด 4.5x4.5 เมตร ตั้งอยู่บนฐานชาลาชั้นที่ 2
5. ส่างจัตุรมุขขนาดทางเข้าด้านทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก และขนาดทางเข้าทิศเหนือ ขนาด 8.75x8.75 เมตร โดยสร้างทิศตะวันตกกระบุรีใช้เป็นที่ชาวประโคน
6. คดสั้น ส่วนที่เป็นหลังคาจั่วหักศอกเชื่อมต่่อระหว่างส่างกว้าง 4 เมตร
7. พลับพลายกด้านทิศตะวันออก
8. ที่ราชกุรพัก และราวเทียนสำหรับสักการะพระบรมศพ ขนาด 4.35x9.75 เมตร
9. ปร้าน้ำร้อนขนาด 7x15 เมตร

สำหรับองค์ประกอบเชิงผังบริเวณงานพระเมรุที่สะท้อนคติจักรวาลตามอรรถาธิบายสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ความว่า “...ที่ชื่อว่าเมรุ นั้น ฉันเข้าใจว่าเพราะมีสิ่งแวดล้อม สันฐานดุจเขาพระสุเมรุ มีเขาสดตบริพันธ์ล้อม สิ่งแวดล้อมเมรุ นั้น คดก็เรียกคด หอที่ประจําเมรุ นั้น เรียกว่าส่างบ้าง ส่างบ้าง... สิ่งปลูกปลูกกลางหว่างคด ถ้าเพนเมรุแล้วเขาเรียกว่า เมรุทิศ หรือเมรุประตู...”²⁵ หรืออีกพระอรรถาธิบายหนึ่งให้รายละเอียดการทำระเบียบเชื่อมต่่อระหว่างปราสาทน้อย (ส่าง : ผู้วิจัย) และโหลนทวาร (เมรุทิศ หรือเมรุประตู : ผู้วิจัย) ว่า “... เมรุ เหนจะได้ชื่อมาแต่ปลูกปราสาทอันสูงใหญ่ขึ้นท่ามกลาง ปลูกปราสาทน้อยขึ้นตามมุมทุกทิศ มีโหลนทวาร ซักกรเบียงเชื่อมถึงกัน ปกราชวัตรล้อมเป็นชั้นๆ...”²⁶ ซึ่งชุดคำอธิบายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบผังบริเวณที่สัมพันธ์กับผังบริเวณงานพระเมรุในอดีต แต่สำหรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 5 อันเกิดจากสภาพสังคมและแนวคิดที่เปลี่ยนไป²⁷ ก็จะเห็นได้ว่ารูปแบบผังบริเวณได้มีการปรับลดทอนลงมาใน

²⁴ หม่อมราชวงศ์ งามน้อย ศักดิ์ศรีและคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 30.

²⁵ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระยาอนุমানราชชน, บันทึกความรู้ต่างๆ เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), 81.

²⁶ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารานุกรมศิลปกรรม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2527), 90.

²⁷ ดูรายละเอียดใน งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยพิพระหัตถ์ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ภาคปลาย, 767-770.

แบบอย่างที่ดีๆ เรียกการปลูกสิ่งแวดล้อมให้กับอาคารประธานว่า “เป็นอย่างน้อย”²⁸ จากหลักฐานที่เกี่ยวกับการออกแบบและการก่อสร้าง แม้ว่าสมเด็จฯ จะไม่ได้เข้าไปมีส่วนด้วยเหตุผลทางด้านสุขภาพ²⁹ แต่ยังคงงานโดยเป็นผู้ออกแบบสถาปัตยกรรมที่ใช้ในงานพระบรมศพ แต่เชื่อได้ว่ารูปแบบและลักษณะของงานพระเมรุที่เกิดขึ้นคงอยู่ในการรับรู้มาโดยตลอดรวมถึงช่วงก่อนหน้าที่ทรงได้รับการไว้วางพระทัยจากรัชกาลที่ 5 สมองงานที่เกี่ยวกับงานพระเมรุมาบ้างแล้ว จนกระทั่งมาถึงช่วงเวลาที่สมเด็จฯ ทรงมีบทบาทในการออกแบบพระเมรุมาศ และพระเมรุแล้ว จึงเป็นผู้ที่มีความเข้าใจถึงรูปแบบงานตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและส่งผลต่อการออกแบบผังบริเวณที่เป็นเพียงการทิ้งร่องรอยบางอย่างของรูปแบบผังบริเวณที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อ ตามที่ปรากฏในงานออกแบบดังนี้

2. แบบผังบริเวณและภาพถ่ายสำคัญ

สำหรับการศึกษาผังบริเวณผลงานออกแบบพระเมรุมาศ และพระเมรุ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ครั้งนี้ จากจำนวนผลงานออกแบบที่ปรากฏแบบสถาปัตยกรรมจำนวน 10 ชิ้นงาน พบว่ามีจำนวน 3 งาน ปรากฏแบบผังบริเวณที่แสดงขอบเขตรอบนอกปริมาตร ได้แก่ งานสมเด็จฯ พระศรีพัชรินทร์ฯ งานสมเด็จฯ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และงานสมเด็จฯ สุขุมามารศรีฯ แต่ทั้งนี้มียานสมเด็จฯ เจ้าฟ้าปิณฑุโลกาฯ ที่ปรากฏร่องรอยแบบผังบริเวณที่แสดงขอบเขตนอกปริมาตรซ้อนทับอยู่บนงานพระสมเด็จฯ พระศรีพัชรินทร์ฯ จึงนับรวมได้ 4 ชิ้นงาน

แบบผังบริเวณที่แสดงขอบเขตเฉพาะในปริมาตรพบจำนวน อีก 4 งาน ได้แก่ งานสมเด็จฯ พระศรีพัชรินทร์ฯ โดยแสดงเพียงส่วนหนึ่ง งานสมเด็จฯ สุขุมามารศรีฯ งานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุฯ งานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลาฯ

กล่าวโดยสรุป ในการศึกษาผังบริเวณที่ปรากฏแบบผังบริเวณมีจำนวนทั้งสิ้น 6 งาน ซึ่งอีก 4 งานที่เหลือไม่ปรากฏแบบผังบริเวณ 1 ในนั้นเป็นงานที่จัดขึ้นที่วัดนิเวศธรรมประวัติ ได้แก่ งานพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า กรมขุนสุพรรณภาควดี ส่วนอีก 3 งานจัดขึ้นที่ท้องสนามหลวง ได้แก่ งานพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว งานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ และงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้จะใช้ภาพถ่ายมุมกว้างจากภายนอกปริมาตรและภาพถ่ายภายในปริมาตรที่เปิดมุมมองบางส่วนให้เห็นอาคารประธาน และอาคารประกอบต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่โดยรอบ³⁰ ประกอบกับแบบผังบริเวณที่มีอยู่เพื่อใช้อ้างอิงรูปแบบและขนาด ร่วมกับแบบสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่ทรงออกแบบไว้ และแบบสถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องในเชิงรูปแบบและที่มา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศ รัชกาลที่ 8 เพื่อนำสู่การสันนิษฐานรูปแบบผังบริเวณงานส่วนที่เหลือ ทั้งนี้เมื่อได้ข้อมูลงานผังบริเวณทุกชิ้นงานที่ผ่านการตรวจสอบทั้งผังอาคาร สวนหย่อมและทางสัญจร จะเป็นการยืนยันว่าทำยที่สุดแล้วในการก่อสร้าง

²⁸ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระยาอนุমানราชธน, บันทึกความรู้ต่างๆ เล่ม 2, 81.

²⁹ สมคิด จิระทัศนกุล, งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยผีพระหัตถ์ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ภาคปลาย, 776.

³⁰ ทั้งนี้มุมมองภาพถ่ายที่ทำการสืบค้นได้จะระบุตำแหน่งลงในลายเส้นผังบริเวณที่เป็นผลลัพธ์จากการศึกษาในแต่ละงาน

จริงได้อ้างอิงตามรูปแบบที่ปรากฏในผังบริเวณหรือไม่ เพื่อนำไปสู่การอภิปรายผลในตอนท้ายของการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 งานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์ กรมขุนสุพรรณภาควดี

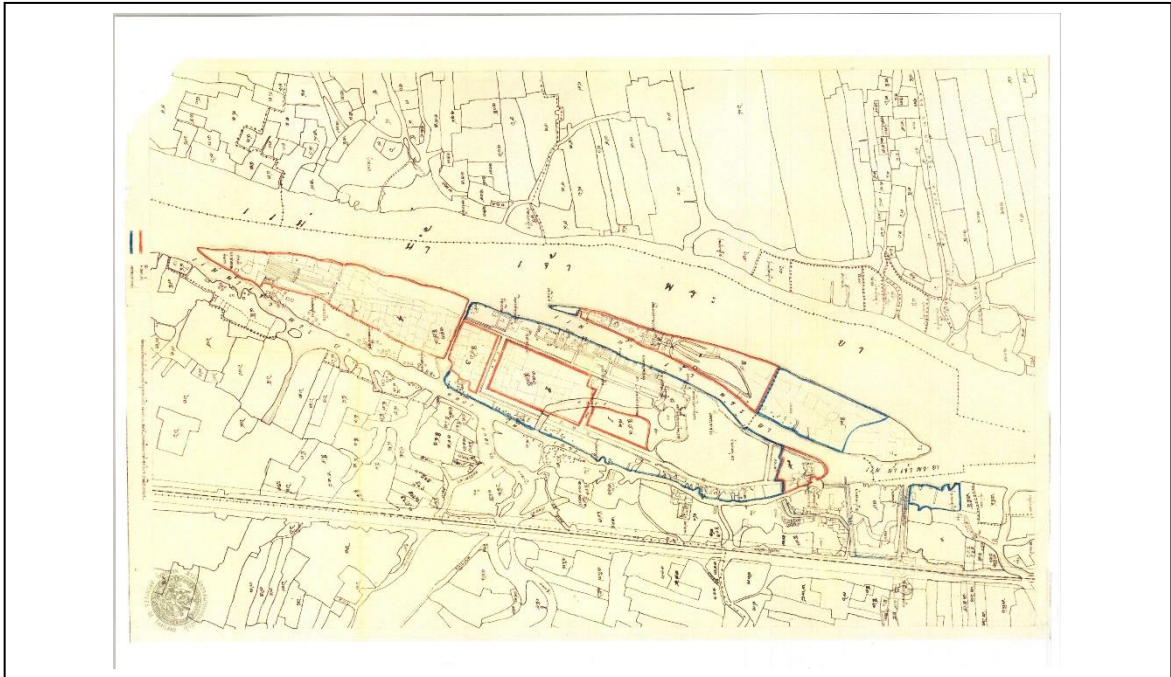
แบบผังบริเวณ : ไม่ปรากฏ

งานพระเมรุครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระศพบำเพ็ญพระราชากุศลที่พระราชวังบางปะอิน ก่อนที่จะมีการเชิญพระศพไปตั้งที่พระเมรุที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างขึ้นข้างพระอุโบสถวัดนิเวศธรรมประวัติ จ.พระนครศรีอยุธยา ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์

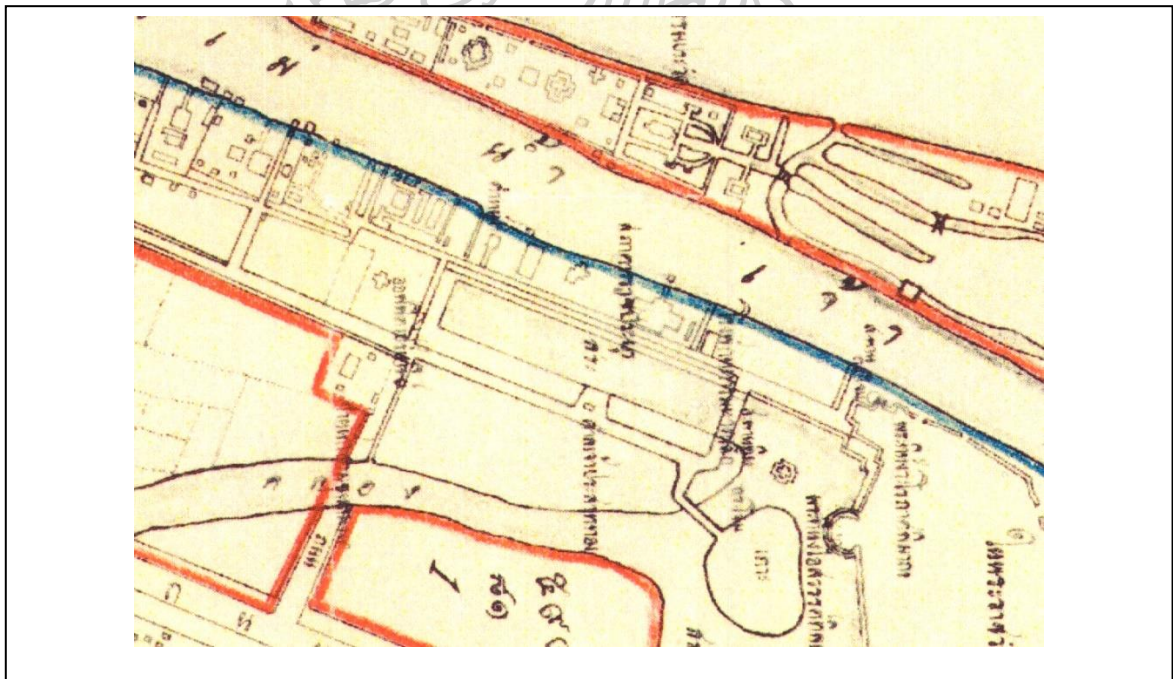
จากหลักฐานภาพถ่ายพระเมรุที่ค่อนข้างจำกัด กล่าวคือมีเพียง 2 ภาพเท่านั้น แต่ทำให้เห็นว่าตำแหน่งที่ตั้งพระเมรุนั้นอยู่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ และหันหน้าไปทิศทางเดียวกับพระอุโบสถ คือทิศตะวันตกเฉียงใต้ อีกทั้งภาพถ่ายมุมตั้งกล่าวทำให้เห็นการกำหนดแนวทางสัญจรที่ตรงไปยังมุขด้านข้างของพระเมรุ โดยมีแผงราชวัตรชุดละ 2 แผง ตั้งลึกหักศอกขนานทางเข้าลื้อไปตามผังพระเมรุ มีการตั้งฉัตร 7 ชั้น ที่ตอนปลายและที่มุมหักศอกของแผงราชวัตรแต่ละชุด

ส่วนภาพถ่ายอีกมุมหนึ่งนั้นเป็นภาพที่ถ่ายมุมเฉียงจากด้านหน้าเข้าไปยังพระเมรุ เผยให้เห็นถึงการตั้งแผงราชวัตรหักศอกออกมาลื้อไปตามผังมุขทางเข้าด้านหน้า โดยที่มุมแผงราชวัตรตั้งฉัตร 7 ชั้น เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามด้วยมุมมองจากภาพถ่ายเท่าที่ปรากฏจึงไม่สามารถบอกได้ว่าลักษณะการกันแผงราชวัตรฝั่งด้านข้างที่ติดกับแม่น้ำ และทางด้านหลังที่ไม่มีมุขพระเมรุยื่นออกไปนั้น จะมีลักษณะอย่างไร

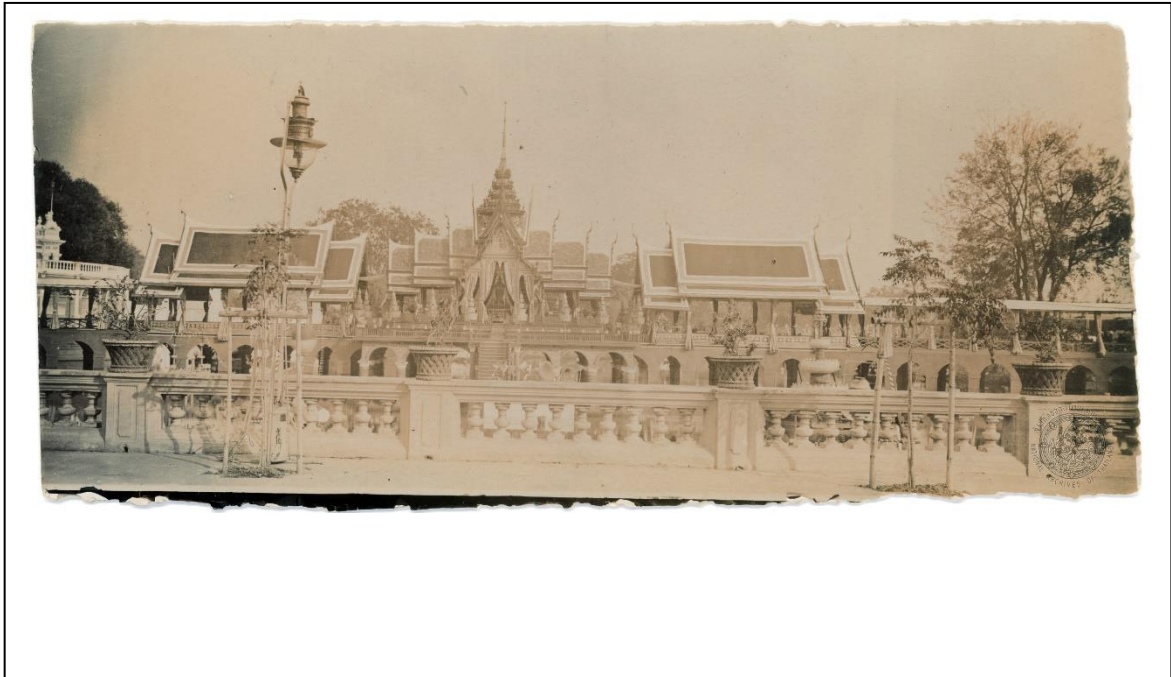

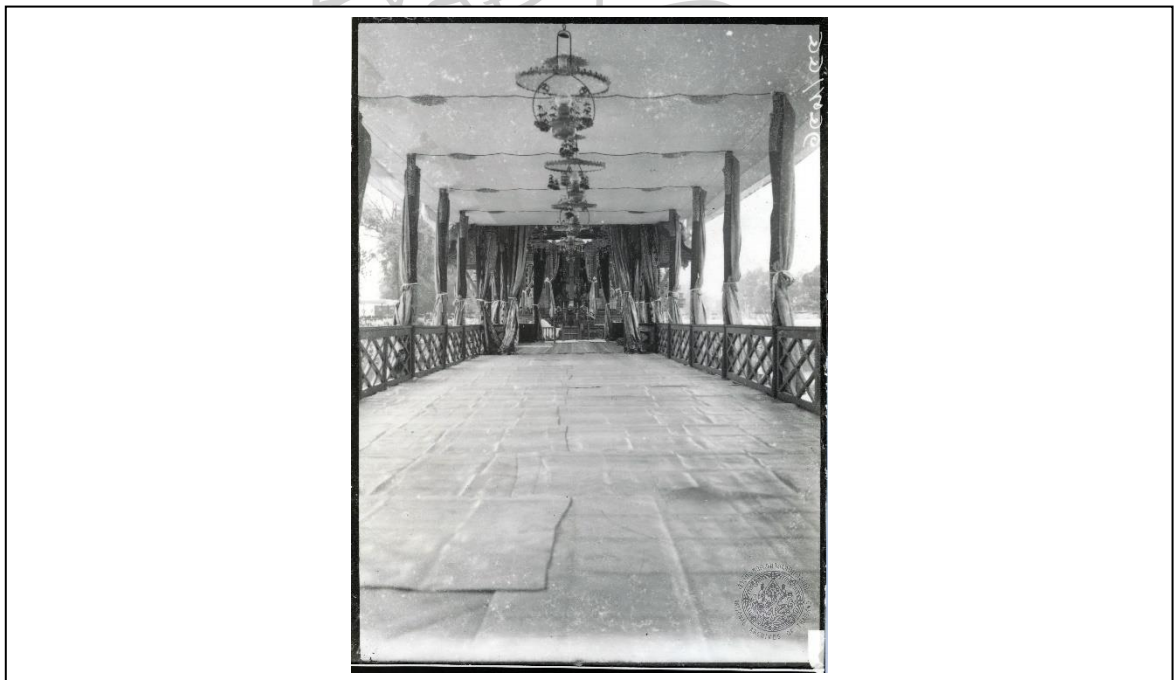
ภาพที่ 72 แบบผังบริเวณพระราชวังบางปะอินและวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ตอนล่างระบุว่าเป็นการคัดจากแผนที่ของห้องพิมพ์
กรมแผนที่กรุงเทพฯ วันที่ 6 เมษายน ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449)
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ผจ.(2) สร0201/131

ภาพที่ 73 แบบผังบริเวณขยายส่วนพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์และพระอุโบสถ

ภาพที่ 74 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์และปราสาทหินอู่ใต้
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ก/20

ภาพที่ 75 มุมมองจากปราสาทเข้าไปยังพระโกศ
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ก/20

ภาพที่ 76 พระเมรุด้านข้าง ด้านซ้ายของภาพ คือด้านหน้าพระอุโบสถ
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ก/26

ภาพที่ 77 พระเมรุด้านทแยงมุมจากด้านหน้า
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ก/26

2.2 งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

แบบผังบริเวณ : มาตราส่วน 1:500 แสดงขอบเขตรอบนอกปริมณฑล

มาตราส่วน 1:200 แสดงขอบเขตเฉพาะภายในปริมณฑลบางส่วน

จากแบบผังบริเวณทั้งสองรายการ พบว่ามีการใช้ตึกถาวรวัตถุเป็นพระที่นั่งทรงธรรม ซึ่งต่างจากงานพระเมรุท้องสนามหลวงในอดีตที่มีการสร้างพระที่นั่งทรงธรรมเป็นอาคารชั่วคราวขึ้นมาด้วย ทำให้ตำแหน่งการจัดวางอาคารประกอบพระราชพิธีต่างๆ ในปริมณฑลถูกกำหนดขึ้นจากตำแหน่งตึกถาวรวัตถุเป็นสำคัญ ขอบเขตปริมณฑลจะอิงอยู่กับท้องสนามหลวงด้านทิศใต้ก่อนมาทางทิศตะวันตก หน้าตึกถาวรวัตถุ โดยมีพระเมรุมาศเป็นศูนย์กลาง มีสำแลงและทับเกษตร ส่วนหนึ่งของศาลาลูกขุนและศาลานางใน และแผงรั้ว กั้นเขตปริมณฑล

ในแบบจะเห็นแนวถนนที่ตัดผ่านตรงเข้าไปยังพระเมรุทั้งด้านทิศตะวันออก ทิศเหนือและทิศใต้ โดยมีถนนเวียนรอบพระเมรุอยู่ด้านใน ซึ่งถัดออกไปจากถนนเวียนรอบพระเมรุด้านทิศตะวันออก จะเห็นสำแลงและทับเกษตรแบบหักศอกที่มุมด้านซ้ายและด้านขวาเป็นตัวกำหนดขอบเขตปริมณฑล ถัดลงมาจะคั่นด้วยแนวถนนจากทั้งด้านทิศเหนือและทิศใต้ โดยมีศาลาลูกขุนและศาลานางในที่วางด้านสกัดในแนวทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก อยู่อีกฟากหนึ่งของถนนในลักษณะยื่นแนวอาคารกินเข้าไปในปริมณฑล 1 ห้องเสา และยื่นออกมา 2 ห้องเสา ถัดไปที่มุมอาคารด้านสกัดด้านหลัง ต่อแผงรั้วขนานไปกับตึกถาวรวัตถุ โดยที่ระยะความยาววัดจากมุมอาคารไปสุดที่ตึกถาวรวัตถุ แบ่งระยะครึ่งหนึ่งของความยาวแล้วจึงทำการหักศอกแผงรั้วและตั้งสร้างขึ้นบริเวณมุมที่หักศอก โดยระหว่างนี้ที่แผงรั้วเปิดช่องประตูทางเข้าด้วยข้างละ 1 ช่อง ก่อนที่จะตั้งแผงรั้วยาวต่อออกไปและวกเข้าไปจรดกับตึกถาวรวัตถุทั้งสองฝั่ง โดยคร่อมแนวถนนวัดมหาธาตุและมีการเปิดช่องประตูทางเข้าตามแผนผัง แต่อย่างไรก็ตามในแบบผังบริเวณโดยเฉพาะในเขตปริมณฑลระหว่างพระเมรุและตึกถาวรวัตถุยังปรากฏตำแหน่งสิ่งปลูกสร้าง 3 ตำแหน่งที่ไม่สามารถระบุการใช้งานได้ ทั้งนี้จากภาพถ่ายได้แสดงให้เห็นว่าเป็นอาคารจำนวน 2 หลัง ในส่วนอาคารสำคัญอื่นๆ รอบนอกปริมณฑลมีการระบุอาคารประเภทต่างๆ ดังนี้ ด้านทิศเหนือของท้องสนามหลวงฟากทิศใต้ตั้งพลับพลายกและที่พักข้าราชการ ขนาบสองข้าง ตั้งปะรำผ้าใบซึ่งคิดจะปลูก (ตามที่ระบุในแบบ : ผู้วิจัย) โดยวางตัวปะรำต่อเนื่องลัดไปกับแนวท้องสนามหลวงทางด้านทิศตะวันออกจรดทิศใต้ รวมจำนวนทั้งหมด หลัง ถัด 5 จากแนวปะรำดังกล่าวเข้ามาใกล้กับปริมณฑล ตั้งปรำน้ำพุรูปพระธรณีด้านทิศเหนือ และปรำน้ำพุรูปสุกรด้านทิศใต้

สำหรับการใช้งานในตึกถาวรวัตถุ นั้น ในแบบผังบริเวณได้ระบุการใช้งานไว้อย่างชัดเจน ดังนี้ ตอน ห้องที่ประทับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 3 ห้องบำเพ็ญพระราชกุศล ตอน 2 ห้องกลางฝ่ายหน้า ตอน 1 พระเจ้าอยู่หัว ตอน 4 ห้องที่ประทับพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ตอน ห้องที่ประทับพระบรมวงศานุวงศ์ 5 ห้องพักเสนาบดีแลราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ 7 ห้องกลางฝ่ายใน ตอน 6 วงศ์ฝ่ายหน้า ตอน ห้องพักข้าราชการฝ่ายหน้า 9 ห้องพักข้าราชการฝ่ายใน ตอน 8 ตอน

ภาพถ่าย

มุมมอง a (ดูภาพที่ 79) ภาพถ่ายจากห้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออก เห็นพระเมรุมาศสูงตระหง่านในตำแหน่งศูนย์กลางโดยมีฉากด้านหลังเป็นตึกถาวรวัตถุและวัดมหาธาตุ ด้านหน้าของภาพทั้งด้านซ้ายและด้านขวาปรากฏแนวสำสำและทับเกษตรแบบหักศอก ต่อด้วยแผงรั้วโปร่งทำเป็นซี่ตั้งเป็นตัวกำหนดเขต มีแนวถนนที่ตัดเข้ามาจากถนนราชดำเนินในไปยังมณฑลพระเมรุ มองถัดเข้าไปในมณฑลจะเห็นศาลานางในอยู่ด้านซ้ายและศาลาลูกขุนอยู่ด้านขวา หากพิจารณาองค์ประกอบที่ไกลออกไปทั้งด้านซ้ายและด้านขวาของภาพ จะเห็นแผงรั้วที่ปักด้วยซุ้มประตูคฤหาสน์และสิ่งที่มีรูปแบบเดียวกันกับสำสำหน้าของภาพถ่าย

มุมมอง b (ดูภาพที่ 80) ภาพถ่ายจากห้องสนามหลวงด้านทิศเหนือ เห็นพระเมรุมาศในตำแหน่งศูนย์กลางมณฑล โดยมีฉากหลังเป็นพระบรมมหาราชวัง และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านขวาเป็นตึกถาวรวัตถุ ทางด้านหน้าเห็นสำสำและทับเกษตรที่ผนังเจาะช่องแสงเป็นซี่ตั้งวางหักศอกมุมหนึ่ง และวางแนวต่อเนื่องไปยังอีกมุมหนึ่งของขอบเขตปริมณฑล โดยระหว่างกลางจะเห็นแผงรั้วโปร่งและแนวถนนผ่ากลางปริมณฑล โดยมีแนวถนนโค้งรูปตัวยูเวียนรอบนอกปริมณฑลออกไปทางถนนหน้าวัดมหาธาตุตามแบบผังบริเวณ

มุมมอง c (ดูภาพที่ 81) ภาพถ่ายจากห้องสนามหลวงด้านทิศใต้ เห็นพระเมรุมาศในตำแหน่งศูนย์กลาง ฉากหลังด้านซ้ายคือศาลาลูกขุน ส่วนฉากหลังด้านขวาคือพลับพลาฯ ด้านหน้าของภาพด้านซ้ายคือศาลานางในที่มีแผงรั้วโปร่งต่อออกมาจากอาคาร มีแนวถนนที่ตัดเข้ามาจากถนนหน้าพระลานมุ่งสู่ลานภายในมณฑล ส่วนแนวถนนที่ตัดขวางคือ ถนนรูปตัวยูที่ตัดออกไปยังถนนหน้าวัดมหาธาตุตามแบบผังบริเวณ ส่วนทางด้านขวาของภาพจะเห็นแผงรั้วโปร่งต่อกับผนังทับเกษตรที่เจาะช่องแสงเป็นซี่ตั้งและมีการประดับฉัตรที่แนวผนัง ทั้งนี้จากภาพจะสังเกตเห็นว่าใช้ศาลานางในและศาลาลูกขุน (ดูภาพที่ 83) กั้นเขตปริมณฑลด้วยในลักษณะที่เปิดเป็นอาคารโถงแล้วกั้นพื้นที่ด้วยผนังกั้นตึก โดยเปิดเฉพาะทางเข้าออกพลับพลาฯ

มุมมอง d (ดูภาพที่ 82) ภาพถ่ายศาลาลูกขุนจากภายในปริมณฑล มีลักษณะเป็นอาคารโถงมีผนังกั้นตึกกันบางส่วน ผู้ที่นั่งอยู่ในศาลาหันหน้าเข้ามาในมณฑลพิธี ถัดจากศาลาออกไปทางด้านขวาของภาพถ่ายเห็นพลับพลาฯ ด้านซ้าย คือที่ปักขาราชการ ต่อออกไป คือสำสำ และเห็นประตูที่คาดว่า จะเป็นซุ้มประตูคฤหาสน์ที่เชื่อมต่อไปยังถนนหน้าวัดมหาธาตุดังที่เห็นในผังบริเวณ

มุมมอง e (ดูภาพที่ 83) ภาพถ่ายภายในปริมณฑลหน้าศาลาลูกขุน จากทิศตะวันตกไปยังทิศตะวันออก ด้านซ้ายของภาพ คือส่วนหนึ่งของศาลาลูกขุน ถัดออกไป คือทับเกษตรและสำสำยอดฉัตร ส่วนด้านขวาของภาพ คือเกรินเทียบเกยสำหรับเคลื่อนพระโกศเข้าสู่ไปยังห้องพักพระโกศ

ภาพถ่ายพลับพลาฯและที่ปักขาราชการขนาดซ้ายขวา (ดูภาพที่ 84)

ภาพถ่ายปะรำผ้าใบที่ตั้งรายล้อมปริมณฑลรอบนอก (ดูภาพที่ 85 และ 86)

ภาพถ่ายอาคารที่คาดว่าจะใช้เป็นที่ปัสสาวะตามที่ระบุในแบบ (ดูภาพที่ 87)

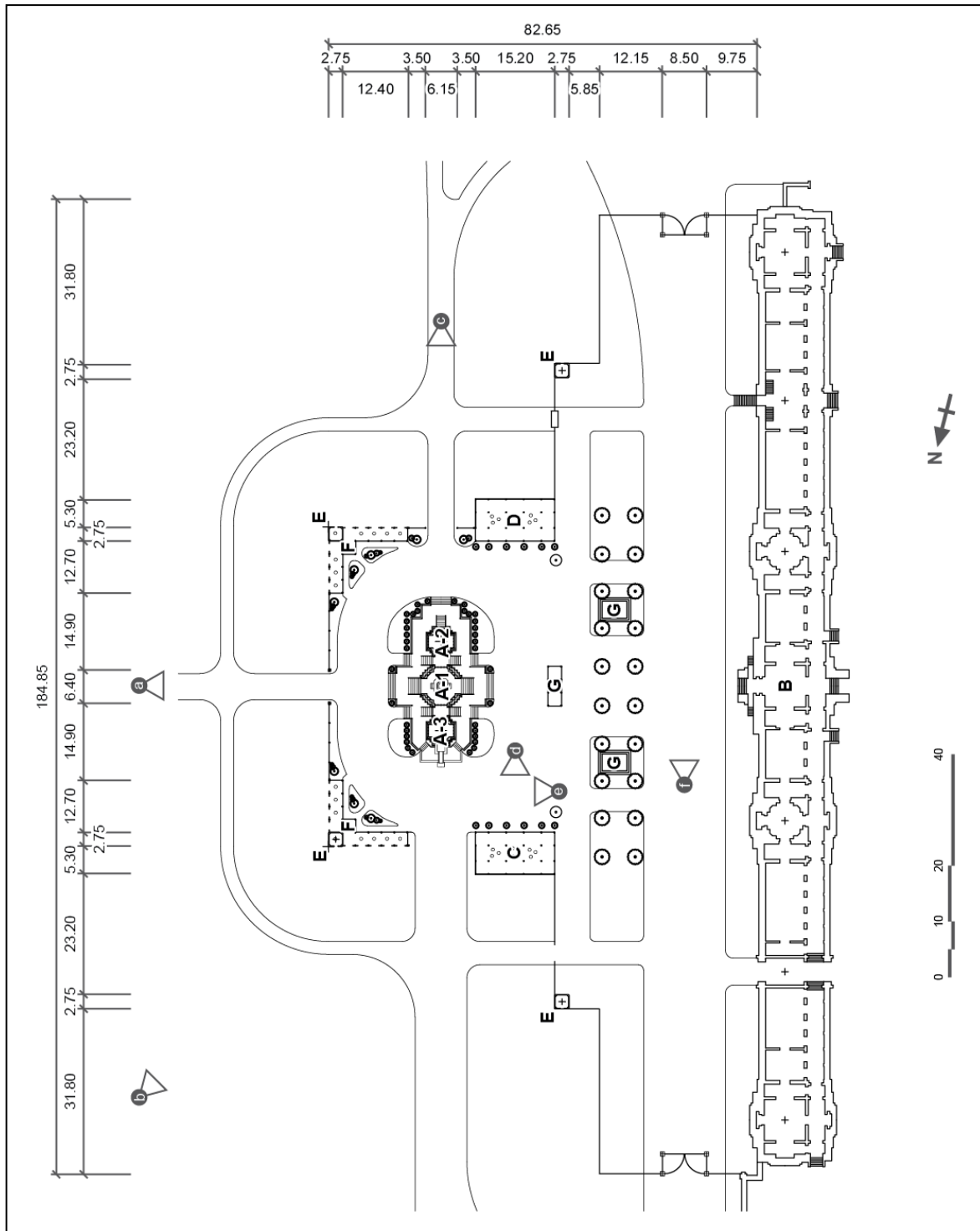
ภาพถ่ายอาคารคูที่ตั้งอยู่ระหว่างพระเมรุมาศ และตึกถาวรวัตถุ จากภาพเห็นเพียงส่วนหนึ่ง เป็นอาคารทรงจั่วมีหลังคาคลุม ไม่แน่ชัดว่าเป็นอาคารโถงหรืออาคารทึบ (ดูภาพที่ 88)

ภาพถ่ายปรำน้ำพุรูปแม่พระธรณี และปรำน้ำพุรูปสุกร จากแบบผังบริเวณแสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบดังกล่าวหันหน้าเข้าหากัน (ดูภาพที่ 89-90)

ภาพที่ 91 ภาพถ่ายซุ้มประตูคฤหาสน์ที่มีลักษณะคล้ายกับงานพระเมรุครั้งนี้ โดยเปรียบเทียบได้จากภาพที่ 79 ส่วนภาพที่แสดงตั้งอยู่ที่หน้าวัดสุวรรณดาราราม จ.พระนครศรีอยุธยา ส่วนอีกภาพหนึ่งไม่สามารถระบุสถานที่ได้ สิ่งต่างออกไปจากซุ้มประตูในงานพระเมรุ คือด้านยาวของหลังคาซุ้ม มีการตกแต่งด้วยซุ้ม แต่อย่างไรก็ตามอาจเป็นไปได้ว่าซุ้มที่ตกแต่งอาจจะอยู่อีกด้านหนึ่งซึ่งหันหน้าเข้าหาตึกถาวรวัตถุ

ภาพที่ 92 พระโกศจันทน์ในพระจิตกาธานประดิษฐานในพระเมรุ

ภาพที่ 78 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายเป็นพระเพลิง A-2 ที่ประทับ A-3 ที่พักพระโกษฐ์ B พระที่นั่งทรงธรรม C ศาลาลูกขุน D ศาลานางใน E ส้วม F ทับเกษตร G ไม่สามารถระบุได้

ภาพที่ 79 มุมมอง a

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 64-65.

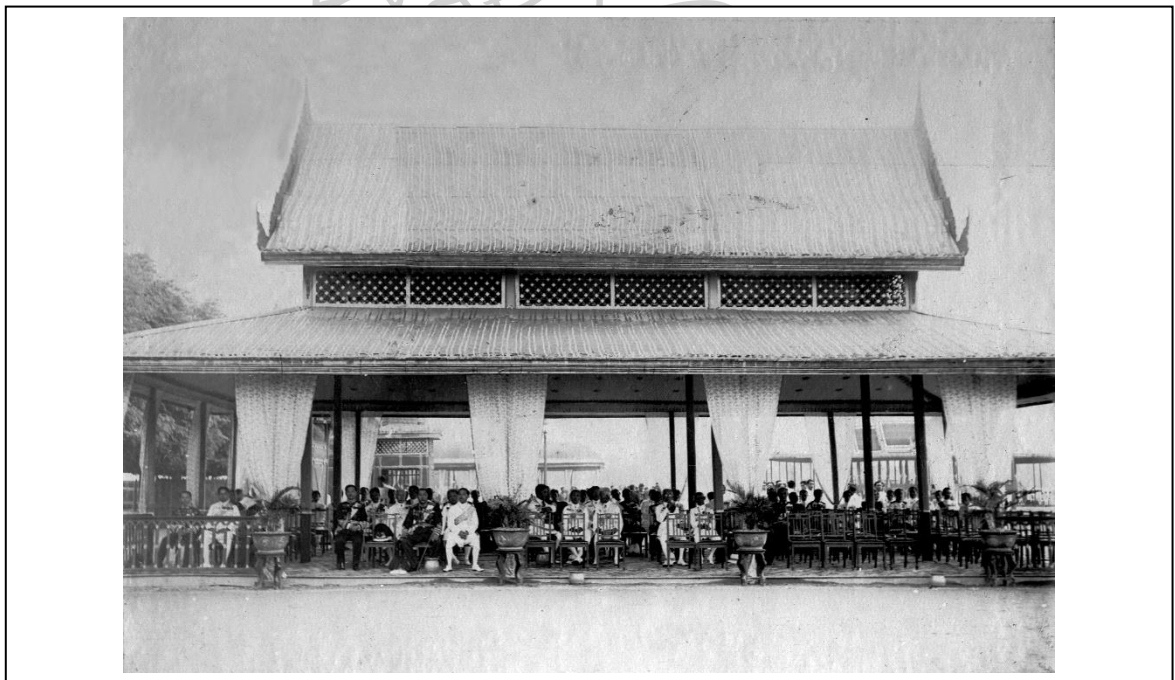
ภาพที่ 80 มุมมอง b

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 66-67.

ภาพที่ 81 มุมมอง c

ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 82 มุมมอง d

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 83.

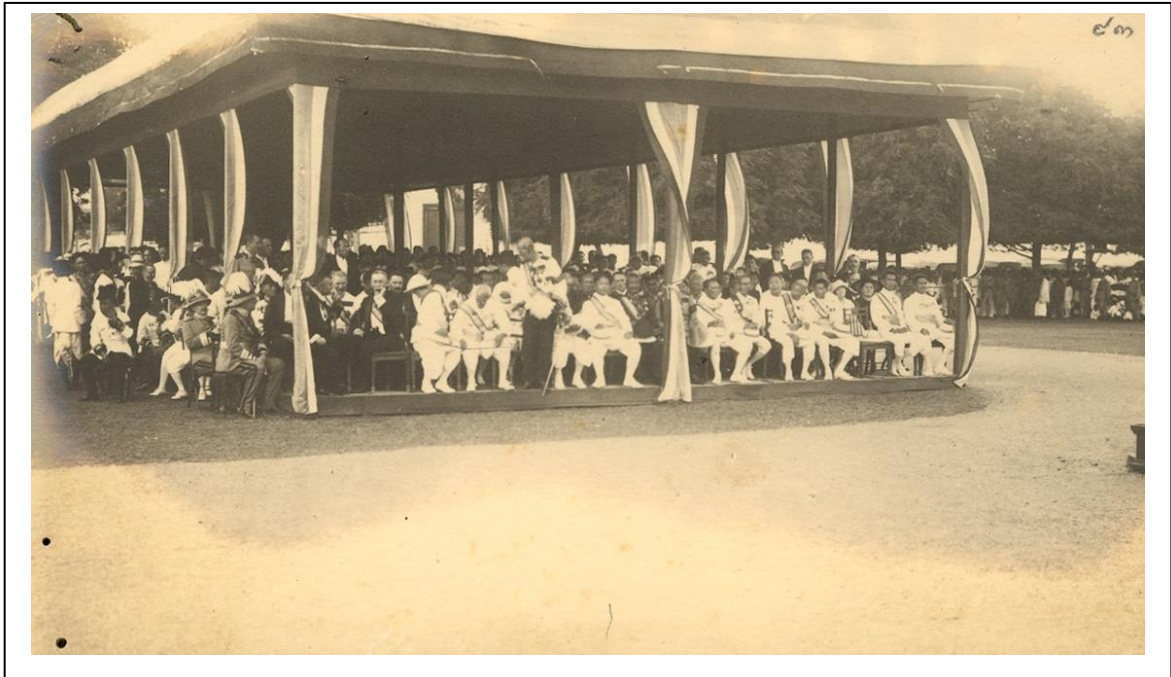

ภาพที่ 83 มุมมอง e
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 84 พลับพลายและที่พักข้าราชการ
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 85 ปะรำผ้าใบรอบนอกปริมณฑล
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 86 ปะรำผ้าใบรอบนอกปริมณฑลอีกมุมหนึ่ง
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 87 อาคารใต้ต้นมะขามคาคว่า คือที่ปัสสาวะตามที่ระบุในแบบ ถนนที่อยู่ถัดออกมา คือถนนราชดำเนินใน
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. PAT-P000963

ภาพที่ 88 เกยหน้าตึกถาวรวัตถุ ด้านซ้ายมือเห็นอาคารที่ปรากฏในผังบริเวณแต่ไม่สามารถระบุการใช้งานได้
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. PAT-P000951

ภาพที่ 89 ประรำน้ำพุรูปแม่พระธรณี

ที่มา ภาพประกอบการบรรยายในงานปาฐกถาเสาสหลักของแผ่นดิน ชุด ๑๕๐ ปี วันประสูติ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เรื่อง พระเมรุ วิทยากร ศ.กิตติคุณ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี ผศ.ดร.พีรศรี โปวาทอง วันศุกร์ที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๗

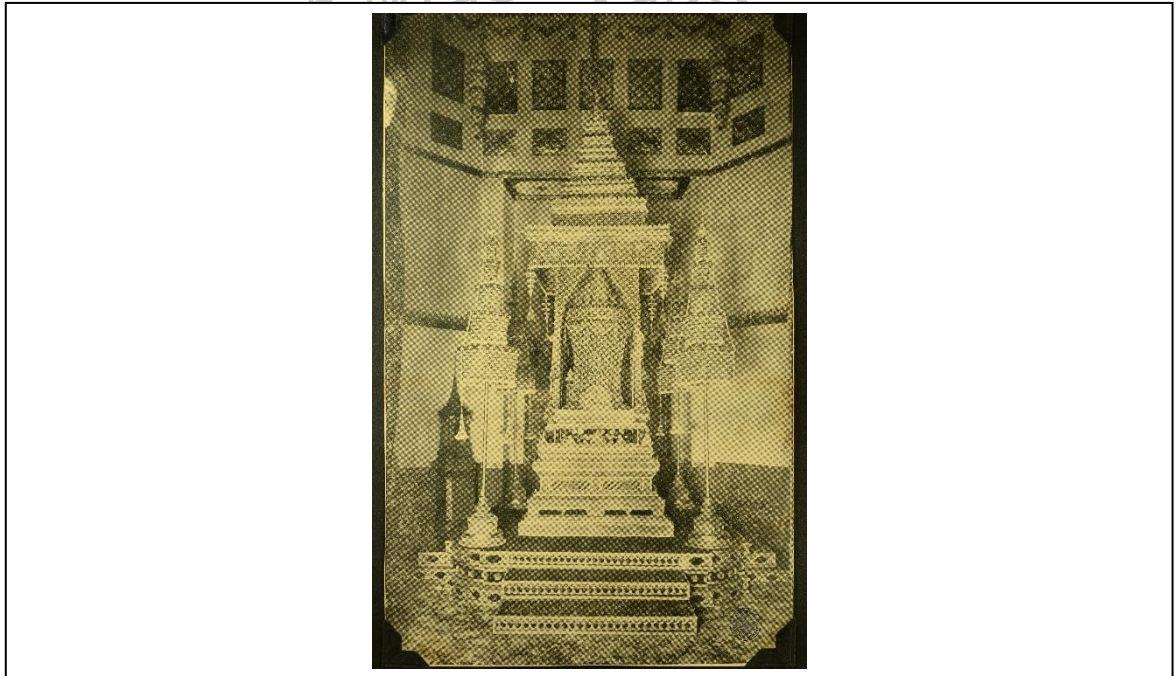

ภาพที่ 90 ประรำน้ำพุรูปสุกร

ที่มา ภาพประกอบการบรรยายในงานปาฐกถาเสาสหลักของแผ่นดิน ชุด ๑๕๐ ปี วันประสูติ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เรื่อง พระเมรุ วิทยากร ศ.กิตติคุณ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี ผศ.ดร.พีรศรี โปวาทอง วันศุกร์ที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๗

ภาพที่ 91 ชุ่มประตูกุหลาบหน้าวัดสุวรรณาราม จ.พระนครศรีอยุธยา ที่คาดว่าจะเป็นที่มาจากงานพระเมรุ ด้วยมีลักษณะที่เหมือนกัน ต่างกันตรงที่มีชุ่มตกแต่งหลังคาด้วยซึ่งอาจเป็นมุมที่หันเข้าตึกถาวรวัตถุครั้งงานพระเมรุก็เป็นได้ ที่มา เฟซบุ๊กวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร พระนครศรีอยุธยา โปสเมื่อ 20 april 2016

ภาพที่ 92 พระโกศจันทน์ในพระจิตกาธานประดิษฐานในพระเมรุ
ที่มา ห้องสมุดตำราฐานภาพ. R081-5

2.3 งานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ

แบบผังบริเวณ : ไม่ปรากฏ

ในชั้นต้นนั้นไม่ปรากฏแบบผังบริเวณ แต่จากการตรวจสอบแบบพิมพ์เขียวงานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ปรากฏร่องรอยการเขียนผังบริเวณซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นงานอื่นที่เขียนทับลงไปแบบด้วยเส้นสีแดง และเมื่อได้ตรวจทานกับแบบผังพื้นพระเมรุ และแบบผังพื้นส้างและทับเกษตรงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกฯ แล้วจึงยืนยันได้ว่าเป็นแบบที่ร่างขึ้นสำหรับการออกแบบผังบริเวณงานครั้งนี้อย่างแน่นอน

ในส่วนของลายเส้นที่ถูกร่างซ้อนทับลงในแบบนั้น เห็นได้ชัดถึงสาเหตุที่ต้องมีการปรับผังบริเวณเนื่องด้วยไม่ได้ใช้ตึกถาวรวัตถุเป็นพระที่นั่งทรงธรรม โดยกำหนดตำแหน่งพระที่นั่งทรงธรรมในแผนผังแบบตรีมุขที่ทำหลังคาแบบจัตุรมุขระหว่างศาลาลูกขุนและศาลานางในที่มีอยู่เดิมจากงานสมเด็จพระศรีพัชรินทราฯ และมีการเพิ่มอาคารถัดออกไปอีก 1 หลัง ทั้งด้านซ้ายและด้านขวา เพื่อรองรับการใช้งาน ส่วนแนวกว้างที่เคยตัดผ่านมณฑลโดยมีพระเมรุอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางนั้น ได้มีการขยับพระเมรุขึ้นไปเพื่อเปิดแนวกว้างตลอดแนวทิศเหนือและทิศใต้ โดยทำถนนโดยรอบพระเมรุ และถนนสำหรับเวียนพระศพรอบนอกภายในปริมณฑลอีกชั้นหนึ่ง โดยมีการจัดสวนหย่อมคั่นระหว่างพระเมรุกับแนวกว้าง

สำหรับความกว้างปริมณฑลเริ่มกำหนดจากด้านทิศเหนือและทิศใต้ โดยชักแนวผังรั้วจากริมอาคารที่เพิ่มขึ้นต่อจากศาลาลูกขุนและศาลานางใน ลากลงไปด้านทิศตะวันตกจรดขอบสนามหลวงที่ถนนวัดมหาธาตุแล้วหักศอกโอบล้อมปริมณฑล เปิดช่องทางเข้า-ออก 5 ช่องทาง อีกทางหนึ่งลากแนวขึ้นไปทางด้านทิศตะวันออกจรดริมนอกของแนวกว้างถนนเวียนพระศพร โดยเปิดช่องทางเข้าออกให้กับแนวกว้างเชิญพระศพรเข้าสู่มณฑลพิธี สำหรับทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ วกต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกใช้ส้างและทับเกษตรที่มีลักษณะป่าดงดิบ และผังรั้วเป็นตัวกำหนดเขต และยังคงทางเข้าออกด้านทิศตะวันออกไว้

นอกจากนี้ในแบบยังปรากฏแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่วางตัวอยู่ด้านหน้าซ้ายขวาของพระเมรุ โดยเปิดมุมมองจากพระที่นั่งทรงธรรมสู่พระเมรุไว้ แต่ไม่สามารถระบุการใช้งานได้

ภาพถ่าย

ภาพถ่ายงานครั้งนี้ทำให้ชี้ชัดถึงรูปแบบลักษณะอาคารที่ปรากฏอยู่ในผังบริเวณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารที่ไม่ปรากฏแบบมีแต่เพียงเส้นรอบรูปในที่เห็นได้จากแบบผังบริเวณ เมื่อได้ทำการศึกษาอาคารเหล่านั้นภาพถ่ายในมุมมองต่างๆ ทำให้การสันนิษฐานภาพลักษณ์ของอาคารและองค์ประกอบในผังบริเวณ มีความชัดเจนมากขึ้น

มุมมอง a (ดูภาพที่ 94) ภาพถ่ายปริมณฑลพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออก เห็นพระเมรุมาศอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลาง เบื้องหลังคืออาคารพระที่นั่งทรงธรรมที่ขนานด้วยศาลาลูกขุนด้านขวาของภาพซึ่งอยู่ด้านทิศเหนือ ต่อด้วยปราสาทด้านทิศเหนือ ส่วนด้านซ้ายของภาพ คือศาลานางใน ต่อด้วยปราสาทด้านทิศใต้ โดยที่ฉากหลัง คือตึกถาวรวัตถุ และวัดมหาธาตุที่อยู่ถัดออกไป

ด้านหน้า คือแนวถนนที่ผ่าเข้าไปยังมณฑลพิธีจากถนนราชดำเนินใน ปริณมณฑลพระเมรุประกอบด้วย ส้างและทับเกษตร ต่อด้วยแผงรั้ว ทั้งด้านซ้ายและด้านขวา สังเกตส้างมีการเจาะช่องประตูจาก ภายนอกปริณมณฑล ส่วนทับเกษตรเจาะช่องเปิดทำเป็นซี่ตั้งมีหลังคาคลุม

มุมมอง b (ดูภาพที่ 95) ภายถ่ายปริณมณฑลพระเมรุจากทิศเหนือ เห็นพระเมรุในตำแหน่ง ศูนย์กลางโดยมีพระโรง (สำหรับเปลื้องเครื่อง) วางตัวออกมาด้านหน้า ด้านซ้ายของภาพ คือส้างด้าน ทิศเหนือ ทับเกษตรและยอดส้างทิศตะวันออก ด้านขวามือ คือศาลาลูกขุน ปรำเหนือและทิมคด ทั้งนี้ จากภาพถ่ายส่วนปรำเหนือแสดงให้เห็นว่าใช้หลังคาทรงประทุน

ส่วนด้านหน้าของภาพ คือแนวถนนที่เชื่อมต่อกับแนวถนนพระจันทร์ ผ่าท้องสนามหลวง ด้านทิศเหนือไปยังด้านทิศใต้ ด้านขวาเห็นถนนโค้งแยกไปยังถนนวัดมหาธาตุตามแบบผังบริเวณ

มุมมอง c-e (ดูภาพที่ 96-99) ชุดภาพนี้แสดงให้เห็นถึงอาคารที่ไม่สามารถระบุการใช้งานได้ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณสวนหย่อมด้านทิศเหนือและทิศใต้ จากภาพถ่ายบ่งบอกว่าเป็นอาคารโถงที่ใช้หลังคา ทรงประทุน นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งไปจากแบบผังบริเวณเดิมที่ระบุไว้

มุมมอง c (ดูภาพที่ 96) จากภาพแสดงพระเมรุอยู่ตำแหน่งศูนย์กลาง ด้านหน้า คือพระโรง และศาลาโถงที่เชื่อมต่อกับแนวแกน (สำหรับเปลื้องพระโกษฐ์) ทิศเหนือ-ใต้ที่มีพระเมรุเป็น ศูนย์กลาง นอกจากนี้หากมองถัดไปด้านหลังพระเมรุ จะเห็นหลังคาอาคารที่มีลักษณะเดียวกัน ด้านขวาของภาพ คือส้างด้านทิศใต้ ส่วนด้านซ้ายของภาพคือ ส้างทิศตะวันออกโดยมีแนวทับเกษตร เชื่อมเข้าด้วยกัน

สำหรับแนวถนนด้านขวาของภาพ คือถนนสำหรับเวียนพระศพโดยคั่นระหว่างพระเมรุและ พระที่นั่งทรงธรรมโดยโอบล้อมพระเมรุและสวนหย่อมตามแบบผังบริเวณ นอกจากนี้ยังปรากฏแนว ถนนหน้าพระโรงและด้านหลังพระเมรุที่เชื่อมกับแนวถนนเวียนพระศพ และแนวทางเดินที่เชื่อมไปยัง ศาลาโถงผ่ากลางสวนหย่อมทั้งแนวทิศเหนือ-ใต้ และทิศตะวันออก-ตะวันตก ซึ่งต่างออกไปจากแบบ ผังบริเวณ

ดูภาพที่ 97 เป็นภาพขณะเชิญพระโกษฐ์ไปยังทางเชิญพระโกษฐ์ที่มีหลังคาคลุม

มุมมอง d (ดูภาพที่ 98) ด้านซ้ายของภาพ คือศาลาโถงด้านทิศใต้ ถัดออกไปด้านหลัง คือส้าง ทิศใต้เชื่อมต่อกับทับเกษตร โดยด้านที่หันเข้ามาในมณฑลพิธีไม่มีผนัง ส่วนอีกด้านหนึ่งมีผนังเจาะ ช่องแสงทำเป็นซี่ตั้ง มุมมองที่ไกลออกไปด้านด้านขวามือสังเกตเห็นหลังคาทรงประทุนของปรำใต้ที่ วางตัวถัดออกมาจากศาลานางในตามแบบผังบริเวณ นอกจากนี้ในภาพแสดงช่วงเวลาเดินสามหาบ เวียนรอบพระเมรุโดยใช้ถนนรอบใน

ดูภาพที่ 99 เป็นภาพอีกมุมหนึ่งขณะเดินสามหาบเข้าไปยังถนนทางเชิญพระโกษฐ์

มุมมอง e (ดูภาพที่ 100) ด้านซ้ายของภาพ คือด้านศาลาโถงทิศใต้ที่แสดงให้เห็นว่ามีการ วางตัวตามแนวแกนเดียวกับพระเมรุอย่างชัดเจน สังเกตเห็นทางเดินรอบศาลา และทางเดินที่ตัดแนว สวนหย่อมเข้ามายังศูนย์กลางศาลาเช่นเดียวกับศาลาโถงทิศเหนือ

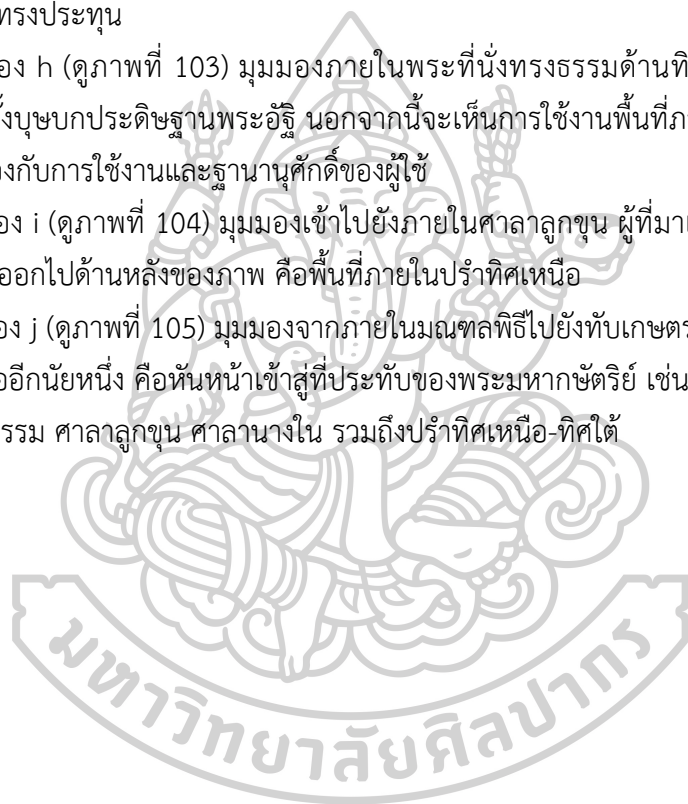
มุมมอง f (ดูภาพที่ 101) แสดงภาพพระที่นั่งทรงธรรมที่สร้างขึ้นเป็นอาคารชั่วคราวมีลักษณะเป็นอาคารจัตุรมุขโถง ภายในอาคารจะเห็นการแบ่งการใช้งานด้วยการยกและลดระดับพื้น ตามฐานานุศักดิ์ของผู้ใช้ ถัดออกไปทั้งสองข้างของพระที่นั่ง ด้านซ้ายของภาพ คือศาลานางในตั้งอยู่ด้านทิศใต้ ด้านขวาของภาพ คือศาลาลูกขุนตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ ถนนด้านหน้าพระที่นั่งทรงธรรม คือถนนสำหรับเวียนพระศพรอบพระเมรุ

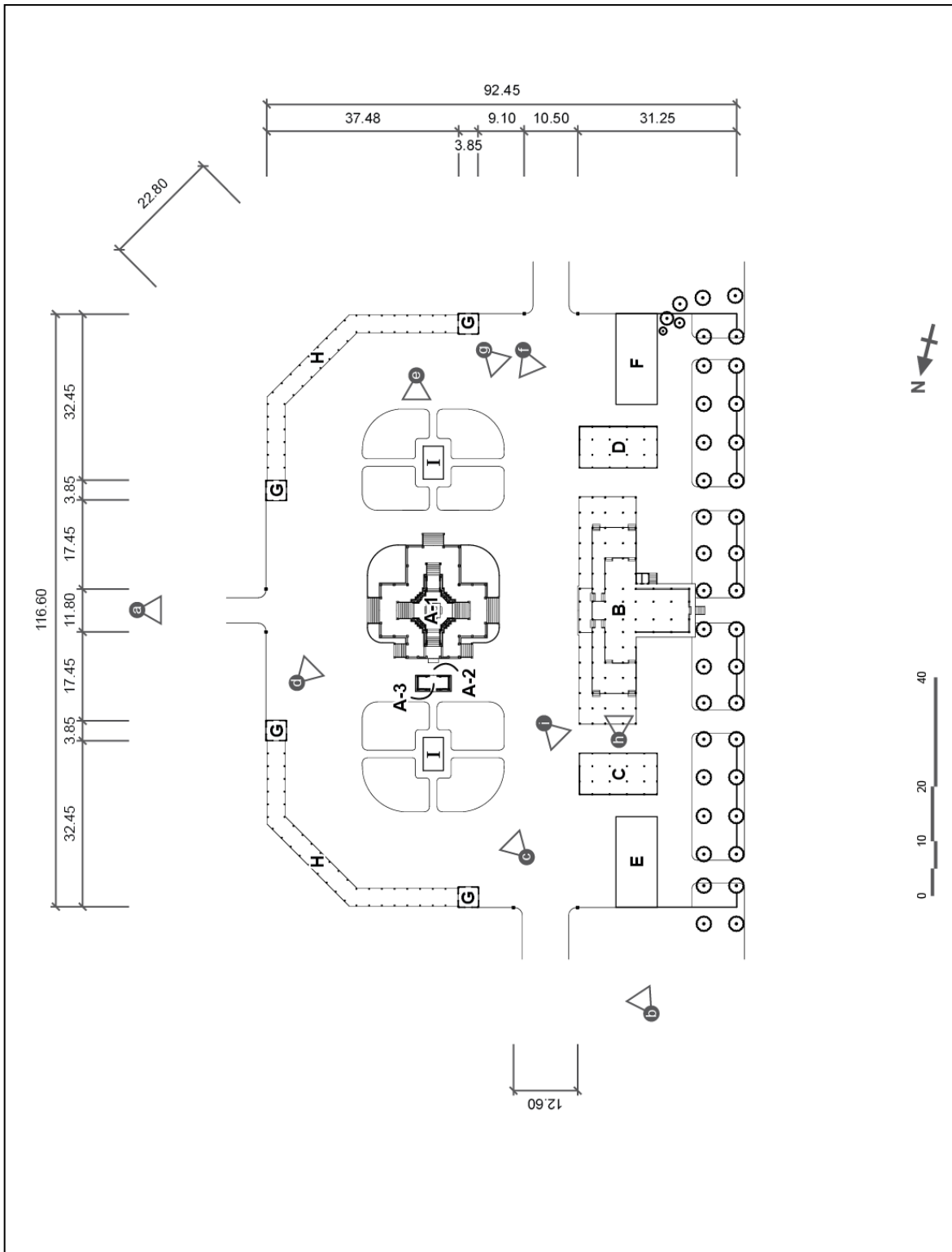
มุมมอง g (ดูภาพที่ 102) บริเวณกลางภาพ คือศาลานางในที่วางตัวเรียงต่อออกมาจากพระที่นั่งทรงธรรม ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าเมื่อเทียบกับศาลานางในเมื่อครั้งงานสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ จะพบว่ามีลักษณะเดียวกันซึ่งสอดคล้องกับแบบผังบริเวณที่พบ ถัดออกไปด้านซ้ายของภาพ คือปราสาทใต้ที่ใช้หลังคาทรงประทุน

มุมมอง h (ดูภาพที่ 103) มุมมองภายในพระที่นั่งทรงธรรมด้านทิศเหนือไปยังศูนย์กลางอาคาร ขณะตั้งบุษบกประดิษฐานพระอัฐิ นอกจากนี้จะเห็นการใช้งานพื้นที่ภายในที่มีการลดระดับลงมาให้สอดคล้องกับการใช้งานและฐานานุศักดิ์ของผู้ใช้

มุมมอง i (ดูภาพที่ 104) มุมมองเข้าไปยังภายในศาลาลูกขุน ผู้ที่มาเข้าเฝ้าหันหน้าเข้ามาในมณฑลพิธี ถัดออกไปด้านหลังของภาพ คือพื้นที่ภายในปราสาทเหนือ

มุมมอง j (ดูภาพที่ 105) มุมมองจากภายในมณฑลพิธีไปยังทับเกษตร ผู้ที่มาเข้าเฝ้าหันเข้ามาในมณฑล หรืออีกนัยหนึ่ง คือหันหน้าเข้าสู่ที่ประทับของพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับผู้ที่มาเข้าเฝ้าในพระที่นั่งทรงธรรม ศาลาลูกขุน ศาลานางใน รวมถึงปราสาทเหนือ-ทิศใต้

ภาพที่ 93 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกศฐ์ A-3 ที่พักพระโกศฐ์ B พระที่นั่งทรงธรรม C ศาลาลูกขุน D ศาลนางใน E ปะรำเหนือ F ปะรำใต้ G ส้วม H ทับเกษตร I ศาลา

ภาพที่ 94 มุมมอง a

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 94-95.

ภาพที่ 95 มุมมอง b

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.001 หวญ36/1

ภาพที่ 96 มุมมอง c

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 93.

ภาพที่ 97 ขณะเชิญพระโกศรัฐไปยังทางเชิญพระโกศรัฐที่มีหลังคาคกลม

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.001 หวญ36/1

ภาพที่ 98 มุมมอง c

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 104.

ภาพที่ 99 ขณะเดินเวียนสามหาบโดยใช้ถนนทางเชิญพระโกษฐ์

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.001 หวญ36/1

ภาพที่ 100 มุมมอง e

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.001 ทวญ36/1

ภาพที่ 101 มุมมอง f

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.001 ทวญ36/1

ภาพที่ 102 มุมมอง g

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.001 ทวญ36/1

ภาพที่ 103 มุมมอง h

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 104.

ภาพที่ 104 มุมมอง i

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 103.

ภาพที่ 105 มองเข้าไปยังทับเกษตร

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 103.

2.4 งานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

แบบผังบริเวณ : มาตราส่วน 1:500 แสดงขอบเขตรอบนอกปริมณฑล

จากแบบผังบริเวณที่ปรากฏ แสดงให้เห็นถึงการปรับตำแหน่งมณฑลพิธีงานพระเมรุ โดยขยับจากแนวศูนย์กลางทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกที่เคยอยู่ในแนวแกนเดียวกับศูนย์กลางตึกถาวรวัตถุมาทางทิศเหนือในแนวแกนประตูทางเข้า-ออก ของตึกถาวรวัตถุ ใกล้กับแนวถนนพระจันทร์ท้องสนามหลวง โดยยังคงยึดรูปแบบการวางผังบริเวณสืบเนื่องต่อจากงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลภฯ กล่าวคือใช้แนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกเป็นแนวแกนหลัก มีพระเมรุตั้งอยู่ศูนย์กลางปริมณฑล และพระที่นั่งทรงธรรมตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก ทั้งนี้มีการปรับเปลี่ยนลักษณะแผนผังของพระที่นั่งทรงธรรมโดยรวมพระที่นั่งทรงธรรมเดิม ศาลาลูกขุน ศาลานางใน และปราสาทเหนือ-ทิศใต้ เข้าไว้ด้วยกัน โดยขยับส่วนศาลาลูกขุน และศาลานางในไปไว้ที่ปลายสุดทางด้านซ้ายและด้านขวาของพระที่นั่ง

สำหรับสิ่งและทับเกษตรมีลักษณะการวางตัวที่ต่างออกไป นับตั้งแต่งานสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ และงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลภฯ กล่าวคือสิ่งและทับเกษตรวางตัวตามแนวยาวตลอดทิศตะวันออกของปริมณฑล ประกอบด้วยคดสร้างตะวันออกเฉียงเหนือ และคดสร้างทิศตะวันออกเฉียงใต้ เชื่อมเข้าด้วยกันกับสิ่งขนาบทางเข้าปริมณฑลด้านทิศตะวันออกด้วยทับเกษตร โดยเปิดทางเข้า-ออกไว้ส่วนแนวปริมณฑลที่เหลือทั้งด้านทิศเหนือ ทิศใต้และทิศตะวันตกใช้แผงรั้วโปร่งเป็นตัวกำหนดเขตและเปิดทางเข้า-ออกปริมณฑลในรูปแบบเดียวกับงานก่อนหน้า คือ งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลภฯ

ส่วนถนนแม้ว่าจะไม่ปรากฏแนวถนนด้านทิศตะวันออกที่มาจากถนนราชดำเนินในแต่ในแบบผังบริเวณยังเปิดทางเข้า-ออกไว้ ส่วนแนวถนนสำหรับเชิญพระศพเข้าสู่มณฑลพิธียังคงอยู่ในลักษณะเดิม เพียงแค่มิระยະทางที่สั้นลงเนื่องด้วยมีการร่นระยะผังบริเวณเข้ามาใกล้กับถนนพระจันทร์ โดยแนวถนนที่ต่อออกไปยังทิศใต้นั้นวกเข้าหาถนนหน้าพระธาตุ สำหรับถนนด้านทิศเหนือที่เคยแยกออกไปยังถนนหน้าพระธาตุนั้นไม่ปรากฏ เนื่องด้วยสามารถใช้ถนนพระจันทร์แทนได้

ส่วนถนนภายในมณฑลพิธีประกอบด้วยถนนเวียนรอบพระเมรุรอบใน และถนนเวียนพระศพรอบพระเมรุซึ่งอยู่รอบนอก โดยมีสวนหย่อมบริเวณฐานพระเมรุ และสวนหย่อมโดยรอบพระเมรุ ทำหน้าที่กำหนดขอบเขตของแนวถนนต่างๆ นอกจากนี้ด้านทิศเหนือเปิดช่องทางเดินในแนวทแยงเข้ามายังบริเวณบันไดหน้าทางเทียบพระโกศ ส่วนด้านทิศใต้ทำแนวถนนตีวงโค้งเข้ามายังศาลาที่ประทับบนศาลาพระเมรุ

ภาพถ่าย

มุมมอง a (ดูภาพที่ 107) ภาพถ่ายงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออก เห็นพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลาง เบื้องหลัง คือพระที่นั่งทรงธรรม ถัดออกไป คือตึกถาวรวัตถุ จะสังเกตเห็นว่าแนวศูนย์กลางพระเมรุได้ขยับออกมาจากแนวศูนย์กลางตึกถาวรวัตถุ ด้านหน้าฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของภาพ คือสิ่งที่มีลักษณะแผนผังและหลังคาเป็นป้อมใบเสมา ต่อด้วยทับเกษตรที่ฟ้าทำ

ลักษณะเหมือนกับกำแพงไบเซมา ทั้งสี่และทับเกษตรเจาะช่องแสงแนวตั้งและช่องกากบาทโดยส่วน ของสี่มีการเจาะช่องประตูทางเข้าจากภายนอก ถัดจากสี่เขามายังบริเวณทางเข้า-ออกด้านทิศ ตะวันออก คือ กำแพงรั้วและเสาโคม

มุมมอง b (ดูภาพที่ 108) ภาพถ่ายงานพระเมรุจากทิศเหนือ จากภาพแสดงพระเมรุใน ตำแหน่งศูนย์กลางโดยมีห้องพักพระโกษฐ์อยู่ด้านหน้า ด้านซ้ายของภาพ คือสี่และทับเกษตร ด้านขวา คือพระที่นั่งทรงธรรมที่มีลักษณะเป็นอาคารจัตุรมุขแบบมีอาคารขวางทั้งสองข้างของอาคาร ด้านหน้าของภาพ คือกำแพงรั้วและเสาโคมโดยเปิดทางเข้า-ออก ปริณทลจากถนนพระจันทร์

มุมมอง c (ดูภาพที่ 109) แสดงส่วนห้องพักพระโกษฐ์ที่ยื่นต่อออกมาจากพระเมรุ ด้านหน้า คือซาลาเทียบกรีนสำหรับเชิญพระโกษฐ์เข้าไปยังห้องพักพระโกษฐ์เพื่อทำการเปลื้องพระโกษฐ์เชิญ ขึ้นสู่พระเมรุต่อไป ส่วนอาคารที่ถัดจากพระเมรุออกไป คือศาลาโถงที่ประทับ ด้านซ้ายของภาพ คือ ทางเข้า-ออก ด้านทิศตะวันออก โดยสังเกตได้จากเสาโคมขนาดทั้งสองข้าง ถัดออกไปทั้งสองข้าง คือ กำแพงรั้วและสี่

ด้านหน้าของภาพ คือถนนเวียนพระศพ ถัดเข้าไป คือสวนหย่อมและถนนที่เชื่อมต่อไปยังลาน หน้าซาลาเทียบพระโกษฐ์ ซึ่งตัดกับถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน ตามแบบผังบริเวณ

มุมมอง d (ดูภาพที่ 110) แสดงพระเมรุที่ตำแหน่งศูนย์กลางปริณทล ด้านหน้าคือศาลาโถง ที่ประทับ ด้านหลังของภาพเห็นแนวกำแพงรั้ว ด้านขวาของภาพ คือสี่ บริเวณฐานพระเมรุและ บริเวณโดยรอบตกแต่งด้วยสวนหย่อม บริเวณหน้าศาลาที่ประทับเห็นแนวถนนเวียนรอบพระเมรุ ชั้นใน ตัดผ่านถนนโค้งที่วกเข้ามาจากถนนเวียนพระศพรอบพระเมรุชั้นนอก ตามแบบผังบริเวณ

มุมมอง e (ดูภาพที่ 111) แสดงภาพภายในมณฑลพิธีมองออกไปยังด้านทิศตะวันออก ด้านหน้าของภาพ คือถนนเวียนพระศพรอบพระเมรุชั้นนอก ด้านขวา คือเสาไฟกลางสวนหย่อม ด้านหลังของภาพ คือสี่และทับเกษตรวังเข้าชนผนัง จะเห็นว่าด้านในของทับเกษตรมีลักษณะโถง ส่วนด้านที่ติดกับด้านนอกทำฝาที่เจาะช่องแสงแนวตั้ง ถัดออกไปทางด้านขวาเห็นเสาโคม

มุมมอง f (ดูภาพที่ 112) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมมีลักษณะเป็นอาคารจัตุรมุขโถงยาวต่อเนื่อง ตามแนวทิศเหนือ-ทิศใต้ ประกอบด้วยส่วนพระที่นั่งทรงธรรมเดิมที่ผนวกส่วนศาลาลูกขุน ศาลา นางในและปราสาทเหนือและทิศใต้ เข้าไว้ด้วยกัน จากภาพส่วนปลายสุดของพระที่นั่งทรงธรรมที่เป็น อาคารขวาง คือศาลาลูกขุน

มุมมอง g (ดูภาพที่ 113) ภาพศาลาที่ประทับในขณะที่มีการเดินเวียนสามบาท จากภาพ คือ ถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นในตัดกับถนนโค้งที่ตัดวกเข้าไปหน้าที่ประทับตามแบบผัง ด้านหลังของภาพ คือส่วนชั้นลดทิศใต้และปราสาทใต้ของพระที่นั่งทรงธรรม

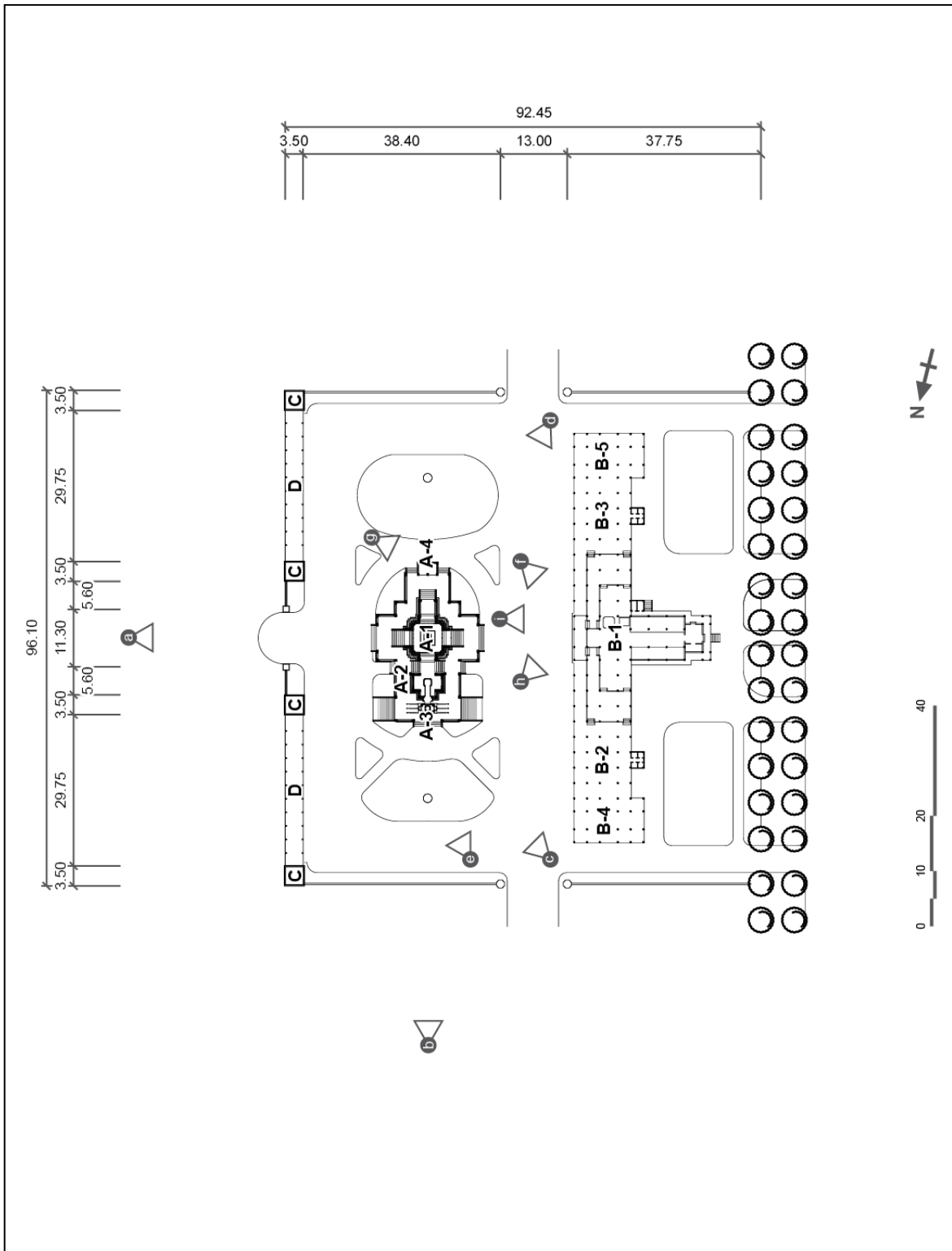
มุมมอง h (ดูภาพที่ 114) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมจากตำแหน่งศูนย์กลางพระที่นั่งทอดตัวไป ทางทิศใต้ โดยมีศาลานางในเป็นอาคารขวางวางตัวอยู่ที่ด้านท้าย ถัดออกไป คือแนวกำแพงรั้ว

มูมมอ I (ภาพที่ 115) ภาพพระที่นั่งทรงธรรม มองเข้าไปภายในส่วนที่ประทับและบำเพ็ญพระราชกุศล โดยมีพระราชอาสน์ตั้งอยู่บริเวณมุขด้านหน้า ถัดลึกเข้าไปด้านหลังของภาพ คือผนังห้องสำราญพระราชอิริยาบถ

(ภาพที่ 116) แสดงพระจิตกาธานยอดเกี้ยวประดิษฐานในพระเมรุ

ภาพที่ 106 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ที่พักพระโกศรัฐ A-3 เกยเทียบพระโกศรัฐ A-4 ศาลาที่ประทับ B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลด้านเหนือ B-3 มุขลด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส้าง D ทับเกษตร

ภาพที่ 107 มุมมอง a

ที่มา นายประกิจ महाแลง, งานพระเมรุสมเด็จพระสังฆราชสมัยรัตนโกสินทร์, [5].

ภาพที่ 108 มุมมอง b

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001096

ภาพที่ 109 มุมมอง c

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001097

ภาพที่ 110 มุมมอง d

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001086

ภาพที่ 111 มุมมอง e

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001089

ภาพที่ 112 มุมมอง f

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001094

ภาพที่ 113 มุมมอง g

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001100

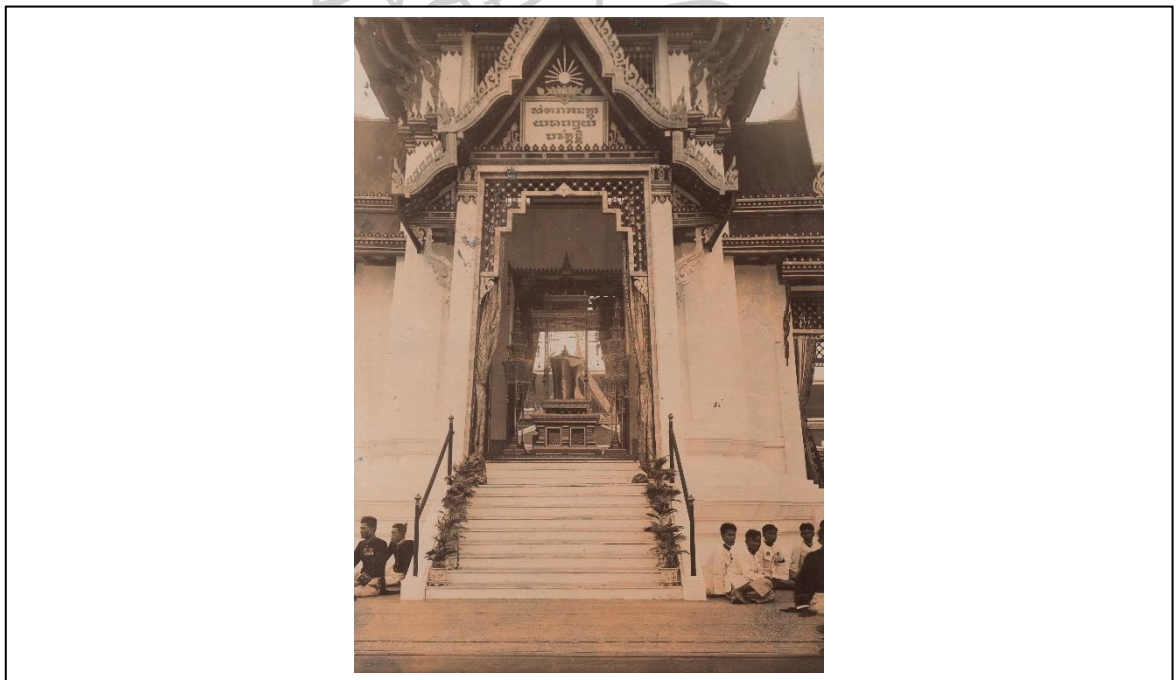
ภาพที่ 114 มุมมอง h

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001101

ภาพที่ 115 มุมมอง i

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001104

ภาพที่ 116 พระจิตกาธานยอดเกี้ยวประดิษฐานภายในพระเมรุ

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001093

งานลำดับที่ 5-7 ไม่ปรากฏแบบผังบริเวณ ได้แก่ งานงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร งานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา และงานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.5 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร

ภาพถ่าย

มุมมอง a (ดูภาพที่ 118) ภาพมณฑลงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออก โดยมีพระเมรุตั้งอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลาง ถัดออกมาทางด้านหน้าพระเมรุ คือห้องพักพระโกศฐ์ที่ย้ายตำแหน่งมาไว้ทางด้านทิศตะวันออก ฉากหลัง คือตึกถาวรวัตถุ ที่แสดงให้เห็นว่าแนวอาคารพระเมรุตรงกับแนวประตูทางเข้าออก- ตึกถาวรวัตถุ ด้านหน้าของภาพ คือแนวสำสำ ทับเกษตรและแผงรั้วทึบ ใช้กำหนดขอบเขตปริมาตร โดยเปิดช่องทางเข้าตรงกึ่งกลางและไม่ปรากฏแนวถนนผ่าตรงเข้าไป เช่นเดียวกับงานสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

มุมมอง b (ดูภาพที่ 119) ภาพมณฑลงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศใต้ แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลาง ด้านหน้าของภาพเป็นการกำหนดขอบเขตปริมาตรด้วยสำทึบทิศตะวันออกเฉียงใต้ที่ด้านขวาของภาพ ต่อด้วยทับเกษตร สำทึบทิศใต้ และแผงรั้วทึบ โดยเว้นทางเข้า-ออกด้านทิศใต้ ถัดออกไปทางด้านซ้ายของภาพ คือแผงรั้วทึบที่โอบล้อมปริมาตรต่อเนื่องไปทางด้านทิศตะวันตก ถัดเข้าไปภายในปริมาตรด้านซ้าย คือศาลานางใน ถัดออกไปทางด้านหลัง คือหลังคาพระที่นั่งทรงธรรมในตำแหน่งที่ประทับโดยมีมุขลดต่อออกไปทางด้านหลังซึ่งใช้ในการบำเพ็ญพระราชกุศล ทางด้านขวาของภาพถัดลึกเข้า คือสำทึบแนวต่อเนื่องไปยังอีกมุมหนึ่งทางด้านทิศเหนือของปริมาตรรวม 4 หลัง

มุมมอง c (ดูภาพที่ 120) ภาพมณฑลงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ แสดงตำแหน่งพระเมรุ ณ ศูนย์กลาง อาคารด้านขวาที่ยื่นออกมาจากพระเมรุ คือห้องพักพระโกศฐ์ ฉากหลังด้านซ้ายของภาพ คือตึกถาวรวัตถุ และวัดมหาธาตุ ส่วนด้านขวา คือพลับพลายก จากภาพจะสังเกตเห็นถึงการกำหนดปริมาตรรูปสี่เหลี่ยมด้วยการใช้สำจำนวน หลัง เชื่อมต่อกับ 6 ทับเกษตร และแผงรั้วทึบ โดยแยกเป็นสองชุด ชุดที่ 1 วางแนวต่อเนื่องจากด้านทิศใต้วกไปทางทิศตะวันออก ส่วนชุดที่ 2 วางต่อจากชุดที่ 1 วกลงไปทางทิศเหนือ โดยมีทางเข้า-ออกด้านทิศตะวันออกเป็นตัวคั่น ส่วนแนวปริมาตรที่ล้อมฝั่งพระที่นั่งทรงธรรมนั้นกำหนดจากแผงรั้วทึบ นอกจากนี้จะเห็นประตูทางเข้า-ออกสำจากภายนอกปริมาตร

มุมมอง d (ดูภาพที่ 121 และ 122) ภาพทั้ง 2 ภาพ เป็นมุมมองที่ต่อเนื่องกัน แสดงปริมาตรด้านทิศเหนือ ภาพแรกคือพลับพลายกและปราสาทราชการ? ขนาบด้านซ้าย-ขวา ฉากหลังด้านซ้ายของภาพ คือศาลสถิตย์ยุติธรรม ส่วนภาพที่สองเป็นภาพต่อเนื่องแสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลางมณฑลพิธี โดยมีห้องพักพระโกศฐ์ต่อออกมาจากพระเมรุทางด้านซ้ายของภาพ ถัดออกมาทางด้านหน้าของภาพแสดงลักษณะของทับเกษตรที่ใช้ผ้าแผงทึบเป็นผนังด้านนอกบดบังหลังคาจั่วซึ่ง

อยู่ภายใน ด้านขวาของภาพตัดจากทับเกษตรเข้าไป คือศาลาลูกขุนที่มีลักษณะการต่อส่วนหลังคาวาง ออกไปทางด้านหลัง ถัดเข้าไปอีก คือหลังคาจตุรมุขของพระที่นั่งทรงธรรม

มุมมอง e (ดูภาพที่ 123) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมที่ยังคงรูปลักษณะเดียวกับงานสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ยกเว้นส่วนศาลาลูกขุนที่เป็นอาคารขวางด้านท้ายที่มี ลักษณะการต่อหลังคาวางออกไป นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มเติมในบริเวณดังกล่าวริมแผงรั้วทึบ

มุมมอง f (ดูภาพที่ 124) ภาพศาลาลูกขุนที่แสดงให้เห็นว่าเป็นอาคารโถง ถัดออกไป คือทิมที่มี ลักษณะเป็นอาคารโถง ส่วนอีกด้านหนึ่งใช้แผงรั้วทึบทำเป็นผนังโดยมีหลังคัจั่วคลุม

มุมมอง g (ดูภาพที่ 125) ภาพศาลานางในที่เชื่อมต่อกับหลังคาจตุรมุขของพระที่นั่งทรงธรรม ด้วยปราทึบได้

มุมมอง h (ดูภาพที่ 126) ภาพจากทิศตะวันตกเฉียงใต้เข้าไปยังพระเมรุ เห็นแนวถนนเวียน รอบพระเมรุชั้นในและสวนหย่อมประดับฐานพระเมรุ มีแนวถนนโค้งล้อมสวนหย่อมหน้ามุขเมรุที่ตั้ง อยู่ในแนวแกนเดียวกับมุข โดยสังเกตเสาไฟที่ตั้งอยู่บริเวณกลางสวนหย่อม ถัดออกมาคือ สวนหย่อมรอบนอก ด้านหน้าของภาพ คือแนวถนนเวียนพระศรรอบพระเมรุชั้นนอก

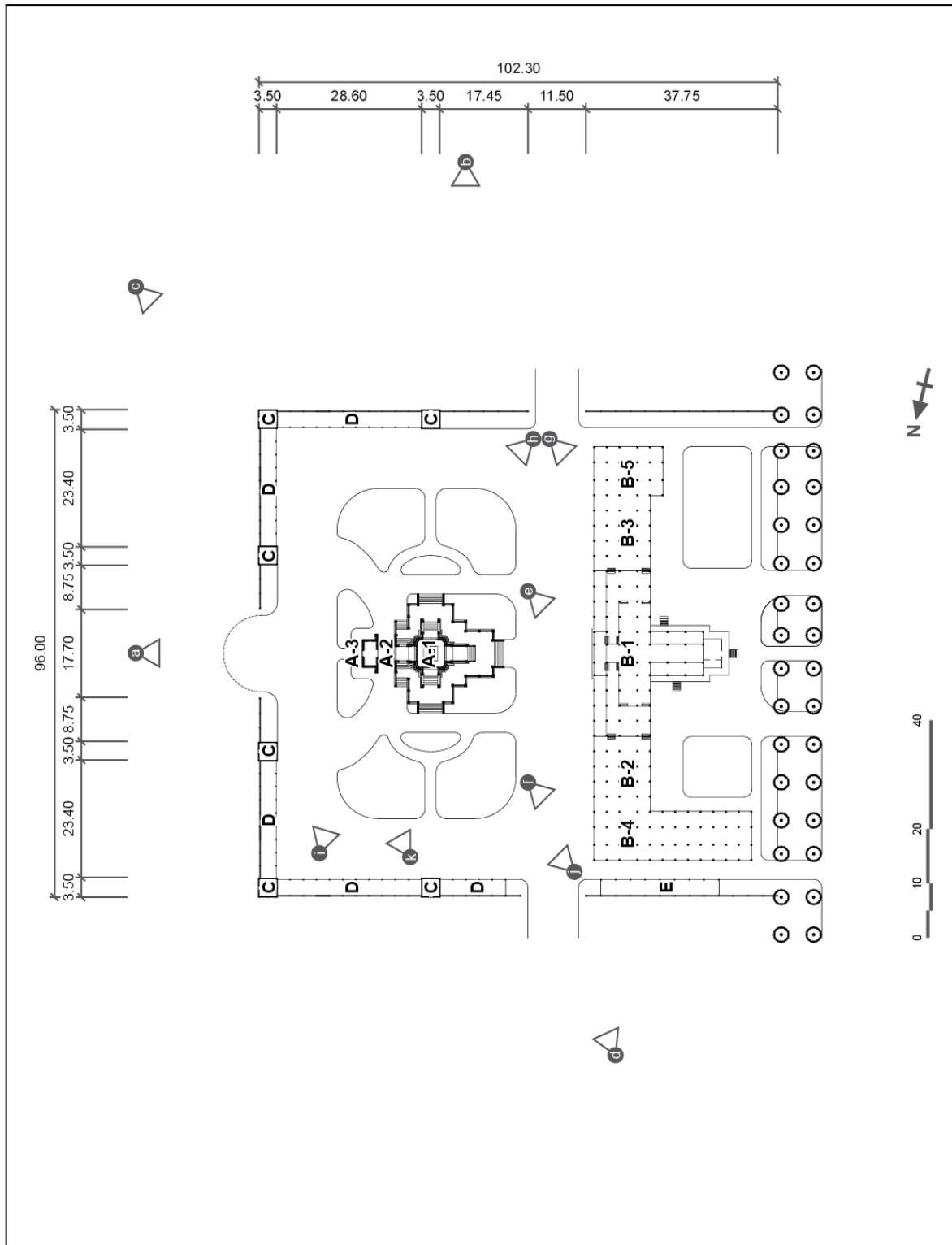
มุมมอง i (ดูภาพที่ 127) เป็นภาพจากงานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ภาพจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าไปยังพระเมรุ จากด้านหน้าของภาพ คือถนนเวียนพระศรรอบพระเมรุชั้นนอก จะเห็นแนวถนนโค้งวกเข้าไปยังทางเชิญพระโกศฐ์ ตัดกับแนวถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นในและปลายถนนโค้งล้อมสวนหย่อมหน้ามุขเมรุ ด้านซ้ายของภาพ คือสวนหย่อมหน้าห้องพักพระโกศฐ์ ด้านขวา คือแนวสวนหย่อมรอบนอก

มุมมอง j (ดูภาพที่ 128) เป็นภาพจากงานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ภาพจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือเข้าไปยังพระเมรุ ด้านหน้าของภาพ คือถนนเวียนพระศร รอบพระเมรุรอบนอก เห็นแนวถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน สังเกตแนวถนนโค้งล้อมสวนหย่อมหน้ามุขเมรุ โดยสังเกตเสาไฟที่ตั้งอยู่บริเวณกลางสวนหย่อม ด้านหน้าทางซ้าย คือสวนหย่อมรอบนอก

ภาพที่ 129 ภาพงานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ จากสนามหลวงด้าน ทิศตะวันออกเฉียงนอกปริมณฑล เห็นสิ่ง หลังเรียงกัน 3

มุมมอง k (ดูภาพที่ 130) ภาพจากในมณฑลพิธีจากทิศเหนือออกไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียง โดยสังเกตได้จากแนวแผงรั้วทึบที่ต่อออกมาจากสิ่งจำนวน 3 ก่อนเปิดเป็นช่องทางเข้า 3-ออก ต่อ ด้วยแผงรั้วทึบแนวถัดไป นอกจากนี้ยังเห็นลักษณะของทับเกษตรฝั่งที่หันหน้าเข้ามาภายในมณฑลพิธี ทำเป็นอาคารโถง ส่วนด้านนอกใช้แผงรั้วทึบทำเป็นผนัง

ภาพที่ 131 เป็นภาพจากงานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ แสดงพระจิตกาธานยอดพุ่ม แต่อย่างไรก็ตามปรากฏภาพที่ 132 ระบุว่าเป็นงานเดียวกันแต่ภาพกลับ แสดงพระจิตกาธานยอดเกี่ยว จึงยังเป็นข้อสงสัยอยู่ ทั้งนี้จากภาพถ่ายในงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ซึ่งใช้พระเมรุเดียวหลังเดียวกันนี้ก็ใช้พระจิตกาธานยอดพุ่มเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 117 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกศฐ์ A-3 ที่พักพระโกศฐ์ B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลด้านเหนือ B-3 มุขลด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส้าง D ทับเกษตร

ภาพที่ 118 มุมมอง a

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ38ก/5

ภาพที่ 119 มุมมอง b

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ38ก/5

ภาพที่ 120 มุมมอง c

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ก/5

ภาพที่ 121 พลับพลายตั้งอยู่บริเวณทิศเหนือนอกปริมณฑล

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ก/8

ภาพที่ 122 มุมมอง d

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ38ก/9

ภาพที่ 123 มุมมอง e

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ38ก/10

ภาพที่ 124 มุมมอง f

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ก/13

ภาพที่ 125 มุมมอง g

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ก/11

ภาพที่ 126 มุมมอง h

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ก/5

ภาพที่ 127 มุมมอง i

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ก/2

ภาพที่ 128 มุมมอง j

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ34/2

ภาพที่ 129 ริมนอกปริมณฑลทิศตะวันออก

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ35/2

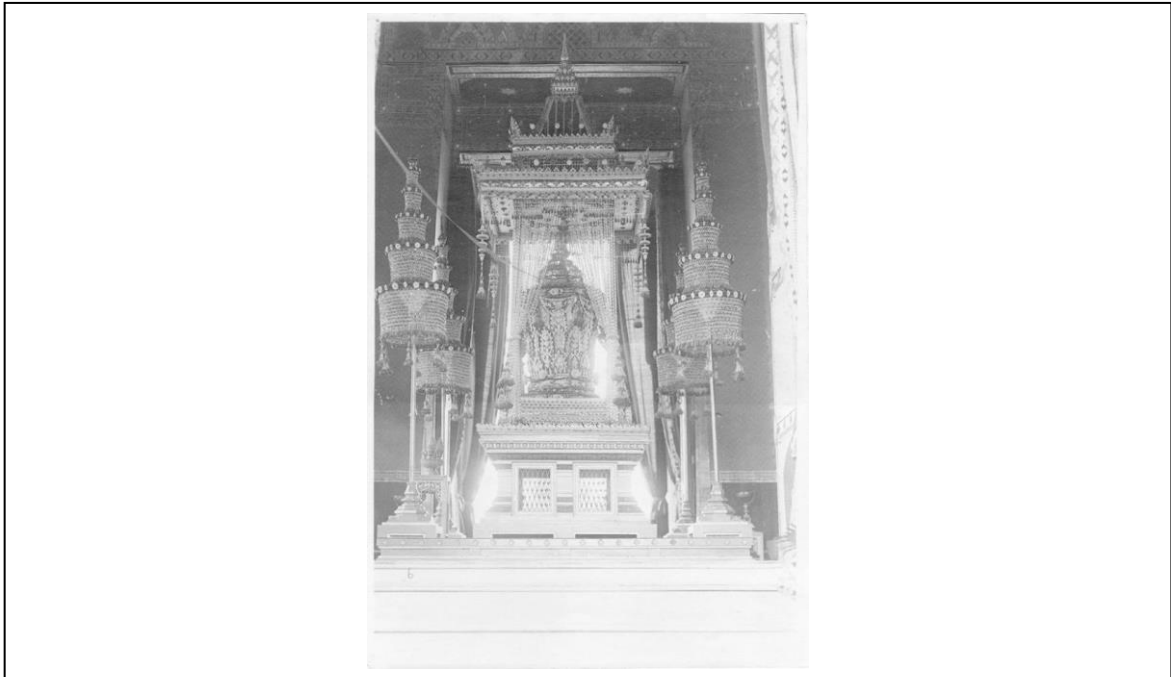
ภาพที่ 130 มุมมอง k

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ38ก/10

ภาพที่ 131 พระจิตกาธานยอดพุ่ม งานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ?

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ34/6

ภาพที่ 132 พระจิตกาธานยอดเกี้ยว งานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ?
ที่มา www.collection.efeo.fr/ws/web/app/report/index.html ใช้คำค้น Prince Devavong

2.6 สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา

ภาพถ่าย

มุมมอง a (ดูภาพที่ 134) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออก แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลางมณฑล โดยมีฉากหลังเป็นตึกถาวรวัตถุ ถัดออกมาทางด้านหน้า คือ ท้องพักพระโกศรั้ว แนวพระเมรุอยู่ในแนวเดียวกับประตูทางเข้า-ออกตึกถาวรวัตถุ ด้านหน้าของภาพ คือ ส่าง ทับเกษตรและแผงรั้วทึบ ทำหน้าที่กำหนดขอบเขตปริมณฑล แบ่งออกเป็น 2 ชุด ด้านซ้าย และด้านขวา เปิดช่องทางเข้า-ออกด้านทิศตะวันออก โดยที่ไม่ปรากฏแนวถนนจากถนนราชดำเนินใน แต่อย่างไรก็ดี ทั้งนี้ความสัมพันธ์ที่กล่าวมาเป็นลักษณะเดียวกับงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์

มุมมอง b (ดูภาพที่ 135) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศใต้ แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลาง ด้านหน้าของภาพเป็นการกำหนดขอบเขตปริมณฑลด้วยส่างทิศตะวันออกเฉียงใต้ที่ด้านขวาของภาพ ต่อด้วยทับเกษตร ส่างทิศใต้ และแผงรั้วทึบ โดยเว้นทางเข้า-ออกด้านทิศใต้ ถัดออกไปทางด้านซ้ายของภาพ คือ แผงรั้วทึบที่โอบล้อมปริมณฑลต่อเนื่องไปทางด้านทิศตะวันตก ถัดเข้าไปภายในปริมณฑลด้านซ้าย คือ ศาลานางใน ถัดออกไปทางด้านหลัง คือ หลังคาพระที่นั่งทรงธรรมในตำแหน่งที่ประทับ โดยมีมุขลดต่อออกไปทางด้านหลังซึ่งใช้ในการบำเพ็ญพระราชกุศล ทางด้านขวาของภาพ ถัดลึกเข้าไป คือ ส่างที่วางแนวต่อเนื่องไปยังอีกมุมหนึ่งทางด้านทิศเหนือของปริมณฑลรวม 4 หลัง

มุมมอง c (ดูภาพที่ 136) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศเหนือ แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลางมณฑล ด้านหน้าของภาพแสดงการกำหนดขอบเขตปริมณฑลในลักษณะเดียวกับด้านทิศใต้ สิ่งที่ต่างออกไปจากภาพงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ฯ ในมุมมองที่ใกล้เคียงกัน คือ ภาพงานครั้งนี้แสดงอาคารศาลาลูกขุนตลอดความยาวอาคารที่เพิ่มขึ้นจากงานสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

มุมมอง d (ดูภาพที่ 137) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมที่มีลักษณะเป็นอาคารโถงยาวต่อเนื่องตามแนวทิศเหนือใต้ กึ่งกลางภาพ- คือ ส่วนหลังคาจตุรมุข ที่ขึ้นลดด้านหน้าใช้รูปแบบหลังคาจั่วและหลังคาปีกนกกรอบสามด้าน

มุมมอง e (ดูภาพที่ 138) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมส่วนปะรำทิศเหนือต่อไปยังศาลาลูกขุน

มุมมอง f (ดูภาพที่ 139) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมส่วนปะรำทิศใต้ต่อไปยังศาลานางใน นอกจากนี้มุมมองที่ผ่านอาคารเข้าไปทางด้านขวา จะสังเกตเห็นหลังคาเพิงยื่นออกมา คาดว่า คือ ตำแหน่งส่วนที่เป็นท้องลับตามที่แสดงในแบบผังพื้นพระที่นั่งทรงธรรมงานสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

มุมมอง g (ดูภาพที่ 140) แสดงส่วนที่ประทับบริเวณมุขลดของพระที่นั่งทรงธรรม ด้านหน้าของอาคารจตุรมุข รัชกาลที่ 6 ประทับบนพระราชอาสน์ ถัดลึกเข้าไปเห็นบุษบกตั้งอยู่ทางด้าน

มุมมอง h (ดูภาพที่ 141) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมในตำแหน่งศูนย์กลางพระที่นั่งหลังคาจตุรมุข ทอดตัวไปทางทิศใต้ โดยมีศาลานางในเป็นอาคารขวางอยู่ด้านท้าย

ภาพที่ 142 เป็นภาพในมุมมองใกล้เคียงกับมุมมอง h จากงานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามาลินี ศิริทิศาพรณวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา แสดงภาพพระที่นั่งทรงธรรมหลังคาจตุรมุขในตำแหน่งศูนย์กลาง เชื่อมต่อกับศาลาลูกขุนทางด้านขวาของภาพ ส่วนด้านซ้ายทอดตัวยาวออกไปสุดที่ศาลานางใน ทั้งนี้หากมองผ่านปริทัศน์เหนือไปยังด้านท้ายของหลังคาจตุรมุข คือส่วนมุขลดด้านหลัง ใช้เป็นพื้นที่สำหรับบำเพ็ญพระราชกุศล

ภาพที่ 143 เป็นภาพจากงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย แสดงภาพถ่ายพระที่นั่งทรงธรรมบริเวณหลังคาจตุรมุข และส่วนหลังคาชั้นลด

ภาพที่ 144 เป็นภาพจากงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย แสดงพระจิตกาธานยอดเกี้ยว ประดิษฐานภายในพระเมรุ

ภาพที่ 145 ภาพถ่ายพระจิตกาธานยอดพุ่มงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ประดิษฐานภายในพระเมรุ

ภาพที่ 146 ภาพถ่ายขณะที่รัชกาลที่ 6 ทรงประทับบนมุขเมรุทิศใต้ขณะที่มีการเดินเวียนสามหาบ

มุมมอง i (ดูภาพที่ 147) ภาพจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปยังพระเมรุ ด้านหน้าของภาพคือแนวถนนเวียนพระศรรอบพระเมรุบริเวณหน้าพระที่นั่งทรงธรรม ถัดเข้าไป คือถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นในข้างฐานศาลาพระเมรุที่ตกแต่งด้วยสวนหย่อมบริเวณฐาน ด้านขวาของภาพลึกเข้าไป คือถนนโค้งรอบสวนหย่อมหน้ามุขพระเมรุที่ตัดเข้าไปหาถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน

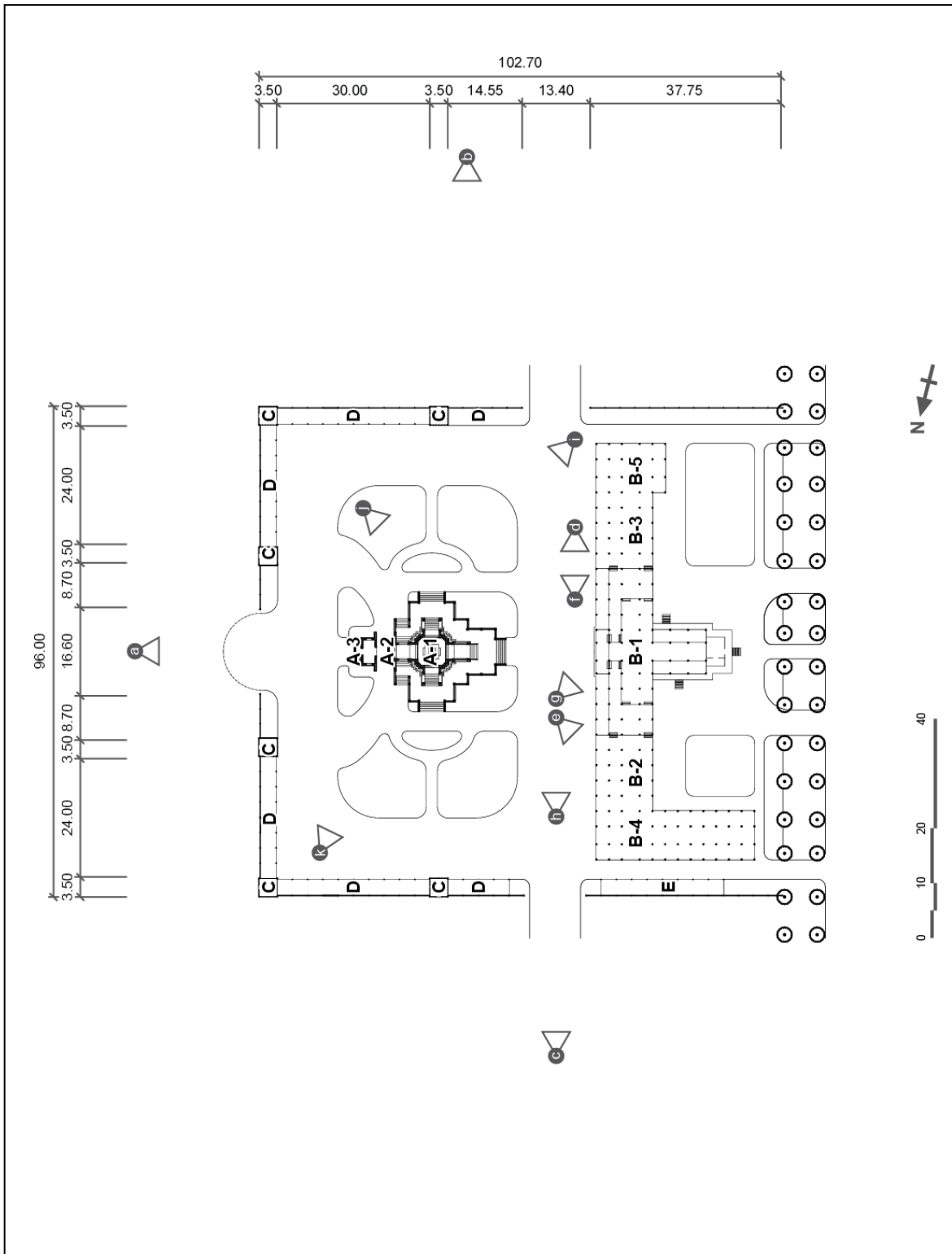
ภาพที่ 148 ภาพจากงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย ในมุมมองใกล้เคียงกับมุมมอง i แต่เผยให้เห็นถนนโค้งรอบสวนหย่อมหน้ามุขพระเมรุ โดยสังเกตเสาไฟที่ตั้งอยู่ในแนวศูนย์กลางสวนหย่อมซึ่งใช้เป็นแนวแกนพระเมรุในแนวทิศเหนือ-ทิศใต้ เช่นเดียวกันกับงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ถัดออกมาทางด้านหน้า คือแนวสวนหย่อมรอบนอกและถนนเวียนพระศรรอบพระเมรุชั้นนอก

มุมมอง j (ดูภาพที่ 149) ภาพจากงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย แสดงมุมมองจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปยังพระเมรุ สังเกตแนวถนนโค้งโอบล้อมเกาะกลางหน้ามุขเมรุซึ่งอยู่ในแนวแกนเดียวกันโดยสังเกตจากเสาไฟที่ตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางสวนหย่อม โดยมีสวนหย่อมวงนอกอยู่ทางด้านหน้าของภาพ ถัดเข้าไปด้านในสุด คือถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน จากภาพแสดงช่วงเวลาที่มีการเดินสามหาบ นอกจากนี้มีการตกแต่งสวนหย่อมที่ฐานพระเมรุ โดยกำหนดขอบสวนหย่อมอิงมาจากตอนปลายพลสิงห์บันได

มุมมอง k (ภาพที่ 150) ภาพจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปยังพระเมรุ ด้านหน้าของภาพคือถนนเวียนพระศรรอบพระเมรุชั้นนอก ให้สังเกตแนวถนนที่แยกวกเข้าไปยังทางเทียบพระโกษฐ์ตัด

กับถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน และถนนโค้งโดยรอบสวนหย่อมหน้ามุขเมรุ ส่วนทางขวาด้านหน้า
ของภาพ และด้านหน้าห้องพักพระโกษฐุ์จะเห็นสวนหย่อมรอบนอก

ภาพที่ 133 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกศฐ์ A-3 ที่พักพระโกศฐ์ B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลด้านเหนือ B-3 มุขลด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส้าง D ทับเกษตร

ภาพที่ 134 มุมมอง a

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ35/1

ภาพที่ 135 มุมมอง b

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ35/1

ภาพที่ 136 มุมมอง c

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ35/1

ภาพที่ 137 มุมมอง d

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ35/1

ภาพที่ 138 มุมมอง e

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 ทวญ35/1

ภาพที่ 139 มุมมอง f

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 ทวญ35/1

ภาพที่ 140 มุมมอง g

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 ทวญ35/1

ภาพที่ 141 มุมมอง h

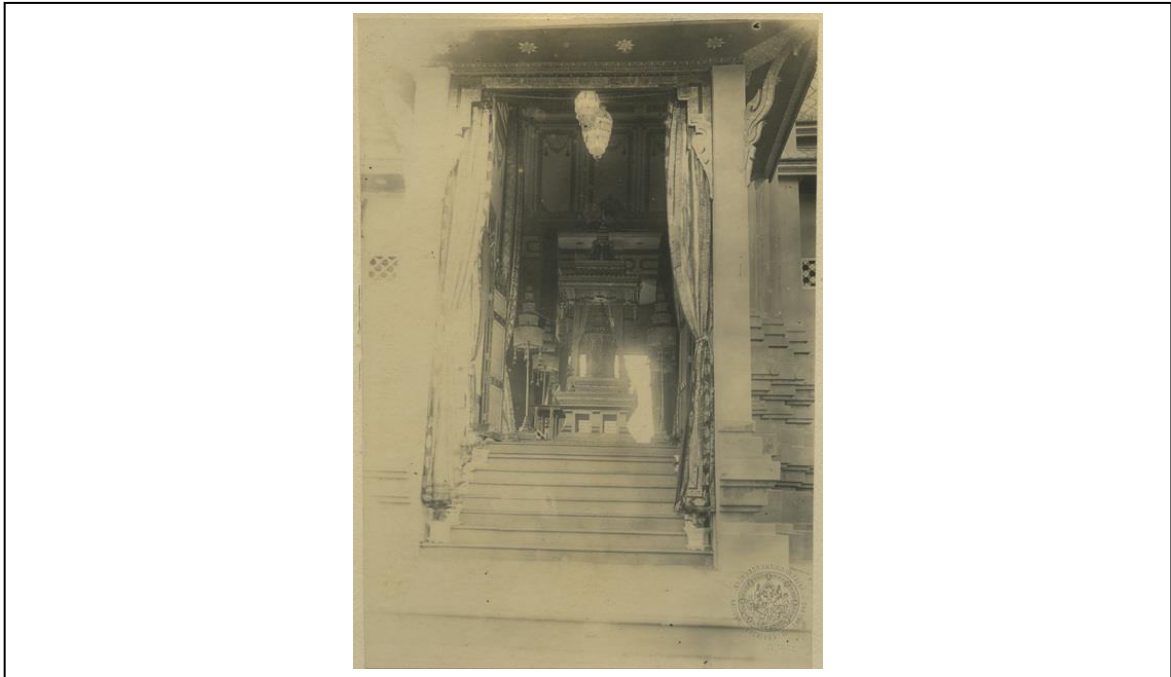
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. na01d-img0000082-0053

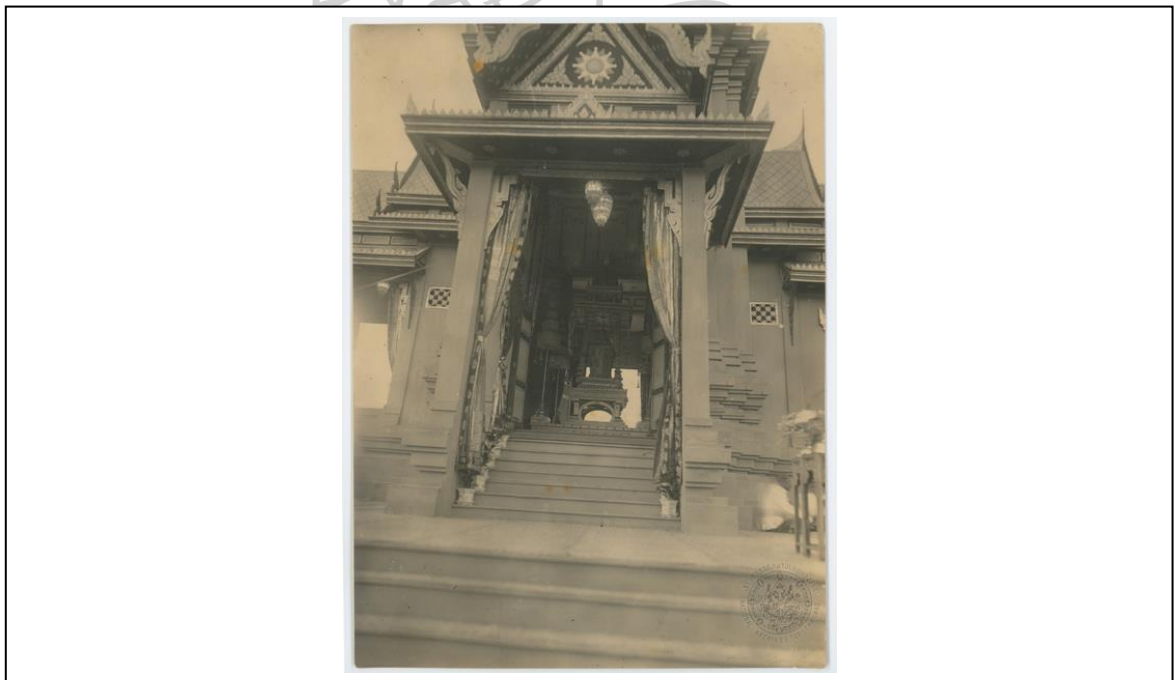
ภาพที่ 142 ภาพจากงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย ที่ใกล้เคียงกับมมมมมม h
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ช/10

ภาพที่ 143 ภาพจากงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย แสดงส่วนหลังคาจตุรมุขพระที่นั่งทรงธรรม
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ช/10

ภาพที่ 144 พระจิตกาธานยอดเกี้ยว งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย ประดิษฐานในพระเมรุ
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ข/11

ภาพที่ 145 พระจิตกาธานยอดพุ่ม งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ประดิษฐานในพระเมรุ
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ35/1

ภาพที่ 146 รัชกาลที่ 6 ขณะประทับยังมณฑลด้านทิศใต้ ทั้งนี้ให้ดูภาพที่ 70 ซึ่งเป็นภาพถ่ายมุมมองระยะไกล
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ35/1

ภาพที่ 147 มุมมอง i
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ35/1

ภาพที่ 148 ภาพจากงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสัชนาลัย ในมุมมองที่ใกล้เคียงกับมุมมอง i
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ช/10

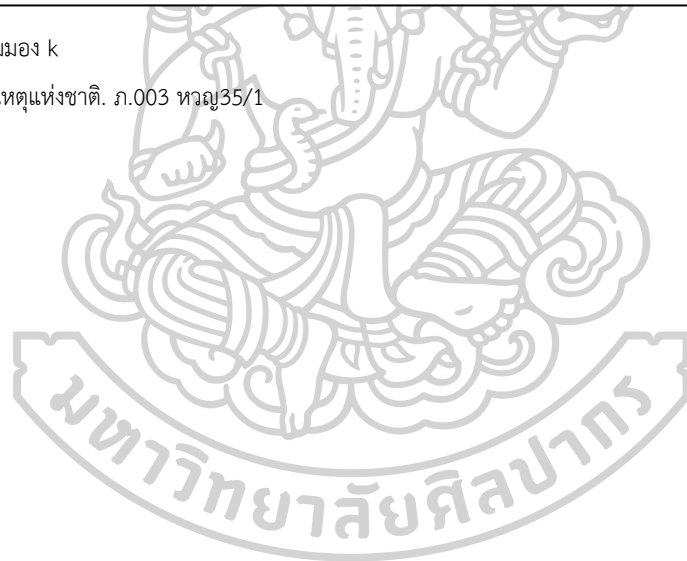

ภาพที่ 149 มุมมอง j
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ38ช/12

ภาพที่ 150 มุมมอง k

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หลง35/1

2.7 งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพถ่าย

มุมมอง a (รูปภาพที่ 152) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออก แสดงพระเมรุมาศในตำแหน่งศูนย์กลางโดยมีฉากหลังเป็นตึกถาวรวัตถุ ที่แม้ว่าจะเป็นการพระเมรุมาศแต่ยังคงแนวแกนพระเมรุให้อยู่ในแนวเดียวกับประตูทางเข้าออกของตึกถาวรวัตถุ โดยเปิดช่องทางเข้า-ออก ด้านทิศตะวันออกในแนวแกนพระเมรุ ส่วนอาคารหน้าพระเมรุมาศ คือห้องพักพระโกศที่หันด้านจั่วออกมา ด้านหน้าของภาพ คือส่วนหนึ่งของทับเกษตรที่มีลักษณะที่เป็นอาคารจั่วมีปีกนก ซึ่งต่างออกไปจากงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ และสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ที่ทำจั่วทรงเตี้ยแบบไม่มีชายคา ทั้งนี้มีการเจาะช่องแสงทำเป็นซี่ตั้ง อย่างไรก็ตามตอนปลายของทับเกษตรหากพิจารณาภาพที่ 154 ประกอบกัน จะเห็นว่ามีส่วนที่อยู่ที่มีมุมปริมาตรตามแบบแผนงานก่อนหน้า

มุมมอง b (ภาพที่ 153) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศใต้ แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลางมณฑล ด้านหน้าแสดงการกำหนดขอบเขตปริมาตรโดยเริ่มพิจารณาจากด้านขวาของภาพ คือสร้างมุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ ต่อด้วยทับเกษตรและสร้างทิศใต้ ถัดมาได้เปิดช่องทางเข้า-ออก ด้านทิศใต้ เห็นแนวถนนที่วกออกไปยังถนนหน้าพระธาตุ ถัดออกไปทางด้านซ้ายของภาพ คือแผงรั้วทำซี่ตั้งตอนบนที่โอบล้อมปริมาตรเป็นรูปสี่เหลี่ยม มองถัดเข้าไปภายในปริมาตรด้านซ้ายของภาพ คือศาลานางใน ถัดไปทางด้านหลังคือหลังคาพระที่นั่งทรงธรรมแบบจตุรมุขในตำแหน่งที่ประทับโดยมีมุขลดต่อออกไปทางด้านหลังซึ่งใช้ในการบำเพ็ญพระราชกุศล ห้องสำราญพระราชอิริยาบถ และทางเสด็จฯ เข้าสู่พระที่นั่งทรงธรรม

มุมมอง c (ภาพที่ 154) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงพระเมรุมาศในตำแหน่งศูนย์กลางมณฑล จากด้านซ้ายของภาพแสดงการกำหนดขอบเขตปริมาตรด้วยสร้างมุมและทับเกษตร ต่อด้วยแผงรั้วทำซี่ตั้งตอนบน คั่นด้วยทางเข้า-ออกมณฑลด้านทิศตะวันออก และสลับมาทางด้านขวาในลักษณะเดียวกัน โดยจากสร้างมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือต่อออกไปด้วยทับเกษตรไปยังสร้างทิศเหนือ และแผงรั้ว ทั้งนี้จะเห็นส่วนหนึ่งของพลับพลายกตั้งอยู่ด้านทิศเหนือด้วย

มุมมอง d (ภาพที่ 155) ภาพภายในปริมาตร จากถนนเวียนพระบรมศพรอบพระเมรุชั้นนอกด้านทิศเหนือมองไปด้านทิศใต้ ด้านซ้ายของภาพ คือส่วนหนึ่งของทับเกษตรที่ด้านในมีลักษณะเป็นอาคารโถง ถัดออกไป คือช่องทางเข้า-ออก ด้านทิศตะวันออก ถัดออกไป คือด้านสกัดของทับเกษตร และแนวหลังคาทับเกษตรที่วิ่งเข้าไปชนสร้างมุม ส่วนด้านขวาของภาพ คือห้องพักพระโกศุ เสาคอมสำหรับชิงสายระเดียงแขวนพระวิสูตร

มุมมอง e (ภาพที่ 156) ภาพภายในปริมาตร จากทางเข้า-ออก ด้านทิศตะวันออกมองไปด้านทิศใต้ เห็นทับเกษตรด้านทิศใต้เข้าไปชนสร้างทิศใต้ โดยด้านในของทับเกษตรทำเป็นอาคารโถง

ส่วนด้านนอกที่เป็นผนังเจาะช่องแสงเป็นซี่ตั้ง ถัดออกไป คือแผงรั้วและช่องทางเข้า-ออกทิศใต้ โดยมีเสาโคมวางขนานด้านซ้าย-ขวา

มุมมอง f (ภาพที่ 157) ภาพสัณฐานที่มีการเจาะช่องทางเข้าจากภายนอกปริมาตร ต่อด้วยแผงรั้วและเสาโคม มองเข้าไปภายในปริมาตรแสดงพระเมรุมาศที่ประดิษฐานพระจิตกาธาน

มุมมอง g (ภาพที่ 158) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมในตำแหน่งมุขลดของอาคารจตุรมุข ถัดออกไป คือหลังคามุขลดด้านยาว เชื่อมต่อด้วยปราสาทหินและศาลาลูกขุนที่มีลักษณะเป็นอาคารขวาง สังเกตที่แผงรั้วจะเห็นทิมหลังคาปราสาท

มุมมอง h (ดูภาพที่ 159) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมในตำแหน่งมุขลดของอาคารจตุรมุข ถัดออกไป คือหลังคามุขลดด้านยาว เชื่อมต่อด้วยปราสาทหินและศาลานางในที่มีลักษณะเป็นอาคารขวาง มองผ่านปราสาทหินเข้าไป ให้สังเกตหลังคาเพิงที่ยื่นออกมา คาดว่า คือส่วนที่เป็นห้องลับ

มุมมอง i (ดูภาพที่ 160) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมส่วนมุขลดของหลังคาจตุรมุข ถัดออกไป คือปราสาทหินและศาลาลูกขุนที่มีลักษณะเป็นอาคารขวาง โดยยึดหลังคายาวต่อออกไปทางด้านหลัง ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกันตั้งแต่งงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ มองผ่านปราสาทหินเข้าไป ให้สังเกตหลังคาเพิงที่ยื่นออกมา คาดว่า คือส่วนที่เป็นห้องลับ นอกจากนี้ส่วนที่ติดกับแผงรั้วด้านทิศเหนือ คือทิมมีหลังคาปราสาทคลุม

มุมมอง j (ดูภาพที่ 161) มุขที่ประทับบนพระที่นั่งทรงธรรม ถัดลึกเข้าไป คือที่สำหรับบำเพ็ญพระราชกุศล ด้านท้าย คือทางเข้าห้องสำราญพระราชอิริยาบถ

มุมมอง k (ดูภาพที่ 162) แสดงส่วนห่อมฐานพระเมรุด้านที่ตรงข้ามกับพระที่นั่งทรงธรรม โดยกำหนดแนวสวนห่อมจากลูกตั้งบันไดขั้นแรก

มุมมอง l (ดูภาพที่ 163) แสดงส่วนห่อมฐานพระเมรุด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ โดยกำหนดแนวสวนห่อมจากลูกตั้งบันไดในลักษณะเดียวกับมุมมอง k

มุมมอง m (ดูภาพที่ 164) ภาพด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าไปยังพระเมรุ เห็นแนวถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน และแนวถนนโค้งแยกออกมายังถนนเวียนรอบพระบรมศพรอบพระเมรุชั้นนอก ด้านขวาของภาพ คือสวนห่อมในแนวแกนเดียวกับพระเมรุมาศ โดยสังเกตเสาไฟที่อยู่ ณ ตำแหน่งศูนย์กลางสวนห่อม

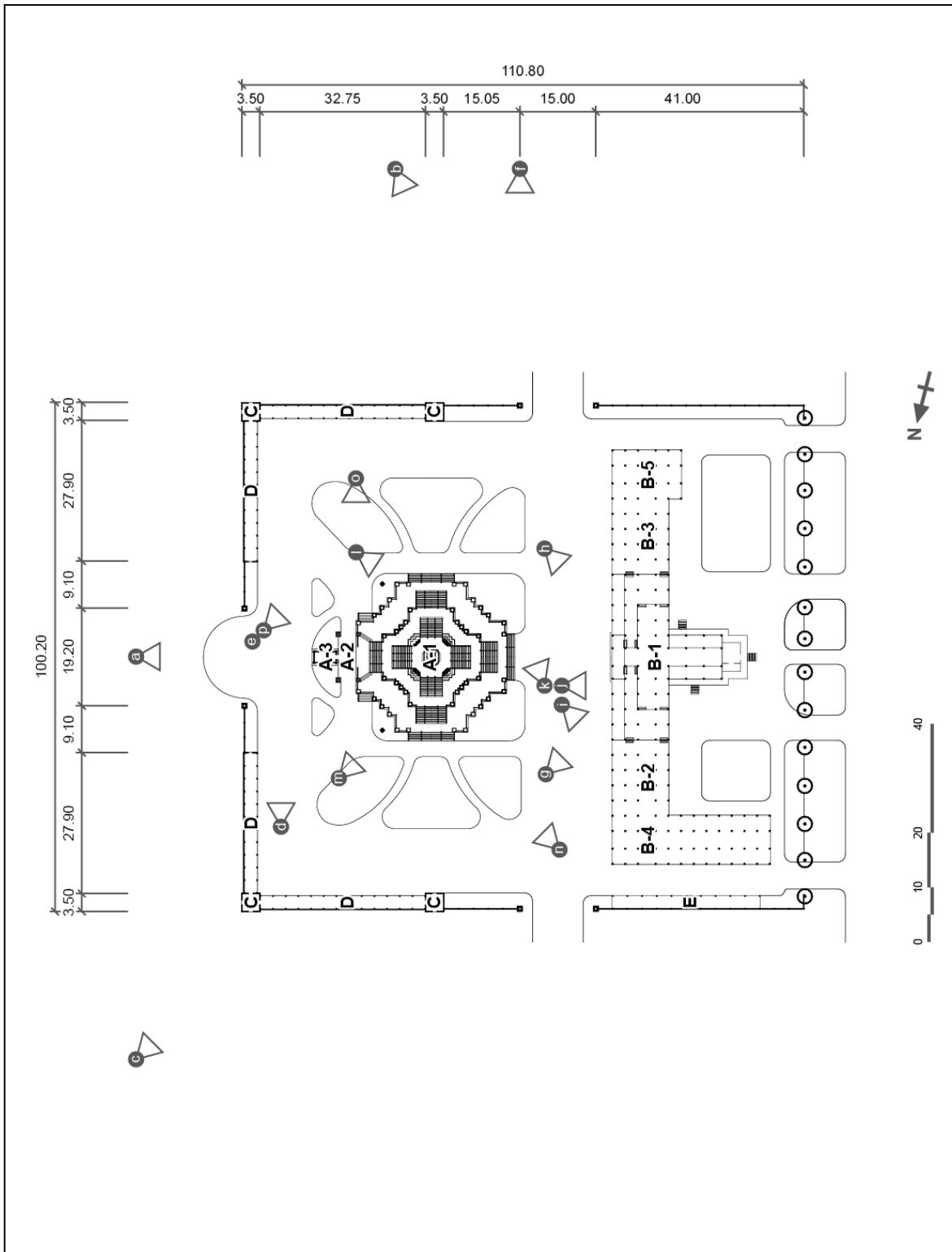
มุมมอง n (ดูภาพที่ 165) ภาพด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือเข้าไปยังพระเมรุ เห็นแนวถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน และแนวถนนโค้งที่แยกออกมายังถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอก ทั้งนี้ภาพที่ 164-165 จากมุมมองด้านทิศเหนือ บ่งบอกว่าลักษณะของถนนโค้งที่แยกออกจากถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นในทั้งด้านซ้าย และด้านขวา มีลักษณะเหมือนกันกับแบบผังบริเวณงานพระเมรุรัชกาลที่ 8

มุมมอง o (ดูภาพที่ 166) ภาพภายในมณฑลพิธีบริเวณทางเข้า-ออก ด้านทิศตะวันออก มองไปยังทิศใต้ เห็นชวชนแห่พระบรมศพบนถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอก ถัดเข้าไปทางด้านขวา คือ

แนวสวนหย่อมในแนวแกนเดียวกับพระเมรุโดยสังเกตที่เสาไฟซึ่งตั้งอยู่กลางสวนหย่อม ด้านซ้ายและ
ด้านขวาของสวนหย่อม คือถนนโค้งที่แยกออกจากถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน
จากภาพนี้ทำให้ได้ข้อสรุปว่าลักษณะการจัดสวนหย่อมด้านทิศเหนือ และทิศใต้นั้นมีลักษณะเดียวกัน
และเหมือนกันกับแบบผังบริเวณงานพระเมรุมาศ รัชกาลที่ 8

ภาพที่ 167 แสดงพระจิตกาธานประดิษฐานบนพระเมรุมาศ

ภาพที่ 151 A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกษฐ์ A-3 ที่พักพระโกษฐ์ B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลด้านเหนือ B-3 มุขลด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส้าง D ทับเกษตร

ภาพที่ 152 มุมมอง a
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ภาพที่ 153 มุมมอง b
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

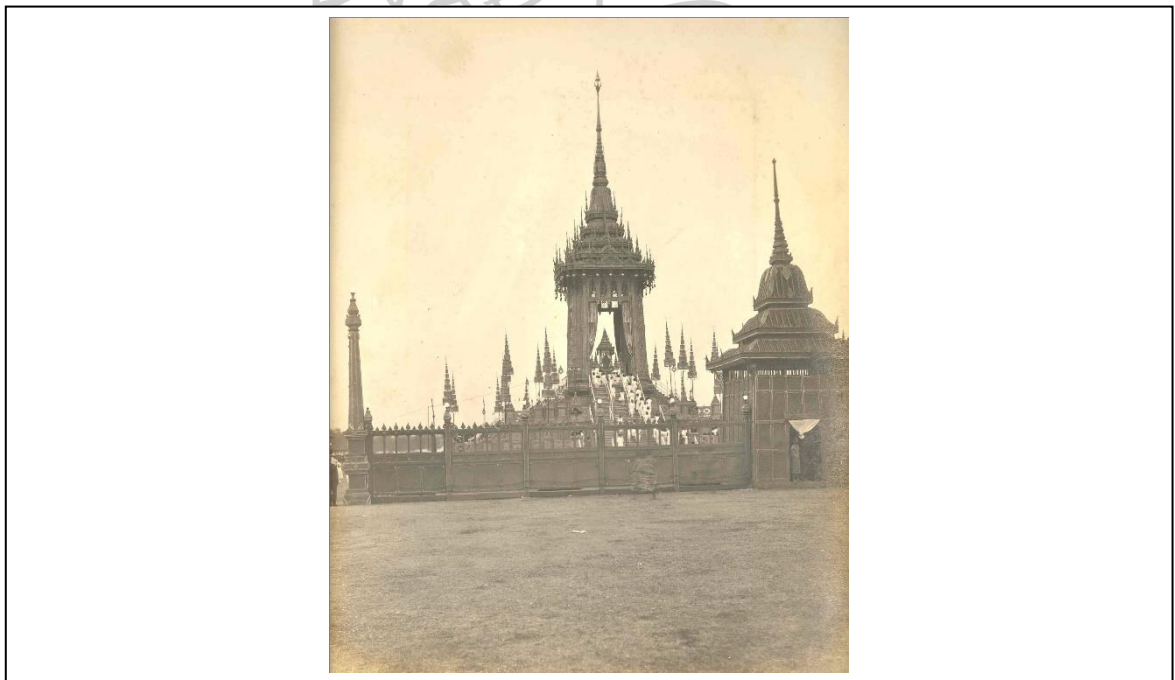
ภาพที่ 154 มุมมอง c
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ภาพที่ 155 มุมมอง d
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 036-004 ภ.รพท.36/4

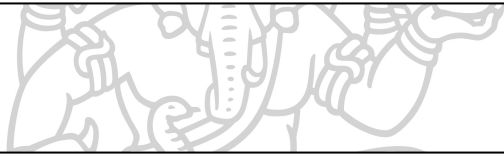
ภาพที่ 156 มุมมอง e
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 157 มุมมอง f
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 158 มุมมอง g
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 159 มุมมอง h
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

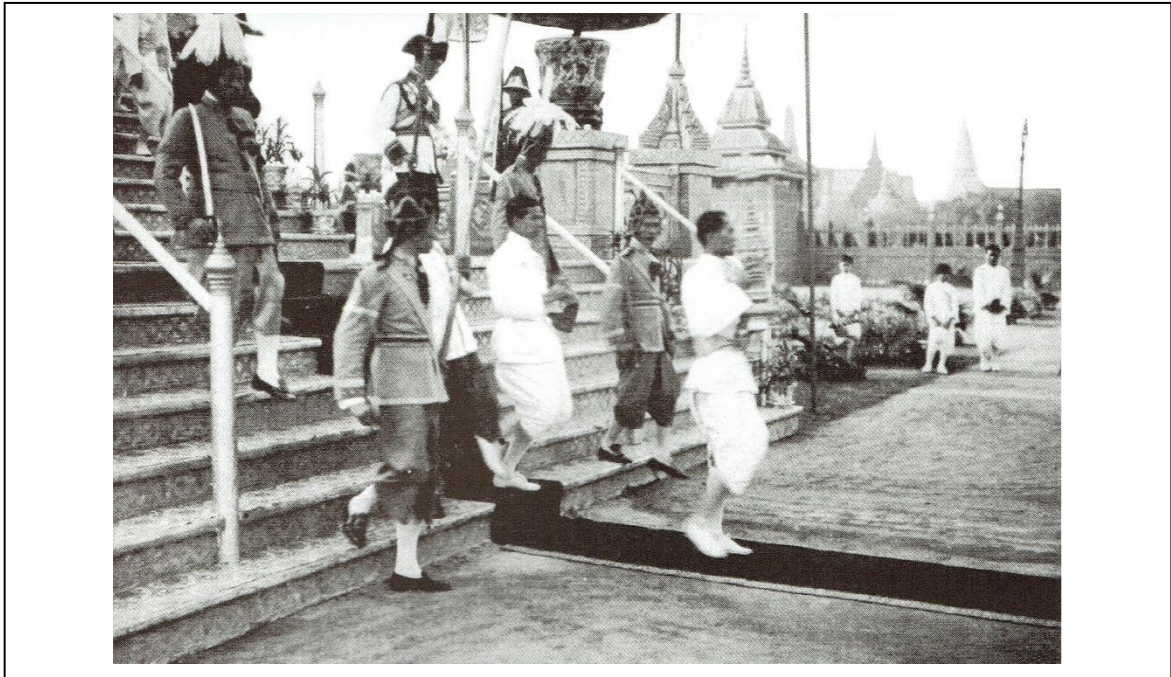

ภาพที่ 160 มุมมอง i
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

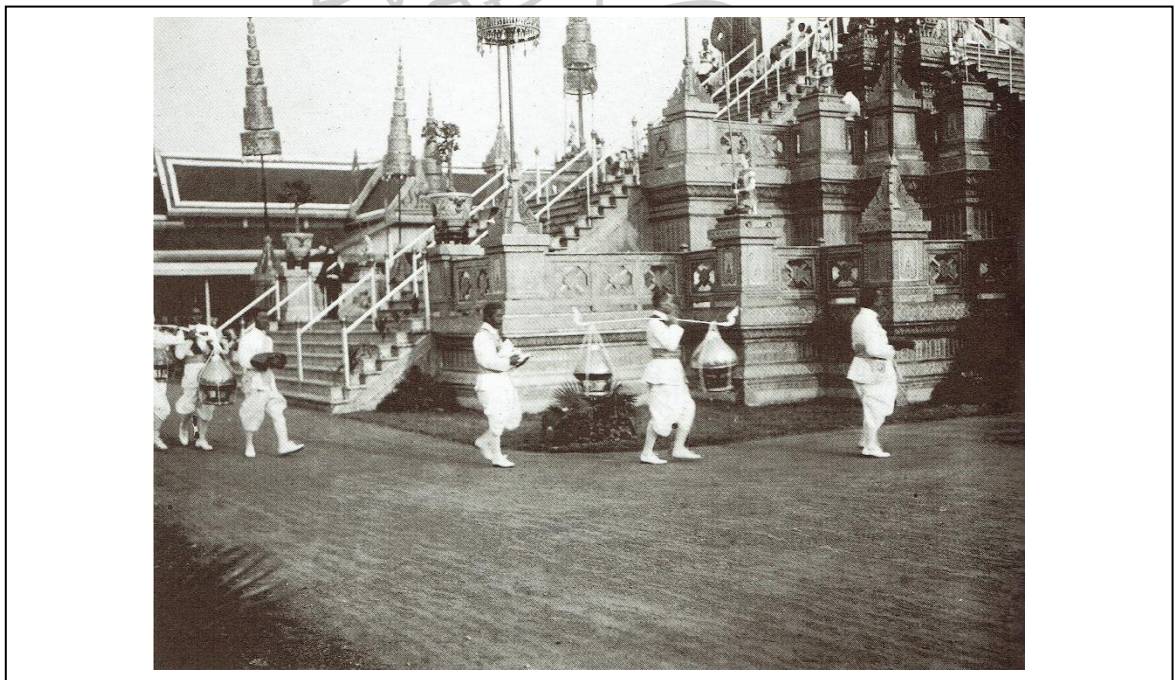
ภาพที่ 161 มุมมอง j
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 162 มุมมอง ก

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 184.

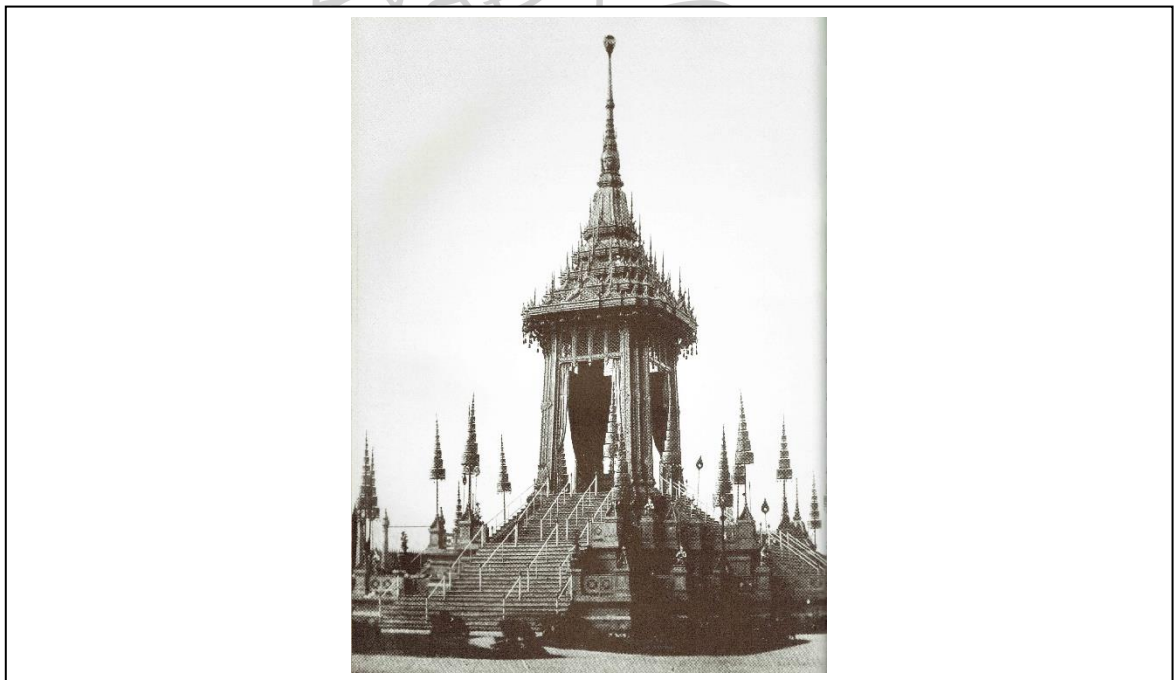
ภาพที่ 163 มุมมอง ๓

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 184.

ภาพที่ 164 มุมมอง m

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 175.

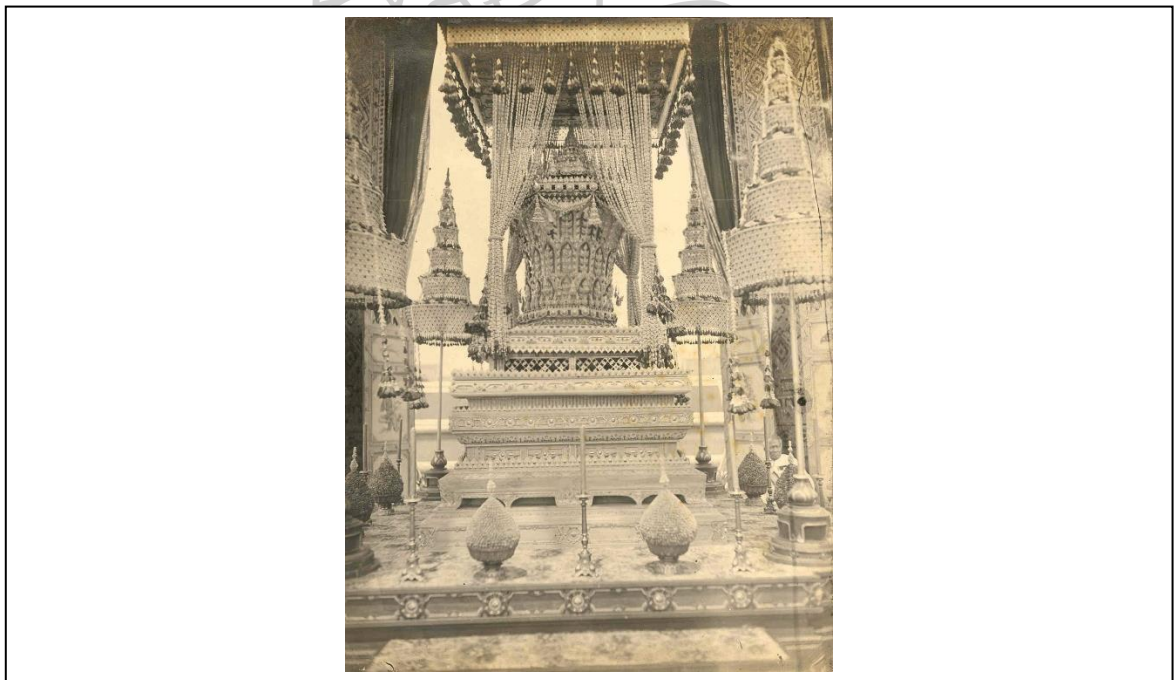

ภาพที่ 165 มุมมอง n

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 172.

ภาพที่ 166 มุมมอง ๐
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ภาพที่ 167 พระโกษฐ์จันทน์ในพระจิตกาธานประดิษฐานในพระเมรุ
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

2.8 งานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี

แบบผังบริเวณ : มาตราส่วน 1:500 แสดงขอบเขตรอบนอกปริมณฑล

มาตราส่วน 1:200 แสดงขอบเขตเฉพาะภายในปริมณฑล

ภาพถ่าย

มุมมอง a (ภาพที่ 169) ภาพปริมณฑลงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออก แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลางมณฑล มีศาลาขนานบ้ายขวาในแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้ แขนงเดียวกับพระเมรุ ถัดออกมาด้านหน้าพระเมรุ คือห้องพักพระโกษฐ์หันด้านยาวโดยมีซุ้มประตูทางเข้าฉากหลัง คือตึกถาวรวัตถุ ที่แนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตกของพระเมรุตรงกับประตูทางเข้า-ออกของตึกถาวรวัตถุ ด้านหน้าของภาพ คือศาลาคู่หน้าที่วางตัวต่อออกมาจากทับเกษตร กำแพงรั้วและเสาโคมขนานทางเข้า-ออก ด้านทิศตะวันออก

มุมมอง b (ภาพที่ 170) ภาพปริมณฑลงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศเหนือ แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลางมณฑล มีศาลาขนานบ้ายด้านทิศเหนืออยู่ในแนวแกนเดียวกัน และห้องพักพระโกษฐ์ทางด้านซ้ายของภาพในอีกแนวแกนหนึ่ง ด้านหน้าจากทางซ้ายของภาพแสดงการกำหนดขอบเขตปริมณฑลด้วยแนวทับเกษตร สร้างทิศเหนือ กำแพงรั้วและเสาโคม โดยเปิดช่องทางเข้า-ออก ด้านทิศเหนือ ถัดมา คือเสาโคม และกำแพงรั้วที่ยาวต่อเนื่องโอบล้อมปริมณฑลไปทางทิศตะวันตก ทั้งนี้สังเกตเห็นใช้หลังคาปรางค์บัวต้วขนานไปกับแนวกำแพงรั้ว ส่วนอาคารภายในปริมณฑลทางด้านขวา คือศาลาลูกขุน ถัดเข้าไป คือพระที่นั่งทรงธรรมส่วนหลังคาจตุรมุข

มุมมอง c (ภาพที่ 171) ภาพปริมณฑลงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลางมณฑล ด้านซ้ายของภาพแสดงการกำหนดขอบเขตปริมณฑลด้วยสร้าง ทับเกษตร ศาลาคู่หน้า กำแพงรั้วและเสาโคม โดยเปิดทางเข้า-ออก ด้านทิศตะวันออก ส่วนทางด้านขวาใช้รูปแบบการกำหนดปริมณฑลลักษณะเดียวกันจนถึงสร้างมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ก่อนที่จะหักฉากต่อออกไปด้วยทับเกษตร สร้างทิศเหนือ กำแพงรั้วและเสาโคม

มุมมอง d (ภาพที่ 172) ภาพภายในปริมณฑลจากบริเวณทางเข้าด้านทิศเหนือมองออกไปที่ทางเข้าทิศตะวันออก ด้านซ้ายของภาพ คือส่วนหนึ่งของสร้างทิศเหนือ ถัดออกไป คือทับเกษตรด้านทิศตะวันออกที่แนวทับเกษตรไปจรดยังศาลาคู่หน้า ต่อด้วยกำแพงรั้วและเสาโคม โดยที่ด้านในของทับเกษตรทำเป็นอาคารโถง ส่วนด้านนอกทำเป็นผนังกันเจาะช่องแสง

มุมมอง e (ภาพที่ 173) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมในตำแหน่งอาคารจตุรมุข หลังคาซ้อน 2 ให้สังเกตเห็นมุขลดด้านหน้ามีปีกล้อมสามด้าน แต่มีการตั้งเสารับจั่วโดยตัดส่วนปีกนกช่วงกลางออก ถัดออกมาทางด้านขวาเชื่อมต่ออาคารจตุรมุขด้วยปราสาททิศเหนือไปยังศาลาลูกขุน ส่วนทางด้านซ้ายเชื่อมต่อด้วยปราสาทใต้ไปยังศาลานางใน

มุมมอง f (ภาพที่ 174) ภาพถ่ายพระที่นั่งทรงธรรมส่วนหลังคาจตุรมุขที่แสดงการเชื่อมต่อระหว่างปราสาทใต้กับศาลานางในที่เป็นอาคารขวาง

มุมมอง g (ภาพที่ 175) ภาพจากทางเข้า-ออก ทิศเหนือไปยังพระเมรุ เห็นแนวสวนหย่อมฐานพระเมรุและศาลาขนาบข้าง ถัดออกมา คือแนวถนนโค้งเวียนรอบพระเมรุชั้นใน และถนนที่ตัดโค้งจากถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอกไปยังถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน โดยมีสวนหย่อมคั่น ถัดออกมาด้านซ้ายของภาพ คือสวนหย่อมรูปหยดน้ำที่กำหนดแนวถนนเข้าไปยังทางเชิญพระโกศสู่ด้านทิศตะวันออก

มุมมอง h (ภาพที่ 176) ด้านซ้ายของภาพ คือถนนเวียนรอบพระเมรุหน้าพระที่นั่งทรงธรรม จากทางเข้าทิศใต้ เป็นอีกมุมมองหนึ่งที่เห็นสวนหย่อมฐานพระเมรุ และแนวถนนต่างๆ ในลักษณะเดียวกับด้านทิศเหนือ

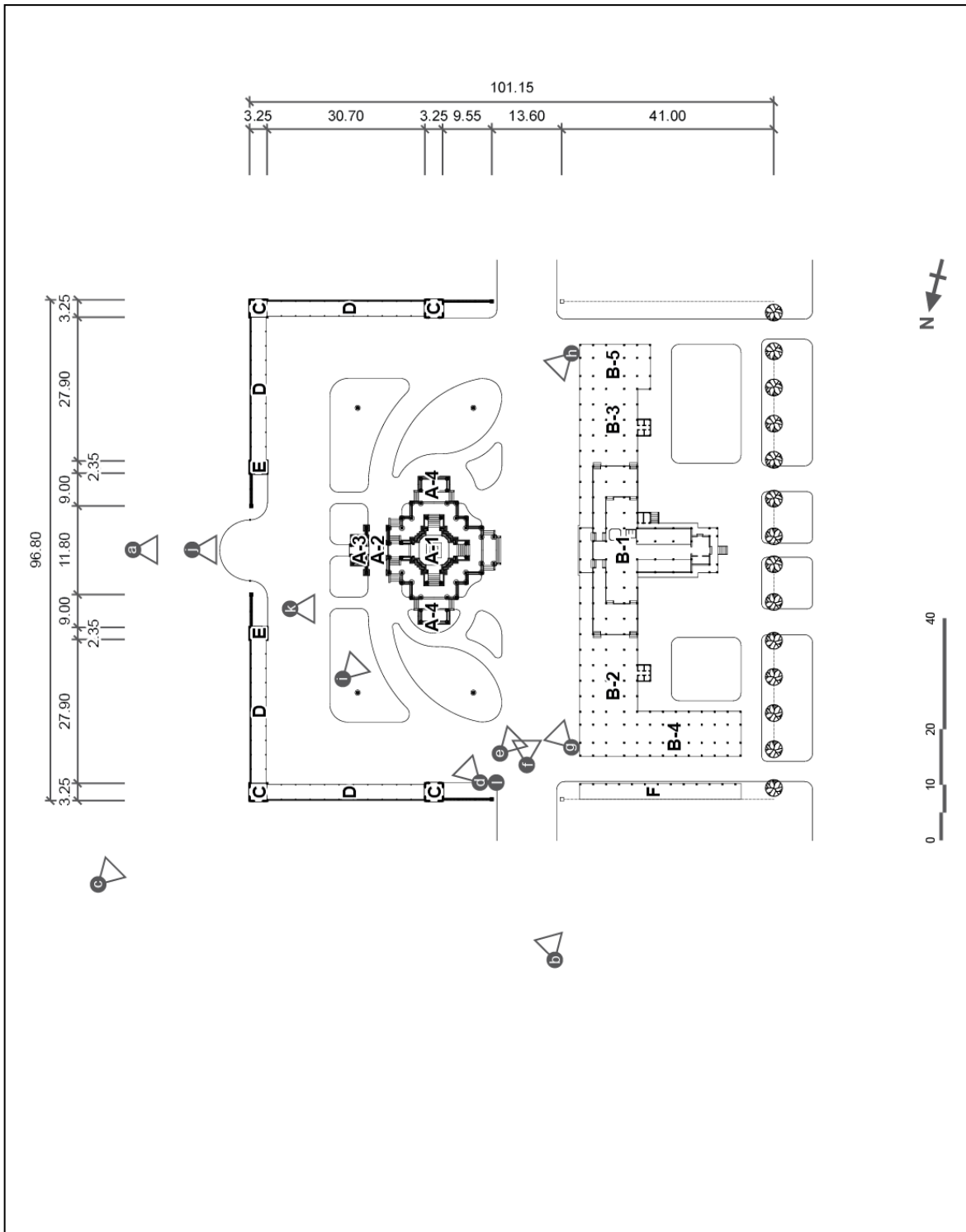
มุมมอง i (ภาพที่ 177) จากด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าไปยังพระเมรุ อาคารด้านหน้าคือศาลาขนาบข้างพระเมรุและถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน โดยมีสวนหย่อมคั่น ถัดออกมา คือถนนโค้งถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอกเข้าไปยังทางเชิญพระโกศสู่

มุมมอง j (ภาพที่ 178) จากด้านทิศตะวันออกเข้าไปยังห้องพักพระโกศหน้าพระเมรุ มีสวนหย่อมขนาบซ้ายขวา เปิดทางเข้าตรงกลางไปยังซุ้มประตูห้องพักพระโกศ ถัดจากแนวสวนหย่อมทั้งด้านซ้าย และด้านขวา คือถนนที่ตัดเป็นเส้นตรงเข้าไปยังถนนทางเชิญพระโกศสู่

มุมมอง k (ภาพที่ 179) ขยายมุมมองต่อเนื่องจากภาพที่ 100 ด้านหน้าของภาพประกอบ คือถนนที่ตัดเป็นเส้นตรงเข้าไปยังถนนทางเชิญพระโกศสู่ ถัดลึกเข้าไป คือถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นในที่แนวถนนโค้งต่อเนื่องเฉียงมาทางศาลาขนาบข้างพระเมรุ

มุมมอง l (ภาพที่ 180) ภาพถนนเวียนรอบพระเมรุบริเวณทิศเหนือมองออกไปยังทิศตะวันออก ด้านขวาของภาพ คือสวนหย่อมทิศตะวันออกเฉียงเหนือและแนวถนนโค้งไปยังทางเชิญพระโกศสู่

ภาพที่ 168 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกศฐ์ A-3 ที่พักพระโกศฐ์ A-4 ศาลา B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลด้านเหนือ B-3 มุขลด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส้วม D ทับเกษตร E ศาลาคู่หน้าทับเกษตร

ภาพที่ 169 มุมมอง a

ที่มา ห้องสมุดตำราโบราณภาพ. R180-022

ภาพที่ 170 มุมมอง b

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 203.

ภาพที่ 171 มุมมอง c

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 204.

ภาพที่ 172 มุมมอง d

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ก.003 หวญ37/11

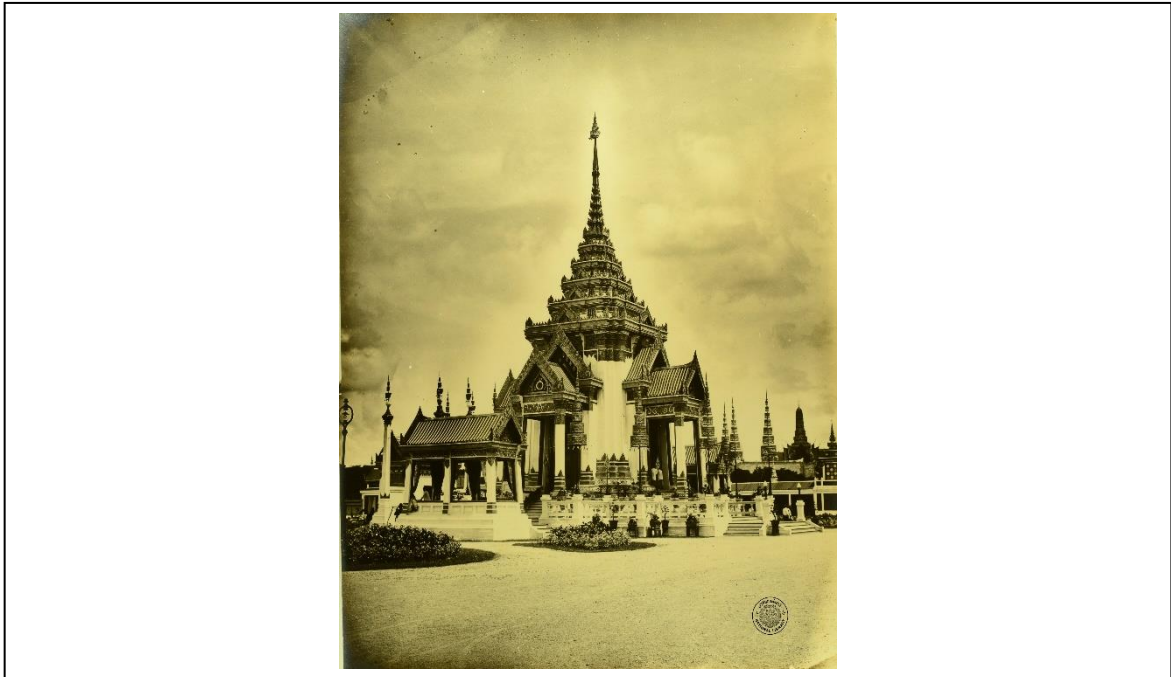
ภาพที่ 173 มุมมอง e

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 220.

ภาพที่ 174 มุมมอง f

ที่มา ห้องสมุดดำรงราชานุภาพ. R180-030

ภาพที่ 175 มุมมอง g

ที่มา ห้องสมุดตำราโบราณภาพ. R180-025

ภาพที่ 176 มุมมอง h

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 204.

ภาพที่ 177 มุมมอง i

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 205.

ภาพที่ 178 มุมมอง j

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 201.

ภาพที่ 179 มุมมอง ก

ที่มา หม่อมราชวงศ์ แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2, 220.

ภาพที่ 180 มุมมอง ๓

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ37/11

2.9 งานพระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุ พันธุวงศ์วรเดช

แบบผังบริเวณ : มาตราส่วน 1:200 แสดงขอบเขตเฉพาะภายในปริมณฑล

ภาพถ่าย

มุมมอง a (ดูภาพที่ 182) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออก แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลาง ด้านหน้าพระเมรุ คือห้องพักพระโกษฐ์ด้านยาวโดยมีซุ้มประตูทางเข้า ฉากหลัง คือตึกถาวรวัตถุ ที่แนวแกนพระเมรุทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก ตรงกับประตูทางเข้า-ออก ตึกถาวรวัตถุ ด้านหน้าของภาพ คือทางเข้าด้านทิศตะวันออก โดยมีอาคารยอดคู่หน้า และแผงรั้วกำหนดขอบเขตปริมณฑล

มุมมอง b (ดูภาพที่ 183) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศเหนือ แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลางมณฑล ด้านหน้าจากทางซ้ายของภาพ แสดงการกำหนดขอบเขตปริมณฑลด้วยส้วงและทับเกษตรที่มีลักษณะเป็นมุขยื่นออกมาในลักษณะหักฉาก ต่อด้วยแผงรั้วลักษณะหักฉากเช่นเดียวกัน ต่อด้วยส้วงทิศเหนือและทับเกษตรในลักษณะที่เป็นมุขยื่นออกมาทั้งสองข้าง ต่อด้วยแผงรั้ว โดยเปิดช่องทางเข้าออกด้านทิศเหนือ ต่อออกไป คือแผงรั้วที่ยาวต่อเนื่องและโอบล้อมไปทางด้านทิศตะวันตก ทั้งนี้สังเกตเห็นหลังคาทิมที่ขนานไปกับแนวรั้ว ส่วนอาคารภายในปริมณฑลด้านขวา คือศาลาลูกขุน ถัดเข้าไป คือพระที่นั่งทรงธรรมส่วนหลังคาจตุรมุข

มุมมอง c (ดูภาพที่ 184) เป็นมุมมองที่ต่อเนื่องจากมุมมอง b แสดงแผงรั้วกั้นขอบเขตปริมณฑลต่อเนื่องไปทางด้านทิศตะวันตก

มุมมอง d (ดูภาพที่ 185) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลางปริมณฑล ทั้งนี้จากภาพแสดงการกำหนดขอบเขตปริมณฑลด้วยส้วงและทับเกษตรลักษณะหักฉากเป็นย่อมุมกลาง ต่อด้วยแผงรั้วที่มีลักษณะหักฉากเช่นเดียวกันเกิดเป็นย่อมุมทั้งด้านซ้าย และด้านขวา ต่อด้วยส้วงและทับเกษตรในแนวยาวโดยวางตัวยกออกมาซึ่งเห็นได้จากด้านขวาของภาพ ส่วนด้านซ้ายของภาพ คืออาคารยอดคู่หน้าต่อด้วยแผงรั้วที่วางตัวยกออกมาเช่นเดียวกัน ทำให้ภาพรวมของมุมปริมณฑลจะมีลักษณะผังแบบย่อมุมแบบ 5 มุม ทั้งนี้มีการเปิดทางเข้า-ออก ด้านทิศตะวันออก และมีการกำหนดปริมณฑลด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ในลักษณะเดียวกัน

ภาพที่ 186 ภาพบริเวณลานศาลานาคสำหรับตั้งแท่นบุษบกเครื่องสังเค็ด ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เพิ่มเติมขึ้นมาจากงานพระเมรุครั้งก่อนๆ โดยภาพที่ 187 แสดงการใช้งานโดยตั้งบุษบกเครื่องสังเค็ดงานพระเมรุ เช่น ผ้าไตรและเครื่องอัฐบริวาร

มุมมอง e (ดูภาพที่ 188) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมในตำแหน่งอาคารจตุรมุขหลังคาซ้อน ชั้น 2 ชั้นลดด้านหน้ามีปีกล้อมสามด้าน ตั้งเสารับจั่วโดยตัดส่วนปีกนกช่วงกลางออก ทางด้านซ้ายของภาพ แสดงการเชื่อมต่อจากหลังคาจตุรมุขด้วยปราทิกใต้ไปยังศาลานางในที่มีลักษณะเป็นอาคารขวาง ส่วน

ทางด้านขวามีการเชื่อมต่อในลักษณะเดียวกันไปยังศาลาลูกขุน ถัดออกไปจะเห็นหลังคาทิม มีลักษณะเป็นหลังคาจั่วทรงเตี้ยขนาดเล็กลงไปตามแนวผังรั้ว

มุมมอง f (ดูภาพที่ 189) ภาพจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือเข้าไปยังพระเมรุ ด้านซ้ายของภาพ แสดงฐานชาลานาคยื่นออกมาจากฐานชลาพระเมรุ มีทางขึ้น-ลงทั้งสี่ทิศตามแบบผังบริเวณ ทั้งนี้จะเห็นสวนหย่อมรอบฐานพระเมรุและฐานชาลานาค

ด้านหน้าของภาพ คือถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอกด้านหน้าพระที่นั่งทรงธรรม ถัดเข้าไปคือถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน โดยมีถนนที่ตัดเฉียงตรงเข้าไปเชื่อมถึงกัน ด้านขวาของภาพ คือทางเสด็จฯ จากพระที่นั่งทรงธรรมขึ้นสู่พระเมรุ โดยมีสวนหย่อมวงนอกกันแนวถนน

มุมมอง g (ดูภาพที่ 190) ภาพพระเมรุหน้าพระที่นั่งทรงธรรม แสดงชานพักทางเสด็จฯ ขึ้นสู่พระเมรุ เห็นแนวสวนหย่อมฐานพระเมรุและถนนเวียนพระเมรุชั้นใน

มุมมอง h (ดูภาพที่ 191) ภาพถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอกด้านทิศเหนือ ต่อเนื่องไปยังพระที่นั่งทรงธรรม เห็นแนวสวนหย่อมรอบนอก และแนวถนนที่ตัดตรงเข้าไปยังฐานชาลานาคทิศเหนือตัดกับถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน

มุมมอง i (ดูภาพที่ 192) ภาพจากถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอกทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือมองเข้าไปยังพระเมรุ ด้านซ้ายของภาพ คือเสาโคมบริเวณทางเชิญพระโกษฐ์ ด้านขวา คือฐานชาลานาคตั้งบุษบกเครื่องสังเค็ด สังเกตแนวถนนโค้งและตรงเข้าไปยังทางเชิญพระโกษฐ์ ตัดกับถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน ด้านหน้าของภาพ คือสวนหย่อมวงนอกที่กั้นระหว่างแนวถนนเวียนรอบพระเมรุและถนนทางเชิญพระโกษฐ์

มุมมอง j (ดูภาพที่ 193) ภาพจากทางเข้าทิศตะวันออกไปยังพระเมรุ เห็นห้องพักพระโกษฐ์ แนวสวนหย่อมข้างห้องพักพระโกษฐ์ แนวถนนทางเชิญพระโกษฐ์ และแนวถนนที่ตัดเข้าไปยังบันไดฐานชาลานาคทั้งสองข้าง

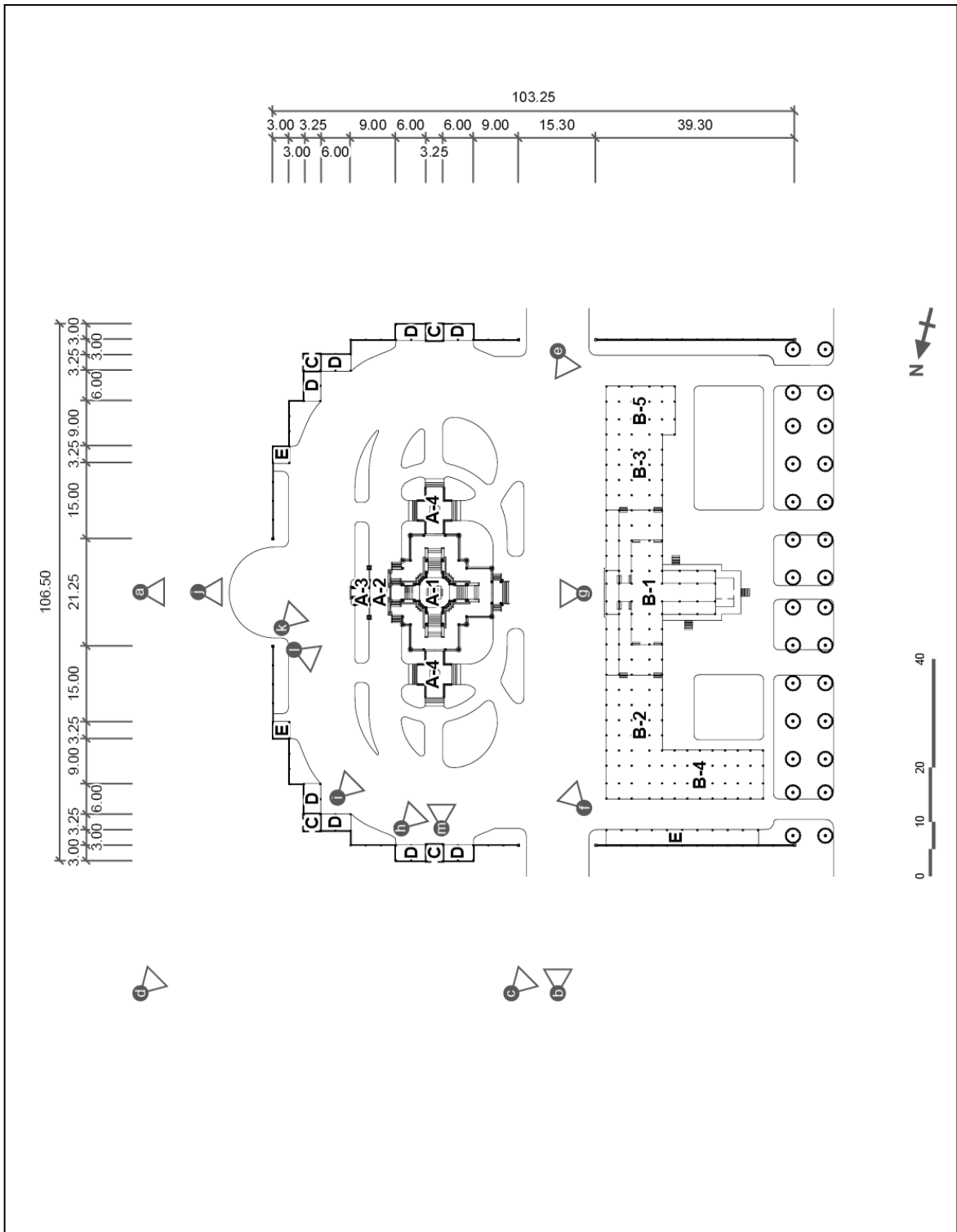
มุมมอง k (ดูภาพที่ 194) ภาพภายในปริณทลบริเวณทางเข้าด้านทิศตะวันออกมองไปยังทิศใต้ ด้านหน้าของภาพ คือถนนเวียนรอบพระเมรุ และถนนทางเทียบพระโกษฐ์ โดยมีสวนหย่อมที่ต่อออกมาจากด้านข้างห้องพักพระโกษฐ์วางตัวเป็นแนวยาวไปตลอดจนสุดวงโค้งของถนน โดยมีถนนตัดผ่านตรงเข้าไปยังบันไดฐานชาลานาค

มุมมอง l (ดูภาพที่ 195) ภาพภายในมณฑลพิธีจากถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอกด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปยังบริเวณศาลาลูกขุน ด้านหน้าของภาพ คือถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอก โดยมีแนวถนนที่ตัดผ่านแนวสวนหย่อมรอบนอกตรงเข้าไปยังบันไดฐานชาลานาค ทั้งนี้จะเห็นแนวถนนทางเทียบพระโกษฐ์ตัดจากแนวสวนหย่อมเข้าไป ให้สังเกตที่ด้านขวาของภาพลึกเข้าไป คือแนวถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นในที่ตัดกับถนนที่ตัดตรงจากถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอกไปยังบันไดฐานชาลานาคทิศเหนือ

มุมมอง m (ดูภาพที่ 196) ภาพจากด้านทิศเหนือมองเข้าไปยังพระเมรุ แสดงถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอก และถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นในโดยมีสวนหย่อมรอบนอกคั่น นอกจากนี้ยังแสดงแนวถนนที่ตัดตรงเข้าไปยังบันไดซาลานาคทิศเหนือ

ภาพที่ 197 มุมมองภายในปริมณฑลออกไปทางทิศตะวันออก เห็นทับเกษตรและอาคารยอดคูหน้า

ภาพที่ 181 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถายพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกษฐ์ A-3 ที่พักพระโกษฐ์ A-4 ซาลานาคตั้งบุษบกเครื่องสังเค็ด B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลดด้านเหนือ B-3 มุขลดด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลา นางใน C ส้วม D ทับเกษตร E อาคารยอดคู้หน้าทับเกษตร

ภาพที่ 182 มุมมอง a

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ37/2

ภาพที่ 183 มุมมอง b

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ37/2

ภาพที่ 184 แฉงรื้อต่อเนื่องจากมุมมอง b
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ37/8

ภาพที่ 185 มุมมอง c
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ37/2

ภาพที่ 186 มุมมอง d

ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

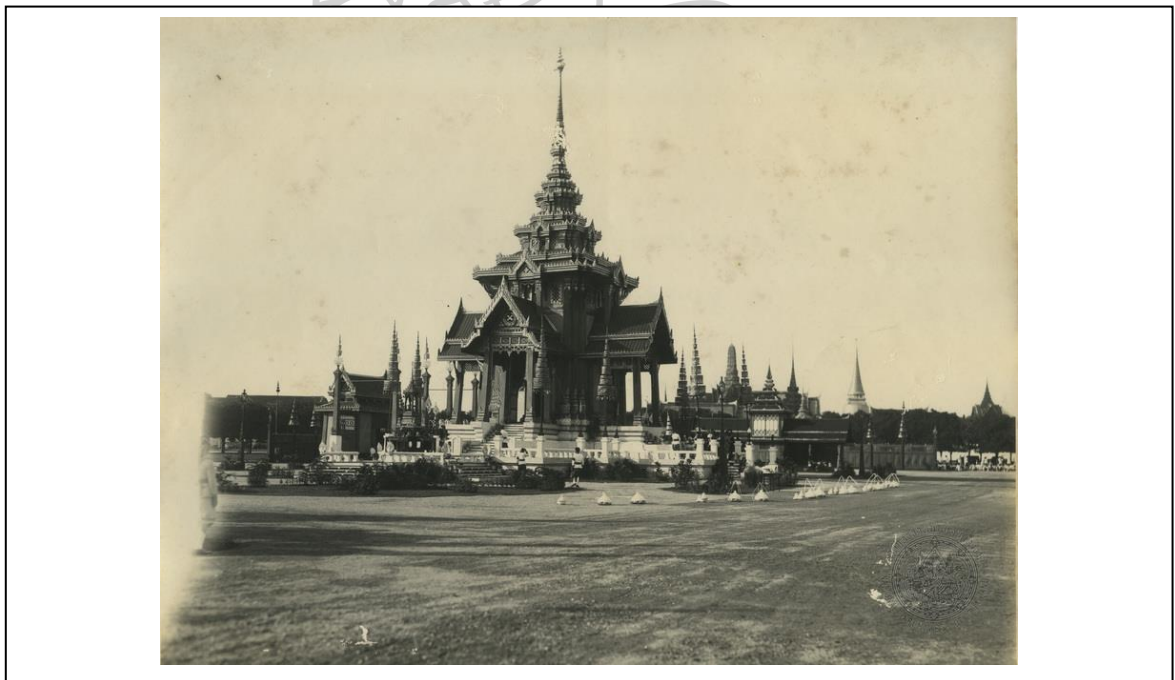
ภาพที่ 187 บุชบกเครื่องสังเค็ด

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ36/4

ภาพที่ 188 มุมมอง e

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ37/11

ภาพที่ 189 มุมมอง f

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ37/7

ภาพที่ 190 มุมมอง g

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ37/2

ภาพที่ 191 มุมมอง h

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หวญ37/1

ภาพที่ 192 มุมมอง i

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ37/10

ภาพที่ 193 มุมมอง j

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ37/10

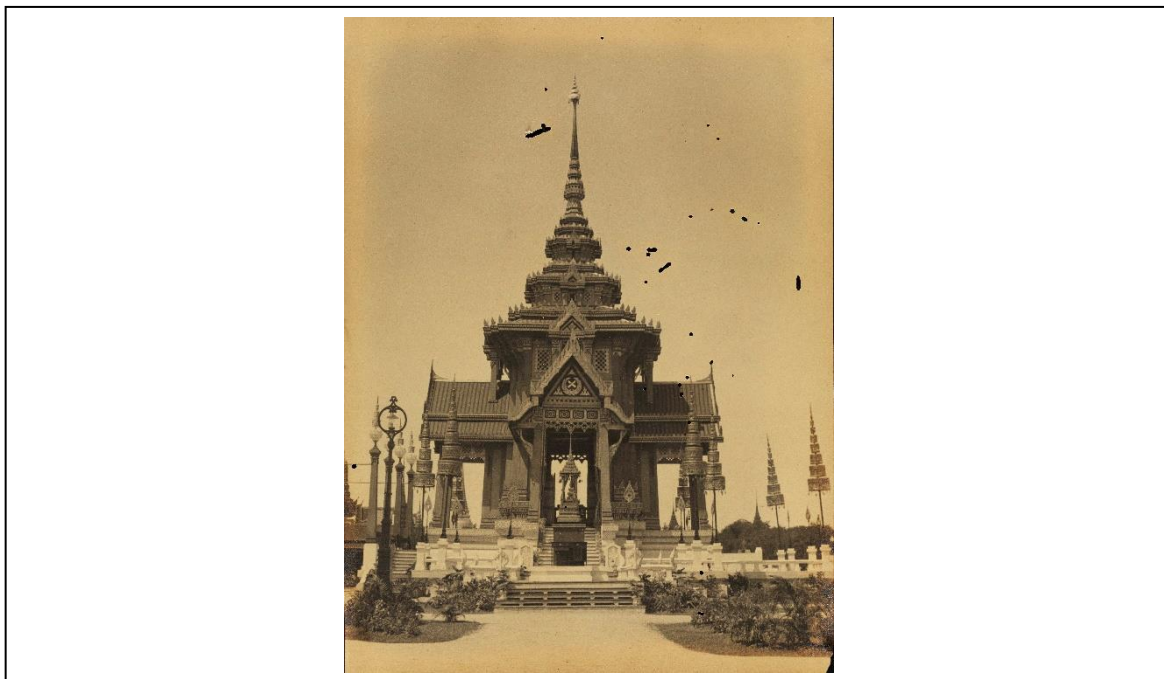
ภาพที่ 194 มุมมอง k

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ37/7

ภาพที่ 195 มุมมอง l

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ37/7

ภาพที่ 196 มุมมอง m

ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 197 มุมมองภายในบริเวณตลอดไปทางทิศตะวันออก เห็นทับเกษตรและอาคารยอดคู้หน้า

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ภ.003 หนวญ37/11

2.10 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอลกุลเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์

แบบผังบริเวณ : มาตรฐาน 1:200 แสดงขอบเขตเฉพาะภายในปริมณฑล

ภาพถ่าย

มุมมอง a (ภาพที่ 199) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออก เห็นพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลาง ด้านหน้าพระเมรุ คือห้องพักพระโกษฐ์ โดยมีฉากหลังเป็นตึกถาวรวัตถุ ที่แนวแกนพระเมรุตรงกับแนวประตูของตึกถาวรวัตถุ ด้านหน้าของภาพแสดงทางเข้าด้านทิศตะวันออก มีแผงรั้วกำหนดเขตปริมณฑลด้านซ้ายและด้านขวา โดยมีอาคารยอดขนาดเล็กอยู่ถัดออกไป ทั้งนี้แนวแผงรั้วถัดออกไปจากอาคารนั้นมีการร่นระนาบลึกเข้าไปทั้งสองข้างก่อนหักศอกไปชนกับสิ่งมุงมุงปริมณฑล

มุมมอง b (ภาพที่ 200) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศเหนือ แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลางปริมณฑล ด้านหน้าของภาพจากทางซ้ายแสดงการกำหนดขอบเขตปริมณฑลด้วยสิ่งมุงและทับเกษตรที่มีลักษณะเป็นมุขยื่นออกมาในลักษณะหักศอก ต่อด้วยแผงรั้วลักษณะหักศอกเช่นเดียวกัน ต่อด้วยทับเกษตรในลักษณะมุขยื่นออกจากสิ่งทิศเหนือทั้งสองข้าง ถัดออกมา คือแผงรั้ว และเสาโคม โดยเปิดช่องทางเข้าออกด้านทิศเหนือ ถัดมากอีกด้านหนึ่งกำหนดปริมณฑลด้วยเสาโคมและแผงรั้วที่ยาวต่อเนื่องไปทางด้านทิศตะวันตก ทั้งนี้หลังแผงรั้วจะสังเกตเห็นหลังคาทิมที่ชันขึ้นไปกับแนวรั้ว ส่วนอาคารภายในปริมณฑลด้านขวาของภาพคือศาลาลูกขุน ถัดเข้าไปคือพระที่นั่งทรงธรรมส่วนหลังคาจตุรมุข

มุมมอง c (ภาพที่ 201) ภาพมณฑลพิธีงานพระเมรุจากท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ แสดงพระเมรุในตำแหน่งศูนย์กลางปริมณฑล ทั้งนี้การกำหนดขอบเขตปริมณฑลด้วยสิ่งและทับเกษตร และแผงรั้วนั้นอยู่ในลักษณะแผนผังย่อมุมแบบ 5 มุม เช่นเดียวกับงานสมเด็จพระยาภาณุเกล้าเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุเกล้าเจ้าฟ้าฯ ใช้สิ่งมุงออกมุขแบบหักฉากเป็นย่อมุมกลาง แผงรั้วเป็นย่อมุมขนานข้างทั้งสองด้าน โดยมีการยกแนวต่อออกมาด้านหน้า หรือด้านทิศตะวันออกด้วยอาคารยอดชั้นเดียวต่อด้วยแผงรั้วและเปิดทางเข้าด้านทิศตะวันออก ส่วนด้านข้างยกแนวต่อออกมาด้วยสิ่งทิศเหนือ และทิศใต้บริเวณกลางภาพเียงไปทางด้านขวาไกลออกไป คือส่วนหลังคาทิมในลักษณะหลังคาเพิง

มุมมอง d (ภาพที่ 202) ภาพพระที่นั่งทรงธรรมในตำแหน่งอาคารจตุรมุขหลังคาซ้อน ชั้น 2 หลังคาซ้อนด้านหน้ามีปีกล้อมสามด้าน ตั้งเสารับจั่วโดยตัดส่วนปีกนกช่วงกลางออก ส่วนด้านยาวมีปีกนกยาวตลอดทั้งหลังคาซ้อนบนและหลังคาซ้อนล่าง ทางด้านซ้ายเชื่อมต่อกับปราทิตใต้ไปยังศาลานางในที่มีลักษณะเป็นอาคารขวาง ส่วนด้านขวาเชื่อมต่อกับปราทิตเหนือไปยังศาลาลูกขุนที่มีลักษณะเป็นอาคารขวางเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามจากแบบผังบริเวณที่พบในงานครั้งนี้ศาลาลูกขุนที่แต่เดิมมีลักษณะที่ยาวกว่าศาลานางใน ได้เพิ่มแนวอาคารวกหักศอกกลับเข้าไป

มุมมอง e (ภาพที่ 203) ภาพหลังคาชั้นลดที่ประทับบนพระที่นั่งทรงธรรม แสดงเสาที่ตั้งขึ้นไปรับจั่วหลังคาปีกนกขึ้นไป ฉากหลัง คือหลังคาด้านยาวซ้อนบนของพระที่นั่ง มีลักษณะยกคอคอง

สูงขึ้นไป โดยมีหลังคาซ้อนล่างลดชั้นลงมาทั้งสองข้าง ทั้งนี้ทั้งหลังคาซ้อนบนและซ้อนล่างใช้หลังคาปีกนกยาวตลอดแนว

มุมมอง f (ภาพที่ 204) ภาพถ่ายหลังคาจตุรมุขพระที่นั่งทรงธรรมด้านหลัง แสดงมุขลดที่มีลักษณะรูปทรงหลังคาจั่วมีปีกนกรอบ ซึ่งมีลักษณะเหมือนกันกับหลังคาศาลาอุทิศและศาลานางใน โดยมุขลดซ้อนบนมีขนาดยาวใช้สำหรับเป็นที่บำเพ็ญพระราชกุศล ส่วนมุขลดซ้อนล่างใช้สำหรับเป็นห้องสำราญพระราชอิริยาบถ

มุมมอง g (ภาพที่ 205) ภาพบริเวณทางเข้า-ออก ด้านทิศเหนือ ด้านหน้าของภาพ คือถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอกวกไปทางด้านซ้าย ถัดเข้าไป คือแนวถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน โดยมีสวนหย่อมคั่น นอกจากนี้จะเห็นแนวถนนที่ตัดเชื่อมระหว่างถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอกและชั้นใน และลานหน้าบันใต้ทางเสด็จฯ จากพระที่นั่งทรงธรรมขึ้นสู่พระเมรุ

มุมมอง h (ภาพที่ 206) ภาพพระเมรุจากบริเวณหน้าพระที่นั่งทรงธรรม สังเกตเห็นสวนหย่อมตกแต่งรอบฐานพระเมรุซึ่งสอดคล้องกับแบบผังบริเวณ ทั้งนี้ทางด้านซ้ายและด้านขวาของพระเมรุจะเห็นส่วนชานพักที่ยื่นออกมาจากฐานศาลาพระเมรุ ตั้งพนักประติมากรรมนูนต่ำรูปช้าง

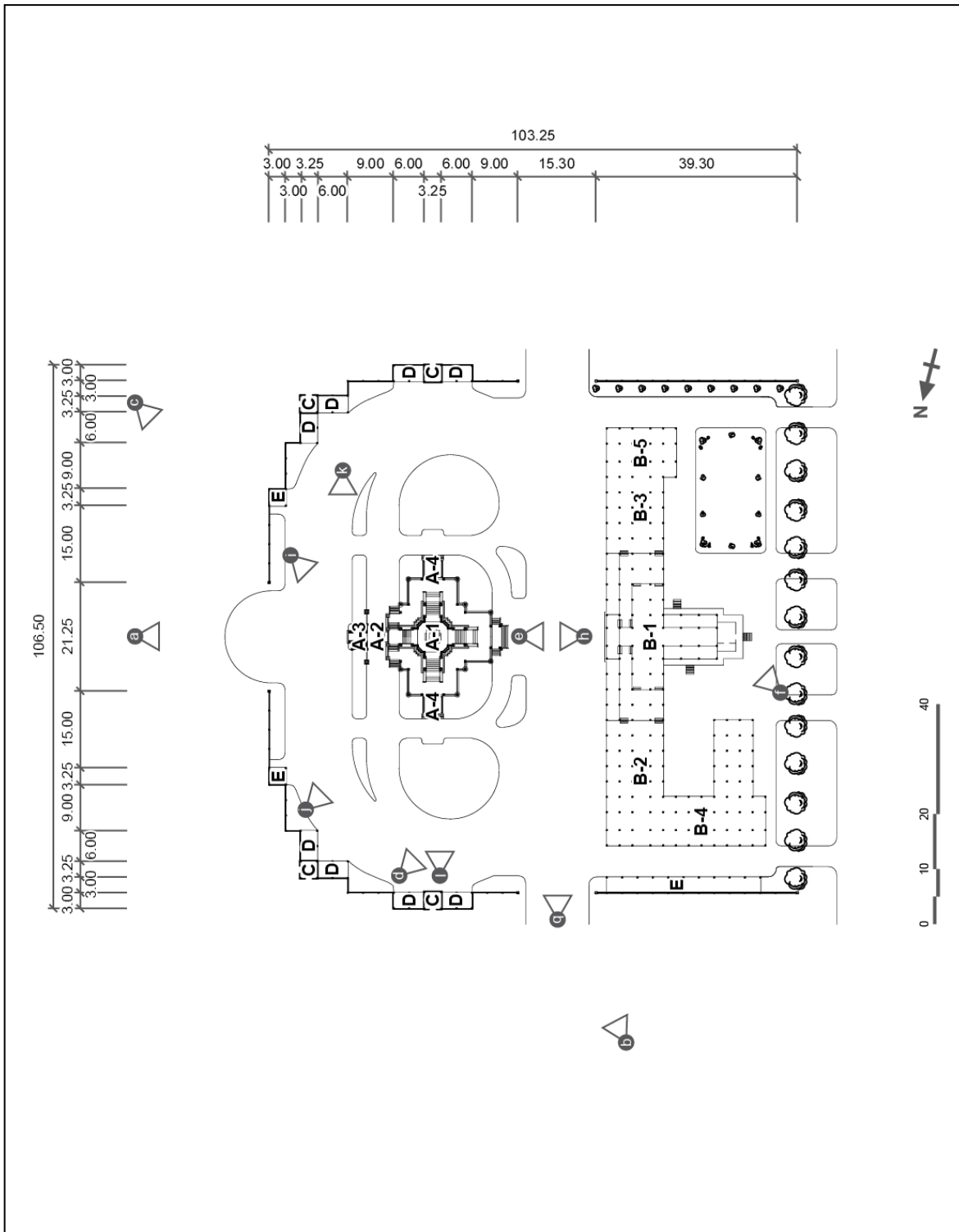
มุมมอง i (ภาพที่ 207) ภาพจากถนนเวียนรอบพระเมรุรอบนอกบริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ มองไปยังห้องพักพระโกษุ์และซุ้มประตูทางเข้า ระหว่างฐานศาลาพระเมรุและห้องพักพระโกษุ์ คือแนวถนนทางาเชิญพระโกษุ์ที่ขนานไปกับถนนเวียนรอบพระเมรุ มีแนวสวนหย่อมต่อออกมาทางด้านข้างห้องพักพระโกษุ์คั่นยาวตลอดแนว โดยมีถนนตัดเข้าไปยังลานหน้าชานพักพนักประติมากรรม

ส่วนมุมมองไกลออกไปทางด้านขวา คือสิ่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือต่อมุขทับเกษตรหักศอกออกมา ถัดออกไปทางด้านซ้าย คือสิ่งทิศเหนือที่ต่อมุขทับเกษตรตามแนวยาว ทั้งนี้จากมุมมองที่ปรากฏไม่พบการเจาะช่องทางเข้าแต่อย่างใด

มุมมอง j (ภาพที่ 208) ภาพจากถนนเวียนรอบพระเมรุบริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือมองไปยังพระเมรุ ทางด้านซ้ายของภาพ คือห้องพักพระโกษุ์ ส่วนทางด้านขวา คือชานพักพนักประติมากรรมนูนต่ำรูปช้าง ถัดออกมา คือถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน คั่นด้วยสวนหย่อม ถัดออกมาทางด้านหน้าของภาพ คือถนนเวียนรอบพระเมรุรอบนอก ทั้งนี้มีการตัดถนนตรงเข้าไปยังลานหน้าชานพักยาวต่อเนื่องไปทางพระที่นั่งทรงธรรม

มุมมอง k (ภาพที่ 209) ภาพในมุมมองที่ใกล้เคียงกับมุมมอง j แต่เป็นภาพที่ถ่ายมาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งให้รายละเอียดที่ไม่แตกต่างกันนัก

มุมมอง l (ภาพที่ 210) ภาพจากทิศเหนือมองเข้าไปยังพระเมรุ แสดงแนวถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน ตัดกับถนนทางเชิญพระโกษุ์ทางด้านซ้ายของภาพ ด้านหน้าของภาพมีการทำสวนหย่อมซึ่งตรงกับแนวแกนพระเมรุ นั้นหมายถึงไม่มีการตัดถนนเข้าไปยังบันไดชานพักซึ่งต่างออกไปจากที่เคยทำมาในงานพระเมรุครั้งก่อนๆ

ภาพที่ 198 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งมุมมองภาพถ่าย A-1 ที่ถวายพระเพลิง A-2 ทางเชิญพระโกศ A-3 ที่พักพระโกศ A-4
 ขานพัก B-1 พระที่นั่งทรงธรรม B-2 มุขลดด้านเหนือ B-3 มุขลดด้านใต้ B-4 ศาลาลูกขุน B-5 ศาลานางใน C ส่าง D ทับเกษตร E
 อาคารยอดคู่หน้าทับเกษตร

ภาพที่ 199 มุมมอง a

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001026

ภาพที่ 200 มุมมอง b

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001011

ภาพที่ 201 มุมมอง c

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001013

ภาพที่ 202 มุมมอง d

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001029

ภาพที่ 203 มุมมอง e

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001027

ภาพที่ 204 มุมมอง f

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001028

ภาพที่ 205 มุมมอง g

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001012

ภาพที่ 206 มุมมอง h

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001021

ภาพที่ 207 มุมมอง i

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001009

ภาพที่ 208 มุมมอง j

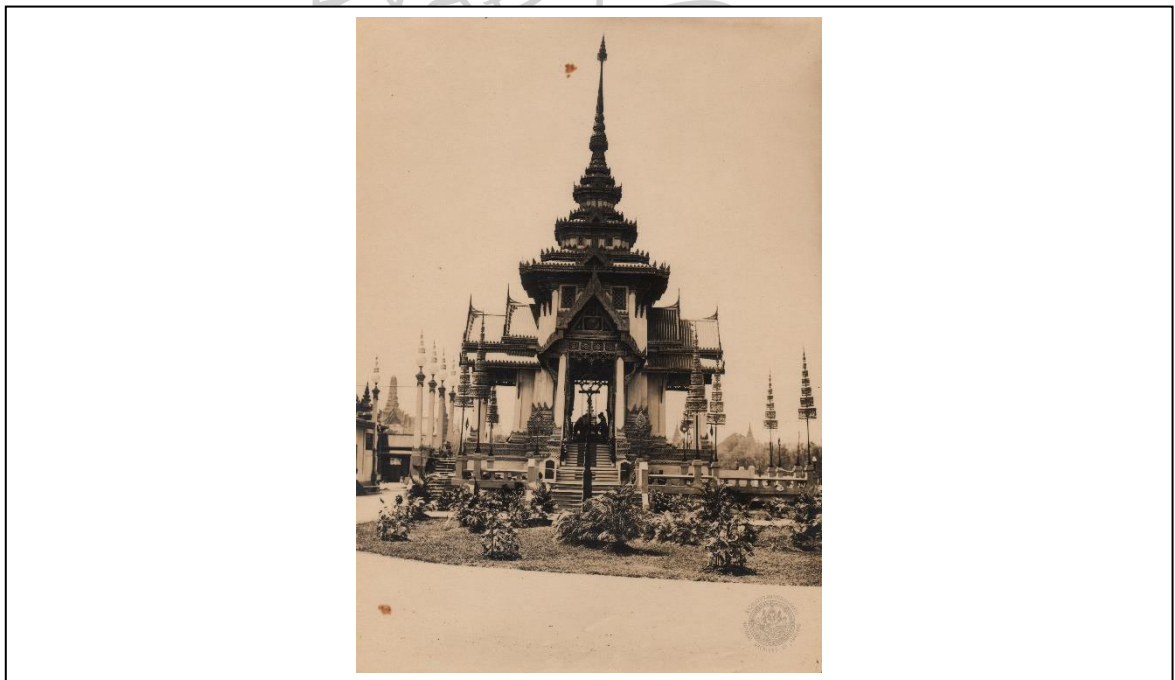
ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001016

ภาพที่ 209 มุมมอง ก

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001018

ภาพที่ 210 มุมมอง ๑

ที่มา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. NAT-P001019

3. ผังบริเวณฉบับสมบูรณ์ และภาพจำลองสามมิติ

จากการศึกษาการออกแบบผังบริเวณงานพระเมรุจากแบบผังบริเวณสามารถประกอบกับการตรวจสอบจากภาพถ่ายงานพระเมรุที่นำเสนอมุมมองต่างๆ สามารถแบ่งภาพกว้างได้ 2 กลุ่ม คือ งานพระเมรุที่จัดขึ้นที่วัดนิเวศธรรมประวัติซึ่งไม่สามารถสันนิษฐานส่วนผังบริเวณได้ชุด 1 งาน คือ งานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ กรมขุนสุพรรณภาควดี และงานพระเมรุที่จัดขึ้นที่ท้องสนามหลวง 9 งาน ซึ่งในกลุ่มงานที่จัดขึ้นที่ท้องสนามหลวงนั้นปรากฏแบบผังบริเวณทั้งแบบแสดงองค์ประกอบภายนอกปริมาณพลจำนวน 3 งาน และแบบที่ห้องรอยไว้บนแบบผังบริเวณเดิม 1 งาน จึงนับรวมแบบผังบริเวณที่แสดงองค์ประกอบภายนอกปริมาณพลเป็น 4 งาน ทั้งนี้หากระบุตามลำดับการจัดงานแล้ว คืองานลำดับที่ 2, 3, 4 และลำดับที่ 8 ได้แก่ งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง งานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ งานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และงานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ตามลำดับ

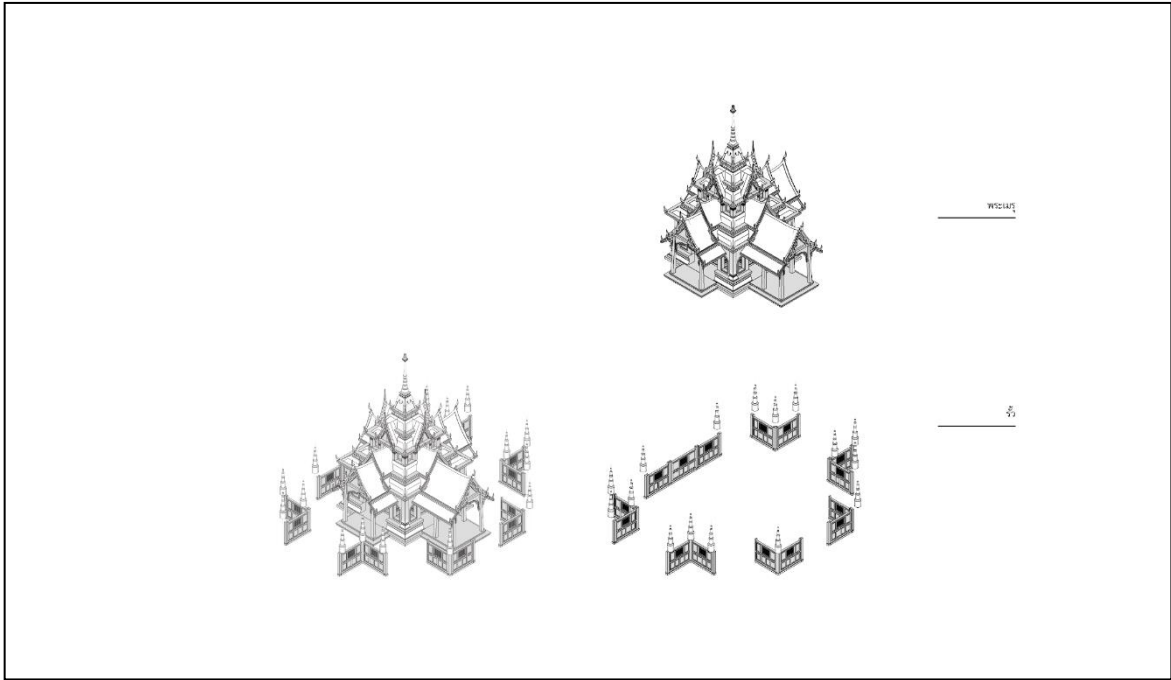
ส่วนแบบผังบริเวณที่แสดงองค์ประกอบเฉพาะภายในปริมาณพลบางส่วนนั้น คืองานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ที่สามารถดูแบบผังบริเวณที่แสดงองค์ประกอบภายนอกปริมาณพลเพิ่มเติมได้ ส่วนแบบผังบริเวณเฉพาะภายในปริมาณพลนั้น มีจำนวน 3 งาน คืองานลำดับที่ 9 งานพระเมรุสมเด็จพระราชปิตุฉาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช และ 10 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอดุลเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ ทำให้งานพระเมรุที่ยังขาดแบบผังบริเวณอยู่ คืองานลำดับที่ 5, 6 และ ลำดับที่ 7 ได้แก่ งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร งานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา และงานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ด้วยการศึกษาเปรียบเทียบจากแบบผังบริเวณงานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลที่นับได้ว่าใช้งานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 เป็นต้นแบบ กับภาพถ่ายงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 และข้อมูลผังบริเวณงานอื่นๆ ที่ปรากฏแบบผังบริเวณโดยสมเด็จพระปิตุจฉา ทรงออกแบบไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานตั้งแต่งานลำดับที่ 4 ที่มีแบบพระที่นั่งทรงธรรมที่ใช้เป็นมาตรฐานทั้งในเชิงรูปแบบและขนาดให้กับงานลำดับต่อมา โดยเฉพาะในเชิงขนาดนั้นได้ปรับเปลี่ยนเฉพาะศาลาลูกขุนแต่ก็เป็นการขยายขนาดต่อไปทางด้านหลังซึ่งไม่มีผลต่อขนาดทางยาวหรือทางลึกเท่าไรนัก ซึ่งข้อมูลดังกล่าวทำให้การกำหนดขนาดปริมาณพลโดยภาพรวมสามารถทำได้อย่างแม่นยำมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตามการสันนิษฐานอาคารประเภท ส้ำง ทับเกษตร และองค์ประกอบกำหนดแนวปริมาณพลต่างๆ เช่น แผงรั้ว เสาโคม ฯลฯ ทำได้จำกัดเนื่องด้วยปรากฏแบบรูปด้านข้างและทับเกษตรเฉพาะบางงาน และเขียนขึ้นเพียงบางส่วน ได้แก่ งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ กรมขุนสุพรรณภาควดี งานพระเมรุมาศสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ งานพระเมรุมาศสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ปรากฏแบบร่างขั้นต้นบางส่วน และงานพระเมรุมาศสมเด็จพระปิตุจฉา เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ที่ใช้รูปแบบ

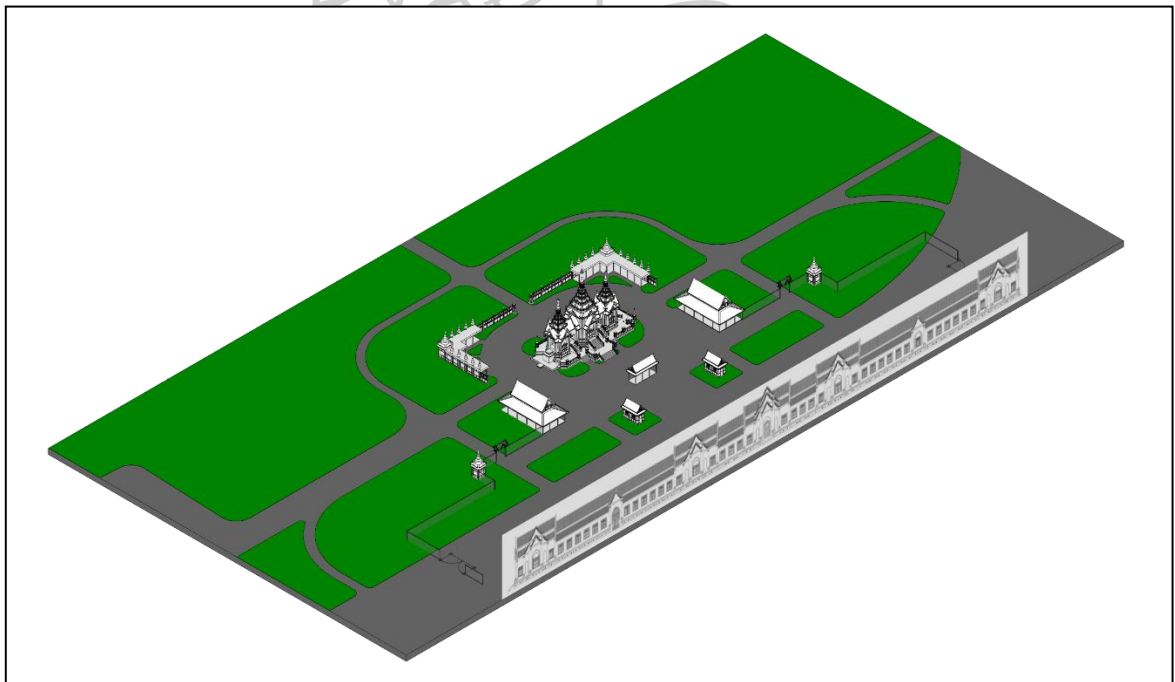
เดียวกันกับงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุฯ ซึ่งข้อมูลและรายละเอียดของแบบต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้การขึ้นรูปแบบสิ่งและทับเกษตร รวมถึงการปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางอย่างของ พระที่นั่งทรงธรรม นับตั้งแต่การใช้งานที่ยังมีเพียงศาลาลูกขุน และศาลานางในโดยใช้ตึกถาวรวัตถุ เป็นพระที่นั่งทรงธรรม มาจนกระทั่งถึงมีแบบพระที่นั่งทรงธรรมที่ใช้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และ องค์ประกอบในการกำหนดปริมาตรพิธี ใช้วิธีการขึ้นรูปแบบจากภาพถ่ายและขนาดที่อ้างอิงจาก แบบเท่าที่ปรากฏ

นอกจากนี้ส่วนงานถนน และสวนหย่อมภายในมณฑลพิธีก็มีความสำคัญในการใช้งานและมี ผลต่อการกำหนดพื้นที่ใช้งานโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้งานภายนอกอาคาร เช่น ช่วงที่มีการตั้งขบวน เชิญพระบรมศพหรือพระศพและการเวียนพระบรมศพหรือพระศพรอบพระเมรุ ช่วงที่มีการเชิญพระ บรมศพหรือพระศพขึ้นสู่พระเมรุ ช่วงที่มีการถวายพระเพลิงหรือพระราชทานเพลิง การเดินสามบาท ฯลฯ ซึ่งการใช้งานในช่วงเวลาต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีลำดับขั้นตอนตามหมายกำหนดการและการใช้งาน เฉพาะ รวมถึงในแต่ละช่วงเวลาจะมีผู้ใช้งานจำนวนมาก ทำให้การออกแบบส่วนถนนและสวนหย่อม นั้นถูกออกแบบอย่างพิถีพิถันเพื่อให้ขณะที่มีการใช้งานเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยมากที่สุด ทำให้ การศึกษาครั้งนี้จึงทำการตรวจสอบองค์ประกอบดังกล่าวตามที่ระบุไว้ในแบบผังบริเวณกับภาพถ่าย มุมต่างๆ ซึ่งพบว่าในการก่อสร้างจริงนั้นล้วนสอดคล้องกับแบบที่ให้ไว้ ทั้งนี้งานที่ไม่ได้ปรากฏแบบผัง บริเวณโดยเฉพาะงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 ที่ได้ทำการตรวจสอบจากภาพถ่าย ประกอบกับแบบผัง บริเวณงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 8 แล้วพบว่ามียุทธศาสตร์ที่เหมือนกัน จึงมีเพียงงานพระเมรุสมเด็จพระ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร และงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา เพียงสอง งานที่อาศัยภาพถ่ายในการทำการสันนิษฐานองค์ประกอบประเภทถนน และสวนหย่อม

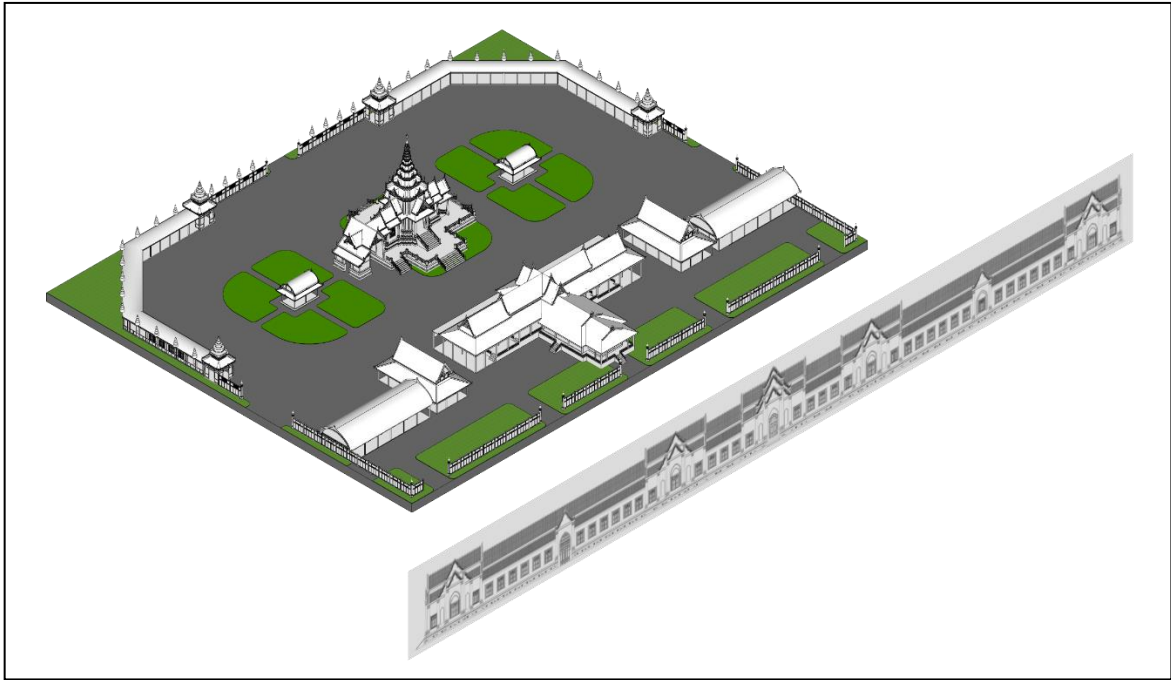
ดังนั้นผลลัพธ์ของการศึกษาตามกระบวนการต่างๆ ที่ได้เสนอไปจึงปรากฏเป็นภาพจำลอง สามมิติ รวมถึงแบบผังบริเวณที่ระบุตำแหน่งและขนาดขององค์ประกอบต่างๆ ดังปรากฏในแบบ ปลายเส้นระบุตำแหน่งและมุมมองภาพถ่ายที่ใช้ประกอบในการศึกษาในช่วงต้น

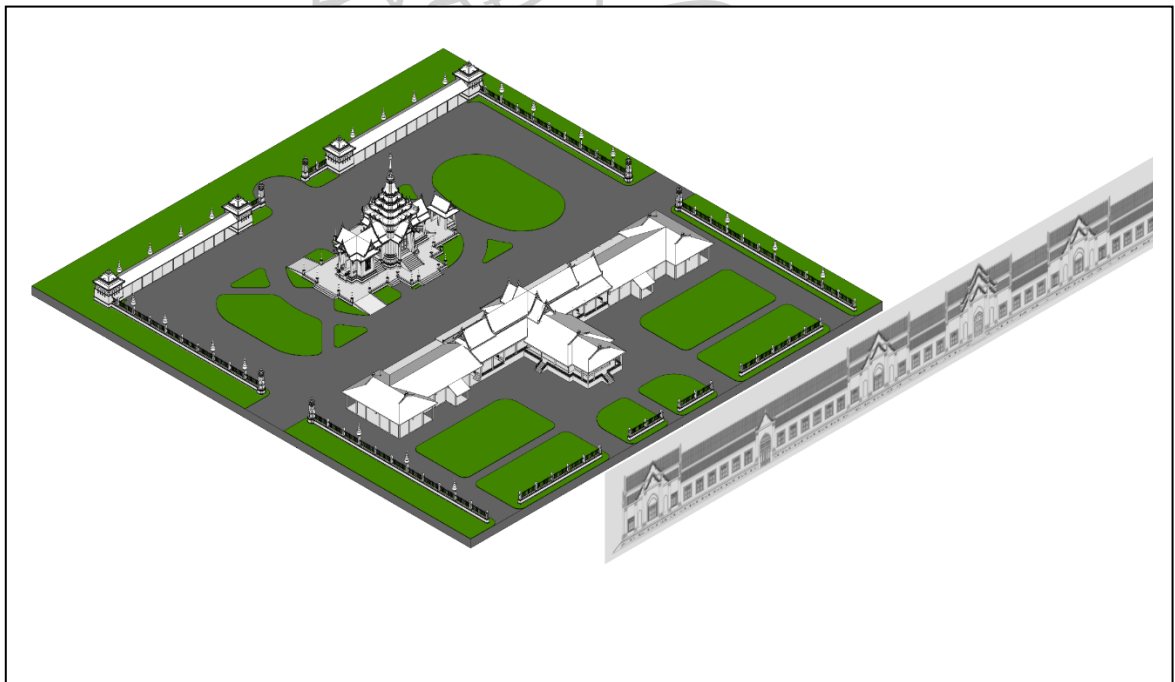
ภาพที่ 211 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานพระองค์เจ้าฯ กรมขุนสุพรรณภาควดี

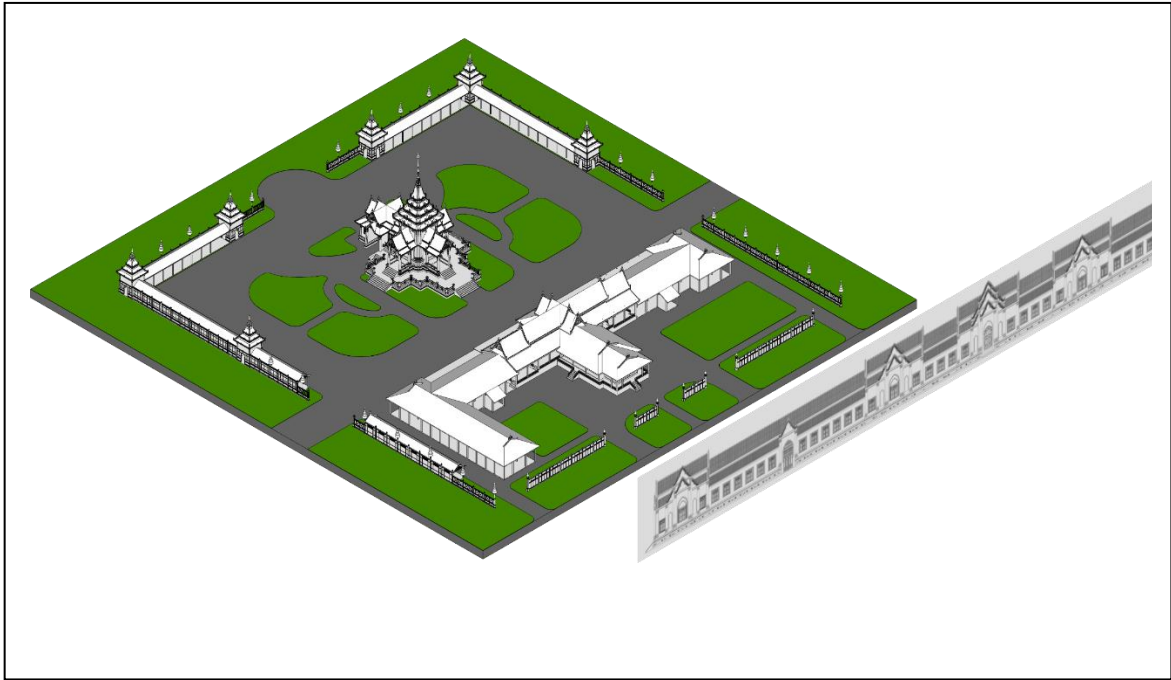
ภาพที่ 212 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุมาศและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถฯ

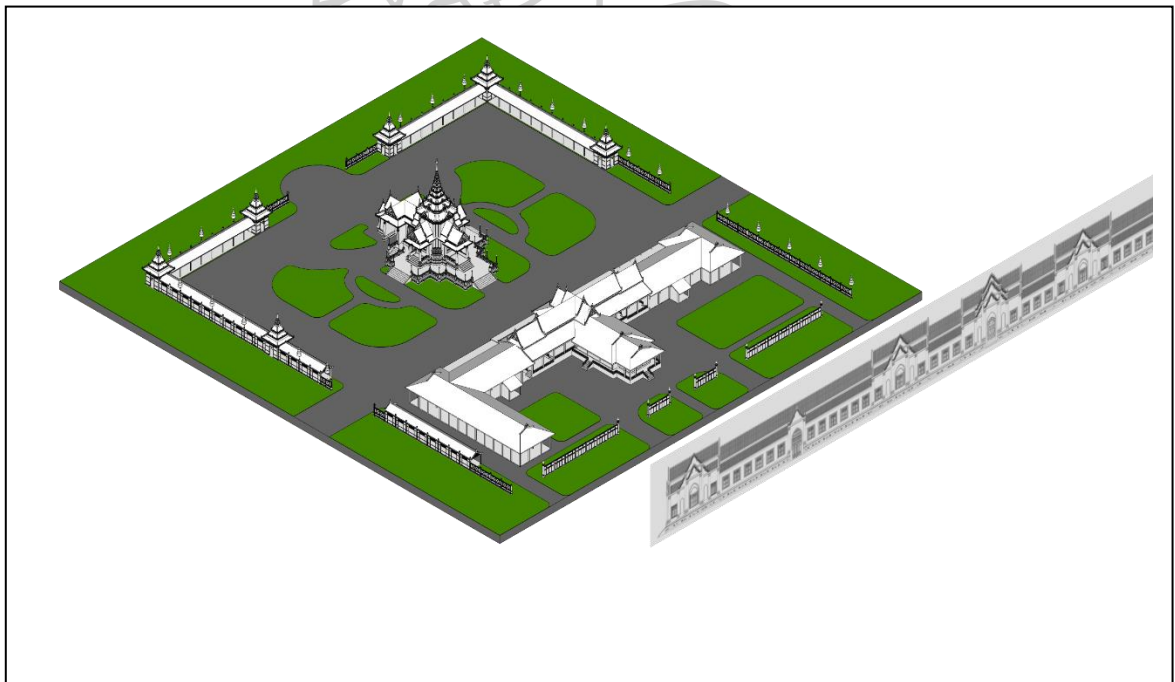
ภาพที่ 213 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ

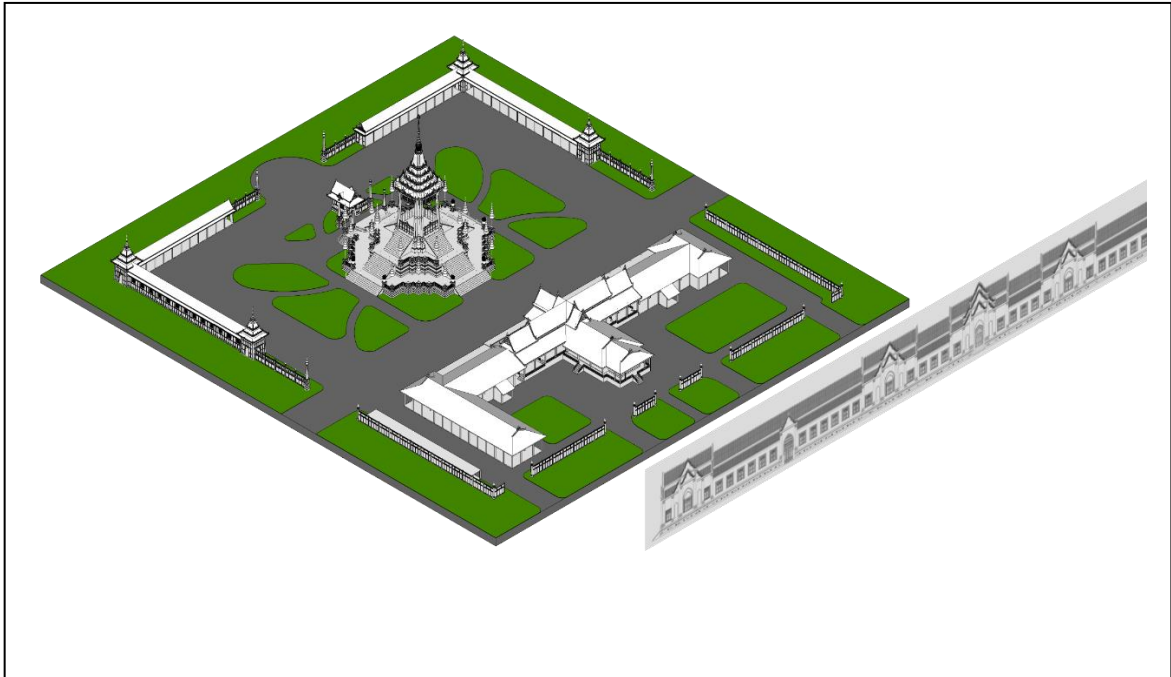
ภาพที่ 214 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระยวงษราชวชิรญาณวโรรส

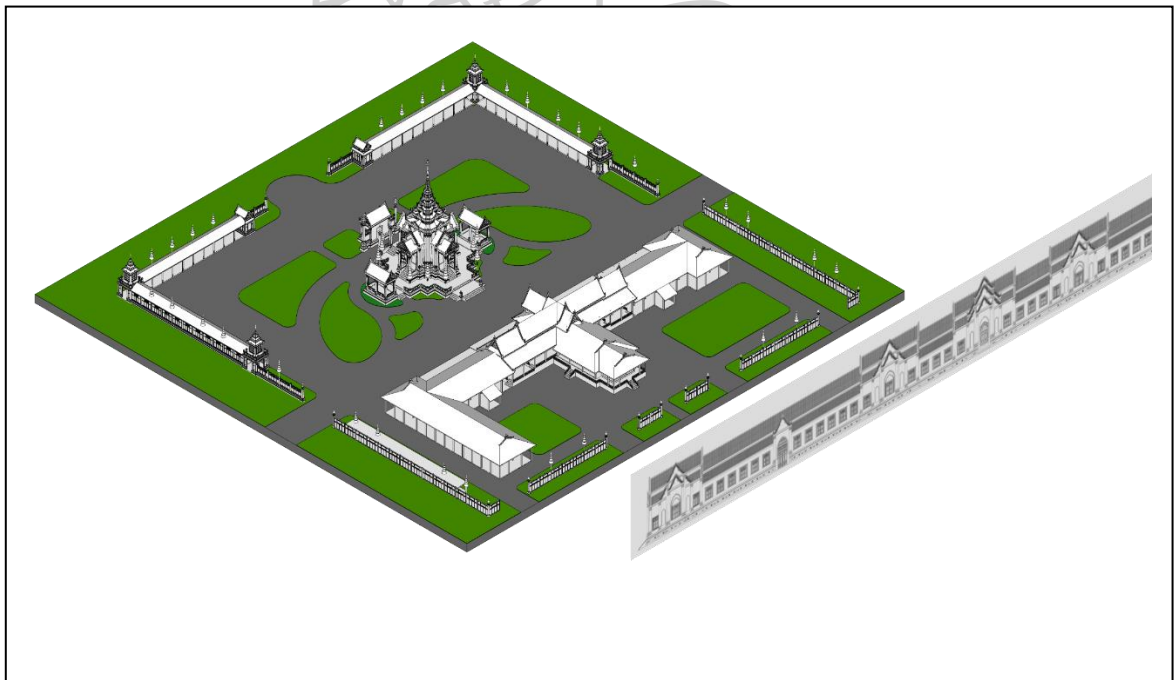
ภาพที่ 215 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร

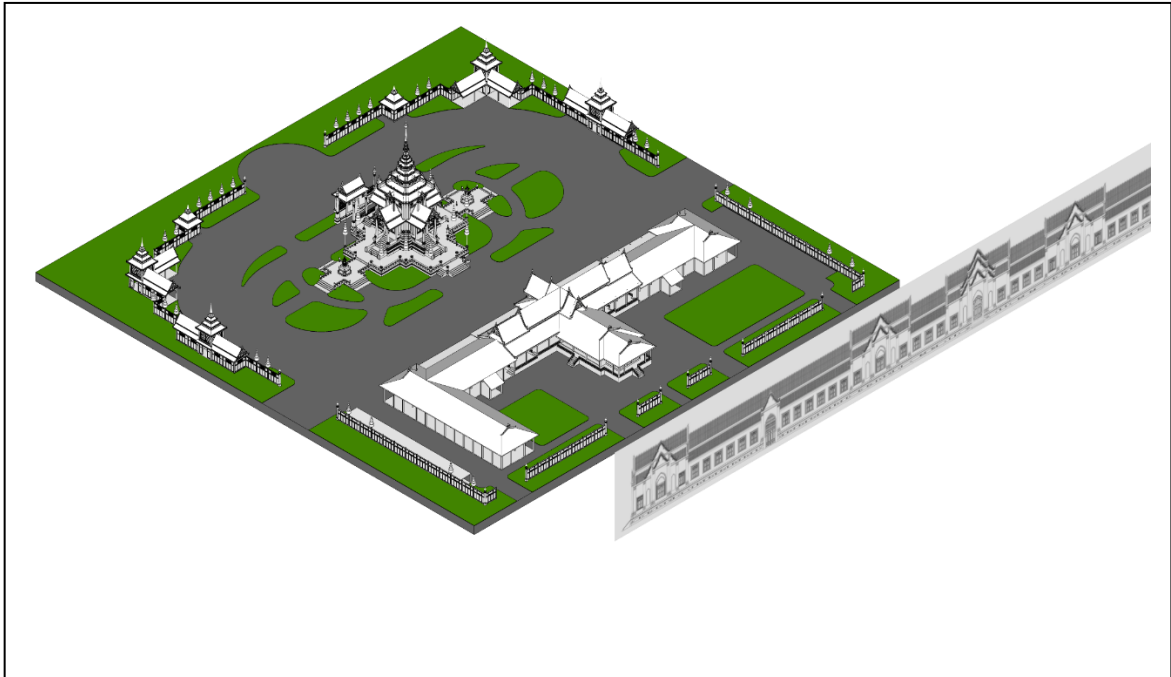
ภาพที่ 216 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา

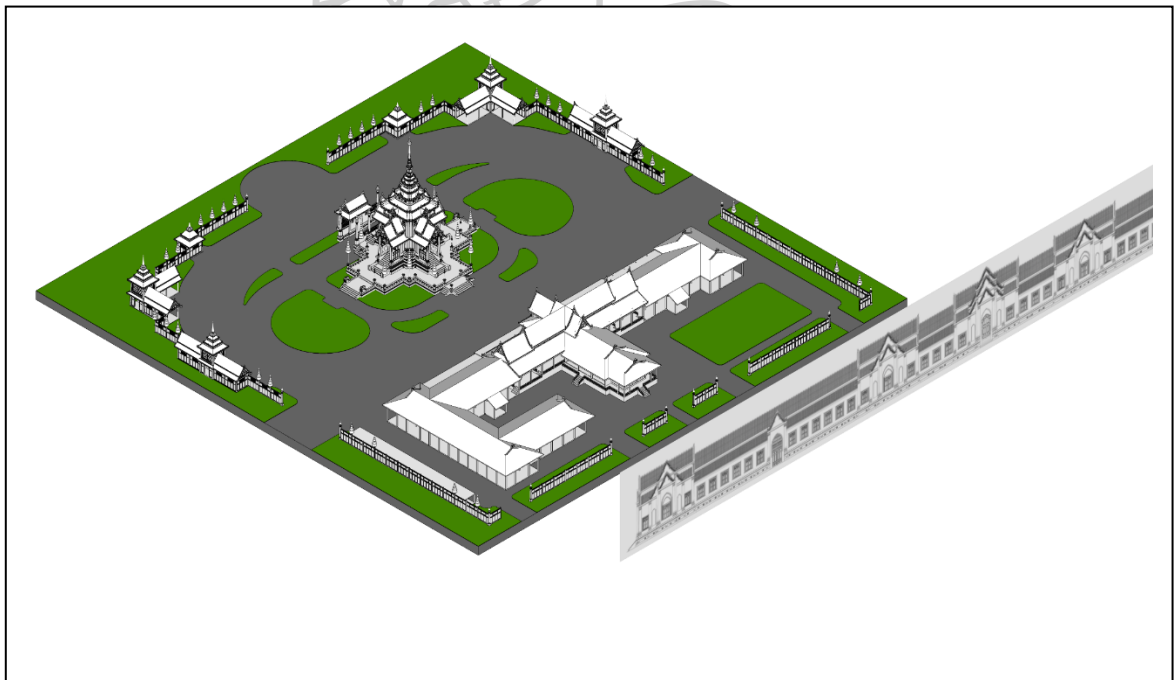
ภาพที่ 217 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุมาศและองค์ประกอบผังบริเวณ งานพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพที่ 218 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรีฯ

ภาพที่ 219 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

ภาพที่ 220 ภาพจำลองสามมิติพระเมรุและองค์ประกอบผังบริเวณ งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

4. อภิปรายผล

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในงานผังบริเวณงานพระเมรุที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ทรงออกแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่งานพระเมรุท้องสนามหลวง สามารถสรุปแยกเป็นประเด็นต่างๆ 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

4.1 อาคารในผังบริเวณ ประกอบด้วย

4.1.1 พระเมรุและพระที่นั่งทรงธรรมเป็นอาคารประธาน

4.1.1.1 อาคารที่เกี่ยวข้องกับพระเมรุ ได้แก่ ห้องพักพระโกษฐ์และทางเชิญพระโกษฐ์

4.1.1.2 อาคารที่เกี่ยวข้องกับพระที่นั่งทรงธรรม ได้แก่ ศาลาลูกขุน ศาลานางใน ปราทิตเหนือ และปราทิตใต้

4.1.2 ส้าง ทับเกษตร และทิมเป็นอาคารประกอบในแนวปริมณฑล

4.1.3 ศาลาที่เป็นอาคารประกอบภายในมณฑล

4.1.4 แผงรั้วและเสาโคมเป็นองค์ประกอบกำหนดแนวปริมณฑล

4.1.5 ถนนและสวนหย่อม

4.2 แนวแกนมณฑลพิธี

ใช้แกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก เป็นแกนหลัก ส่วนแกนทิศเหนือ-ทิศใต้ เป็นแกนรอง ตั้งอยู่บนท้องสนามหลวงฝั่งทิศใต้ค่อนมาทางตึกถาวรวัตถุ แบ่งได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

4.2.1 กำหนดแนวแกนหลักตรงกับศูนย์กลางตึกถาวรวัตถุ ได้แก่ งานลำดับที่ 1 และ 2 รวม 2 งาน

4.2.1.1 งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ

4.2.1.2 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ

4.2.2 กำหนดแนวแกนหลักตรงกับศูนย์กลางประตูตึกถาวรวัตถุ ได้แก่ งานลำดับที่

3-10 รวม 7 งาน

4.2.2.1 งานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

4.2.2.2 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร

4.2.2.3 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา

4.2.2.4 งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

4.2.2.5 งานพระเมรุสมเด็จพระสุทนต์มหาราช

4.2.2.6 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุ

4.2.2.7 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

4.3 ทิศทางพระเมรุและอาคารที่เกี่ยวข้อง

4.3.1 วางตามยาวขนานไปกับพระที่นั่งทรงธรรม รวม 3 งาน ได้แก่

- 4.3.1.1 งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ
- 4.3.1.2 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ
- 4.3.1.3 งานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
- 4.3.2 วางตามยาวตั้งฉากกับพระที่นั่งทรงธรรม รวม 2 งาน ได้แก่
  - 4.3.2.1 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร
  - 4.3.2.2 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา
- 4.3.3 เน้นพระเมรุในฐานะศูนย์กลางโดยใช้รูปแบบอาคารที่มีความสมมาตร ไม่มีอาคารเข้ามาประกอบที่องค์พระเมรุ ได้แก่ งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- 4.3.4 เน้นพระเมรุในฐานะศูนย์กลาง และเพิ่มอาคารหรือองค์ประกอบในทางยาวขนานไปกับพระที่นั่งทรงธรรม รวม 3 งาน
  - 4.3.4.1 งานพระเมรุสมเด็จพระสุยามลมารศรีฯ
  - 4.3.4.2 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุฯ
  - 4.3.4.3 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

4.4 รูปแบบการกำหนดแนวปริมณฑล ด้วยสิ่ง ทับเกษตร แผงรั้วและเสาโคม

จะเกิดขึ้นที่แนวปริมณฑลฝั่งทิศตะวันออกเป็นสำคัญ สำหรับปริมณฑลฝั่งทิศตะวันตกค่อนข้างคงรูปแบบเดียวกันไว้และโดยมากจะเป็นลักษณะของการตั้งแผงรั้ว แต่อย่างไรก็ตามสำหรับงานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ ที่ถือเป็นงานลำดับแรก มีการวางผังที่แตกต่างออกไปเนื่องด้วยใช้ตึกถาวรวัตถุเป็นพระที่นั่งทรงธรรม และใช้ศาลาลูกขุนและศาลานางในเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดแนวปริมณฑล ซึ่งการใช้ตึกถาวรวัตถุเป็นพระที่นั่งทรงธรรมซึ่งมีขนาดยาวมากนั้น ทำให้การกำหนดแนวปริมณฑลด้วยอาคารและแผงรั้ว จึงมีการวางจังหวะที่ลดหลั่นจากตึกถาวรวัตถุแล้วทำการรันแนวเข้าไปหาศาลาลูกขุนและศาลานางใน แล้วจึงโอบล้อมมณฑลพิธีที่ตั้งอยู่ที่ท้องสนามหลวง และภายหลังจากงานครั้งนี้ความเปลี่ยนแปลงตามที่ระบุไว้จึงเกิดขึ้น โดยมีรายละเอียดการกำหนดปริมณฑลในผังบริเวณสัมพันธ์ไปตามลำดับงาน ดังนี้

- 4.4.1 สร้างและทับเกษตรแยกออกเป็น 2 ส่วน โดยเชื่อมต่อกันด้วยศาลาลูกขุน ศาลานางในและแผงรั้ว ได้แก่
  - 4.4.1.1 ส่วนที่ 1 สร้างและทับเกษตรผังแบบหักศอกโดยยกเก็จออกมาที่มุมด้านในกำหนดมุมขอบเขตปริมณฑลฝั่งทิศตะวันออก
  - 4.4.1.2 ส่วนที่ 2 สร้างไม่มีทับเกษตร กำหนดมุมขอบเขตปริมณฑล โดยขยับเข้ามาใกล้กับตึกถาวรวัตถุ
- 4.4.2 สร้างและทับเกษตรในผังปาดมุม โดยกำหนดสร้างไว้ที่บริเวณตอนต้นและตอนท้าย แล้วชักทับเกษตรในผังปาดมุมเชื่อมสร้างเข้าไว้ด้วยกัน

4.4.3 สร้างและทับเกษตรวางตามยาวตลอดด้านทิศตะวันออกของปริมณฑล โดยกำหนดสร้างไว้ที่บริเวณตอนต้นและตอนท้าย แล้วชักทับเกษตรเป็นแนวตรงเชื่อมสร้างเข้าไว้ด้วยกัน ส่วนการกำหนดปริมณฑลด้านทิศเหนือและทิศใต้ วางกำแพงรั้วยาวตลอดแนว

4.4.4 สร้างและทับเกษตรผังแบบหักศอก โดยมีสร้างมุมกำหนดมุมขอบเขตปริมณฑล ชักทับเกษตรเชื่อมเข้ากับสร้างอีกสองด้านที่ตอนต้นและตอนท้าย

4.4.5 สร้างและทับเกษตรผังแบบหักศอก โดยมีเพียงสร้างสองด้านของทับเกษตรที่ตอนต้นและตอนท้าย

4.4.6 สร้างและทับเกษตรผังแบบหักศอก โดยมีสร้างมุมกำหนดมุมขอบเขตปริมณฑล ชักทับเกษตรเชื่อมเข้ากับสร้างที่ตั้งอยู่ในแนวแกนทิศเหนือและทิศใต้ ปลายทับเกษตรด้านทิศตะวันออกเชื่อมเข้ากับศาลาคู่หน้า

4.4.7 สร้างและทับเกษตรสองลักษณะ ได้แก่

4.4.7.1 ผังแบบหักศอกโดยมีสร้างอยู่ตรงมุม

4.4.7.2 ผังแบบตามยาวโดยมีสร้างอยู่ที่ศูนย์กลาง

โดยวางสร้างและทับเกษตร แบบที่ 1 ที่มุมปริมณฑล แล้วชักแนวแผงรั้วแบบหักศอกเชื่อมกับสร้างและทับเกษตรแบบที่ 2 ที่วางอยู่ในแนวแกนทิศเหนือและทิศใต้ ในลักษณะยกเก็จอออกมา ส่วนด้านทิศตะวันออกชักแนวแผงรั้วแบบหักศอกลักษณะเดียวกันไปเชื่อมกับอาคารยอดในลักษณะยกเก็จอออกมาเช่นเดียวกัน ทำให้ลักษณะของผังเป็นแบบย่อมุม 5 มุม

4.5 ถนนและสวนหย่อม

แม้ว่าในงานพระเมรุที่ศึกษาจะปรากฏรูปแบบการจัดวางถนนและสวนหย่อมที่หลากหลาย เนื่องด้วยให้สอดคล้องกับแผนผังพระเมรุที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและการจัดวางอาคาร แต่อย่างไรก็ตามประเภทของแนวถนนนั้นถูกกำหนดไว้ค่อนข้างชัดเจน ได้แก่

4.5.1 ถนนตัดตรงจากทางเข้า-ออก ด้านทิศเหนือและทิศใต้ ผ่านหน้าพระที่นั่งทรงธรรม

4.5.2 ถนนสำหรับขบวนเวียนพระบรมศพหรือพระศพรอบพระเมรุชั้นนอก และใช้ถนนหน้าพระที่นั่งทรงธรรมเป็นส่วนหนึ่ง

4.5.3 ถนนเชิญพระบรมศพหรือพระศพเข้าสู่ทางเชิญพระโกศรั้ว จะอยู่ทางด้านที่ติดกับห้องพักพระโกศรั้ว

4.5.4 ถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นใน วางล้อไปตามแนวฐานชานา จากภาพถ่ายบางงานจะเห็นว่าใช้เป็นเส้นทางเดินเวียนสามทาบ

4.5.5 ถนนอื่นๆ ที่ตัดขึ้นเชื่อมระหว่างถนนต่างๆ ในตอนต้น สำหรับการจัดระเบียบทางขึ้น-ทางลงพระเมรุ ในช่วงที่มีงานพระราชพิธี

โดยถนนที่กล่าวมานี้ ประเภทที่ 1-3 จะมีขนาดที่กว้าง ส่วนถนนประเภทที่ 4-5 จะมีขนาดที่แคบกว่า แต่มีข้อยกเว้นสำหรับงานสมเด็จพระศรีพัชรินทรที่มีรายละเอียดต่างออกไป ได้แก่ ถนนทางเข้า-ออก ด้านทิศเหนือและทิศใต้อยู่ในแนวแกนเดียวกับพระเมรุ นั้นหมายถึงตรงกับแนว

ศูนย์กลางถนนเวียนรอบพระเมรุรอบนอก ใช้ถนนเวียนรอบพระเมรุรอบนอกสำหรับเทียบเครื่องบิน ไม่มีถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นในและไม่ปรากฏแนวถนนอื่นๆ ในมณฑลพิธี

สำหรับสวนหย่อมนั้นนอกจากจะมีเพื่อความสวยงามให้กับฐานชุกชีและสร้างบรรยากาศโดยภาพรวมแล้ว จะเห็นว่าเป็นองค์ประกอบที่มีเพื่อนั้นแนวถนนและการใช้งานพื้นที่ต่างๆ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมีหลักในการจัดวางดังนี้

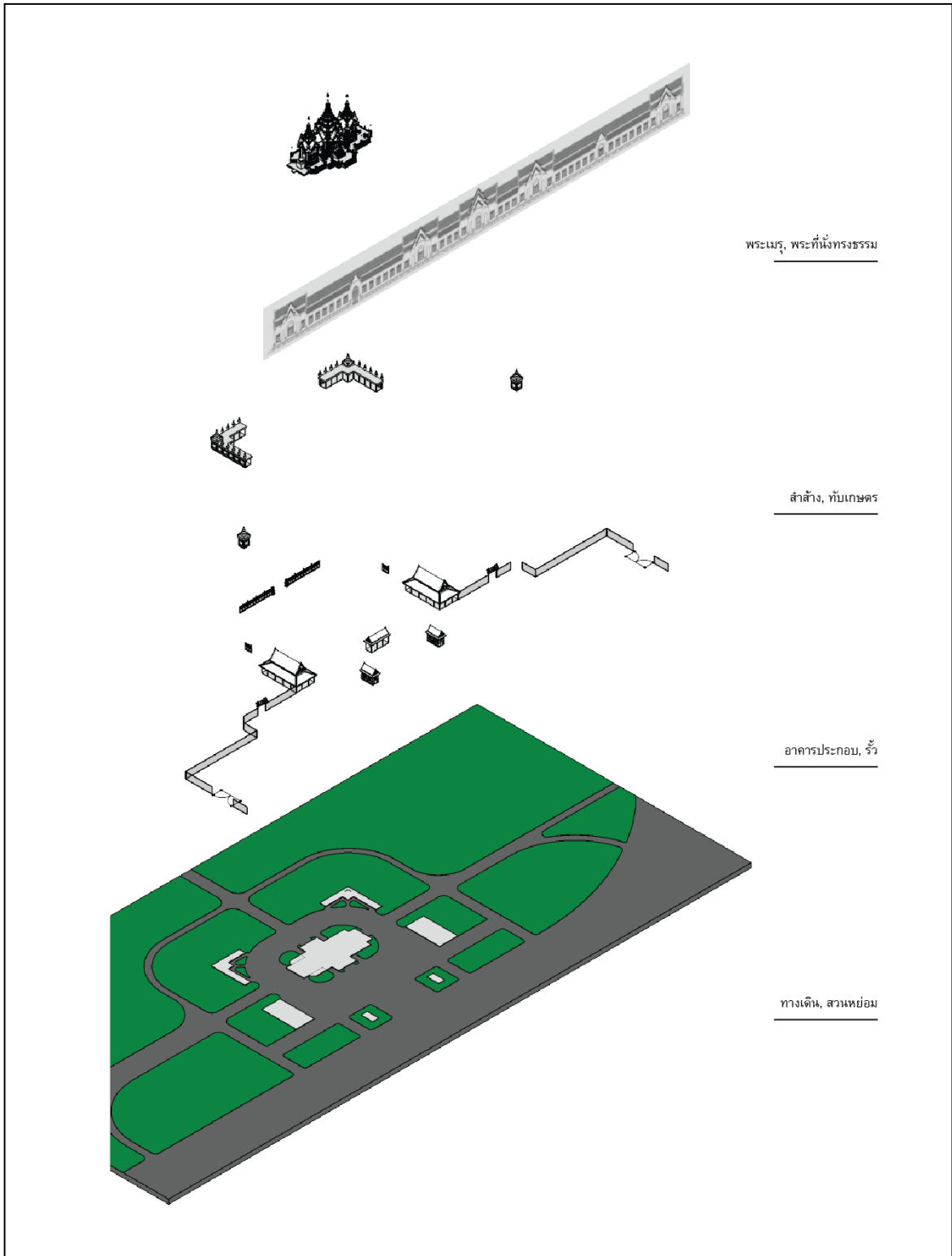
4.5.6 กำหนดขอบเขตระหว่างพระเมรุและถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอก ให้แนวถนนดังกล่าวมีขนาดเท่ากัน หรือใกล้เคียงกัน ดังนั้นจึงเห็นแนวสวนหย่อมที่เป็นผืนขนาดใหญ่ข้างพระเมรุเสมอ

4.5.7 กำหนดขอบเขตให้กับถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นในลัดไปตามสวนหย่อมตกแต่งฐานชุกชี และเปิดลานด้านหน้าทางขึ้น-ทางลงพระเมรุตามลำดับความสำคัญ

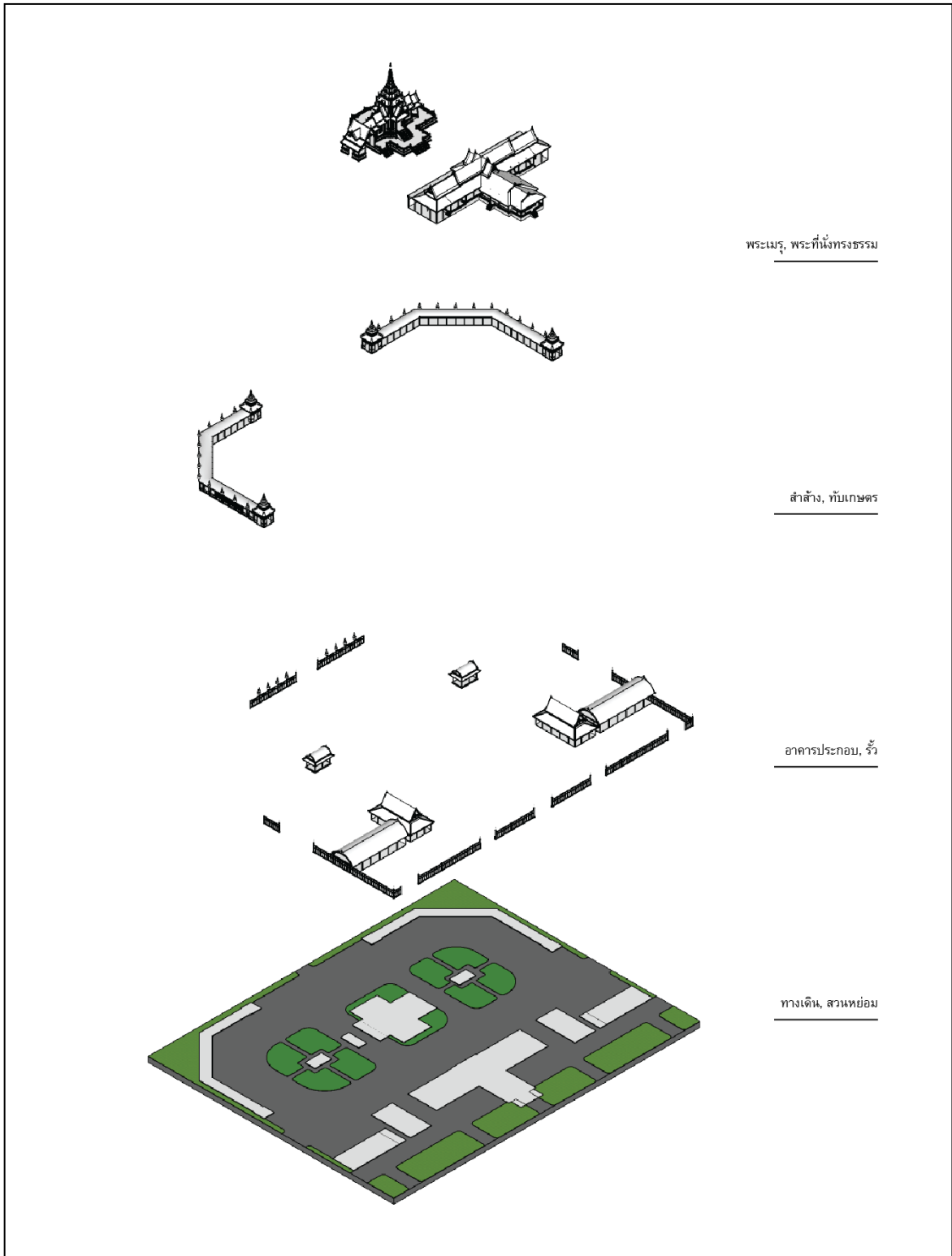
4.5.8 กำหนดขอบเขตให้กับถนนทางเชิญพระโกศสู่

4.5.9 นอกจากนี้จะเป็นสวนหย่อมที่เติมเส้นรอบรูปที่ลัดไปกับแนวถนนเวียนรอบพระเมรุชั้นนอกให้เกิดเป็นเส้นวงโค้งที่สมบูรณ์

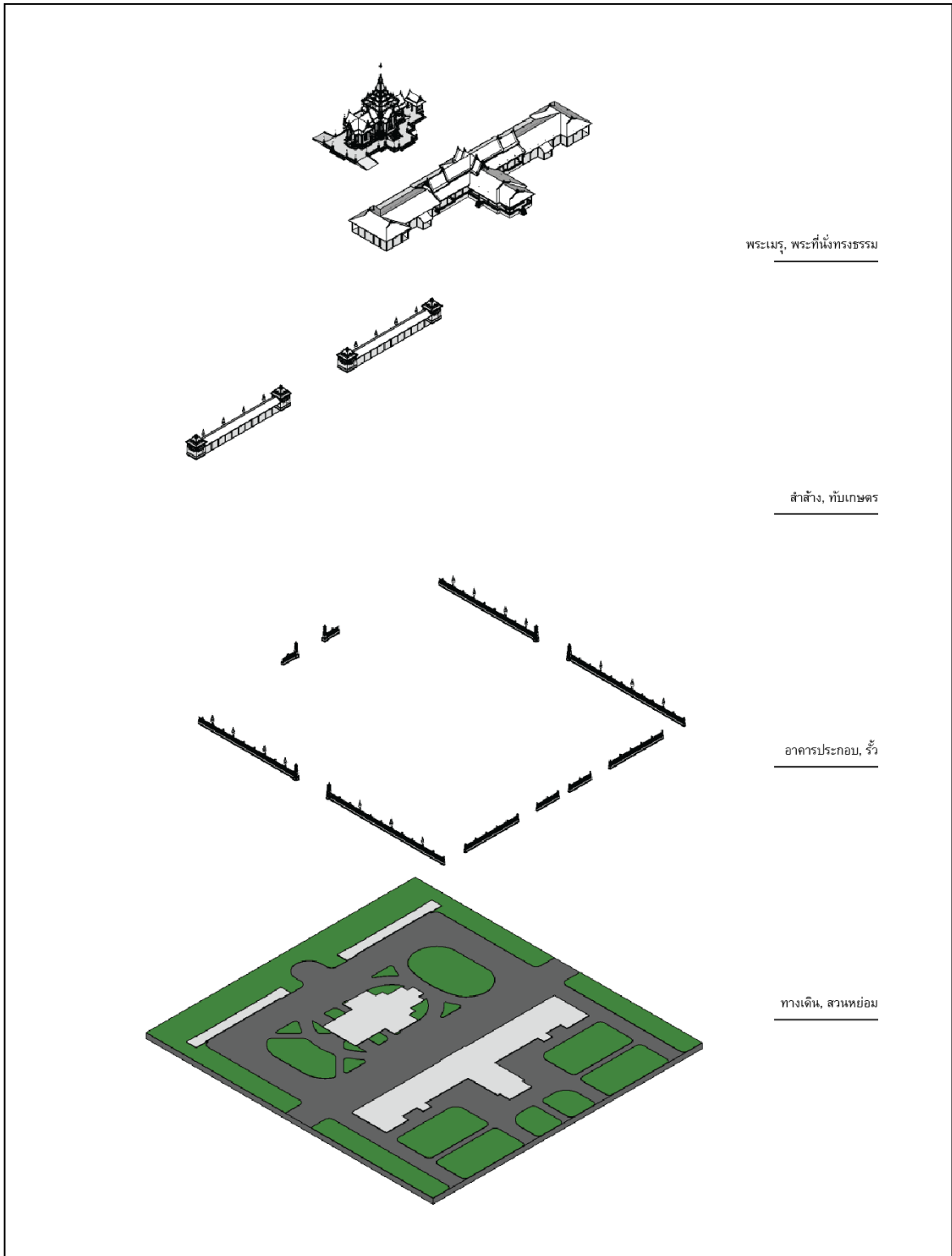

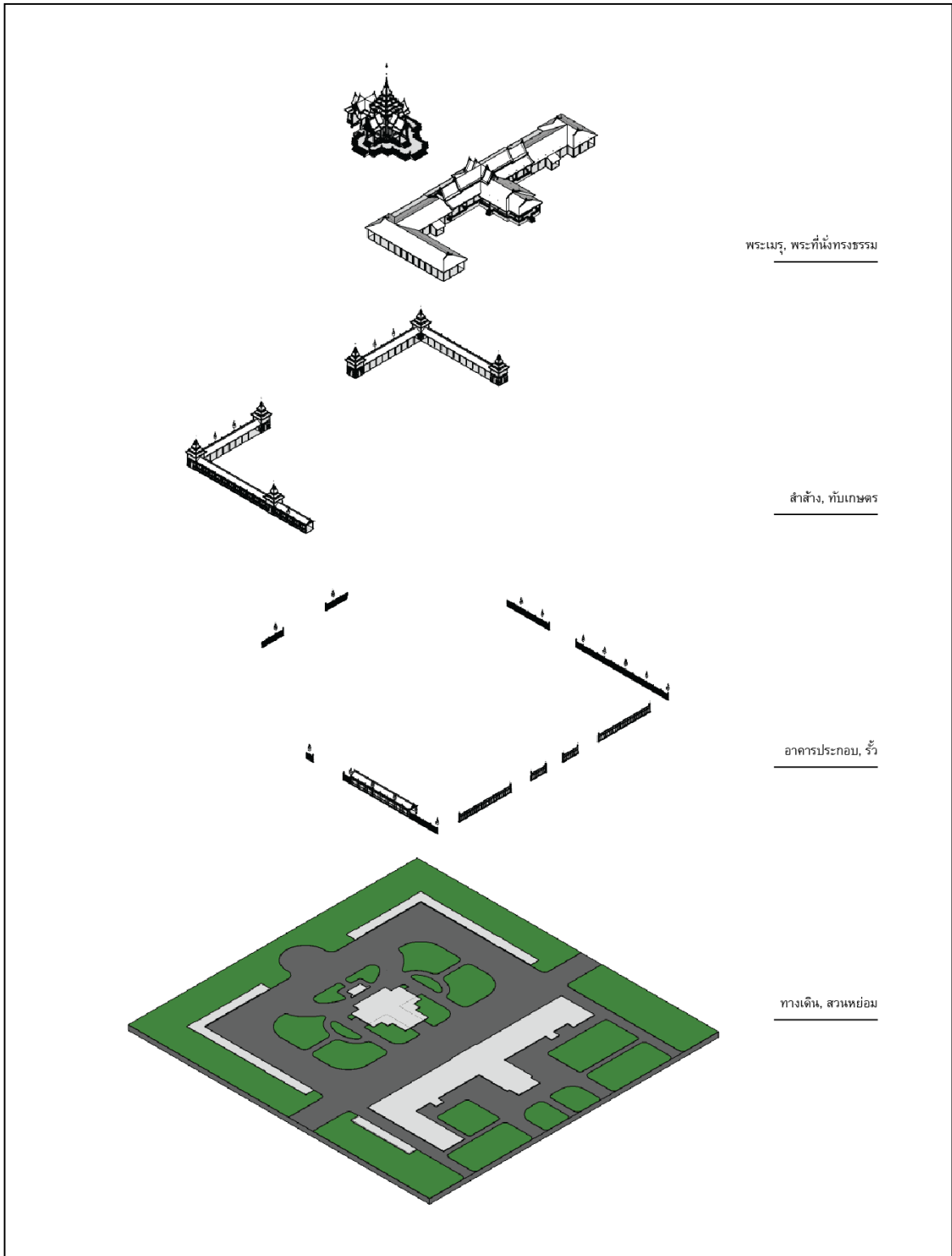
ภาพที่ 221 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบขององค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

ภาพที่ 222 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชญ์โลก
ประชานารถ

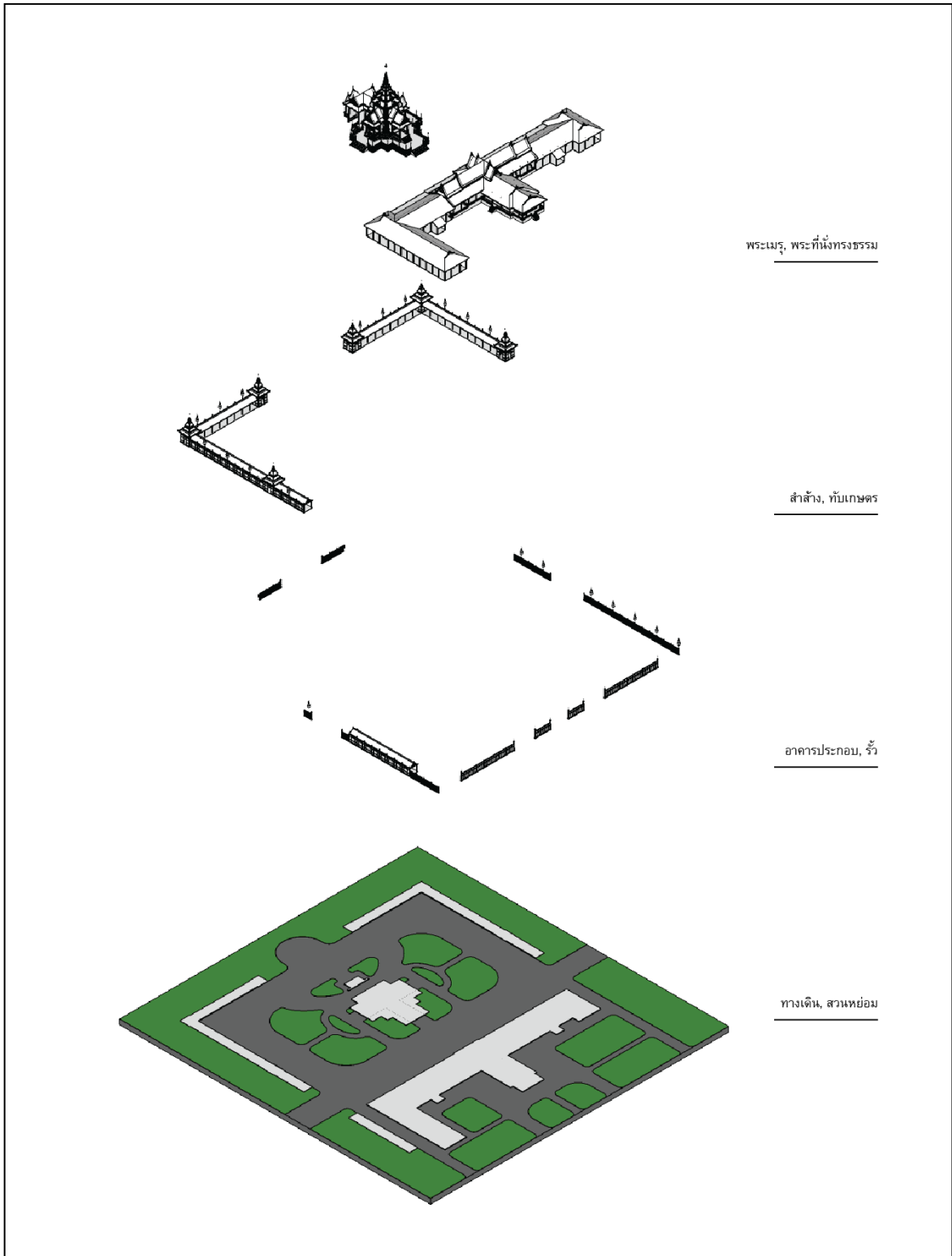

ภาพที่ 223 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรส

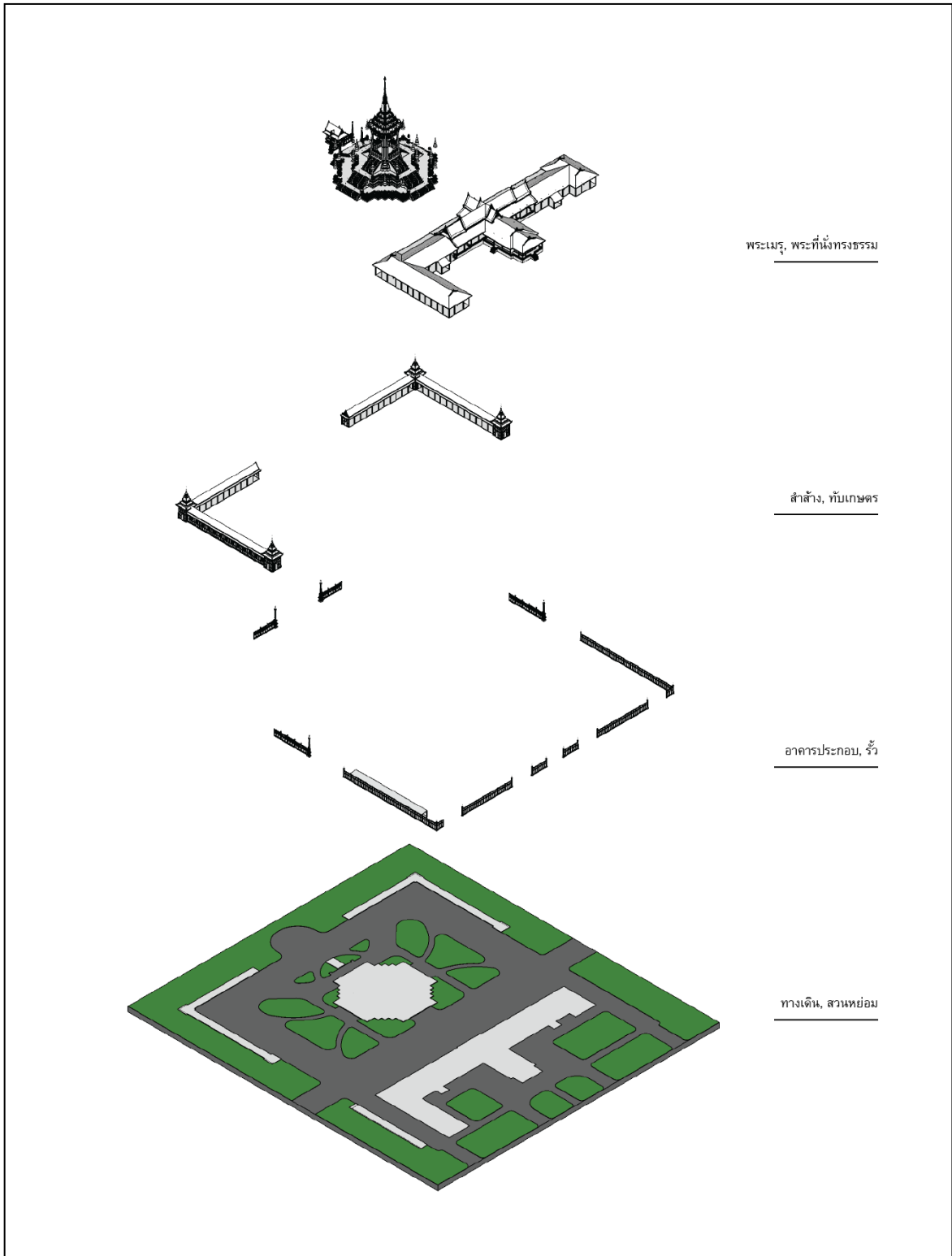

ภาพที่ 224 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร

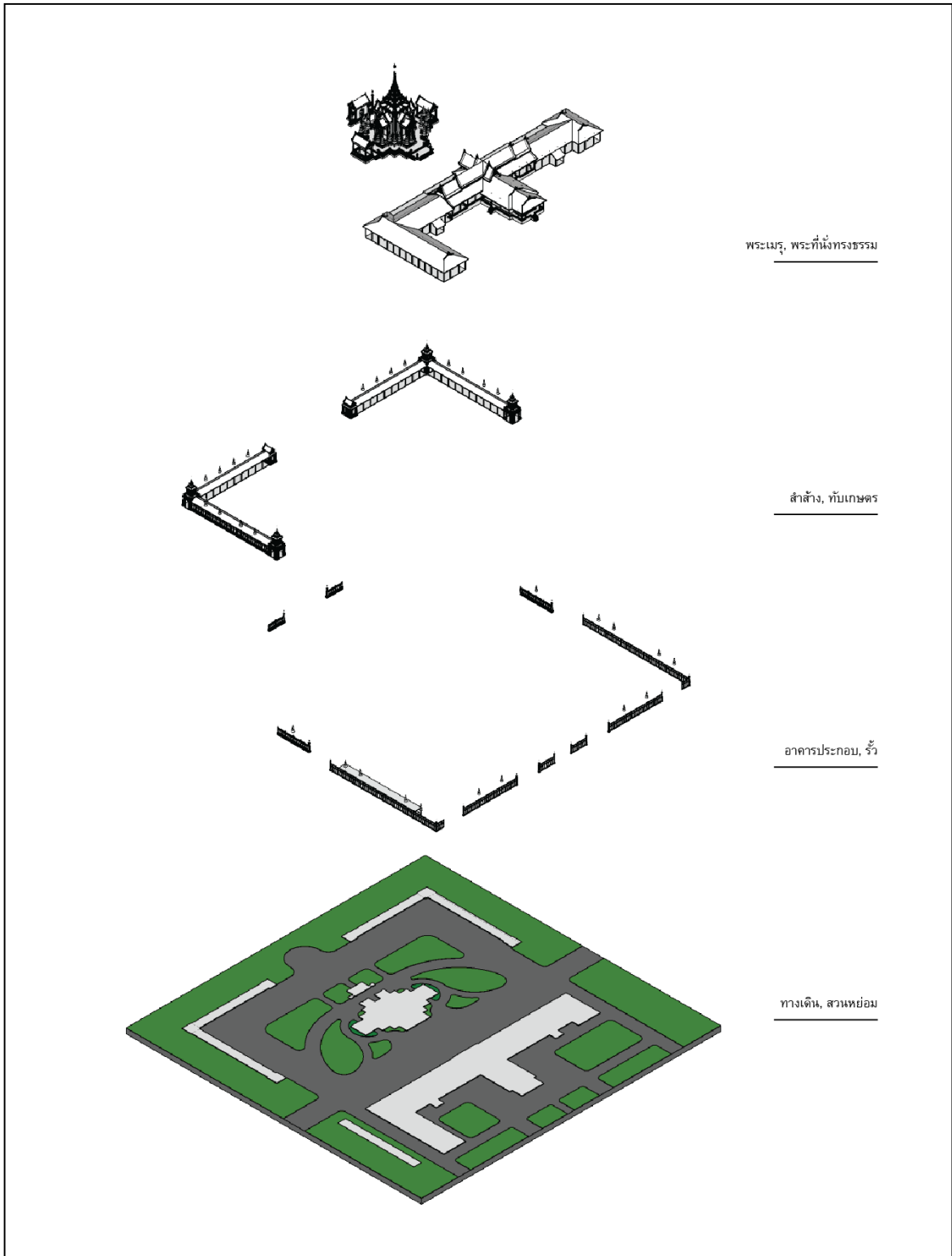

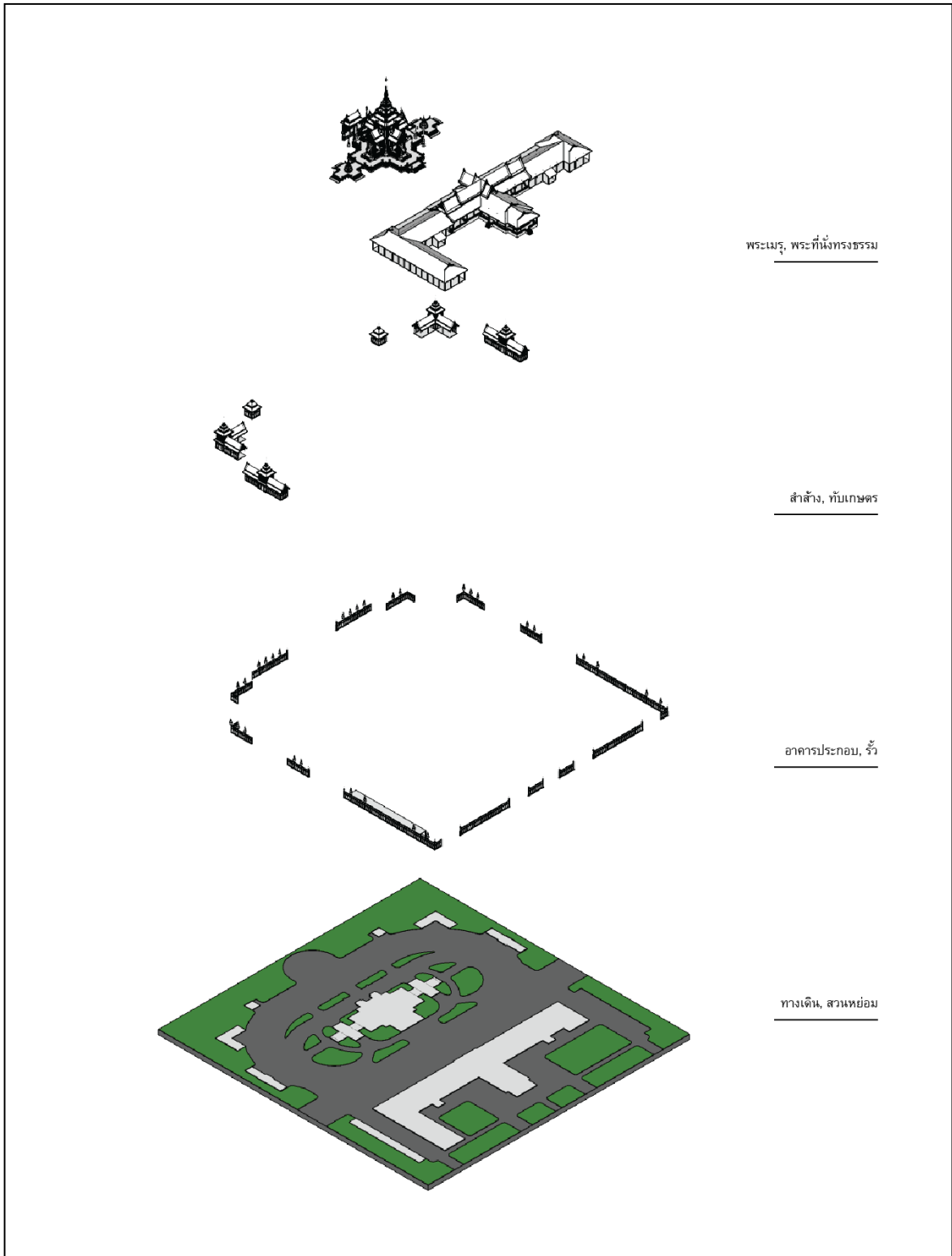
ภาพที่ 225 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา

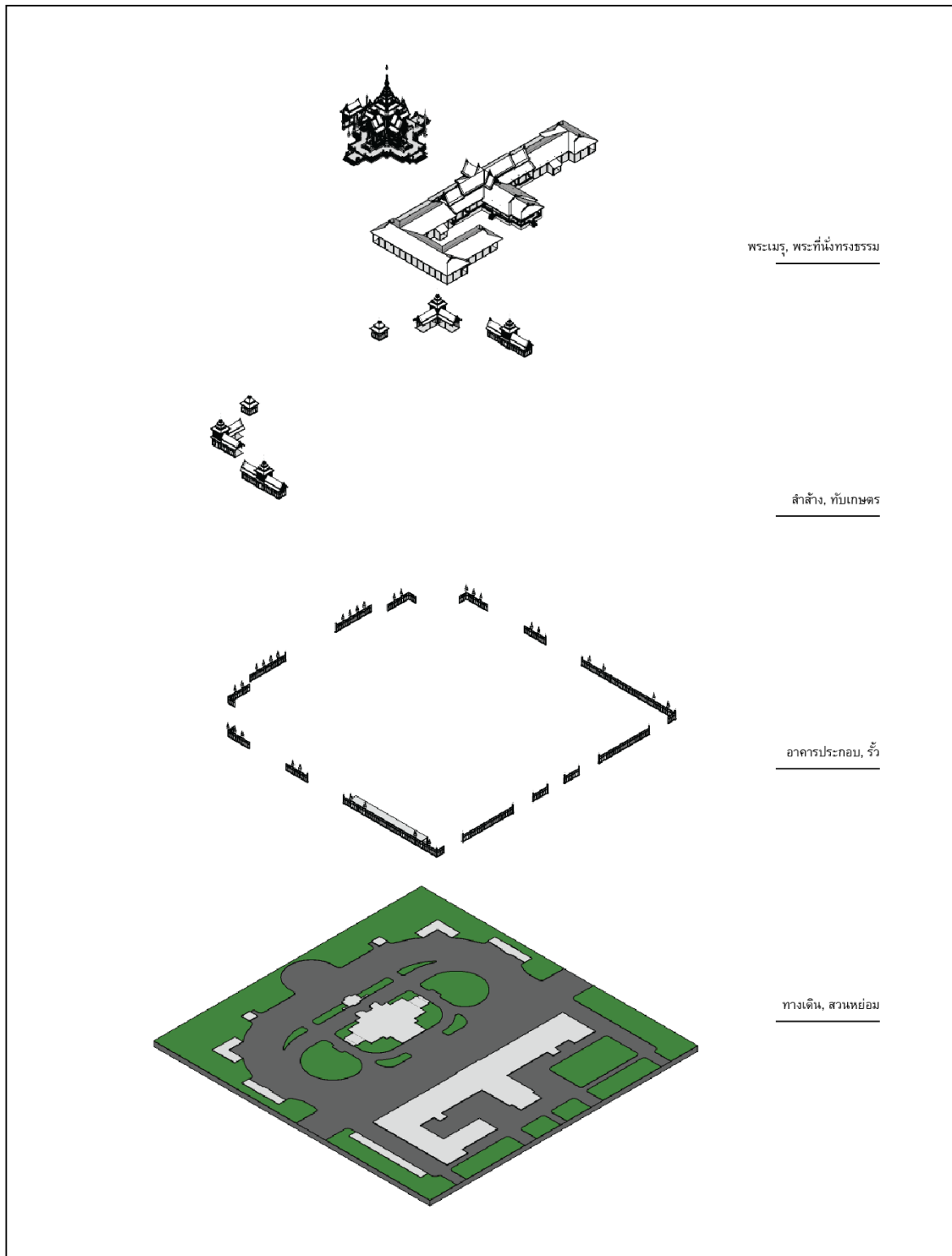
ภาพที่ 226 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพที่ 227 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรีฯ

ภาพที่ 228 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

ภาพที่ 229 แผนภาพแสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบผังบริเวณแบบแยกส่วน งานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

บทที่ 4

องค์ประกอบพระเมรุแบบแยกส่วน

การอธิบายสถาปัตยกรรมชิ้นหนึ่งๆ สามารถอธิบายได้หลากหลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการนำเสนอ ในส่วนการศึกษาผลงานออกแบบพระเมรุมาศ และพระเมรุ โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ครั้งนี้ มุ่งนำเสนอถึงวิธีการทำความเข้าใจองค์ประกอบสถาปัตยกรรมจากหน่วยย่อย ที่ประกอบสร้างรวมขึ้นมาเป็นงานสถาปัตยกรรมไทยประเภทพระเมรุ

1.รูปแบบปราสาทตามพระวินิจฉัยและระเบียบวิธีการศึกษา

ทั้งนี้หากมองย้อนกลับไปยังความหมายที่แฝงอยู่ในพระเมรุมาศ หรือพระเมรุ ตามพระอรรถาธิบายของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาริศฯ ย่อมเกี่ยวพันกับเขาพระสุเมรุ แต่ในอีกทางหนึ่งหากมองในประเด็นทางสถาปัตยกรรมแล้วย่อมเกี่ยวกับคติเรื่องปราสาท ความว่า “...อันชื่อว่าเมรุนั้น...มาแต่ลักษณะแห่งการปลูกสร้างที่ทำปราสาทใหญ่ไว้กลาง และทำระเบียงและกำแพงล้อมเป็นชั้นๆ... สิ่งทีแวดล้อมเปรียบเหมือนเขาสัตตบริพันธ์ ปราสาทกลางจึงเปรียบเหมือนเขาพระเมรุ...”³¹ ซึ่งคำว่า “ปราสาท” ตามภาษาบาลีสันสกฤตโดยความหมายแล้ว หมายถึงเรือนซ้อนชั้น หากจะหมายถึงเรือนยอด ใช้คำว่า “กุฎาคาร” แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของเครื่องยอดไทยที่ปรากฏถือได้ว่าสร้างตามคติเรื่องปราสาท เพียงแต่ลักษณะการซ้อนชั้นของเรือนนั้นหายไป เนื่องด้วยมีการย่อส่วนเรือนลงมาจนเห็นเพียงหลังคาซ้อนต่อเนื่องกันขึ้นไป³² เป็นยอดแหลม ด้วยเหตุนี้อาคารเครื่องยอดของไทย ไม่ว่าจะ เป็น บุชบก มณฑป หรือปราสาท รวมถึงเมรุด้วยนั้น ย่อมสร้างขึ้นตามคติเรื่องปราสาทเป็นรากทางความคิดและสะท้อนผ่านประเภทของอาคารและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ในส่วนประเด็นเรื่องลักษณะที่แตกต่างกันในอาคารเครื่องยอดของไทย ควรทำความเข้าใจในเบื้องต้นตามพระอรรถาธิบายของสมเด็จพระเจ้า ความว่า “... ทั้งสามอย่างต้องเป็นหลังคาซ้อนชั้นมียอดแหลม ถ้าเป็นเรือนยอดแหลมมีมุขเรียกว่าปราสาท ถ้าไม่มีมุขเรียกมณฑป ถ้าไม่ใช่เรือน เปนของเล็กๆ มีหลังคาซ้อนชั้นเปนยอดสำหรับนั่ง หรือสำหรับตั้งอะไรๆ เรียกว่าบุชบก...”³³ และสมเด็จพระเจ้า ยังอธิบายย่อความหมายให้กระชับเข้าไปอีกว่า “...ที่แท้ของเราก็มียู่สองอย่างเท่านั้น คือ มณฑปได้แก่เรือนยอด และบุชบกได้แก่ซุ้มยอด การประกอบมุขเข้ากับมณฑปเปนปราสาทนั้น...”³⁴

³¹ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารานุกรมสิ่ง เล่ม 8 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), 213.

³² เรียบเรียงจาก สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารานุกรมสิ่ง เล่ม 8 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), 213.

³³ จดหมายโต้ตอบระหว่างสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์กับหม่อมเจ้าหญิงพิไลยเลขา ดิศกุล (พระนคร : วัชรินทร์การพิมพ์, 2512), 62.

³⁴ อ้างแล้ว, 62.

ซึ่งหากมองย้อนลงมาตั้งแต่คติความเชื่อเรื่องปราสาท ถ่ายทอดลงสู่ตัวงานสถาปัตยกรรม ประเภท “เมรุ” หรือในอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง “ปราสาท” เช่นเดียวกันนั้น จึงประกอบด้วย ส่วนที่เรียกว่า “มณฑป” หรือ “เรือนยอด” และ “มุข” หรือ “เรือนจั่ว” (ผู้วิจัย) ที่หากพิจารณาไปแล้วจะพบว่าส่วนเรือนยอดประกอบด้วยส่วนต่างๆ ได้แก่ ส่วนฐาน ส่วนเรือน และส่วนยอด และ เรือนจั่วประกอบด้วย ส่วนฐาน ส่วนเรือน และส่วนจั่ว ซึ่งองค์ประกอบส่วนต่างๆ นี้ที่นับได้ว่าเป็น องค์ประกอบภาคประธาน (principal composition) ของงานอาคารเครื่องยอดชิ้นหนึ่งๆ นอกจากนี้ ในแต่ละองค์ประกอบยังสามารถเลือกใช้รูปแบบและแบบแผนได้หลากหลาย อีกทั้งยังมีรายละเอียดเชิงองค์ประกอบที่เพิ่มเติมให้กับส่วนนั้นซึ่งควรที่จะอธิบายแยกจากกัน ซึ่งรายละเอียดดังที่กล่าวมานี้ นับได้ว่าเป็นองค์ประกอบภาครอง (principal composition) ซึ่งแยกออกเป็น 2 ส่วน นอกจากนี้ ส่วนงานที่มีความละเอียดลออสร้างความสวยงามในเชิงปราณีต จะเป็นองค์ประกอบที่นับว่าเป็น หน่วยย่อยที่สุด คือลวดลายตกแต่ง (decorative ornaments)³⁵

เนื้อหาตอนต้นที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดระเบียบวิธีการศึกษางานพระเมรุชิ้นหนึ่งๆ ผ่านหน่วยย่อยขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมพระเมรุ ได้แก่ เรือนยอด และเรือนจั่ว ทั้งนี้แต่ละชุดองค์ประกอบจะประกอบด้วยองค์ประกอบภาคประธาน ได้แก่ ส่วนฐาน ส่วนเรือน ส่วนจั่ว และส่วนยอด ซึ่งในแต่ละส่วนจะประกอบด้วย องค์ประกอบภาครองส่วนที่ 1 องค์ประกอบภาครองส่วนที่ 2 และลวดลายตกแต่ง ทั้งนี้ส่วนพระเมรุที่ทำการศึกษานั้นจะมีองค์ประกอบอาคารอื่นๆ ที่ทั้งคาบเกี่ยวอยู่กับองค์พระเมรุ และอาคารที่แยกตัวอิสระ ซึ่งในการศึกษาจะอธิบายไปพร้อมๆ กัน ในแต่ละงานตามลำดับ

2. องค์ประกอบพระเมรุและอาคารสำคัญ

ลำดับการอธิบายจะเรียงตามลำดับการจัดงานพระเมรุ ตั้งแต่

1. พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์ กรมขุนสุพรรณภาควดี
2. สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง
3. สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
4. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
5. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
6. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุมณฑาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร
7. สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา
8. สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี
9. สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุ พันธวงศ์วรเดช

³⁵ ระเบียบวิธีการแยกองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม ผู้วิจัยได้ขยายความจากที่พระยาอนุমানราชชนได้อธิบายถึงวิธีการพิจารณาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ในประเด็นที่ทรงอธิบายเกี่ยวกับ บุชบก มณฑป และปราสาท ว่าทรงใช้หลักแห่งองค์ประกอบศิลป์เป็นแนวทางพิจารณา โดยมีใจความที่น่าสนใจว่า “... สามสิ่งนี้มีหลักอันเป็นองค์ประกอบภาคประธาน (principal composition) อย่างเดียวกัน ต่างกันแต่องค์ประกอบภาครอง (subordinate composition) พระยาอนุমানราชชน, “พระประวัติ,” จันทรเกษม (ฉบับที่ 51 มีนาคม - เมษายน 2506), 39.

10. สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลลิตเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์
โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 งานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์ กรมขุนสุพรรณภาควดี

2.1.1 รูปแบบสถาปัตยกรรม

พระเมรุประกอบด้วยส่วนเรือนยอดผังรูปสี่เหลี่ยมตลอดยอด และมีมุขประกอบ ส่วนเรือนมีเสาประดับตั้งบนฐาน ปลายผนังเรือนมีคันทวยรับยอด โดยแบ่งออกเป็นสองส่วน คั่นด้วยคอสองยกสูง ส่วนยอดตอนบนเป็นมณฑปยกคอสองสูง ภายใต้รูปทรงจอมแห 3 ชั้นเชิงกลอน วางระยะห่างแบบส่งระยะเชิงกลอนขึ้นไป หน้าเชิงกลอนตกแต่งด้วยนาคปักและกระจัง ยกเว้นส่วนเชิงกลอนชั้นที่ 1 ตกแต่งด้วยซุ้มวิมานขนาดใหญ่ทั้ง 4 ทิศ โดยทำเสาประดับแนบไปกับคอสอง ส่วนยอดทำเป็นบัวกลุ่มซ้อนกัน 4 ชั้น ปลี และพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วนยอดตอนล่างทำเป็นหลังคาซ้อน 2 ชั้น แบบส่งระยะเชิงกลอน โดยเส้นคุมทรงมีองศาที่ลาดชันน้อยกว่าส่วนยอดตอนบน หน้าเชิงกลอนตกแต่งด้วยนาคปักและกระจัง โดยมีจั่วและปีกนกตั้งบนหลังคาเชิงกลอนทั้ง 4 ทิศ ส่วนมุขลดด้านหน้ายื่นยาวจำนวน 2 ห้องเสา ส่วนด้านข้างสั้น 1 ห้องเสา ด้านหลังไม่มีมุขลด โดยมุขทั้งหมดทำเป็นหลังคาจั่ว มีปีกนก 2 ข้าง มีคันทวยรับชายคาปีกนก ทั้งนี้ส่วนมุขทำบันไดรอบ 3 ด้านเป็นฐานในตัว

2.1.2 องค์ประกอบรองส่วนที่ 1

ฐานมุขลด -

ฐานเมรุ ใช้ฐานปัทม์คาดลูกแก้ว (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด บัวคว่ำ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน)

เรือน เสาเรือนใช้เสากลมลัมสบอบ เสาเมรุใช้เสาเหลี่ยม เส้นลวด บัวคว่ำ ลูกแก้ว บัวโคนเสา เสาลัมสบอบ บัวคอเสื่อ ลูกแก้ว บัวหงาย ส่วนมุขทำเป็นอาคารโถงไม่มีผนัง ส่วนผนังเมรุเจาะช่องหน้าต่างและช่องคอสองระบายอากาศ

หลังคาจั่ว แบบมีปีกนกสองข้าง ใช้กับหลังคามุขลด

ส่วนยอดตอนล่าง หลังคาซ้อน 2 ชั้น ยกท้องไม้สูง มีช่องระบายอากาศ ระหว่างส่วนยอดตอนล่างและตอนบนยกคอสองสูง ทำช่องระบายอากาศ ทำเสาประดับสี่เหลี่ยม ส่วนยอดตอนบนหลังคาซ้อน 3 ชั้น ยกท้องไม้สูง มีช่องระบายอากาศ ส่วนยอดของยอดอาคารเทินบัลลังก์ บัวกลุ่ม 4 ชั้น บัวรับปลี ปลี พุ่มข้าวบิณฑ์

2.1.3 องค์ประกอบรองส่วนที่ 2

ฐานมุขลด บันไดรอบ 3 ด้าน จำนวน 2 ชั้น

เรือนมุขลด ทำรอบคันทวยได้ชื่อจั่ว และทุกห้องเสา ส่วนใต้หลังคาปีกนกทำคันทวยยื่นรับจากแนวเสา **เรือนเมรุ** เจาะช่องประตูทางเข้าจากบริเวณมุขลด ส่วนผนังที่ปิดด้านข้าง เจาะช่องหน้าต่าง

ระบายอากาศทำกรอบซุ้มล้อกับกรอบคูลา ปลายผนังเจาะช่องอากาศบริเวณคอสอง ทำคันทวยทแยงมุมรับยอด

หลังคา จั่วแสดงแป้วเสา สะพานหนู เเชิงกลอน ฐานพระ กรอบจั่ว ประดับเครื่องลำยอง (ทรงภควัม ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์) ปีกนกประดับเครื่องลำยองลักษณะเดียวกับเครื่องลำยองจั่ว ทำกรอบสันหลังคา หลบหลังคา คันทวย กระจังประดับเชิงกลอน

ยอดตอนล่าง ประดับจั่วและปีกนกสองข้างที่มีขนาดเล็กกว่าจั่วมุขลดเล็กน้อย และตกแต่งในลักษณะเดียวกัน **ยอดตอนบน** บริเวณคอสอง ทำเสาประกับ ทำบัวหัวเสาเป็นบัวจงกล ทำคันทวยทแยงมุมรับยอดตอนบน มีการตกแต่งด้วยซุ้มวิมานทรงภควัม ประดับเครื่องลำยอง (ช่อฟ้ามอญ ใบระกา หางหงส์) ทำกรอบสันหลังคา หลบหลังคา คันทวย บนสันหลังคาตกแต่งด้วยครีประจิงหน้าเชิงกลอนทุกชั้นตกแต่งด้วยกระจังและนาคปัก ท้องไม้ทำช่องระบายอากาศ

2.1.4 ลวดลายตกแต่ง

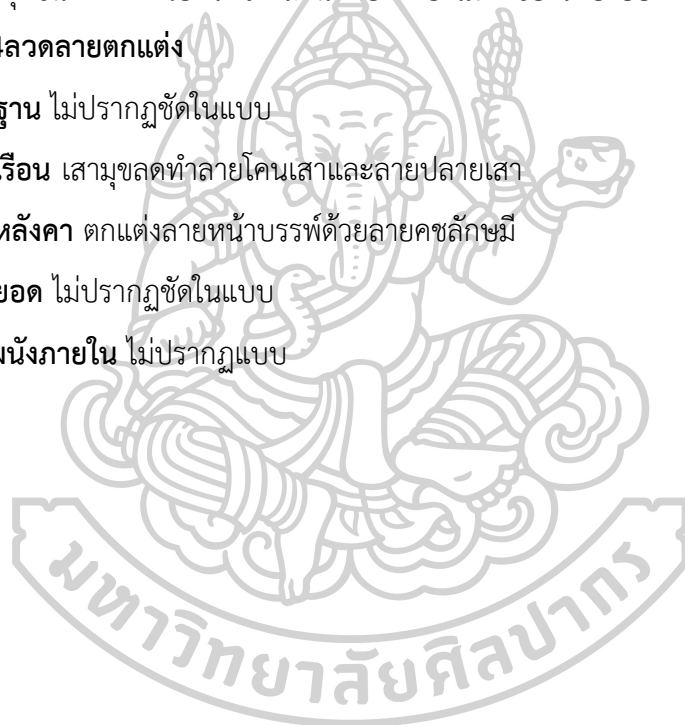
ส่วนฐาน ไม่ปรากฏชัดในแบบ

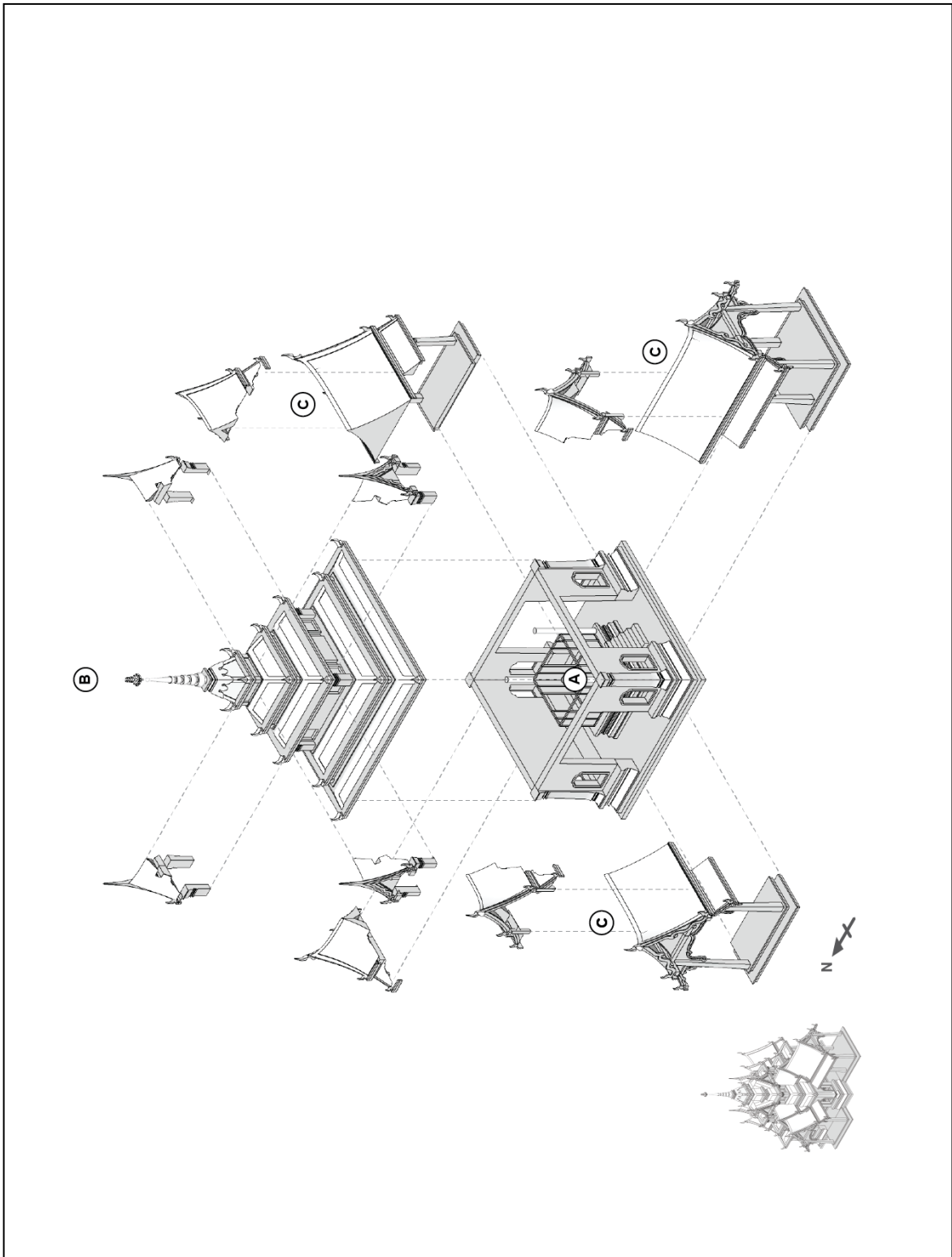
ส่วนเรือน เสามุขลดทำลายโคนเสาและลายปลายเสา

ส่วนหลังคา ตกแต่งลายหน้าบรรพต์ด้วยลายคชลักษณ์

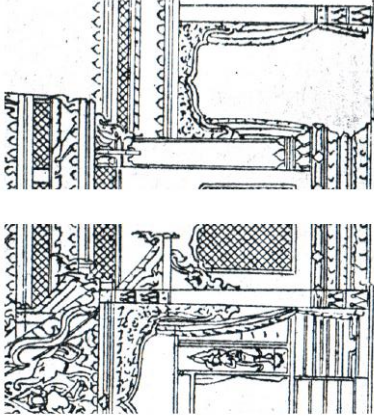
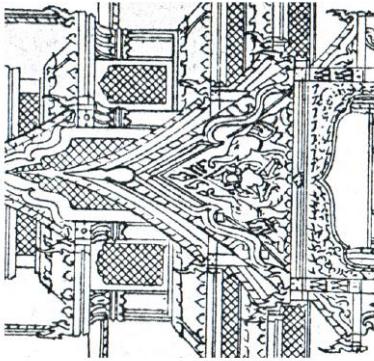
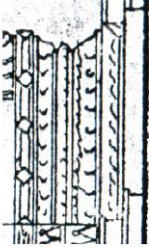
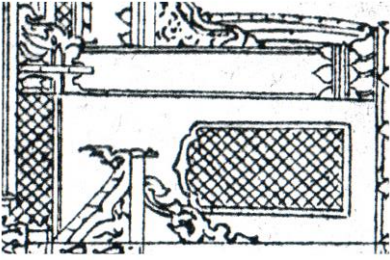
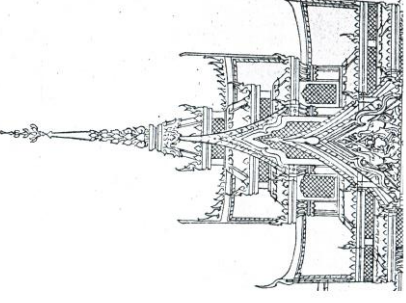
ส่วนยอด ไม่ปรากฏชัดในแบบ

ลายผนังภายใน ไม่ปรากฏแบบ

ภาพที่ 230 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A เรือนเมรุ B ยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลด

<p>ฐาน</p> 	<p>เรือน</p> <p>ด้านสกัด</p> <p>ด้านยาว</p>	<p>จั่ว</p> <p>ด้านสกัด</p>	<p>ฐาน</p> 	<p>เรือน</p> 	<p>ยอด</p>
<p>โถง</p>	<p>โถง</p>				

ตารางที่ 1 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน

2.2 งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

2.2.1 รูปแบบสถาปัตยกรรม

พระเมรุส่วนประธานอยู่ในรูปแบบปราสาทแบบที่ 1 (มีส่วนเรือนยอด มีมุขประกอบ) ฝังย่อมุมไม้สิบสองตลอดยอด ส่วนอาคารรองขนาด 2 ข้าง อยู่ในรูปแบบปราสาทแบบที่ 2 (ส่วนยอดเทินบนหลังคาจัตุรมุข มีเสารับยอด) ฝังอาคารจัตุรมุข (รูปเครื่องหมายบวก) ที่บริเวณรั้วมีเสามุมอาคารยื่นออกมา ขึ้นไปรับหน้ากระดานเชิงกลอนที่ตั้งพนักกลับแล เทินรับเสารับยอดและยอดปราสาท ฝังย่อมุมไม้สิบสอง

ยอดอาคารประธานเป็นแบบเรือนชั้นยกคอสองสูง มีช่องระบายอากาศและแทรกส่วนหลังคาระหว่างชั้น ภายใต้รูปทรงจอมแหทรงสูง (ฐานยอดไม้แฝงออก ไม่มีชายคายื่น) 5 ชั้นเชิงกลอน วางระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนแบบร่นระยะต่อเนื่องกันขึ้นไป รับเชิงบาตรยอดพรหมพักตร์ ทำมุมมวยผมสูงมงกุฎทรงน้ำเต้า ยอดบัวกลุ่ม 2 ชั้น ปลี เทินรับฉัตรระบาย 7 ชั้น มีการประดับซุ้มจระนมขนาดใหญ่บริเวณเชิงกลอนด้านละ 1 ซุ้มทุกชั้น โดยมีเสาซุ้มและกตหน้ากระดานเชิงกลอนลึกเข้าไป เพื่อเน้นความเป็นเสาซุ้ม บริเวณมุมเชิงกลอนประดับนาคปัก หน้ากระดานเชิงกลอนประดับกระจังขนาดเล็ก

ยอดอาคารรองเป็นแบบเรือนชั้นที่มีลักษณะเช่นเดียวกับยอดประธาน แต่มีการลดรายละเอียดเชิงองค์ประกอบ ได้แก่ ชั้นเชิงกลอนเหลือเพียง 3 ชั้น เช่นเดียวกับบัวรับปลีที่เหลือเพียงชั้นเดียว เทินรับฉัตรระบาย 5 ชั้น

ส่วนมุขลดอาคารประธานซ้อนบนยื่นเท่ากันทั้ง 4 ด้าน ส่วนมุขซ้อนล่างที่มีขนาดเล็กลง จะมีเฉพาะด้านซ้ายและด้านขวา โดยทำหน้าที่เป็นหลังคาที่เชื่อมต่อเข้ากับส่วนอาคารรองประธาน โดยทำหน้าที่เป็นมุขลดให้กับอาคารรองประธานไปด้วย ซึ่งมุขลดอีก 3 ด้านที่เหลือของอาคารรองจะมีลักษณะเดียวกัน โดยมีขนาดและระยะยื่นเท่ากัน ทั้งนี้ส่วนมุขลดด้านหน้าและด้านหลังของอาคารประธานมีบันไดขึ้นลงทางด้านหน้า ยื่นต่อจากตัวมุข ส่วนมุขลดซ้อนล่างด้านซ้ายและขวาจะทำบันไดขึ้นลงออกทางด้านข้างทั้ง 2 ข้าง ส่วนพื้นที่ภายในจะเชื่อมต่อไปยังอาคารรองโดยด้านซ้ายจะเป็นห้องพักพระโกษฐ์ โดยมีทางเทียบพระโกษฐ์ขึ้นทางมุขลดด้านข้าง ส่วนมุขลดอีก 2 ด้าน ทำฉากกัน

ส่วนด้านขวาคือห้องที่ประทับมีบันไดขึ้นลดถัดออกไปทางมุขลดด้านข้าง ส่วนมุขลดด้านหน้าและด้านหลังทำฉากกันเช่นเดียวกัน

ส่วนฐานชุกชีเป็นรูปค่อนไปทางสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามลักษณะผังพระเมรุที่มาอาคารเรียงกัน 3 หลังเชื่อมต่อกันเป็นแนวยาว โดยมีกระเปาะฐานชุกชียื่นตามจังหวะบันไดที่ต่อจากมุขลด และเกรินเทียบพระโกษฐ์ที่ฐานชุกชีด้านซ้าย

โดยด้านหน้าและด้านหลังของพระเมรุส่วนประธาน และด้านข้างของอาคารรอง ทำบันไดขึ้นลงทางด้านหน้าต่อจากบันไดเมรุ และทำบันไดรองที่ต่อเนื่องมาจากบันไดขึ้นลงทางด้านข้างของพระเมรุทั้ง 2 ด้าน 2 ชุด ที่ฐานชุกชีด้านที่ติดกับทางเทียบพระโกษฐ์ ทำบันไดหัก

มุม 45 องศาเข้าหาทางเทียบพระโกษฐ์ ขึ้นลงกระเปาะชานพักที่ยื่นออกมาจากฐานชालาที่ตั้งรับ สะพานเกริน

ส้างและทับเกษตร ประกอบด้วยส้างฝังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผนังทำด้วยแผงทึบเจาะช่อง ทางเข้าออกจากภายนอก ส่วนภายในที่เชื่อมต่อกับทับเกษตรยังเป็นคำถามเรื่องการใช้งานขณะพระ สวด เนื่องด้วยในแบบแผนผังมีการแสดงเป็นผนังทึบ/และมีเพียง 2 หลังที่อยู่มุมปริมาตรเหมือนโอบ ล้อมพระเมรุ และยังปรากฏอาคารรูปแบบลักษณะเดียวกันแต่อยู่ในตำแหน่งที่ถัดไกลออกไปโดย เสมือนเป็นมุมกำหนดเขตปริมาตรที่ต่อออกมาจากพระที่นั่งทรงธรรม (ตึกถาวรวัตถุ)

ตอนบนยกคอสองฉลุโปร่ง? เทินรับหลังคาปะรำฝังรูปสี่เหลี่ยมปาดมุมส่วนยอดทำฉัตรผ้าขาว ระบาย 5 ชั้น

ส่วนทับเกษตร ผนังด้านนอกกันแผงทึบทำช่องลูกกรง ส่วนภายในโปร่งโอบ วางยาวกำหนด เขตปริมาตรและโอบล้อมส้างเข้ามาด้านในอีกชั้นหนึ่ง ส่วนหลังคาทำเป็นปะรำ

2.2.2 องค์ประกอบส่วนที่ 1

ฐานชालาใช้ฐานปัทม์ (หน้ากระดานล่าง บัวคว่ำ ท้องไม้ บัวหงาย หน้ากระดานบน) ด้านทิศ เหนือเป็นที่เทียบเกริน ทำเป็นแข่งสิงห์เตี้ยเท่าหน้ากระดานล่างและบัวคว่ำ **ฐานห้องที่ประทับและ พักพระโกษฐ์** ทั้งฐานอาคารยอดและฐานมุข ใช้ฐานสิงห์ (เชิง 2 ชั้น แข่งสิงห์ บัวหลังสิงห์ ท้องไม้ บัวหงาย หน้ากระดานบน) **ฐานมุขเมรุ** ใช้ฐานสิงห์คาคดลูกแก้ว โดยองค์ประกอบตอนล่างยังคงใช้ ลักษณะและขนาดเดียวกัน (เชิง 2 ชั้น แข่งสิงห์ บัวหลังสิงห์ ท้องไม้ ลูกแก้วคาคด ท้องไม้ บัวหงาย หน้ากระดานบน) **ฐานเมรุ** ใช้ฐานสิงห์ยกท้องไม้สูงคาคดลูกแก้ว โดยองค์ประกอบตอนล่างยังคงใช้ ลักษณะและขนาดเดียวกัน (เชิง 2 ชั้น แข่งสิงห์ บัวหลังสิงห์ ท้องไม้สูง ท้องไม้ ลูกแก้วคาคด ท้องไม้ บัวหงาย หน้ากระดานบน)

เรือน เสาเรือนอาคารยอดและมุขลดของที่ประทับและห้องพักพระโกษฐ์ มีรูปแบบเดียวกัน คือใช้บัวคว่ำ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ กาบโคนเสา เสาล้อมสอบ ปลายเสามุขคาคดที่ใช้บัวคอเสื่อ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ บัวหัวเสา ส่วนเสามุขที่ทำเป็นมุขกระสันมีปีกนกบังเลยไม่เห็นรายละเอียด ส่วนปลาย เสาอาคารยอด (ปั้นลมปีกนกบังบางส่วน) คาคดที่ใช้บัวคอเสื่อ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ บัวหงาย **เรือน** เสามุขลดพระเมรุ มีลักษณะเช่นเดียวกันกับองค์ประกอบก่อนหน้า คือใช้บัวคว่ำ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้อง ไม้ กาบโคนเสา เสาล้อมสอบ ปลายเสามุขคาคดที่ใช้บัวคอเสื่อ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ บัวหัวเสา ส่วน เสามุขลดด้านที่มุขกระสันวิ่งเข้ามาชน คาคดที่ไม่มีรายละเอียดเนื่องด้วยเป็นตำแหน่งที่หลังคาจั่วและ ปีกนกของมุขกระสันวิ่งเข้ามาชน **เสาเมรุยอมุมไม้สิบสอง** มีลักษณะเดียวกับเสามุขและขนาดใหญ่กว่า คือใช้บัวคว่ำ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ กาบโคนเสา เสาล้อมสอบ ปลายเสาใช้บัวคอเสื่อ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ บัวหงาย ท้องไม้ บัวหงาย **ส่วนผนัง**มุขทางเข้าด้านหน้าเปิดโล่ง ด้านข้างทึบ ผนังอาคารรับ ยอดส่วนที่ประทับและห้องพักพระโกษฐ์ทึบ ผนังบริเวณมุขกระสันเจาะช่องประตูทางเข้า เหนือช่อง ประตูทำช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง ส่วนผนังเมรุเป็นแบบทึบ เปิดเป็นช่องประตูทางเข้า มีช่อง ระบายอากาศบริเวณคอสอง

จั่ว ทั้งมุขอาคารที่ประทับห้องพักพระโกษุ์และเมรุ เป็นแบบหลังคาจั่วมีปีกนกสองข้าง
ยอดอาคารที่ประทับและห้องพักพระโกษุ์ มีเชิงบาตรย่อมุมไม้สิบสอง(ท้องไม้ บัวคอเสื่อ
 ท้องไม้ ลูกแก้วคาด ท้องไม้ บัวหงาย) ตั้งรับยอดย่อมุมไม้สิบสอง หลังคาซ้อน 3 ชั้น ยกท้องไม้(เรือน/
 คอ)สูง ส่วนยอดทำเชิงบาตรรับพรหมพัคตร์ มียอดแหลม ฉัตร 5 ชั้น ยอดพระเมรุย่อมุมไม้สิบสอง
 หลังคาซ้อน 5 ชั้น ยกท้องไม้(เรือน/คอ)สูง มีช่องระบายอากาศ ส่วนยอดทำเชิงบาตรรับพรหมพัคตร์
 มียอดแหลม ฉัตร 7 ชั้น

2.2.3 องค์ประกอบส่วนที่ 2

ฐานขาลา ใช้เสาเม็ดกลมขนาดเล็ก ประกอบด้วยเสาและหัวเสากลมยอดแหลม พนักกันตกระหว่างเสาเม็ด ประกอบด้วยลูกตั้งโดยแบ่งจังหวะเท่าๆ กัน ตามความยาวของฐานแต่ละตำแหน่งและลูกนอก 3 เส้น เป็นราวบน ราวล่างและเส้นคาดกลาง บันไดยื่นออกมาจากฐานทั้ง 4 ทิศ ยกเว้นทิศเหนือทำที่เทียบเกริน จึงทำบันไดชนาบ 2 ข้าง โดยเอียงเข้าหากะริน และมีบันไดรองยื่นต่อเนื่องจากแนวมุขกระสัน ทั้งด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออก(ดูแผนผังประกอบ) ทำเสาเม็ดเล็กที่เชิงบันได พนักกันตกลาดระหว่างเสาเม็ดลาดเอียงตามแนวบันได **ฐานมุขลดของที่ประทับ ห้องพักพระโกษุ์ และเมรุ** ทำบันไดยื่นออกมาทั้ง 4 ทิศ ยกเว้นทิศเหนือที่ทำแท่นยื่นสำหรับเทียบเกรินเป็นฐานเชิงบาตรซ้อน 2 ชั้น (ท้องไม้ บัวคอเสื่อ ท้องไม้ บัวหงาย หน้ากระดาน ซ้อนด้วยท้องไม้ บัวคอเสื่อ ท้องไม้ บัวหงาย หน้ากระดาน) และทำบันไดยื่นออกจากช่องประตูมุขกระสันทั้งด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ส่วนพนักบันไดทำเป็นราวจับและเสาเม็ดเล็ก

เรือน แสดงคันทวยรับปีกนก และกรอบซุ้มเล็กๆ กันพระวิสูตร ทำฉากบังเพลิง ส่วนทางเข้าบริเวณมุขกระสันทำกรอบเข็ดหน้า กันพระวิสูตร นอกเหนือจากนี้ไม่มีรายละเอียดในแบบ

ส่วนหลังคา ทั้งจั่วอาคารที่ประทับ ห้องพักพระโกษุ์และพระเมรุ จั่วแสดงแปหัวเสา สะพานหนู เเชิงกลอน ฐานพระ กรอบจั่ว ประดับเครื่องล่ายอง(ทรงภควัม ทำยอดแหลม ใบระกา หางหงส์) ปีกนกประดับเครื่องล่ายองที่มีรายละเอียดเดียวกับเครื่องล่ายองจั่ว ทรงหลังคาโค้งอ่อน ทำกรอบสันหลังคา หลบหลังคา คันบวย กระจิงประดับเชิงกลอน

ส่วนยอด หลังคายอดของอาคารที่ประทับ ห้องพักพระโกษุ์และพระเมรุ (เชิงกลอน)แต่ละชั้นตั้งซุ้มบรรพท์แถลงในลักษณะมีเสารับด้านละ 1 ซุ้ม ทำนองซุ้มจรมัน นาคปักบริเวณมุข ระหว่างซุ้มและนาคปักตกแต่งด้วยกระจิง คาดว่าทำกรอบสันหลังคาและหลบหลังคา รวมถึงซุ้มบรรพท์แถลงที่ตกแต่งด้วยเครื่องล่ายอง ทำกรอบสัน หลบหลังคาและคันบวย (ไม่ปรากฏในแบบ(เพราะเป็นแบบมาตราส่วนขนาดเล็กแต่คาดว่าของจริงคงทำ) ท้องไม้พระเมรุทำช่องระบายอากาศ(อาคารที่ประทับกับห้องพักพระโกษุ์ไม่มี) ส่วนยอดพระหมพัคตร์ตั้งเชิงบาตร(ท้องไม้ ลูกแก้วคาด ท้องไม้ บัวหงาย หน้ากระดาน) บัวหลังเจียด พรหมพัคตร์ทรงศิราพรณียอดน้ำเต้ามีกระบังหน้า กาบ ยอดน้ำเต้าใหญ่ บัวกลุ่ม 2 ชั้น(ท้องไม้ เส้นลวด บัวโถ) กรณิพระเมรุ ส่วนอาคารที่ประทับและห้องพักพระโกษุ์ ทำบัวชั้นเดียว ปลี (เชิงบาตร เส้นลวด ปลี) ฉัตร 7 ชั้นกรณียอดพระเมรุ และ 5 ชั้นกรณิอาคารที่ประทับและห้องพักพระโกษุ์ มีพู่และริบบิ้น

2.2.4 ลวดลายตกแต่ง

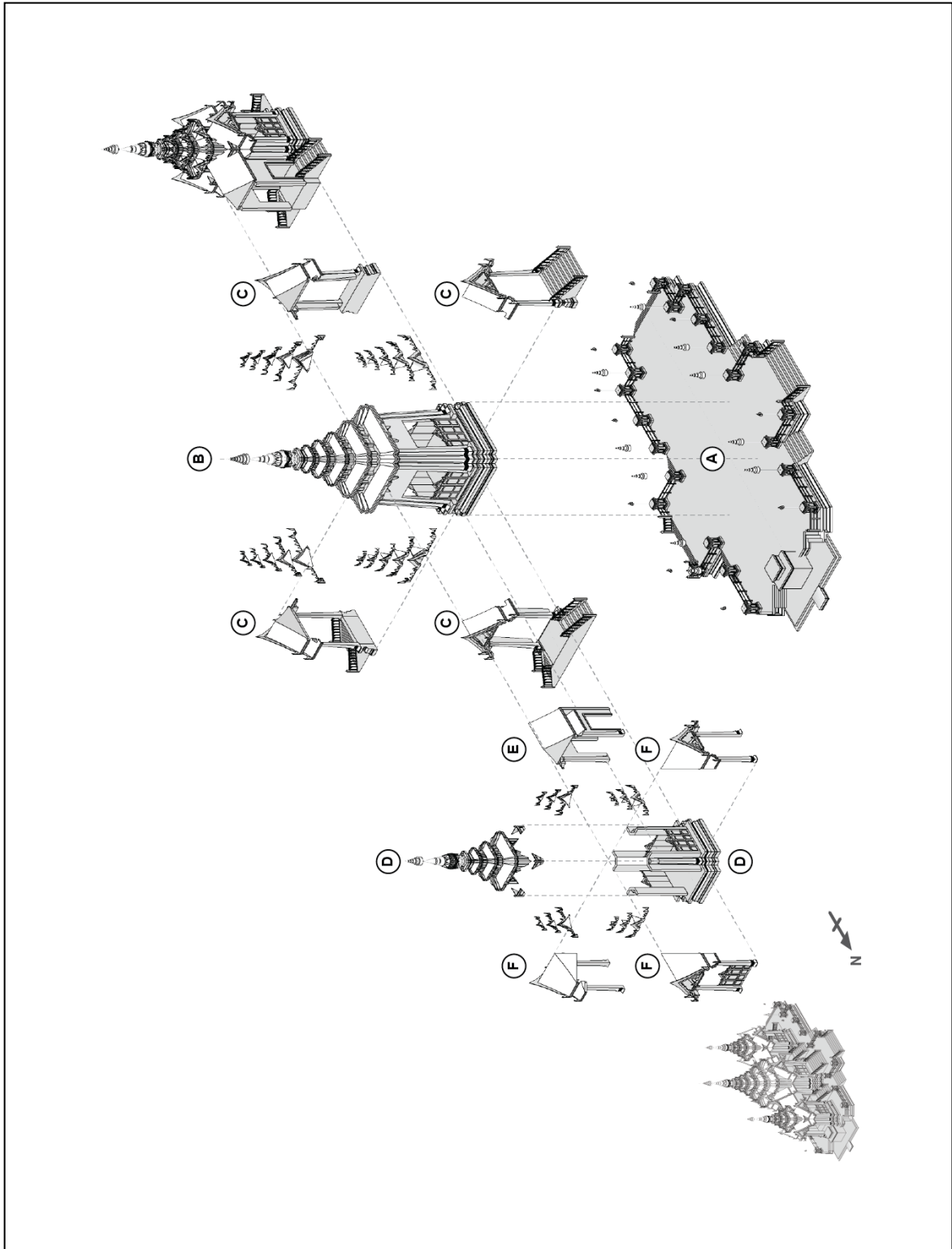
ส่วนฐาน ไม่ปรากฏชัดในแบบ

ส่วนเรือน ไม่ปรากฏชัดในแบบ

ส่วนหลังคา ตกแต่งลายหน้าบรรพมุขเมรุ मुखอาคารที่ประทับและห้องพักพระโกษฐ์ ด้วยซุ้มขนาดเล็ก มีเฟืองอุบะห้อยตกแต่ง

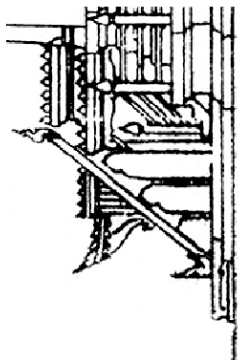
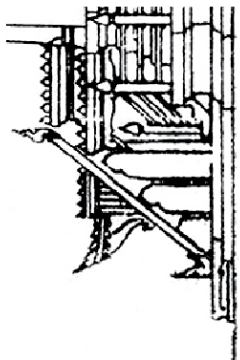
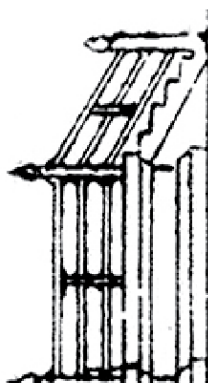
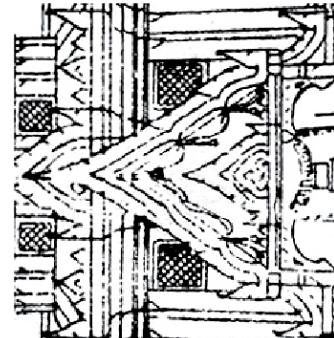
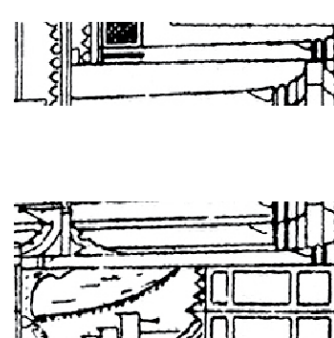
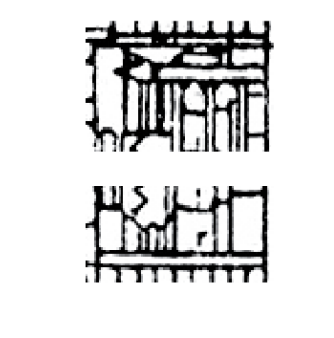
ส่วนยอด ไม่ปรากฏชัดในแบบ

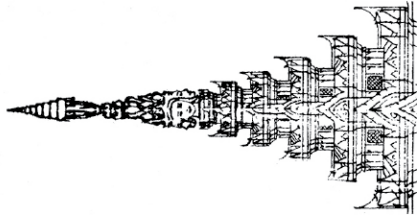
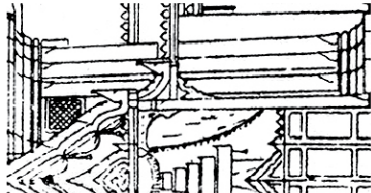
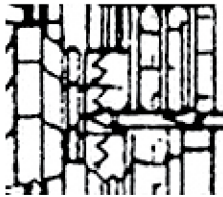
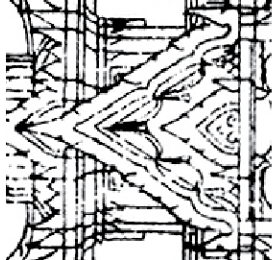
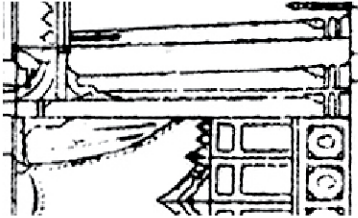
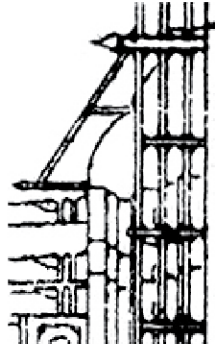

ภาพที่ 231 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชลา B เรือนยอดอาคารประธาน C เรือนจั่วมุขลดอาคารประธาน D เรือนยอดอาคารรอง E เรือนจั่วมุขกระสัน F เรือนจั่วมุขลดอาคารรอง

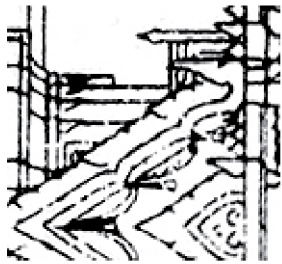

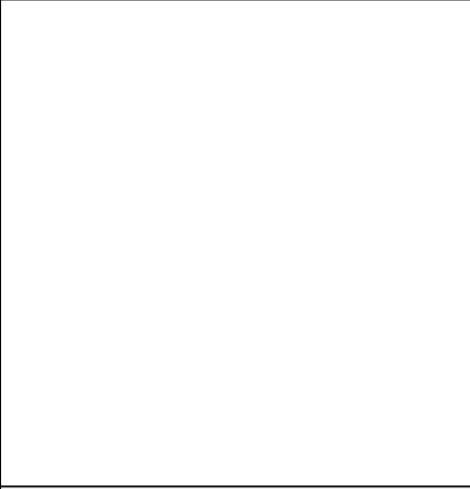

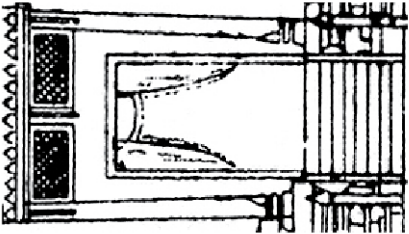
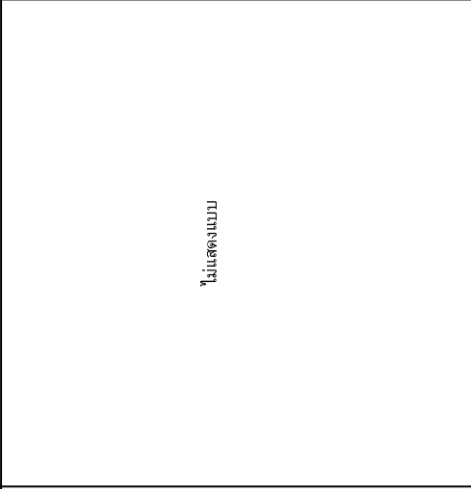

<p>ภาพรวม</p>	 <p>ม้านาง</p>	<p>ภาพรวม</p>	 <p>เกษไชยมะพานเกริน</p>	<p>ภาพรวม</p>	 <p>บ้านใต้</p>
<p>เขมรเหนือ</p>	<p>ฐาน</p>	<p>จั่ว</p>	<p>เรือน</p>	<p>จั่ว</p>	<p>หน้า</p>
<p>หน้า</p>		<p>ด้านสกัด</p>		<p>ด้านสกัด</p>	
<p>หน้า</p>	<p>ด้านสกัด</p>	<p>ด้านสกัด</p>	<p>ด้านสกัด</p>	<p>ด้านสกัด</p>	<p>ด้านสกัด</p>
<p>หน้า</p>	<p>หน้า</p>	<p>หน้า</p>	<p>หน้า</p>	<p>หน้า</p>	<p>หน้า</p>

ตารางที่ 2 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1

<p>ยอด</p>		<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>๗๕๕๗๕๒๒</p>
<p>ซุ้ม</p>		<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>๗๕๕๗๕๒๒</p>

ตารางที่ 3 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2

<p>เสารับยอด</p> 	<p>ยอด</p> 	
<p>ฐาน</p> 	<p>เรือน</p> 	<p>ฐาน</p> <p>ไม้แดงแบบ</p>
<p>จตมรเข๑๒</p>	<p>พระน๑น๑</p>	

ตารางที่ 4 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3

2.3 งานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ

2.3.1 รูปแบบสถาปัตยกรรม

พระเมรุส่วนประธานอยู่ในรูปแบบปราสาทแบบที่ 1 (มีส่วนเรือนยอด มีมุขประกอบ) ผนังย่อมุมไม้สิบสองตลอดยอด ส่วนยอดเป็นแบบมณฑปแปลงยอดปราสาท ยกคอสองสูง ภายใต้อุโบสถทรงจอมแหทรงสูง 5 ชั้นเชิงกลอน วางระยะห่างแบบร่นระยะเชิงกลอนต่อเนื่องขึ้นไป ตกแต่งด้วยซุ้มบรรพท์ แฉกขนาดใหญ่ โดยทำเสาประกับแนบไปกับส่วนท้องไม้ให้สัมพันธ์กับแนวซุ้ม ลดทอนความเป็นซุ้มจรมัลง บริเวณมุขเชิงกลอนตกแต่งด้วยกระจังมุม พื้นที่วางหน้าเชิงกลอนตกแต่งด้วยกระจังขนาดเล็ก ยกเว้นชั้นที่ 1 ที่มีการวางกระจังขนาดกลางสลักคั่นกลาง ส่วนยอดอาคารทำเป็นยอดปราสาท ที่มีผนังย่อมุมไม้สิบสองและการนระยะต่อเนื่องกันขึ้นไป ต่อด้วยบัวกลุ่ม 3 ชั้น ผนังรับฉัตรระบาย 5 ชั้น ส่วนมุขลดด้านหน้าและด้านหลังซ้อนชั้นเดียวทำเป็นหลังคาจั่ว มีปีกนกรอบ 3 ด้าน มีคันทวยรับชายคาปีกนก ส่วนด้านข้างซ้ายขวาทำมุขลดซ้อน 3 ชั้น โดยซ้อนบนและซ้อนกลางทำหลังคาจั่วและปีกนก 2 ข้าง ส่วนมุขลดซ้อนล่างสุดด้านขวาทำปีกนกรอบ 3 ด้าน

ส่วนด้านซ้ายทำเป็นหลังคาจั่วและปีกนก 2 ด้าน โดยเชื่อมต่อกับทางเทียบพระโกษฐ์ที่เป็นหลังคาจั่วขนาดใหญ่เป็นตรีมุข ถัดออกไปที่ห้องพักพระโกษฐ์ทำหลังคาปีกนกซ้อน 2 ชั้น ผนังมีมุขซ้อนบนจะมีระยะยื่นเท่ากันทั้ง 4 ด้าน มุขซ้อนกลางและซ้อนล่างมีระยะยื่นเท่ากัน? มุขซ้อนล่างด้านซ้ายโดยภาพรวมมีระยะยื่นเท่ากันด้วย

ทั้งนี้มุขลดด้านหน้าและด้านหลัง ทำบันไดขึ้นลงยื่นออกมา ส่วนมุขลดด้านขวาทำบันไดได้มุขลดซ้อนล่างสุด ส่วนด้านซ้ายทำบันไดได้มุขลดซ้อนกลางก่อนที่จะทำเป็นชานพักใต้หลังคาไปจรดทางเทียบพระโกษฐ์ โดยมีการทำบันไดขึ้นลงทางด้านข้างทั้ง 2 ด้าน ต่อออกไปเป็นส่วนทางเทียบพระโกษฐ์ทำเป็นอาคารขวาง หลังคาจั่ว โดยมีปีกนกลาดต่อออกไปจำนวน 2 ชั้นหลังคา เป็นห้องพักพระโกษฐ์ โดยมีทางเข้าออกจากด้านในและด้านนอก

พระเมรุส่วนประธานและมุขลดต่างๆ ตั้งอยู่บนฐานชลาที่สัมพันธ์ไปกับการยื่นของมุข มีบันไดทางขึ้นลงที่ด้านหน้าในทิศเดียวกับบันไดพระเมรุ และมีบันไดรองที่ต่อเนื่องกับบันไดมุขลดด้านที่ต่อกับทางเทียบพระโกษฐ์ทั้ง 2 ด้าน ในแนวเดียวกัน ส่วนทางเทียบพระโกษฐ์และห้องพักพระโกษฐ์ ตั้งอยู่บนพื้นลานในเขตปริมณฑล

ทั้งนี้อาคารพระเมรุไม่ว่าจะเป็นส่วนประธานที่มีลักษณะเป็นอาคารเรือนยอด ส่วนมุขลดรวมถึงส่วนทางเทียบพระโกษฐ์ ห้องพักพระโกษฐ์ ล้วนประกอบด้วยส่วนยอดหรือส่วนหลังคา ส่วนเรือนและส่วนฐานตามแบบแผนองค์ประกอบหลักทางสถาปัตยกรรม ยกเว้นส่วนมุขทางเข้าห้องพักพระโกษฐ์ที่ทำเป็นบันไดรอบโดยทำหน้าที่เสมือนฐานในตัว

ส้างและทับเกษตร ประกอบด้วยสร้างผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กั้นผนังเป็นแผงทึบแบ่งช่องลูกพักทำซุ้มแนบไปกับผนัง เจาะช่องทางเข้าออกจากภายนอกกันด้วยม่าน ส่วนที่ติดกับคอคาดว่าทะเลถึงกันผนังอย่างน้อยด้านหนึ่งควรปิดไม่ให้เข้าออกใช้สำหรับพระนั่งสวด ตอนบนทำหลังคาลาดเตี้ยๆ รูปสี่เหลี่ยมปาดมุม มีค้ำยันรับ หน้าเชิงกลอนตกแต่งด้วยกระจังมุมและทิศหลักแซมด้วยกระจังตัวเล็ก

ถัดขึ้นไปทำคอสองฝั่งรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสรับเชิงกลอนฝั่งรูปสี่เหลี่ยมปาดมุม มีค้ำยันรับ ด้านบนตั้ง
พนักกลับแลและประดับยอดฉัตรผ้าขาวระบาย 5 ชั้น ถัดขึ้นไปทำคอสอง

ส่วนคด (ทับเกษตร) ทำหลังคาคดโค้งเตี้ยๆ ทำโครงช่อแทนเต้ามีชายคายยื่นสั้นๆ ประดับเชิง
ชายและกระจิงตักแต่ง ทำผนังด้วยแผงทึบลักษณะเดียวกับส้าง เจาะช่องหน้าต่างแบบช่องลูกกรง
แสดงการตั้งเก้าอื้นหน้าเข้าหาพระเมรุ 3 แถว (ถือเป็นแบบแผนการใช้งานที่ปรากฏในแบบ ทำให้
เข้าใจการใช้งานลักษณะเดียวกันนี้ในงานอื่นๆ) ทั้งนี้ไม่ปรากฏแบบส่วนเสาประทีปและแผงราชวัติ
รวมถึงศานาบาพระเมรุที่ตั้งอยู่ภายในปริมณฑล

2.3.2 องค์ประกอบส่วนที่ 1

ฐานขาลาใช้ฐานหน้ากระดาน (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด ท้องไม้ หน้ากระดานบน) **ฐานมุข**
ลดใช้ 1.ฐานเชิง 2.ฐานสิงห์ (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด 2 เส้น แข็งสิงห์ เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด
บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน) 3.ฐานสิงห์คาคดลูกแก้ว (เพิ่มลูกแก้วบริเวณท้องไม้) **ฐานเมรุ** ใช้
ฐานสิงห์คาคดลูกแก้ว เทินรับฐานเชิงบาตร

เรือน เสาเรือนฐานเชิง หน้ากระดาน คาคดลูกแก้ว เสาล้อมสอบ ปลายเสา (แบบห้องพักพระ
โกษฐ์ที่แสดงเพราะตำแหน่งอื่นหลังคาบดบัง) บัวคอเสื่อ ลูกแก้วคาคด บัวหัวเสา **เสาเมรุย่อมุมไม้สิบ**
สอง ฐานเชิง หน้ากระดาน ลูกแก้วคาคด 2 เส้น บัวปากปลิง เสาล้อมสอบ ปลายเสา บัวปากปลิง
ลูกแก้วคาคด 2 เส้น บัวหงาย หน้ากระดาน ส่วนผนังใต้หลังคามีทั้งลักษณะที่เป็นโถงไม่มีผนัง มีผนังทึบ
เจาะช่องหน้าต่างช่องแบบลูกกรง ผนังทึบบนมีช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง ส่วนผนังเมรุเป็น
แบบทึบ เปิดเป็นช่องประตูทางเข้า มีช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง

จั่ว แบบมีปีกนกสองข้าง ใช้กับหลังคาซ้อนบนและมุขกระสัน และแบบมีปีกนกรอบใช้กับ
หลังคาซ้อนล่าง กรณีมีหลังคาซ้อนเดียวก็ใช้แบบมีปีกนกรอบเช่นกัน ส่วนหลังคาห้องพักพระโกษฐ์
เป็นแบบอาคารขวาง มีปีกนกด้านริมนอก 2 ชั้น (สร้างจริงมีการต่อมูขออกมายุ่งปีกนกแบบมุข
ประเจ็ด จากแนวมุขกระสัน)

ยอดย่อมุมไม้สิบสอง หลังคาซ้อน 5 ชั้น ยกท้องไม้(เรือน/คอ)สูง มีช่องระบายอากาศ ส่วน
ยอดของยอดอาคารทำปรางค์ย่อมุมไม้สิบสอง เเชิงบาตรซ้อน 4 ชั้น บัวกลุ่ม 3 ชั้น ปลี ฉัตร 5 ชั้น

2.3.3 องค์ประกอบส่วนที่ 2

ฐานขาลา เสาเม็ด ประกอบด้วยหน้ากระดานล่าง เสา หน้ากระดานบน หัวเม็ดมีคอ หน้า
กระดานและจอม พนักกันตกระหว่างเสาเม็ด ประกอบด้วยลูกตั้งแบ่งเป็นช่วง 1-3 ช่วง ลูกนอก
แบ่งเป็น 3 ช่วง (มีการตกแต่งขอบ) บันได เสาเม็ดเล็กที่เชิงบันได พนักกันตกลาดระหว่างเสาเม็ดลาด
เอียงตามแนวบันได วางลูกตั้งลูกนอนลักษณะเดียวกับพนักกันตกฐานขาลา **ฐานมุขลด** มีทั้งลักษณะมี
บันไดแบบมีหลังคามุขคลุม จะมีพนักกันตกระหว่างเสาเนื่องด้วยเป็นมุขโถง โดยมีราวจับบัน ซีพนัก
ทำเป็นเสาตั้งรับโค้งแหลมตามจักหวะลูกตั้งลูกนอนบันได และบันไดที่ยื่นออกมาจากเสามุข จะมีเสา
เม็ดเล็กที่เชิงบันได มีพนักกันตคาคดว่ามีรายละเอียดลักษณะเดียวกัน ฐานเมรุมีกระจิงตักแต่ง

เรือนมุขลดแบบผนังทึบทำช่องหน้าต่างสอดเข้า ภายในช่องทำซุ้มลูกกรงแนวตั้ง 5 ซี่ แนวนอน ตอนล่างและตอนบน รวม 2 ซี่ ผนังหลังคาซ้อนบนทำช่องระบายอากาศบริเวณคอสองห้อย กระจิง ผนังมุขกระสันทำกรอบตกแต่งทางเข้ากั้นพระวิสูตร ห้องพักพระโกษฐ์บริเวณปีกนก เจาะช่องระบายอากาศ ภายในทำซุ้มลูกกรง ทางเชิญพระโกษฐ์กั้นพระวิสูตร ส่วนใต้หลังคาปีกนกทำคันทวยยื่นรับจากแนวเสา **เรือนเมรุ** ช่องประตูทางเข้าทำฉากบังเพลิงกั้นพระวิสูตร ปลายผนังเจาะช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง ตกแต่งด้วยกระจิงห้อยลงมา

หลังคา จั่วแสดงแป้วเสา สะพานหนู เชิงกลอน ฐานพระ กรอบจั่ว ประดับเครื่องลำยอง (ทรงภควัม ซ่อฟ้า ไบระกา หางหงส์) ปีกนกประดับเครื่องลำยอง (ไม่มีแบบแสดง) ปีกนกรอบสาม ด้านประดับนาคปัก ทำกรอบสันหลังคา หลบหลังคา คันทวย กระจิงประดับเชิงกลอน

ยอด หลังคา(เชิงกลอน)แต่ละชั้นซุ้มบรรพท์แถลงด้านละ 1 ซุ้ม นาคปักรูปกระจิงบริเวณมุมระหว่างซุ้มและนาคปักตกแต่งด้วยกระจิง ทำกรอบสันหลังคาและหลบหลังคา รวมถึงซุ้มบรรพท์แถลงที่ตกแต่งด้วยเครื่องลำยอง ทำกรอบสันและคันทวย ไม่ปรากฏเส้นหลบหลังคาในแบบ (แต่คาดว่าของจริงคงทำ) ท้องไม้ทำช่องระบายอากาศ ส่วนยอดปราศประดับกสิขนุนเต็มอันและครึ่งอัน บัวกลุ่มประดับกระจิงรูปกลีบบัว

2.3.4 ลวดลายตกแต่ง

ส่วนฐาน ไม่ปรากฏชัดในแบบ

ส่วนเรือน ไม่ปรากฏชัดในแบบ

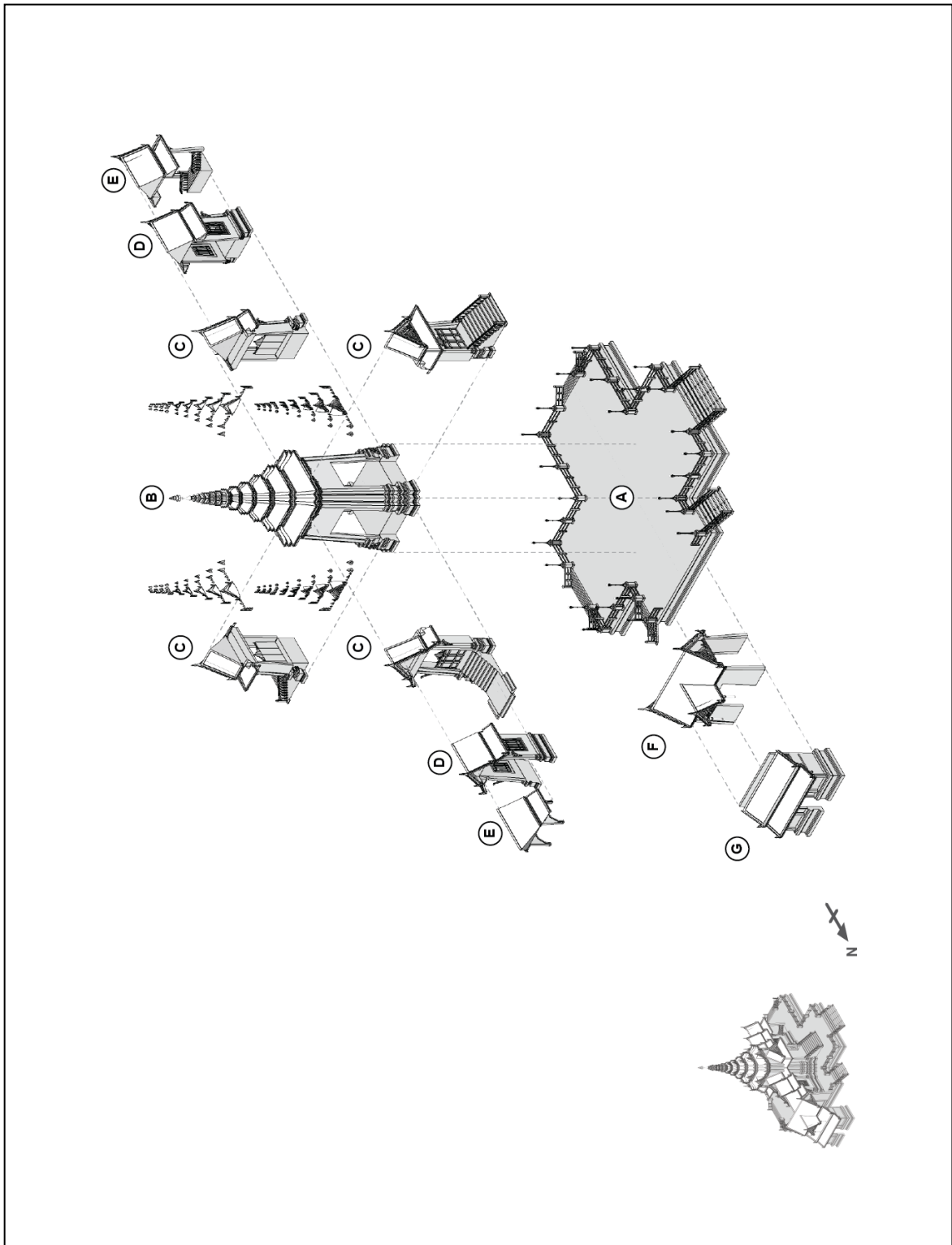
หลังคา ตกแต่งลายหน้าบรรพท์มุขเมรุด้วยซุ้มขนาดเล็กล้อมด้วยลายโคมลอย ส่วนลายหน้าบรรพท์มุขทางเข้าพระโกษฐ์ตกแต่งด้วยซุ้มขนาดเล็กเช่นเดียวกันแต่ฉากหลังตีเส้นแนวตั้งเป็นลายเข็มขาบ

ยอด ที่ซุ้มบรรพท์แถลงตกแต่งลายหน้าบันด้วยลายพุ่ม/กระจิง โคนปลีตกแต่งด้วยลายกระจิง

ลายผนังภายในประกอบด้วยลายเสาบริเวณมุมผนังต่างๆ ลายเชิงผนังตีเส้นตั้ง ลายพื้นของผนังดอกลอย(ร่วง) ลายปลายผนังเสาตกแต่งด้วยเฟืองอุษะ ต่อขึ้นไปด้วยลายเสาบ้างเป็นลายลูกฟัก กรอบย่อมุมดอกสี่กลีบ ระหว่างช่องเสามีนกบิน บริเวณช่องอากาศทำลายราชวัตร ถัดขึ้นไปทำกรอบโค้งประดิษฐานแท่นรับเทวดาและที่จุดเครื่องหอม กิ่งไม้โอบล้อม ตอนบนสุดตรงกับช่องอากาศบริเวณคอสองทำลายราชวัตร แต่ละช่วงจะมีขอบกั้นลายตกแต่งด้วยประจายามลูกฟักกำมปู และเฟืองไขว้สลับไปมา บริเวณช่องหน้าต่าง ทำกรอบเข็ดหน้าและลายกรอบโดยรอบ ภายในทำเป็นช่องแสง บริเวณขอบจุดตัดทำหยัก กึ่งกลางจุดตัดประดับลวดลาย **ภายนอก**บริเวณไชราหน้าจั่ว ทำลายดอกลอยลายเพดานภายในห้องพระเมรุเดินขอบด้วยบัวฝ้าเพดาน ตรงกลางทำตราสัญลักษณ์เครื่องราชอิสริยาภรณ์? ตกแต่งลายเฟืองไขว้สลับไปมาล้อมรอบ วางลายชื่อรูปตารางจากมุมผนังปาดเหลี่ยมไปยังอีกด้านหนึ่ง วางลายชื่อรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสในแนวทแยง จุดตัดวางดอกสี่กลีบพื้นวางกลีบซ้อนในแนวทแยงต่อออกไปเป็นลายดอกสลับลายสามเหลี่ยม พื้นลายวางดอกเชื่อมต่อกันที่มุม? ฝ้าที่ลดลงมาตามหลังคามุขเมรุซ้อนบน เดินขอบด้วยบัวฝ้าเพดานและทำลายช่องลูกกรง มีเถาไม้เลื้อยไป

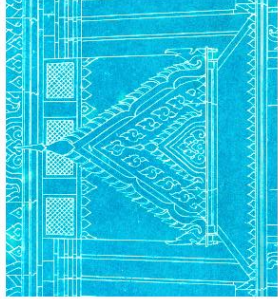
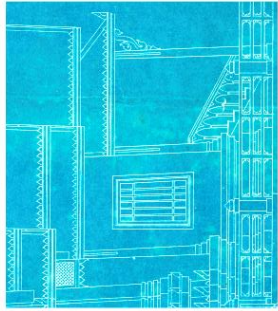

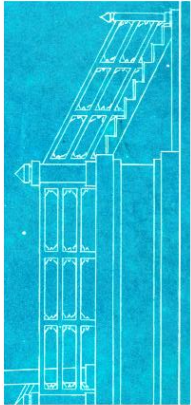

มา ฟ้าที่ตกลงมาชั้นต่อไปเดินชอบด้วยบัวฟ้าเพดานและทำลายห้องฟ้า ดวงดาว มีเมฆและนกบิน ส่วน ฟ้ามุกโถงทำลายสัญลักษณ์ประจำสจพพิชฌุโลก มีพวงมาลัยและริบบิ้นประดับบริเวณมุม ชื่อทำลาย ดอกไม้สลัปลายสามเหลี่ยม เช่นเดียวกับชื่อที่กั้นระหว่างห้อง ลายเพดานภายนอก เดินชอบด้วยบัวฟ้า เพดาน วางลายดาวเพดานด้วยดอกสี่กลีบและกลีบซ้อน ด้วยจำนวนและระยะห่างตามความเหมาะสม ของพื้นที่นั้นๆ

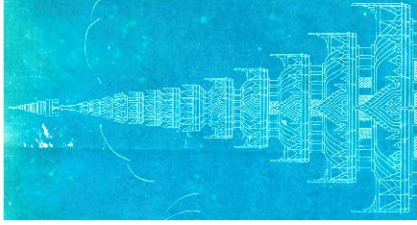
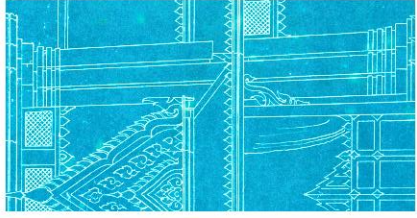
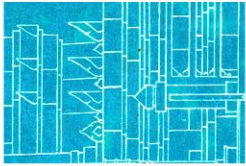
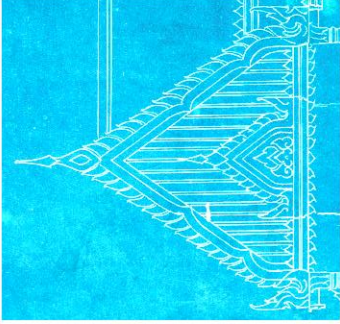
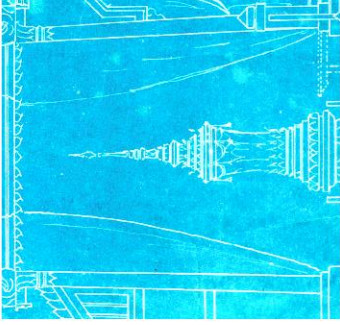

ภาพที่ 232 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชุกลา B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลดชั้นบน D เรือนจั่วมุขลดชั้นล่าง E เรือนจั่วมุขกระสัน F เรือนจั่วทางเชิญพระโกษฐ์ G เรือนจั่วห้องพักพระโกษฐ์

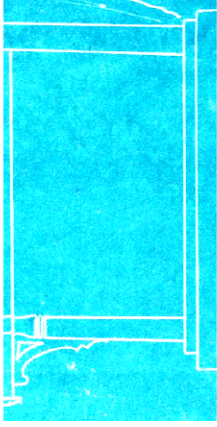
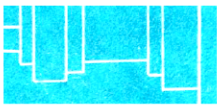
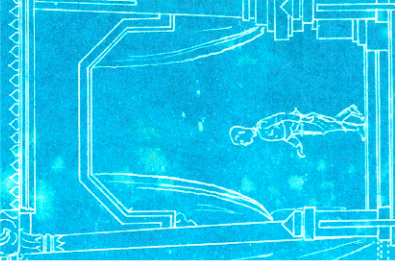

		<p>จั่ว</p>	
		<p>เรือน</p>	 <p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
<p>ภาพรวม</p>		<p>ฐาน</p>	 <p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
	<p>เขนแหงเฐี</p>		<p>เเเ</p>

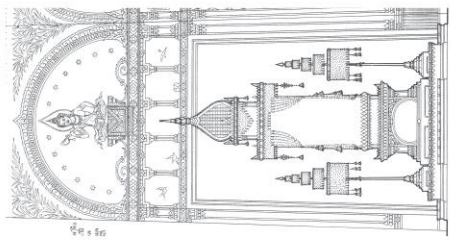
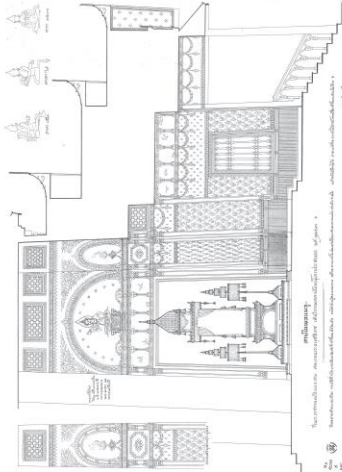

ตารางที่ 5 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1

<p>ยอด / ฐาน</p>		<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>ธำมรงค์</p>	<p>ฐาน</p> 	<p>เรือน</p> 	<p>ฐาน</p> 	<p>ฐานประตูปะรำ</p>
------------------	---	--------------	--	------------	---	----------------	---	--	---	---------------------

ตารางที่ 6 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2

<p>ตัว</p>	<p>ไม่แสดงแบบ</p>	<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>ผู้ศบบุระมมมมมม</p>
<p>ตัว</p>	<p>ไม่แสดงแบบ</p>	<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>หมู่ระบมไ้</p>

ตารางที่ 7 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3

	<p>ขยายห้องกลาง</p> 	<p>ภาพรวม</p> 	<p>หุ่นเนรมิตเลข๒๕๕</p>
	<p>ขยายห้องกลาง</p> 	<p>ภาพรวม</p> 	<p>หุ่นเนรมิตเลข๒๕๕๕</p>

ตารางที่ 8 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4

2.4 งานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

2.4.1 รูปแบบสถาปัตยกรรม

พระเมรุส่วนประธานอยู่ในรูปแบบปราสาทแบบที่ 1 (มีส่วนเรือนยอด มีมุขประกอบ) ฝั่งยอดมุขไม้สิบสองตลอดยอด ส่วนยอดเป็นมณฑปแปลงยกคอสองสูง โดยปรับส่วนยอดของยอดอาคารมาใช้องค์ประกอบยอดแบบเจดีย์ กล่าวคือ เหนือชั้นบัลลังก์มีก้านฉัตร เสาहार บัวผาละมี ปล้องไฉน ปลีเทินรับฉัตรระบาย 5 ชั้น ส่วนหลังคาของส่วนยอดประกอบด้วยชั้นเชิงกลอน 5 ชั้น ยกคอสอง(ท้องไม้สูง) ที่ตกแต่งด้วยซุ้มบรรพแกลงขนาดกลางเน้นศูนย์กลาง ส่วนชั้นเชิงกลอนชั้นที่ 1-2 จัดวางด้านละ 3 ซุ้ม โดยมีซุ้มขนาดเล็กกลดหล่นขนาด 2 ข้าง ส่วนชั้นที่ 3-5 จัดวางด้านละ 1 ซุ้ม กำหนดตำแหน่งเสาประกับรับกับซุ้ม แนบอยู่กับชั้นท้องไม้ เสมอแนวเสาประกอบบริเวณยอดมุข คงแนวคิดเรื่องซุ้มจำลองตกแต่งมุขเชิงกลอนด้วยกระจังมุข ส่วนพื้นที่หน้าเชิงกลอนที่เหลือประดับด้วยกระจังขนาดเล็ก

ส่วนมุขลดด้านหน้าและด้านหลังซ้อนชั้นเดียว ด้านขวาซ้อน 2 ชั้น ส่วนด้านซ้ายหลังคาซ้อนล่างยาวต่อเนื่องไปจรดห้องพักพระโกษฐ์ ทำเป็นหลังคาจัตุรมุข ทั้งนี้มุขลดด้านหน้าและด้านหลังรวมถึงมุขซ้อนบนด้านซ้ายและด้านขวา มีขนาดเท่ากัน อยู่ระดับเดียวกัน และมีระยะยื่นเท่ากัน

มุขด้านหน้าและด้านหลังทำบันไดขึ้นลงทางด้านหน้ายื่นออกมาจากมุข ส่วนด้านขวาทำชานพักใต้มุขลดซ้อนล่างและทำบันไดขึ้นลงทางด้านหน้ายื่นออกมาจากมุขเช่นเดียวกัน ส่วนด้านซ้าย มุขซ้อนล่างที่ยื่นออกไปทำบันไดขึ้นลงทางด้านข้างทั้ง 2 ข้าง ส่วนที่เป็นห้องพักพระโกษฐ์ไม่มีบันไดขึ้นลง ส่วนมุขที่ยื่นต่อออกไปจรดกับทางเทียบพระโกษฐ์ทำเป็นมุขโถงมีเกยเทียบ

ส่วนหลังคาทั้งหมดนั้นทำเป็นหลังคาจั่วมีปีกนก 2 ข้าง มีคันทวยรับชายคาปีกนก ยกเว้นหลังคาซ้อนบนด้านซ้ายและด้านขวา บริเวณที่เป็นมุขโถงต่างๆ ใต้หลังคาทำแผงคอสอง

พระเมรุส่วนประธาน มุขลด ห้องพักพระโกษฐ์ ทางเทียบพระโกษฐ์กลางแจ้ง และศาลา ล้วนตั้งอยู่บนฐานศาลาเดียวกัน โดยมีระดับลานศาลาเท่ากันทั้งหมด ด้านหน้าและด้านหลังมีบันไดขึ้นลงที่ต่อเนื่องจากบันไดมุขลด ส่วนด้านขวามีบันไดตรงขึ้นลงขนาดข้างศาลา บริเวณบันไดที่ออกมาจากด้านข้างของมุขลดด้านซ้าย ได้วางแนวบันไดฐานศาลาต่อเนื่องลงมาเช่นกัน ส่วนด้านซ้ายทำทางลาดสำหรับเชิญพระโกษฐ์เทียบ ถัดออกไปจึงเป็นบันไดขึ้นลงฐานศาลาทางด้านหน้า

ทั้งนี้อาคารพระเมรุไม่ว่าจะเป็นส่วนประธานที่มีลักษณะเป็นอาคารเรือนยอด ส่วนมุขลด รวมถึงส่วนทางเทียบพระโกษฐ์ ห้องพักพระโกษฐ์ ล้วนประกอบด้วยส่วนยอดหรือส่วนหลังคา ส่วนเรือนและส่วนฐานตามแบบแผนองค์ประกอบหลักทางสถาปัตยกรรม ยกเว้นส่วนมุขทางเข้าห้องพักพระโกษฐ์ที่ทำเป็นบันไดรอบโดยทำหน้าที่เสมือนฐานในตัว

2.4.2 องค์ประกอบรองส่วนที่ 1

ฐานศาลา ใช้แท่น(ฐานเขียง)ยกขึ้นโดยมีเส้นลวดและหน้ากระดานล่างและทางลาด ใช้เป็นฐานศาลา **ฐานมุขลด** ใช้ 1.ฐานปัทม์(หน้ากระดานล่าง เส้นลวด บัวคว่ำ เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน) 2.ฐานปัทม์คาคดลูกแก้ว (เพิ่มลูกแก้วบริเวณท้องไม้) **ฐานเมรุ** ใช้ฐานปัทม์คาคดลูกแก้ว ซ้อนด้วยฐานปัทม์

เรือน เสาเรือนใช้เส้นลวดหนุนเสาสองเส้น เสาล้อมสอบ ปลายเสา บัวคอเสื้อ ลูกแก้วคาด บัวหัวเสา กรณีหลังคาปีกนกรอบสามด้านจะไม่เห็นองค์ประกอบดังกล่าวเนื่องด้วยหลังคาบัง(ไม่แน่ใจว่าจะมีองค์ประกอบใดหรือไม่) **เสาเมรุย่อมุมไม้สิบสอง** ใช้เส้นลวดสองเส้นหนุนเสาเช่นเดียวกัน เสาล้อมสอบ ปลายเสา บัวคอเสื้อ ลูกแก้วคาด เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด ส่วนผนังใต้หลังคามีทั้งลักษณะที่เป็นโถงไม่มีผนังและทำแผงคอสองและกรอบแผง มีแบบผนังทึบ และแบบผนังทึบเจาะช่องหน้าต่างแบบลูกกรง ส่วนผนังเมรุเป็นแบบทึบ เปิดเป็นช่องประตูทางเข้า มีช่องระบายอากาศแบบลูกกรง ส่วนเสาศาลาตั้งบนฐานขาลาเลย

จั่ว แบบมีปีกนกสองข้าง ใช้กับหลังคาซ้อนบน มุขลด มุขกระสัน รวมถึงหน้ามุขห้องพักพระโกษฐ์ที่ยื่นต่อเนื่องจากแนวมุขกระสัน ส่วนแบบมีปีกนกรอบใช้กับหลังคาขวางห้องพักพระโกษฐ์ และศาลา

ยอดย่อมุมไม้สิบสอง หลังคาซ้อน 5 ชั้น ยกท้องไม้(เรือน/คอ)สูง มีช่องระบายอากาศ ส่วนยอดของยอดอาคารตั้งบัลลังก์แบบชั้นเชิงบาตร ตั้งเสาทหาร บัวฝาละมี ปล้องไฉน ปลี ยอดกำพุรับฉัตร 5 ชั้นชั้น

2.4.3 องค์ประกอบรองส่วนที่ 2

ฐานขาลา เสาเม็ด ประกอบด้วยหน้ากระดานล่าง เส้นลวด เสา เส้นลวด หน้ากระดานบน เส้นลวด ตั้งแท่นโคม (ขาสิ่งห์ หลังสิงห์ ปลี 2 ตอน บัวยอด โคมกลม) ยกขอบโดยใช้หน้ากรานและเส้นลวดตลอดแนวฐาน บันไดและทางลาด ทำพลสิงห์เตี้ย (ไม่มีราวจับหรือพนักกันตก) **ฐานมุขลด** ทำบันไดยื่นออกมาจากเสามุข ตั้งเสาเม็ดเล็กต่อออกมากับตั้งเสาเม็ดเล็กที่เชิงบันได มีราวจับบน **บริเวณมุขกระสัน** ทำบันไดสูงทาบขึ้นไป

เรือนมุขลดแบบผนังทึบ ทำช่องหน้าต่างสอบเข้า ภายในช่องแสงแนวตั้ง 8 ช่อง แต่ละช่องแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ตอนบนและตอนล่างมีขนาดสั้น ตอนกลางมีขนาดยาว มีกรอบขีดหน้า เหนือกรอบขีดหน้าทำลวดบัวหงายประดับกระจังในลักษณะหลังคาปรา ร่องตีนช้างซัดแนวล้อกับพนักกันตกมุขโถง ส่วนมุขโถงทำคอสองกันพระวิสูตรมีพนักกันตกทำลวดบัว (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด หน้ากระดานบน เส้นลวด) ผนังมุขกระสันเปิดช่องทางเข้า ทำคอสองกันพระวิสูตร ทางเชิญพระโกษฐ์ยื่นแทนออกมาทำหน้าที่กระดานและเส้นลวดตอนล่าง ส่วนตอนบนทำหน้าที่กระดาน ท้องไม้ เส้นลวด มีกระจังห้อย มีพนักเตี้ย และแท่นยื่นออกไปทำค้ำยันเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับชาหยั่งตั้งคานหามพระโกษฐ์ ส่วนศาลาทำพนัก? กันพระวิสูตร ส่วนใต้หลังคาปีกนกทำคันทวยยื่นรับจากแนวเสา **เรือนเมรุ** ช่องประตูทางเข้าทำกรอบซุ้ม กันพระวิสูตร ทำฉากบังเพลิง ใกล้เคียงเสาดอนบนทำลวดบัวหงายลักษณะเดียวกับบัวปลายเสา ตั้งกระจังบนหน้ากระดาน ต่อเนื่องเข้าไปยังผนังเมรุ ปลายผนังเจาะช่องระบายอากาศแนวตั้งลักษณะเดียวกับช่องหน้าต่าง ตอนปลายมีคันทวยยื่นรับส่วนยอดอาคาร

จั่ว ทั้งจั่วมุขเมรุ ห้องพักพระโกษฐ์และศาลา แสดงแปหัวเสา สะพานหนู เชิงกลอน ฐานพระประดับเครื่องถ้วย(ทรงบัวเจิม ปลายยอดแหลม ใบระกาบายกลายน่องสิงห์ หางหงส์ทำรูปกระจังครึ่ง

ซีก) ปีกนกประดับเครื่องลำยองที่มีลักษณะเดียวกันปีกนกรอบสามด้านประดับนาคปักษุประจักษ์ครึ่งซีก ทำกรอบสันหลังคาและหลบหลังคาเดินเส้นบาก คันบวย กระจังประดับเชิงกลอน

ยอด หลังคา(เชิงกลอน) ชั้นที่ 1 และ 2 ตั้งซุ้มบรรพท์แถลงด้านละ 3 ซุ้ม ชั้นที่ 3 และ 4 ตั้งด้านละ 1 ซุ้ม ส่วนชั้นที่ 5 ตั้งกระจังแทน 1 ตัว นาคปักษุประจักษ์บริเวณมุม ระหว่างซุ้มและนาคปักษุตกแต่งด้วยกระจัง ทำกรอบสันหลังคา หลบหลังคาและบัวคอเสื้อ(เฉพาะชั้นหลังคาที่ 5) รวมถึงซุ้มบรรพท์แถลงที่ตกแต่งด้วยเครื่องลำยอง ทำกรอบสันและคันบวย ไม่ปรากฏเส้นหลบหลังคาในแบบ(แต่คาดว่าของจริงคงทำ) ท้องไม้ทำช่องระบายอากาศ ส่วนบัลลังก์ประกอบด้วยเส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน ยกมุม ตั้งเสาศาร (หน้ากระดานล่าง บัวคว่ำ เสาศา บัวหงาย หน้ากระดานบน) บัวฝาละมีประกอบด้วยหน้ากระดาน สะพานหนู บัวคว่ำ เส้นลวด ตั้งปล้องไฉน ประกอบด้วยท้องไม้ เส้นลวด ลูกแก้ว เส้นลวด เป็นชุดขึ้นไป ตั้งบัวโถ (ท้องไม้ เส้นลวด บัวโถ) ปลี (ท้องไม้ เส้นลวด) มีลูกแก้วคั่น ตั้งกำพุรับฉัตร

2.4.4 ลวดลายตกแต่ง

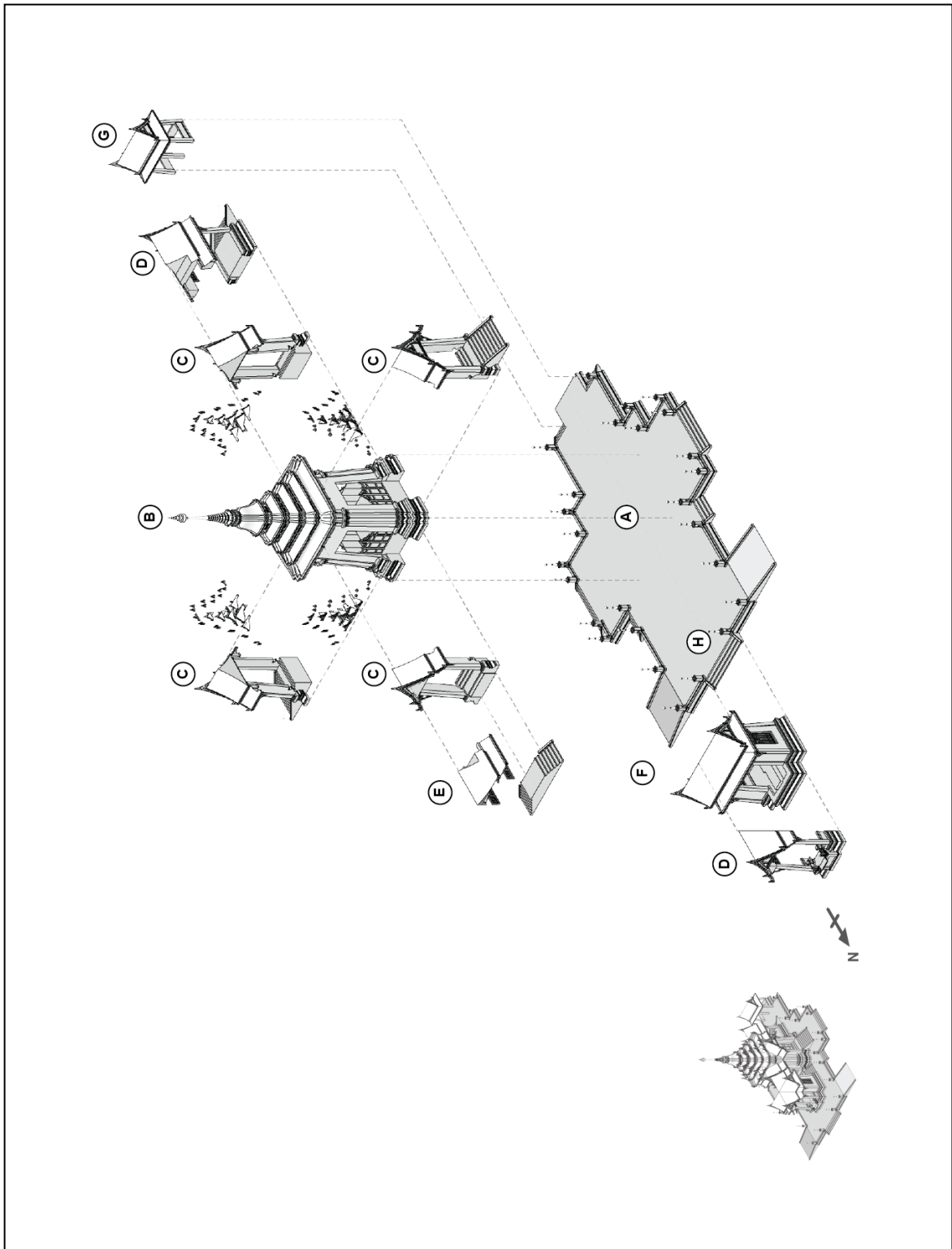
ฐาน ไม่ปรากฏชุดในแบบ

เรือน ไม่ปรากฏชุดในแบบ

จั่ว ตกแต่งลายหน้าบรรพท์มุขเมรุด้วยลูกตั้ง ลูกนอน เพื่อแบ่งจันทระช่องไฟโดยสัมพันธ์กับจันทระสะดุ้งของเครื่องลำยอง ตอนบนวางตราสัญลักษณ์หรือลายซุ้ม ตอนล่างบรรจุคาถาธรรม

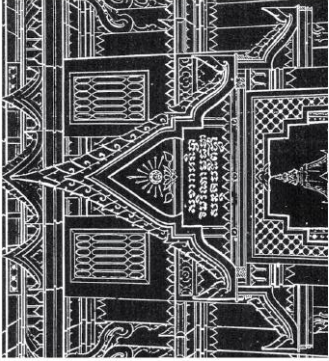
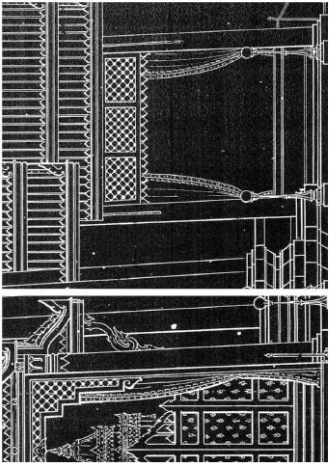
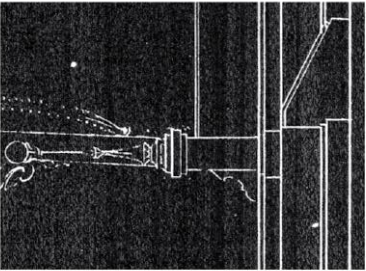
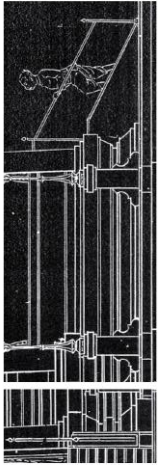
ยอด ที่ซุ้มบรรพท์แถลงตกแต่งลายหน้าบันด้วยลายพุ่ม/กระจัง หน้ากระดานบัวฝาละมีตั้งกระจัง โคนปลีตกแต่งด้วยลายกระจัง

ลายผนังภายใน บัวเชิงผนัง ลายเชิงผนังตีเส้นตั้ง เส้นคั่นลาย วางจันทระดอกกำมปู และลูกฟัก ลายพื้นเรียบ ลายปลายผนังทำบัวฝ้าเพดานตกแต่งด้วยเฟืองอุษะ ล้อไปกับช่องแสง ถัดลงมาทำเส้นคั่นลาย ส่วนฝ้าที่ลดต่ำลงมาสัมพันธ์กับจั่วซ้อนบนทำบัวฝ้าเพดานผนังทำลายลูกฟักมีกรอบ ฝ้าชั้นถัดลงมาทำบัวฝ้าเพดาน บริเวณช่องประตูทำกรอบเซ็ดหน้า ตอนบนกรอบวางหน้ากระดานตั้งกระจังลักษณะเป็นหลังคาปรา มีอุษะห้อย บริเวณช่องแสงและช่องคอสองก็ทำลักษณะเช่นเดียวกัน

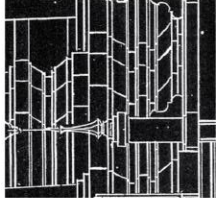
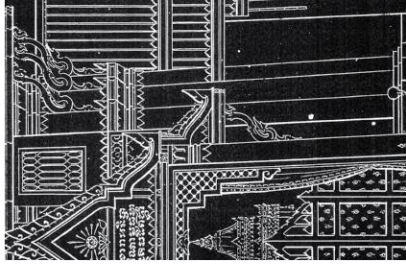
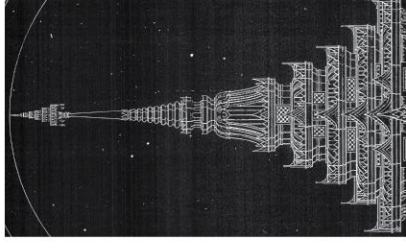
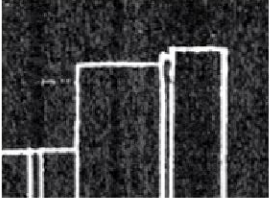
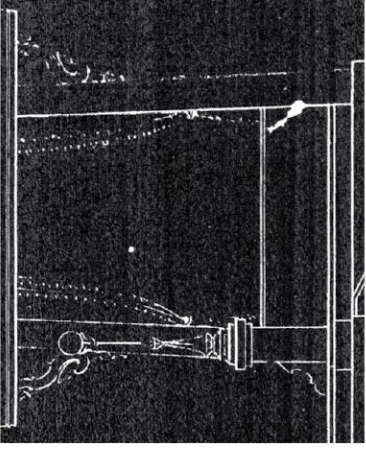
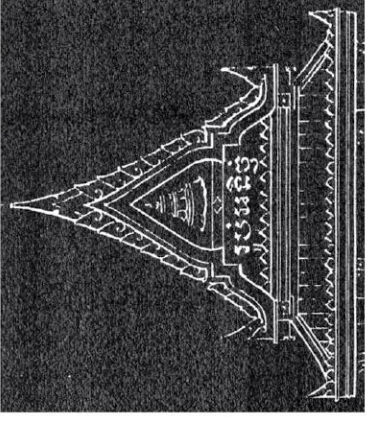

ภาพที่ 233 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชุกชาลา B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลดชั้นบน D เรือนจั่วมุขลดชั้นล่าง E เรือนจั่วมุขกระสัน F เรือนจั่วห้องพักพระโกษุ์ G เรือนจั่วศาลา H ทางเชิญพระโกษุ์

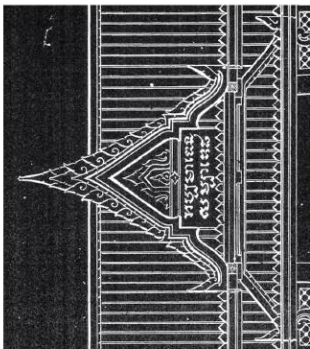
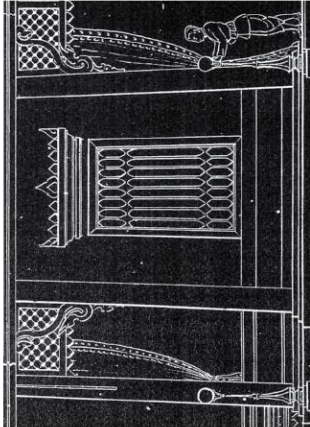
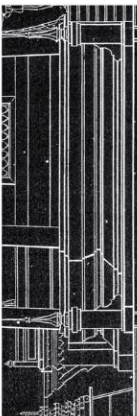
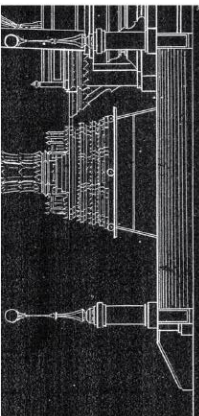

		<p>จั่ว</p>	
		<p>เรือน</p>	 <p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
<p>ภาพรวม</p>		<p>ฐาน</p>	 <p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
<p>เขมแหวน</p>	<p>เฉล</p>		

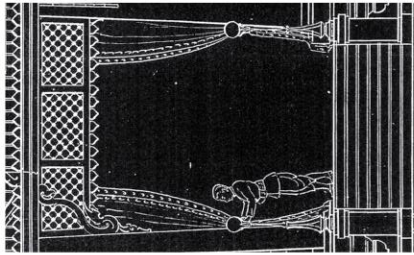
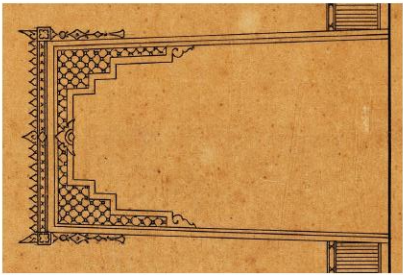
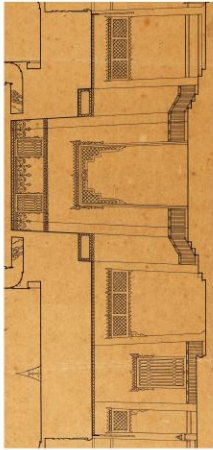
ตารางที่ 9 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1

<p>รูปที่ ๕๓</p> 	<p>รูปที่ ๕๔</p> 	<p>รูปที่ ๕๕</p>
<p>รูปที่ ๕๖</p> 	<p>รูปที่ ๕๗</p> 	<p>รูปที่ ๕๘</p>
<p>๕๓</p>	<p>๕๖</p>	

ตารางที่ 10 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2

<p>ข้อ ๑</p>		
<p>ข้อ ๒</p>		
<p>ข้อ ๓</p>		<p>ภาพรวม</p>
<p>รูปสถาปัตยกรรมทุ่งกุล</p>	<p>รูปสถาปัตยกรรมภูพาน</p>	

ตารางที่ 11 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3

<p>ยอด / ฐาน</p>	<p>ไม่แสดงแบบ</p>	<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>	<p>—</p>	<p>หมู่พระเมรุ</p>	<p>—</p>
<p>—</p>	<p>—</p>	<p>ชายชั้กลาง</p>		<p>ภาพรวม</p>		<p>—</p>	<p>หมู่พระเมรุ</p>

ตารางที่ 12 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4

2.5 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร

2.5.1 รูปแบบสถาปัตยกรรม

พระเมรุส่วนประธานอยู่ในรูปแบบปราสาทแบบที่ 1 (มีส่วนเรือนยอด มีมุขประกอบ) ฝั่งย่อมุมไม้สิบสองตลอดยอด ส่วนยอดตั้งบนเสาเรือน มีทวยยืนรับ ยอดเป็นแบบมณฑปยกคอสองสูง 5 ชั้น เชิงกลอน โดยกำหนดระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนแบบส่งระยะ ตกแต่งด้วยซุ้มบรรพธูกลางขนาดกลางแบบเน้นศูนย์กลาง ในส่วนเชิงกลอนชั้นที่ 1-2 จัดวางด้านละ 3 ซุ้ม โดยมีซุ้มขนาดเล็กที่ลดหลั่นลงมาขนาด 2 ข้าง ตกแต่งบริเวณมุมเชิงกลอนด้วยกระจังมุม ส่วนพื้นที่ว่างหน้าเชิงกลอนประดับด้วยกระจังขนาดเล็ก ส่วนชั้นที่ 3-5 จัดวางด้านละ 1 ซุ้ม นอกจากนี้ยังคงเสาประกับในแนวเดียวกับซุ้มกลางเข้ากับส่วนคอสอง (ท้องไม้) ในระนาบเดียวกับเสาประกอบ เป็นการคงแนวคิดเรื่องซุ้มจำลองไว้ ส่วนยอดของยอดอาคาร ตั้งบัลลังก์ รับเหม บัวกลุ่ม ปลีตัน ลูกแก้ว ปลียอด เทินรับฉัตร 5 ชั้น

ส่วนมุขลดเป็นแบบซ้อน 2 ชั้น ทั้ง 4 ด้าน โดยมุขซ้อนบนมีระยะยื่นที่สั้นกว่าและยื่นออกเท่ากันทั้ง 4 ด้าน ส่วนมุขซ้อนล่างด้านหน้ายื่นยาว ด้านข้างสั้น ทั้งนี้มุขลดทั้ง 3 ด้านทำบันไดขึ้นลงทางด้านหน้า โดยที่มุขด้านหน้านั้นทำชานพักยาวตลอดมุข และทำบันไดยื่นออกจากมุข ส่วนมุขด้านข้างทำบันไดอยู่ใต้หลังคามุข ส่วนมุขซ้อนล่างด้านหลังหน้าทำบันไดขึ้นลงทางด้านข้าง 2 ด้าน ส่วนที่เป็นหลังคาขวางคือทางเทียบพระโกศ ไม่มีบันไดขึ้นลง ต่อออกไปเป็นส่วนห้องพักพระโกศ โดยทำเป็นมุขลดและมีปีกนกยื่นยาวคลุมส่วนอาคารทั้ง 3 ด้าน โดยมีประตูทางเข้าออกทั้งจากด้านที่ติดกับทางเทียบพระโกศ และจากภายนอกในด้านตรงข้าม

ส่วนหลังคาจั่วซ้อนบนและซ้อนล่าง ประกอบด้วยหลังคาจั่วและปีกนก 2 ข้าง ทั้ง 2 ซ้อน โดยจั่วและปีกนกซ้อนบนมีขนาดใหญ่กว่า แต่กระนั้นก็มีเพียงจั่วซ้อนล่างที่ทำคันทวยรับชายคาปีกนกเพื่อเติมเต็มองค์ประกอบให้ครบสมบูรณ์ ส่วนหลังคาทางเทียบพระโกศและห้องพักพระโกศทำหลังคาจั่วยกคอสองสูงและมีปีกนกรอบ โดยส่วนทางเทียบพระโกศทำคันทวยรับชายคาปีกนกและทำซุ้มที่เปิดส่วนแผ่นจั่วออก ส่วนห้องพักพระโกศจะมีขนาดปีกนกที่ยื่นยาวกว่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยให้ยาวขึ้นโดยตั้งเสาตุ๊กตารับจั่ว ส่วนแนวคอสองที่ปรากฏนี้ยังกำหนดเป็นแนวที่ต่อเนื่องไปยังผนังของมุขลดซ้อนล่างส่วนที่เชื่อมต่อกับทางเทียบพระโกศเป็นหลังคาจตุรมุข

พระเมรุส่วนประธาน และมุขลดทั้ง 2 ชั้น ตั้งอยู่บนฐานชุกชี มีบันไดหลักที่ด้านหน้าและด้านข้าง ต่อเนื่องจากบันไดมุขลดพระเมรุ มีบันไดรองที่ต่อเนื่องกับบันไดบริเวณมุขลดซ้อนล่างด้านหลังทั้ง 2 ข้าง ส่วนทางเทียบพระโกศและห้องพักพระโกศตั้งอยู่บนพื้นลานในเขตปริมณฑล

ทั้งนี้อาคารพระเมรุไม่ว่าจะเป็นส่วนประธานที่มีลักษณะเป็นอาคารเรือนยอด ส่วนมุขลด รวมถึงส่วนทางเทียบพระโกศ ห้องพักพระโกศ ล้วนประกอบด้วยส่วนยอดหรือส่วนหลังคา ส่วนเรือนและส่วนฐานตามแบบแผนองค์ประกอบหลักทางสถาปัตยกรรม ยกเว้นส่วนมุขทางเข้าห้องพักพระโกศที่ทำเป็นบันไดรอบโดยทำหน้าที่เหมือนฐานในตัว

2.5.2 องค์ประกอบส่วนที่ 1

ฐานขาลาใช้ฐานหน้ากระดาน (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด ท้องไม้ หน้ากระดานบน) (เหมือน สจฟพิชฌโลก) **ฐานมุขลด**ใช้ 1.ฐานเชิงบาตร?(หน้ากระดานล่าง เส้นลวด 2 เส้น ท้องไม้ เส้นลวด บัว หงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน) 2.ฐานสิงห์ (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด 2 เส้น แข็งสิงห์ เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน) **ฐานเมรุ** ใช้ฐานสิงห์คาคดลูกแก้ว เทินรับฐานเชิง บาตร

เรือน เสาเรือนฐานเชียง หน้ากระดาน เส้นลวด คาคดลูกแก้ว เสาล้อมสอบ ปลายเสา ทำบัวคอ เสื่อ ลูกแก้วคาคด บัวหัวเสา กรณีทางเชิญพระโกษฐ์ส่วนหลังคาศักดิ์สิทธิ์สามด้าน ปลายเสา ทำบัว ปากปลิง ลูกแก้วคาคด เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด กรณีห้องพักพระโกษฐ์ส่วนหลังคาศักดิ์สิทธิ์ ปลายเสา ทำเส้นลวด หน้ากระดาน **เสาเมรุยอมุมไม้สิบสอง** ฐานเชียง หน้ากระดาน เส้นลวด ท้องไม้ ลูกแก้ว คาคด บัวปากปลิง เสาล้อมสอบ ปลายเสา บัวปากปลิง ท้องไม้ ลูกแก้วคาคด ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย หน้ากระดาน ส่วนผนังใต้หลังคามีทั้งลักษณะที่เป็นโถงไม่มีผนัง มีผนังทึบทั้งแผง มีผนังทึบเจาะช่อง หน้าต่างช่องแบบลูกกรง มีผนังทึบเจาะช่องทางเข้าบริเวณมุขกระสัน ผนังทึบบนมีช่องระบาย อากาศ? หรือแค่ลูกฟัก? บริเวณคอสอง ส่วนผนังเมรุเป็นแบบทึบ เปิดเป็นช่องประตูทางเข้า มีช่อง ระบายอากาศบริเวณคอสอง

จั่ว แบบมีปีกนกสองข้าง ใช้กับหลังคาซ้อนบน หลังคาซ้อนล่างและมุขกระสัน และแบบมีปีก นกรอบยกคอสองรับจั่วใช้กับหลังคาทางเชิญพระโกษฐ์และห้องพักพระโกษฐ์ กรณีทางเชิญพระโกษฐ์ มีการทำหลังคาลดชั้นตั้งบนเชิงกลอนปีกนก

ยอดยอมุมไม้สิบสอง หลังคาซ้อน 5 ชั้น ยกท้องไม้(เรือน/คอสอง)สูง มีช่องระบายอากาศ ส่วน ยอดของยอดอาคาร(ตั้งแบบยอดปราสาท) ตั้งบัลลังก์ทำนองฐานหน้ากระดานแบบปาดสันมนเหมือน บัวคว่ำบัวหงาย ตั้งหม 3 ชั้น บัวกลุ่ม 5 ชั้น ปลี เม็ดมะยม บัวโล 1 ชั้น ปลียอด บัวปลายตัด ฉัตร 5 ชั้น

2.5.3 องค์ประกอบส่วนที่ 2

ฐานขาลา เสาเม็ด ประกอบด้วยหน้ากระดานล่าง เส้นลวด เสา บัวหงาย หน้ากระดานบน หัวเม็ดมีเส้นลวดและจอม พนักกันตกระหว่างเสาเม็ด ประกอบด้วยลูกตั้งมีเชิง ตัดด้วยลูกนอน จุดตัด ทำปลอกสี่เหลี่ยม โดยแสดงส่วนเพียงส่วนหนึ่งเพื่เน้นการแสดงฐาน บันได ทำพลสิงห์เตี้ย ยกขอบ **ฐานมุขลด** มีทั้งลักษณะมีบันไดยื่นออกมาจากมุข มีเสาเม็ดเล็กที่เชิงบันได ทำพนักกันตค โดยมีราว จับบน ตั้งเสาเป็นซี่ลูกกรง และบันไดลักษณะที่สอดเข้าไปภายในมุขลด ฐานเมรุมีกระฉักตกแต่ง

เรือนมุขลดแบบโถงทำกรอบคูกากันพระวิสูตรมีพนักกันตคแบ่งช่องลูกฟัก ผนังทึบเจาะช่อง ประตูบริเวณมุขกระสันทำกรอบเขตหน้า วางแนวหน้ากระดานบางร่องทำนอกบัวพันยักษ์ ตอนปลาย แต่งด้วยดอกสี่กลีบห้องอุบะ ทำนองหลังคาปรา ปลายผนังส่วนคอสองทำช่องลูกฟัก **ห้องพักพระ โกษฐ์** ผนังทึบทำช่องหน้าต่างสอดเข้า มีกรอบเขตหน้า ภายในช่องทำซี่ลูกกรงแนวตั้ง 5 ซี่ มีหย่อง ทำบัวกรอบผนัง ทางเชิญพระโกษฐ์เปิดโล่ง ทำหูช้างค้ำหลังคาศักดิ์สิทธิ์ กั้นพระวิสูตร ตอนปลายของ

ผนังเรือนทำคันทวยยื่นรับหลังคาปีกนก **เรือนเมรุ** ช่องประตูทางเข้าทำกรอบคันทวย ฉากบังเพลิงกั้น พระวิสูตร ปลายผนังเจาะช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง ทำแนวหน้ากระดานประดับกระจังรับ ทำเสานับกับผนังขึ้นไปรับในแนวซุ้มบรรพท์แกลงตัวกลาง ตอนปลายผนังทำคันทวยยื่นไปรับส่วนยอด

จั่ว จั่วแสดงแปหัวเสา สะพานหนู เเชิงกลอน ฐานพระประดับกระจัง กรอบจั่วประดับเครื่องลายอง(ทรงบัวปอกกลีบ ปลายยอดแหลม ใบระกาแบบน่องสิงห์ หางหงส์) ปีกนกประดับเครื่องลายองในลักษณะเดียวกัน ปีกนกรอบสามด้านประดับนาคปักแบบกระจังครึ่งซีก ทำกรอบสันหลังคาและหลบหลังคาเดินเส้นบาก คันทวย กระจังประดับเชิงกลอน

ยอด หลังคา(เชิงกลอน) ชั้นที่ 1 และ 2 ตั้งซุ้มบรรพท์แกลงด้านละ 3 ซุ้ม ชั้นที่ 3 และ 4 ตั้งด้านละ 1 ซุ้ม ส่วนชั้นที่ 5 ตั้งกระจังแทน 1 ตัว นาคปักรูปกระจังบริเวณมุม ระหว่างซุ้มและนาคปักตกแต่งด้วยกระจัง ทำกรอบสันหลังคา หลบหลังคา เดินเส้นบาก และบัวคอเสื้อ(เฉพาะชั้นหลังคาที่ 5) รวมถึงซุ้มบรรพท์แกลงที่ตกแต่งด้วยเครื่องลายอง ทำกรอบสันและคันทวย ไม่ปรากฏเส้นหลบหลังคาในแบบ(แต่คาดว่าของจริงคงทำ) ท้องไม้ทำช่องระบายอากาศ โดยทำเสาขึ้นบริเวณท้องไม้แนวเดียวกับซุ้มบรรพท์แกลง (แนวตั้ง) ส่วนบัลลังก์ทำองฐานหน้ากระดานแบบปาดสันมนเหมือนบัวคว่ำบัวหงาย ตั้งหม 3 ชั้น (ชั้นเชิงบาตร ผิงย้อมุมไม้สิบสองประดับกลีบขนุน) บัวกลุ่ม 5 ชั้น (ท้องไม้เส้นลวด บัวแยม) ปลี (ท้องไม้ เส้นลวด ปลี ปลายทำบัวปากปลิง) เม็ดมะยม (ท้องไม้ เม็ดมะยม เส้นลวด) บัวโถ 1 ชั้น (ท้องไม้ บัวโถ) ปลียอด (ท้องไม้ ปลี) บัวปลายตัด ฉัตร 5 ชั้น

2.5.4 ลวดลายตกแต่ง

ฐาน ไม่ปรากฏขีดในแบบ

เรือน ไม่ปรากฏขีดในแบบ

จั่ว ทิ้งมุขเมรุและมุขทางเชิญพระโกษฐ์ ตกแต่งลายหน้าบรรพท์มุขเมรุด้วยลายกนก มีพุ่มกลางเป็นตัวออกลายก้านขดม้วนออกด้านล่างซ้ายขวา ออกลายก้านขดม้วนเข้าด้านบนซ้ายขวา รับพุ่มลอยภายใต้รูปทรงดอกบัว

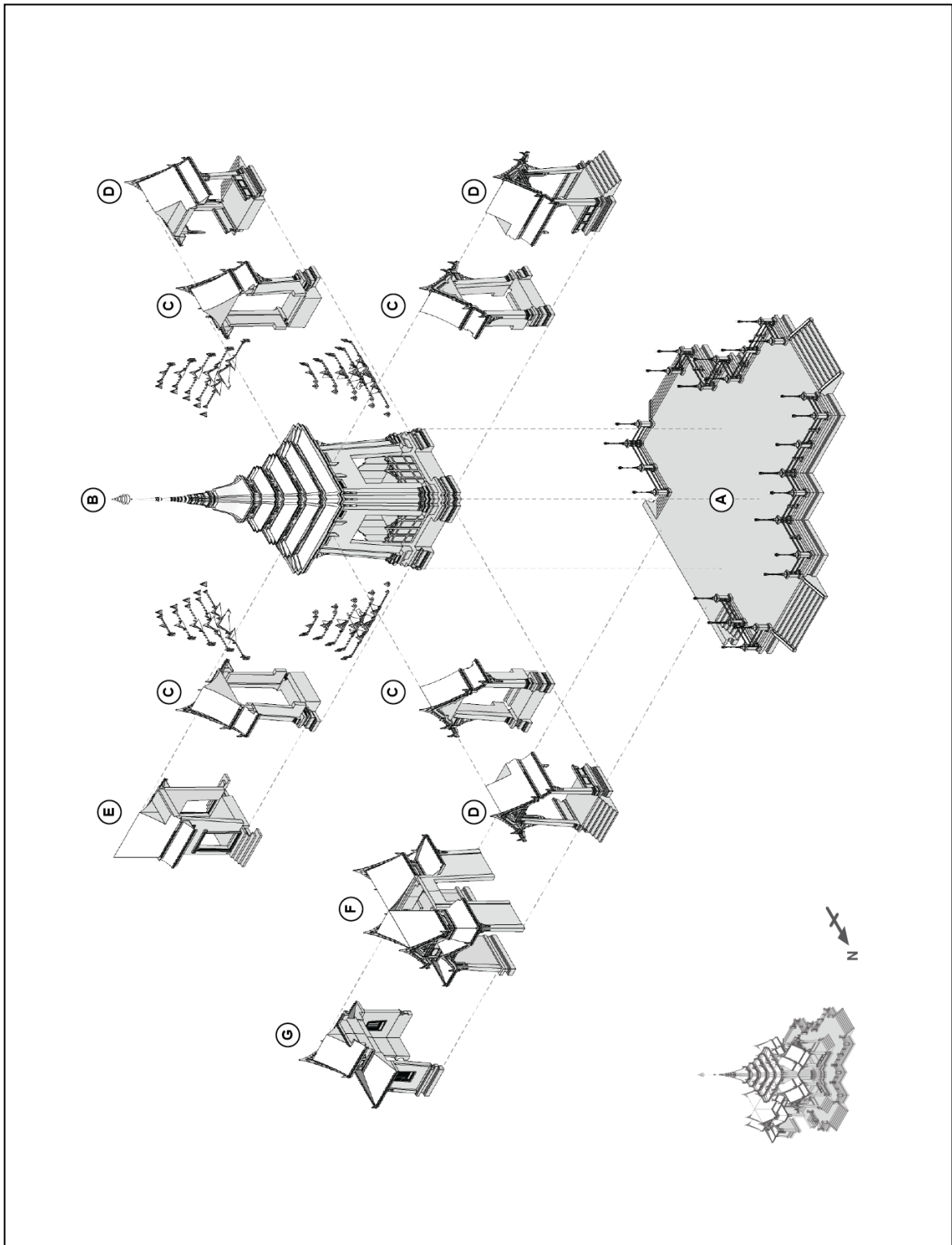
ยอด ที่ซุ้มบรรพท์แกลงตกแต่งลายหน้าบ้านด้วยลายพุ่ม/กระจัง(ไม่ได้ลงรายละเอียด) โคนปลีตกแต่งด้วยลายกระจัง

ลายผนังภายใน บัวเชิงผนัง ลายเชิงผนังตีเส้นตั้ง เส้นคันทวย วางจันทวยดอกกำมปู และลูกฟัก ลายพื้นเรียบ(ยังไม่ได้กำหนด?) ลายปลายผนังทำบัวฝ้าเพดานตกแต่งด้วยเฟืองอุบะ ล้อไปกับช่องแสง ถัดลงมาทำเส้นคันทวยประดับกระจังระหว่างช่องแสง ถัดลงมาทำกรอบโค้งสองค้ำรับกรอบช่องประตูตั้งปราประดับซุ้ม 3 ซุ้มแบบเน้นซุ้มกลาง ส่วนข้างกรอบซุ้มแต่งลายลูกฟักแนวเดียวกับฝ้าที่ลดต่ำลงมาซึ่งสัมพันธ์กับจั่วซ้อนบน ผนังมุขโถงและผนังมุขกระสันตกแต่งด้วยลายลูกฟักเน้นช่องกลาง โดยมุขโถงจะมีกรอบซุ้มรับ ส่วนมุขกระสันจะมีแถบลายอุบะรับ ส่วนทางเชิญพระโกษฐ์ ทำลายเฟืองอุบะ ฝ้าปีกนกเปิดพื้นที่ตรงกลางรับจั่ว วางโครงดอกลอย มีหูข้างรับ **ลายเพดานภายในห้องพระเมรุ** เดินขอบด้วยบัวฝ้าเพดานเดินลายโดยรอบ กรอบในย้อมุมไม้สิบสอง ตรงกลางทำตราสัญลักษณ์เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ชื่อใหญ่(รับหลังคาจั่ว)วางลายดอกสลัปลายสามเหลี่ยม ชื่อเล็ก(ชื่อปีกนก)วาง

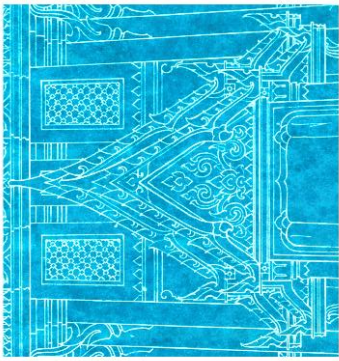
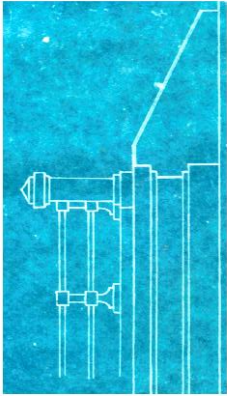
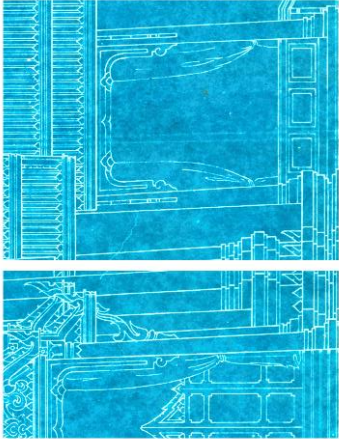
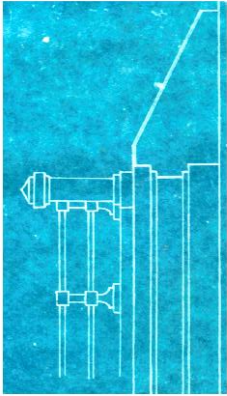

ลายดอกกลม จุดตัดชื่อทางเชิงพระโกษฐ์วางดอกสี่กลีบ ส่วนผ้าแพดานห้องต่างๆ วางดาวแพดานโดยเน้นดอกกลางใหญ่ ดอกเล็กสี่มุม มุมผ้ามีลายค้ำคาว ยกเว้นห้องพักพระโกษฐ์วางดอกใหญ่ 3 ดอก มุมผ้ามีลายค้ำคาว ส่วนผ้าปีกนกมีบัวผ้าแพดาน และวางดาวดอกเล็กตามความเหมาะสมของพื้นที่

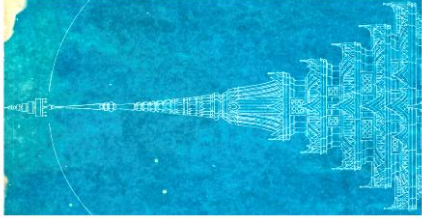
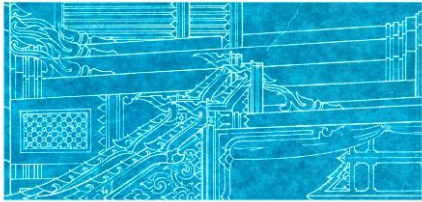

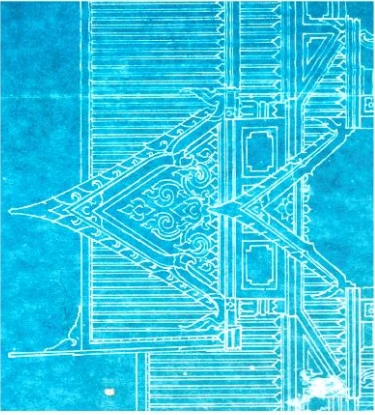
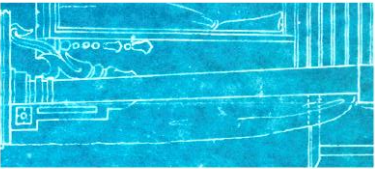
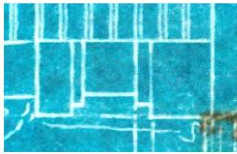

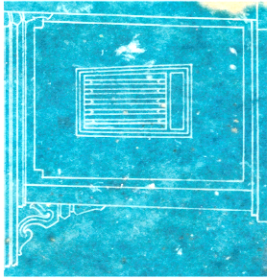

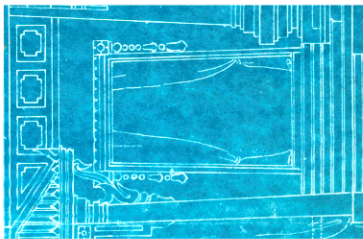

ภาพที่ 234 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชุกชาลา B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลดซ้อนบน D เรือนจั่วมุขลดซ้อนล่าง E เรือนจั่วมุขกระสัน F เรือนจั่วทางเชิญพระโกษฐ์ G เรือนจั่วห้องพักระโกษฐ์

		 <p>จั่ว</p>
ภาพรวม	 <p>เขนเหนือ</p>	 <p>เรือน</p> <p>ด้านสกัด</p> <p>ด้านยาว</p>
	 <p>เขนใต้</p>	 <p>เขนใต้</p> <p>ด้านสกัด</p> <p>ด้านยาว</p>

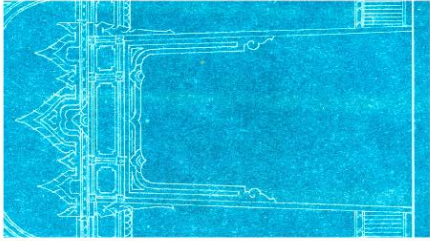
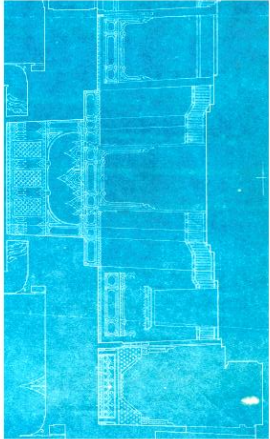
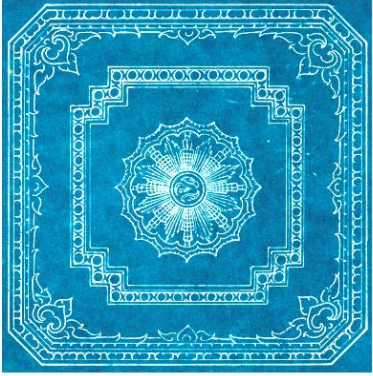
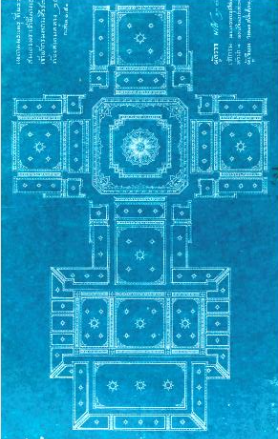
ตารางที่ 13 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1

<p>ยอด</p>		<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>จั่ว</p>		<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>	
<p>ใต้ถุน</p>						<p>ใต้ถุนยกหรือเสา</p>					

ตารางที่ 14 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2

<p>จั่ว</p>	<p>ไม่แสดงแบบ</p>	<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>ฐานบูรณะมณฑลอุดร</p>
<p>จั่ว</p>	<p>ไม่แสดงแบบ</p>	<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>หอประชุมระบะไ้</p>

ตารางที่ 15 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3

	<p>ขยายศูนย์กลาง</p> 	<p>ภาพรวม</p> 	<p>หมู่อาคารเลข๒๕๕</p>
	<p>ขยายห้องกลาง</p> 	<p>ภาพรวม</p> 	<p>หมู่อาคารเลข๒๕๕</p>

ตารางที่ 16 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4

2.6 สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา

2.6.1 รูปแบบสถาปัตยกรรม

พระเมรุส่วนประธานอยู่ในรูปแบบปราสาทแบบที่ 1 (มีส่วนเรือนยอด มีมุขประกอบ) ผนังย่อมุมไม้สิบสองตลอดยอด ส่วนยอดเป็นแบบมณฑปแปลง กล่าวคือ มีการปรับรูปทรง การส่งระยะและองค์ประกอบจากแบบยอดมณฑปแบบประเพณี ส่วนหลังคายอดประกอบด้วยชั้นเชิงกลอน 5 ชั้น ที่ตกแต่งด้วยซุ้มบรรพท์แฉ่งขนาดใหญ่ ด้านละ 1 ซุ้ม ปักบราลี กระจังมุมและกระจังตกแต่งหน้าเชิงกลอน ตอนบนของส่วนยอดทำเป็นแบบยอดแหลม ประกอบด้วยชั้นเชิงบาตร 4 ชั้น บัวกลุ่ม 3 ชั้น และปลี เทินรับฉัตร 5 ชั้น

ส่วนมุขลดเป็นแบบซ้อน 2 ชั้น ทั้ง 4 ด้าน โดยมุขซ้อนบนมีระยะยื่นเท่ากันทั้งหมด มุขซ้อนล่างด้านหน้ายื่นยาว ด้านข้างสั้น ทั้งนี้มุขลดทั้ง 3 ด้าน ทำบันไดขึ้นลงทางด้านหน้า ส่วนมุขหลังทำหน้าที่เสมือนมุขกระสันทำบันไดขึ้นลงทางด้านข้างทั้ง 2 ด้าน โดยเชื่อมต่อระหว่างมุขลดซ้อนบนและหลังคาทางเทียบพระโกษฐ์ซึ่งมีลักษณะเป็นอาคารขวาง ภายในมีเกย? เกริน? สำหรับยกพระโกษฐ์ขึ้นตั้ง ไม่มีบันไดขึ้นลง ต่อออกไปเป็นส่วนห้องพักพระโกษฐ์ โดยทำเป็นมุขลดและมีปีกนกยื่นยาวปิดคลุมส่วนอาคารทั้ง 3 ด้าน และมีมุขทางเข้ายื่นต่อออกไปเป็นลำดับสุดท้าย

พระเมรุส่วนประธานและมุขลดทั้ง 2 ชั้น ตั้งอยู่บนฐานชุกชี มีบันไดหลักที่ด้านหน้าและด้านข้างต่อเนื่องจากส่วนมุขหน้าและมุขข้าง มีบันไดรองที่ต่อเนื่องกับบันไดจากมุขลดด้านหลัง (เสมือนมุขกระสันที่เชื่อมต่อกับทางเทียบพระโกษฐ์ทั้ง 2 ด้าน ส่วนทางเทียบพระโกษฐ์และห้องพักพระโกษฐ์นั้นตั้งอยู่บนพื้นลานในเขตปริมณฑล

ในส่วนหลังคามุขลดซ้อนบนนั้นประกอบด้วยหลังคาจั่วและปีกนก 2 ข้าง มีคอสองชั้น ส่วนหลังคามุขซ้อนล่าง หลังคาของอาคารทางเทียบพระโกษฐ์ ห้องพักพระโกษฐ์และมุขทางเข้า เป็นหลังคาจั่วมีปีกนกรอบ และยกคอสองสูง ยกเว้นมุขลดด้านหลังใช้ลักษณะของหลังคาจั่วและปีกนก 2 ข้าง เนื่องด้วยรูปแบบอาคารที่เป็นส่วนเชื่อมต่อกับส่วนหลักอื่นของอาคารทั้งด้านหน้าและด้านหลัง

ทั้งนี้อาคารพระเมรุไม่ว่าจะเป็นส่วนประธานที่มีลักษณะเป็นอาคารเรือนยอด ส่วนมุขลดรวมถึงส่วนทางเทียบพระโกษฐ์ ห้องพักพระโกษฐ์ ล้วนประกอบด้วยส่วนยอดหรือส่วนหลังคา ส่วนเรือนและส่วนฐานตามแบบแผนองค์ประกอบหลักทางสถาปัตยกรรม ยกเว้นส่วนมุขทางเข้าห้องพักพระโกษฐ์ที่ทำเป็นบันไดรอบโดยทำหน้าที่เสมือนฐานในตัว

2.6.2 องค์ประกอบรองส่วนที่ 1

ฐานชุกชีใช้ลักษณะของฐานหน้ากระดาน (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด ท้องไม้ หน้ากระดานบน) ทำเป็นเสาสลักกับท้องไม้ที่ทำเป็นเส้นลวดพาดในแนวนอนแบ่งเป็น 3 ช่อง ส่วนห้องพักพระโกษฐ์ใช้ฐานหน้ากระดาน ฐานมุขลดใช้ 1.ฐานเชิงบาตร?(หน้ากระดานล่าง เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวดบัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน) 2.ล้อกับฐานสิงห์(ไม่แหวะเท้าสิงห์) (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด แข่งสิงห์(ไม่แหวะเท้าสิงห์) เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน) ฐานเมรุ ใช้

ฐานล้อยฐานสิงห์ เทินรับฐานเชิงบาตร คาดลูกแก้ว (หน้ากระดาน เส้นลวด ท้องไม้ ลูกแก้วควด เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดาน (ใช้การซ้อนชั้นฐานที่ความสูงเท่าๆ กัน)

เรือน เสาเรือนฐานเชิง หน้ากระดาน บัวปากปลิง? (ลูกแก้วควด?) เสาล้อมสอบ ปลายเสาทำเส้นลวด กรณีมีปีกนก 3 ด้าน หลังคาบัง กรณีทางเชิงพระโกษุ์ส่วนหลังคาปีกนกล้อมสามด้าน ปลายเสา ทำเส้นลวด บัวหงาย หน้ากระดาน กรณีท้องพักพระโกษุ์ส่วนหลังคาปีกนก ปลายเสาทำเส้นลวด หน้ากระดาน ส่วนที่มีหลังคาปีกนกสองด้าน ไม่ปรากฏในแบบว่าให้แบบอย่างไร **เสาเมรุย่อมุมไม้สิบสอง** ฐานเชิง หน้ากระดาน ท้องไม้ ลูกแก้วควด 2 เส้น บัวปากปลิง เสาล้อมสอบ ปลายเสา บัวปากปลิง ท้องไม้ ลูกแก้วควด 2 เส้น ท้องไม้ บัวหงาย หน้ากระดาน ส่วนผนังใต้หลังคามีทั้งลักษณะที่เป็นโถงไม่มีผนัง มีผนังทึบเจาะช่องหน้าต่างช่องแบบลูกกรง มีผนังทึบเจาะช่องทางเข้าบริเวณมุขกระสัน ผนังทึบบนมีช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง ส่วนผนังเมรุเป็นแบบทึบ เปิดเป็นช่องประตูทางเข้า มีช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง

จั่ว แบบมีปีกนกสองข้าง ใช้กับหลังคาซ้อนบน ส่วนหลังคาซ้อนล่าง มุขกระสัน ทางเชิงพระโกษุ์ เป็นแบบมีปีกนกรอบ 3 ด้าน ยกคอสองรับจั่ว มุขลงท้องพักพระโกษุ์ และซุ้มทางเข้า เช่นเดียวกัน

ยอดย่อมุมไม้สิบสอง หลังคาซ้อน 5 ชั้น ยกท้องไม้(เรือน/คอ)สูง มีช่องระบายอากาศ ส่วนยอดของยอดอาคารทำแบบยอดแหลม (ยอดชัย) ประกอบด้วย ฐานเชิงบาตรซ้อนชั้นกันขึ้นไป 7 ชั้น ปลี บัวปลายตัด? ฉัตร 5 ชั้น

2.6.3 องค์ประกอบรองส่วนที่ 2

ฐานขาลา เสาเม็ด ประกอบด้วยหน้ากระดานล่าง เสา หน้ากระดานบน หัวเม็ดมีคอ หน้ากระดานและจอม ผนังกันตกระหว่างเสาเม็ด ประกอบด้วยลูกตั้งและลูกนอน โดยช่องบนมีขนาดแคบ ช่องล่างมีขนาดสูงและมีการทำกรอบบน โดยแสดงส่วนเพียงส่วนหนึ่งเพื่อเน้นการแสดงฐานบันได ทำพลสิงห์เตี้ย **ฐานมุขลด** มีทั้งลักษณะมีบันไดยื่นออกมาจากมุข มีเสาเม็ดเล็กที่เชิงบันได ผนังกันตกระหว่างเสาเม็ด มีราวจับบันได ตั้งเสาเป็นซี่ลูกกรง และบันไดลักษณะที่สอดเข้าไปภายในมุขลด **ฐานเมรุ** ไม่ปรากฏองค์ประกอบรอง

เรือนมุขลด แบบโถงทำกรอบคูกากันพระวิสูตรมีผนังกันตกระหว่างช่องลูกพัก ผนังทึบเจาะช่องประตูบริเวณมุขกระสันทำกรอบเขตหน้า ทำเสาลอยรับเส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดาน ตกแต่งด้วยกระจังแบบปรา มีผนังทึบที่ปลายผนังส่วนคอสองทำช่องระบายอากาศ ท้องพักพระโกษุ์ ผนังทึบทำช่องหน้าต่างล้อมสอบตามเสา มีกรอบเขตหน้า ภายในช่องทำช่องแสงแนวตั้ง 6 ช่อง ทำบัวกรอบผนัง ทางเชิงพระโกษุ์เปิดโล่ง ทำกรอบคูกากันพระวิสูตร ตอนปลายของผนังเรือนทำคันทวยยื่นรับหลังคาปีกนก **เรือนเมรุ** ช่องประตูทางเข้าทำกรอบคูกากัน (แต่จริงๆ เป็นของมุขลด?) ฉากบังเพลิงกันพระวิสูตร ปลายผนังเจาะช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง มีกระจังห้อยด้านล่าง ทำเสาแนบกับผนังขึ้นไปรับในแนวซุ้มบรรพท์แกลงตัวกลาง

जूजू จู้แสดงแป้วเสา สะพานหนู เริงกลอน ฐานพระประดับกระจัง กรอบजू ประดับเครื่องลายอง(ทรงกลีบบัวโค้งหยัก ซ่อฟ้า ไบระกาแบบน้องสิงห์ หางหงส์) ทำคอสองรับหลังคาजू ทำเป็นแนวเสาสลักช่องลูกฟัก 3 ช่อง กรณีด้านยาวแบ่งตามความเหมาะสม ปีกนกประดับเครื่องลายองในลักษณะเดียวกัน ปีกนกรอบสามด้านประดับนาคปักแบบกระจังครึ่งซีก ประดับซุ้มบรรพท์แกลงในแนวกึ่งกลาง ทำกรอบสันหลังคาและหลบหลังคา คันทวย กระจังประดับเชิงกลอน

ยอด หลังคา(เชิงกลอน) ชั้นที่ 1-5 ตั้งซุ้มบรรพท์แนวกลาง 1 ซุ้ม นาคปักรูปกระจังบริเวณมุมระหว่างซุ้มและนาคปักตกแต่งด้วยกระจัง ทำกรอบสันหลังคา หลบหลังคา รวมถึงซุ้มบรรพท์แกลงที่ตกแต่งด้วยเครื่องลายอง ทำกรอบสัน หลบหลังคาและคันทวย ปักบราลี ท้องไม้ทำช่องระบายอากาศ โดยทำเสาขึ้นบริเวณท้องไม้แนวเดียวกับซุ้มบรรพท์แกลง (แนวตั้ง) ส่วนยอดแหลม(ยอดชัย)ของยอดอาคาร ทำฐานเชิงบาตร แบบที่ 1 ประกอบด้วย ท้องไม้ เส้นลวด เริงกลอน เป็นชุดๆ 4 ชุด ต่อด้วยชั้นกลีบบัว ประกอบด้วย ท้องไม้ ท้องกลีบบัว กลีบบัว 3 ชุด ปลี(ท้องไม้ เส้นลวด ปลี) บัวปลายตัด? ฉัตร 5 ชั้น

2.6.4 ลวดลายตกแต่ง

ฐาน ไม่ปรากฏชัดในแบบ

เรือน ไม่ปรากฏชัดในแบบ

หลังคา ทั้งมุขเมรุและมุขทางเชิญพระโกษฐ์ ตกแต่งลายหน้าบรรพท์มุขเมรุด้วยลายกนก มีเส้นกรอบ เดินลายบนเส้นกรอบ พลิกเป็นกนกสองข้าง ทำนองโบเสมา

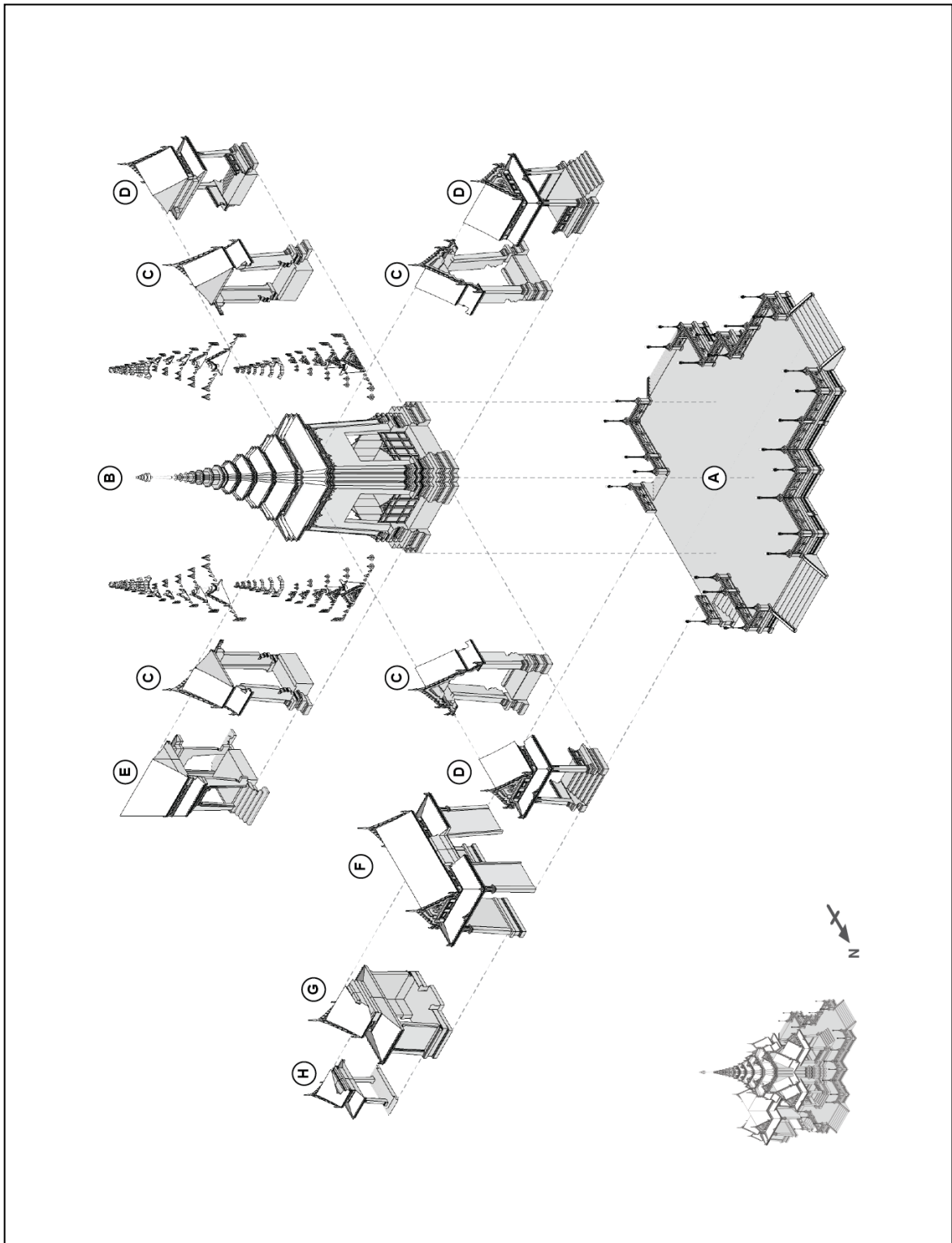
ยอด ที่ซุ้มบรรพท์แกลงตกแต่งลายหน้าบันด้วยลายพุ่ม/กระจัง(ไม่ได้ลงรายละเอียด)

ลายผนังภายใน บัวเชิงผนัง ลายเชิงผนังตีเส้นตั้ง เส้นคันทวย วางจังหวะดอกกลม ลายพื้นเรียบ(ยังไม่ได้กำหนด?) ลายปลายผนังตรงกับช่องคอสอง ถัดลงมามีเส้นคันทวยและดอกสี่กลีบ ถัดลงมาตีกรอบล้อมช่องคอสองมีหยักมุมตกแต่งด้วยเฟืองอุบะภายในช่อง ถัดลงมาทำเส้นคันทวยเป็นแถบใหญ่ในแนวเดียวกับฝ้าในตำแหน่งมุขลด โดยแบ่งช่องลูกฟักตามความเหมาะสมของพื้นที่ บริเวณเหนือประตูทางเข้า ยกกระดานล้อมกับเส้นคันทวยแถบใหญ่เป็นซุ้มทรงปราโดยประดับกระจังใหญ่ตรงกึ่งกลาง และยกกระดานที่ปลายสองข้าง มีเสาท้อยลงมาแทนอุบะ ใต้ช่องลูกฟักเหนือประตูทำลายเฟืองอุบะ ถัดลงมาจึงเป็นกรอบคูลาช่องประตู ทั้งนี้ส่วนคอสองมุขลดซ้อนบนมีการทำช่องระบายอากาศ ส่วนคอสองมุขลดชั้นถัดลงมาและคอสองมุขกระสันทำลายเฟืองอุบะโดยอยู่ในแนวระดับเดียวกัน บริเวณประตูผนังมุขกระสันทำกรอบขีดหน้า ประดับซุ้มหน้านางเหนือกรอบประตู ส่วนทางเชิญพระโกษฐ์ทำฝ้าหลุม ส่วนผนังฝ้าที่ยกขึ้นไปแบ่งเป็นช่องๆ ในช่องประดับกระจัง (ล้อย่างฝ้าห้องพระเมรุ แต่ลดขนาดและรายละเอียดลง) ตำแหน่งฝ้าหลังคาปีกนก วางดอกกลอย มีกรอบคูลารับ ปลายผนังห้องพักพระโกษฐ์เรียบ ปลายผนังทำบัวฝ้าเพดาน หลุบฝ้าซุ้มทางเข้าวางดอกกลอย **ลายเพดานภายใน**ห้องพระเมรุเดินขอบด้วยบัวฝ้าเพดาน มีช่อพาดเป็นรูปตารางเน้นศูนย์กลาง ทำตราสัญลักษณ์ดอก? ทำลายกรอบ ส่วนพื้นฝ้าโดยรอบทั้ง 4 ทิศ วางดอกสี่กลีบและกลีบแซม จุดตัดช่อวางดอก 8กลีบ? ช่อใหญ่(ห้องพระเมรุและช่อบนหลังคาजू)วางลายดอกสลับลายสามเหลี่ยม ช่อเล็ก(ช่อปีกนก)วางลาย

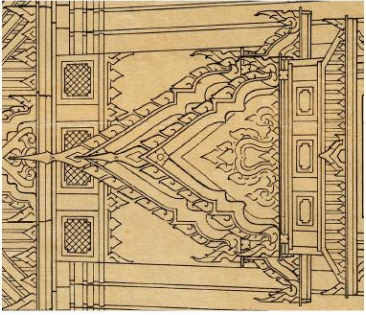
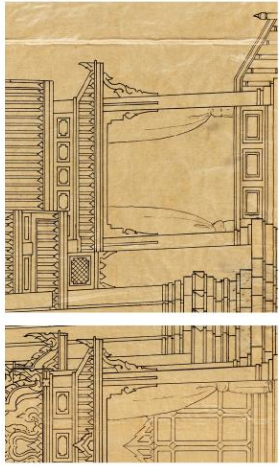
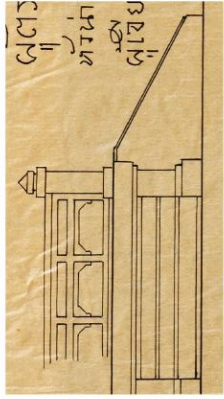
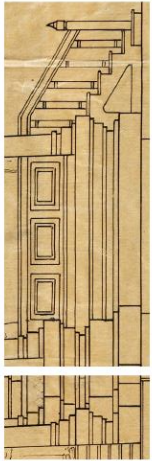

ดอกกลม ส่วนผ้าแพดานห้องต่างๆ วางดาวแพดานโดยเน้นดอกกลางใหญ่ ดอกเล็กสี่มุม มุมผ้ามีลาย
ค้ำคาว รวมถึงผ้าบริเวณทางเชิญพระโกษฐ์ที่มีแบ่งเป็นสามห้องเน้นห้องกลางแล้วจึงประดับดาวตาม
รูปแบบในแต่ละห้อง ยกเว้นห้องพักพระโกษฐ์ที่วางดอกใหญ่ 3 ดอก มีดอกเล็กสลับหว่าง มุมผ้ามีลาย
ค้ำคาว ส่วนผ้าปีกนกมีบัวผ้าแพดาน และวางดาวดอกเล็กตามความเหมาะสมของพื้นที่

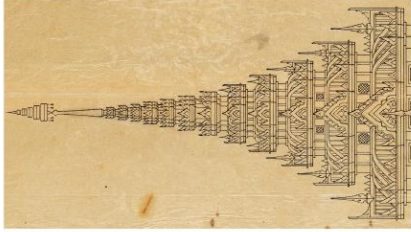
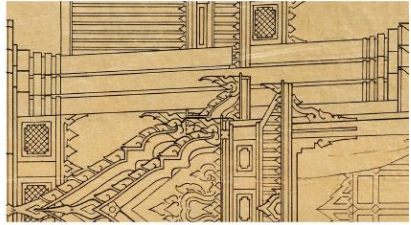
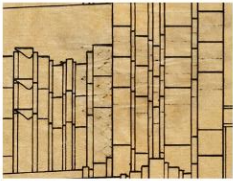
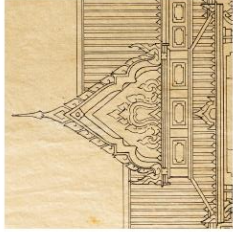

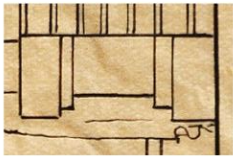

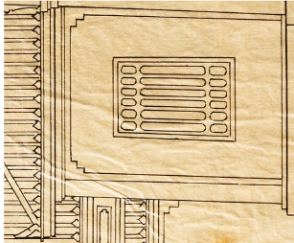
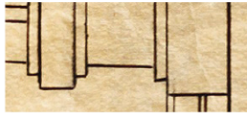
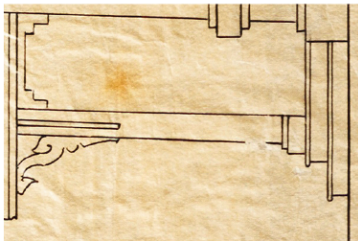
ภาพที่ 235 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชาลา B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลดชั้นบน D เรือนจั่วมุขลดชั้นล่าง E เรือนจั่วมุขกระสัน F เรือนจั่วทางเชิญพระโกษฐ์ G เรือนจั่วห้องพักพระโกษฐ์ H เรือนจั่วมุขลดห้องพัก

		 <p>จั่ว</p>
		 <p>เรือน</p> <p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
<p>ภาพรวม</p>		 <p>ฐาน</p> <p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
	<p>เขมรินทร์</p>	<p>แกะ</p>

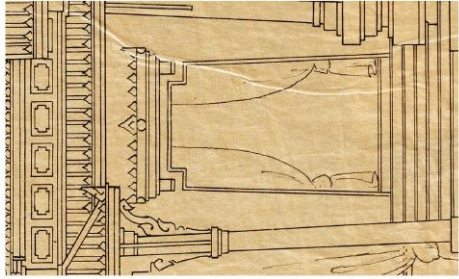
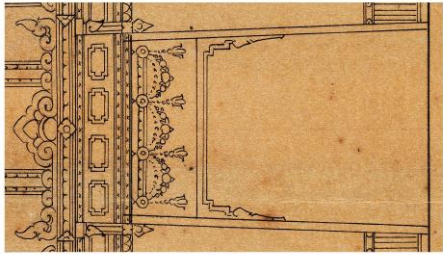
ตารางที่ 17 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1

<p>ยอด</p>		<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>โถง</p>
<p>ซุ้ม</p>		<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>ฐานบุษยามิฐาเจด</p>

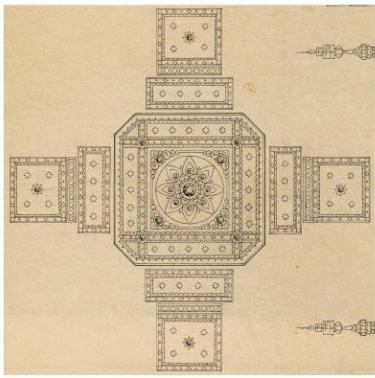
ตารางที่ 18 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2

<p>ยอด / ฐาน</p>	<p>ไม่แสดงแบบ</p>	<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>รูปประกอบ</p>	<p>รูปประกอบ</p>
<p>ยอด / ฐาน</p>	<p>ไม่แสดงแบบ</p>	<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>	<p>—</p>	<p>รูปประกอบ</p>	<p>รูปประกอบ</p>
<p>รูปประกอบ</p>				<p>รูปประกอบ</p>			

ตารางที่ 19 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3

<p>ฐาน</p>		<p>จั่ว</p>	<p>ไม่แสดงแบบ</p>
<p>ภาพรวม</p>		<p>รายละเอียด</p>	<p>ขยายขึ้นกลาง</p>
<p>หมู่พระมณฑป</p>	<p>หมู่พระมณฑป๒๕๕</p>		

ตารางที่ 20 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4

<p>ขยายห้องกลาง</p>		
<p>ภาพรวม</p>		
<p>แปลนอาคารชั้น๒๕</p>		

ตารางที่ 21 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 5

2.7 งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.7.1 รูปแบบสถาปัตยกรรม

พระเมรุมาศใช้รูปแบบบุษบกขยายขนาดใหญ่ตกแต่งด้วยปราณีตศิลปกรรมเต็มรูปแบบ เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานและการรับรู้ในฐานะอนุศักดิ์ของพระเมรุมาศกลางท้องสนามหลวง ผังย่อมุมไม้สิบสองตลอดยอดและต่อเนื่องลงไปสู่ฐานชาลาดด้วย ส่วนยอดเป็นแบบบุษบก 5 ชั้นเชิงกลอน ตกแต่งด้วยซุ้มบรรพท์แถลงขนาดใหญ่เน้นศูนย์กลาง ในส่วนเชิงกลอนชั้นที่ 1-3 จัดวางด้านละ 3 ซุ้ม ขนาดด้วยซุ้มที่มีขนาดลดหลั่นลงมาทั้ง 2 ข้าง ส่วนเชิงกลอนชั้นที่ 4-5 จัดวางด้านละ 1 ซุ้มขนาดด้วยกระจิง ที่สันหลังคาซุ้มปักปราสาท และตกแต่งบริเวณมุมเชิงกลอนด้วยกระจิงมุม

ส่วนยอดของยอดอาคารตั้งบัลลังก์เทินรับพรหมพักตร์และยอดแหลม ประกอบด้วยปลีตัน ลูกแก้ว ปลียอด ตอนปลายสุดทำรูปวชิระเทินรับฉัตร บริเวณชายคาเชิงกลอนชั้นที่ 1 ยื่นชายคาออก จากแนวเสาเรือน มีคันทวยรับในแนวทแยงมุมทั้ง 12 มุม ตกแต่งด้วยลูกกรวย และเฟื้อง

เสาเรือนลั่นสอบ ตกแต่งอย่างวิจิตรตลอดทั้งเสา มีบัวปลายเสา เเชิงเสามีกาบพรหมศร มีฐานเชิงบาตรรับ ตั้งบนฐานสิงห์ มีบันได้ขึ้นลงยื่นออกมาจากตัวอาคารทั้ง 4 ด้าน มีราวจับที่ทำให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน แนวกลางและแนวหน้าซ้ายขวา กว้างตลอดช่องทางเข้าจากริมในของเสา อาคารถึงริมในเสาอีกด้านหนึ่ง โดยมีฉากบังเพลิงกั้นระหว่างพื้นที่ด้านนอกกับพื้นที่ภายใน

ส่วนฐานชาลาทั้ง 2 ชั้น ผังย่อมุมไม้สิบสองล้อมตามผังอาคารพระเมรุมาศ โดยมีการยกกระเปาะยื่นออกมาเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้งานทดแทนส่วนบันไดที่ยื่นกินพื้นลานชาลา ทำบันไดขึ้นลงทั้ง 4 ด้าน โดยมีความกว้างมากขึ้นที่ฐานชาลาชั้นที่ 2 กว้างมากที่สุดที่ฐานชาลาชั้นที่ 1 ทั้งนี้ด้านทิศตะวันตกที่ต่อเนื่องกับทางเทียบพระโกษฐ์และห้องพักพระโกษฐ์ (หอเปลื้อง) ออกแบบบันไดในลักษณะที่ต่างออกไป เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานที่จะเชิญพระโกษฐ์ขึ้นพระเมรุมาศ จึงมีการปรับลานชาลาชั้นที่ 1 ให้กว้างขึ้นและมีระดับความสูงที่เหมาะสม โดยยังคงระยะยื่นกระเปาะฐานชาลาให้ใกล้เคียงกับด้านอื่นๆ

ส่วนทางเทียบพระโกษฐ์ (หอเปลื้อง) ทำเป็นอาคารทรงจั่วมีปีกนกรอบ หันด้านสกัดเข้าหาพระเมรุมาศ มีทางเข้าออกบริเวณด้านสกัดทั้ง 2 ด้าน ตอนบนหลังคาจั่วด้านยาวประดับซุ้มขนาดเล็ก และประดับปราสาทบนสันหลังคาตลอดแนวสันหลังคา

2.7.2 องค์ประกอบรองส่วนที่ 1

ฐานชาลาชั้นที่ 1 ใช้ฐานปัทม์ (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด บัวคว่ำ เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน) ใช้เป็นฐานห้องพักพระโกษฐ์ และเสากั้นพระวิสูตรทางเชิญพระโกษฐ์ (ตรวจสอบการใช้เกริน(อ่านในเอกสารหจข อาจใช้ตอนยกพระโกษฐ์มาเก็บ) **ฐานชาลาชั้นที่ 2** ใช้ฐานปัทม์คาคดลูกแก้ว (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด บัวคว่ำ เส้นลวด ท้องไม้สูงคาคดลูกแก้ว 2 เส้น(เส้นลวด ลูกแก้ว เส้นลวด) เว้นพื้นที่ตรงกลางท้องไม้สูง เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน **ฐานเมรุ** ใช้ฐานสิงห์ (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด 2 เส้น แข็งสิงห์ บัวหลังสิงห์ เส้นลวด (ประดับกระจิง) ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เกสร เส้นลวด หน้ากระดานบน

เรือน เสามะรุย่มุมไม้สิบสอง ฐานเขียง(ประดับกระจัง) ท้องไม้ เส้นลวด กาบพรหมศร เสาล้อมรอบ มีนม?คั่นระหว่างกลาง ปลายเสา บัวคอเสื่อ **ห้องพักพระโกษฐ์** เสาเรือนฐานหน้ากระดาน เส้นลวด เสา(ตั้งตั้ง) ปลายเสา บัวคอเสื่อ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ เส้นลวด บัวปลายเสา เส้นลวด ส่วนผนังมะรุ เปิดโถง ตอนบนทำช่องแสงแบบคอสอง **ส่วนผนังห้องพักพระโกษฐ์**เป็นแบบทึบแบ่งช่องลูกพัก มีช่องหน้าต่าง แบบช่องแสง ด้านสกัด(ดูจากภาพถ่าย) เปิดช่องประตู

จั่ว ไม่ปรากฏจั่ว

ยอดย่มุมไม้สิบสอง หลังคาซ้อน 5 ชั้น ยกท้องไม้(เรือน/คอ)สูงเล็กน้อย ส่วนยอดของยอดอาคารทำพรหมพักตร์ เทินยอดแหลม ลูกแก้ว(เกี้ยว) กลีบบัว(กาบ) บัวกลุ่ม 3 ชั้น ปลี ลูกแก้ว ปลียอด (บัวคอเสื่อ ลูกแก้ว บัวหงาย) วชิระ ฉัตร 9 ชั้น

2.7.3 องค์ประกอบรองส่วนที่ 2

ฐานชลาชั้นที่ 1 เสาเม็ด(หน้ากระดานล่าง เส้นลวด เสา เส้นลวด หน้ากระดานบน) ใช้งาน 2 ลักษณะ คือตั้งเทวดานั่งแทนทำฐานหน้ากระดานและเชิงบาตร และตั้งฉัตร(ฉลุโปร่ง)ทำแข่งสิ่งเส้นลวด ท้องไม้ บัวหลังเจียด ลูกแก้ว บัวปลายตัด ในส่วนฉัตรวางในตำแหน่งย่มุมกลางและเกี้ยวที่ยื่นออกมา ส่วนเทวดานั่งแทนถือแว่นโคมตั้งอยู่ในตำแหน่งย่มุมซ้ายขวาขนาบย่มุมกลาง จะมีผนังกันตกระหว่างเสาเม็ด ทำเป็นช่องลูกพัก (ลูกตั้ง ลูกนอน) ยกสูงจากพื้น ตรงกลางลูกพักทำลายโปร่ง รูปดอกสี่กลีบมีลายมุมและก้านยึดรูปกากบาท ราวจับอาจทำหลังเจียด บันไดยื่นจากฐาน มีเสาเม็ดเชิงบันได ทำราวจับบน ส่วนกรณีที่เป็นราวจับลอยจะตั้งเสาเม็ดบนระดับพื้นฐานชลา ด้านที่ติดกับห้องพักพระโกษฐ์ ด้านข้างจะทำบันไดข้าง ซึ่งจะยื่นพื้นที่เข้าไปด้านในฐานชลาชั้นที่ 1 บริเวณทางเชิญพระโกษฐ์ที่ติดกับฐานชลาชั้นที่ 1 ตั้งเสาเม็ดรับเสาโคม บริเวณที่ติดกับห้องพักพระโกษฐ์ ตั้งเสาเม็ดบนฐานบัวรับเสาโคม มีผนังลับแลกันเชื่อมติดกับผนังห้องพักพระโกษฐ์ ระหว่างเสาโคมคานว่าซึ่งสายระเดียงแขวนพระวิสูตร **ฐานชลาชั้นที่ 2** มีการวางเสาเม็ดตั้งฉัตรและตั้งเทวดานั่งแทนในตำแหน่งและลักษณะเดียวกันกับฐานชลาชั้นที่ 1 รวมถึงการทำผนังระหว่างเสาเม็ด การยื่นบันไดและการทำราวจับด้วยเช่นเดียวกัน โดยความกว้างบันไดแคบลง แต่เนื่องด้วยขนาดฐานที่เล็กลง ทำให้เสาเม็ดตำแหน่งราวจับบันไดไม่มี ทั้งนี้ส่วนบันไดด้านติดกับห้องพักพระโกษฐ์ได้ปรับลักษณะให้สอดรับการการใช้งานและรูปแบบการวางผังดังที่ได้กล่าวไปแล้วในฐานชลาชั้นที่ 1 **ฐานมะรุ**ทำบันไดยื่นออกมาทั้ง 4 ทิศ ทำราวจับลักษณะเดียวกันกับฐานชลาชั้นที่ 1 และ 2 และมีความกว้างบันไดที่แคบลง

เรือนห้องพักพระโกษฐ์ แบบผนังทึบทำช่องหน้าต่างตั้งตั้ง ภายในช่องแสงจำนวน 4 ช่อง แนวนอนแบ่ง 3 ช่อง เน้นแนวกลางมีขนาดใหญ่ ผนังวางลูกตั้งลูกนอนทำช่องลูกพักขนาบช่องหน้าต่าง แนวนอนแบ่ง 3 ช่อง เน้นช่องกลางมีขนาดเท่ากับความสูงช่องหน้าต่าง แนวตั้งแบ่งข้างละ 3 ช่อง เน้นแนวกลางเช่นกัน ตอนบนและตอนล่างของช่องหน้าต่างทำช่องลูกพัก ผนังด้านสกัด(จากภาพ) ทำช่องประตูบานเปิดคู่ ตอนบนทำซีแนวดั้งแนวนอนล้อมรอบช่องแสงหน้าต่าง ตอนล่างทำเป็นลูกพักใหญ่สุดบาน ขนาบด้วยผนังลูกพัก โดยล้อมกับผนังด้านยาว **เรือนมะรุ** ทำฉากบังเพลิงกันพระวิสูตร

ปลายผนังทำแผงคอสอง แบ่ง 4 ช่อง เท่าๆ กัน ด้วยลูกตั้งลูกนอนในสัดส่วนเน้นทางตั้ง ทำกรอบโค้งแหลม ภายในกรอบทำแผงราชีวัตร

จั่วห้องพักพระโกษฐ์ (จากภาพถ่าย) จั่วแสดงแปหัวเสา สะพานหนู เเชิงกลอน ฐานพระ ตั้งกระจิง กรอบจั่ว ประดับเครื่องล่ายองแบบรวยระกา (ทรงพื้นปลา ยอดแหลม ลายน่องสิงห์ ทางหงส์ รูปกระจิง) ปีกนกรอบ (จากแบบ) ด้านข้างตั้งซุ้มบรรพ์แกลง (ซุ้มเล็กๆ) บนกระเปาะเชิงกลอนหลังคาจั่ว ทำครอบสันหลังคา หลบหลังคา คันบวย กระจิงประดับเชิงกลอน ส่วนปีกนก ทำครอบสัน หลบหลังคา กระจักประดับเชิงกลอน เน้นกระจิงใหญ่ที่กึ่งกลางอาคารและมุมอาคาร

ยอด หลังคา(เชิงกลอน) ชั้นที่ 1-3 ประดับซุ้มบรรพ์แกลงแบบเน้นซุ้มกลางด้านละ 3 ซุ้ม ชั้นที่ 4-5 ประดับซุ้มบรรพ์แกลง 1 ซุ้ม ขนาบด้วยกระจิง (แทนในตำแหน่งซุ้มบรรพ์แกลงขนาบข้าง) นาคปีกรูปกระจิงบริเวณมุม ระหว่างซุ้มและนาคปีกตกแต่งด้วยกระจิง ทำครอบสันหลังคาและหลบลหลังคา รวมถึงซุ้มบรรพ์แกลงที่ตกแต่งด้วยเครื่องล่ายอง ทำครอบสันและคันบวย ไม่ปรากฏเส้นหลบลหลังคาในแบบ(แต่คาดว่าของจริงคงทำ) สันหลังคาซุ้มทั้งหมดปักบราลี (ดูจากภาพถ่าย ส่วนในแบบแสดงที่ตำแหน่งซุ้มกลางด้านข้าง/ ซุ้มเล็กไม่ได้แสดง) ท้องไม้ทำช่องระบายอากาศ ส่วนยอดของยอดอาคารทำพรมพักตร์ เทินยอดแหลม ลูกแก้ว(แก้ว) กลีบบัว(กาบ) บัวกลุ่ม 3 ชั้นประกอบด้วย เเชิงบาตร เส้นลวด บัวโถ ปลี(ท้องไม้ เส้นลวด ปลี เส้นลวด) ลูกแก้ว ปลียอด (เส้นลวด ท้องไม้ ปลี) บัวคอเสื้อ ลูกแก้ว บัวหงาย วชิระ ฉัตร 9 ชั้น

2.7.4 ลวดลายตกแต่ง

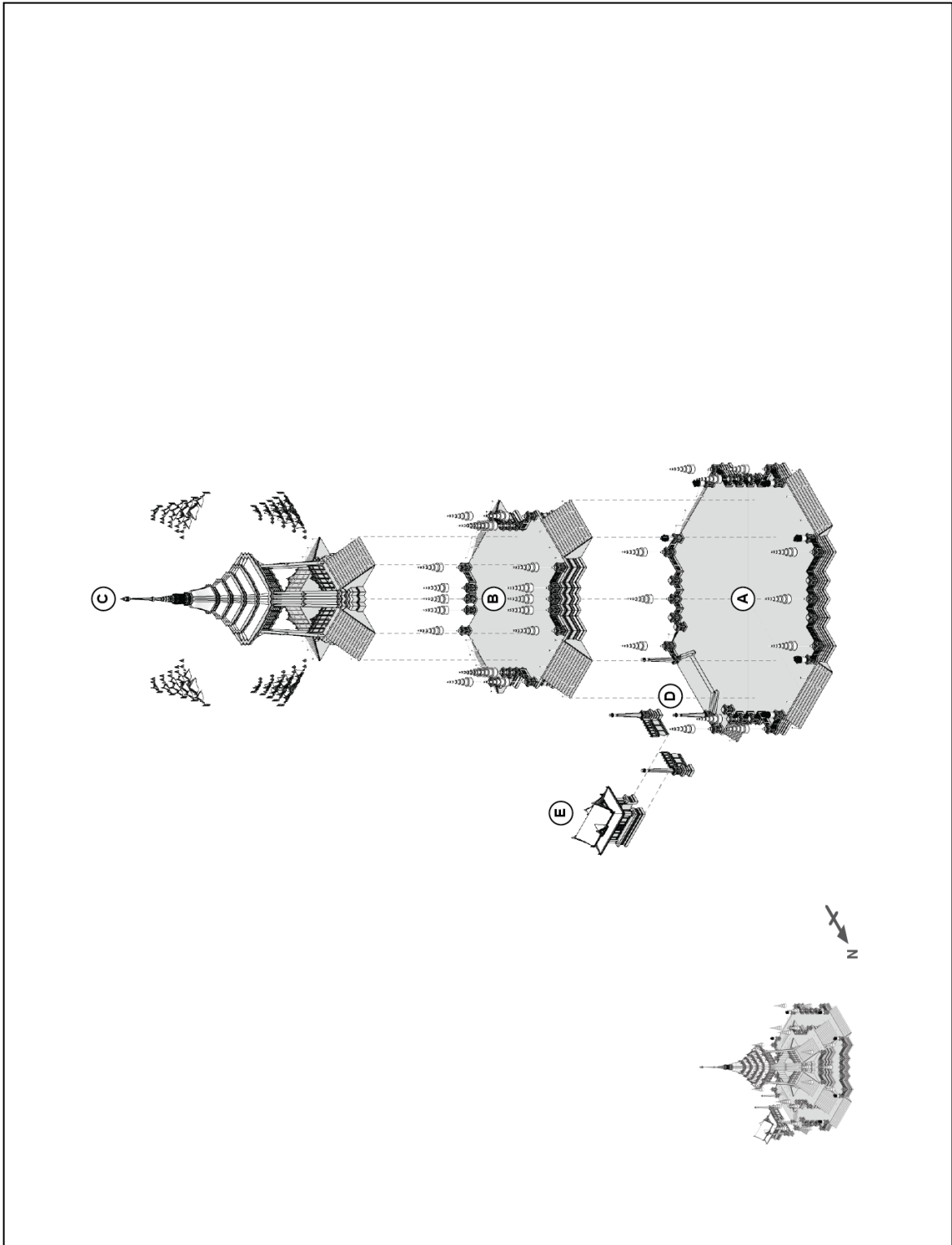
ฐาน ตั้งแต่ฐานชลาชั้นที่ 1 รวมฐานห้องพักพระโกษฐ์ ฐานชลาชั้นที่ 2 และฐานพระเมรุ กำหนดลวดลายตกแต่งฐานเต็มรูปแบบ ทั้งลายหน้ากระดาน ลายบัวคว่ำ บัวหงาย ลายเข้มาบท้องไม้ เสาเม็ดตกแต่งลายหน้ากระดานและหน้าเสา ส่วนผนังตรงกลางลูกพักทำลายโปร่ง รูปดอกสี่กลีบ มีลายมุมและก้านยี่ตรูปกากบาท

เรือน เสาพระเมรุใส่ลายเสา คันทวยยื่นรับหลังคายอด เช่นเดียวกับห้องพักพระโกษฐ์ที่มีคันทวย

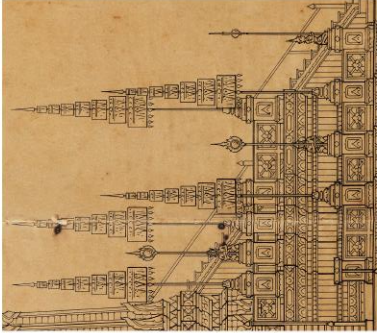
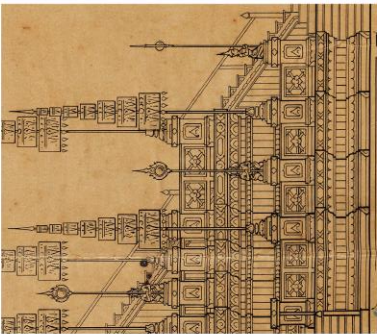
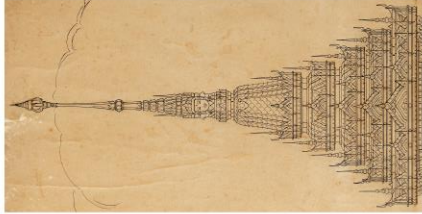
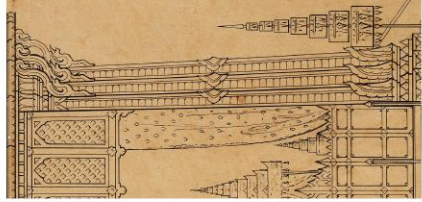
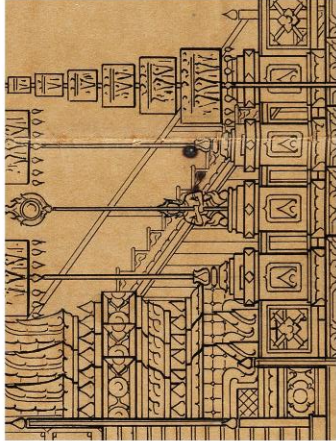
จั่ว (จากภาพถ่าย) หน้าบรรพ์ห้องพักพระโกษฐ์ ทำลูกตั้งลูกนอนและกรอบลูกพักอย่างจั่วหน้าพระหม (จากแบบ) ซุ้มบรรพ์แกลงประดับเชิงกลอนจั่วด้านข้างระบุดลายพุ่ม

ยอด ที่ซุ้มบรรพ์แกลงตกแต่งลายหน้าบันด้วยลายกลีบบัว บัวกลุ่มใส่ลายกลีบบัว โคนปลีตกแต่งด้วยลายกลีบบัว

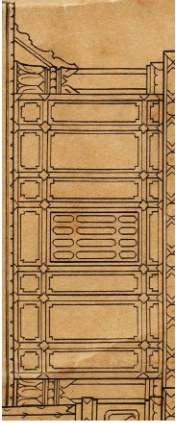
ลายผนังภายใน ไม่ปรากฏแบบ

ภาพที่ 236 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชาลาชั้นที่ 1 B ฐานชาลาชั้นที่ 2 C เรือนยอดเมรุ D ทางเชิญพระโกษฐ์
E ห้องพักพระโกษฐ์

	<p>ภาพรวม</p> <p>ชั้น-2</p>	<p>ภาพรวม</p> <p>ชั้น-1</p>	<p>เขมรเหนือ</p>
<p>ยอด</p> 	<p>เรือน</p> 	<p>ฐาน</p> 	<p>ไถ่</p>

ตารางที่ 22 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1

<p>ฐาน</p>		<p>ภาพรวม</p>	<p>ด้านข้าง</p>
<p>เรือน</p>		<p>ภาพรวม</p>	<p>ด้านใน</p>
<p>จั่ว</p>	<p>ไม่แสดงแบบ</p>	<p>ภาพรวม</p>	<p>ด้านใน</p>
<p>รูปปั้นพระมณฑปองค์หนึ่ง</p>		<p>รูปปั้นพระมณฑปองค์หนึ่ง</p>	

ตารางที่ 23 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2

2.8 งานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมามารศรี พระอัครราชเทวี

3.8.1 รูปแบบสถาปัตยกรรม

พระเมรุส่วนประธานอยู่ในรูปแบบปราสาทแบบที่ 1 (มีส่วนเรือนยอด มีมุขประกอบ) ผังย่อมุมไม้สิบสองตลอดยอด ส่วนยอดเป็นแบบเรือนชั้นภายใต้รูปทรงจอมแห 5 ชั้นเชิงกลอน วางระยะห่างแบบร่นระยะเชิงกลอนต่อเนื่องกันขึ้นไปโดยลดทอนความเป็นซุ้มจระณะประดับเรือนธาตุสู่ซุ้มบรรพท์แกลงขนาดใหญ่ด้านละ 1 ซุ้มและมีเสาประกอบ? แนบบริเวณท้องไม้ที่วางแนวเสาต่อเนื่องไปกับซุ้มและตกแต่งหน้าเชิงกลอนด้วยกระจังมุมและกระจังขนาดเล็กตกแต่งหน้าเชิงกลอน ส่วนยอดของยอดอาคารทำเป็นยอดแหลม แบบบัวกลุ่ม 5 ชั้น ปลีตัน ลูกแก้ว ปลียอดเทินรับฉัตร 5 ชั้น

ส่วนมุขลดเป็นแบบซ้อน 2 ชั้น ที่มีระยะยื่นของมุขเท่ากันทั้ง 4 ด้าน องค์กรประกอบต่างๆ ลดหลั่นต่อเนื่องลงมาจากพระเมรุส่วนประธาน (ต่างจากงานก่อนหน้าที่จะต้องมีการเนืองค์ประกอบส่วนนี้ในด้านที่หันหน้าเข้าหาพระที่นั่งทรงธรรมเป็นพิเศษ) โดยมุขซ้อนบนจะมีระยะยื่นที่น้อยกว่ามุขซ้อนล่าง โดยมุขลดทั้ง 3 ด้านทำบันไดขึ้นลดด้านหน้า ส่วนมุขหลัง มีบันไดทางขึ้นลงรูปตัว T มีชานพักยื่นออกไปทางด้านหน้าจรดกับทางเทียบพระโกษฐ์ ส่วนด้านข้างทั้ง 2 ข้างมีบันไดขึ้นลง

ส่วนฐานชลาวางผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสอดรับกับพระเมรุส่วนประธาน มีกระเปาะฐานยื่นออกมาทั้ง 4 ด้าน สอดรับกับมุขลด ด้านหน้าทำชานพักและมีบันไดหลักขึ้นลงทางด้านหน้า ส่วนบันไดรองขึ้นลงทางด้านข้างทั้ง 2 ด้าน ส่วนด้านข้างทำชานพักโดยมีบันไดขึ้นลงทางด้านข้างทั้ง 2 ด้าน ส่วนทางด้านหน้าติดกับศาลาโถงทั้ง 2 ด้านชานพระเมรุส่วนประธาน ส่วนด้านหลังมีการยกกระเปาะฐานชลาออกไปโดยใช้ความกว้างของกระเปาะขนาดเดียวกับด้านอื่นๆ ยกเว้นระยะยื่นที่น้อยกว่า และมีการแทรกบันไดทางขึ้นลงต่อเนื่องจากพระเมรุส่วนประธานมายังบันไดทางขึ้นลงฐานชลาในทิศทางเดียวกัน

ส่วนห้องพักพระโกษฐ์ที่แยกออกไปนั้นตั้งอยู่บนพื้นลานที่มีฐานในตัวโดยใช้รูปแบบเดียวกับฐานชลา รวมถึงใช้เป็นฐานให้กับศาลาชานข้าง สร้างความต่อเนื่องในการรับรู้เข้าด้วยกัน ส่วนทางเทียบพระโกษฐ์กลางแจ้งกำหนดขอบเขตด้านหนึ่งด้วยเสาสำหรับชิงสายระเดียง 4 ต้นบนฐานชลา และอีกด้านหนึ่งด้วยผนังลับแลที่เชื่อมต่อจากห้องพักพระโกษฐ์ ไปสุดที่เสาชิงสายระเดียง กั้นด้วยพระวิสูตรต่อเนื่องขึ้นไปยังมุขลดและพระเมรุส่วนประธาน

ส้างและทับเกษตร ประกอบด้วยส่วนส้างในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีการทำเรือนจำลองยอดแหลมในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตลอดยอดเทินอยู่ด้านบน บริเวณรอยต่อทำเสาเม็ดพร้อมผนังกันตกเสมือนระเบียงเดินรอบได้ ส่วนยอดประกอบด้วยเชิงกลอนซ้อน 3 ชั้น แบบร่นระยะเทินรับชั้นเชิงบาตร บัวกลุ่ม 3 ชั้น ปลี ส่วนเรือนธาตุจำลองบริเวณผนังอาจทำเป็นช่องแสงหรือลวดลายทึบ? ส่วนเรือนธาตุจริงทำช่องทางเข้าออกจากภายนอก กั้นม่าน ส่วนภายในเชื่อมต่อกับทับเกษตรแบบเปิดโล่งถึงกัน

ส่วนทับเกษตรมีผนังภายนอกทำช่องลูกฟักและช่องลมระบายอากาศ หลังคาจั่วเตี้ยๆ ไม่มีชายคา บริเวณเสาแต่ละต้นแสดงให้เห็นว่าการปักฉัตรเบญจรงค์? มีระบายฉัตรซ้อนกัน 5 ชั้น

ส่วนอาคารป้อม? ทำเป็นหลังคาจั่วอย่างกลุ่มอาคารพระเมรุ แต่มีการทำชั้นคอสองและปีกนกรอบ ตั้บนเรือนที่มีรูปแบบฐานและรูปแบบผนังสัมพันธ์กับทับเกษตร ต่อด้วยแผงราวดิถีที่มีส่วนสัมพันธ์กับแผงลับแลทางเทียบพระโกษฐ์

2.8.2 องค์ประกอบรองส่วนที่ 1

ฐานศาลาใช้แทน(ฐานเขียง)ยกขึ้นโดยมีเส้นลวดและหน้ากระดานล่าง ใช้เป็นฐานศาลาคู่ ขนาบข้าง และฐานห้องพักพระโกษฐ์ ฐานแผงรั้วและฐานเสาซึ่งสายระเตียง **ฐานมุขลดมี 2 รูปแบบ** 1.ใช้ฐานล้อกับฐานสิงห์(ไม่แขวะเท้าสิงห์) (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด 2 เส้น แข็งสิงห์(ไม่แขวะเท้าสิงห์) เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด หน้ากระดานบน) 2.ล้อกับฐานสิงห์เหมือนกับรูปแบบที่ 1. ทั้งขนาดและองค์ประกอบตอนล่าง แต่มีองค์ประกอบบัวหงายเพิ่มขึ้นในตอนบน (หน้ากระดาน เส้นลวด 2 เส้น แข็งสิงห์(ไม่แขวะเท้าสิงห์) เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน) **ฐานเมรุ** ใช้ฐานล้อฐานสิงห์เหมือนกับรูปแบบที่ 2 ทั้งขนาดและองค์ประกอบตอนล่าง โดยคาดลูกแก้วเพิ่มบริเวณท้องไม้ (หน้ากระดาน เส้นลวด 2 เส้น แข็งสิงห์(ไม่แขวะเท้าสิงห์) เส้นลวด ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน)

เรือน เสาเรือนมุขลดชั้นที่ 1 และ 2 มีลักษณะเดียวกัน ประกอบด้วย ฐานเขียง หน้ากระดาน ท้องไม้ บัวหงาย ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ กาบโคนเสา เสาล้อมสอบ ปลายเสา กาบบน ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ บัวหงาย ท้องไม้ บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน (แทนเชิงกลอนในตัว รูปแบบเป็นแบบไม่มีชายคา) **เสาเมรุยอมุมไม้สิบสอง** ฐานเขียง หน้ากระดาน ท้องไม้ บัวหงาย ท้องไม้ ลูกแก้วคาด ท้องไม้ กาบโคนเสา เสาล้อมสอบ ปลายเสา กาบบน ลูกแก้วคาด ท้องไม้ บัวหงาย ท้องไม้ บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดาน รั้วส่วนยอด ส่วนผนังมีทั้งลักษณะที่เป็นโถงไม่มีผนัง ทำกรอบเข็ดหน้าและทับหลัง ส่วนผนังที่บิเจาะช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง ทำเป็นซี่ลูกกรงแนวตั้ง ส่วนผนังเมรุเป็นแบบที่บิเปิดเป็นช่องประตูทางเข้า มีช่องระบายอากาศบริเวณคอสองภายในช่องทำซี่ลูกตั้ง **เสาศาลาคู่ขนาบพระเมรุ** ฐานเขียง หน้ากระดานล่าง ท้องไม้ บัวหงาย ท้องไม้ บัวปากปลิง เสาล้อมสอบ ปลายเสา กาบบน ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน **เสาห้องพักพระโกษฐ์** ลักษณะเดียวกับเสาศาลา ส่วนผนังศาลาเป็นอาคารโถง **ผนังห้องพักพระโกษฐ์**ทำเป็นผนังที่บิเจาะช่องหน้าต่าง ทำซี่ลูกกรง(แบบลูกมะหวด) 4 ซี่ ผนังด้านทิศตะวันออก ทำซุ้มประตู (ไม่ปรากฏบานประตูในแบบ) **ผนังลับแล** ด้านล่างแบ่งช่องลูกฟัก ตอนกลางลูกฟักใหญ่ ตอนบนทำช่องโปร่งทางสูง มีขาตั้งรับ ตอนบนประดับกระจัง

จั่ว แบบไม่มีชายคา ใช้กับหลังคามุขลดทั้งสองชั้น รวมถึงศาลาคู่ขนาบข้างพระเมรุ และห้องพักพระโกษฐ์

ยอดยอมุมไม้สิบสอง หลังคาซ้อน 5 ชั้น ยกท้องไม้(เรือน/คอ)สูง มีช่องระบายอากาศ ส่วนยอดของยอดอาคารทำยอดแหลม ตั้งฐานเชิงบาตร รั้วบัวกลุ่ม 5 ชั้น ปลีตัน ลูกแก้ว ปลียอด ลูกแก้ว กำพู่ ฉัตร 5 ชั้น

2.8.3 องค์ประกอบส่วนที่ 2

ฐานขาลา เสาเม็ด ประกอบด้วยหน้ากระดานล่าง เส้นลวด เสา ลูกแก้วคาด ท้องไม้ เส้นลวด หน้ากระดานบน เส้นลวด ตั้งเสาแวนโคม/ฉัตรฉลุโปร่ง พนักกันตกระหว่างเสาเม็ด ประกอบด้วยลูกบัวเชิง ทำแป้นตั้งสี่ลูกตั้ง ตอนปลายซี่ทำเหมือนหัวเสารับราวจับบน โดยแสดงส่วนเพียงส่วนหนึ่งเพื่อนำมาแสดงฐาน (ดูตำแหน่งเสาเม็ดและแนวของพนักกันตกระหว่างฝั้งพื้น) ส่วนด้านที่ติดกับทางเชิญพระโกษฐ์ตั้งเสาแบบมีฐานหน้ากระดาน(หน้ากระดานล่าง ท้องไม้ หน้ากระดานบน ตั้งเสา หน้ากระดาน ท้องไม้ กาบล่าง เสาล้อมสอบ กาบบน ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ บัวหงาย ท้องไม้ หน้ากระดานบน ตั้งเสา (บัวคว่ำ ลูกแก้ว ปลี บัวโถ) ปกติ 3 ชั้น) สำหรับยึดสายระเดียงกันพระวิสูตร ตำแหน่งที่ติดกับท้องพักพระโกษฐ์ตั้งแผงรั้ว และตั้งเสาลักษณะเดียวกันและทำหน้าที่เดียวกัน บันไดยื่นออกมาจากฐานมีทั้งลงสามทางด้านทิศตะวันตก ลงสองทางในอีกสามด้านที่เหลือเนื่องด้วยมีองค์ประกอบอื่นต่อเนื่องถัดออกไป ทำพลสังข์เตี้ย **ฐานมุขลด** ทำบันไดลึกเข้าไปในฐาน ยกเว้นส่วนด้านที่ติดกับทางเชิญพระโกษฐ์ที่ยกระดับบริเวณจุดเทียบพระโกษฐ์ให้มีความสูงใกล้เคียงกับระดับพื้นเมรุ จึงมีชานพักยื่นออกไปใช้เป็นพื้นที่เทียบพระโกษฐ์แล้วจึงมีบันไดเทียบด้านข้างซ้ายขวา คาดว่าทำพลสังข์เตี้ย

เรือนมุขลด มุขล่างแบบโถงทำกรอบเข็ดหน้า ตอนบนทำทับหลัง เฉพาะส่วนมุขที่ติดกับท้องพักพระโกษฐ์มีพระวิสูตรกัน มุขบนทำผนังทึบตอนบนทำช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง ภายในช่องทำสี่ลูกกรงแนวตั้ง 2 ซี่ **เรือนเมรุ** ช่องประตูทางเข้าทำฉากบังเพลิงกันพระวิสูตร ปลายผนังเจาะช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง ภายในช่องตั้งสี่ลูกกรงแนวตั้ง ตอนล่างห้อยกระจัง มีเสาแนวรับกับซุ้มบรรพท์แกลงเชิงกลอนชั้นที่ 1 **ศาลาคู่ขนานพระเมรุ** เป็นอาคารโถง ยกผนังเตี้ยทำช่องลูกพัก ทำกรอบเข็ดหน้า ทำทับหลังตอนบน ส่วนท้องพักพระโกษฐ์ ทำช่องแสงมีกรอบ ภายในช่องทำสี่ลูกกรงมะหวด 4 ซี่ผนังตอนบนทำลวดบัวล่อกับปลายเสา เชิงลวดบัวทำเฟืองอุบะห้อย

จั่ว จั่วมุขลด ศาลา และท้องพักพระโกษฐ์มีลักษณะเดียวกัน คือเป็นจั่วแบบไม่มีชายคา ทรงภควัม (เครื่องถ่ายยงแบ่งเป็นตัวถ่ายยง เส้นคั่นองค์ประกอบ ใบระกา โดยมียอดแหลม ใบระกาแบบลายน่องสิงห์ หางหงส์ลายกนก) ทำกรอบสันหลังคา หลบหลังคา คันบวย กระจังประดับเชิงกลอน ตำแหน่งที่ติดกับเครื่องถ่ายยงทำลายกนกแบบ

ยอด หลังคา(เชิงกลอน)แต่ละชั้นซุ้มบรรพท์แกลงด้านละ 1 ซุ้ม นาคปักษ์รูปกระจังบริเวณมุขระหว่างซุ้มและนาคปักษ์ตกแต่งด้วยกระจัง ทำกรอบสันหลังคาและหลบหลังคา รวมถึงซุ้มบรรพท์แกลงที่ตกแต่งด้วยเครื่องถ่ายยง ทำกรอบสัน คันบวย และหลบหลังคา ท้องไม้ทำช่องระบายอากาศแบบสี่ลูกกรง ส่วนยอดทำฐานเชิงบาตร(ท้องไม้ ลูกแก้ว บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดาน) บัวกลุ่มทำฐานเชิงบาตร(ท้องไม้ เส้นลวด ส่วนบัวกลุ่มทำกลีบบัวประดับ) ปลี(เชิงบาตร เส้นลวด ปลี เส้นลวด) ลูกแก้ว ท้องไม้ ปลียอด(ท้องไม้ เส้นลวด ปลียอด) บัวคอเสื่อ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ กำพู่ ฉัตร 5 ชั้น

2.8.4 ลวดลายตกแต่ง

ฐาน มีการตกแต่งลวดลายโดยเริ่มที่ชั้นหน้ากระดานบนมุขลดชั้นที่ 1 บัวหงายและหน้ากระดานบนของมุขลดชั้นที่ 2 และส่วนลูกแก้วคาด บัวหงาย หน้ากระดานบนของพระเมรุ

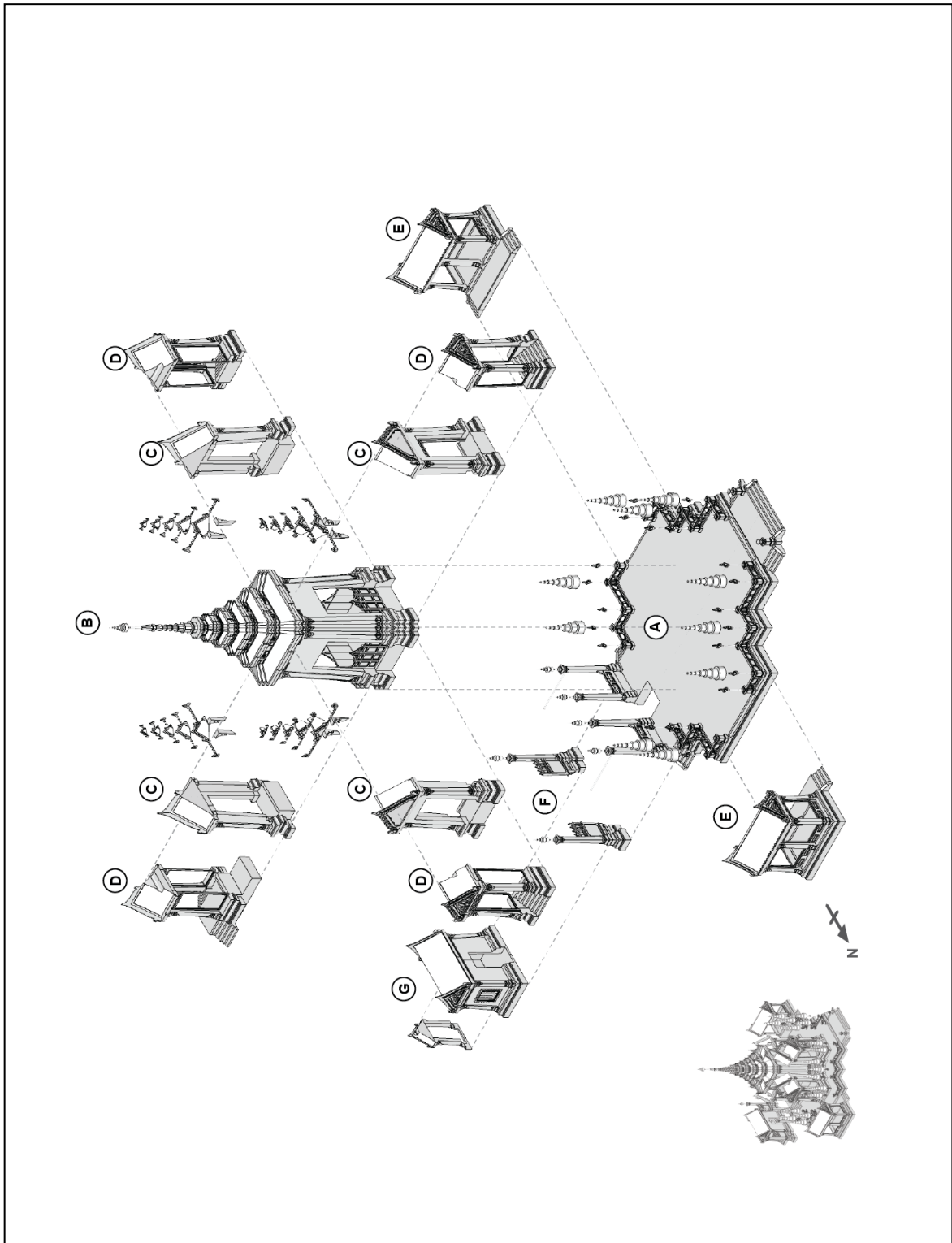

ส่วนเรือน ทั้งพระเมรุ มุขลด ศาลาคู่ ห้องพักพระโกษุ์ มีการตกแต่งที่เสาตั้งแต่หน้ากระดานล่าง บัว หงาย ลูกแก้ว กาบโคนเสา ส่วนปลายเสามีการตกแต่งเช่นกันตั้งแต่กบบน ลูกแก้ว บัวหงาย และ หน้ากระดาน ส่วนทับหลังมีการตกแต่งด้วยลายก้านขดมีดอกสี่กลีบเป็นตัวออกลาย ส่วนช่องระบาย อากาศบริเวณคอสองมีการอบตที่มีกรอบเป็นจิ้งหะเท่าๆ กัน

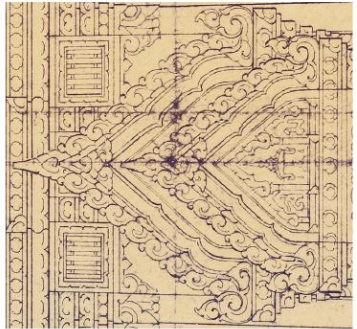
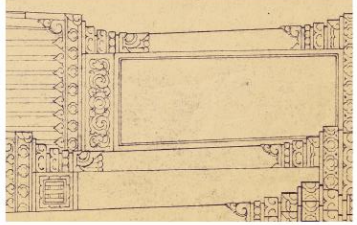
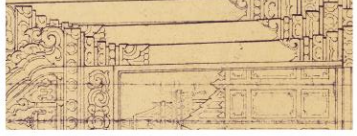
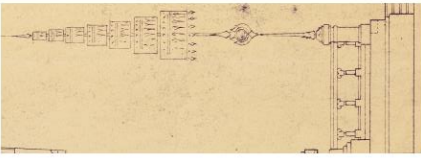
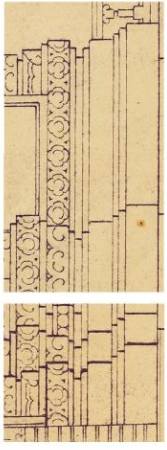
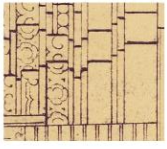
หลังคา ตกแต่งลายหน้าบรรพมุขเมรุด้วยมงกุฏนางในซุ้มเรือนแก้ว และพระนามย่อ ส ม ที่ ปีกซ้ายขวา หน้าบรรพศาลาคู่และห้องพักพระโกษุ์ ประดับช่อลายโดยมีดอกกลางเป็นตัวออกลาย ก้านขดซ้ายขวาและตัวยอด

ยอด ที่ซุ้มบรรพแกลงตกแต่งลายหน้าบันด้วยลายพุ่ม/กระจิง เเชิงกลอนตกแต่งลายหน้า กระดานและกลีบบัวคว่ำ เเชิงบาตรชั้นบัวหงายบากรูปกลีบบัว บัวกลุ่มทำกลีบบัวตกแต่ง โคนปลียอด ตกแต่งด้วยลายกาบ

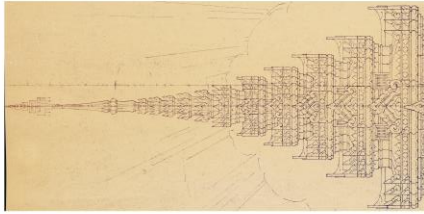
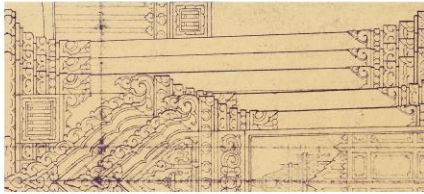
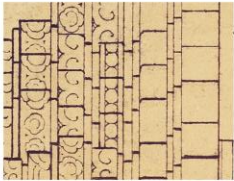
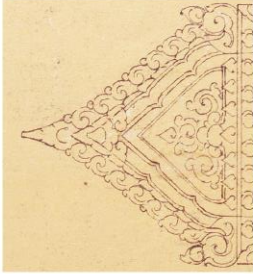
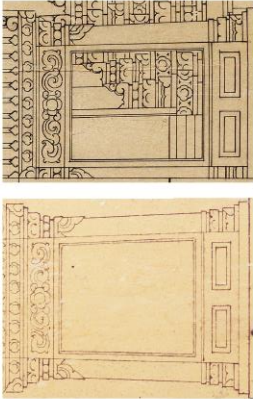
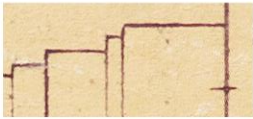
ลายผนังภายใน บัวเชิงผนัง ลายเชิงผนังแบ่งช่องตามความกว้างระนาบผนัง ภายในตีเส้นตั้ง เส้นคั่นลายประดับกระจิง ลายปลายผนังทำบัวฝ้าเพดาน ถัดลงมาประดับลายล้อกับลวดบัว ประกอบด้วย หน้ากระดาน บัวหงาย 2 ชั้น ลูกแก้ว เพ็องอุบะห้อย โดยเว้นพื้นที่บริเวณช่องระบาย อากาศตรงช่องคอสอง ส่วนปลายผนังมุขลดซ้อนบนทำบัวฝ้าเพดาน ถัดลงมาเป็นช่องระบายอากาศ ทำอุบะห้อย ส่วนมุขลดซ้อนล่างปลายผนังทำบัวฝ้าเพดาน ถัดลงมาเป็นลายเพ็องอุบะ บริเวณประตู ทางเข้าทำกรอบเขตหน้าโดยมีกรอบนอกบากเป็นจิ้งหะเท่าๆ กัน ถัดออกไปบริเวณมุขลดซ้อนบน ทำลายผนังเป็นช่องระบายอากาศ(หลอกให้เข้ากับด้านข้างเพราะด้านหน้าไม่สามารถเจาะจาก ภายนอกได้) ก่อนทำกรอบเขตหน้าเสมือนกรอบซ้อนอีกชั้น ถัดออกไปบริเวณมุขลดซ้อนล่างทำลาย ผนังเป็นเพ็องอุบะห้อยก่อนเป็นกรอบเขตหน้า **ลายเพดานภายใน**ห้องพระเมรุเดินขอบด้วยบัวฝ้า เพดาน มีชื่อพาดเป็นรูปตารางเน้นศูนย์กลาง ทำตราสัญลักษณ์ ทำลายกรอบ ส่วนพื้นฝ้าโดยรอบทั้ง 4 ทิศ วางดาวเป็นแนวเส้นตรงตามลักษณะของพื้นที่ จุดตัดชื่อวางดอก 8กลีบ ชื่อใหญ่ห้องพระเมรุวาง โครงลายสี่เหลี่ยมสลักกากบาท ส่วนฝ้าเพดานห้องมุขลดซ้อนบน วางกรอบรอบมีเส้นบากจิ้งหะเท่าๆ กัน วางดาวเป็นแนวเส้นตรงตามลักษณะของพื้นที่ ก่อนถึงฝ้ามุขลดซ้อนล่างมีชื่อกั้นวางลายดอกแซม ลายสามเหลี่ยม ส่วนฝ้ามุขลด วางดาวไว้ตรงกลางโดยมีดาวเล็กวางอยู่บริเวณมุมทั้งสี่ มีกรอบและเส้น บางจิ้งหะเท่าๆ กัน

ภาพที่ 237 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชาลา B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลดชั้นบน D เรือนจั่วมุขลดชั้นล่าง E เรือนจั่วศาลา F ทางเชิญพระโกศฐ์ G เรือนจั่วห้องพักพระโกศฐ์

		<p>ซุ้ม</p>	
		<p>เรือน</p>	 <p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
<p>ภาพรวม</p>		<p>ฐาน</p>	 <p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
<p>เขมรเหนือ</p>	<p>ชเว</p>		

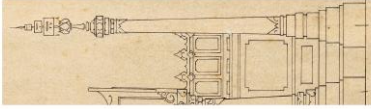
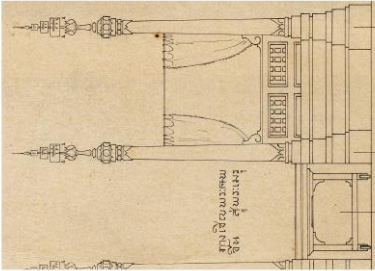
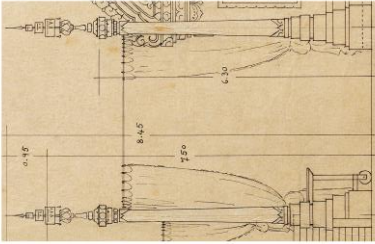
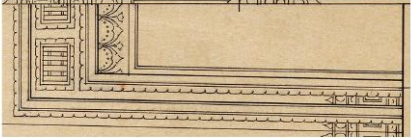
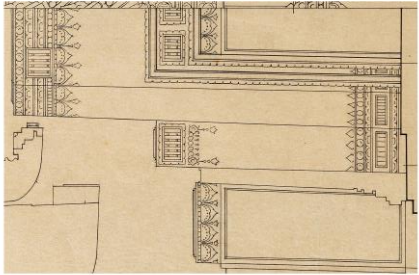
ตารางที่ 24 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1

<p>ยอด</p>		<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>จั่ว</p>		<p>เรือน</p>		<p>ฐาน</p>		<p>๕๓๑</p>	<p>๕๓๒</p>	<p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
------------	---	--------------	--	------------	---	-------------	--	--------------	---	------------	--	------------	------------	--------------------------------

ตารางที่ 25 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2

<p>ฐาน</p>	<p>เรือน</p>	<p>จั่ว</p>
<p>ฐาน</p>	<p>เรือน</p>	<p>จั่ว</p>
<p>ฐาน</p>	<p>ด้านสกัด</p> <p>ด้านยาว</p>	<p>ด้านสกัด</p> <p>ด้านยาว</p>
<p>ฐาน</p>	<p>ด้านสกัด</p> <p>ด้านยาว</p>	<p>ด้านสกัด</p> <p>ด้านยาว</p>
<p>รูปพระมณฑป</p>		
<p>รูปพระมณฑป</p>		

ตารางที่ 26 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3

<p>ภาพรวม</p>	 <p>ด้านนอก</p>	<p>ภาพรวม</p>	 <p>ด้านใน</p>	<p>ภาพรวม</p>	 <p>ด้านข้าง</p>	<p>เดคูเฒ่าระยงทกเกตุหงท</p>	<p>ภาพรวม</p>		<p>ภาพรวม</p> 	<p>พุกนภษ๒๒๕</p>
---------------	--	---------------	--	---------------	---	------------------------------	---------------	---	--	------------------

ตารางที่ 27 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4

ห้องกลาง		
ภาพรวม		
	นค๒พ๑๗๒๑๗๒๑๗๒๑๗	

ตารางที่ 28 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 5

2.9 งานพระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุ พันธุวงศ์วรเดช

2.9.1 รูปแบบสถาปัตยกรรม

พระเมรุส่วนประธานฝังย่อมุมไม้สิบสองตลอดยอด ส่วนยอดตั้งบนเสาเรือนมีคันทวยยื่นออกไปรับ ยอดมีลักษณะเป็นมงกุฎแปลงเสมือนมีเกี้ยวซ้อน 3 ชั้น โดยใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ เชิงกลอน หลังคาและท้องไม้มาประยุกต์ใช้ จึงเห็นการซ้อนชั้นหลังคาออกเป็น 3 ชุด รันระยาลดหลั่นลงมา โดยระหว่างชุดชั้นหลังคาจะเทินด้วยท้องไม้สูง ที่ตกแต่งด้วยซุ้มบรรพ์แฉงที่มีลักษณะเป็นซุ้มจระนม มีเสาซุ้มยื่นออกมาด้านละ 1 ซุ้ม ทั้ง 3 ชั้น โดยชั้นล่างสุดตัวเสาลอยออกมาจากผนังปีกกลางบนหลังคามุข ส่วนหน้าเชิงกลอนทุกชั้นประดับกระจังมุมและกระจังขนาดเล็ก ตกแต่งหน้าเชิงกลอน ส่วนยอดอาคารทำเป็นยอดแหลมมีปลีตันย่อมุมเทินรับหน้ากระดาน (ลูกแก้ว) บัวกลุ่ม 3 ชั้น และปลียอดเทินรับฉัตร 5 ชั้น

ส่วนมุขลดเป็นแบบชั้นเดียวยื่นยาวเท่ากันทั้ง 4 ด้าน มีลักษณะเป็นหลังคาจั่วแบบมีปีกนก 2 ด้าน มีคันทวยรับชายคาปีกนก โดยมีบันไดขึ้นลงด้านหน้าทั้ง 4 ด้าน โดยที่ชานพักและบันไดต่อกันออกมาจากมุขในทิศทางเดียวกัน 3 ด้าน คือด้านหน้าและด้านข้าง 2 ด้าน ส่วนด้านหลังส่วนชานพักที่ยื่นต่อออกมาจากมุข ยื่นจรดทางเทียบพระโกษฐ์ ส่วนอีก 2 ข้างของชานพักทำเป็นบันไดขึ้นลง

ส่วนฐานชลาวางผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สอดรับกับพระเมรุส่วนประธาน มีกระเปาะฐานยื่นออกมาทั้ง 4 ด้าน สอดรับกับส่วนชานพักและบันไดที่ยื่นต่อออกมาจากมุข กระเปาะด้านหน้าทำชานพักยื่นออกมา มีบันไดหลักขึ้นลงทางด้านหน้า ส่วนบันไดรองขึ้นลงด้านข้างทั้ง 2 ด้าน ส่วนด้านข้างทำชลารูปเครื่องหมายบวกลดระดับต่อจากลานชลาพระเมรุเล็กน้อย ตำแหน่งกึ่งกลางลานชลาตั้งแท่นรับบุษบกเครื่องสังเค็ด มีบันไดขึ้นลงทั้ง 3 ด้าน ราวบันไดทำเป็นรูปพญานาค

ส่วนกระเปาะด้านหลังใช้ความกว้างเดียวกับกระเปาะด้านอื่นๆ ยกเว้นระยีย่นที่น้อยกว่า และมีการแทรกบันไดทางขึ้นลงฐานชลาต่อเนื่องจากบันไดพระเมรุในทิศทางเดียวกัน

ส่วนห้องพักพระโกษฐ์เป็นอาคารมีผนังทึบ ตกแต่งด้วยช่องหน้าต่างแบบช่องแสง ใช้หลังคาทรงจั่วมีคอสองมีปีกนกรอบ ตั้งอยู่บนพื้นลานแยกตัวออกไป มีซุ้มทางเข้าตั้งเสาลอยตัวออกจากผนัง เรือนเป็นหลังคาจั่วลักษณะเดียวกับจั่วอาคาร

ส่วนทางเทียบพระโกษฐ์เป็นแบบกลางแจ้ง กำหนดขอบเขตด้วยเสาโคม 4 ต้น ตั้งบนฐานชลา ซึ่งสายระเดียงสำหรับแขวนพระวิสูตรระหว่างการใช้งาน เปิดช่องทางเคลื่อนพระโกษฐ์ตรงกลาง ส่วนอีกด้านหนึ่งกำหนดขอบเขตด้วยผนังลับแลที่ต่อออกมาจากห้องพักพระโกษฐ์ สุดที่เสาซึ่งสายระเดียง กันด้วยพระวิสูตรเสมือนเป็นห้องปิดที่รูปตัว T เว้นเฉพาะทางเคลื่อนพระโกษฐ์สู่พระเมรุ

ส่างและทับเกษตร ประกอบด้วยส่างผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและทับเกษตรผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่เชื่อมต่อกันโดยมีลักษณะผังตามตำแหน่งที่ตั้ง 2 ลักษณะ คือ ผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีมุขประกอบ 2 ด้านตรงกันข้าม กับมุขประกอบแบบหันเข้าหาผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสในลักษณะทำมุมฉาก โดยมีช่อง

ทางเข้าสร้างจากภายนอก ส่วนภายในนั้นเชื่อมต่อกับทับเกษตรโล่งถึงกัน ส้างมีลักษณะเป็นเรือนซ้อน 2 ชั้น มีปีกนกกั้นระหว่างชั้นโดยรอบ แต่ใช้งานจริงได้เฉพาะชั้นที่ 1 ส่วนชั้นที่สองทำเป็นช่องแสง? ลวดลายตกแต่งตอนบน เเทนรับยอดมณฑป 3 ชั้นเชิงกลอนที่มีจังหวะการซ้อนชั้นแบบร่นระยะ เเทนรับบัลลังก์ บัวกลุ่ม ปลีและบัวหยดน้ำ

ส่วนทับเกษตรใช้หลังคาจั่วมีปีกนก ลักษณะเดียวกับมุขลด แต่มีขนาดและรายละเอียดที่ลดทอนลง โดยใช้ระบบช่อแทนเต้า ตั้งเสาตุ๊กตารับจั่ว ไม่มีคันทวยรับชายคาปีกนก

ส่วนอาคารยอดคู่ทับเกษตร ทำเป็นอาคารชั้นเดียว เเทนรับยอดเกี้ยว 2 ชั้นเชิงกลอน เเทนรับบัลลังก์ บัวกลุ่ม ยอดแหลม ที่มีรูปทรงยอดป้อมกว่ายอดของส้าง

พื้นที่ว่างระหว่างส้างและทับเกษตรเชื่อมต่อกันด้วยแผงราชวัติทึบ เจาะช่องลูกกรงตอนบน เสาระหว่างแผงปีกฉัตรเบญจรงค์ มีระบายนั้ตร 5 ชั้น ที่ตอนปลายของแนวรั้วบริเวณทางเข้าออก ปริมาณตลตั้งเสาโคม

2.9.2 องค์ประกอบรองส่วนที่ 1

ฐานขาลาใช้ฐานปัทม์(หน้ากระดานล่าง เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด หน้ากระดานบน) และใช้เป็นฐานเสาซึ่งสายระเดียง นอกจากนี้ยังใช้ส่วนหน้ากระดานล่าง เส้นลวดและส่วนหนึ่งของท้องไม้ใช้เป็นฐานห้องพักพระโกษฐ์ และฐานแผงรั้ว(ทำนองแท่นยกสูงมีเส้นลวดและหน้ากระดานล่าง) ต่อเนื่องออกไปเป็นฐานขาลาคู่ขนาบข้างฐานขาลาพระเมรุ ใช้เสาดั้งลอยมีฐานเชิงและตัวเสา รับคานบน เสาร่องลึกให้มีลักษณะเป็นหัวเสา **ฐานมุขลด** ใช้ฐานล้อกับฐานสิงห์(ไม่แขวะเท้าสิงห์)ลูกแก้วคาด (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด 2 เส้น แข่งสิงห์(ไม่แขวะเท้าสิงห์) เส้นลวด 2 เส้น ท้องไม้ ลูกแก้วคาด ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบน) **ฐานเมรุ** ใช้ฐานล้อฐานสิงห์เช่นเดียวกันแต่ใช้ลูกแก้วคาดขนาดใหญ่(ลูกฟัก) (หน้ากระดานล่าง เส้นลวด 2 เส้น แข่งสิงห์(ไม่แขวะเท้าสิงห์) เส้นลวด 2 เส้น ท้องไม้ เส้นลวด ลูกแก้วขนาดใหญ่ เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดาน

เรือน เสาเรือนมุขลดด้านหน้า หน้ากระดานล่าง เส้นลวด ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ กาบโคนเสา เสาล้อมสอบ ปลายเสา ทำบัวคอเสื่อ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ บัวปลายเสา เสาเรือนมุขลดด้านหลัง ทำลวดบัว ทั้งขนาดและลักษณะเดียวกันกับเสาด้านหน้าแต่ทำด้านนอกเพียงด้านเดียว นอกจากนี้ยังทำเสาแนบกับผนังเมรุด้วย (การกำหนดแนวเสาด้านหน้าและด้านในให้อยู่ในแนวเดียวกันมีการใช้ป็นงานแรก) **เสาเมรุย่อมุมไม้สิบสอง** ฐานเชิงบาตร(ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดาน ต่อด้วยฐานเสา(หน้ากระดานล่าง เส้นลวด ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ กาบโคนเสา เสาล้อมสอบ ปลายเสามีบัวคอเสื่อ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดาน นอกจากนี้ยังมีเสาลอยรับซุ้มบรรพท์แกลงเชิงกลอนชั้นที่ 1 (ก่อนหน้าเป็นเพียงเสาแนบติดผนัง) ประกอบด้วย เสาล้อมสอบ บัวคอเสื่อ ท้องไม้ ลูกแก้ว ท้องไม้ เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด ส่วนผนังมุขลดห้องด้านหน้ามีลักษณะที่เป็นโถงไม่มีผนัง ตอนบนทำคอสอง ส่วนผนังมุขลดตอนในทำทึบ ส่วนผนังเมรุเป็นแบบทึบ เปิดเป็นช่องประตูทางเข้า มีช่องระบายอากาศบริเวณคอสองเน้นทางตั้ง ภายในช่องลายราชวัตร มีกรอบ ด้านล่างทำหน้ากระดานคาดประดับกระจิง มีกรอบหูช้างรองรับ **เสาห้องพักพระโกษฐ์** เสาล้อมสอบ ด้านล่าง

ตั้งแนวเสมือนฐานอีกชั้นหนึ่ง ปลายเสาทำเส้นลวดและบัวหางย **ผนัง**ทำเป็นผนังทึบ เจาะช่องหน้าต่างแบบช่องแสง 5 ช่อง แบ่งแนวนอน 3 แนว แบบเน้นช่องกลาง ตอนล่างทำเสมือนขาตั้ง ตอนบนทำลวดบัวประำ(หน้ากระดาน เส้นลวด) ผนังด้านทิศตะวันออก ทำช่องแสงขนาด ๒ ช่องประตู (ไม่ปรากฏบานประตูในแบบ) เสาซุ้มตั้งบนฐานพัก(เชิง หน้ากระดาน เส้นลวด เสาล้อมสอบ ปลายเสา บัวปากปลิง ท้องไม้ บัวหางย เส้นลวด เชิงกลอน ทางเข้าซึ่งผ้า ทำกรอบหูช้างตอนบน **ผนังลับแล** ด้านล่างทึบ ด้านบนทำช่องฉลุโปร่ง ประดับกระจัง

จั่ว แบบมีปีกนกสองข้าง ห้องพระโกษฐใช้หลังคาจั่วไม่มีชายคา ยกคอสองสูง มีปีกนกรอบ ซุ้มทางเข้าห้องพักพระโกษฐหลังคาจั่วไม่มีชายคา

ยอดยอดมไม้สิบสอง หลังคาซ้อนกัน 3 ชุด คั่นด้วยท้องไม้(เรือน/คอ)สูง มีช่องระบายอากาศ หลังคาชุดที่ 1 ซ้อน 2 หลังคาชุดที่ 2 ซ้อน 2 ชั้น หลังคาชุดที่ 3 ซ้อน 3 ชั้น ส่วนยอดของยอดอาคาร ตั้งปลี (ลูกแก้ว ท้องไม้ ปลี เส้นลวด 2 เส้น หน้ากระดาน และทำยอดแหลมประกอบด้วย บัวกลุ่ม 3 ชั้น ปลี ลูกแก้ว กำพู ฉัตร 5 ชั้น

2.9.3 องค์ประกอบส่วนที่ 2

ฐานขาลา เสาเม็ด ประกอบด้วยหน้ากระดานล่าง เส้นลวด เสา ลูกแก้วคาด ท้องไม้ เส้นลวด หน้ากระดานบน เส้นลวด ตั้งเสาแวนโคม/ฉัตรฉลุโปร่ง ผนังกันตกระหว่างเสาเม็ด ทำลักษณะเสาตั้งบนฐานเชิง เว้นระยะห่างเป็นจังหวะเท่าๆ กัน ตั้งรับคานบนกัดมม ตอนปลายยกตัวหงายตั้งยันกับ เสาเม็ดโดยแสดงส่วนเพียงส่วนหนึ่งเพื่อเน้นการแสดงฐานส่วนด้านที่ติดกับทางเชิญพระโกษฐตั้งเสา (เส้นลวด ท้องไม้ ลูกแก้วคาด ท้องไม้ กาบล่าง เสาล้อมสอบ ปลายเสา บัวคอเสื้อ ท้องไม้ ลูกแก้วคาด ท้องไม้ บัวหางย เส้นลวด หน้ากระดานบน ตั้งเชิงรับองค์ประกอบ ปีกฉัตร 3 ชั้น) บนฐานยึดสูงมีเชิงรับ สำหรับยึดสายระเดียงกันพระวิสูตร ตำแหน่งที่ติดกับห้องพักพระโกษฐตั้งแผงรั้ว และตั้งเสา ลักษณะเดียวกันและทำหน้าที่เดียวกัน บันไดทิศตะวันตกยื่นออกมาจากฐานมีทั้งลงสามทาง ส่วนด้าน ทิศตะวันออกลงสองทางเนื่องด้วยมีองค์ประกอบอื่นต่อเนื่องถัดออกไป ทำพลสังห์เดี่ยว ส่วนทิศเหนือ และทิศใต้ ทำบันไดสามทางยื่นออกมาจากขาลา ลูกตั้งบันไดทำลักษณะเป็นแข่งสิงห์ ส่วนผนังทำเสา มีฐานเชิงรับ วางตัวพญานาคทอดไปตามแผนผังตอนปลายทำพญานาค 5 เศียร กลางขาลาตั้งแท่น หน้ากระดาน(หน้ากระดานล่าง ท้องไม้ หน้ากระดานบน) **ฐานมุขลด** ทำบันไดทั้งสี่ทิศอยู่ได้มุข และมี บันไดสามทิศที่มีส่วนยื่นออกมาจากฐานในแนวตรง ทำผนังเตี้ยในแนวราบ ปลายผนังตั้งฉาก(เหมือน ศิลปลังกา)ใส่รูปทวารบาลรูปยักษ์ถือกระบอง ส่วนด้านทิศตะวันออกยกติดกับทางเชิญพระโกษฐที่ ยกระดับบริเวณจุดเทียบพระโกษฐให้มีความสูงใกล้เคียงกับระดับพื้นเมรุ จึงมีขานพักยื่นออกไปใช้เป็น พื้นเทียบพระโกษฐแล้วจึงมีบันไดเทียบด้านข้างซ้ายขวา ทำพลสังห์เดี่ยว

เรือนมุขลด มุขโถงด้านหน้าตอนบนทำแผงลูกพัก ถัดลงมาทำกรอบคูลาทำนองสาหร่าย รวงผึ้ง ด้านข้างตอนบนบริเวณคอสองทำแบบแผงราชวัติ มีกรอบหูช้างรับ ทำคันทวยรับปีกนก **เรือน เมรุ** ช่องประตูทางเข้าทำฉากบังเพลิงกันพระวิสูตร ปลายผนังเจาะช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง เน้นทางตั้ง ภายในทำแบบแผงราชวัติ ภายในช่องลายราชวัติ มีกรอบ ด้านล่างทำหน้ากระดานคาด

ประดับกระจัง มีกรอบหุ้มข้างรองรับ เสาลอยรับซุ้มบรรพท์แฉงระหว่างเสาทำกรอบคูกาทั้งด้านหน้า และด้านข้าง ทำคันทวยรับยอด **ผนังห้องพักพระโกษฐ์**ทำเป็นผนังทึบ เจาะช่องหน้าต่างแบบช่อง แสง 5 ช่อง แบ่งแนวนอน 3 แนว แบบเน้นช่องกลาง ตอนล่างทำเสมือนชาตั่ง ตอนบนทำลวดบัวประ ร้า(หน้ากระดาน เส้นลวด) ผนังด้านทิศตะวันออก ทำช่องแสงขนาด ซุ้มประตู เสาซุ้มตั้งบนชานพัก (เขียง หน้ากระดาน เส้นลวด เสาล้อมสอบ ปลายเสา บัวปากปลิง ท้องไม้ บัวหงาย เส้นลวด เชิงกลอน ทางเข้าซึ่งผ้า ทำกรอบหุ้มข้างตอนบน **ผนังลับแล** ด้านล่างทึบ ด้านบนทำช่องฉลุโปร่งประดับกระจัง

จั่ว จั่วมุขเมรุแสดงแปหัวเสา สะพานหนู เชิงกลอน ฐานพระประดับกระจังประดับเครื่อง ลายอง(ทรงภควัม ปลายยอดแหลม ใบระกาปากกลายน่องสิงห์ หางหงส์ทำรูปกระจังครึ่งซีก) ปีกนกประดับเครื่องลายองที่มีลักษณะเดียวกัน ทำกรอบสันหลังคาและหลบหลังคาเดินเส้นบาก คันทวย กระจังประดับเชิงกลอน

ยอด หลังคา(เชิงกลอน)แต่ละชั้นซุด ทั้งสามซุดมีการประดับซุ้มบรรพท์แฉงด้านละ 1 ซุ้มที่ชั้น ล่างของแต่ละซุดโดยเลื่อนระดับลงมาให้หลังเชิงกลอนซุ้มเสมอท้องเชิงกลอนชั้นนั้น ส่วนชั้นเชิงกลอน ถัดขึ้นไปของแต่ละซุดเน้นการประดับด้วยกระจังในแนวศูนย์กลางและกระจังตัวมุมให้มีขนาดใหญ่ เช่นเดียวกับนาคปกรูกระจังบริเวณมุม ระหว่างซุ้มรวมถึงกระจังใหญ่และนาคปัดตกแต่งด้วยกระจัง ทำกรอบสันหลังคาและหลบหลังคา เดินเส้นบาก รวมถึงซุ้มบรรพท์แฉงที่ตกแต่งด้วยเครื่องลายอง ทำ กรอบสัน คันทวย และหลบหลังคา ท้องไม้ระหว่างซุดทำช่องระบายอากาศแบบแผงราชวัติ ส่วนยอด ตั้งปลี (ลูกแก้ว ท้องไม้ ปลี เส้นลวด 2 เส้น หน้ากระดาน และทำยอดแหลมประกอบด้วย บัวกลุ่ม 3 ชั้น (เชิงบาตร เส้นลวด บัวโถ) ปลี(เชิงบาตร เส้นลวด ปลี) ลูกแก้ว กำพู ฉัตร 5 ชั้น

2.9.4 ลวดลายตกแต่ง

ฐาน มีการตกแต่งลวดลายโดยเริ่มที่ชั้นลูกแก้ว ท้องไม้ บัวหงาย และหน้ากระดานบนมุขลด รวมถึงฐานพระเมรุในองค์ประกอบเดียวกัน(ลูกแก้ว ท้องไม้ บัวหงาย และหน้ากระดาน) ทำกระจัง หลังหน้ากระดาน

เรือน ฐานเชิงบาตรรับเสาพระเมรุมีการตกแต่งท้องไม้ บัวหงายและหน้ากระดาน ส่วนเสา พระเมรุและมุขลด มีการตกแต่งหน้ากระดานล่าง ลูกแก้ว กาบโคนเสา ส่วนปลายเสามีการตกแต่ง เช่นกันตั้งแต่กบบน ลูกแก้ว บัวหงาย และหน้ากระดาน

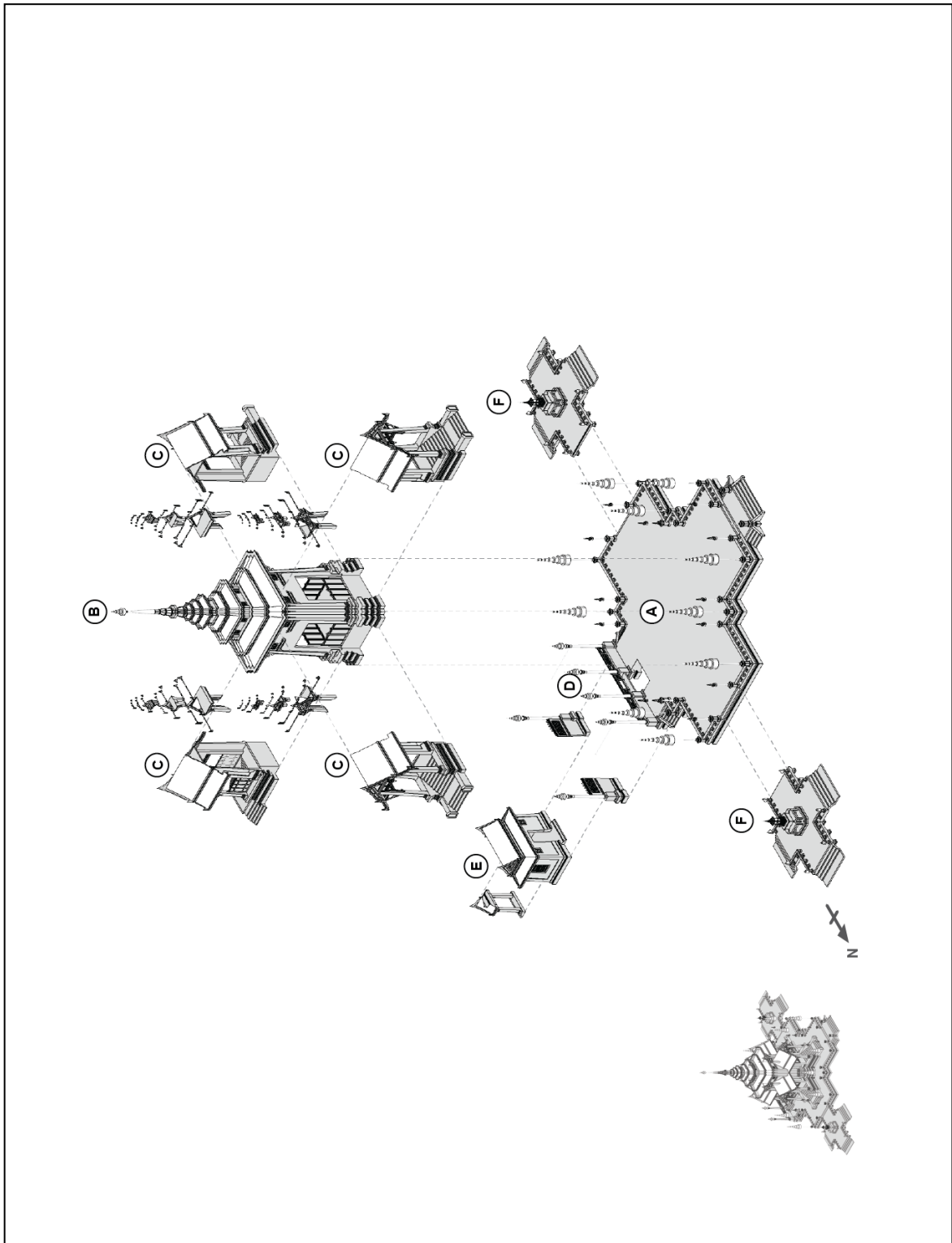
หลังคา ตกแต่งลายหน้าบรรพท์มุขเมรุด้วยตราพระอาทิตย์ หน้าบรรพท์ห้องพักพระโกษฐ์ ทำลายหน้าขบ ยกคอสองทำลายกรอบสี่เหลี่ยมปาดมุม

ยอด ที่ซุ้มบรรพท์แฉงตกแต่งลายหน้าบันด้วยลายกระจัง เชิงกลอนตกแต่งกลีบบัวคว่ำ ท้อง ไม้ระหว่างซุดเชิงกลอน(เชิงบาตร)ตกแต่งด้วยกระจัง ปลีต้นทำลายกาบ ลายหน้ากระดาน บัวกลุ่มทำ กลีบบัวตกแต่ง

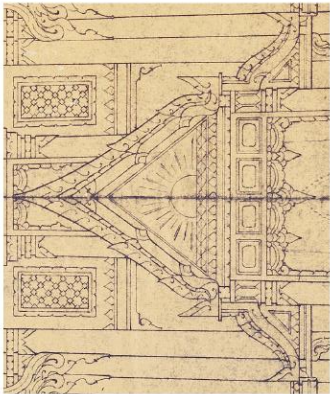
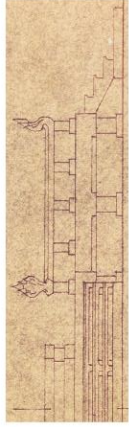
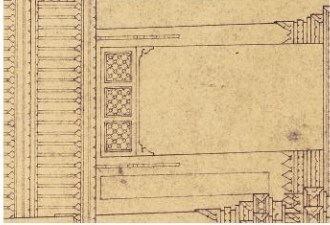

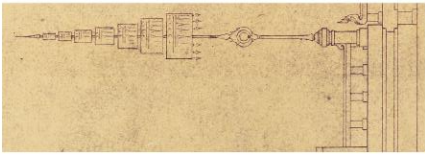
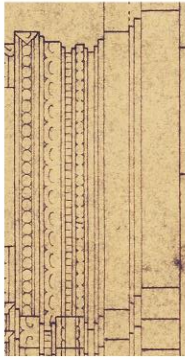

ลายผนังภายใน บัวเชิงผนัง ภายในตีเส้นตั้ง เส้นคันทวยประดับกระจัง ลายพื้นทำดอกไม้ร่วง ลายปลายผนังทำบัวฝ้าเพดาน ถัดลงมาประดับลายล้อกับลวดบัวประกอบด้วย หน้ากระดาน บัวหงาย ลูกแก้ว ถัดลงมาแบ่งช่องลูกฟักให้สัมพันธ์กับตำแหน่งช่องระบายอากาศ ภายในช่องทำเพ็องอุษะห้อย

และทำกระจังห้อย ส่วนปลายผนังที่เชื่อมต่อระหว่างมุขลดและพระเมรุทำช่องลูกฟักประดับเส้นแนวตั้ง รองรับด้วยลวดบัวห้อยกระจังและอุบะ ส่วนมุขลดด้านหน้าทำช่องลูกฟักลักษณะเดียวกันแบ่งสามช่อง รองรับด้วยลวดบัวห้อยกระจังและอุบะ บริเวณประตูทางเข้าทำกรอบเซ็ดหน้าโดยมีกรอบนอกบากเป็นจันทระเท่าๆ กัน ถัดออกไปบริเวณทางเชื่อมต่อระหว่างมุขลดและพระเมรุทำช่องลูกฟักประดับเส้นแนวตั้งสามช่อง ก่อนทำกรอบเซ็ดหน้าเสมือนกรอบซ้อนอีกชั้น ถัดออกไปบริเวณมุขลดด้านหน้าจึงเป็นลายลูกฟักและกรอบคูลาเช่นเดียวกับด้านนอก **ลายเพดานภายในห้องพระเมรุ** เดินขอบด้วยบัวฝ้าเพดาน มีลายดาวล้อมแบบเน้นดาวมุม กรอบในย่อมุมไม้สิบสองวางลายวงกลมแซมลายสามเหลี่ยม พื้นวางแนวซัดกันเป็นรูปตารางเส้นดอกสี่เหลี่ยมทแยงมุมที่จุดตัด ศูนย์กลางวางดาวดอกแปดกลีบ ชื่อใหญ่วางลายวงกลมแซมลายสามเหลี่ยม ฝ้าบริเวณทางเชื่อมระหว่างมุขลดและพระเมรุ ทำกรอบเดินเส้นหยักเป็นจันทระเท่าๆ กัน วางดาวเป็นแนวเส้นตรงตามลักษณะของพื้นที่ ส่วนฝ้ามุขลด ทำกรอบเดินเส้นหยักเช่นกัน วางดาวที่มุม ทำกรอบในย่อมุมไม้สิบสองใส่ลายวงกลม ตรงกลางวางดาวดอกแปดกลีบ **ฝ้าภายนอก** ส่วนชื่อหลังคาปีกนกวางลายวงกลม ส่วนฝ้าทำกรอบเดินเส้นหยักวางดาวตามความเหมาะสมของพื้นที่ ส่วนฝ้ายอดอาคาร ชื่อวางลายวงกลม ฝ้าเดินกรอบด้วยเส้นหยักวางดาวตำแหน่งละสองดวง ส่วนฝ้าซุ้มบรรพัถ์ถายที่ยื่นออกมา ทำกรอบเดินเส้นหยักและวางดาวตรงกลาง

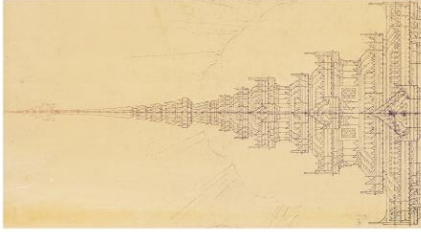
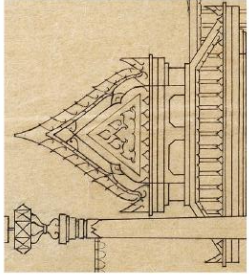
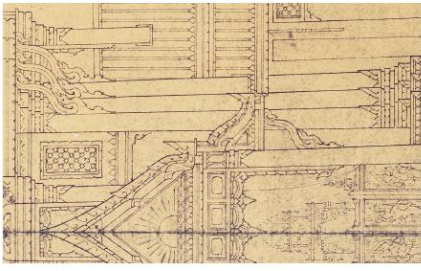
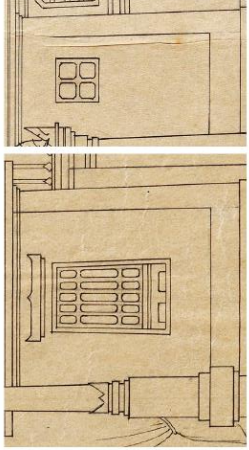
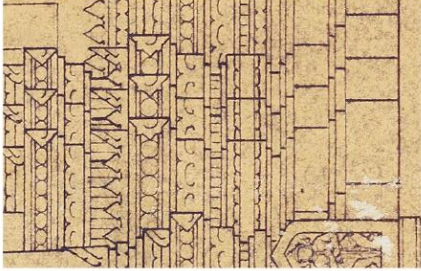
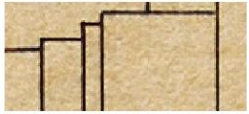

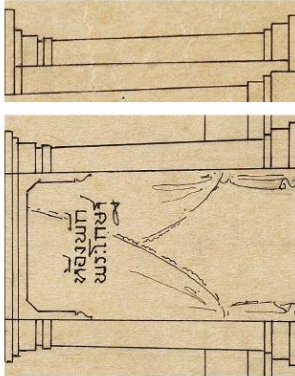
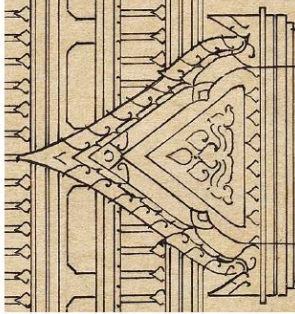
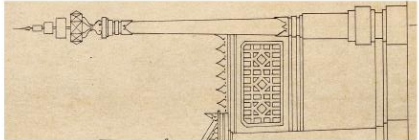
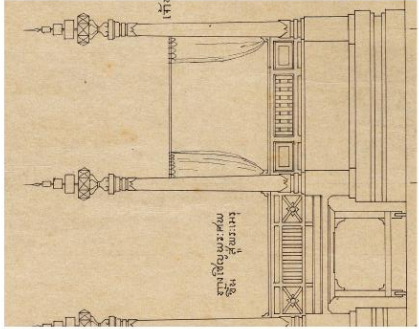
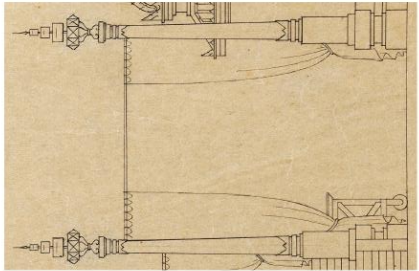
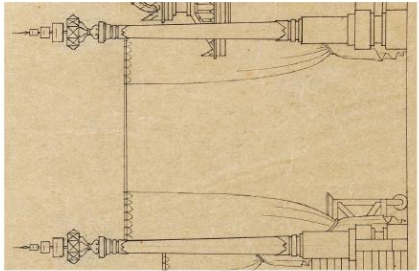
ภาพที่ 238 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชาลา B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลด D ทางเชิญพระโกษฐ์ E เรือน
จั่วห้องพักพระโกษฐ์ F ฐานชาลานาค

		
ภาพรวม	 <p>ล่าง</p>	 <p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
ภาพรวม	 <p>บน</p>	 <p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
เขมรเหนือ	เขมรใต้	

ตารางที่ 29 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 1

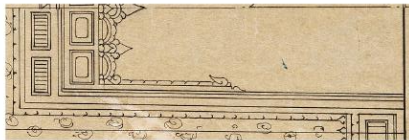
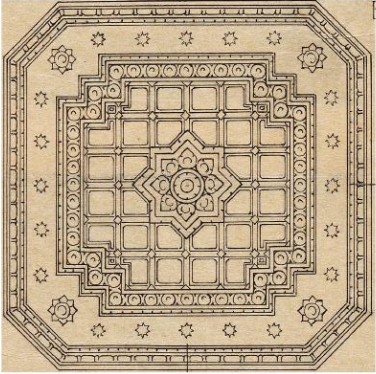
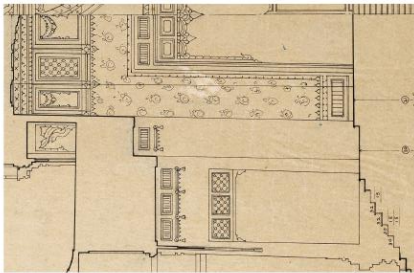
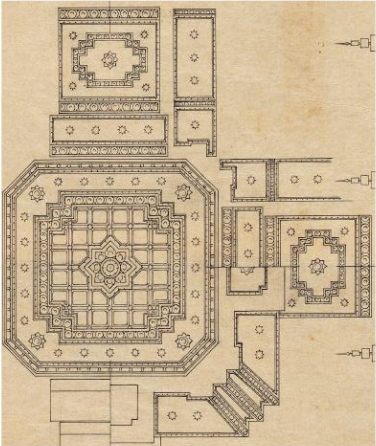
<p>ยอด</p>		<p>ซุ้ม</p>	
<p>เรือน</p>		<p>เรือน</p>	 <p>ด้านยาว</p> <p>ด้านสกัด</p>
<p>ฐาน</p>		<p>ฐาน</p>	
<p>ไถยา</p>		<p>ฐานพระมณฑป</p>	

ตารางที่ 30 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 2

<p>ฐาน</p>	 <p>ด้านสกัด</p> <p>ด้านยาว</p>	<p>เรือน</p>	 <p>ด้านสกัด</p> <p>ด้านยาว</p>	<p>จั่ว</p>	
<p>รูปประกอบแผนผังหน้า</p>		<p>ภาพรวม</p>		<p>ภาพรวม</p>	 <p>ด้านนอก</p>
<p>รูปประกอบแผนผังหน้า</p>		<p>ภาพรวม</p>		<p>ภาพรวม</p>	 <p>ด้านใน</p>
<p>รูปประกอบแผนผังหน้า</p>		<p>ภาพรวม</p>		<p>ภาพรวม</p>	 <p>ด้านข้าง</p>
<p>รูปประกอบแผนผังหน้า</p>		<p>ภาพรวม</p>		<p>ภาพรวม</p>	 <p>ด้านข้าง</p>

ตารางที่ 31 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 3

<p>ขยายศูนย์กลาง</p>		<p>ห้องกลาง</p>
<p>ตัดขวาง</p>		<p>ภาพรวม</p>
	<p>หมู่อาคาร๒๒๕๒</p>	<p>หมู่อาคาร๒๒๕๒๕๒</p>

ตารางที่ 32 แสดงองค์ประกอบแยกส่วน แผ่นที่ 4

2.10 งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอลดเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์

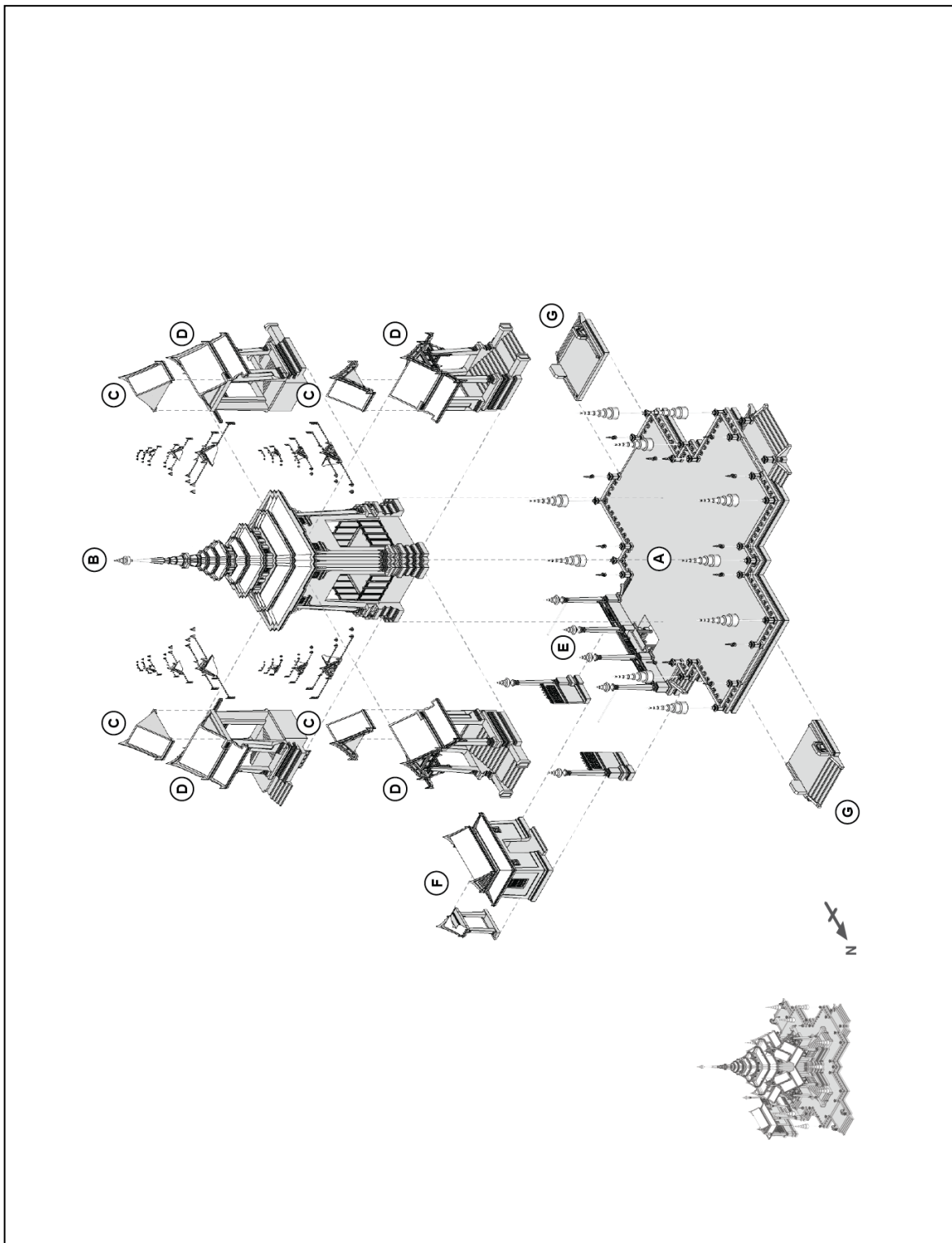
รูปแบบสถาปัตยกรรม

ปรับเปลี่ยนส่วนฐาน โดยตัดฐานส่วนฐานชลาสะพานาคอก ไล่เป็นชานพักแทน

ปรับเปลี่ยนส่วนจั่ว โดยการเพิ่มมุขลดชั้นบน ยกคอสอง ใช้ปีกนกรั้งกันกับมุขลดชั้นล่าง ปรับส่วนชลาศากบาทด้านทิศเหนือและทิศใต้ ออก เหลือเพียงชลาศายื่นออกไปทั้งสองทิศ โดยทำเป็นแท่นยกสูงมีเส้นลวดและหน้ากระดานล่าง มีการตกแต่งด้วยประติมากรรมรูปช้างบนแท่น(ของจริงทำเป็นฉาก?) ยกขอบกันตก มีบันไดขึ้นจากฐาน ทำพลสิงห์เตี้ย

ปรับเปลี่ยนส่วนยอด โดยการยกซุ้มบรรพเด็จลงไว้ระดับเดียวกับเชิงกลอนยอดอาคาร รันซุ้มบรรพเด็จเข้าไปเหลือเพียงลักษณะการยกกระเปาะ

ภาพที่ 239 แผนภาพแสดงอาคารแบบแยกส่วน A ฐานชาลา B เรือนยอดเมรุ C เรือนจั่วมุขลด D ทางเชิญพระโกษฐ์ E เรือน
จั่วห้องพักพระโกษฐ์ F ฐานชาลานาค

บทที่ 5 วิเคราะห์งานออกแบบพระเมรุ

1.ระเบียบวิธีการศึกษา

ระเบียบวิธีการศึกษาที่ 1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์ จากการศึกษาที่ได้กำหนดองค์ประกอบหลักของสถาปัตยกรรมพระเมรุตามพระวินัยของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่าประกอบด้วย มณฑป หรือเรือนยอด อยู่เป็นประธานกลาง และมีมุข หรือเรือนจั่ว ประกอบทั้ง 4 ทิศ ซึ่งวิธีคิดแบ่งองค์ประกอบลักษณะดังกล่าวได้สอดคล้องกับแบบต้นร่างงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ที่ตัวแบบเขียนเค้าโครงสถาปัตยกรรมในส่วนเรือนยอด และเรือนจั่วด้านสกัดซ้อนบน โดยในส่วนเรือนจั่วนั้นได้ลากแนวเชื่อมต่อออกไปเป็นมุขด้านข้าง โดยที่แสดงส่วนมุขลดซ้อนล่างด้วย สิ่งที่ปรากฏนี้จึงเครื่องยืนยันถึงหลักการมององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ส่งไปยังการขึ้นตอน และวิธีการกำหนดแบบด้วยเรือนยอด และเรือนจั่วได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นเรือนยอด หรือเรือนจั่ว ย่อมประกอบไปด้วยองค์ประกอบภาคประธานแบ่งออกเป็น ส่วนฐาน ส่วนเรือน ส่วนจั่ว และส่วนยอด หรือกล่าวอีกมุมหนึ่ง คือ เรือนจั่ว หรือเรือนยอดจะก่อรูปขึ้นมาได้ต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบภาคประธานส่วนต่างๆ ซึ่งการประกอบสร้างขึ้นมา นั้นจะเป็นไปตามหลักการทางสถาปัตยกรรม กล่าวคือ ต้องเป็นไปตามหลักทางโครงสร้างและเครื่องประกอบที่ห่อหุ้มหรือบดบังส่วนโครงสร้างไว้ หรือจะเปรียบโครงสร้างเป็นกระดูกและกล้ามเนื้อ เครื่องประกอบ คือผิวหนัง และเครื่องแต่งกาย ก็ไม่ผิดนัก

แต่กลับมากำหนดการขึ้นรูป หรือการขึ้นทรงในแบบ สิ่งที่จะมีส่วนช่วยในการกำหนดลักษณะและความสัมพันธ์เชิงขนาด คือ หลักสัดส่วน ดังที่ปรากฏอยู่ในตำราพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมภาคต้น หรือตำราการปลูกเรือน ที่มีการกำหนดสัดส่วนสัมพันธ์ระหว่างความกว้างต่อความสูงของจั่ว หรือสัดส่วนสัมพันธ์ที่ส่งต่อมายังส่วนเรือน และส่วนร่องถุน ซึ่งในแบบต้นร่างเดียวกันนี้เองที่ส่วนจั่วของมุขซ้อนบนมีร่องรอยการทำสัญลักษณ์แบ่งความกว้างชื่อ (ตรวจสอบแล้วจะตกที่กึ่งกลางเสา : ผู้วิจัย) ออกเป็น 4 ส่วนเท่าๆ กัน และหากตรวจสอบโดยการใช้ 1 ส่วนที่กำหนดขึ้นมาแล้ว ไปกำหนดเป็นความสูงจะได้ความสูงจั่วที่ 3 ส่วน ปลายยอดจั่วพอดี และหากทำการตรวจสอบระยะที่รันลงมา เป็นปีกนกจากหลังเชิงกลอนจั่วไปยังหลังเชิงกลอนปีกนกวัดได้ 1 ส่วน เช่นเดียวกับระยะยื่นของปีกนกจากริมเสาในระดับหลังเต้าวัดได้ 1 ส่วน เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงคิดว่าการสร้างตารางส่วนหรือตารางสเกลขึ้นมาโดยใช้ 1 ส่วนที่วัดได้จากแบบต้นร่าง (ในที่นี้ คือ 0.75 เมตร) ตรวจสอบกับแบบส่วนเรือนยอดและเรือนจั่ว ทุกๆ องค์ประกอบหลัก จากแบบงานพระเมรุทั้งหมด คงจะได้ภาพบางอย่างเกี่ยวกับหลักสัดส่วนสัมพันธ์ก็เป็นได้

ทั้งนี้องค์ประกอบส่วนเรือนจั่วนั้น ในส่วนเรือนและส่วนฐานจะทำการตรวจสอบส่วนโล่งมาจากระดับช่อ ในส่วนเรือนยอดนั้นจะเริ่มต้นจากระดับท้องเชิงกลอนตามที่ปรากฏแนวระดับอ้างอิงเป็นเส้นยาวในแบบต้นร่าง³⁶ โดยที่วัดต่อขึ้นไปเป็นความสูงยอด และวัดส่วนเรือนและส่วนฐานลงมาในลักษณะเดียวกัน และกำหนด 1 ส่วนเท่ากัน ตามหลักการค้นหาสัดส่วนสัมพันธ์

ระเบียบวิธีการศึกษาที่ 2 หลักระบบห้องเสา การล้อมเสาและหลังคา จากหลักสัดส่วนสัมพันธ์ในระเบียบวิธีการศึกษาที่ 1 นั้นจะมุ่งตรวจสอบองค์ประกอบภาคประธานที่ด้านสกัด หรือด้านช่อซึ่งถือเป็นด้านที่ใช้ในการขึ้นรูปทรงทางสถาปัตยกรรมไทยเป็นหลัก ซึ่งอีกด้านหนึ่งที่มีความสำคัญในลำดับถัดมา คือด้านข้าง หรือด้านแป ซึ่งจะแบ่งออกเป็นห้องเสาด้วยแนวเสา ซึ่งตัวแบบเดิมจากระเบียบวิธีการศึกษาที่ 1 หรือแบบต้นร่างสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ ได้ลงสัญลักษณ์กำหนดระยะต่อออกมาจากเรือนยอดสำหรับตั้งเสาด้านข้าง หรือห้องเสา ส่วนมุขลดซ้อนบน และมุขลดซ้อนล่าง ทั้งนี้ลักษณะสำคัญของเสาในงานสถาปัตยกรรมไทยจะมีการล้อมเสาไม่ว่าจะเป็นมุมมองจากรูปด้านสกัด หรือมุมมองจากรูปด้านข้าง ซึ่งในแบบต้นร่างเองก็ได้ตั้งเสาลักษณะดังกล่าวตั้งแต่เสาเรือนจั่วด้านสกัด เสาเรือนยอด และตั้งเสาต่อเนื่องออกมาในตำแหน่งที่ระบุระยะยื่นของห้องเสาไว้ด้วยองศาการล้อมเสาเดียวกันที่ริมอกทั้งหมด ยกเว้นเสาด้านสกัดริมในที่มืองศาตั้งชันกว่าตามลักษณะการล้อมเสา

ต่อมาที่ปลายเสาโดยอ้างอิงจากด้านสกัดจะเห็นว่าตั้งขึ้นไปรับช่อจั่ว โดยมีเต้ายื่นออกมาจากเสารับปีกนก ด้านข้างจึงเป็นการลากแนวเชื่อมต่อกับปลายจั่ว เชิงกลอนจั่ว และเชิงกลอนปีกนก โดยมีไชรายื่นในลักษณะชะงอกออกมาจากแนวเสาด้านข้างและใช้องศาเดียวกันกับองศาล้อมของเสา

ซึ่งรายละเอียดที่กล่าวมานี้ คือระเบียบวิธีการศึกษาในลำดับถัดมา ที่หากมองย้อนกลับไปที่งานออกแบบพระเมรุขึ้นหนึ่งๆ จะพบว่าเรือนยอดมิได้มีเพียงริมเสาด้านนอก (เสาย่อมุมนอก : ผู้วิจัย) เท่านั้น แต่ยังปรากฏแนวเสาย่อมุมกลาง และเสาย่อมุมใน ถัดเข้ามาตามแผนผังย่อมุมไม้สิบสอง รวมถึงการศึกษาระบบห้องเสา การล้อมเสา และมิติความสัมพันธ์ของหลังคาทั้งอาคาร ที่จะต้องทำการตรวจสอบร่วมกับแผนผังอาคาร เพื่อค้นหาหลักคิดในการขึ้นรูปสถาปัตยกรรมพระเมรุ ในมิติรูปด้านที่ยังขาดหายไป นอกจากนี้ใน**ระเบียบวิธีการศึกษาที่ 3** จะเข้ามาเติมเต็มมิติองค์ประกอบสถาปัตยกรรมประเภทฐานชานลา หรือหลักฐานชานลา ที่ยังขาดหายไปในสถาปัตยกรรมพระเมรุขึ้นหนึ่งๆ โดยวิเคราะห์ร่วมกับพระเมรุเพื่อถอดชุดความคิดถึงวิธีการในการกำหนดลักษณะฐาน ทั้งมิติแผนผัง การใช้งาน และการขึ้นรูปทรง

ทั้งนี้ผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาพระเมรุผ่านระเบียบวิธีการศึกษาทั้ง 3 ข้อ จะทำให้ได้มาซึ่งแผนผัง และรูปด้านที่สำคัญ แสดงออกถึงมิติทางสถาปัตยกรรมพระเมรุภายนอกได้ครบถ้วน แต่อย่างไรก็ตามยังคงมีประเด็นการศึกษาวิเคราะห์หลักการออกแบบที่สำคัญที่เจาะลึกลงไปยัง**ระเบียบวิธีการศึกษาที่ 4** หลักทรงจั่ว และ**ระเบียบวิธีการศึกษาที่ 5** หลักทรงยอด

³⁶ ลักษณะดังกล่าวพ้องกับเอกสารนิวัติแห่งสิ่งสร้างของพระทวารภินิมิต (ฉาย เทียมศิลป์ชัย), พระทวารภินิมิต (ฉาย เทียมศิลป์ชัย), “นิวัติแห่งสิ่งสร้าง” (เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการออกแบบสถาปัตยกรรมไทย), อัดสำเนา.

สำหรับ **หลักทรงจั่ว** นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย ประเด็นที่เกี่ยวกับทรงจั่วอาคารและเครื่องถ่ายองค์ต่าง ความว่า “...ที่พอใจนั้นไม่ใช่เพราะมีเครื่องถ่ายองค์มาก พอใจในรูปทรงซึ่งเห็นว่า เขาทำงานอย่างยิ่ง เครื่องถ่ายองค์นั้นมีแรงทำประกอบเข้าไปเกิดไม่ว่าไร ขอแต่อย่างประกอบให้เสียทรงก็แล้วกัน แม้ว่าเครื่องถ่ายองค์นั้นจะผูกตกลงมาหมด ก็ยังดูงามอยู่นั่นเองเพราะทรงงาม...”³⁷ ซึ่ง จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย เรื่องรูปทรง กับเครื่องถ่ายองค์ออกจากกัน โดยให้ความสำคัญกับรูปทรงก่อน ส่วนเครื่องถ่ายองค์ หรือเครื่องถ่ายองค์นั้นมาประกอบเข้าที่หลังโดยไม่ไปทำลายรูปทรงที่กำหนดไว้ ซึ่งหลักดังกล่าวนี้ปรากฏชัดในแบบต้นร่างของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย และปีกนกอาคารพระที่นั่งทรงธรรม ในกระดาดแผ่นเดียวกันจะแยกรายการออกเป็นสองส่วน คือแบบขนาดเล็กแสดงอาคารโดยภาพรวม และแบบขนาดใหญ่ที่เน้นส่วนมุขด้านสกัด ตั้งแต่ฐานขึ้นไปจนถึงจั่ว ซึ่งส่วนจั่วนั้นจะเห็นได้ถึงการร่างเส้นอ้างอิง หรือเส้นรูปทรง ตามหลักการขึ้นทรงจั่วแล้วจะใช้เป็นเส้นทรงตั้งต้น³⁸ ส่วนหลังคาปีกนกนั้นได้แสดงเส้นทรงหลังคาในตำแหน่งตะเข้สัน ซึ่งไม่ได้มีการตกแต่งเครื่องถ่ายองค์แต่อย่างใด ทั้งนี้หากมองย้อนกลับไปในส่วนแบบขนาดเล็กก็จะเห็นเส้นกรอบสามเหลี่ยมที่ลากเป็นแนวคู่ขนาดกัน 3 เส้น คือ 1) เส้นกรอบจั่ว 2) เส้นทรงหลังคา และ 3) เส้นทรงใบระกา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงหลักที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย กล่าวไว้ว่าเส้นเครื่องถ่ายองค์นั้นต้องไม่ไปทำให้เสียทรง ดังนั้นจึงเห็นจากแบบว่า ถ้าถือเอาเส้นทรงเป็นเส้นตั้งต้น ทั้งเส้นทรงหลังใบระกา รวมถึงเส้นกรอบจั่วก็ให้มีลักษณะคู่ขนานกันไป ทั้งนี้ปลายเส้นทรงหลังใบระกา ก็จะส่งให้สูงขึ้นรับกับข้อฟ้าที่ปลายเครื่องถ่ายองค์

เมื่อกลับมาพิจารณาที่แบบต้นร่างพระเมรุสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย อีกครั้งในส่วนจั่ว และปีกนกของเรือนจั่วมุขลด ก็จะสังเกตเห็นความสัมพันธ์ของเส้นเครื่องถ่ายองค์ที่เกิดขึ้นชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ 1) เส้นทรงจั่ว จะอยู่แนวเดียวกับท้องเครื่องถ่ายองค์ 2) เส้นตัวถ่ายองค์ที่คู่ขนานกันขึ้นไปกับเส้นทรง 3) เส้นทรงใบระกาที่คู่ขนานและส่งที่ปลายรับกับข้อฟ้า 4) เส้นกรอบจั่วในส่วนปีกนกแม้ว่าจะเป็นการแสดงเพียงเครื่องถ่ายองค์ แต่ก็เห็นได้ถึงการให้ความสำคัญกับเส้นที่คู่ขนานกัน นอกจากนี้แล้วสิ่งที่ควรพิจารณาต่อมา คือจันทะและลักษณะของรูปทรง และขนาดของเครื่องถ่ายองค์ที่หากมีขนาดที่หลากหลายแล้ว เช่นเรือนจั่วซ้อนบน เรือนจั่วซ้อนล่าง และเรือนจั่วอาคารประกอบ จะมีหลักในการกำหนดอย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยจึงวางระเบียบวิธีการศึกษาถึงหลักทรงจั่วให้ประกอบไปด้วย 1) การกำหนดรูปทรงจั่ว 2) ความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจั่วกับเครื่องถ่ายองค์ และ 3) ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเครื่องถ่ายองค์

ในส่วน **หลักทรงยอด** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย ทรงมีรับสั่งกับหม่อมเจ้าหญิงดวงจิตร์ จิตรพงศ์ว่า “...ดีพระทัยที่ได้มีโอกาสทรงอำนาจการซ่อมพระที่นั่งจักรีด้วยรำคาญทรวดทรงเครื่องยอดของเก่าอยู่...”³⁹ เนื่องด้วยเหตุผลเพราะ “... เมื่อแรกทำช่างฝรั่งก็ทำส่วนของตนได้งดงามแบบฝรั่ง ช่างไทยก็คิดทำเครื่องบนในให้งดงามอ่อนช้อยตามแบบศิลปกรรมไทยไป ไม่ได้คิดประสมประสานว่างานจะต้อง

³⁷ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย กรมพระยาเดโชไชยราชานุภาพ, **ศาสนสมเด็จ เล่ม 9** (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515), 28.

³⁸ ดูรายละเอียดใน บุญยกร วชิระเชียรชัย, “มหัศจรรย์ทรงจั่ว ความรู้ ความงาม ความศรัทธา,” **ปริภูมิคดี**, ฉบับที่ 3 (มกราคม-มิถุนายน 2555) : 24-27

³⁹ หม่อมเจ้าหญิงดวงจิตร์ จิตรพงศ์, **ป่าป้อนหลาน** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541). พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระชันษาครบ 90 ปี 26 ก.ย. 2541), 64.

ต่อเนื่องกัน พอยกขึ้นไปต่อกันข้างล่างเป็นก้อนมลึกทึบ ส่วนข้างบนทำแบบเรียวแหลมบางอย่างที่เรียกกันว่า “ไม้เรียวหวดฟ้า” ทำให้ข่มก้นน่าเกลียด ครั้งนั้นจึงทรงออกแบบทรวดทรงเครื่องยอดพระที่นั่งจักรีเสวยใหม่ให้อ้วนสั้นดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน...”⁴⁰ ดังที่ได้ยกพระอรรธาธิบายถึงยอดพระที่นั่งจักรีนั้น ทำให้เห็นได้ชัดว่าสมเด็จฯ ทรงให้ความสำคัญกับรูปทรงมากเพียงใด อีกทั้งไม่เพียงเฉพาะรูปทรงของส่วนยอดเท่านั้น แต่ในความหมายที่อยู่ในพระอรรธาธิบาย คือลักษณะของรูปทรงโดยภาพรวมของสถาปัตยกรรมชิ้นหนึ่งๆ นั้น จะต้องแสดงออกถึงลักษณะที่สอดคล้องไปด้วยกันอีกด้วย กล่าวคือ ส่วนด้านล่างของพระที่นั่งจักรีที่เป็นแบบฝรั่งแสดงออกถึงมวลและปริมาตรที่หนักแน่นเป็นกลุ่มก้อนทำเลียนงานเครื่องก่อด้วยหิน ตอนบนที่เป็นยอดไทยจึงต้องปรับทรงจากเดิมที่เพรียวแหลมและอ่อนช้อยสมลักษณะเครื่องไม้มาเป็นทรงป้อมเตี้ยลงรวมถึงองค์ประกอบตกแต่งส่วนยอดก็ปรับรูปทรงให้ป้อมเตี้ยตามไปด้วย รวมถึงการยกกระเปาะเชิงกลอนก็ยกเพียงเล็กน้อยแนบไปกับทรงยอดทำให้เกิดความรู้สึกที่หนักแน่นเป็นกลุ่มก้อนเช่นเดียวกับทรงอาคารด้านล่าง

สำหรับการขึ้นรูปทรงยอดของสมเด็จฯ จะเห็นได้จากแบบต้นร่าง เช่น แบบต้นร่างพัตรองในงานพระเมรุสมเด็จฯ เจ้าฟ้าศรีรัตนโกสินทร์ฯ ที่ทรงออกแบบชิ้นแรกเป็นบุษบกทรงพระแก้วมรกตเหนือพระนามย่อ อักษร ส.ท. ที่ยอดบุษบกนั้นจะเห็นการร่างเส้นกำหนดรูปทรงยอด โดยใช้มุมเชิงกลอนด้านล่างอิงกับเส้นทรง ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ก็สัมพันธ์กับแบบต้นร่างรูปด้านพระเมรุสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลภฯ ที่ปรากฏเส้นทรงที่คล้ายๆ เป็นการลากเพื่อตรวจสอบการรับรู้ความต่อเนื่องของรูปทรงผ่านมุมล่างเชิงกลอน และเห็นได้ชัดว่าแม้จะมีส่วนจอมที่หายไปเนื่องจากองค์ประกอบส่วนยอดเป็นปราสาท แต่ก็ยังสามารถสร้างจินตภาพเชื่อมต่อแนวเส้นไปบรรจบที่ปลายยอดได้ และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือได้เห็นการผสมกันของเส้นทรงทั้ง 2 ลักษณะ กล่าวคือ ทรงที่อ่อนเข้าตามลักษณะของทรงเครื่องไม้ และทรงที่งอออกตามลักษณะงานเครื่องก่อ⁴¹

สิ่งที่น่าสนใจเรื่องการกำหนดเส้นทรงอีกประการหนึ่งคือ เส้นทรงที่กำหนดฉัตรดังที่ปรากฏในแบบต้นร่างรูปด้านสร้าง งานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลภฯ กล่าวคือ องค์ประกอบของฉัตรที่มีลักษณะเหมือนหน้าเชิงกลอน คือส่วนที่เรียกว่าระบายนฉัตร แต่แทนที่จะใช้มุมด้านล่างของระบายนฉัตรอิงกับเส้นทรง กลับใช้มุมด้านบนอิงอยู่กับเส้นทรงแทน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการรับรู้ลักษณะรูปทรงของฉัตรจะรับรู้ผ่านมุมระบายนฉัตรด้านบนเนื่องด้วยการซ้อนกันของระบายนฉัตรแต่ละชั้นที่มีลักษณะเป็นรูปทรงกระบอกเตี้ยๆ ลดหล่นกันขึ้นไปนั้น ระบายนฉัตรชั้นล่างย่อมบดบังช่วงล่างของระบายนฉัตรชั้นถัดขึ้นไป ต่างจากการรับรู้ยอดอาคารที่ถัดเชิงกลอนขึ้นไปจะเป็นส่วนหลังคาลาดและยกขึ้นเป็นท้องไม้รับเชิงกลอนชั้นถัดขึ้นไป ซึ่งในที่นี้การรับรู้รูปทรงผ่านมุมเชิงกลอนด้านล่างย่อมรับรู้ได้ชัดกว่าก็เป็นได้

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 2541), 64.

⁴¹ เสฐียรโกเศศ, “ปราสาทยอดเหม,” ศิลปการ 6, 5 (เมษายน 2495) : 57

ทั้งนี้วิธีการกำหนดเส้นทรงโดยกำกับที่มุมเชิงกลอนด้านล่างยังสอดคล้องกับเอกสารนิวัติแห่งสิ่งสร้างโดยพระเทวาทินิมิต⁴² ซึ่งระบุเส้นทรงยอดในยอดแบบต่างๆ ซึ่งมีทั้งยอดบุษบก ยอดมณฑป หรือยอดปราสาท ยอดมงกุฏ และยอดเกี้ยว ยกเว้นยอดฉัตรที่ต่างออกไปเนื่องด้วยกำหนดที่มุมระบายนฉัตรด้านล่างเช่นเดียวกับยอดอื่นๆ ซึ่งหากรวมยอดมณฑปแปลงจากแบบต้นร่างนี้ และนัยยอดเรือนชั้นพรหมพักตร์ที่เป็นต้นแบบให้กับแบบต้นร่างนี้ด้วยเช่นกัน ก็จะเป็นการแสดงให้เห็นถึงภาพรวมของยอดไทย รวมถึงยอดที่สมเด็จฯ ออกแบบให้กับงานพระเมรุ ใช้รูปทรงจอมแหกำหนดทั้งสิ้น

ลำดับต่อมาในแบบต้นร่างเองนั้นได้มีตัวเลขกำกับด้านข้างขวาของยอดซึ่งหากลากเส้นแนวราบตามระยะที่ระบุ จะพบว่าระยะดังกล่าว คือการกำหนดระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนจากหลังเชิงกลอนชั้นล่างไปยังเชิงกลอนชั้นถัดขึ้นไปจรดชั้นเชิงบาตรรับยอดปราสาทตอนบน ซึ่งวิธีการกำหนดตัวเลขดังกล่าวมีลักษณะที่ค่อยๆ สั้นลง โดยลดระยะลงทุกๆ 0.20 เซนติเมตร อีกทั้งเมื่อตรวจสอบกับแบบจริงแล้วก็เป็นระยะที่ถูกนำไปใช้ในการทำแบบสุดท้ายด้วย ทั้งนี้การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างชั้นเชิงกลอนในรูปแบบดังกล่าวจะต่างจากยอดมณฑปที่เป็นแม่แบบยอดไทยซึ่งจะกำหนดความสัมพันธ์แบบส่งระยะขึ้น⁴³ แต่อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะใดก็ส่งผลให้เกิดการรับรู้เป็นจังหวะที่ส่งต่อกันขึ้นไป และนับว่าเป็นหลักสำคัญในการศึกษาถึงระเบียบดังกล่าวในยอดอื่นๆ ด้วย

สิ่งที่ปรากฏในแบบต้นร่างที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือองค์ประกอบตกแต่งส่วนยอด ได้แก่ ชุ่มบรพร์แกลง และนาคปัก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงขนาดที่ลดหลั่นกันจากด้านล่างที่มีขนาดใหญ่ และค่อยๆ เล็กลงเรื่อยๆ สอดคล้องไปลักษณะของรูปทรงและการร่นระยะระหว่างชั้นเชิงกลอน ทั้งนี้หากมองถึงที่มาของชุ่มบรพร์แกลงก็คือช่มหน้าต่าง⁴⁴ ที่ย่อลงเหลือเพียงช่มประดับเชิงกลอน โดยลักษณะของช่มที่ปรากฏเป็นการจำลองย่อลักษณะของจั่วเรือนมุขลดมาใช้ ดังจะเห็นได้จากเส้นรัศมีของช่มที่อยู่ในรูปกลับบัวส่งต่อลักษณะจากเบื้องล่างไปสู่เบื้องบน ดังนั้นการอธิบายถึงลักษณะของชุ่มบรพร์แกลงหนึ่งๆ จึงใช้ระเบียบวิธีเดียวกับการศึกษาหลักทรงจั่วได้ แต่หากมองในฐานะช่มที่ใช้ตกแต่งส่วนยอดแล้วก็ควรที่จะอธิบายความสัมพันธ์ในภาพรวมด้วย

สำหรับประเด็นสุดท้ายที่เกิดจากแบบต้นร่างรูปด้านพระเมรุสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกนั้น จะต้องพิจารณาร่วมกับแบบต้นร่างผังยอดที่แม้ว่าจะไม่ได้ระบุว่าเป็นงานครั้งใด แต่จากการลากเส้นเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชั้นเชิงกลอนและท้องไม้ในรูปด้านกับผังยอดที่แล้วพบว่าเป็นงานชิ้นเดียวกันและคาดว่าถูกเขียนขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน ประเด็นสำคัญที่ปรากฏในแผนผังนี้คือลักษณะของผังที่มีการย่อมุมไม้สิบสองโดยมีการสร้างความสัมพันธ์เชื่อมระหว่างชั้นด้วยเส้นที่แผ่

⁴² พระเทวาทินิมิต (นาย เทียมศิลปชัย), “นิวัติแห่งสิ่งสร้าง” (เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการออกแบบสถาปัตยกรรมไทย), อัดสำเนา.

⁴³ บุญกร วชิระเธียรชัย, “สถาปัตยกรรมเครื่องยอด “ทรงจอมแห” ว่าด้วยหลักวิชา เส้น รูปและความรู้สึก : กรณีศึกษา “ยอดบุษบก-มณฑป,” **หน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย**, ฉบับที่ 12 (มกราคม-ธันวาคม 2558) : 187-190.

⁴⁴ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ทรงอธิบายให้กับพระยาอนุমানราชชน ความว่า “...ถ้าดูปราสาทพม่าแล้วจะเห็นได้ เพราะเขาใจชั้นสูงมีปัญญาช่วย ของเราย่นชั้นลงมาจนทำให้ฟ้าหายไป บรรพแกลง ก็คือช่มหน้าต่างนั่นเอง ...”, สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ นวัตกรรมวัดตอง และพระยาอนุমানราชชน, **บันทึกความรู้ต่าง ๆ เล่ม 5** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), 208.

ออกไปเป็นรัศมี กล่าวคือ ทุกๆ การย่อมุมที่ปรากฏในผังไม่ว่าจะเป็นเชิงกลอน หรือห้องไม้ ล้วนตกอยู่ในความสัมพันธ์ของเส้นรัศมีเดียวกัน ซึ่งหมายความว่าในแบบต้นร่างรูปด้านนั้นยังแสดงเพียงเส้นรูปส่วนยอดด้านนอกสุดเท่านั้น แต่หากจะแสดงให้ครบสมบูรณ์ตามลักษณะของผังย่อมุมไม้สิบสองด้วยแล้วจะต้องอาศัยตำแหน่งการย่อมุมภายใต้ระบบรัศมีในแผนผังลากแนวกลับขึ้นไปทีละรูปด้านในทุกๆ องค์ประกอบ⁴⁵ จึงจะเกิดผลสัมฤทธิ์ทางสถาปัตยกรรมภายใต้ความสัมพันธ์ของการย่อมุมไม้สิบสองในแผนผังย่อมุมแบบรัศมี

กล่าวโดยสรุปถึงระเบียบวิธีการศึกษาที่ 5 หลักทรงยอด จึงประกอบด้วย 1) การกำหนดรูปทรงยอด 2) กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงกับองค์ประกอบหลัก 3) ความสัมพันธ์เรื่องขนาดและการส่งระยะขององค์ประกอบหลัก 4) ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยประเภทซุ้มบรรพท์ แดงและนาคปัก 5) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผังย่อมุมไม้สิบสองกับเส้นรัศมี

จากระเบียบวิธีการศึกษาที่ถอดจากแบบต้นร่างงานพระเมรุสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกดั่งที่กล่าวมานั้น จึงเป็นมุมมองในการอธิบายร่วมกับการวิเคราะห์ถึงรูปแบบและลักษณะ ถึงงานออกแบบพระเมรุชิ้นอื่นๆ รวมถึงงานพระเมรุสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ จากแบบจริงและนำไปสู่การอธิบายผลในตอนท้ายต่อไป โดยระเบียบวิธีการศึกษาทั้ง 5 ข้อ ประกอบด้วย

1. หลักสัดส่วนสัมพันธ์
2. หลักระบบห้องเสา การล้อมเสาและหลังคา
3. หลักฐานขาลา
4. หลักทรงจั่ว
5. หลักทรงยอด

ข้อตกลงเบื้องต้น ในการสอบระยะจากแบบสถาปัตยกรรมเพื่อนำมาใช้ในการอธิบาย

แบบสถาปัตยกรรมที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ถ้าเป็นผังบริเวณ ใช้มาตราส่วน 1:500 และ 1:200 ถ้าเป็นแบบร่างจะใช้มาตราส่วน 1:100 ถ้าเป็นแบบจริงจะใช้มาตราส่วน 1:100 และ 1:50 มีบ้างในส่วนแบบขยายที่ใช้ 1:20 เมื่อทำการตรวจสอบระยะด้วยคอมพิวเตอร์ทำให้ค่าที่อ่านได้มีความละเอียดมากในระดับมิลลิเมตร แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าจะเป็นระยะที่ถูกกำหนดขึ้นจากผู้ออกแบบจริง หรืออาจจะเป็นความคลาดเคลื่อนที่เกิดจากการวัดระยะ การเขียนแบบ หรือการยืดหดของกระดาษก็เป็นได้ จึงไม่มีความจำเป็นที่จะใช้ค่าความละเอียดดังกล่าว เนื่องด้วยแบบที่เขียนขึ้นมานั้นจะเขียนย่อส่วนตั้งแต่ 20 เท่า 50 เท่า หรือ 100 เท่า

โดยข้อตกลงในเบื้องต้นค่าระยะที่วัดได้ขนาดเท่าจริงควรเป็นเลขลงตัวโดยมีความละเอียดสูงสุดที่ 0.05 เมตร หรือ 5 เซนติเมตร กล่าวคือ หากระยะเท่าจริง คือ เมตร 1 ซึ่งมีค่าเท่ากับ 100 เซนติเมตรหรืออีกนัยหนึ่ง คือ 1 เซนติเมตร ในแบบมาตราส่วน 1:100 ดังนั้นค่าที่ยอมรับได้ที่ 5 เซนติเมตร หรืออีกนัยหนึ่ง คือ 0.05 เซนติเมตร หรือ ½ มิลลิเมตร ในแบบมาตราส่วน 1:100

⁴⁵ บุญยกร วชิระเสียรชัย. “สถาปัตยกรรมเครื่องยอด “ทรงจอมแห” ว่าด้วยหลักวิชา เส้น รูปและความรู้สึก : กรณีศึกษา “ยอดบุษบก-มณฑป,” หน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย : 174-175.

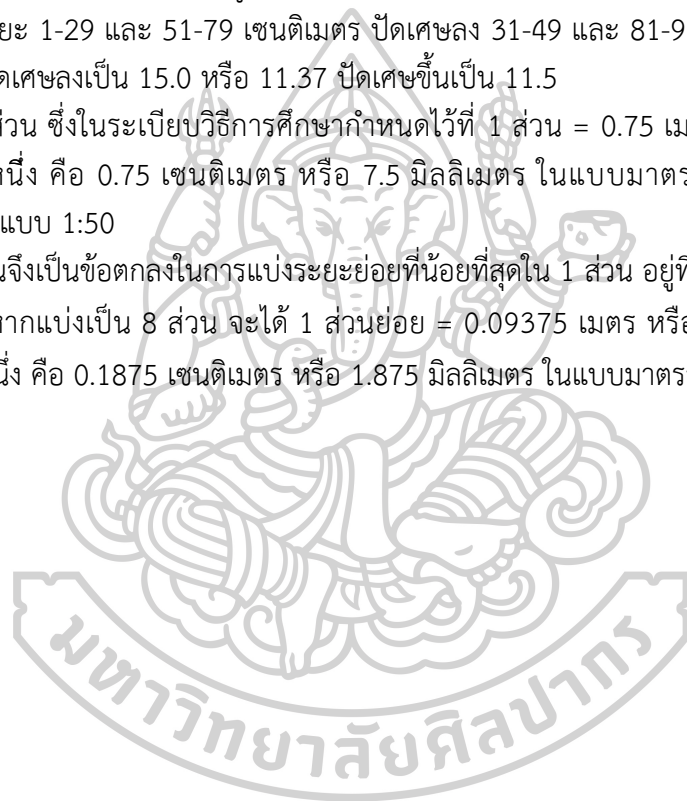
ตัวอย่างเช่น ระยะห้องเสา 2.55 เมตร และ 2.6 เมตร ห่างกัน 0.05 เมตร หรือ 5 เซนติเมตร อีกนัยหนึ่ง คือ ½ มิลลิเมตร ในแบบมาตราส่วน 1:100 หรือเทียบได้กับ 0.1 เซนติเมตร หรือ 1 มิลลิเมตร ในแบบมาตราส่วน 1:50

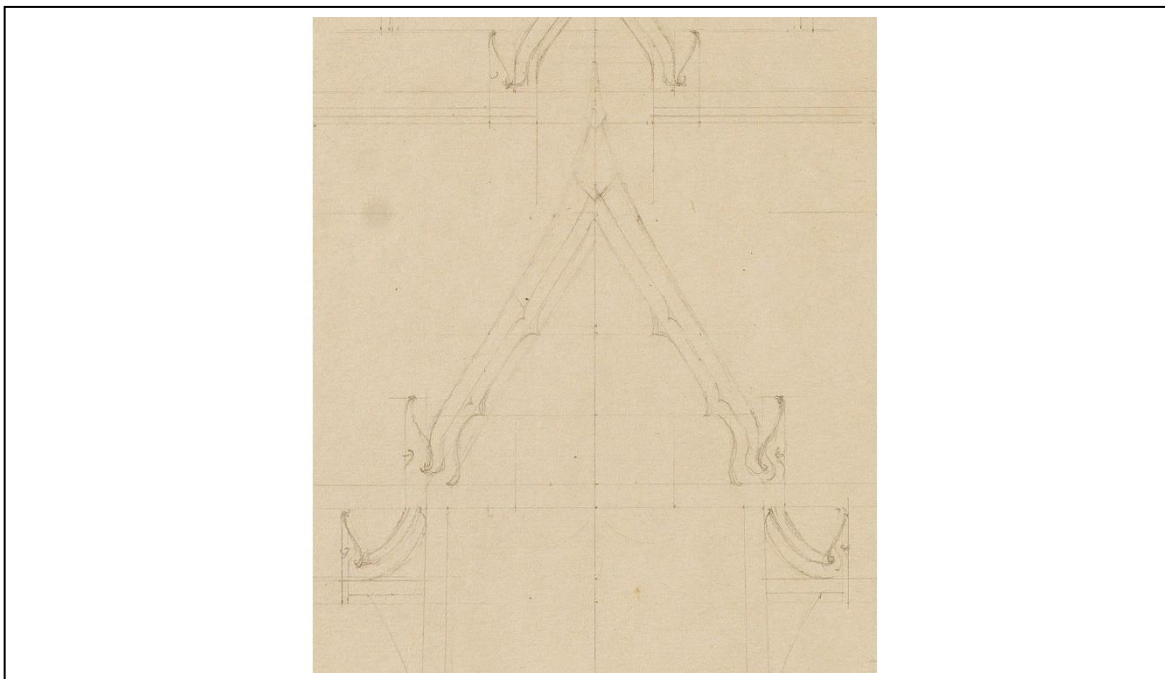
ดังนั้นในการตรวจสอบระยะหากมีเศษที่ ระยะ 1-2 และ 6-7 เซนติเมตร จะปัดเศษลง หากมีเศษ 3-4 และ 8-9 จะปัดเศษขึ้น เช่น 2.52 ปัดเศษลงเป็น 2.50 หรือ 2.54 ปัดเศษขึ้นเป็น 2.55 กล่าวคือ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการปัดเศษที่ไม่เกิน 5 เซนติเมตร และได้เลขลงตัวที่ เลข 0 และเลข 5

กรณีแบบมาตราส่วน 1:200 (ใช้ในแบบผังบริเวณ) จะเห็นว่าค่าระยะอย่างมาก ¼ มิลลิเมตร หรือ 5 เซนติเมตรในขนาดเท่าจริง ซึ่งค่อนข้างละเอียดมาก จึงเป็นข้อตกลงว่าค่าระยะอย่างมากที่เกิดจากการปัดเศษที่ยอมรับได้ ควรอยู่ที่ 50 เซนติเมตร คือ 0.25 หรือ 2 ½ มิลลิเมตร ในมาตราส่วน 1:200 โดยระยะ 1-29 และ 51-79 เซนติเมตร ปัดเศษลง 31-49 และ 81-99 เซนติเมตร ปัดเศษขึ้น เช่น 15.28 ปัดเศษลงเป็น 15.0 หรือ 11.37 ปัดเศษขึ้นเป็น 11.5

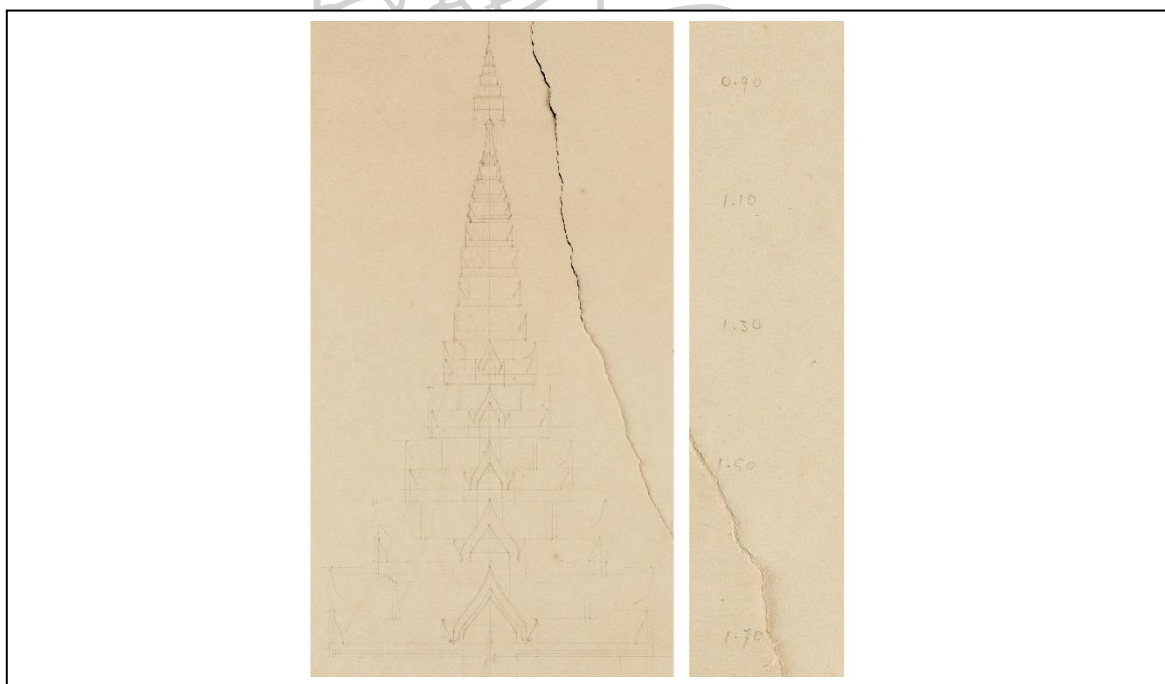
กรณีกำหนดส่วน ซึ่งในระเบียบวิธีการศึกษากำหนดไว้ที่ 1 ส่วน = 0.75 เมตร หรือ 75 เซนติเมตร กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ 0.75 เซนติเมตร หรือ 7.5 มิลลิเมตร ในแบบมาตราส่วน 1:100 หรือ 1.5 เซนติเมตร ในแบบ 1:50

ดังนั้นจึงเป็นข้อตกลงในการแบ่งระยะย่อยที่น้อยที่สุดใน 1 ส่วน อยู่ที่ 1 ใน 8 ส่วน กล่าวคือ 1 ส่วนใหญ่ หากแบ่งเป็น 8 ส่วน จะได้ 1 ส่วนย่อย = 0.09375 เมตร หรือ 9.975 เซนติเมตร ซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ 0.1875 เซนติเมตร หรือ 1.875 มิลลิเมตร ในแบบมาตราส่วน 1:50

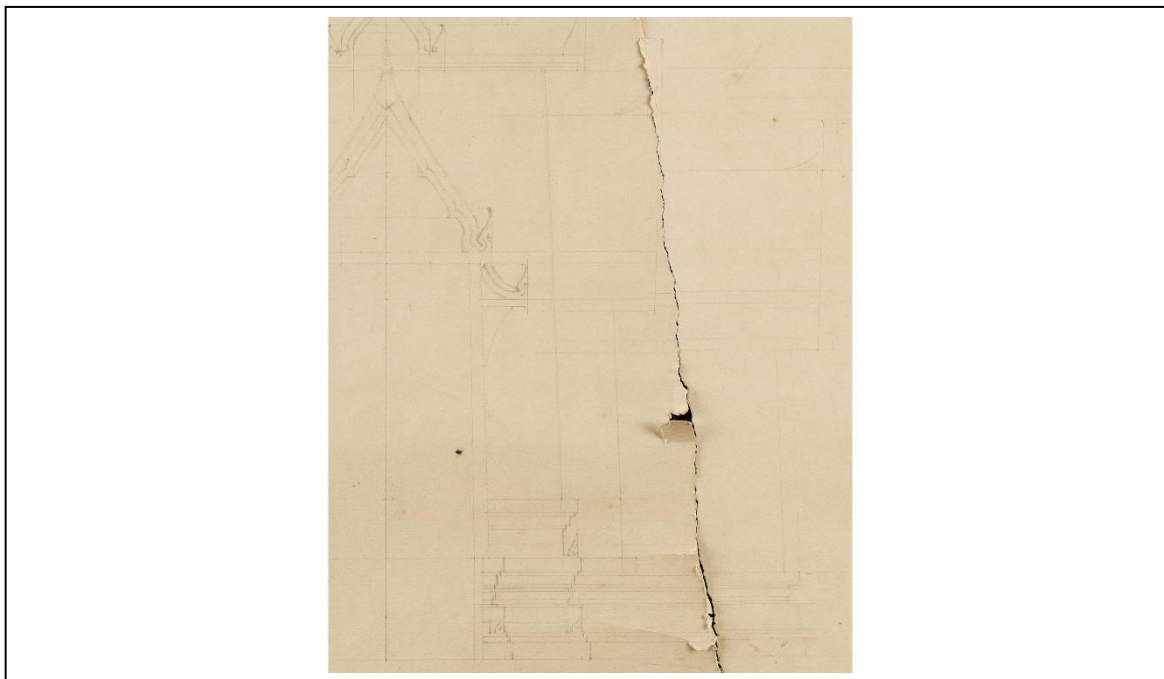

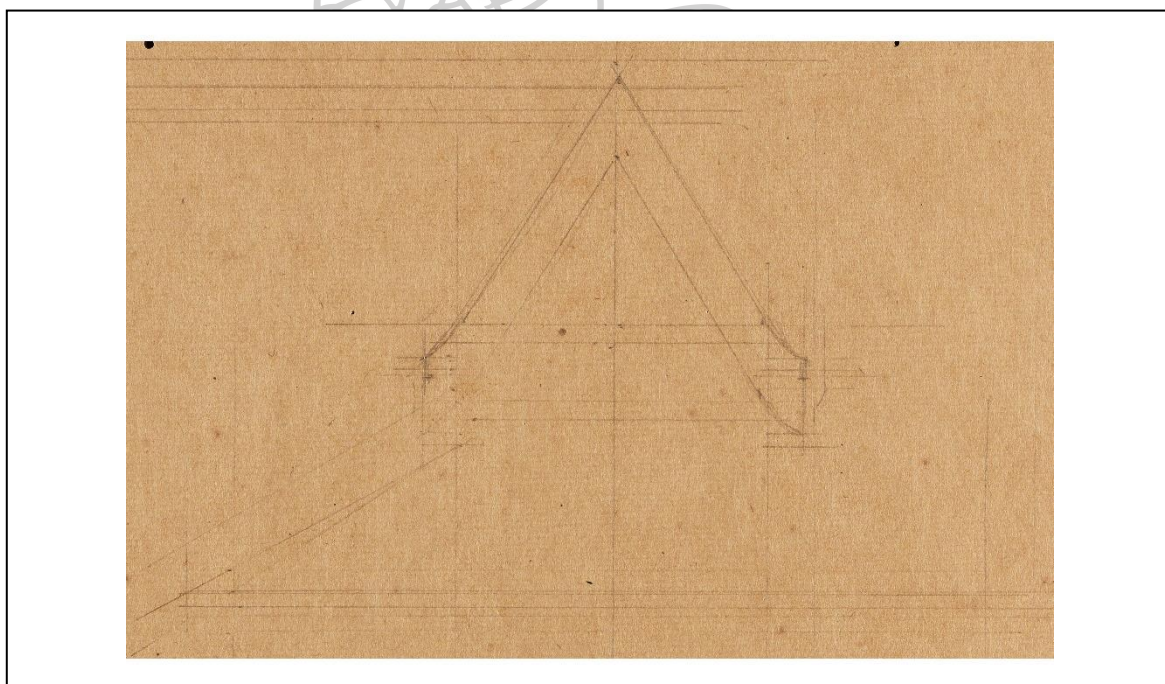
ภาพที่ 240 จั่ว จากแบบต้นร่างรูปด้านพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

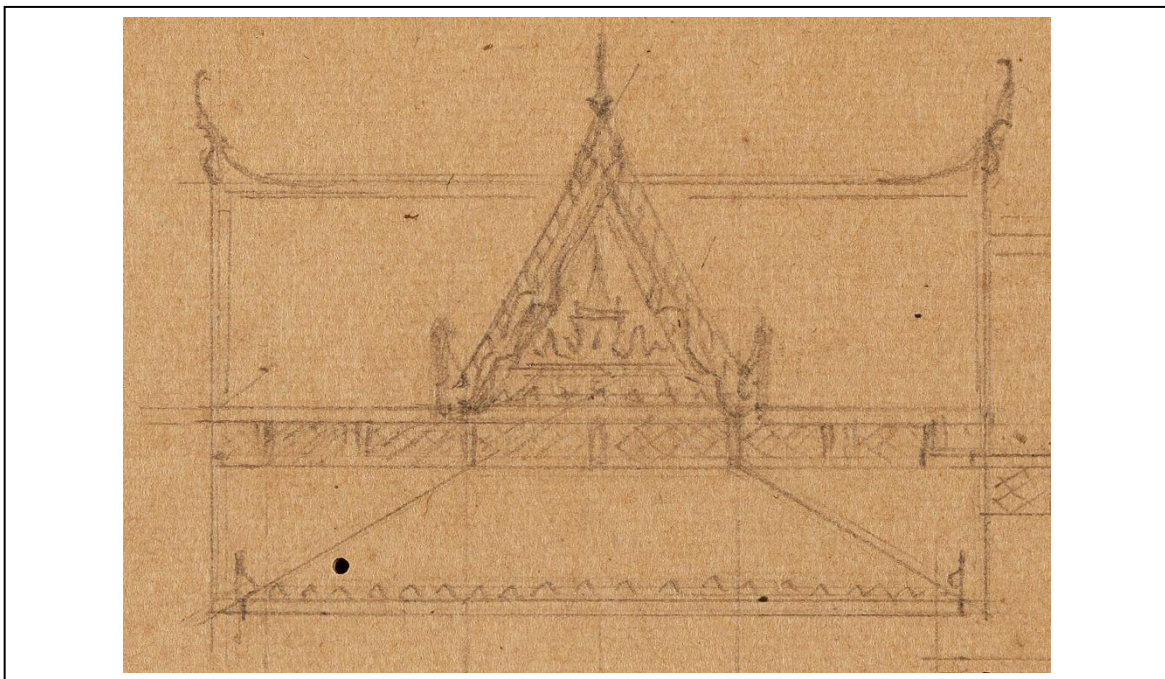
ภาพที่ 241 ยอดและการระบุนระยะ จากแบบต้นร่างรูปด้านพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

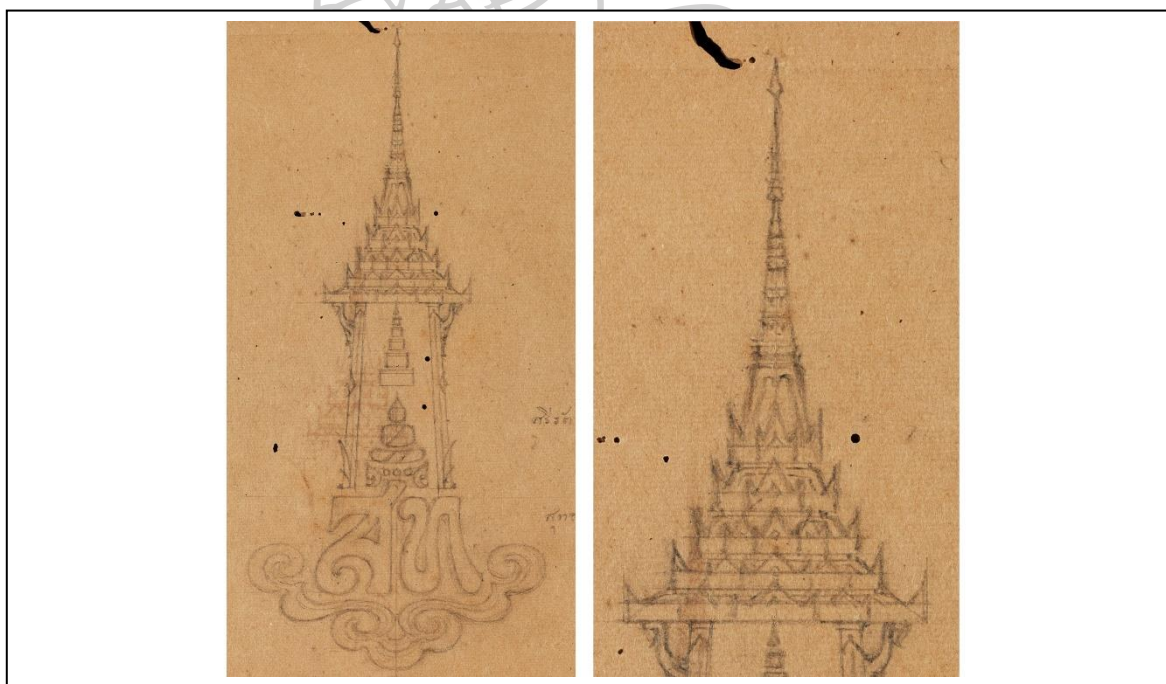
ภาพที่ 242 เรือนจั่วด้านข้าง จากแบบต้นร่างรูปด้านพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

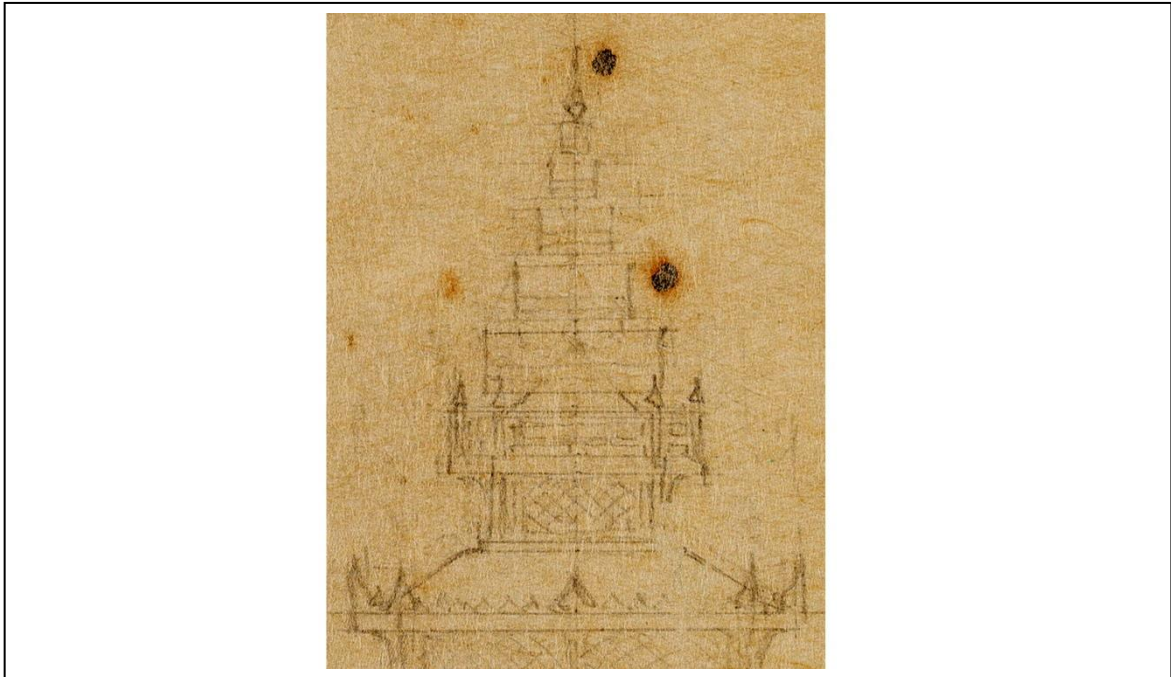
ภาพที่ 243 จั่วและปีกนก มาตราส่วนขนาดใหญ่ จากแบบต้นร่างพระเมรุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

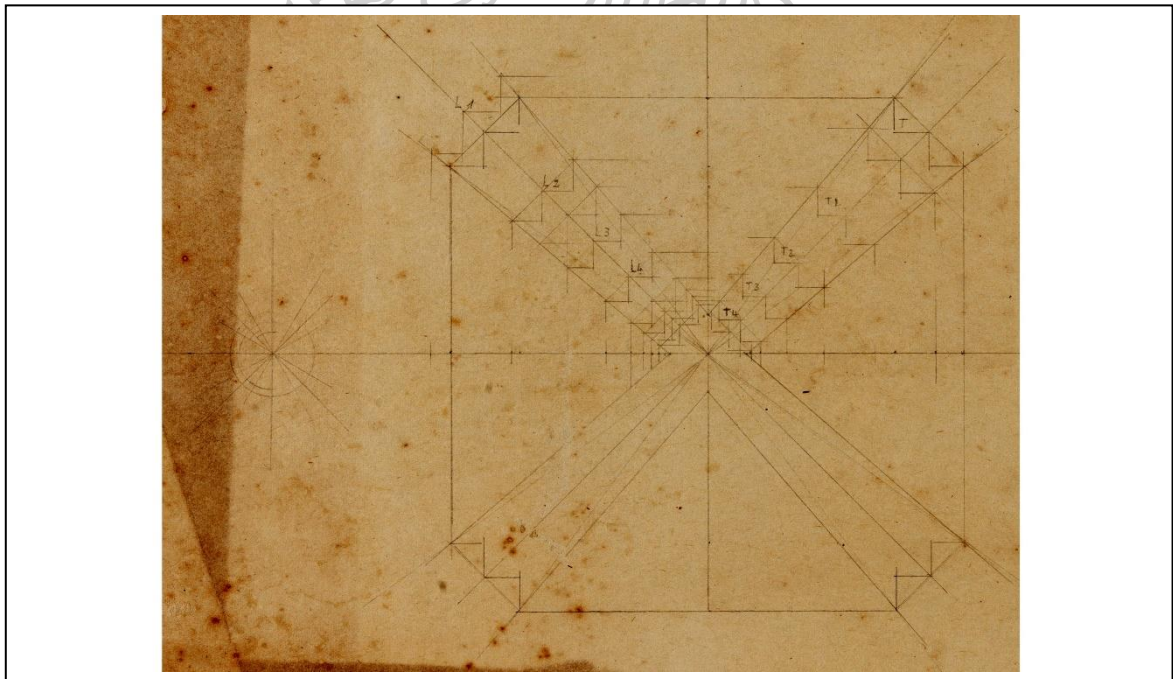
ภาพที่ 244 จั่วและปีกนก มาตรฐานขนาดเล็ก จากแบบต้นร่างพระเมรุสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 245 เส้นทรงยอด จากแบบต้นร่างพัทธรองงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 246 เส้นทรงยอดอีกลักษณะหนึ่ง จากแบบต้นร่างรูปด้านสร้าง งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 247 ผังยอด ย่อมุมไม้สิบสองระบบริศมี พระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ
ที่มา สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ

2. การศึกษาวิเคราะห์พระเมรุจากตัวแบบสถาปัตยกรรม

2.1 บทวิเคราะห์ พระเมรุพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์ กรมขุนสุพรรณภาควดี

สิ้นพระชนม์ 26 ตุลาคม พ.ศ.2447

ถวายพระเพลิง 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2448 (ร.ศ.123)

จากหลักฐานพระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ 5 ถึงกรมขุนนริศ ในเอกสารเรื่องงานพระศพกรมขุนสุพรรณภาควดี “...ได้รับจดหมายวันที่ 26...เรื่องเมรุมานั้นได้ตรวจดูแล้ว เมรุรูปร่างงามแปลกดี ถึงจะไม่ได้เผากลางเมือง จะว่าเลวไม่ได้ เอาเปนครกตามรูปนี้...”⁴⁶และลายเส้นสถาปัตยกรรมที่ปรากฏบนหน้าปกวารสารศิลปากร พร้อมภาพถ่ายงานพระเมรุที่จัดขึ้น นับตั้งแต่ภาพกระบวนเชิญพระศพด้วยรถไฟที่ทรงเป็นผู้ให้รูปแบบการจัดกระบวนรถไฟ⁴⁷ จากสถานีรถไฟกรุงเทพฯ ไปยังสถานีรถไฟบางปะอิน กระบวนเรือเชิญพระศพไปยังท่าน้ำพระราชวังบางปะอิน ภาพพระที่นั่งโศภนวิมลพิธีอาสน์กลางสระน้ำใช้เป็นที่ประดิษฐานพระโกศสำหรับบำเพ็ญพระราชกุศลชานาด้วยพลับพลาและปะรำชั่วคราวทั้งสองข้างที่สร้างต่อเนื่อง รวมถึงภาพพระเมรุข้างประกอบด้วยราชวัติ ฉัตร ธง ตั้งประดับพระเกียรติยศ เมื่อประกอบหลักฐานเข้าด้วยกันแล้วมีความเป็นไปได้อย่างมากว่าเป็นพระเมรุหลังแรกที่ปรากฏลายเส้นแบบสถาปัตยกรรมรูปด้านที่สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ทรงออกแบบ

แต่อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่องงานพระเมรุหลังแรกที่สมเด็จฯ ทรงออกแบบยังมีความเป็นไปได้อีกงานหนึ่ง คือ งานพระเมรุพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ ปี พ.ศ. 2437⁴⁸โดยรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานขึ้นที่สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาสเป็นงานแรก ภายหลังจากที่ได้ทรงสถาปนาสุสานหลวงขึ้น โดยมีพระราชดำรัสสั่งสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เมื่อยังดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการเป็นผู้รับสั่ง ในราว พ.ศ.2436⁴⁹สำหรับงานพระเมรุทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จฯ ทรงกะแบบให้เจ้าพนักงานกระทรวงโยธาธิการเป็นผู้ดำเนินการก่อสร้าง มีลักษณะเป็นเมรุผ้าขาว มีมุขสองด้าน ด้านเหนือสำหรับฝ่ายหน้า ด้านใต้สำหรับฝ่ายใน ยอดมณฑปสูงขาดยอด (จากพื้นถึงยอด) 10 วา 1 คอก (ประมาณ 20.50 เมตร) แวดล้อมด้วยราชวัติรั้วฉัตรเงิน ทอง นาค ชั้นในราชวัติฉัตรเบญจรงค์ชั้นนอก⁵⁰ แต่อย่างไรก็ตามงานครั้งนี้ไม่ปรากฏแบบสถาปัตยกรรมหรือลายเส้นแบบแต่อย่างใด นอกจากภาพถ่ายที่เห็นพระเมรุภายนอกและพลับพลาอิศริยาภรณ์ และภาพภายในพระเมรุ ซึ่งจากภาพถ่ายภายในของงานในครั้งนี้ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในการออกแบบพื้นที่ใช้งานภายในว่ามีความคล้ายคลึงกับลายเส้นแบบรูปด้านและภาพถ่ายงานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอฯ กรมขุนสุพรรณภาควดี อย่างน่าสนใจซึ่งอาจนำไปสู่ข้อสรุปใน

⁴⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, มร-5ศ-8 เรื่องงานพระศพกรมขุนสุพรรณภาควดี ที่บางปะอิน, 6.

⁴⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, หจข, มร-5ศ-8 เรื่องรายการจัดรถไฟในงานพระศพกรมขุนสุพรรณภาควดี, 200-205.

⁴⁸ หม่อมราชวงศ์ งามน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ, สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (1984), 2555), 293-299.

⁴⁹ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานสุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส กับตำนานมโหรี (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2470), พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมเอื้อง รัชกาลที่ 5 ทจว, รัตน จปร 2, รัตน วปร3, เมื่อปีเถาะ พ.ศ.2470), 6 และ 9.

⁵⁰ “การพระเมรุ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ แลพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าลาวทรงองค์,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 11 ร.ศ. 113, 472.

เชิงรูปแบบที่เป็นแบบเฉพาะได้ แต่อย่างไรก็ตามงานพระเมรุที่เป็นเมรุผ้าขาวโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในอาคารแล้วไม่ปรากฏหลักฐานภาพถ่ายที่เก่าไปกว่านี้

ในส่วนรูปแบบสถาปัตยกรรมในเชิงเปรียบเทียบนั้น จากภาพถ่ายมุมกว้างงานพระเมรุพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ หากถือเอาพลับพลาอิศริยาภรณ์สร้างในตำแหน่งเดียวกับพลับพลาในปัจจุบันซึ่งวางตัวอาคารตามยาวไปตามแนวเหนือใต้ ภาพที่เห็นพระเมรุจะนับได้ว่าเป็นด้านหลัง และมุขลดสองข้างคือมุขทิศเหนือและมุขทิศใต้ ส่วนด้านหน้าที่ติดกับพลับพลานั้นอาจจะเป็นมุขสันแบบเดียวกับที่เห็นด้านหลัง เนื่องด้วยเป็นทางเสด็จฯ ทอดผ้าไตรสังเค็ด สดับปกรณ์ แล้วพระราชทานเพลิง โดยใช้พลับพลาฯ เป็นที่ประทับ⁵¹

รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นปราสาทยอดมณฑปยอดเหมเชิงกลอน 5 ชั้น ในผังรูปสี่เหลี่ยม โดยผนังส่วนเสารับยอดปราสาทนั้นคงทำเป็นช่องระบายอากาศซึ่งเห็นได้จากรูปภายใน ส่วนหลังคาซ้อนบนเป็นแบบจตุรมุขมีปีกนกด้านซ้ายขวา 1 ตับ ส่วนมุขลดทิศเหนือและทิศใต้ ขนาดจั่วเดียวกันกับซ้อนบนและมีปีกนกด้านซ้ายขวา 1 ตับ เช่นเดียวกัน องค์ประกอบส่วนอาคารที่ดูแปลกตา คือบริเวณรักรับปราสาทมีการทำผนังเป็นมูมยื่นออกมาโดยทำหลังคายกสันตะเข้คลุม ซึ่งหากพิจารณาถึงการใช้งานภายในแล้วย่อมหมายถึงเป็นการเพิ่มพื้นที่ทางเดินรอบฐานตั้งพระจิตกาธาน ที่ยกขึ้นโดยมีเสาสี่ต้นที่มุมฐานขึ้นไปรับส่วนยอดอาคาร โดยรูปแบบดังกล่าวหากนับเป็นจุดเริ่มต้นที่ส่งผลต่อการคิดแบบอย่างพระเมรุสมเด็จฯ กรมขุนสุพรรณภาควดี ก็ไม่ผิดนัก ได้แก่

1. การเลือกรูปแบบพระเมรุเป็นปราสาทที่มีมณฑปในตำแหน่งศูนย์กลางโดยมีมุขประกอบย่อมส่งผลให้เปิดพื้นที่การใช้งานทั้งแนวราบและแนวตั้งให้โอโถงมากขึ้นเนื่องด้วยไม่ต้องยึดติดกับความสูงส่วนจั่วและปีกนกมุขอาคารเป็นองค์ประกอบตั้งต้นในการกำหนดความสูงภายใน

2. การยกส่วนเรือนมณฑปให้สูงขึ้น แต่ยังคงลักษณะจั่วซ้อนบนและปีกนกใ้วางตัวอยู่บนเชิงกลอนชั้นที่ 1 ส่วนหลังคามณฑป และกำหนดองค์ประกอบซุ้มวิมานเพิ่มขึ้นมาเพื่อรับหลังคามุขซ้อนบนที่วิ่งเข้าไปชนเสารับยอด และด้วยลักษณะของจั่วทรงวิมานนี้เองที่สร้างภาพความสัมพันธ์กับพระที่นั่งไศวรรัยทิพยอาสน์ให้ปรากฏอยู่ที่องค์พระเมรุ

3. การคงมุขลดซ้อนล่างสันที่ประกอบด้วยจั่วและปีกนกที่ด้านข้าง 2 ด้าน ส่วนด้านหลังมีเพียงจั่วซ้อนบนที่ตั้งบนเชิงกลอนชั้นที่ 1 ไม่มีมุขยื่นออกมา ซึ่งคงลักษณะเช่นเดียวกับพระเมรุ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ ยกเว้นมุขด้านหน้าที่มีลักษณะยื่นยาวออกมา

4. การตั้งเสาจำนวนสี่ต้นขึ้นไปรับยอดด้านบนประกอบกับการทำคอสอง ช่องระบายอากาศและฝ้าก็สามารถทำได้อย่างสอดคล้องกับองค์ประกอบทางโครงสร้างและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ต่างออกไปจากงานพระเมรุพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ ที่จะเห็นได้ว่าฝ้าภายในทำเสมือนกับว่าเกิดจากอาคารมณฑปที่มีหลังคาลาดเอียงทั้งสองด้านเข้าหาศูนย์กลาง

ซึ่งแนวทางดังที่ได้กล่าวมานี้หากจะนับว่าเป็นการคิดแบบอย่างต่อยอดจากงานพระเมรุพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ ที่นับเป็นจุดเริ่มต้นของการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ยังคง

⁵¹ “การพระเมรุ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ แลพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าลาวาดรวงศ์,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 11 ร.ศ. 113, 475.

ความเป็นแบบสถาปัตยกรรมไทยเชิงจารีต ผนวกกับการบ่มเพาะความคิดอ่านจากการทำงาน ออกแบบของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ 10 ปี และช่วงเวลานี้ได้ผลิตผลงานออกแบบได้แก่ ตึกถาวรวัตถุ วัดเบญจมบพิตร พระที่นั่งราชฤดี พระเสวคนชุกฎีที่เสวย จนปรากฏเป็นผลงานการออกแบบพระเมรุของพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากรมขุนสุพรรณภาควดีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์

ความน่าสนใจในเชิงรูปแบบพระเมรุในช่วงเวลาที่มีความเกี่ยวเนื่องที่ควรจะกล่าวถึงคือ เมรุปูนวัดสระเกศที่มีประวัติการสร้างตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 3 โดยสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติเมื่อครั้งยังเป็นพระยาศรีพิพัฒน์เป็นนายงาน⁵² ทั้งนี้ภาพถ่ายเมรุปูนวัดสระเกศนั้นปรากฏรูปแบบถึง 2 รูปแบบ โดยรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจที่เห็นได้จากภาพถ่ายมุมสูงจากภูเขาทอง คือเมรุปูนที่มีคดโค้งประกอบ และยังปรากฏเมรุเครื่องไม้ที่ปลูกขึ้นเป็นการเฉพาะต่อออกไป ซึ่งภาพถ่ายดังกล่าวระบุปีที่ถ่ายภาพคือ พ.ศ.2430 อันเป็นปีก่อนงานพระเมรุพระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ด้วยซ้ำ และจากรูปแบบที่เป็นมณฑปผังรูปสี่เหลี่ยม หลังคาลาด 3 ตับ ยกคอสองสูงเพื่อรับยอดมณฑปผังรูปสี่เหลี่ยม 5 ชั้นเชิงกลอน นี้เองอาจจะเป็นแรงบันดาลใจให้กับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์อีกทางหนึ่ง เนื่องด้วยเป็นรูปแบบและแผนผังเดิมที่ใช้ในงานพระเมรุและมีความเหมาะสมกับการใช้งานสำหรับตั้งพระจิตกาธาน การเลี้ยงเพลิงและการระบายความร้อนและควัน

ทั้งนี้ในการศึกษาแบบพระเมรุพระเจ้าลูกเธอฯ กรมขุนสุพรรณภาควดี ในแง่การกำหนดขนาดได้อ้างถึงแบบพระเมรุงานหนึ่งระบุว่าเป็งานที่วัดราชาธิวาสแต่ไม่สามารถระบุว่าเป็นงานเจ้านายพระองค์ใดและเมื่อใด โดยรูปแบบนั้นเป็งานพระเมรุสามหลังเรียงต่อกันโดยมีมุขกระสันยาวเชื่อมถึงกัน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากแบบพระเมรุองค์รองแล้วพบว่ามึรูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเหมือนกับงานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอฯ กรมขุนสุพรรณภาควดี ไม่มีผิด (ต่างกันในแง่ลักษณะองค์ประกอบและความรู้สึกของเส้นแบบ) แต่กระนั้นหากจะกล่าวว่าเป็นต้นแบบให้กับออกแบบของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ 10 ปีจะผิดลักษณะวิสัยของพระองค์ในแง่ของความเป็นนายช่างผู้สร้างสรรค์อย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยจึงเชื่อว่าเป็นงานที่เกิดขึ้นภายหลังอย่างแน่แท้ แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดขนาดโดยอ้างจากงานครั้งนี้บ่งเป็นวัตถุประสงค์ของผู้วิจัยเนื่องด้วยมีมาตราส่วนบรรทัด (Bar Scale) กำกับ จึงนำไปใช้กำหนดขนาดลายเส้นแบบรูปด้านงานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอฯ กรมขุนสุพรรณภาควดี ทั้งนี้เมื่อทำการตรวจสอบขนาดแล้วสามารถกำหนดความกว้างข้อจั่วมุขได้ที่ 3 เมตร ซึ่งเป็นความกว้างเดียวกับข้อมุขซ้อนบนในงานสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นแบบในการกำหนดแม่แบบการวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้อีกด้วย

ทั้งนี้แบบพระเมรุที่มีลักษณะผังเป็นมณฑปยอดยกคอสองสูงเทินรับยอดอีกชุดหนึ่งประกอบมุขนั้นได้รับความนิยมต่อเนื่องในพระเมรุเจ้านายที่บรรดาศักดิ์ไม่ถึงงานพระเมรุท้องสนามหลวงมาโดยลำดับ ได้แก่ งานพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอรุณศรีรัชสมโภช ณ สวนมิสกวัน พ.ศ.2453 งานพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์ และ สมเด็จพระ

⁵² สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ 10 ปี, ตำนานสุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส กับตำนานมโหรี, 5.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี ณ วัดบวรสถานสุทธาวาส พ.ศ.2455 งานพระเมรุจอมพล พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนรไชยศรีสุรเดช ณ วัดเบญจมบพิตร พ.ศ. 2459 เป็นต้น

2.1.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์

ส่วนเรือนจั่ว

ส่วนของจั่วมุข (กว้างxสูง) $4 \times 2\frac{6}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.69 เรือนสูง 1.31 ส่วน ฐานสูง

0.125 ส่วน

ส่วนของจั่วประดับยอด (กว้างxสูง) $3\frac{2}{8} \times 1\frac{7}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.58

ส่วนของจั่ววิมาน (กว้างxสูง) $2\frac{1}{8} \times 1\frac{5}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.76

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า จั่วมุขมีขนาดใหญ่และสัดส่วนความสูงที่มากกว่าจั่วประดับยอด และจั่ววิมานมีสัดส่วนความสูงที่มากกว่าทั้งสองจั่วเพื่อให้อรับกับทรงวิมาน ทั้งนี้ปีกนกจั่วมุขมีขนาด ส่วน กว้างxสูง ที่ $1\frac{2}{8} \times 1\frac{2}{8}$ ส่วนปีกนกจั่วประดับยอดมีขนาดส่วนกว้างxสูง ที่ $1\frac{1}{8} \times 1\frac{2}{8}$ ซึ่งจะเห็นว่าใช้ ส่วนความสูงเท่ากันแต่จั่วมุขจะกว้างกว่าเล็กน้อย

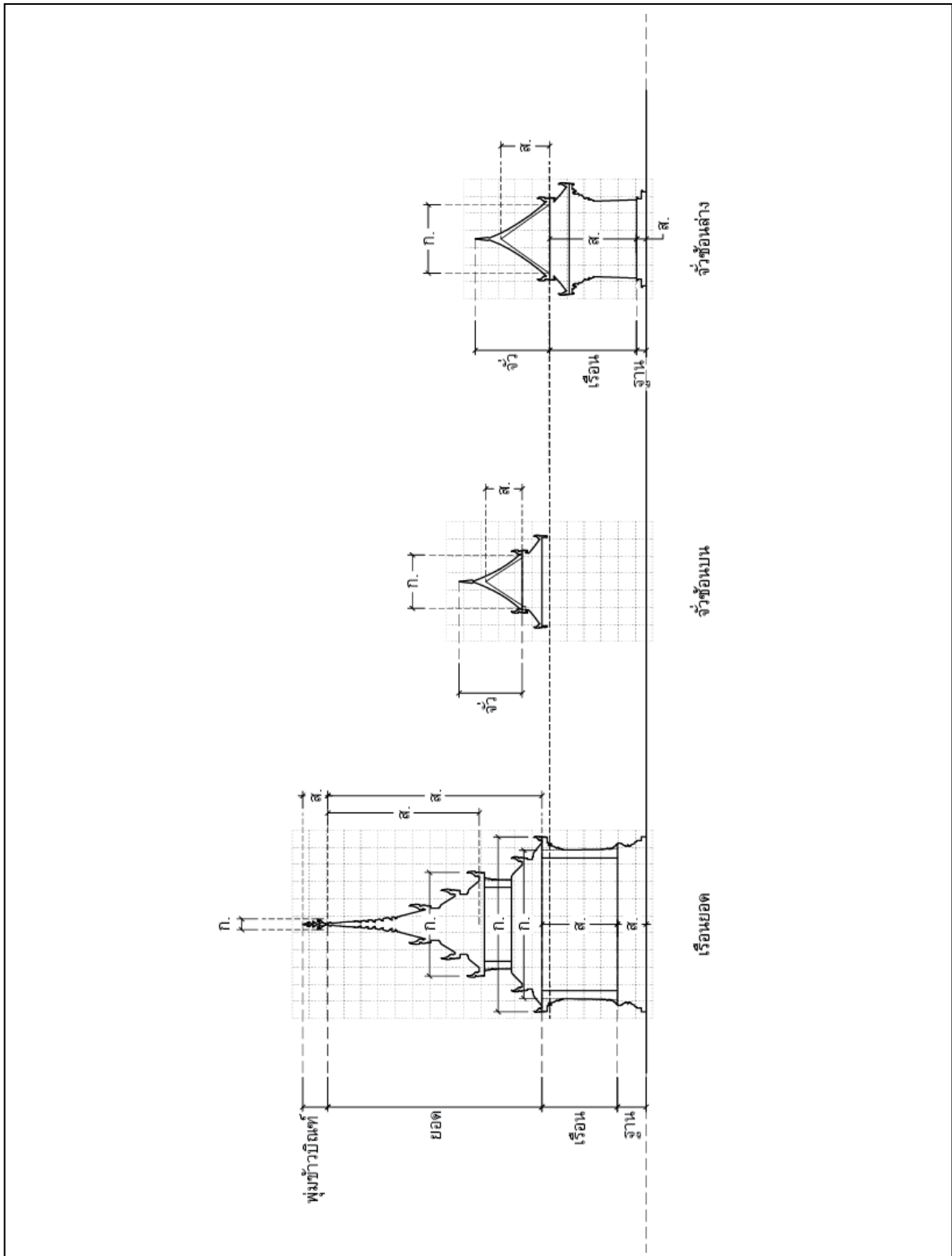
ส่วนเรือนยอด

ส่วนของยอดรวม (กว้างxสูง) $10\frac{4}{8} \times 13\frac{1}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.25 ส่วนเรือน (กว้างxสูง) $8\frac{6}{8} \times 4$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.46 ฐานสูง 0.2 ส่วน

ส่วนของยอดเล็ก (กว้างxสูง) $6\frac{2}{8} \times 9\frac{3}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.5 ส่วนเรือนคอสอง (กว้างxสูง) $5\frac{2}{8} \times 1\frac{5}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.31

ส่วนพุ่มข้าวบิณฑ์ (กว้างxสูง) $\frac{5}{8} \times 1\frac{5}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:2.6

จากตัวเลขจะเห็นว่าสัดส่วนของยอดรวมจะน้อยกว่าสัดส่วนของยอดเล็ก เนื่องด้วยลักษณะ ของรูปทรงจอมแหที่โค้งแอ่นและเพรียวแหลม ทำให้ตอนบนของรูปทรงมีสัดส่วนที่สูง

ภาพที่ 248 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด

พระเมรุส่วนเรือนจั่ว			
	จั่ว (กxส)	เรือน (ส)	ฐาน (ส)
เรือนจั่ว	$4 \times 2\frac{6}{8}$	$5\frac{2}{8}$	$\frac{4}{8}$
สัดส่วน	1:0.69	1:1.31	1:0.125
จั่วประดับยอด	$3\frac{2}{8} \times 1\frac{7}{8}$	-	-
สัดส่วน	1:0.58		
จั่ววิมาน	$2\frac{1}{8} \times 1\frac{5}{8}$	-	-
สัดส่วน	1:0.76		

ตารางที่ 33 สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเรือนและฐาน เทียบสัดส่วนที่ความกว้างจั่วเท่ากับ 1 ส่วน

พระเมรุส่วนเรือนยอด						
	ยอดรวม (กxส)	ยอดเล็ก (กxส)	เรือนคองสอง (กxส)	เรือน (กxส)	ฐาน (ส)	ฉัตร (กxส)
เรือนยอด	$10\frac{4}{8} \times 13\frac{1}{8}$	$6\frac{2}{8} \times 9\frac{3}{8}$	$5\frac{2}{8} \times 1\frac{5}{8}$	$8\frac{6}{8} \times 4$	$1\frac{6}{8}$	$\frac{5}{8} \times 1\frac{5}{8}$
สัดส่วน	1:1.25	1:1.5	1:0.31	1:0.46	1:0.2	1:2.6

ตารางที่ 34 สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

2.1.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมเสาและหลังคา

ห้องเสา ของมุขหน้า 2 ห้องเสา มุขข้าง 1 ห้องเสา ด้านหลังไม่มีมุข

การล้อมเสา

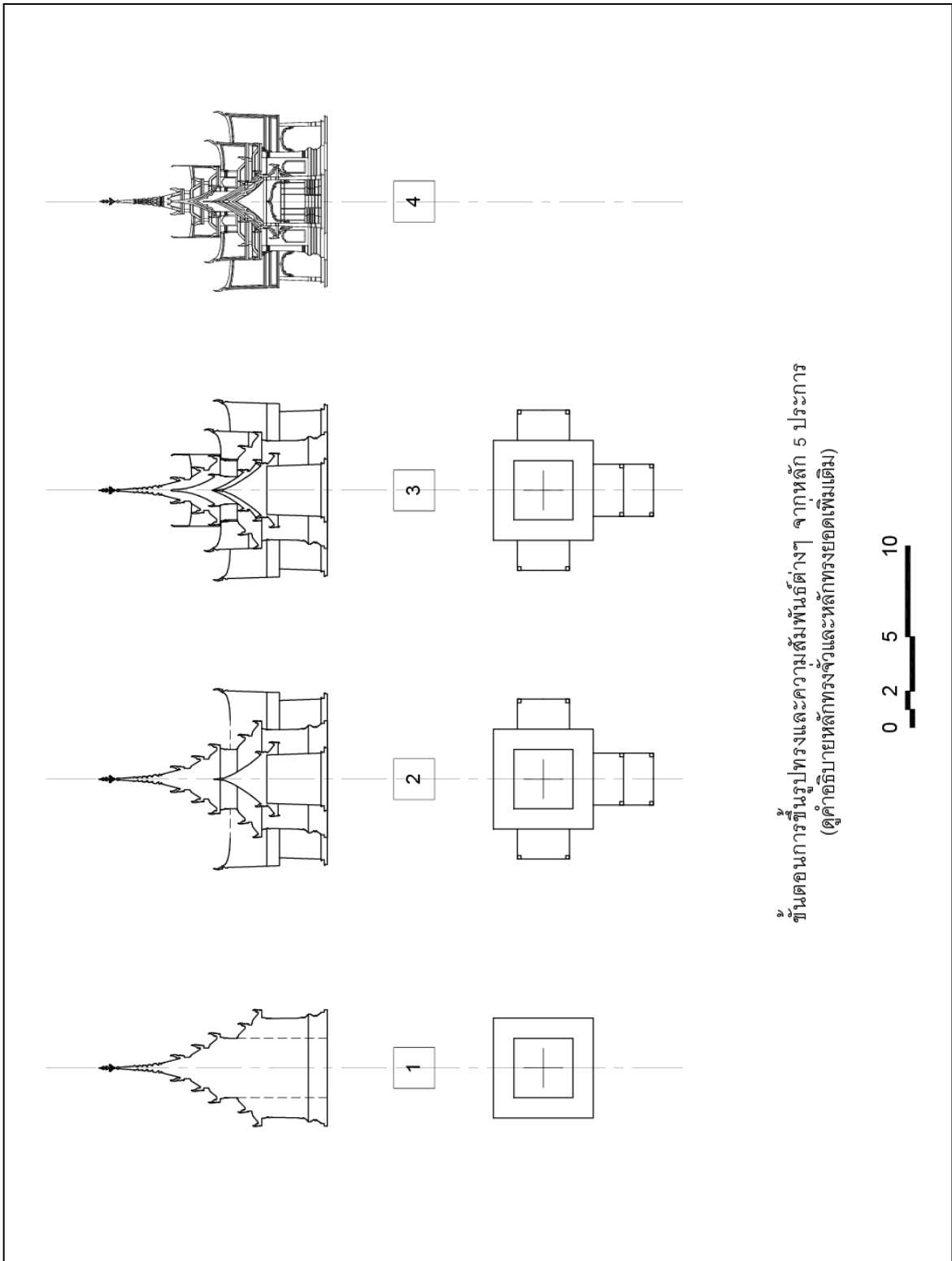
1. เสาเมรุ เสามุขด้านสกัดและด้านข้าง มีองศาล้อมเท่ากัน คือ ริมนอก คือ 88.1 ส่วนริมในตั้งชันกว่า คือ 89.6

2. เสาคองสองชั้นยอด รวมถึงเสารับจั่วประดับยอดและเสารับจั่ววิมาน ตั้งชัน 90

ส่วนหลังคา ภาพรวมดูเป็นหลังคาซ้อน 3 ชั้น แต่แยกได้เป็นหลังคามุขประกอบด้วยจั่วและปีกนกยื่นต่อออกมาจากผนังเรือนยอดโดยส่วนจั่วของหลังคามุขแทบจะเสมอแนวเชิงกลอน มีส่วนปีกนกที่ยื่นเลยลงมา มีส่วนจั่วประดับยอดซ้อนต่อเนื่องขึ้นไปเสมือนหลังคาชั้นซ้อนประกอบด้วยจั่วและปีกนกเช่นเดียวกัน โดยตั้งเชิงกลอนจั่วเสมอเชิงกลอนที่ 2 ของยอด และส่วนเชิงกลอนปีกนกตั้งเสมอเชิงกลอนชั้นที่ 1 ของยอด ส่วนตอนบน คือจั่ววิมานที่ตั้งกระเปาะเสายื่นออกมารับจั่วโดยเชิงกลอนจั่วเสมอกับกับเชิงกลอนชั้นที่ 3 ของยอด หรืออีกนัยหนึ่ง คือเชิงกลอนชั้นที่ 1 ของยอดเล็ก

2.1.3 หลักฐานขาลา

ไม่ปรากฏฐานขาลา

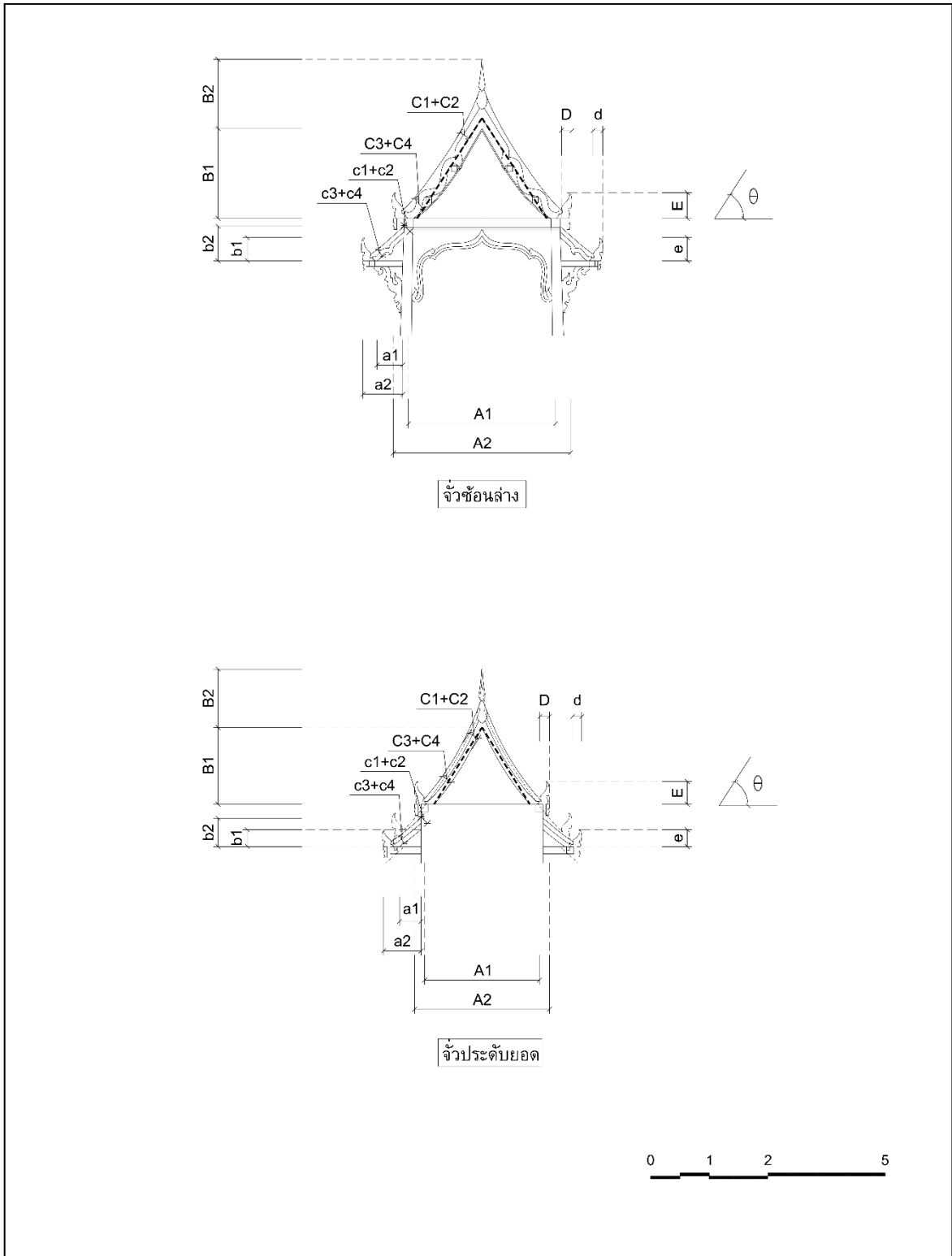
ขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ
(ดูคำอธิบายหลักทรงจั่วและหลักทรงยอดเพิ่มเติม)

ภาพที่ 249 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ

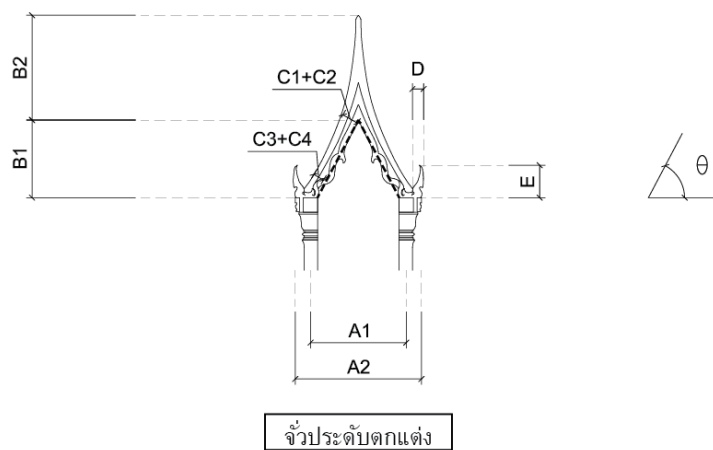
2.1.4 หลักทรงจั่ว

จั่วมุขอาคารและจั่วประดับยอด โดยภาพรวมมีเส้นทรงโค้งแอ่นจากจั่วต่อเนื่องไปยังปีกนก โดยเส้นตัวล้าของและเส้นทรงหลังใบระกามีแนวโน้มที่คู้ขนานกันขึ้นไป ส่วนจั่ววิมานมีลักษณะของเส้นทรงที่บดแอ่นมากกว่า โดยเส้นทรงตัวล้าของและเส้นทรงหลังครีบลึงห่อ 2 ชั้นเป็นแนวคู้ขนานส่งขึ้นไปเช่นกัน ในส่วนเครื่องล้าของนั้นจะเห็นว่าแนวโน้มที่ขนาดตัวล้าของและขนาดใบระกาใกล้เคียงกัน โดยเครื่องล้าของจั่วมุขจะมีขนาดใหญ่กว่าเมื่อเทียบกับจั่วประดับยอดและจั่ววิมานซึ่งมีขนาดใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เครื่องล้าของจั่วจะมีขนาดใหญ่กว่าเครื่องล้าของปีกนก

ภาพที่ 250 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ แผ่นที่ 1

ภาพที่ 251 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ แผ่นที่ 2

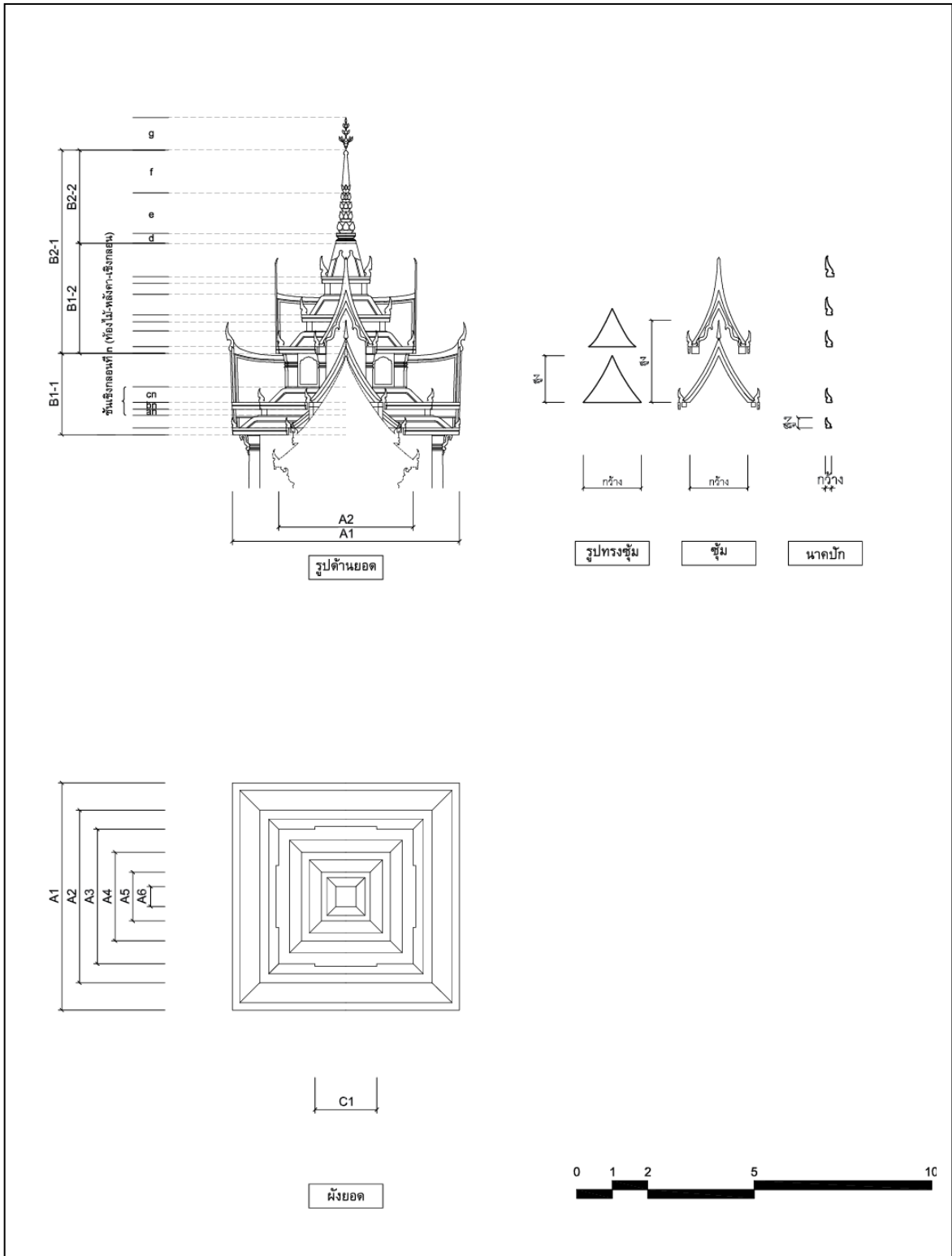

องค์ประกอบ	จั่ว		องศา จั่ว θ	ตัวลายอง+ใบระกา		ทางหงส์		
	A1	B1+B2		C1+C2 ผลรวม	C3+C4 ผลรวม	D	E	
	A2	ผลรวม						
จั่วชั้นล่าง	3	2.08+1.215	58	0.12+0.075	0.115+0.115	0.195	0.545	
	3.6	3.295		0.23	0.195			
จั่วประดับ ยอด	2.33	1.435+1.375	56.7	0.1+0.1	0.1+0.1	0.19	0.505	
	2.77	2.81		0.2	0.2			
จั่ววิมาน	1.605	1.255+1.84	58.8	0.09+0.11	0.08+0.08	0.2	0.54	
	2.26	3.095		0.16	0.2			
องค์ประกอบ	ปีกนก		องศา	ตัวลายอง+ใบระกา		ทางหงส์		
	a1	b1		-	c1+c2	c3+c4	d	e
	a2	b2			ผลรวม	ผลรวม		
ปีกนกจั่ว	0.54	0.46	-	0.1+0.085	0.09+0.09	0.185	0.5	
	0.845	0.62		0.185	0.18			
ปีกนกจั่ว ประดับยอด	0.45	0.35	-	0.09+0.1	-	0.205	0.41	
	0.8	0.605		0.19	-			

ตารางที่ 35 ระยะจั่วและเครื่องลายอง

2.1.5 หลักทรงยอด

แบ่งยอดออกเป็น 2 จังหวะ คล้ายยอดเกี้ยว โดยชุดล่างประกอบด้วยชั้นเชิงกลอน 2 ชั้น ชุดบนประกอบด้วยชั้นเชิงกลอน 3 ชั้น ทั้งนี้รูปทรงที่คุมทรงยอดรวมนั้นไม่ค่อยชัดเจนนัก แต่รับรู้ได้ถึง ความพยายามให้มีลักษณะที่ส่งต่อเนื่องกันขึ้นไปในทรงเดียวกัน ทั้งนี้ชุดล่างจะมีเส้นทรงคุม 1 จังหวะ ซึ่งองศาน้อยกว่าเส้นทรงที่คุมชุดบน ทั้งนี้ระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนเป็นแบบส่งระยะโดยมีเรือนคอสองคั่นจังหวะ โดยเมื่อแยกย่อยองค์ประกอบเป็นส่วนท้องไม้ก็ตาม หรือหลังคาก็ตาม มีลักษณะของการส่งระยะขึ้นไปเช่นเดียวกัน รวมถึงลักษณะของนาคปักตักแต่งมุมเชิงกลอนก็มีขนาดเล็กจากชั้นเชิงกลอนด้านล่าง และค่อยๆ ผอมสูงขึ้นไปยังเชิงกลอนด้านบน ทั้งนี้ผังยอดเป็นรูปสี่เหลี่ยมต่อเนื่องขึ้นมาจากผังอาคาร จึงไม่ปรากฏเส้นรัศมีแต่อย่างใด

ภาพที่ 252 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	A1: (B1-1)+(B2-1)	-	การส่งระยะระหว่าง ชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	-	หมายเหตุ
ยอดรวม	7.78: 2.87+7.03	-	0.88-1.9-1.1-1.35- 1.14
	7.78: 9.9	-	เฉพาะระยะบนสุด รวม d วัดได้ 1.47
องค์ประกอบ	A2: (B1-2)+(B2-2)	A2: ((B1-2)+d) + ((B2-2)-d)	การส่งระยะระหว่าง ชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ยอดเล็ก	4.69: 3.82+3.21	4.69x4.15+2.88	1.1-1.35-1.14
	4.69: 7.03	4.69: 7.03	เฉพาะระยะบนสุด รวม d วัดได้ 1.47

ตารางที่ 36 ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.22	0.41
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.25	0.22	0.53
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	1.14	0.23	0.55
ชั้นเชิงกลอนที่ 4	0.31	0.24	0.73
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	0.35	0.27	1.14

ตารางที่ 37 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง

องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน	
ชั้นที่ 1	A1	7.78
ชั้นที่ 2	A2	6.9
ชั้นที่ 3	A3	4.69
ชั้นที่ 4	A4	3.09
ชั้นที่ 5	A5	1.755

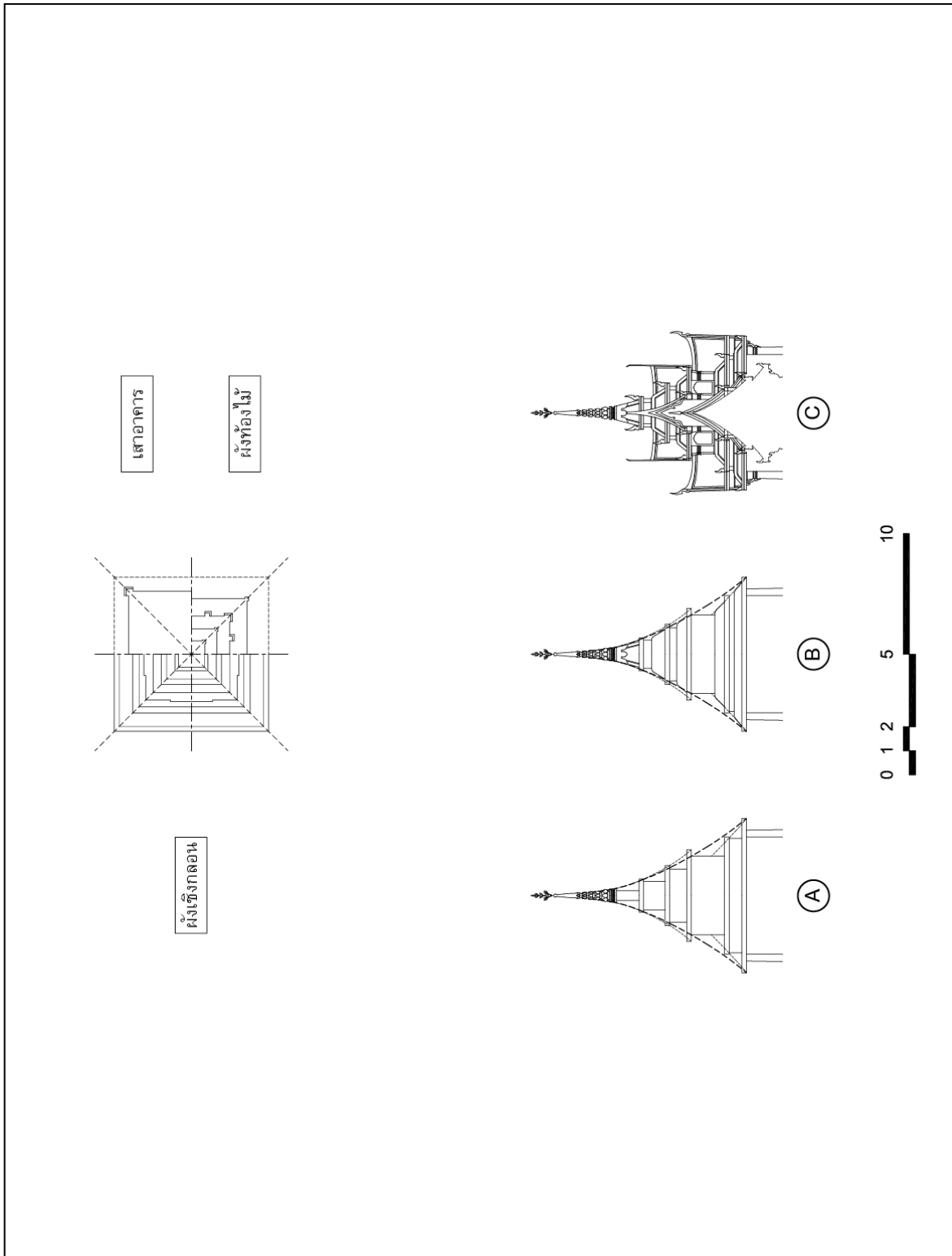
ตารางที่ 38 ระยะเชิงกลอนในแนวราบ

องค์ประกอบ	กว้าง	สูง
บัลลังก์	d	0.33
ชั้นบัว 1	e1	1.48
ชั้นบัว 2	e2	
ชั้นบัว 3	e3	
ชั้นบัว 4	e4	

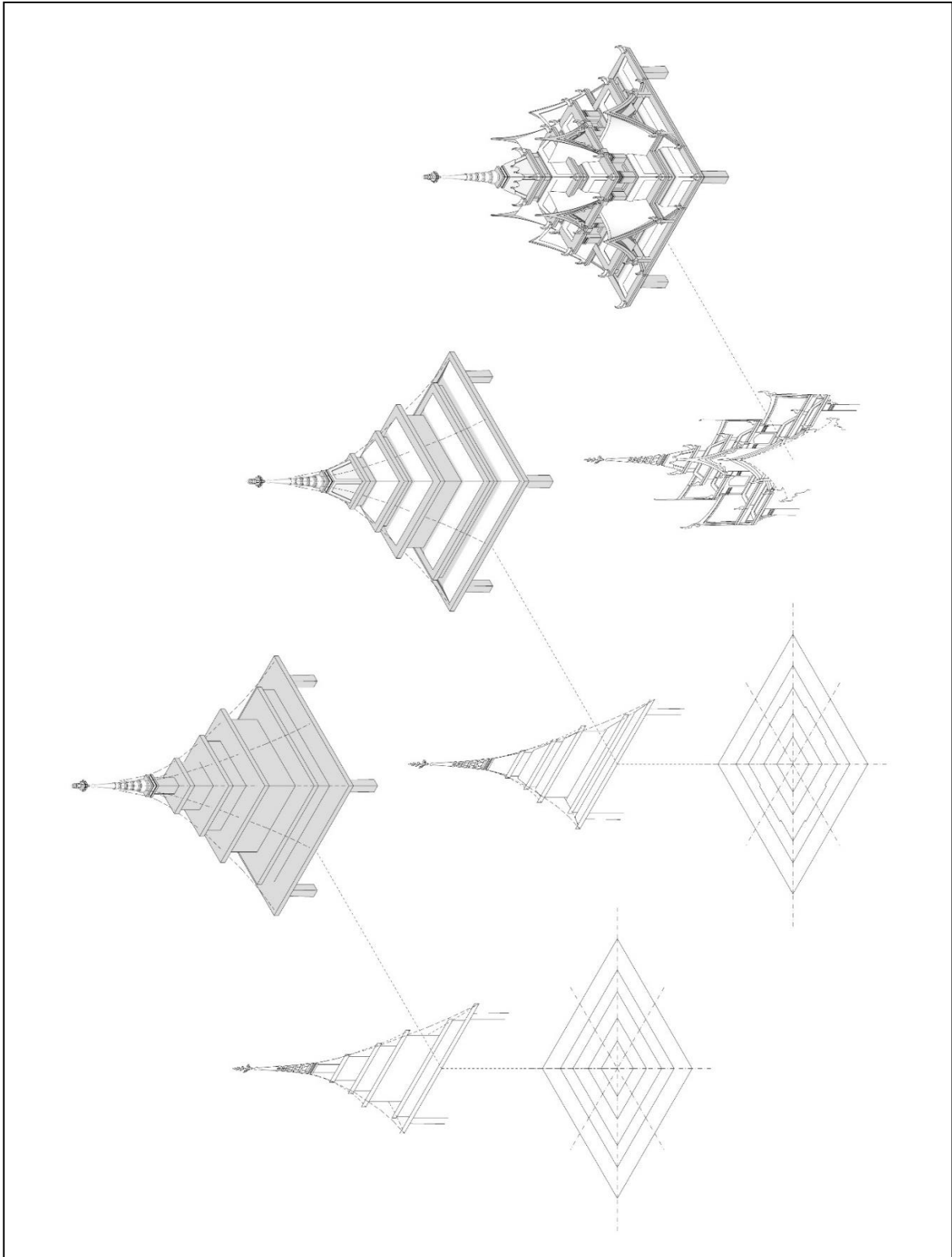
ป्ली	f	0.295	1.4
ฉัตร	g	0.505	1.3

ตารางที่ 39 ระยะองค์ประกอบส่วนยอด

ภาพที่ 253 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในแผนผังสี่เหลี่ยม A เส้นทรงจอมแหตั้งต้นและเส้นทรงรอง B ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและการแบ่งองค์ประกอบชั้นเชิงกลอน (ท้องไม้-หลังคา-เชิงกลอน) C ยอดสมบูรณ์

ภาพที่ 254 แผนภาพสามมิติแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่รูปทรงยอดสมบูรณ

สูงกรบักกับการใส่ซุ้มบรรพ์แฉลงขนาดใหญ่ที่เป็นลักษณะเฉพาะของการตกแต่งซุ้มหน้าต่างของปราสาทพม่านี้เอง ที่นับได้ว่าเป็นการล้ออย่างพม่าในท่วงทีของปราสาทไทยในแบบอย่างพระเมรุมาศเมื่อครั้งยังมีการจัดงานพระเมรุใหญ่

ส่วนหมที่เป็นยอดพรหมพักตร์นั้น ในเอกสารที่สมัยอยุธยาที่ระบุถึงพระเมรุแบบแผนเก่า⁶⁰ และสืบเนื่องมาซึ่งงานพระเมรุมาศให้กับพระบรมศพพระปฐมบรมราชชนก⁶¹ ได้มีการใช้ส่วนยอดของพระเมรุเป็นพรหมพักตร์มาก่อนแล้ว (ไม่ปรากฏหลักฐานภาพถ่ายเก่าหรือลายเส้นใดๆ) จึงถือได้ว่าเป็นเพียงความทรงจำจากเอกสาร และภาพจำจากองค์ประกอบซุ้มประตูที่ทำเป็นพรหมพักตร์ยอดปราสาท เช่น ซุ้มประตูกันเขตพระราชฐานระหว่างชั้นนอกและชั้นกลางข้างพระที่นั่งจักรี⁶² ที่มีการนำพรหมพักตร์ขนาดเล็ก (เป็นไปตามสัดส่วนและรูปทรงยอดปราสาทของซุ้มประตู) ไปประดับอยู่บริเวณหมเทินรับยอดปราสาท หรือองค์ประกอบส่วนยอดประตูพรหมในพระราชวังกรุงศรีอยุธยา⁶³ รวมถึงการประดับยอดพรหมพักตร์บนยอดปราสาทของไทยก็มีให้เห็นในงานสถาปัตยกรรมขนาดเล็กอยู่บ้าง เช่น ปราสาทยอดพรหมพักตร์ วังหน้า ซึ่งจัดแสดงอยู่ที่พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ และซุ้มประตูยอดมงกุฎบริเวณทางเข้าหมู่พระมหามณเฑียร หรือพรหมพักตร์บนเครื่องสูงต่างๆ ก็มีการนำไปใช้กับองค์ประกอบส่วนยอดเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของพรหมพักตร์บนส่วนยอดต่างๆ ดังที่ได้กล่าวไปนั้นไม่มีชิ้นใดที่พระพักตร์ของพรหมพักตร์จะโดดเด่นออกมาจากยอดอาคาร ดังนั้นหากจะกล่าวถึงว่าพรหมพักตร์ คือเขมรนั้นคงจะไม่ผิดนัก เนื่องด้วยงานสถาปัตยกรรมเขมรต่อจากศิลปะแบบนครวัดที่เมืองนครธม ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 18 เช่น ปราสาทบายน หรือซุ้มประตูเมือง? ทำเป็นปราสาทยอดพรหมพักตร์ที่มีความซับซ้อนและเน้นส่วนหน้าพรหมที่ดูแล้วมีขนาดใหญ่ตามสัดส่วนและรูปทรงงาช้างนิยมเอก(ตามที่สมเด็จพระเจ้า ทรงเรียก)⁶⁴ คล้ายกับว่าเกือบเต็มส่วนยอด

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือรูปทรงที่แฝงอยู่ในทรงยอดพระเมรุมาศ กล่าวคือ หากพิจารณาที่ยอดพระเมรุมาศแล้วแม้ว่าจะอยู่ภายใต้รูปทรงจอมแหต่อรูปทรงพรหมพักตร์ที่เป็นรูปทรงเดียวกันก็ตาม แต่ด้วยขนาดของยอดองค์ประธานที่มีขนาดใหญ่ ส่วนยอดรองที่มีขนาดเล็กกว่า จึงอยู่ในสมมติฐานที่ว่ายอดใหญ่ควรมีสัดส่วนของรูปทรงความกว้างต่อความสูงที่มากกว่า แต่เมื่อตรวจสอบจากแบบสถาปัตยกรรมแล้วกลับเป็นอาคารรองที่มีสัดส่วนความกว้างต่อความสูงที่มากกว่า แทน และนั่นหมายความว่ามียอดที่สูงชะลูดกว่านั่นเอง แต่อย่างไรก็ตามความต่างที่เกิดขึ้นเมื่อพิจารณาจากภาพรวมแล้วอาจดูไม่ต่างเนื่องด้วยขนาดของยอดประธานยังมีขนาดที่ขมอยู่ แต่ยอดเล็กเอง (ที่เป็นผลมาจากการกำหนดขนาดอาคารและรูปแบบการขึ้นยอด) ที่มีขนาดโดยรวมดูใหญ่ขึ้น

⁶⁰ วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณารักษ์, *พรรณานาถนิสถานพระนครศรีอยุธยา เอกสารจากหอหลวง (ฉบับสมบูรณ์)* (กรุงเทพฯ : อุษาคเนย์, 2511), 126-127.

⁶¹ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, *พระเมรุมาศสมัยรัตนโกสินทร์* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 353-360). อ้างจาก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุนทร, *เรื่องโคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง และคำหนักแพ* (พระนคร : โรงพิมพ์ ขวณพิมพ์ 2512).

⁶² ดูรายละเอียดใน พินัย สิริเกียรติกุล, พิธีพัฒนาสำราญ และบุญยกร วชิระเสียรชัย, *ลัทธิประเพณีพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และซุ้มประตูในพระบรมมหาราชวัง พ.ศ.2469-2479* (กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2561), 78-85.

⁶³ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *สารานุกรมเด็ก เล่ม 21* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2515), 62.

⁶⁴ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *สารานุกรมเด็ก เล่ม 6* (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), 6.

ภายใต้องค์ประกอบชั้นเชิงกลอนที่น้อยลงเคียงยอดประธาน จึงนับว่าเป็นหลักวิชาสำคัญที่สอดแทรก อยู่ภายในงานชิ้นนี้

ทั้งนี้ลักษณะดังกล่าวปรากฏที่ยอดพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท⁶⁵ ซึ่งสมเด็จฯ กล่าวถึงรวมใน ชุดความคิดที่มีผลต่อการออกแบบพระเมรุมาศในครั้งนี้ด้วย แต่เป็นที่ทราบกันว่ายอดเดิมนั้นได้ถูก ซ่อมแปลงโดยสมเด็จฯ เช่นกัน แต่เกิดขึ้นหลังงานพระเมรุมาศแล้ว ดังนั้นอาจมีความเป็นไปได้คือ การให้ลักษณะรูปทรงยอดที่ยอดเล็กในสัดส่วนรูปทรงความกว้างต่อความสูงที่มากกว่ายอดกลางนั้นมี มาแต่ยอดเดิมเมื่อแรกสร้าง โดยช่างผู้ออกแบบ คือพระยาราชสงคราม ดังมีจดหมายเหตุบันทึกไว้ว่า “พระยาราชสงครามถวายตัวอย่างพระที่นั่งเป็นยอดปราสาทตกลงกัน”⁶⁶ หากเป็นเช่นนั้นแล้ววิธีการ ดังกล่าวย่อมมีมาก่อน หรือแท้จริงแล้วลักษณะดังกล่าวไม่ได้เกี่ยวกับพระที่นั่งจักรีในเชิงช่างเป็นเพียง การเปรียบเทียบเฉพาะจำนวนยอดต่อการออกแบบพระเมรุมาศ แต่ลักษณะการกำหนดรูปทรงนั้น สมเด็จฯ เป็นผู้รังสรรค์วิธีการนี้ขึ้น และภายหลังจากที่ใช้กับงานพระเมรุมาศครั้งนี้แล้วจึงนำไปใช้ในการ กำหนดรูปทรงยอดพระที่นั่งจักรีในคราวซ่อมแปลงอีกครั้งหนึ่งก็เป็นได้

นอกจากนี้การใช้งานที่เลือกให้ตึกถาวรวัตถุมาเป็นพระที่นั่งทรงธรรม ก็เป็นจุดเริ่มต้นของ การกำหนดตำแหน่งพระที่นั่งทรงธรรมที่ต่อมาสร้างเป็นอาคารชั่วคราวในท้องสนามหลวง ซึ่งส่งผล โดยตรงต่อการวางตำแหน่งอาคารในผังบริเวณที่เปลี่ยนแปลงไป

2.2.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์

ส่วนเรือนจั่ว

ส่วนจั่วประธาน (กว้างxสูง) 4×3 คิดเป็นสัดส่วน 1:0.75 เรือนสูง 1.72 ส่วน ฐานสูง 0.5 ส่วน ฐานชลาสูง 0.34 ส่วน

ส่วนจั่วรอง (กว้างxสูง) $3\frac{3}{8} \times 2\frac{4}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.74 เรือนสูง 1.89 ฐานสูง 0.52 ส่วน ฐานชลาสูง 0.41 ส่วน

ส่วนปีกนกจั่วประธาน และจั่วรอง ยื่นออกมาจากแนวเสาคิดเป็น $1\frac{1}{8}$ เท่ากัน แต่ความสูงปีกนกจั่วประธาน คือ $1\frac{1}{8}$ ซึ่งสูงกว่าปีกนกจั่วรอง คือ 1 เล็กน้อย

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าจั่วประธานที่มีขนาดใหญ่กว่าจั่วรอง แต่ใช้สัดส่วนที่ใกล้เคียงกันมาก แต่ส่วนเรือนของจั่วรองกลับสูงกว่า ทั้งนี้ส่วนฐานแม้ว่าจะใช้สัดส่วนใกล้เคียงกัน หรือฐานชลาที่ใช้สัดส่วนคู่ต่างกัน แต่ในแบบจริงนั้นไม่ว่าจะเป็นจั่วประธานหรือจั่วรองล้วนใช้ส่วนฐานชลาเดียวกัน หรือการที่ส่วนความสูงของฐานอาคารที่เท่ากัน แต่ในความเป็นจริงจะทำการลดหลั่นความสูง ฐานตามจังหวะการลดหลั่นมวลของอาคารตามฐานอาคารว่าเป็นอาคารประธาน อาคารรอง หรือ อาคารประกอบ และต้องคำนึงถึงระดับพื้นการใช้งานเป็นสำคัญ ส่วนของฐานจึงเป็นการนำเสนอ ข้อมูลเพื่อดูความสัมพันธ์ภายในเรือนจั่วต่างๆ

⁶⁵ ตรวจสอบรูปด้านด้วยเทคนิค photogrametry

⁶⁶ ส.พลายน้อย, เล่าเรื่องเมืองบางกอกฉบับสมบูรณ์ (กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, 2555. พิมพ์ครั้งที่ 7), 100.

ส่วนเรือนยอด

ส่วนยอดประธาน (กว้าง×สูง) $8\frac{6}{8} \times 14\frac{6}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.69 เรือน (กว้าง×สูง) $7\frac{2}{8} \times 9\frac{2}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.28 ฐานสูง 0.36 ส่วน ฐานชลาสูง 0.19 ส่วน

ส่วนยอดรอง (กว้าง×สูง) $4\frac{6}{8} \times 9\frac{6}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:2.05 เรือน (กว้าง×สูง) $4 \times 6\frac{3}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.59 ฐานสูง 0.44 ส่วน ฐานชลาสูง 0.34 ส่วน

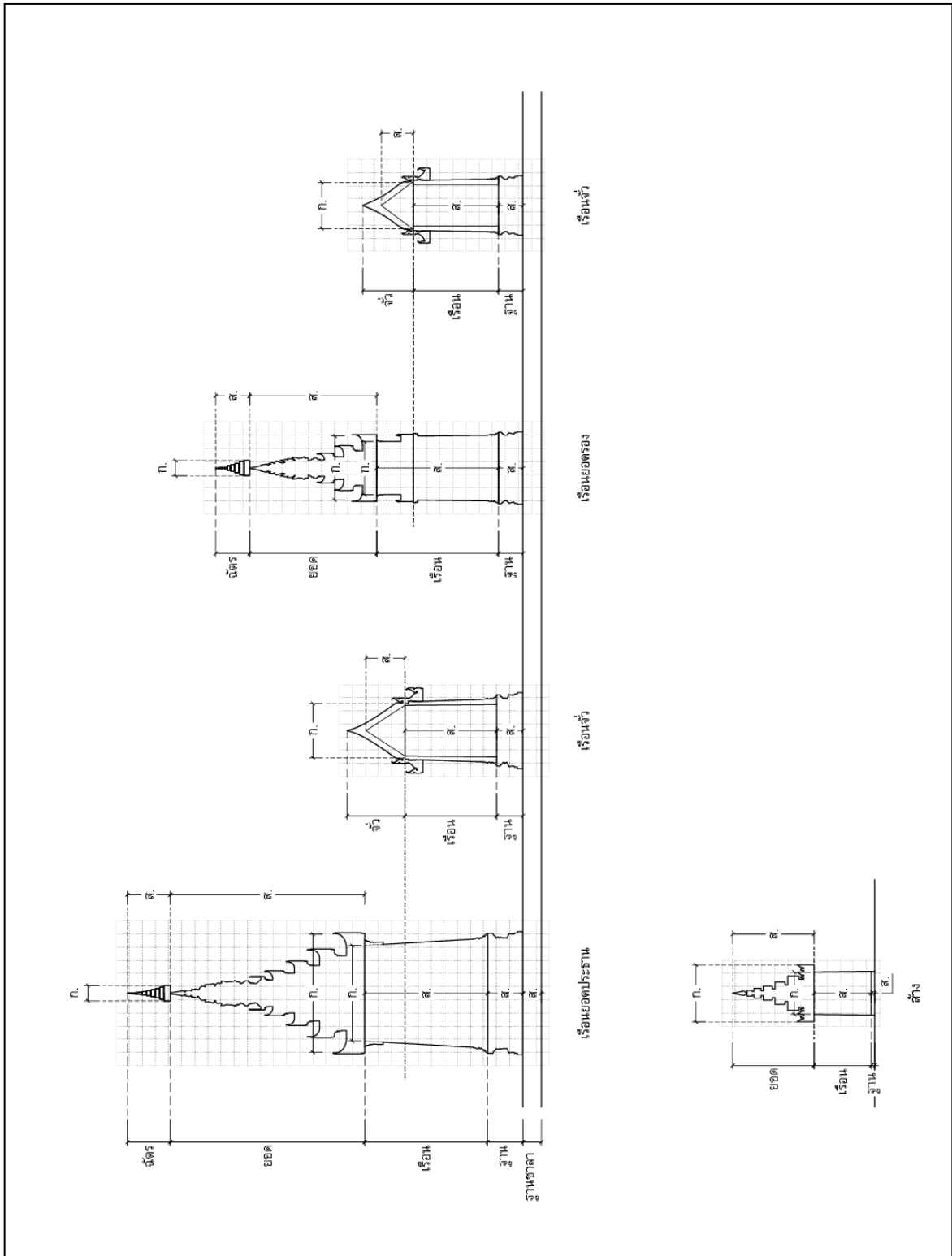
ส่วนยอดข้าง (กว้าง×สูง) $4\frac{2}{8} \times 5\frac{6}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.35 เรือน (กว้าง×สูง) $3\frac{2}{8} \times 4\frac{2}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.31 ฐานสูง 0.08 ส่วน

ส่วนยอดฉัตรประธาน (กว้าง×สูง) $1\frac{1}{8} \times 2\frac{6}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:2.44

ส่วนยอดฉัตรรอง (กว้าง×สูง) $1 \times 2\frac{1}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:2.125

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สัดส่วนยอดประธานมีสัดส่วนความสูงน้อยกว่ายอดรอง ซึ่งสอดคล้องกับสัดส่วนเรือนด้วยที่เรือนประธานมีสัดส่วนความสูงน้อยกว่า และยังมีลักษณะเดียวกันกับสัดส่วนเรือนของเรือนจั่วอีกด้วย จะยกเว้นแต่ส่วนฉัตรที่สัดส่วนความสูงของยอดประธานนั้นสูงกว่า เนื่องด้วยเป็นฉัตร 7 ชั้น ส่วนยอดรองเป็นฉัตร 5 ชั้น ส่วนสัดส่วนยอดข้างนั้นจะมีสัดส่วนความสูงน้อยที่สุด เนื่องด้วยเป็นอาคารประกอบและมีขนาดเล็กกว่า

นอกจากนี้ข้อมูลส่วนระยะห่างระหว่างปลายจั่วอาคารประธาน-ท้องเชิงกลอนชั้นที่ 1 และส่วนระยะห่างระหว่างปลายจั่วอาคารรอง-ท้องเชิงกลอนชั้นที่ 1 นั้นอยู่ระดับเดียวกัน ทั้งนี้หากเปรียบเทียบกับงานพระเมรุหลังอื่นๆ ถัดจากนี้ จะเห็นว่ามีการณ์ระยะห่างพอสมควร (ประมาณ 1 ส่วน) แต่สำหรับงานในครั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่ต้องการให้เกิดความเหลื่อมของระดับหลังคาจั่วอาคารประธานกับหลังคาจั่วอาคารรอง หรือหากถระยะลงมา ก็จะส่งผลต่อความสูงเรือนที่น้อยลง หรือหากเพิ่มความสูงเรือนก็อาจต้องเพิ่มความสูงฐาน ซึ่งจะมีผลต่อระดับการใช้งานต่อไป

ภาพที่ 255 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด

พระเมรุส่วนเรือนจั่ว				
	จั่ว (กxส)	เรือน (ส)	ฐาน (ส)	ฐานขาลา
เรือนจั่วประธาน	4×3	$6\frac{7}{8}$	2	$1\frac{3}{8}$
สัดส่วน	1:0.75	1:1.72	1:0.5	1:0.34
เรือนจั่วรอง	$3\frac{3}{8} \times 2\frac{4}{8}$	$6\frac{3}{8}$	$1\frac{6}{8}$	$1\frac{3}{8}$
สัดส่วน	1:0.74	1:1.89	1:0.52	1:0.41

ตารางที่ 40 สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

พระเมรุส่วนเรือนยอด					
	ยอด (กxส)	เรือน (กxส)	ฐาน (ส)	ฐานขาลา (ส)	ฉัตร (กxส)
เรือนยอดประธาน	$8\frac{6}{8} \times 14\frac{6}{8}$	$7\frac{2}{8} \times 9\frac{2}{8}$	$2\frac{5}{8}$	$1\frac{3}{8}$	$1\frac{1}{8} \times 2\frac{6}{8}$
สัดส่วน	1:1.69	1:1.28	1:0.36	1:0.19	1:2.44
เรือนยอดรอง	$4\frac{6}{8} \times 9\frac{6}{8}$	$4 \times 6\frac{3}{8}$	$1\frac{6}{8}$	$1\frac{3}{8}$	$1 \times 2\frac{1}{8}$
สัดส่วน	1:2.05	1:1.59	1:0.44	1:0.34	1:2.125

ตารางที่ 41 สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

ลำสร้าง			
	ยอด (กxส)	เรือน (กxส)	ฐาน (ส)
เรือนยอดประธาน	$4\frac{2}{8} \times 5\frac{6}{8}$	$3\frac{2}{8} \times 4\frac{2}{8}$	$\frac{2}{8}$
สัดส่วน	1:1.35	1:1.31	1:0.08

ตารางที่ 42 สัดส่วนเรือนยอดลำสร้าง โดยยอดเทียบสัดส่วนจากความกว้างของหลังคาปะรำ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

2.2.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมสอปเสาและหลังคา

ระบบห้องเสา

จากแผนผังอาคารประธานย่อมุมไม้สิบสองมีขนาดใหญ่กว่าอาคารรองผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส อาคารประธานมีมุขยื่น 4 ทิศ จำนวน 1 ห้องเสา อาคารรองมีมุขยื่น 4 ทิศ โดย 3 ทิศที่อยู่ถัดออก จากอาคารประธาน ยื่นออก 1 ห้องเสา ส่วนมุขที่หันหน้าเข้าหาอาคารประธานจะทิ้งจันทวยาวทำ หน้าทีเสมี่ยมมุขกระสันเชื่อมต่อกับอาคารประธาน แต่ทั้งนี้จะวางเสาแนบกับผนังโดยมีระยะ 1 ห้อง เสาเท่ากับมุขด้านอื่นๆ แล้วจึงเปิดช่องทางเข้าออกบริเวณผนังระหว่างเสามุขอาคารประธานและเสามุขอาคารรอง

การล้อมสอปของเสา

1. เสาเมรุอาคารประธาน ส่วนย่อมุมไม้สิบสอง ได้แก่ ย่อมุมนอกและย่อมุมกลางใช้องศาเดียวกัน คือ 88 ส่วนย่อมุมในใช้องศาที่ตั้งชันกว่า คือ 88.5 ส่วนองศาหน้าเสาด้านในย่อมุมกลางใช้

องศาเดียวกับย่อมุมใน คือ 88.5 ส่วนหน้าเสาย่อมุมในตั้งชันมากที่สุด คือ 89 หรืออีกนัยหนึ่ง คือ องศาเสาค่อยๆ ตั้งชันขึ้น

2. เสามุขเมรุ ด้านนอกใช้องศาเดียวกับเสามุขย่อมุมนอกและย่อมุมกลาง คือ 88 ด้านในใช้ องศาเดียวกับหน้าเสามุขด้านใน คือ 89

3. เสามุขเมรุด้านข้าง ด้านนอกใช้องศาเดียวกับเสามุขด้านสกัด คือ 88 นั้นหมายถึง เมื่อมอง ที่มุขด้านข้างจะเห็นว่าเสาล้อมเป็นองศาเดียวกับเสามุขที่อยู่ติดกัน ส่วนด้านในเลือกใช้องศาเดียวกับ เสามุขย่อมุมใน คือ 88.5

4. เสอาาคารรอง ด้านนอกใช้องศาเดียวกับเสามุขย่อมุมนอก คือ 88.5 ส่วนด้านในใช้องศา เดียวกับหน้าเสามุขย่อมุมในด้านใน คือ 89 ซึ่งตั้งชันกว่า

5. เสามุขอาคารรอง ด้านนอกและด้านในใช้องศาเดียวกับเสามุขเมรุ คือ 88 และ 89

6. เสามุขด้านข้าง ด้านนอกใช้องศาที่ลึ้มมากกว่าเสาทอดด้าน คือ 87.2 ส่วนด้านในเลือกใช้ องศาที่ตั้งชันกว่า คือ 88.5 ซึ่งเป็นองศาเดียวกับเสามุขอาคารประธานด้านข้าง

หลังคา

ส่วนห้องเสาลังคามุขลดทั้งอาคารประธานและอาคารรองนั้น มีลักษณะที่ค่อนข้างแคบไป กับเรือนยอด ด้วยหวังผลให้มวลของชั้นหลังคาส่งความรู้สึกต้อขึ้นไปยังยอดอาคาร ในลักษณะที่ถ้าย ุรูปทรงจอมแหต่อเนื่องลงมาจากซุ้มบรรพท์แถลง ทั้งนี้มุขอาคารรองที่ทำหน้าที่เสมือนมุขกระสันที่ ทอดตัวยาวออกมาเพื่อรองรับการใช้งานนั้น ส่งผลให้เกิดพื้นที่ว่างระหว่างยอดอาคารไม่ข่มหรือเบียด กันมากจนเกินไป

2.2.3 หลักฐานขาลา

1. เมื่อตั้งอาคารประธาน และอาคารรองประธาน ตั้งฉากกับพระที่นั่งทรงธรรม ตามแนวทิศ ตะวันออก-ทิศตะวันตก

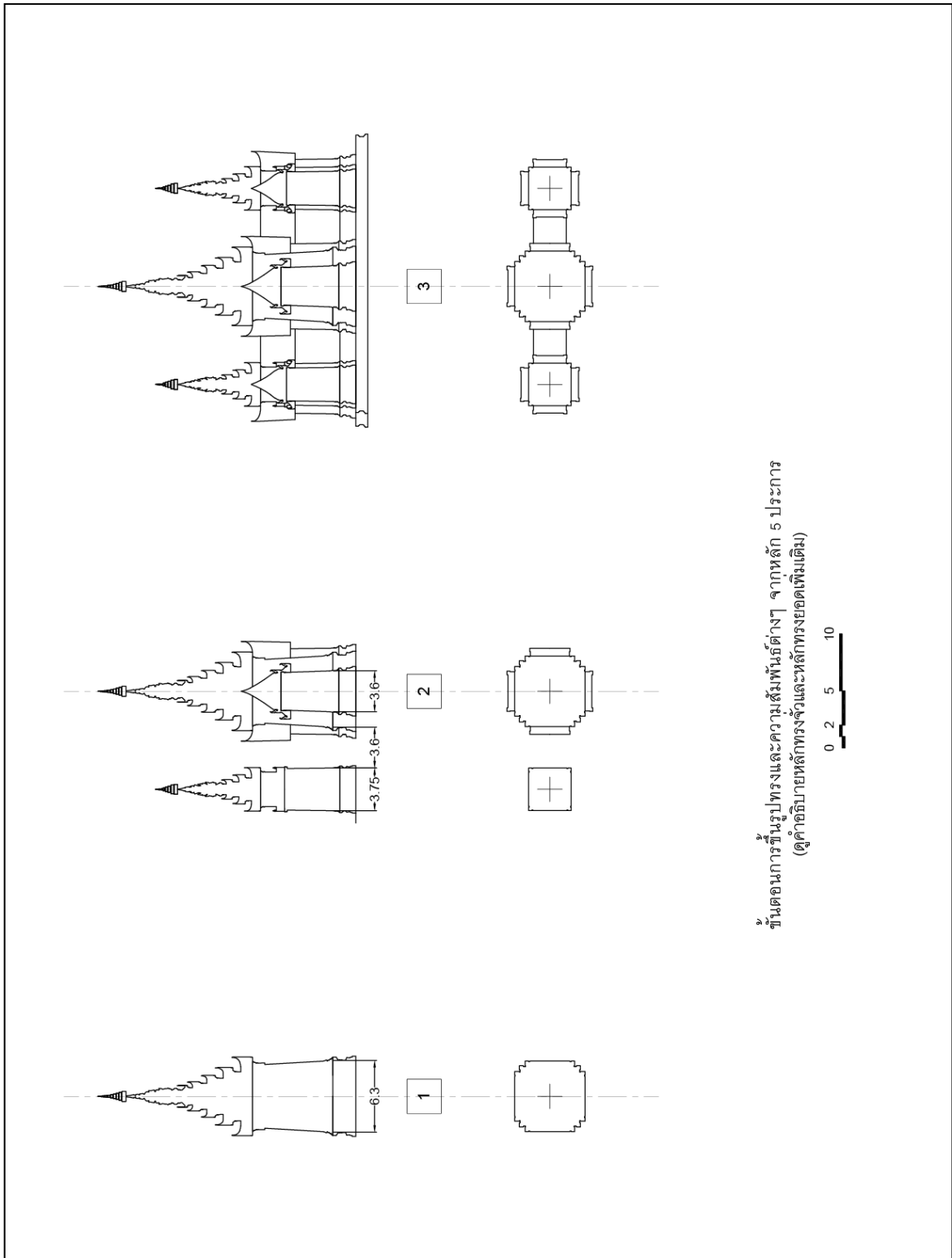
2. กำหนดความกว้างทางเดินรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ในแนวทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก โดย วัดจากเชิงฐานอาคารรองออกมาประมาณ 2.7 เมตร ส่วนทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ ลากเส้น 45° จากมุมฐานมุขทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของอาคารรองทิศใต้ออกไปตัด จะได้แนวฐานทิศใต้ ส่วน ด้านทิศเหนือจะลากเส้น 45° จากมุขทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของอาคารรองทิศเหนือในลักษณะ เดียวกัน แต่ใช้เป็นแนวเริ่มต้นบันไดลงไปชานพักสำหรับเทียบเกริน

3. กำหนดแนวกระเปาะฐานทิศเหนือและกระเปาะฐานทิศใต้ซึ่งใช้แนวเดียวกัน โดยลากเส้น 45° ออกจากมุมฐานมุขลดทิศใต้ของอาคารรองทิศใต้ไปตัดกับแนวฐานทิศใต้ที่กำหนดไว้ แล้วชักเป็น กระเปาะออกไป โดยกำหนดระยะชานพักหน้าบันไดออกไปจากแนวฐานเดิมอีกประมาณ 2.5 เมตร ส่วนด้านทิศเหนือกำหนดจุดตัดเกรินและฐานมุขลดทิศเหนือของอาคารรองทิศเหนือลากเส้น 45° ออกไปตัดกับแนวอ้างอิงที่กำหนดไว้จะได้แนวทิศเหนือของชานพัก

4. กำหนดกระเปาะฐานทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก กำหนดระยะชานพักหน้าบันไดกว้าง ประมาณ 2.5 เมตร โดยลากเส้น 45° จากมุมเชิงบันไดไปตัด จะได้ขนาดกระเปาะที่ยกออกมา

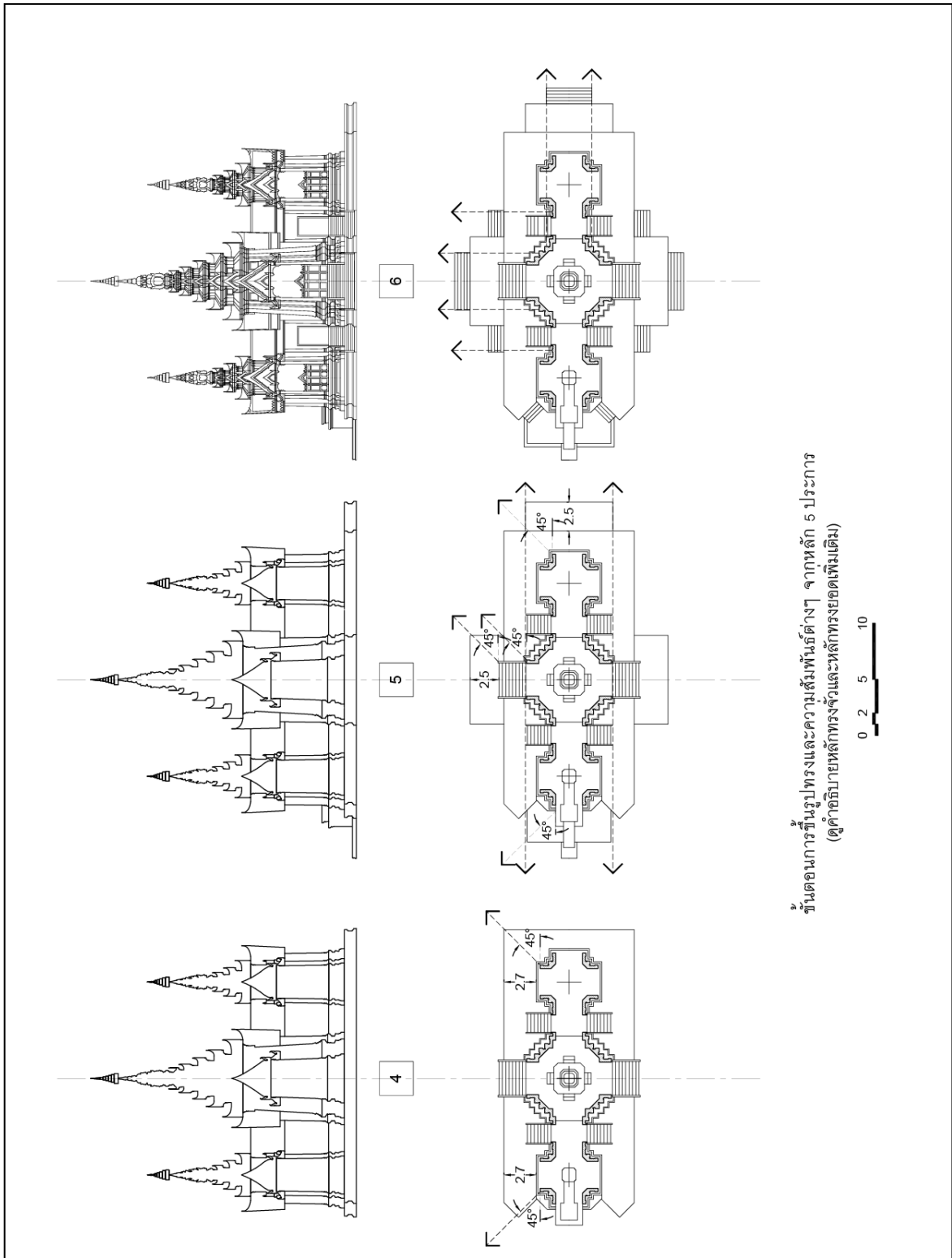
5. ความกว้างบันไดทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก ลากแนวมาจากศูนย์กลางเสาอ้อมุมกลางของเรือนยอดอาคารประธาน
6. ความกว้างบันไดทิศใต้ ลากแนวมาจากศูนย์กลางเสาอ้อมุมในเรือนยอดอาคารประธาน ส่วนบันไดลงชานพักด้านทิศเหนือกว้างเท่ากับบันไดลงจากมุขกระสัน
7. ความกว้างบันไดรอง ลากแนวมาจากศูนย์กลางเสาประกอบมุขกระสันที่ต่อมาจากอาคารรอง

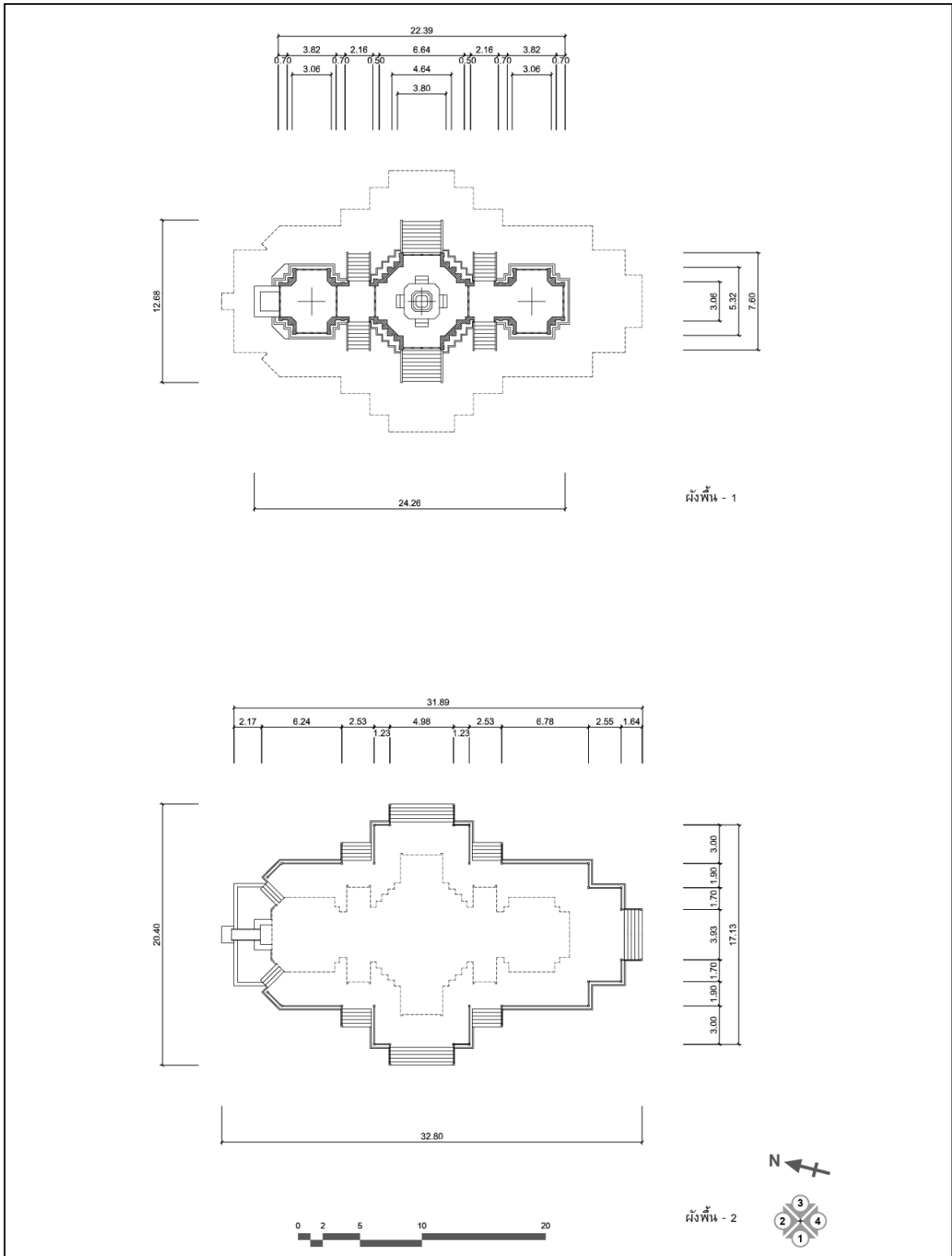
ภาพที่ 256 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1

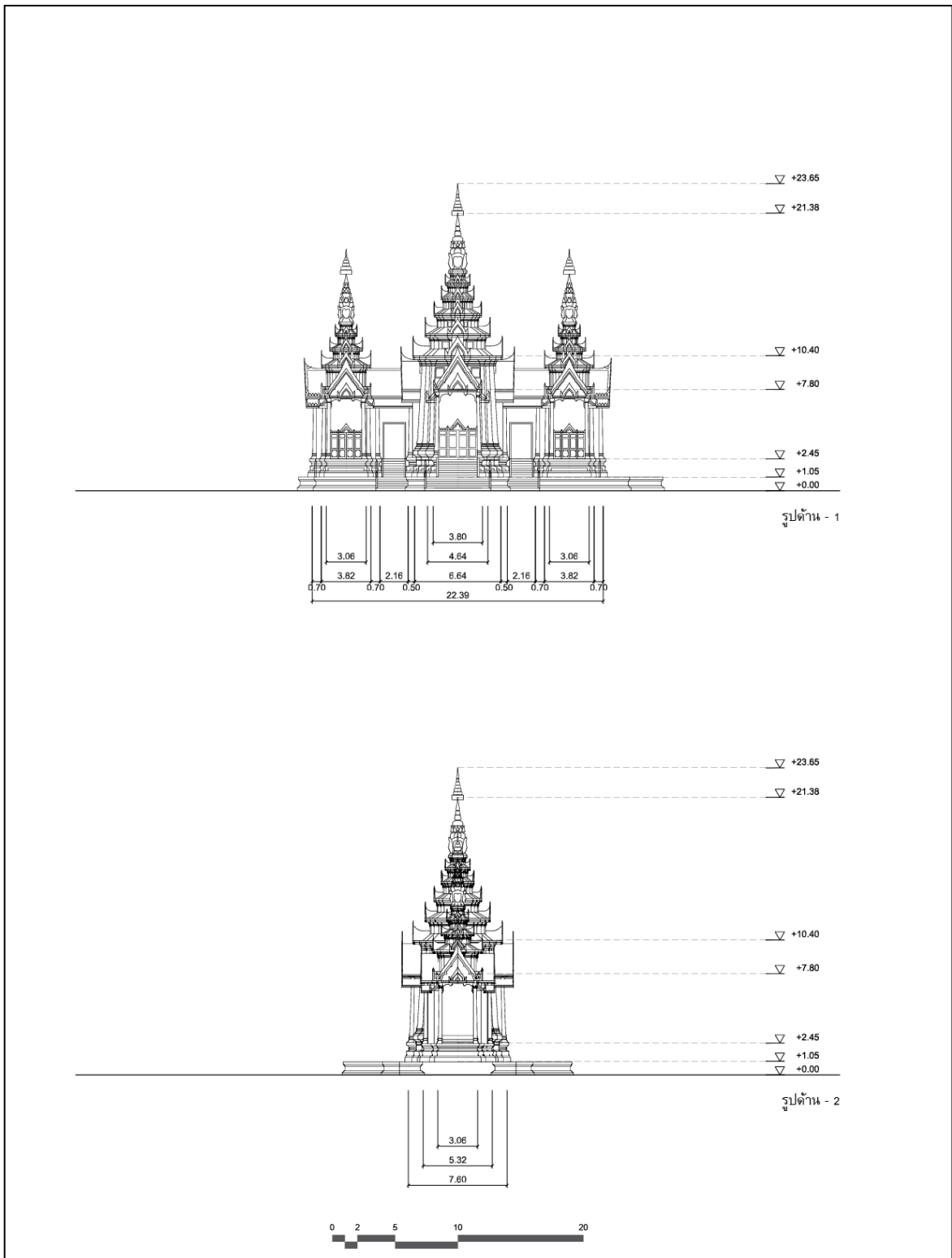

ขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ
(ดูคำอธิบายหลักทรงजूและหลักทรงยอดเพิ่มเติม)

ภาพที่ 257 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2

ภาพที่ 258 แบบผังพื้นและผังฐานชานลา

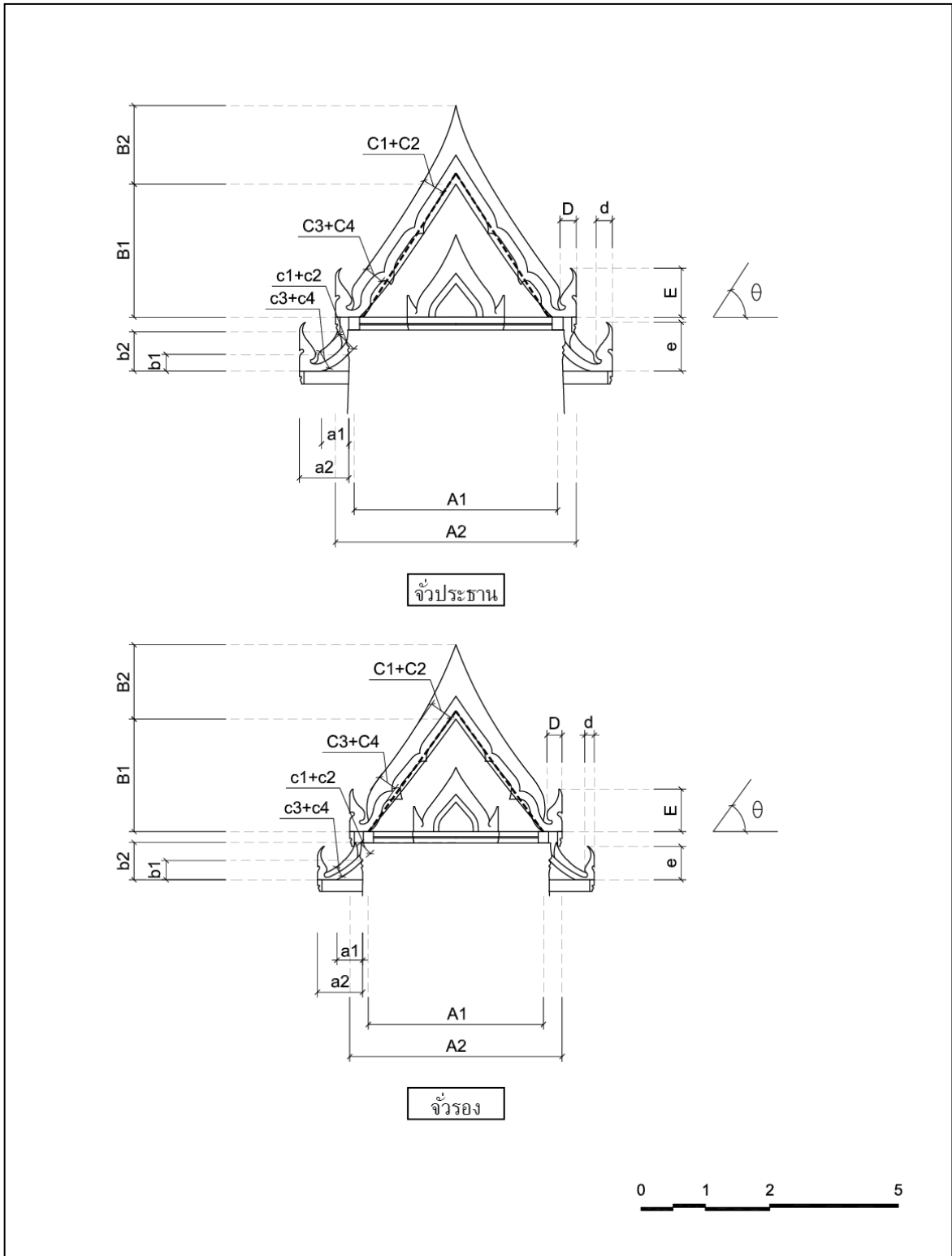
ภาพที่ 259 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2

2.2.4 หลักทรงจั่ว

ขนาดของทรงจั่วและปีกนกของจั่วประธานจะมีขนาดใหญ่กว่าทั้งความกว้างและความสูง รวมถึงองศาของรูปทรงที่ตั้งชันกว่า ซึ่งส่งผลต่อเครื่องถ่ายยงและภาพรวมที่มีขนาดใหญ่กว่าตามมาด้วย

ทั้งนี้จั่วหนึ่งๆ ส่วนท้องเครื่องถ่ายยงลื้อไปตามเส้นทรง โดยตัวถ่ายยงมีลักษณะโค้งสามหยัก ทำนองจั่วภควัม โดยที่ปีกนกใช้ทรงโค้งแอ่น ทั้งนี้เส้นทรงส่วนกรอบจั่ว ตัวถ่ายยง รวมถึงหลังใบระกา ให้ความรู้สึกที่คูขนานส่งขึ้นไปที่ปลายยอดจั่ว ส่งผลให้ขนาดใบระกาจากตอนล่างที่มีขนาดเล็กเมื่อส่งไปที่ปลายยอดก็จะมีขนาดใหญ่ขึ้น แต่ทั้งนี้ส่วนตัวถ่ายยงมีขนาดโดยเฉลี่ยเท่ากัน เล็กใหญ่กว่ากัน เพียงเล็กน้อย ส่วนตัวถ่ายยงและใบระกาของปีกนกนั้นก็มิลักษณะเดียวกัน และโดยภาพรวมก็จะมีขนาดเล็กกว่าองค์ประกอบของจั่ว ซึ่งในที่นี้หมายถึงรวมถึงหางหงส์ด้วย

ภาพที่ 260 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจิว้และองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	จั่ว		องศา จั่ว θ	ตัวล้าของ+ใบระกา		หางหงส์		
	A1	B1+B2		C1+C2	C3+C4	D	E	
	A2	ผลรวม		ผลรวม	ผลรวม			
จั่วประธาน	3	2.25+1	57	0.165+0.2	0.155+0.175	0.265	0.73	
	3.65	3.25		0.365	0.33			
จั่วรอง	2.5	1.85+0.95	53	0.15+0.23	0.12+0.175	0.23	0.67	
	3.2	2.8		0.38	0.295			
องค์ประกอบ	ปีกนก		องศา	ตัวล้าของ+ใบระกา		หางหงส์		
	a1	b1		-	c1+c2	c3+c4	d	e
	a2	b2			ผลรวม	ผลรวม		
ปีกนกจั่ว ประธาน	0.4	0.35	-	0.165+0.135	0.15+0.13	0.25	0.695	
	0.8	0.65		0.3	0.28			
ปีกนกจั่วรอง	0.45	0.3	-	0.12+0.12	0.095+0.12	0.175	0.5	
	0.75	0.55		0.24	0.215			

ตารางที่ 43 ระยะจั่วและเครื่องล้าของ

ซุ้ม	รูปทรง		องศา θ	ตัวซุ้ม		หางหงส์		นาคปีกย้อมุม รอง		นาคปีกย้อมุม ประธาน	
	กว้าง	สูง		กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	1.57	0.97	51	1.97	1.51	0.2	0.585	0.285	0.6	0.305	0.785
ชั้นที่ 2	1	0.63	51	1.515	1.205	0.165	0.42	0.185	0.44	0.225	0.58
ชั้นที่ 3	0.68	0.5	56	1.065	1.06	0.17	0.385	0.165	0.465	0.185	0.57
ชั้นที่ 4	0.46	0.345	56	0.84	0.825	0.125	0.32	0.135	0.385	0.165	0.505
ชั้นที่ 5	0.42	0.35	59	0.585	0.69	0.11	0.31	0.105	0.35	0.12	0.385
ซุ้มหน้า บรรพ์จั่ว ประธาน	1.23	0.61	45	1.48	1.43	0.13	0.32	-	-	-	-
ซุ้มหน้า บรรพ์จั่ว รอง	1.18	0.54	43	1.28	1.015	0.115	0.34	-	-	-	-

ตารางที่ 44 ระยะซุ้มบรรพ์แกลงอาคารประธาน

ซุ้ม	รูปทรง		องศา θ	ตัวซุ้ม		หางหงส์		นาคปีกย้อมุม รอง		นาคปีกย้อมุม ประธาน	
	กว้าง	สูง		กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	1.05	0.625	50	1.3	1.135	0.16	0.4	0.21	0.495	0.235	0.61
ชั้นที่ 2	0.655	0.425	52	0.885	0.825	0.135	0.315	0.145	0.365	0.175	0.505
ชั้นที่ 3	0.355	0.31	60	0.605	0.645	0.095	0.255	0.095	0.095	0.12	0.41

ตารางที่ 45 ระยะซุ้มบรรพ์แกลงอาคารรอง

2.2.5 หลักทรงยอด

การกำหนดรูปทรงยอดทั้งยอดประธานและยอดรองนั้นสามารถลากเส้นเชื่อมระหว่างชั้นเชิงกลอนที่มุมเชิงกลอนด้านล่างไปจรดที่ปลายยอดฉัตรเป็นรูปทรงจอมแหได้ ทั้งนี้ส่วนพรหมพักตร์จะมีเส้นทรงมุมอีกเส้นหนึ่งในลักษณะที่โค้งออกไปตามวงพักตร์และมงกุฏ ซึ่งเส้นดังกล่าวนี้ผสานต่อจากเส้นทรงจอมแหได้อย่างไม่เคอะเขิน

ทั้งนี้สัดส่วนความกว้างต่อความสูงของยอดประธานที่ส่งผลให้รูปทรงยอดประธานป้อมเตี้ยกว่าก็จริง แต่โดยภาพรวมในการรับรู้ทางสถาปัตยกรรมแล้วไม่ได้มีผลแตกต่างที่เห็นได้ชัด อาจเป็นเพราะส่วนยอดประธานที่ตั้งบนเรือนยอดจึงดูโดดเด่นมาจาก मुख ต่างจากยอดรองที่ตั้งอยู่บนหลังคาจึงโดยส่วนหลังคาข่มไปบ้าง

ในการแบ่งส่วนยอดออกเป็นส่วนชั้นเชิงกลอนที่ตอนล่าง และส่วนพรหมพักตร์ที่ตอนบน จะเห็นว่ายอดประธานจะให้ส่วนตอนบนน้อยกว่า เมื่อเทียบกับยอดรองแล้วจะให้ส่วนตอนบนมากกว่า แต่ทั้งนี้ยอดประธานจะมีการซ้อนชั้นเชิงกลอนที่มากกว่า คือ 5 ชั้นเชิงกลอน ส่วนยอดรองจะมีเพียง 3 ชั้นเชิงกลอน ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยมองว่าสัดส่วนรูปทรงยอดนั้นเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดมาเป็นอันดับแรกเนื่องด้วยต้องคิดไปด้วยกันกับตัวอาคาร ทั้งนี้เมื่อได้ขนาดของยอด ทั้งยอดประธานและยอดรองแล้ว ก็จะต้องคำนึงถึงจำนวนชั้นเชิงกลอนที่นิยมเป็นเลขคี่ ซึ่งในที่นี้เลือกใช้ระหว่าง 5 ชั้นเชิงกลอน กับยอดประธานด้วยมีฐานานุศักดิ์สูงกว่า และ 3 ชั้นเชิงกลอนกับยอดรอง ซึ่งหลังจากนี้เองที่ทำให้การแบ่งสัดส่วนระหว่างตอนล่างกับตอนบนของยอดทั้ง 2 ขนาด ที่ต้องพิจารณาร่วมกันโดยคำนึงถึงสัดส่วนระหว่างชั้นเชิงกลอนกับพรหมพักตร์ บนรูปทรงที่ต่างกัน จำนวนชั้นเชิงกลอนที่ต่างกัน แต่เมื่อทำการจัดวางแล้ว การแบ่งชั้นเชิงกลอนและขนาดของพรหมพักตร์ของยอดทั้งสองจะต้องแสดงออกถึงความเป็นยอดประธานที่มียอดรองเคียงอยู่สองข้าง ซึ่งจะเห็นได้ว่าขนาดของพรหมพักตร์เองก็ตาม หรือระยะระหว่างชั้นเชิงกลอนเองก็ตามดูส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยรักษาสถานะความเป็นยอดประธานและยอดรอง

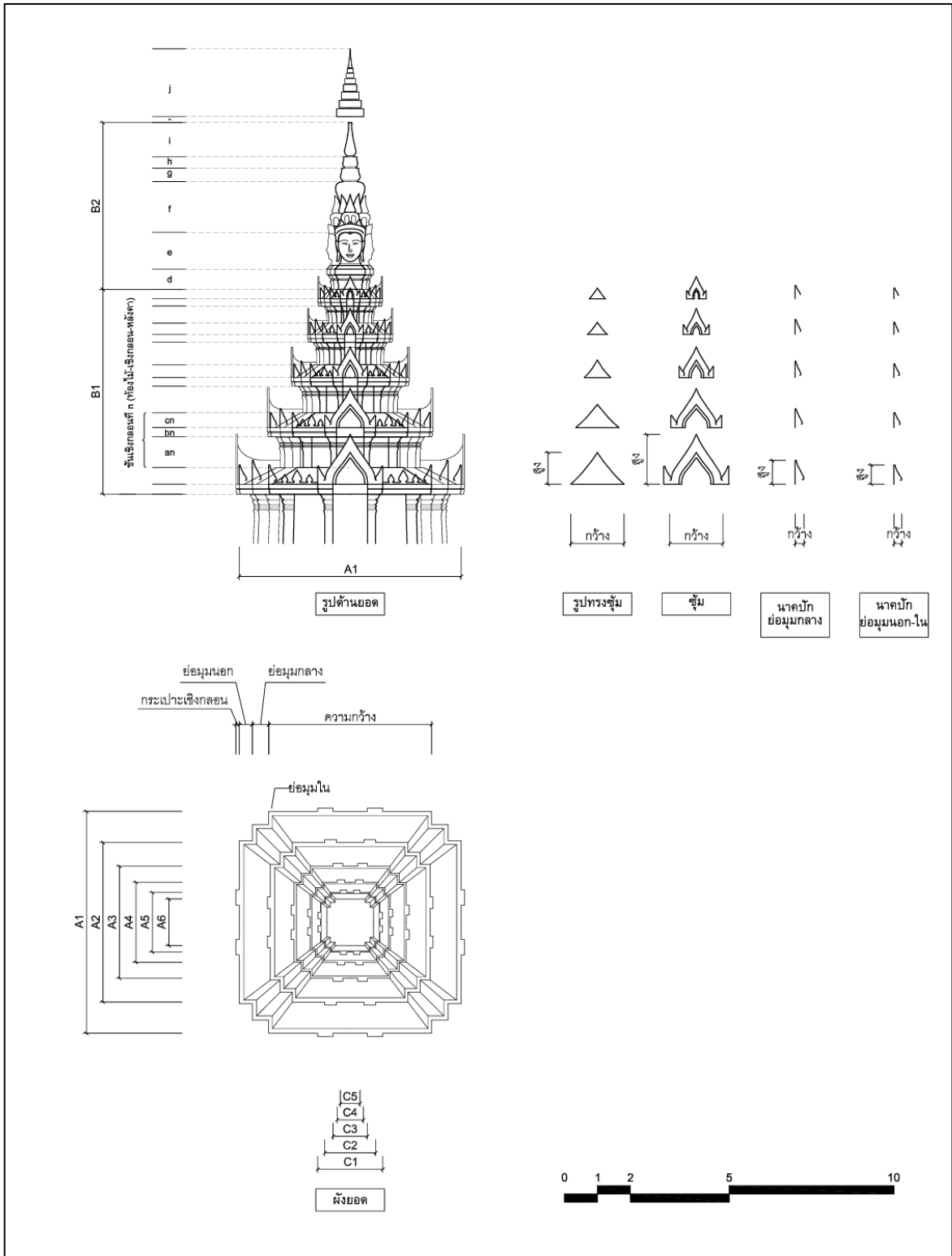
ในส่วนระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนของทั้งยอดประธานและยอดรอง อยู่ในรูปแบบร่นระยะจากมากไปหาน้อย จากชั้นเชิงกลอนที่ 1 ไปยังชั้นเชิงกลอนถัดขึ้นไป ทั้งนี้ขนาดขององค์ประกอบแต่ละชั้นเชิงกลอน ไม่ว่าจะเป็น เชิงกลอน ท้องไม้ และหลังคามีขนาดที่ลดหลั่นกันตามลักษณะการร่นระยะของชั้นเชิงกลอน ทั้งนี้ขนาดของเชิงกลอนยอดประธานจะเริ่มต้นด้วยขนาดใหญ่กว่ายอดรอง ทำให้เมื่อส่งต่อการลดหลั่นขึ้นไปตามองค์ประกอบแล้ว ก็แสดงลักษณะของการลดหลั่นที่สอดคล้องกันขึ้นไปด้วย

ส่วนซุ้มบรรพแกลงและนาคปักเช่นเดียวกันที่มีขนาดลดหลั่นกันขึ้นไปซึ่งสังเกตได้จากองศาของรูปทรงซุ้ม รวมถึงขนาดของซุ้ม หรือสังเกตนาคปักชั้นล่างจะมีขนาดใหญ่กว่า แต่อ้วนป้อมกว่า ส่วนชั้นถัดขึ้นไปจะมีขนาดเล็กกว่าแต่สูงเพียวกว่า นอกจากนี้แม้ว่าลักษณะผังยอดจะย่อมุมเท่ากัน แต่การกำหนดขนาดนาคปักที่ย่อมุมกลางกลับเลือกใช้ขนาดที่ใหญ่กว่าเล็กน้อย เพื่อเน้นการรับรู้บริเวณมุมให้มากขึ้น

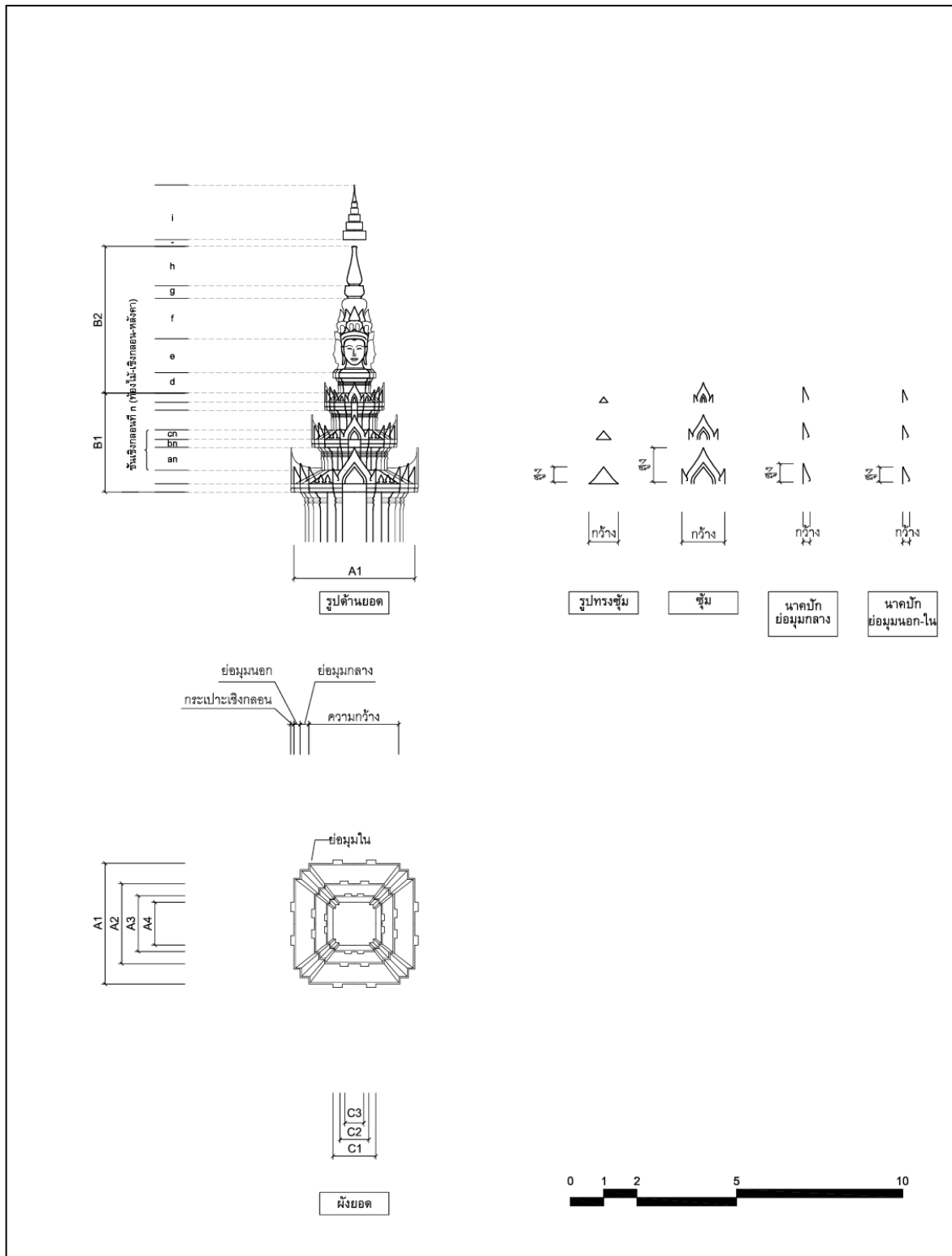
ในส่วนงานแบบพระเมรุครั้งนี้ ไม่พบแบบผังยอดแต่อย่างใด แต่หากพิจารณาจากรูปด้านส่วนยอดทั้งยอดประธานและยอดรองแล้ว หากสังเกตถึงการย่อมุมขององค์ประกอบในแนวราบเทียบกับชั้นถัดขึ้นไป จะเห็นการลดหลั่นของการย่อมุมที่น้อยลงเรื่อยๆ และสามารถสร้างเส้นทรงจอมแหที่ถือเป็นเส้นทรงแรกในการกำหนดทรงที่เส้นรูปด้านบนสุดของยอด และสร้างเส้นทรงที่กำกับองค์ประกอบย่อมุมในแนวถัดเข้า นั่นหมายความว่า เป็นผลสัมฤทธิ์ที่มาจากกำหนดผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีนั่นเอง

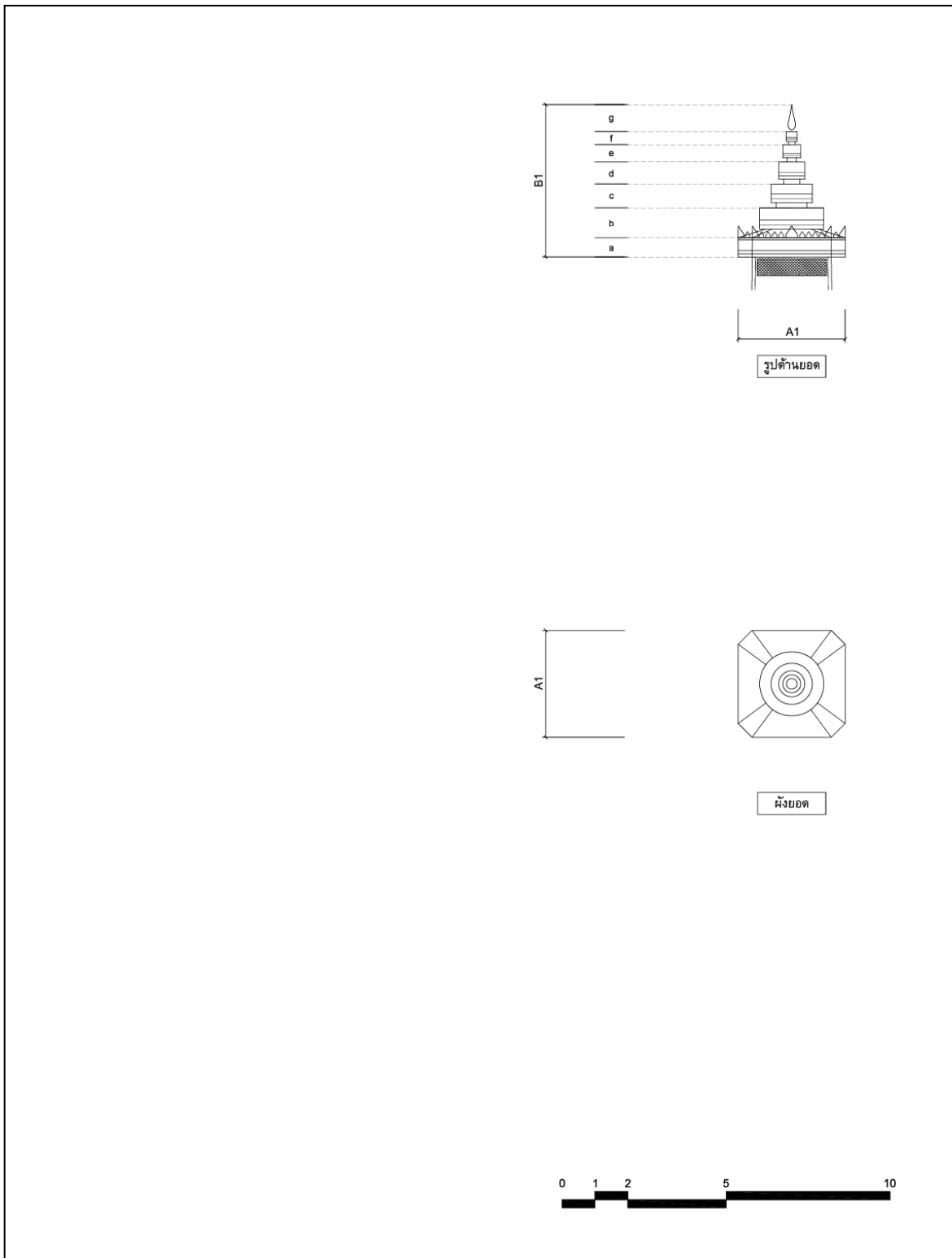

ภาพที่ 261 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

ภาพที่ 262 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ อาคารรอง

ภาพที่ 263 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	A1: B1+B2	A1: (B1+d)+(B2-d)	การส่งระยะระหว่าง ชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ยอดประธาน	6.63: 6.12+4.98	6.63x6.7+4.4	1.7-1.46-1.3-1.05- 0.89
	6.63: 11.1	6.63: 11.1	-
ยอดรอง	3.53: 2.94+4.37	3.53x3.56+3.75	1.3-1.1-0.9
	3.53: 7.31	3.53: 7.31	-

ตารางที่ 46 ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.3	0.5
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.9	0.3	0.42
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	0.8	0.24	0.39
ชั้นเชิงกลอนที่ 4	0.68	0.23	0.32
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	0.52	0.21	0.31

ตารางที่ 47 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนยอดประธานในแนวดิ่ง

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.26	0.4
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.67	0.23	0.28
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	0.59	0.23	0.28

ตารางที่ 48 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนยอดรองในแนวดิ่ง

องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน		ความกว้างกระเปาะ ซุ้ม	ระยะยื่นกระเปาะซุ้ม- ย้อมุมนอก-ย้อมุม กลาง-ความกว้าง กระเปาะย้อมุมใน
ชั้นที่ 1	A1	6.63	1.97	0.09-0.43-0.46-4.85
ชั้นที่ 2	A2	4.745	1.515	0.08-0.26-0.32- 3.585
ชั้นที่ 3	A3	3.33	1.065	0.08-0.16-0.24-2.53
ชั้นที่ 4	A4	2.4	0.84	0.08-0.15-0.17-1.76
ชั้นที่ 5	A5	1.76	0.585	0.08-0.1-0.115-1.33

ตารางที่ 49 ระยะเชิงกลอนยอดประธานในแนวราบ

องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน		ความกว้างกระเปาะซุ้ม	ระยะยื่นกระเปาะซุ้ม- ย้อมนอก-ย้อมกลาง- ความกว้างกระเปาะย้อม มุมใน
ชั้นที่ 1	A1	3.58	1.3	0.1-0.21-0.24-2.68
ชั้นที่ 2	A2	2.41	0.885	0.08-0.14-0.18-1.77
ชั้นที่ 3	A3	1.575	0.605	0.07-0.09-0.11-1.175

ตารางที่ 50 ระยะเชิงกลอนยอดตรง ในแนวราบ

องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
ชั้นเชิงบาตร	d	1.39 (0.1-0.14-0.91)	0.58
พรหมพักตร์	e	1.28	1.11
ศิวารมณ์ มวยผม	f	0.835	1.47 (ยกขึ้น 0.08)
ชั้นบัว 1	g	0.645	0.34
ชั้นบัว 2	h	0.475	0.35
ป्ली	i	0.335	1.05 (ยกขึ้น 0.15)
ฉัตร	j	0.825	2.1

ตารางที่ 51 ระยะองค์ประกอบส่วนยอดยอดประธาน

องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
ชั้นเชิงบาตร	d	1.275 (0.07-0.12- 0.895)	0.62
พรหมพักตร์	e	1.145	0.95
ศิวารมณ์ มวยผม	f	0.815	1.2 (ยกขึ้น 0.08)
ชั้นบัว	g	0.605	0.32
ป्ली	h	0.42	1.2 (ยกขึ้น 0.15)
ฉัตร	i	0.735	1.65

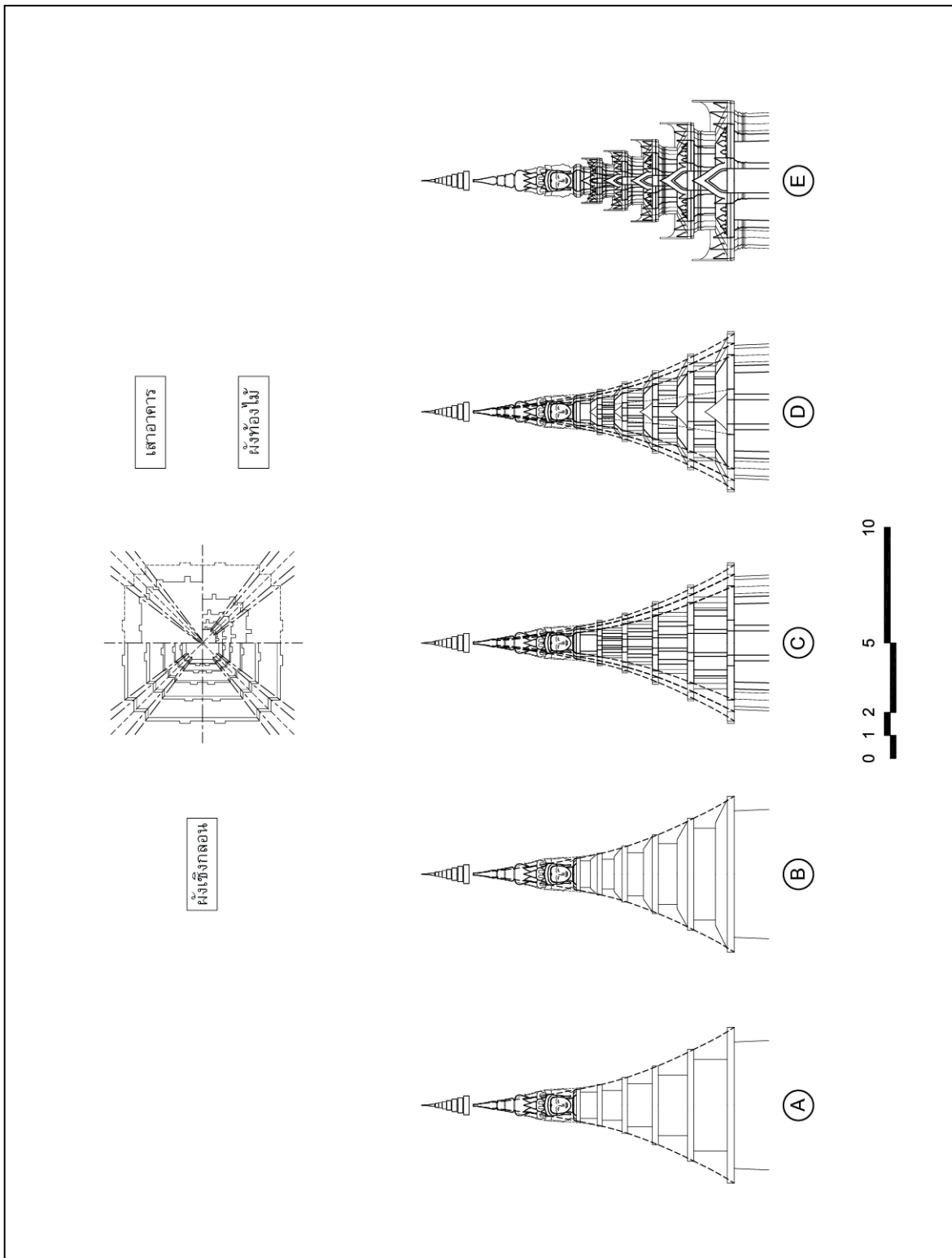
ตารางที่ 52 ระยะองค์ประกอบส่วนยอดยอดตรง

องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
ปะรำ	d	3.17	0.6
ฉัตร 1	e	1.97	0.89 (ยกในตัว 0.23)
ฉัตร 2	f	1.285	0.71 (ยกในตัว 0.16)
ฉัตร 3	g	0.81	0.68 (ยกในตัว 0.15)
ฉัตร 4	h	0.51	0.51 (ยกในตัว 0.1)
ฉัตร 5	i	0.345	0.4 (ยกในตัว 0.08)
ยอด	j	0.215	0.615

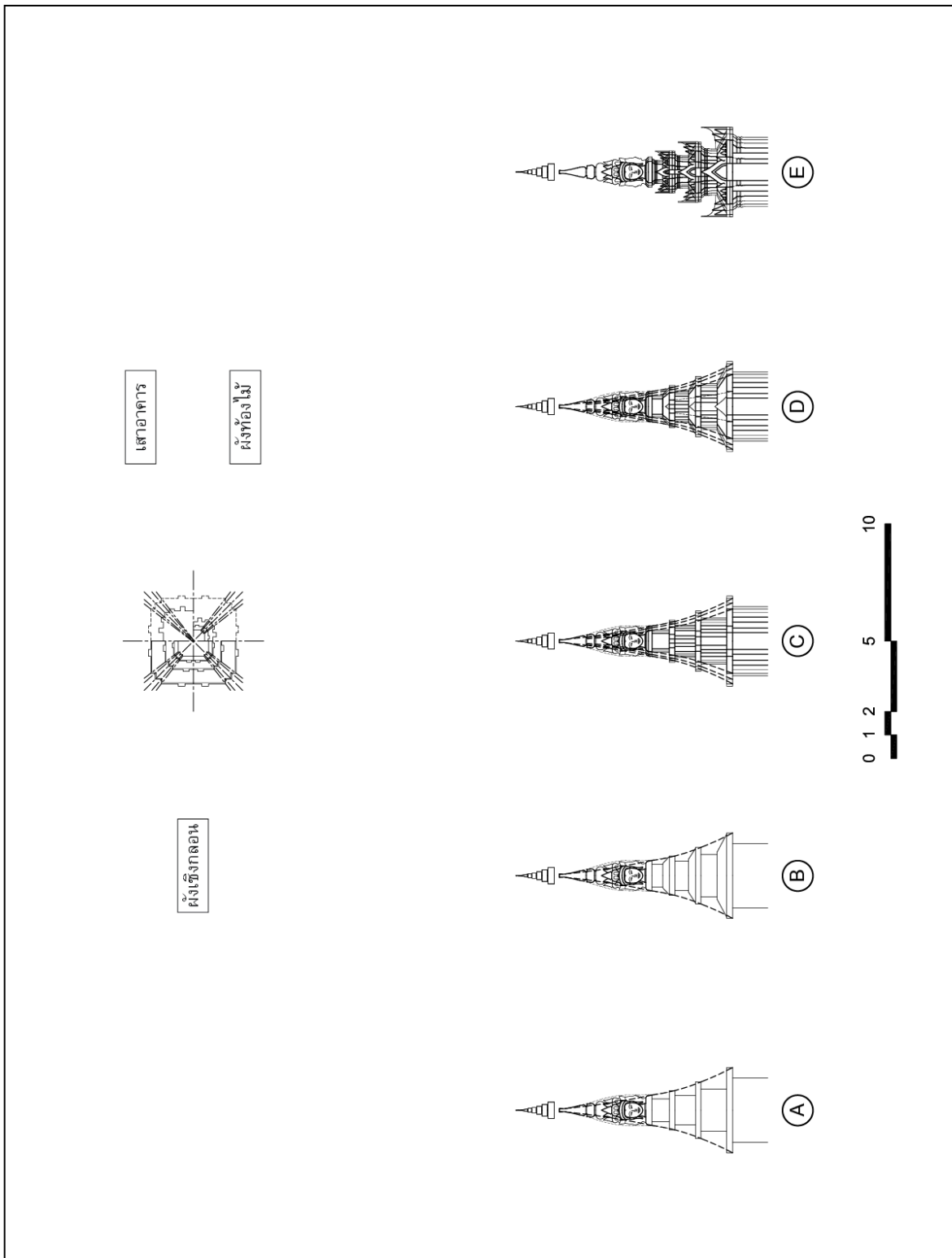
ตารางที่ 53 ระยะองค์ประกอบส่วนยอดสี่ง

- หมายเหตุ 1. ระยะปาดมุมสัมพันธ์กับตำแหน่งผนังที่ต้องวางโดยยื่นไปรับ
2. ระยะความกว้างxสูง คือ 3.17x3.805

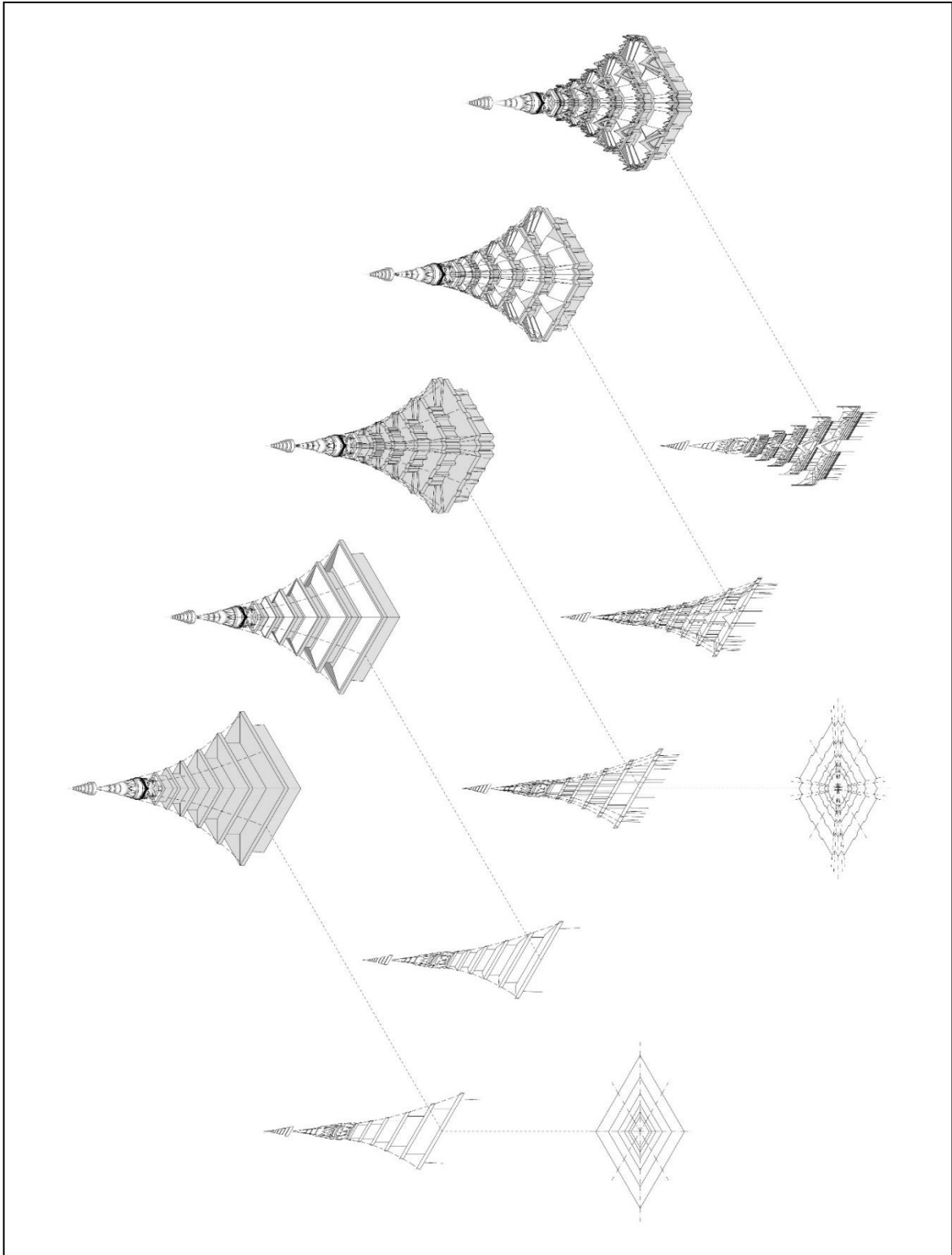

ภาพที่ 264 แผนภาพแสดงชั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมียอดประธาน A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงพระหมพักตร์ B การแบ่งองค์ประกอบชั้นเชิงกลอน (ทอ้งไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบชั้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพถกลาง E ยอดสมบูรณ

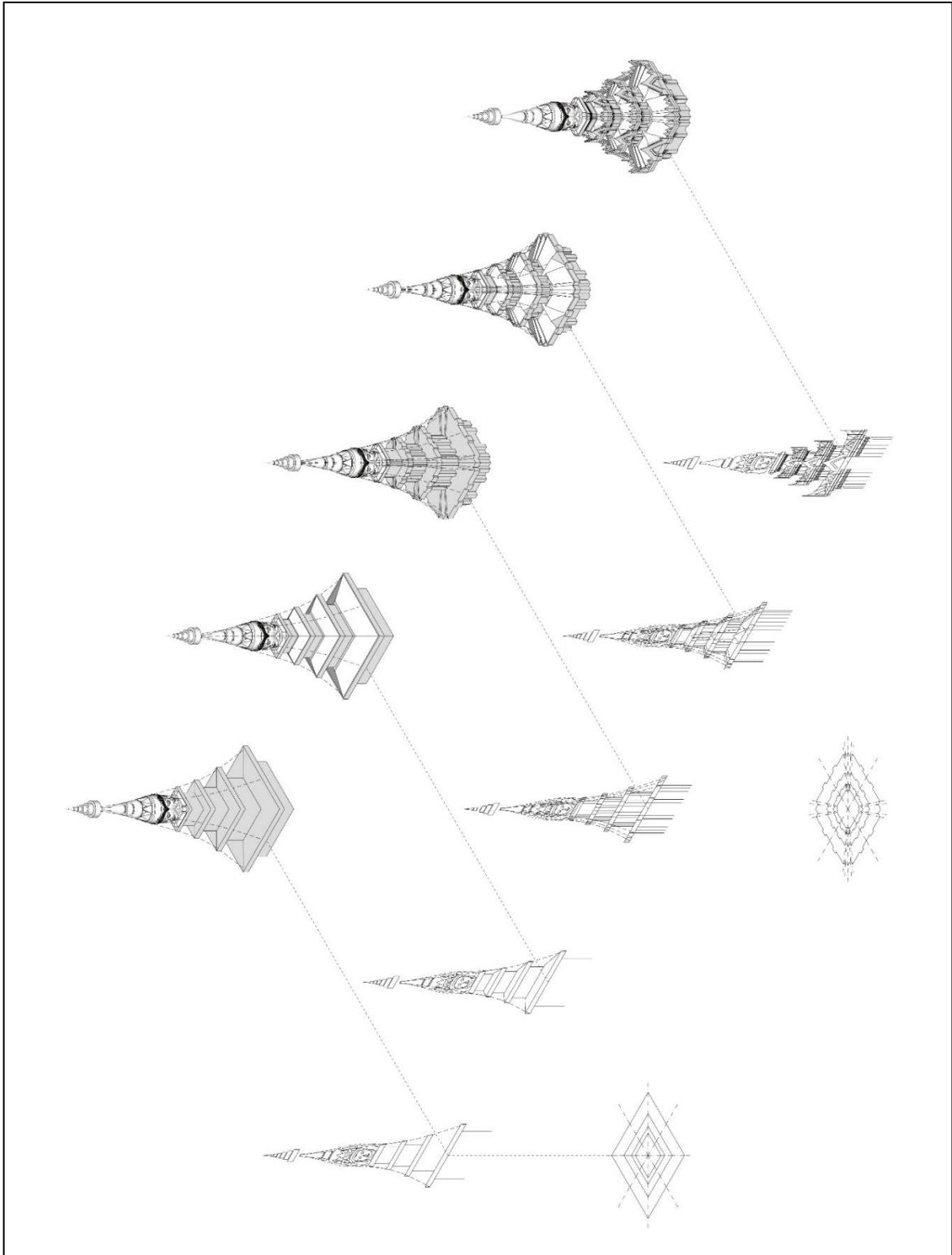

ภาพที่ 265 แผนภาพแสดงชั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมียอดตรง A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงพระหมวกพัทลุง B การแบ่งองค์ประกอบชั้นเชิงกลอน (ท้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบชั้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพถกลาง E ยอดสมบูรณ

ภาพที่ 266 แผนภาพสามมิตียอดประธานแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ

ภาพที่ 267 แผนภาพสามมิติโดยตรงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสอง
แบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ

2.3 บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานาถ

ทิวงคต 13 มิถุนายน พ.ศ.2463

พระราชทานเพลิง 24 กันยายน 2463

เหตุการณ์การเสด็จทิวงคตของสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานาถ เกิดขึ้นภายหลังจากงานพระเมรุสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถไม่นาน หรือหากนับจากงานพระราชทานเพลิง แล้วรวมระยะเวลาโดยประมาณ 4 เดือน ซึ่งถือเป็นช่วงระยะเวลาในการจัดเตรียมงานทั้งหมด รวมถึงการออกแบบพระเมรุและอาคารประกอบต่างๆ นับว่าเป็นระยะเวลาที่ค่อนข้างกระชั้นชิดมาก

แบบต้นร่างพระเมรุ ผังยอดอาคาร ส้างและทับเกษตร ถือเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงขั้นตอนการคิดและการทำแบบตั้งที่ได้นำเสนอไปในช่วงต้น ส่วนแบบสถาปัตยกรรมสมบูรณ์นั้นมีการลงนามด้วยอักษรย่อ น ในดวงใจเช่นเดียวกับงานสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ นับได้ว่าเป็นหลักฐานที่ยืนยันว่าเป็นงานออกแบบฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้เป็นอย่างดี

ในเบื้องต้นของการพิจารณารูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมพระเมรุ จะพบว่ามีลักษณะที่ต่างออกไปจากงานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ อย่างสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นการใช้อาคารยอดเพียงหลังเดียวด้วยลักษณะที่ต่างออกไป การทำมุขลดซ้อนกันถึง 3 ชั้น และการออกแบบส่วนทางเชิญพระโกศและห้องพักพระโกศที่เชื่อมต่อกันจากพระเมรุ และหากนับอาคารประกอบต่างๆ รวมถึงพระที่นั่งทรงธรรมที่มีการปรับการใช้งานจากตึกถาวรวัตถุที่ขณะนั้นมีการใช้งานเป็นห้องสมุดสำหรับพระนคร⁶⁷ มาสร้างอาคารขึ้นใหม่บนท้องสนามหลวงใกล้กับพระเมรุมากขึ้น⁶⁸ ปริมาณงานที่จะต้องทำการคิดอ่านแบบและดำเนินการก่อสร้างนั้นนับได้ว่าเป็นงานที่ท้าทายกับระยะเวลามากที่สุดทีเดียว

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อทำการตรวจสอบแบบยอดพระเมรุที่ปรากฏด้วยการเทียบแบบต้นร่างและแบบสมบูรณ์ มาตรฐาน 1:50 รวมถึงการนำแบบดังกล่าวไปเทียบกับแบบยอดพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ มาตรฐาน 1:100 โดยปรับให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน ได้พบความน่าสนใจดังนี้

1. หากพิจารณาภาพรวมของรูปแบบยอดพระเมรุทั้งสองงานที่ต่างกันนั้น เกิดจากการให้องค์ประกอบส่วนยอดที่ต่างกัน กล่าวคือ งานสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ ใช้อยอดพรมพักตร์ ส่วนงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ ใช้อยอดปรางค์ และการให้จังหวะของหลังคาและท้องไม้แต่ละ

⁶⁷ ตามประวัติตึกถาวรวัตถุนั้นมีการเปิดใช้เป็นหอสมุดสำหรับพระนครมาตั้งแต่สมัยต้นรัชกาลที่ 6 โดยมีพิธีเปิดเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2459, หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี และรัชณี ทรัพย์วิจิตร, **หนึ่งศตวรรษตึกถาวรวัตถุ** (กรุงเทพฯ : ศูนย์ราธิปไตยการวิจัยสังคมศาสตร์, 2540), 11. และผ่านการใช้งานเป็นพระที่นั่งทรงธรรมในงานพระเมรุสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เมื่อปีพ.ศ.2463 ซึ่งคงมีความลำบากในการจัดการปรับเปลี่ยนการใช้งานพอสมควร หรืออาจจะยังไม่ได้มีการใช้งานเป็นหอสมุดเต็มรูปแบบก็เป็นได้ ด้วยทรงมีสำเนาพระราชบันทึกถึงเสด็จน้อย เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ใจความตอนหนึ่งกล่าวถึงการใช้งานตึกถาวรวัตถุว่า “... ในการทำพระเมรุท้องสนามหลวง เช่นงานพระบรมศพ ได้เคยอาศัยถาวรวัตถุวัดมหาธาตุใช้เป็นพระที่นั่งทรงธรรม ต่อมาเมื่อที่นั้นจัดเป็นหอพระสมุดสำหรับพระนครแล้ว ก็อาศัยไม่ได้อีก...” และ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ม.ร.6ว/19 เรื่องเงินทำศพ ทำเมรุ, 210.

⁶⁸ ดูรายละเอียดข้อมูลสมมติฐานการเลือกสร้างพระที่นั่งทรงธรรมแทนการใช้งานตึกถาวรวัตถุใน สมคิด จิระทัศนกุล, **งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยฝีมพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ภาคปลาย**, 807-808.

ชั้นเชิงกลอนที่ต่างกัน กล่าวคืองานแรกเน้นส่วนท้องไม้มากกว่าหลังคา ส่วนอีกงานหนึ่งเน้นส่วนหลังคามากกว่าท้องไม้ แต่หากมองในเชิงรูปทรงที่เกิดจากทรงจอมแหหนึ่งและทรงก่องอกตั้งปลายยอดแหลมหนึ่งจะเห็นว่ามัลักษณะคล้ายคลึงกันอย่างมาก รวมถึงการวางซุ้มบรรพ์แฉลงขนาดใหญ่เป็นซุ้มหน้าต่างยอดปราสาทพม่าก็มีลักษณะเดียวกัน

2. เมื่อพิจารณาแบบต้นร่างกับแบบสมบูรณ์มาตราส่วนเดียวกันของพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ จะพบว่ามีความกว้างและความสูงรวมของยอดเท่ากัน แต่ประเด็นที่น่าสนใจกว่านั้นอยู่ที่การให้ระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนที่เท่ากันแต่กลับมีการแบ่งระยะความสูงระหว่างส่วนท้องไม้กับส่วนหลังคาที่แตกต่างกัน ซึ่งแบบต้นร่างเองที่ให้ความสำคัญกับส่วนท้องไม้มากกว่าซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับยอดพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

3. เมื่อนำแบบต้นร่างงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ ไปเทียบกับแบบต้นร่างงานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถที่ปรับมาตราส่วนเท่ากันแล้ว พบว่าทั้งความกว้างและความสูงโดยรวมของส่วนยอด รวมถึงระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนและการแบ่งระยะระหว่างส่วนหลังคาและท้องไม้ แทบจะเท่ากันได้สนิทหรือเรียกว่าหยาบยืมระยะมาใช้ก็ไม่ผิดนัก แต่วิธีการที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าทรงใช้ในการแปลงเพื่อให้เกิดความแตกต่างของงาน คือการยืดส่วนหลังคาขึ้นแทนที่ส่วนท้องไม้และปรับรูปแบบหม่อมพรมพัศตร์เป็นยอดปราสาททรงฝักข้าวโพดที่เห็นรับบัวกลุ่มและปลีแทน กลายเป็นยอดมณฑปแปลงที่ต่างออกไปจากยอดมณฑปแบบจารีต กล่าวคือส่วนชั้นเชิงกลอนที่ยืดสูงเมื่อเทียบกับสัดส่วนความสูงยอดโดยรวม และการร่นระยะระหว่างชั้นเชิงกลอนแทนการส่งระยะ

นอกจากนี้การออกแบบสร้างและทับเกษตรที่ทรงปรับจากแบบเดิมเช่นเดียวกัน กล่าวคือทรงใช้ฉัตรยอดสำคร้งงานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ตามที่ระบุในแบบต้นร่างว่า “ใช้ฉัตรเก่า” ซึ่งจากการตรวจสอบขนาดในแบบทั้งสองงานแล้วยืนยันได้ว่าเป็นฉัตรขนาดเดียวกันจริง แต่ทั้งนี้รูปลักษณ์ของสำคร้งที่เปลี่ยนไปอย่างจับเค้าเดิมไม่ได้นั้นเกิดจากการที่พระองค์ทรงออกแบบจากเรือนปะรำยอดฉัตร สู่อาคารขยายเรือนยอดให้มีขนาดใหญ่ขึ้นและอยู่ในรูปแบบเรือนยอดที่มีหลังคาลาดยกคอสองสูงขึ้นไปรับเชิงกลอนที่มีผนังแลแแทนที่หลังคาปะรำในขนาดเดียวกันก่อนที่จะเห็นรับฉัตรขึ้นไป นอกจากนี้การปรับรูปแบบผังสร้างและทับเกษตร และแผงรั้ว(ดูรายละเอียดในบทผังบริเวณ) การที่คงอาคารศาลาลูกขุนและศาลานางในในรูปแบบเดิม โดยกำหนดสร้างพระที่นั่งทรงธรรมเพิ่มเติมขึ้นระหว่างอาคารดังกล่าว พร้อมกับเพิ่มอาคารทรงประทุนในรูปแบบที่สร้างง่ายเพื่อรองรับการใช้งาน สิ่งที่กำลังจะเห็นได้ว่า แม้ว่าเงื่อนไขเรื่องระยะเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัด แต่ด้วยพระอัจฉริยภาพและความเป็นศิลปินของสมเด็จพระเจ้าฟ้าทำให้การรังสรรค์ผลงานชิ้นนี้ขึ้นมาได้สร้างความแตกต่างและความงดงามให้เกิดขึ้นโดยที่การรับรู้ต่องานพระเมรุชิ้นนี้นั้นไม่ทำให้นึกถึงว่าเป็นการแปลงมาจากแบบงานครั้งก่อนเลย

การออกแบบหลังคาคลุมส่วนทางเชิญพระโกศสู่เทียบเกยเคลื่อนสู่ภายในพระเมรุ แทนที่การเทียบเกยจากภายนอกอาคารเช่นงานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ อาจมีที่มาจากทรงรังเกียจความไม่เรียบร้อยขณะที่มีงานพระราชพิธี ซึ่งเกิดจากการเชิญพระโกศจากเกวียนรางปืนยก

เทียบเกลยเพื่อทำการเปลื้องพระโกษฐ์ออกจากพระลอง เพราะมีเหตุการณ์ลักษณะใกล้เคียงดังเช่นลายพระหัตถ์ทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชถึงความไม่เรียบร้อยขณะที่มีการรื้อตั้งปรับเปลี่ยนชั้นคูหาแว่นฟ้ากับพระจิตกาธานว่า “...แทนที่แขกซึ่งมาคอยอยู่ที่พระเมรุ จะได้ชมพระเมรุอันแต่งตั้งไว้รอพระบรมศพอย่างเรียบร้อยดงามนั้น จะได้เห็นกุลีแต่งตัวสกปรกขนของมาตั้งกันเอะอะ ความเรียบร้อยก็จะมีไม่ได้เพราะทำโดยรีบร้อน... กลายเป็นอวดการทำงารโกลาหลตลอดเวลา... เห็นว่าจะหาเปนพระเกียรติยศไม่...”⁶⁹ แต่อย่างไรก็ตามด้วยวิธีการออกแบบอาคารให้มีลักษณะทางสำหรับเชิญพระโกษฐ์ลอดชั้นหลังคาได้นั้น ปรากฏมาตั้งแต่ครั้งงานพระเมรุใหญ่กลางท้องสนามหลวง เช่น งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ (พ.ศ. 2430) ที่ในงานมีการกำหนดตำแหน่งพระที่นั่งทรงธรรมอยู่ฝั่งทิศใต้และมีมุขเชื่อมเข้ากับพระเมรุในแนวทิศเหนือใต้ โดยมีเส้นทางสำหรับเวียนพระโกษฐ์รอบพระเมรุก่อนเทียบเกรินเพื่อเชิญพระโกษฐ์ขึ้นสู่พระเมรุภายในอีกชั้นหนึ่งด้านทิศเหนือ ซึ่งจินตภาพการการใช้งานลักษณะได้ถูกนำมาถ่ายทอดย่อลงในงานพระเมรุที่ทรงออกแบบในครั้งนี้ แต่อย่างไรก็ตามงานครั้งถัดไปทรงกลับไปใช้การเทียบพระโกษฐ์ภายนอกอาคารดังเดิมทั้งนี้อาจเป็นเพราะความไม่สะดวกในการเคลื่อนพระโกษฐ์สู่พระจิตกาธานเนื่องด้วยความต่างระดับของพื้นที่ค่อนข้างมาก ซึ่งเกิดจากการออกแบบที่ต้องคำนึงถึงความสูงจากระดับพื้นดินไปยังท้องช่อจั่วทางเชิญพระโกษฐ์เพื่อให้เวียนรางปืนขณะเชิญพระโกษฐ์เข้าไปยังภายในนั้นมีความสูงที่พอดี ดังที่ทรงแสดงภาพลายเส้นลงในแบบสถาปัตยกรรมด้วย แต่อย่างไรก็ตามประเด็นดังกล่าวยังคงค้างอยู่ในพระทัยอย่างแน่แท้ จนท้ายที่สุดในงานออกแบบพระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุมทนต์ภริยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ และงานพระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา ทรงพบวิธีแก้ไขในการปรับระดับความสูงของพื้นไม้ให้ต่างกันมากนัก

2.3.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์

ส่วนเรือนจั่ว

ส่วนจั่วซ้อนบน (กว้างxสูง) 4×3 คิดเป็นสัดส่วน 1:0.75 เรือนสูง 1.75 ส่วน ฐานสูง 0.53

ส่วน ฐานซาลาสูง 0.44 ส่วน

ส่วนจั่วทางเชิญพระโกษฐ์ (กว้างxสูง) $4\frac{4}{8} \times 3\frac{5}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.81 เรือนสูง 1.31 ส่วน ฐานสูง 0.39 ส่วน ฐานซาลาสูง 0.28 ส่วน

ส่วนปีกนกจั่วซ้อนบน $1\frac{4}{8} \times 1\frac{2}{8}$

จากการวิเคราะห์ในช่วงต้นว่าแบบครั้งนี้อาศัยต้นแบบงานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทรในการดำเนินงาน ดังนั้นสัดส่วนจั่วซ้อนบนเมื่อเทียบกับจั่วประธานงานสมเด็จพระศรีพัชรินทรฯ แล้วจึงเท่ากัน ส่วนเรือนและฐานนั้นต่างกันเพียงเล็กน้อยเพียงมาก หรืออาจกล่าวได้ว่าเท่ากันได้ มีเพียงส่วนฐานซาลาที่กำหนดส่วนต่างกันในระดับหนึ่ง

⁶⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ม.ร.6บ/17 เรื่องการศพบการเมรุ ขนมาจากวังบูรพา, 15.

ทั้งนี้ในแบบจริงปรากฏจะมีจั่วในตำแหน่งทางเชิงพระโกษฐ์ด้วย ซึ่งจั่วดังกล่าวจะมีขนาดโดยภาพรวมใหญ่กว่าและมีสัดส่วนความสูงที่สูงกว่าเนื่องจากมีการดึงส่วนหางหงส์ลงมาจากระดับช่อเพื่อให้เสมอกับระดับเชิงกลอนปีกนกมุขกระสัน แต่ทั้งนี้ส่วนเรือนและส่วนฐานนั้นกลับใช้สัดส่วนความสูงที่น้อยกว่า แต่อย่างไรก็ตามสัดส่วนเรือนและฐานจั่วทางเชิงพระโกษฐ์ที่น้อยกว่านั้น ก็เนื่องมาจากรูปแบบที่เป็นองค์ประกอบส่วนที่ลดหลั่นลงมาที่ระดับล่างสุดของส่วนเรือนจั่วทั้งหมด โดยให้ความสำคัญที่พระเมรุหรือเรือนยอดก่อนเป็นอันดับแรก ทั้งนี้ส่วนปีกนกใช้รูปแบบปีกนกรอบ 3 ด้าน ซึ่งต่างจากงานสมเด็จพระศรีพัชรินทรที่ใช้อยู่แบบปีกนก 2 ข้าง แต่หากมองย้อนกลับไปแบบต้นร่างแล้วยังเป็นการหยาบยี่มรูปแบบปีกนกมาด้วย ทั้งนี้หากมองในเชิงสัดส่วนสัมพันธ์แล้วกรณีปีกนก 3 ด้านจะมีการกำหนดสัดส่วนความกว้างและความสูงที่มากกว่าเล็กน้อย

ส่วนเรือนยอด

ส่วนยอด (กว้างxสูง) $8\frac{5}{8} \times 15$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.74 เรือน (กว้างxสูง) $7 \times 9\frac{5}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.375 ฐานสูง 0.5 ส่วน ฐานชลาสูง 0.25 ส่วน

ส่วนยอดฉัตร (กว้างxสูง) $\frac{6}{8} \times 1\frac{7}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:2.5 เรือน

ส่วนยอดส่าง (กว้างxสูง) $6\frac{6}{8} \times 8\frac{2}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.22 เรือน (กว้างxสูง) $5\frac{1}{8} \times 4\frac{6}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.93 ฐานสูง 0.05 ส่วน

จากข้อมูลที่แสดงสัดส่วนเรือนยอด หากเทียบกับงานสมเด็จพระศรีพัชรินทรแล้ว ทั้งส่วนยอด และส่วนเรือนมีความแตกต่างเพียงเล็กน้อย ยกเว้นส่วนฐานและส่วนฉัตรที่มีสัดส่วนที่สูงกว่าในระดับหนึ่ง

ทั้งนี้ส่วนส่างแม้ว่าในแบบจะมีการระบุไว้ว่าใช้ฉัตรของเดิมซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า คือฉัตรงานสมเด็จพระศรีพัชรินทรบรมราชินีนาถฯ เนื่องด้วยเมื่อตรวจสอบขนาดในแบบแล้วมีขนาดเท่ากัน แต่เหตุที่สัดส่วนที่แสดงนั้นไม่เท่ากันเนื่องด้วยรูปแบบหลังคาที่ออกแบบให้เป็นส่วนหนึ่งของยอดและใช้ในการตั้งฉัตรขึ้นไปนั้นใช้คนละรูปแบบกัน โดยงานครั้งนี้ใช้สัดส่วนที่ทำให้รูปทรงสูงกว่า และเนื่องด้วยมีการขยายส่วนอาคารให้ใหญ่ขึ้นแต่ยังคงรักษาความสูงของแนวปริณทล ซึ่งส่างเป็นส่วนหนึ่งเอาไว้ทำให้สัดส่วนเรือนที่ปรากฏส่งผลให้ส่วนเรือนดูป้อมเตี้ยลง

สำหรับข้อมูลส่วนระยะห่างระหว่างปลายจั่วซ้อนบน-ท้องเชิงกลอนชั้นที่ 1 คือ 1 ซึ่งต่างออกไปจากงานสมเด็จพระศรีพัชรินทรฯ ที่ต้องการรักษาระดับแนวสันหลังคาและยอด รวมถึงต้องการความต่อเนื่องระหว่างหลังคาจั่ว กับหลังคาซุ้มต่อเนื่องกันขึ้นไป นอกจากนี้ส่วนระยะห่างระหว่างเชิงจั่วซ้อนบน-เชิงจั่วซ้อนกลาง และจากเชิงจั่วซ้อนกลางไปยังเชิงจั่วซ้อนล่าง คือ 1 และส่วนระยะห่างระหว่างเชิงจั่วซ้อนล่าง-จั่วห้องพักพระโกษฐ์ คือ 1 เช่นกัน

พระเมรุส่วนเรือนจั่ว				
	จั่ว (กxส)	เรือน (ส)	ฐาน (ส)	ฐานชลา
เรือนจั่วซ้อนบน	4×3	7	$2\frac{1}{8}$	$1\frac{6}{8}$
สัดส่วน	1:0.75	1:1.75	1:0.53	1:0.44
เรือนจั่วทางเชิญ พระโกศรั้ว	$4\frac{4}{8} \times 3\frac{5}{8} (3\frac{3}{8} + \frac{2}{8})$	$5\frac{7}{8}$	$1\frac{6}{8}$	$1\frac{2}{8}$
สัดส่วน	1:0.81	1:1.31	1:0.39	1:0.28

ตารางที่ 54 สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

พระเมรุส่วนเรือนยอด					
	ยอด (กxส)	เรือน (กxส)	ฐาน (ส)	ฐานชลา (ส)	ฉัตร (กxส)
เรือนยอด	$8\frac{5}{8} \times 15$	$7 \times 9\frac{5}{8}$	$3\frac{4}{8} (1\frac{3}{8} + 2\frac{1}{8})$	$1\frac{6}{8}$	$\frac{6}{8} \times 1\frac{7}{8}$
สัดส่วน	1:1.74	1:1.375	1:0.5	1:0.25	1:2.5

ตารางที่ 55 สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

ลำส้าง			
	ยอด (กxส)	เรือน (กxส)	ฐาน (ส)
เรือนยอด	$6\frac{6}{8} \times 8\frac{2}{8}$	$5\frac{1}{8} \times 4\frac{6}{8}$	$\frac{2}{8}$
สัดส่วน	1:1.22	1:0.93	1:0.05

ตารางที่ 56 สัดส่วนเรือนยอดลำส้าง โดยยอดเทียบสัดส่วนจากความกว้างของเชิงกลอนชั้นที่ 1 มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

2.3.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมรอบเสาและหลังคา

จากแผนผังเรือนยอดย่อมุมไม้สิบสองมีมุขขนาดสั้นยื่นออกมาทั้ง 4 ทิศ จำนวน 1 ห้องเสา ถือเป็นมุขซ้อนบน เฉพาะด้านทิศใต้ที่มีมุขยื่นต่อออกมาอีก 2 มุข มุขละ 1 ห้องเสา รวมเป็น 2 ห้องเสา โดยมุขซ้อนกลางมีระยะยื่นที่มากกว่ามุขซ้อนล่าง และมุขทั้งสองมีขนาดความกว้างด้านสกัดเท่ากันแต่แคบลงจากมุขซ้อนบน ส่วนด้านทิศเหนือได้รับการออกแบบส่วนทางเชิญพระโกศรั้วและห้องพักพระโกศรั้ววางต่อเนื่องกันไปในลักษณะเป็นอาคารขวางโดยมีหลังคาคลุม และเชื่อมต่อด้วยมุขกระสันโดยใช้มุขลดซ้อนล่าง ดังนั้นการวางระบบห้องเสาด้านทิศเหนือจึงประกอบไปด้วยมุขลดซ้อนกลางที่มีระยะห้องเสาเท่ากับทิศใต้ ส่วนมุขกระสันใช้ระยะห้องเสาเดียวกับด้านทิศใต้เช่นเดียวกัน แต่สลับการล้อมรอบมายังทางเชื่อมพระโกศรั้วเพื่อขึ้นไปรับจั่ว ทั้งนี้ความกว้างด้านสกัดได้รับการกำหนดให้สอดคล้องกับการใช้งานซึ่งประกอบด้วยเกวียนรางปืนเชิญพระโกศรั้ว และเกยที่เลื่อนออกมาเทียบได้ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงความสูงที่เพียงพอและสง่างามขณะเชิญพระศพเข้าไปด้วย ส่งผลให้ขนาด

ความกว้างด้านสกัดของทางเชิญพระโกศพระโกษุ์จะมีขนาดความกว้างมากกว่าปกติ ส่วนห้องพักพระโกศพระโกษุ์ได้กำหนดขนาดห้องเสาต่อออกไปโดยมีระยะใกล้เคียงกับมุขลดชั้นล่างมากหรือแทบจะเท่ากัน

ดังนั้นจากแบบรูปด้านรายการนี้รายการเดียว เมื่อพิจารณาร่วมกับแบบแผนผังรวมถึงการล้อมสอบของเสา จะทำให้สามารถกำหนดลักษณะของหลังคาอื่นๆ ได้ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าหลังคาชั้นกลางและชั้นล่างนั้นมีความกว้างชื่อเท่ากัน อีกทั้งความสูงของระนาบหลังคาก็เท่ากัน จึงมั่นใจได้ว่าใช้รูปทรงจั่วเดียวกัน ส่วนจากภาพถ่ายที่เห็นมุขประเจิดบนหลังคาห้องพักพระโกศพระโกษุ์ เมื่อพิจารณากลับมาที่แผนผังจะปรากฏแนวเสาแนวอยู่กัฒบผนังห้องพักพระโกศพระโกษุ์ และอยู่ในแนวเดียวกับเสามุขชั้นล่างจึงสามารถหยิบยืมจั่วมุขชั้นล่างมาใช้ได้อีกด้วย

การล้อมสอบของเสา

1. เสาเมรุ ย่อมุมนอก และย่อมุมกลาง ใช้องศาเดียวกัน คือ 87.5 ส่วนย่อมุมในใช้องศาที่ตั้งชันกว่า คือ 88 ส่วนองศาหน้าเสาย่อมุมนอกด้านใน ใช้องศาเดียวกับริมนอก คือ 87.5 ส่วนองศาหน้าเสาย่อมุมกลาง ใช้องศาเดียวกับริมนอกของย่อมุมใน คือ 88 ส่วนองศาหน้าเสาย่อมุมในตั้งชันกว่า คือ 88.5 หรืออีกนัยหนึ่ง คือองศาเสาค่อยๆ ตั้งชันขึ้น

2. เสามุขด้านนอกใช้องศาเดียวกับริมในของเสาเมรุย่อมุมใน คือ 88.5 ส่วนริมในของเสามุขใช้องศาตั้งชันกว่า คือ 89

3. เสามุขด้านข้างใช้องศาเดียวกับกับเสาเมรุย่อมุมนอก และย่อมุมกลาง คือ 87.5 ส่วนริมในใช้องศาที่ 88 ทั้งนี้เสามุขชั้นกลาง และชั้นล่างใช้องศาลักษณะเดียวกัน

4. เสามุขทางเชิญพระโกศพระโกษุ์ด้านซ้าย และเสาปีกนกห้องพักพระโกศพระโกษุ์ ใช้องศาเดียวกับเสามุขด้านหน้า คือ 88.5 และ 89 ส่วนเสามุขทางเชิญฯ ด้านขวาใช้องศาที่ต่างออกไป และลึ้มมากกว่าเสาอื่นๆ คือ 86.5 และ 87.5

2.3.3 หลักฐานขาลา

1. ตั้งอาคารพระเมรุขึ้นโดยหันอาคารทางยาวตามแนวทิศเหนือใต้ จับศูนย์กลางพระเมรุให้ตรงกับศูนย์กลางพระที่นั่งทรงธรรม

2. กำหนดความกว้างทางเดินรอบตามเส้นรูปฐานมุขและบันไดทั้ง 4 ทิศ โดยวัดระยะจากเชิงฐานอาคารออกมาประมาณ 3.4 เมตร จะได้ฐานขาลารูปเครื่องหมายบวก

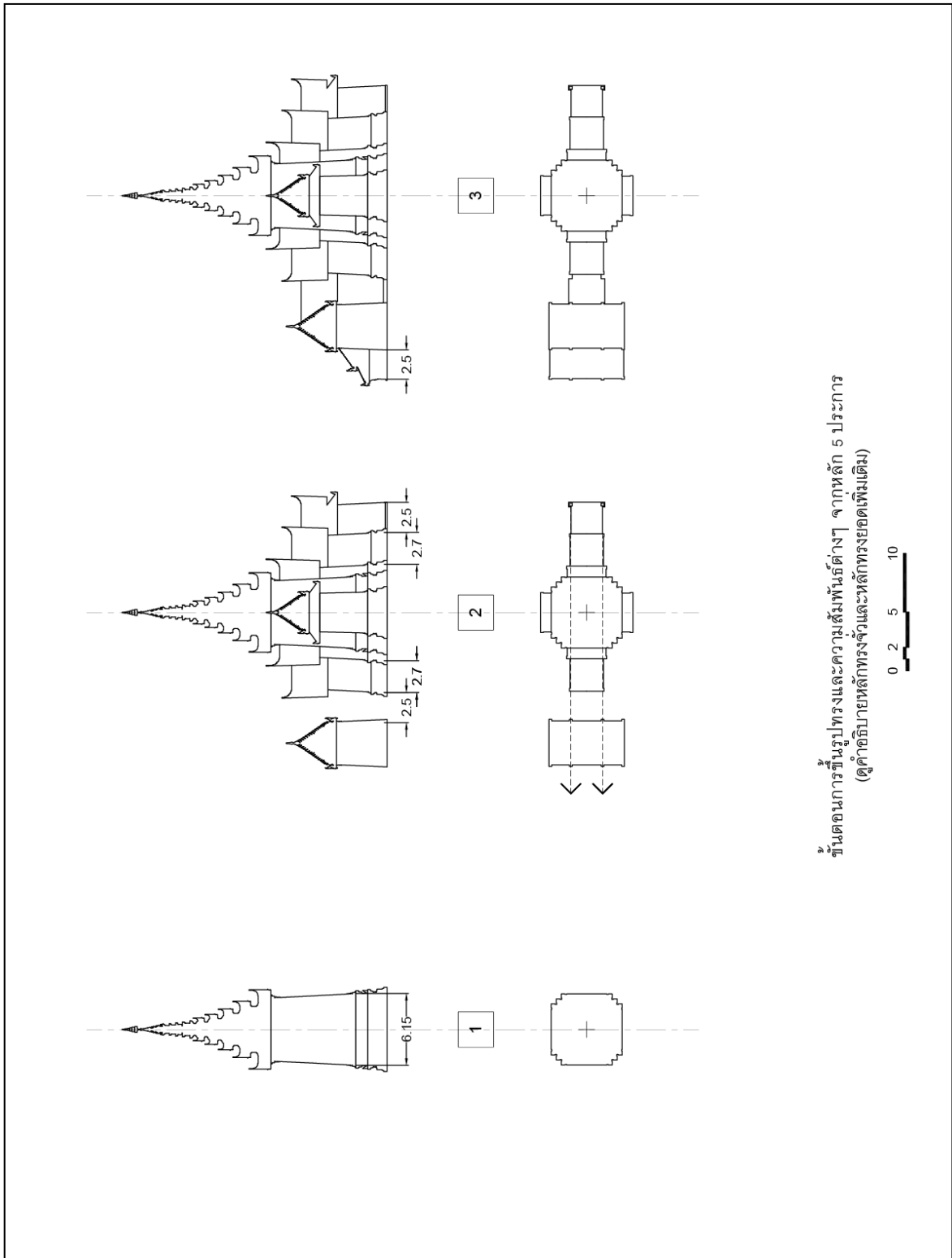
3. เฉพาะด้านทิศเหนือที่แนวฐานสิ้นสุดที่ริมเสาทางเชิญพระโกศพระโกษุ์ด้านขวา โดยเว้นแนวถนนผ่านเข้ามาภายในอาคารสำหรับเชิญพระโกศพระโกษุ์ขึ้นเทียบ ส่วนฐานห้องพักพระโกศพระโกษุ์นั้นใช้ฐานที่มีลักษณะเดียวกับฐานขาลา ทำให้ดูเหมือนฐานขาลายาวต่อเนื่องออกไป

4. ความกว้างบันไดฐานขาลาทิศใต้ ลากแนวมาจากศูนย์กลางเสาย่อมุมในพระเมรุ

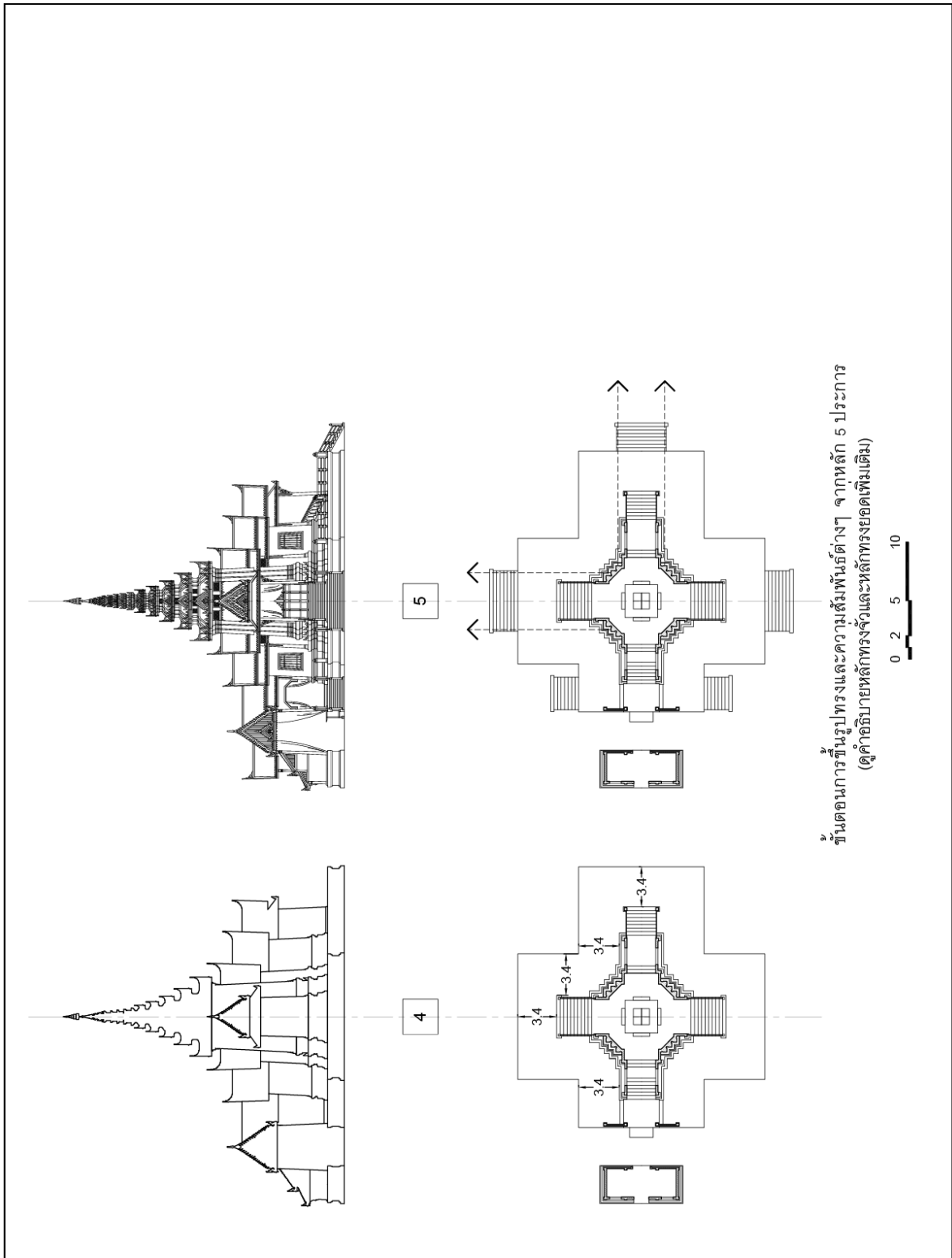
5. ความกว้างบันไดฐานขาลาทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก ลากแนวมาจากศูนย์กลางเสาย่อมุมกลางพระเมรุ สำหรับระยะยื่นของบันไดเป็นไปตามจำนวนขั้นขึ้นขึ้นอยู่กับระดับพื้นการใช้งาน ทั้งนี้บันไดกำหนดลูกนอน 0.3 เมตร

ทั้งนี้ความยาวโดยรวมของฐานชาลาฉบับนี้จะได้ใกล้เคียงกับความยาวโดยรวมของฐานชาลาที่รวมบันไดและชานพักเทียบสะพานเกรินงานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ และส่วนที่ยื่นออกจากศูนย์กลางอาคารยังมีระยะยื่นที่ใกล้เคียงกันมาก คาดว่าจะเป็นความตั้งใจตั้งแต่แรกที่กำหนดไว้ตามที่ปรากฏลายเส้นที่เขียนทับลงไปในงานดังกล่าว

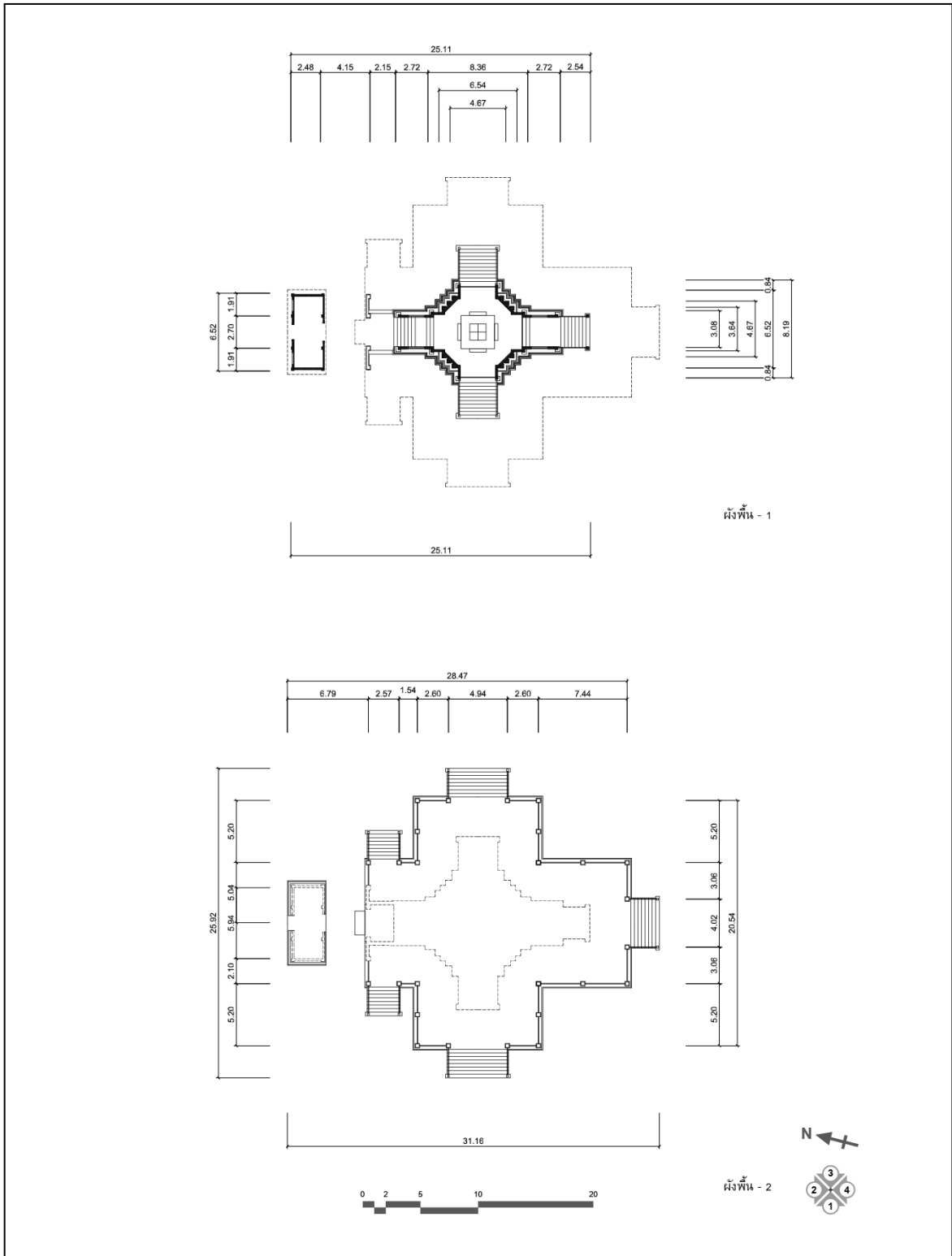

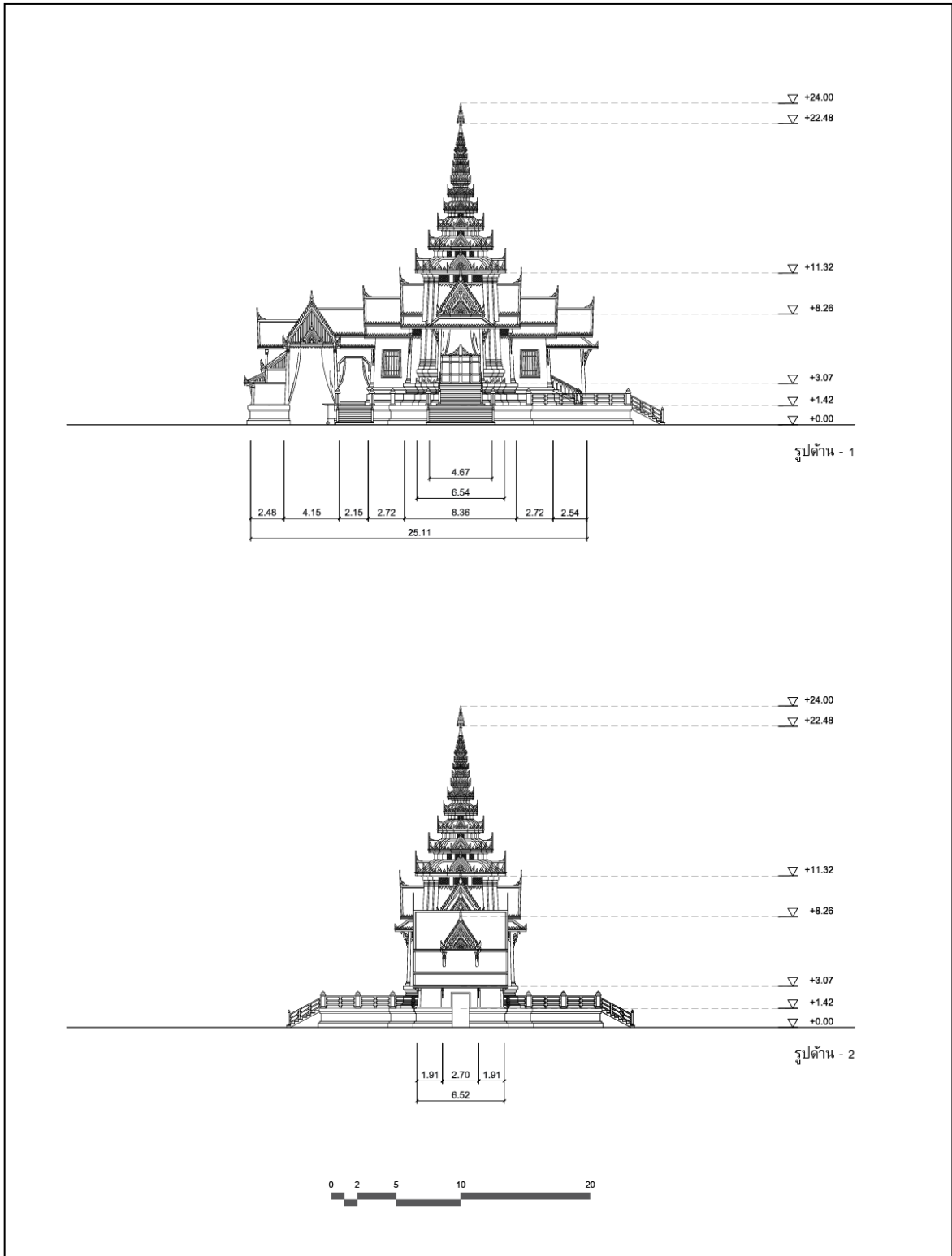
ภาพที่ 269 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1

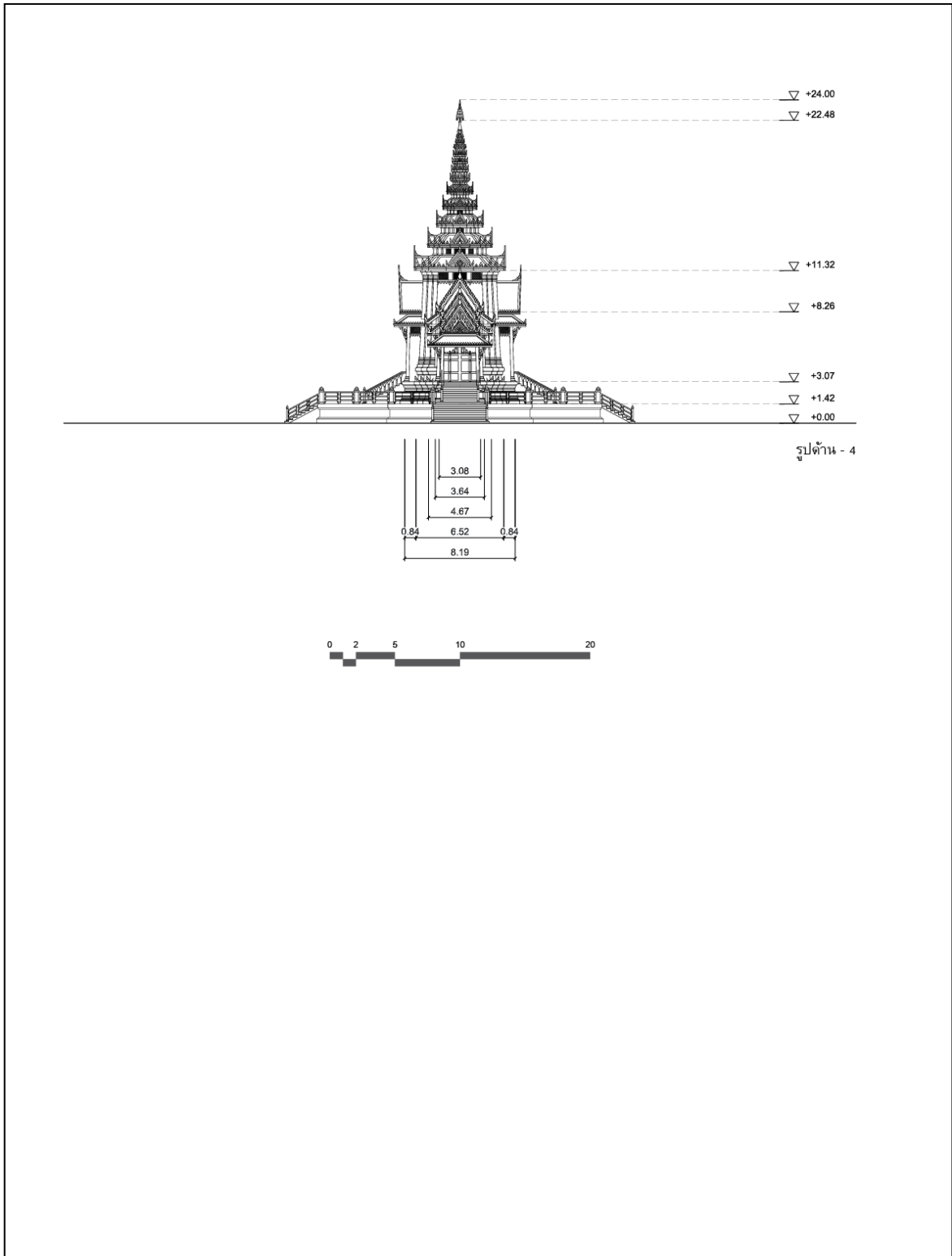
ภาพที่ 270 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2

ภาพที่ 271 แบบผังพื้นและผังฐานชานลา

ภาพที่ 272 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2

ภาพที่ 273 แบบรูปด้าน 4

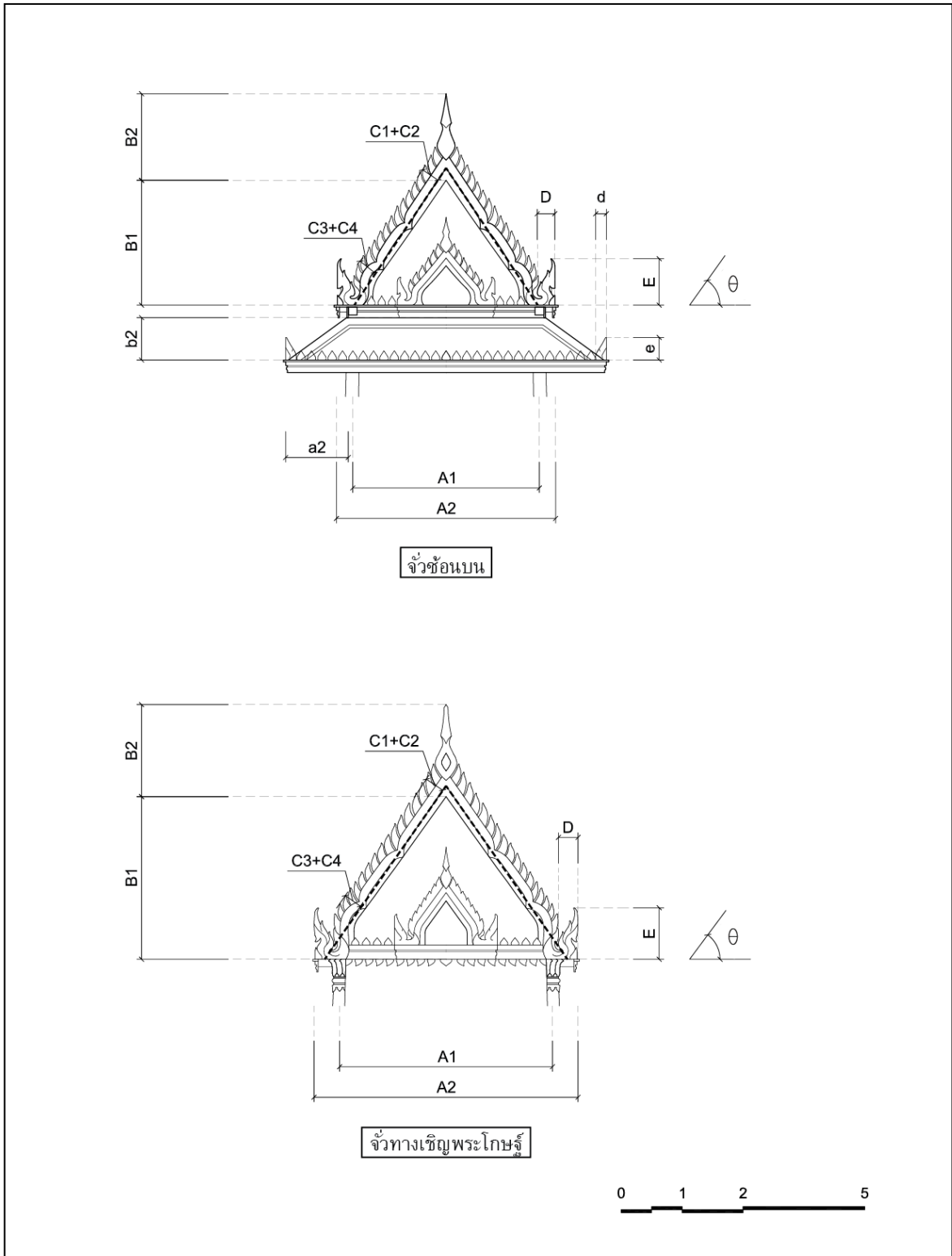
2.3.4 หลักรงจั่ว

สำหรับแบบพระเมรุตั้งแต่งงานนี้เป็นต้นไปใช้มาตราส่วน 1:50 ในการแสดงแบบ ดังนั้นลักษณะเส้นและรายละเอียดค่อนข้างแสดงความชัดเจนออกมามากกว่างานก่อนหน้า จั่วที่ปรากฏในแบบจริงมีสองขนาด คือจั่วมุขซ้อนบน และจั่วทางเชิญพระโกษฐ์ โดยจั่วทางเชิญพระโกษฐ์จะมีขนาดใหญ่กว่าทั้งความกว้างและความสูง แต่องศาของทรงจั่วนั้นกลับตี้ยกว่า อาจเป็นเพราะจั่วดังกล่าวจะมีปฏิสัมพันธ์กับจั่วซ้อนล่างซึ่งมีรูปทรงที่ตี้ยกว่าจั่วซ้อนบนเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามขนาดเครื่องลายองยังสัมพันธ์กับขนาดของจั่ว กล่าวคือ จั่วที่มีขนาดใหญ่กว่าย่อมมีขนาดเครื่องลายองที่ใหญ่กว่า ซึ่งส่งผลถึงขนาดตัวลายอง ไบระกา หางหงส์และช่อฟ้าด้วย

ทั้งนี้จั่วหนึ่งๆ ส่วนท้องเครื่องลายองจะล้อไปกับเส้นทรง โดยตัวลายองมีลักษณะโค้งสามหยัก เช่นเดียวกับจั่วต้นแบบในงานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ แต่สำหรับงานครั้งนี้เลือกใช้จั่วที่มีปีกนกรอบสามด้าน แต่อย่างไรก็ตามในด้านทิศเหนือและทิศใต้ใช้จั่วที่มีปีกนกรอบสองข้าง เนื่องจากมีมุขลดยื่นต่อออกมา ทั้งนี้เส้นทรงส่วนกรอบจั่ว ตัวลายอง รวมถึงหลังไบระกา ให้ความรู้สึกที่คู่ขนานส่งขึ้นไป รวมถึงบริเวณตอนล่างของตัวลายองที่ทิ้งตัวดิ่งลงมา เส้นกรอบจั่วและเส้นหลังไบระกาก็มีลักษณะดิ่งตามลงมาด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ส่วนปลายยอดจั่วที่องค์ประกอบต่างๆ ส่งขึ้นไปนั้น ย่อมหมายถึงส่วนตัวลายองที่มีขนาดใหญ่ขึ้นเล็กน้อย แต่ในส่วนไบระกาจะขนาดใหญ่ขึ้นในสัดส่วนที่มากกว่า และขึ้นไปรับกับช่อฟ้า ทั้งนี้ส่วนหน้าบรรพจั่วจะมีการประดับด้วยซุ้มขนาดเล็กที่มีองศาจั่วน้อยกว่าส่วนจั่วที่รองรับการตกแต่ง แต่ทั้งนี้หากพิจารณาไปตามลักษณะของหลักรงจั่วแล้ว จะปรากฏเส้นทรงหลังไบระกาที่ส่งองศาความลาดชันขึ้น และลักษณะของเส้นดังกล่าวก็สอดคล้องกับเส้นทรงจั่วเป็นอย่างดี

ภาพที่ 274 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	จั่ว		องศา จั่ว θ	ตัวล้อยอง+ใบระกา		ทางหงส์		
	A1	B1+B2		C1+C2	C3+C4	D	E	
	A2	ผลรวม		ผลรวม	ผลรวม			
จั่วซ้อนบน	3	2.25+1.25	54.5	0.135+0.18	0.125+0.125	0.305	0.745	
	3.55	3.5		0.315	0.25			
จั่วทางเชิญ พระโกษฐ์	3.4	2.75+1.35	53	0.14+0.19	0.13+0.16	0.315	0.825	
	4.25	4.1		0.33	0.29			
องค์ประกอบ	ปีกนก		องศา	ตัวล้อยอง+ใบระกา		ทางหงส์		
	a1	b1		-	c1+c2	c3+c4	d	e
	a2	b2		ผลรวม	ผลรวม			
ปีกนก	-	-	-	-	-	0.185	0.37	
	0.86	0.67		-	-			
ปีกนก ห้องพักพระ โกษฐ์ดับบน	1.495	1.035	34	0.1+0.17	0.1+0.115	0.26	0.71	
	1.88	1.39		0.27	0.215			
ปีกนก ห้องพักพระ โกษฐ์ดับล่าง	1.25	0.585	25	0.1+0.11	0.1+0.08	0.22	0.515	
	1.57	0.82		0.21	0.18			

ตารางที่ 57 ระยะจั่วและเครื่องล้อยอง

ซุ้ม	รูปทรง		องศา θ	ตัวซุ้ม		ทางหงส์		นาคปัก เท่ากันทุก มุม	
	กว้าง	สูง		กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	1.53	0.915	50.1	1.99	1.565	0.21	0.485	0.26	0.705
ชั้นที่ 2	1.135	0.7	51	1.495	1.245	0.18	0.435	0.225	0.525
ชั้นที่ 3	0.705	0.515	55.6	1.045	1.015	0.14	0.345	0.185	0.415
ชั้นที่ 4	0.61	0.455	56.2	0.84	0.83	0.125	0.29	0.155	0.38
ชั้นที่ 5	0.4	0.325	58.5	0.585	0.715	0.105	0.25	0.13	0.315
ซุ้มหน้า บรรพ จั่วซ้อน บน	1.28	0.74	49.1	1.595	1.465	0.16	0.41		
ซุ้มหน้า บรรพ จั่วทาง เชิญ พระ โกษฐ์	1.255	0.84	52.3	1.7	1.625	0.205	0.505		

ตารางที่ 58 ระยะซุ้มบรรพถกลง

2.3.5 หลักทรงยอด

การกำหนดรูปทรงยอดในงานนี้ค่อนข้างชัดเจนว่ามีกำหนดรูปทรงด้วยเส้นทรงจอมแห จากที่เห็นในแบบต้นร่าง และสามารถลากเชื่อมต่อขึ้นไปจรดที่ปลายยอดได้ ส่วนยอดปรางค์นั้นจะเห็นได้ว่าช่วงที่มีการผสมเส้นทรงเข้าด้วยกัน ทรงของปรางค์นั้นจะไม่ได้ก่งออกเลยเสียทีเดียวแต่จะมีลักษณะที่เข้ากันได้กับเส้นทรงจอมแหด้วย ก่อนที่จะไปก่งออกบริเวณตอนปลายของยอดปรางค์และรวบรวมสูงขึ้นไป ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของเส้นทรงกับองค์ประกอบจะถูกกำหนดจากมุมเชิงกลอนด้านล่าง ดังที่ได้เสนอไว้ในตอนต้นของบท

ทั้งนี้สัดส่วนความกว้างต่อความสูง จะเห็นว่ากำหนดส่วนสูงตอนล่างมากกว่าตอนบน แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือ หากวัดระยะความสูงถึงระดับหลังหน้ากระดานเชิงบาตรรับปรางค์ จะได้ระยะที่ใกล้เคียงกับระยะความกว้างที่ฐานยอด ซึ่งถ้ากลับไปพิจารณาการขึ้นทรงยอดบุษบก มณฑป จะพบว่า หากแบ่ง 1 ใน 3 ของฐานยอดจะเท่ากับค่าใกล้เคียงกับความกว้างเชิงกลอนชั้นที่ 5⁷⁰ กอรปกับหากมีความเข้าใจในการกำหนดสัดส่วนองค์ระฆังซึ่งเป็นส่วนหลังคาของเชิงกลอนชั้นที่ 5 แล้ว จะสามารถกำหนดรูปทรงจอมแหได้แม่นยำมากขึ้น และหากใช้หลักการเดียวกันนี้มาพัฒนาที่ยอดมณฑปแปลงยอดปรางค์ จะพบว่า 1 ใน 3 ของฐานยอดจะมีระยะใกล้เคียงกับความกว้างเชิงกลอนชั้นที่ 4 ซึ่งหลักดังกล่าวหากมองย้อนกลับมาที่จุดเริ่มต้นของการขึ้นทรงแล้ว จะช่วยให้การขึ้นรูปทรงตามสัดส่วนและการแบ่งระยะระหว่างชั้นเชิงกลอนเป็นไปได้ง่ายขึ้น

ส่วนระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนนั้น การกำหนดระยะไว้ในแบบต้นร่าง และถูกนำมาใช้ในแบบจริง แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการให้ขนาดความสูงของหลังคาและท้องไม้ก็ตาม แต่ไม่ได้ส่งผลต่อระยะระหว่างชั้นเชิงกลอนแต่อย่างใด จึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งในการใช้ชุดตัวเลขที่มีความสัมพันธ์กันในระบบเลขคณิตมาเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ในการร่นระยะ แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการร่างต้นแบบด้วยความต้องการเชิงความงามโดยผู้ออกแบบย่อมเกิดขึ้นก่อนที่จะใช้ตัวเลขมาจัดระเบียบอีกครั้ง ดังเช่นที่จะเห็นได้จากแบบต้นร่างงานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสในงานต่อไป

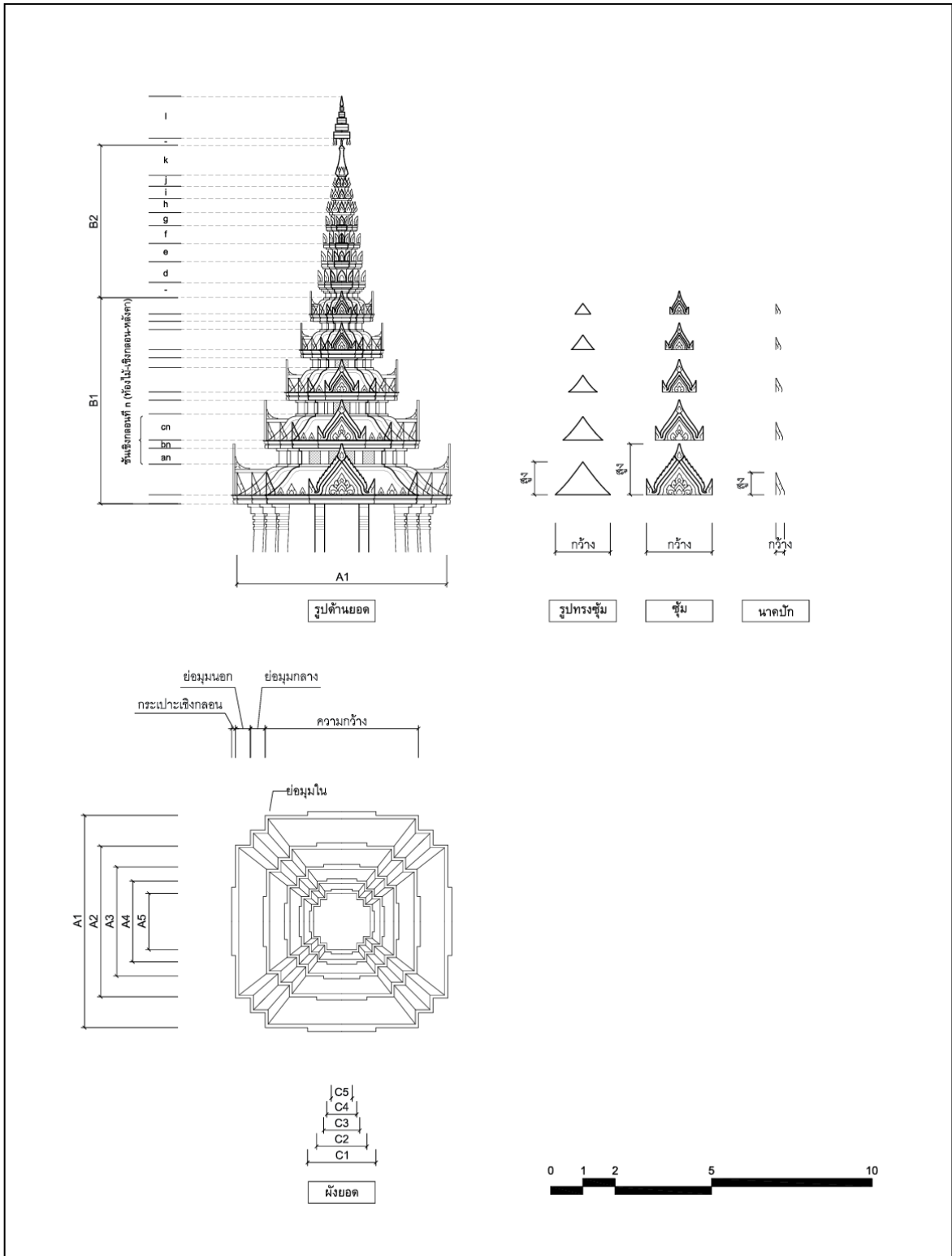
ทั้งนี้ความสัมพันธ์แบบร่นระยะระหว่างชั้นเชิงกลอนนั้น ส่งผลไปยังขนาดองค์ประกอบแต่ละชั้นเชิงกลอน คือ เชิงกลอน หลังคา และท้องไม้ด้วย ที่มีขนาดลดหลั่นตามการร่นระยะชั้นเชิงกลอน ส่วนซุ้มบรรพธูและและนาคปักเช่นเดียวกันที่มีขนาดลดหลั่นกันขึ้นไปโดยเป็นไปตามรูปทรงยอดที่เพรียวแหลม โดยสังเกตได้จากองศาของรูปทรงซุ้ม ขนาดซุ้ม รวมถึงรูปทรงและขนาดของนาคปักด้วย แต่ทั้งนี้สิ่งที่ต่างออกไปจากยอดต้นแบบ คือการกำหนดขนาดนาคปักในแต่ละชั้นที่มีขนาดเท่ากัน สอดคล้องกับลักษณะการย่อมุมที่เท่ากัน

สำหรับงานครั้งนี้ตามที่ได้ระบุไว้ตอนต้นของบทที่พบแบบต้นร่างผังยอดย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี เมื่อทำการตรวจสอบแบบจริงที่แม้ว่าจะมีการปรับระยะความสูงหลังคาและท้องไม้ระหว่างชั้น

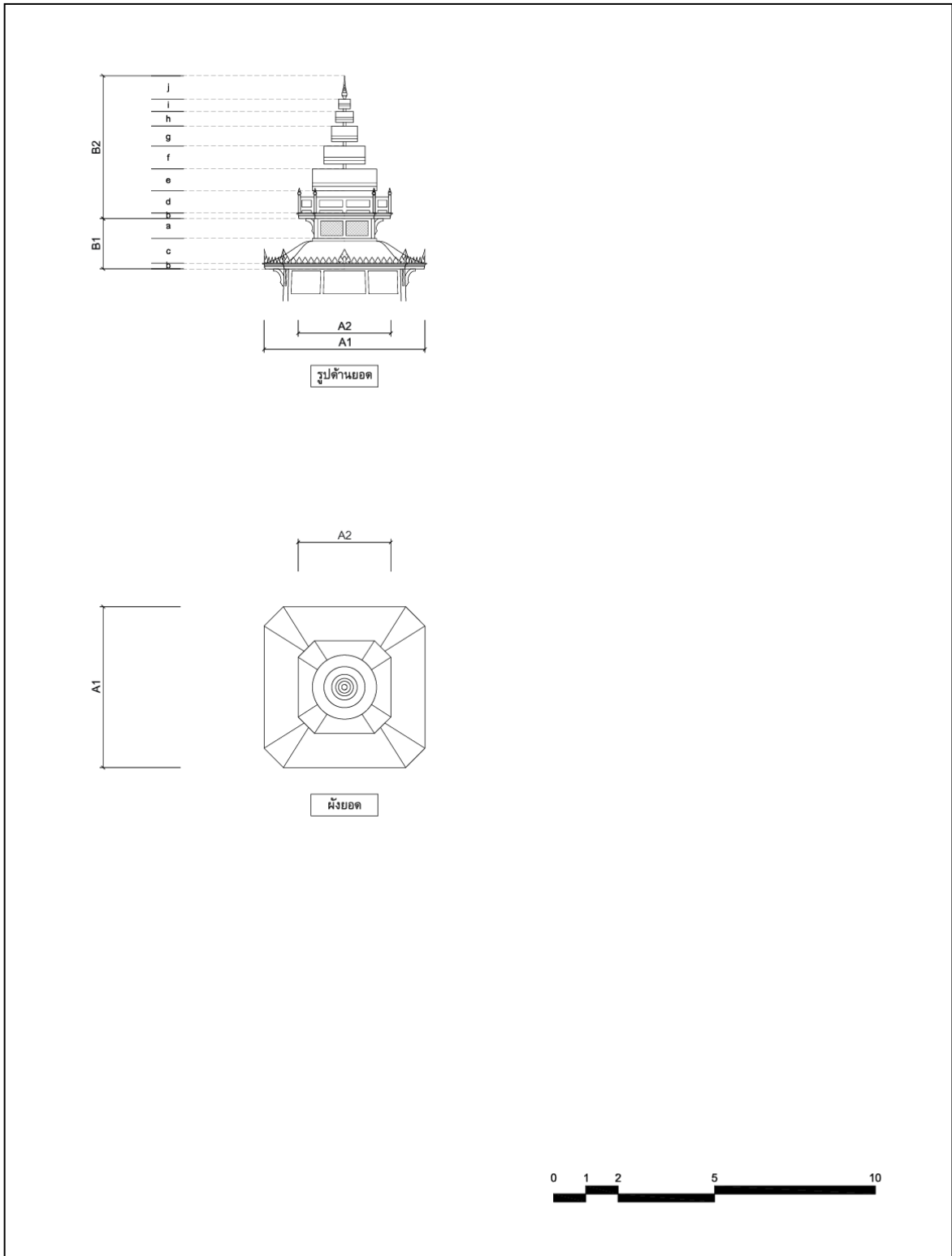
⁷⁰ บุญยกร วชิระเสียรชัย. “สถาปัตยกรรมเครื่องยอด “ทรงจอมแห” ว่าด้วยหลักวิชา เส้น รูปและความรู้สึก : กรณีศึกษา “ยอดบุษบก-มณฑป”, หน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, 172.

เชิงกลอนก็ตาม แต่จะเห็นได้ถึงการกำหนดผังย่อมุมไม้สิบสองด้วยระบบปริศมีเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุ
เพราะการกำหนดความสัมพันธ์ระบบผังย่อมุมแบบปริศมีระหว่างแผนผังกับองค์ประกอบภายใต้รูปทรง
ตามแบบต้นร่างรูปด้านและแบบต้นร่างแผนผังย่อมุมมาก่อน การปรับเปลี่ยนที่ไม่ได้กระทบกับ
องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับรูปทรงในทางกว้างจึงไม่ได้ส่งผลกระทบต่อ นอกจากนี้หากเปรียบเทียบกับ
ระยะการย่อมุมจากต้นแบบงานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถฯ กับแบบจริงงานครั้งนี้ จะ
เห็นว่ามิขนาดการย่อมุมที่เพิ่มมากขึ้นซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเพื่อให้รูปทรงยอดเน้นการย่อมุมที่เด่นชัด
ประดับด้วยนาครูปกระจิงมุม ไปสอดรับกับส่วนยอดรูปทรงปราสาทที่เน้นการย่อมุมและการตกแต่ง
ด้วยกลีบขนุนทุกมุม

ภาพที่ 275 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

ภาพที่ 276 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอกและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	A1: B1+B2	A1: (B1+d)+(B2-d)	การส่งระยะระหว่าง ชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ยอดจากแบบจริง	6.485x6.43+4.83	6.485x6.93+4.33	0.29-1.7-1.5-1.31- 1.11-0.52
	6.485: 11.26	6.485: 11.26	เฉพาะระยะบนสุด วัดถึงหลังคา หาก รวม d วัดได้ 1.02
ยอดจากแบบต้นร่างมี ค่าใกล้เคียงกับแบบ จริงมาก แทบจะเรียก ได้ว่าเท่ากัน	-	-	1.7-1.5-1.3-1.1-0.9
	-	-	ระยะที่บันทึกในแบบ ต้นร่าง

ตารางที่ 59 ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.29	0.93
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.5	0.27	0.81
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	0.42	0.27	0.75
ชั้นเชิงกลอนที่ 4	0.32	0.24	0.62
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	0.26	0.23	0.52

ตารางที่ 60 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนยอดในแนวตั้ง

องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน		ความกว้างกระเปาะ ซุ้ม	ระยะยื่นกระเปาะซุ้ม- ย่อมุมนอก-ย่อมุม กลาง-ความกว้าง กระเปาะย่อมุมใน
ชั้นที่ 1	A1	6.49	1.99	0.11-0.46-0.46- 4.65
ชั้นที่ 2	A2	4.61	1.495	0.09-0.37-0.37- 3.13
ชั้นที่ 3	A3	3.345	1.045	0.08-0.31-0.31- 2.105
ชั้นที่ 4	A4	2.415	0.84	0.06-0.28-0.28- 1.295
ชั้นที่ 5	A5	1.78	0.585	0.06-0.22-0.22-0.9

ตารางที่ 61 ระยะเชิงกลอนในแนวราบ

องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
ชั้นเชิงบาตร 1	d	1.47 (0.21-0.21-0.63)	(ยกขึ้นจากหลังคา 0.5) 0.64
ชั้นเชิงบาตร 2	e	1.265 (0.195-0.195- 0.485)	0.58
ชั้นเชิงบาตร 3	f	1.16 (0.185-0.185-0.42)	0.56
ชั้นเชิงบาตร 4	g	0.99 (0.165-0.165-0.33)	0.35
ชั้นบัว 1	h	0.96	0.45
ชั้นบัว 2	i	0.715	0.4
ชั้นบัว 3	j	0.545	0.35
ปลี	k	0.39	1 ยกขึ้น 0.2
ฉัตร	l	0.515	1.4

ตารางที่ 62 ระยะเวลาองค์ประกอบส่วนยอด

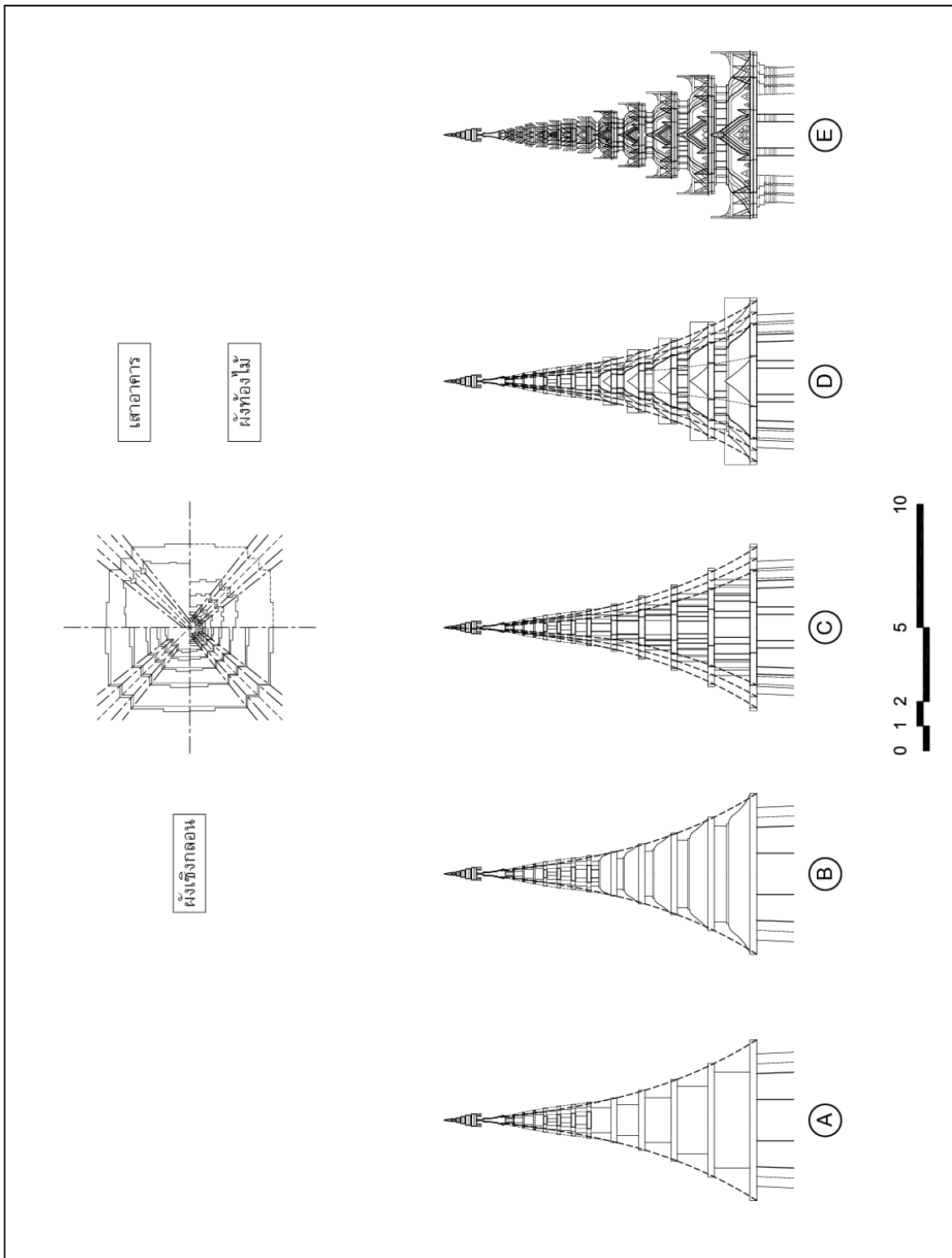
องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
ชั้นเชิงกลอน 1	b1	5.045	0.2
หลังคา	c1	5.045	0.8
ท้องไม้	a2	1.905	0.61
ชั้นเชิงกลอน 2	b2	2.92	0.2
พนักกลับแล	d	2.92	0.5
ฉัตร 1	e	2.015	0.89 (ยกในตัว 0.2)
ฉัตร 2	f	1.25	0.72 (ยกในตัว 0.15)
ฉัตร 3	g	0.79	0.62 (ยกในตัว 0.13)
ฉัตร 4	h	0.55	0.46 (ยกในตัว 0.105)
ฉัตร 5	i	0.36	0.39 (ยกในตัว 0.1)
ลูกแก้ว	j	0.195	0.75

ตารางที่ 63 ระยะเวลาองค์ประกอบส่วนยอดล่าง

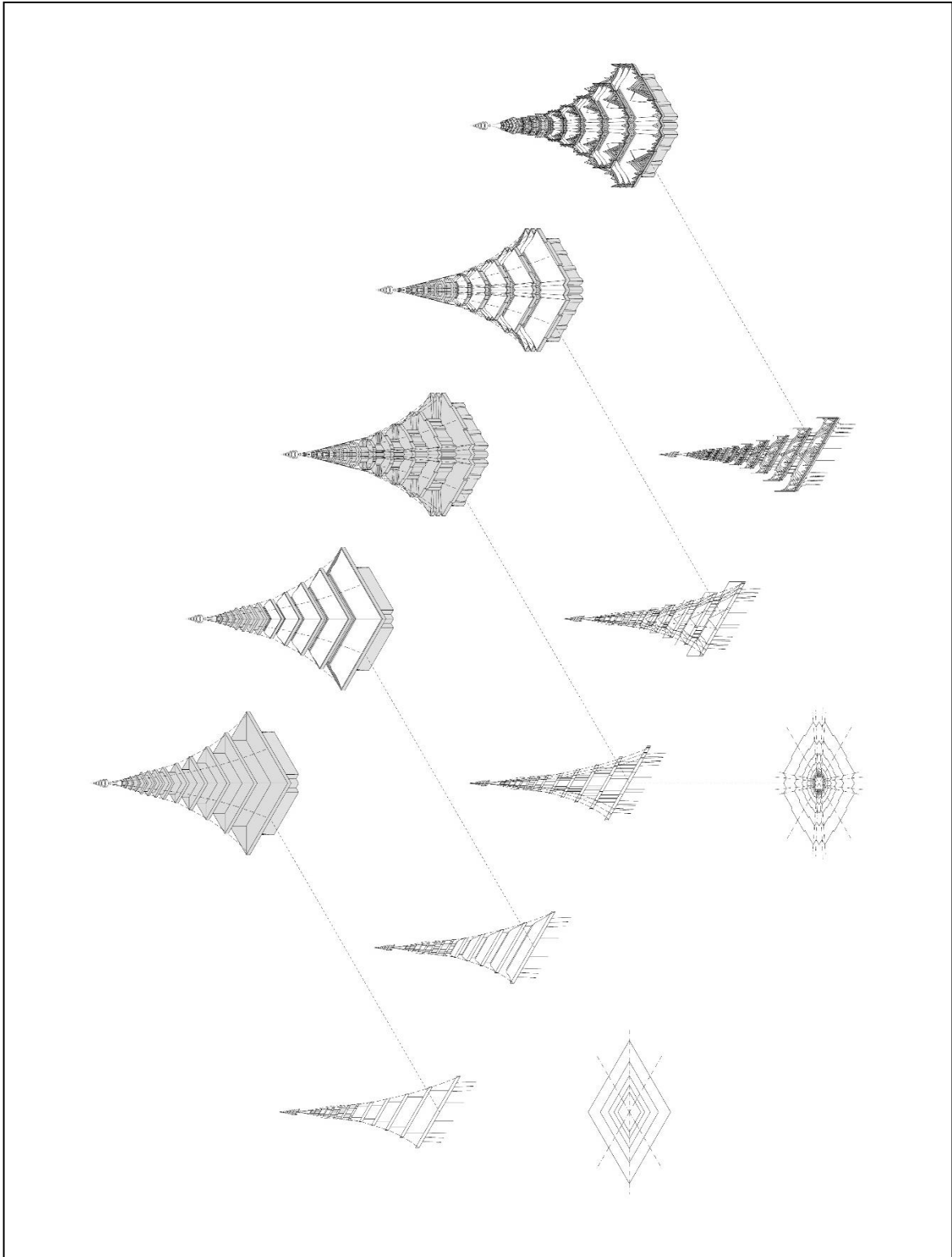
หมายเหตุ 1. ระยะปาดมุม สัมพันธ์กับผังเรือนและคอสอง ตรงแนวเสาที่มีคันทวยยื่นรับ

2. ระยะความกว้างxสูง คือ 5.045x6.14 (1.61+4.53)

ภาพที่ 277 แผนภาพแสดงชั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงปรากฏ B การแบ่งองค์ประกอบชั้นเชิงกลอน (ท้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบชั้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพธูกลาง E ยอดศมบูรณ

ภาพที่ 278 แผนภาพสามมิติยอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ

2.4 บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พ.ศ.2464)

สิ้นพระชนม์ 2 สิงหาคม พ.ศ.2464

พระราชทานเพลิง 9 เมษายน พ.ศ.2465

“...แบบพระเมรุ ที่พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ได้เขียนขึ้นแล้ว ส่งมา บัดนี้อีก 4 แผ่น คือแบบพระที่นั่งทรงธรรมจำนวน 3 แผ่น... แผ่นที่ทั่วเขตพระเมรุแผ่นหนึ่ง...”⁷¹ และ “...ฉันทำแบบสร้างแลทับเกษตร สำหรับพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้าแล้วอีกอย่างหนึ่ง ได้ส่ง มาบัดนี้...”⁷² เป็นลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ถึงพระยาอาทรธรรพ์ศิลป์ ที่บ่ง บอกชัดเจนว่าแบบในครั้งนี้เป็นผลงานฝีพระหัตถ์ของพระองค์ ยกเว้นส่วนเสาประตูและรั้วที่ทรงกล่าว ว่า “...เสาประตูแลรั้วนั้นให้พระยาจินดาคิดแบบ...”⁷³

โดยรูปแบบพระเมรุที่ปรากฏนั้นมีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ว่า สมเด็จพระเจ้าฯ เคยรับสั่งกับหลวงวิศาล ศิลปกรรมว่า “เป็นพระเมรุพระ เป็นเมรุมณฑลพายอดนภศูลเรียบๆ แต่ทรวดทรงต้องด้วยศิลปะ ลักษณะอยู่”⁷⁴ และ “พระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเป็นหลังคาบุษบก ยอดเจดีย์”⁷⁵ โดยพระพรหมพิจิตรเป็นผู้กล่าวไว้ ซึ่งลักษณะของพระเมรุจากที่มาทั้งสองแหล่งนั้นอาจ ดูเหมือนว่ามีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่แท้จริงแล้วสามารถอธิบายลักษณะทางสถาปัตยกรรมได้ไม่ ผิดเพี้ยน กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็ดยอดของมณฑลหรือบุษบกแล้วย่อมมีลักษณะองค์ประกอบโดย ภาพรวมเหมือนกัน แต่หากจะกล่าวถึงการหีบยืมประเภทอาคารใดอาคารหนึ่งมาใช้อธิบายลักษณะ เรือนยอดงานพระเมรุแล้ว คำว่า “มณฑล” จะสื่อความหมายได้ตรงกว่าในแง่ที่มีขนาดพื้นที่ใช้งานที่ มากกว่าหนึ่งคน ส่วนคำว่ามณฑลพายอดนภศูลนั้น อาจหมายถึง มณฑลที่มีการกำหนดทรงด้วยเส้นศูนย์ ตีซงเก้าเส้น⁷⁶หรือ... (อ้างในศัพท์ช่าง) มิได้หมายถึงส่วนยอดของมณฑลตกแต่งด้วยนภศูลหรือ องค์ประกอบบนยอดสุดของปราสาท แต่ทั้งนี้ส่วนยอดของยอดมณฑลดังกล่าวได้รับการขยายความต่อ ว่าเป็น “บุษบกยอดเจดีย์” ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบที่ปรากฏ แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการเรียกรูปแบบ ยอดงานพระเมรุว่า “มณฑลพายอดเจดีย์” น่าจะมีความเหมาะสมกว่า นอกจากนี้นับได้ว่าเป็นพระเมรุ หลังแรกที่ปรับใช้ทรงมณฑลในการออกแบบยอดโดยมีไชราปราสาทยื่นออกไปจากปลายผนังเรือน ยอดจึงมีฐานยอดที่แผ่กว้างมีคันทวยรับ และลักษณะคอสองของพระเมรุนี้จะมีการยกคอสองสูงโดย ทำช่องตารางในลักษณะช่องระบายอากาศสืบเนื่องมาจากงานก่อนหน้าที่ทรงออกแบบไว้ (ไม่ทราบว่ามี การติดตั้งเครื่องช่วยระบายอากาศหรือไม่เนื่องจากจากแบบรูปตัด ฝ้าเพดานอยู่ระดับปลายผนัง แล้ว)

⁷¹ หม่อมราชวงศ์โต จิตรพงศ์, พระประวัติและพิธีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 67.

⁷² เรื่องเดียวกัน, 68.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, 68.

⁷⁴ หลวงวิศาลศิลปกรรม, “พระประวัติงานศิลปกรรมของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์,” วารสารจันทร์เกษม, 53.

⁷⁵ “เวียนรอบ 100 ปี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ สมเด็จพระเจ้าฯ” ใน ประวัติและผลงานสำคัญของพระพรหมพิจิตร (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533), 59.

⁷⁶ พระเทพวชิรมิต (ฉาย เทียมศิลป์ชัย), “นิวัตินแห่งสิ่งสร้าง” (เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการออกแบบสถาปัตยกรรมไทย), อัดสำเนา.

โดยองค์ประกอบส่วนที่บ่งบอกถึงยอดเจดีย์ หรือการหีบยืมองค์ประกอบส่วนยอดเจดีย์มาใช้ นั้น ได้แก่ส่วนที่อยู่เหนือหลังคาชั้นเชิงกลอนที่ 5 ขึ้นไป (องค์ระฆัง) เทินรับบัลลังก์ ก้านฉัตร แวดล้อมด้วยเสาหาเร เทินรับบัวฝาละมี ปล้องไฉนและปลี ซึ่งการใช้องค์ประกอบดังกล่าวกับส่วนยอดในครั้งนี้นั้นดูไปด้วยกันได้ดีกับทรงยอดอยู่แล้วด้วยมีลักษณะที่เพรียวแหลมเหมือนกัน อีกทั้งส่วนที่รอบรับส่วนยอดของยอดอาคาร ได้แก่หลังคาเชิงกลอนชั้นที่ 5 หรือองค์ระฆัง ซึ่งเทินรับบัลลังก์อยู่แล้ว ก็เป็นองค์ประกอบที่มากับยอดมณฑปหรือบุษบกตามแบบแผน ดังที่เคยมีอธิบายบายทประทานแด่หญิงพิลัยที่สามารถเทียบเคียงประเด็นดังกล่าวได้ “...พระเจดีย์ของทูลกระหม่อมปู่ที่วัดพระเชตุพนนั้น ดูแปลกจริงแต่ดูไม่ขัดตาเลย... ผู้ที่คิดอย่างพระเจดีย์ของทูลกระหม่อมปู่ น่าจะเพนช่างมีความคิดพิเศศไม่ใช่ปกติ รู้สึกเบื่อใจว่าทำอย่างปกตินั้นจืด ความคิดก็คือทำมณฑป แต่ทำยอดเสียให้เป็นพระเจดีย์ เพราะเข้าทรงอยู่จึงดูไม่ขัดตา...”⁷⁷

สำหรับลักษณะอื่นๆ ของพระเมรุที่ปรากฏ ได้แก่ การลดองค์ประกอบมุขลดลงจากงานพระเมรุก่อนหน้า คืองานสถาปัตยกรรมโลก เพื่อให้สอดคล้องกับการกำหนดทางเทียบพระโกษฐ์ไว้กลางแจ้ง ทำให้ไม่ต้องคำนึงถึงการออกแบบหลังคาชั้นลดคลุมลงมา ซึ่งการเทียบเกรินกลางแจ้งและสลัห้องพักพระโกษฐ์มาไว้ด้านในแทนนั้นเคยทำมาก่อนแล้วในงานสมเด็จพระศรีพัชรินทร แต่วิธีการออกแบบที่ต่างออกไปในครั้งนี้ คือ ได้ยกทางเทียบพระโกษฐ์ขึ้นไว้ระดับเดียวกับลานชานา ซึ่งอาจจะเป็นการเลือกวิธีการออกแบบเพื่อแก้ปัญหาเรื่องระดับความสูงระหว่างพื้นทางเชิญพระโกษฐ์ ระดับเทียบพระโกษฐ์ และระดับพื้นห้องพระเมรุ โดยใช้ระดับความสูงฐานชานาชดเชย และไม่ต้องกังวลเรื่องการทำให้หลังคาชั้นลดยื่นคลุมโดยที่ต่อมีความสูงเพียงพอให้การเคลื่อนพระโกษฐ์ด้วยราชรถเข้าไปได้ดังที่เคยออกแบบไว้ในงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ

นอกจากนี้การวางองค์ประกอบอาคารประเภทศาลาไว้บนฐานชานาเดียวกัน หากพิจารณาความกว้างโดยรวมของกลุ่มอาคารพระเมรุที่หันหน้าเข้ากับพระที่นั่งทรงธรรม คือ 32.13 เมตร เทียบกับงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ ที่ 31.16 เมตร หรืองานสมเด็จพระศรีนครินทรฯ ที่ 32.8 เมตร ก็จะเห็นได้ว่าเป็นการรักษาความกว้างโดยรวมเดิมให้คงที่ไว้ไม่ให้ความแตกต่างอันจะส่งผลต่อการออกแบบผังบริเวณปริมาตร การรับรู้ และการทำงานก่อสร้างโดยภาพรวม เช่นเดียวกับพระที่นั่งทรงธรรมที่ทรงออกแบบและ “...ได้ขยายความกว้างออกไปให้ยาวกว่าคราวก่อน 35 เมตร...”⁷⁸ แต่การขยายนั้นได้รวมเอาอาคารศาลาลูกขุนและศาลานางในเข้ามาไว้เป็นส่วนหนึ่งของพระที่นั่ง ด้วยการเชื่อมด้วยชั้นลดทิศเหนือและทิศใต้ ทำให้ความกว้างโดยรวมนั้นใกล้เคียงกับระยะโดยรวมของอาคารที่กระจัดกระจายออกไป “...เพราะตั้งใจจะไม่ให้ต้องปลูกโรงปลีกระกระจายไปอีก...”⁷⁹

ประเด็นสำคัญที่ควรจะต้องพูดถึงในงานออกแบบชิ้นนี้คือ นอกเหนือจากแบบสมบูรณ์ที่ปรากฏทั้งแบบผังบริเวณ แบบรูปด้าน แบบรูปตัดและแบบพระที่นั่งทรงธรรมแล้วนั้น ยังปรากฏแบบต้นร่าง

⁷⁷ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ประทานหม่อมเจ้าหญิงพิไลเสชา ดิศกุล (พระนคร : วัชรินทร์การพิมพ์, 2512, พิมพ์เนื่องในวันประสูติครบ 6 รอบ 8 สิงหาคม 2512), 66.

⁷⁸ หม่อมราชวงศ์ดิศ ดิศพงษ์, พระประวัติและพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 67.

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, 67.

แผนผังพระเมรุ รูปด้านพระเมรุ พระที่นั่งทรงธรรม ล้างและทับเกษตรอีกด้วย ทั้งนี้แบบที่เกี่ยวข้องกับพระที่นั่งทรงธรรม ล้างและทับเกษตรนั้นส่วนหนึ่งได้อธิบายไว้ในบทผังบริเวณ และตอนต้นของบทวิเคราะห์แล้ว ในส่วนของแบบแผนผังและรูปด้านพระเมรุ นั้น แม้ว่าผลลัพธ์ของการเปรียบเทียบกับสายตาเบื้องต้นจะพบว่าแทบจะไม่มี ความแตกต่างในภาพรวม แต่ในรายละเอียดแล้วมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ในส่วนที่สำคัญที่ควรกล่าวถึง ได้แก่ ในแบบแผนผังยังมีความสับสนเรื่องการระบุระยะในแบบต้นร่างโดยเฉพาะส่วนฐานชลาทที่ไม่สอดคล้องกับเส้นแบบ แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าอาจไม่ได้เป็นการระบุระยะที่ผิด แต่อาจเป็นระยะที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางการปรับแก้ในตัวแบบภายหลัง เนื่องด้วยเมื่อตรวจสอบระยะที่ระบุในแบบต้นร่างเทียบกับระยะในแบบสมบูรณ์แล้วกลับกลายเป็นว่าเป็นระยะที่ใกล้เคียงกันแทบทุกเหลี่ยมมุมของฐานชลาท และมีแนวโน้มไปในทิศทางขยายให้กว้างขึ้นเพื่อรองรับการใช้งาน เช่น การเพิ่มพื้นที่ชานพักให้กับเสถียรคานหาหมเชิฐพระโกษฐ์จากที่วัดในแบบต้นร่างได้กว้าง 3.9 เมตร ขยายเป็น 4.7 เมตร ส่วนทางยาววัดในแบบต้นร่างจากแนวศูนย์กลางได้ 6.0 เมตร ขยายเป็น 6.50 เมตร ทั้งนี้แต่เดิมที่ทางลาดได้กินเข้ามาอีก 1.45 เมตร แต่ในแบบสมบูรณ์ได้เลื่อนทางลาดออกไปเสมอแนวฐานชลาท ทำให้การใช้งานจริงหลังจากปรับระยะและ การใช้งานตามแบบแล้วมีพื้นที่ใช้สอยได้ 6.50 เมตร เพิ่มพื้นที่ หรือระยะลานชลาทหน้าบันได้ทั้งทิศ ตะวันออก ตะวันตก และทิศใต้ มีการเพิ่มระยะอีก 0.50 เมตร หรือมุมฐานชลาทที่เพิ่มระยะขึ้นอีก 1 เมตร เป็นต้น

อีกประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการปรับระยะที่มีความสำคัญเช่นกัน แต่เกิดขึ้นกับแบบส่วนยอดของแบบต้นร่างรูปด้านเทียบกับแบบสมบูรณ์ กล่าวคือในแบบต้นร่างมีการกำหนดระยะระหว่างชั้นเชิงกลอนไว้ ได้แก่ 0.85-1.0-1.15-1.30 เมตร ตามลำดับ แต่เมื่อวัดจากแบบแล้วกลับได้ระยะในแต่ละชั้นที่ลดลงอยู่ที่ 0.80-0.94-1.13-1.22 เมตร แต่ความน่าสนใจนั้นกลับไม่ได้อยู่ที่ตัวเลขที่ลดลง แต่ตัวเลขที่ปรากฏในแบบต้นร่างกลับเป็นตัวเลขที่นำไปใช้ในการกำหนดแบบสมบูรณ์ นั้นหมายถึงในแบบสมบูรณ์มีการส่งระยะระหว่างชั้นเชิงกลอนให้สูงขึ้นโดยที่ความสูงโดยรวมก็สูงขึ้นด้วยเช่นกัน คือ 6.30 เมตร เป็น 6.45 เมตร แต่อย่างไรก็ตามหากวัดระยะความสูงเฉพาะหลังคาชั้นที่ 5 (องค์ระฆัง) แล้ว กลับพบว่าการปรับระยะให้ลดลงจากแบบต้นร่างที่ 1.91 เมตร เป็น 1.85 เมตรในแบบสมบูรณ์ ซึ่งขัดกันกับการส่งระยะระหว่างชั้นเชิงกลอน ทั้งนี้ตัวเลขดังกล่าวหากมองว่าเป็นระยะที่เล็กน้อยมากสำหรับแบบมาตราส่วน 1:100 และ 1:50 ก็อาจเป็นไปได้ แต่หากดูที่ชุดความสัมพันธ์ของตัวเลขที่มีการปรับและกำหนดความสัมพันธ์ในเชิงเลขอนุกรม กับรูปทรงหลังคาชั้นที่ 5 ที่นอกจากจะปรับลดความสูงแล้วยังขยายความกว้างจาก 2.45 เมตร เป็น 2.55 เมตร แล้ว จึงเรียกได้ว่าเป็นการกำหนดจังหวะของตัวเลขให้ลงตัวและบ่งบอกถึงการปรับรูปทรงขององค์ระฆังให้ดูป้อมเตี้ยมากขึ้น

2.4.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์

ส่วนเรือนจั่ว

ส่วนจั่วซ้อนบน (กว้างxสูง) $4 \times 2\frac{5}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.66 เรือนสูง 1.75 ส่วน ฐานสูง 0.47 ส่วน ฐานชลาทสูง 0.19 ส่วน

ส่วนจั่วห้องพักพระโกษฐ์ (กว้าง×สูง) $3\frac{5}{8} \times 2\frac{2}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.62 เรือนสูง 1.86 ส่วน
ฐานสูง 0.38 ส่วน ฐานชลาสูง 0.21 ส่วน

ส่วนจั่วศาลา (กว้าง×สูง) $2\frac{4}{8} \times 1\frac{7}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.75 เรือนสูง 1.9 ส่วน ฐานสูง - ส่วน
ฐานชลาสูง 0.3 ส่วน

ส่วนปีกนกจั่วซ้อนบน (กว้าง×สูง) $1\frac{4}{8} \times 1\frac{2}{8}$ มีขนาดใหญ่กว่าปีกนกห้องพักพระโกษฐ์ (กว้าง×
สูง) $1\frac{3}{8} \times 1\frac{1}{8}$ ที่แม้ว่ารูปแบบจะเป็นแบบปีกนกรอบ 3 ด้านซึ่งต่างก็ตาม แต่หากพิจารณาจากความ
สูงหลังคาจั่วและปีกนกมุขซ้อนล่าง ที่ทำหน้าที่เป็นมุขกระสันเชื่อมด้วยแล้วจะเห็นว่าใช้สัดส่วนและ
รูปทรงเดียวกัน นั่นหมายความว่ามุขซ้อนล่างที่มีปีกนก 2 ข้าง ย่อมใช้สัดส่วนนี้ ส่วนปีกนกศาลานั้นมี
ขนาดเล็กลงตามขนาดจั่วศาลา (กว้าง×สูง) $1\frac{1}{8} \times \frac{6}{8}$

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าขนาดจั่วที่ใหญ่กว่านั้นไม่ได้จะมีสัดส่วนความสูงที่มากกว่า
เสมอไป แต่ทั้งนี้จั่วซ้อนบนซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าจั่วซ้อนล่างจะมีสัดส่วนความสูงที่มากกว่า รวมถึงส่วน
เรือนด้วยเช่นเดียวกัน แต่ทั้งนี้ความสูงของฐานที่จะส่งผลต่อสัดส่วนนั้นขึ้นอยู่กับระดับการใช้งาน และ
การเลือกใช้การลดหลั่นของรูปแบบฐาน ส่วนจั่วศาลานั้นจะเห็นได้ว่าแม้จะมีขนาดเล็กแต่ก็ใช้สัดส่วน
ความสูงเดียวกับจั่วซ้อนบน และมีส่วนเรือนที่สูงกว่าเรือนจั่วอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะต้องคำนึงถึงการ
ใช้งานและส่วนเรือนของศาลานั้นตั้งอยู่บนฐานชลาโดยตรง ต่างจากเรือนจั่วอื่นที่จะมีฐานรองรับ
ก่อน

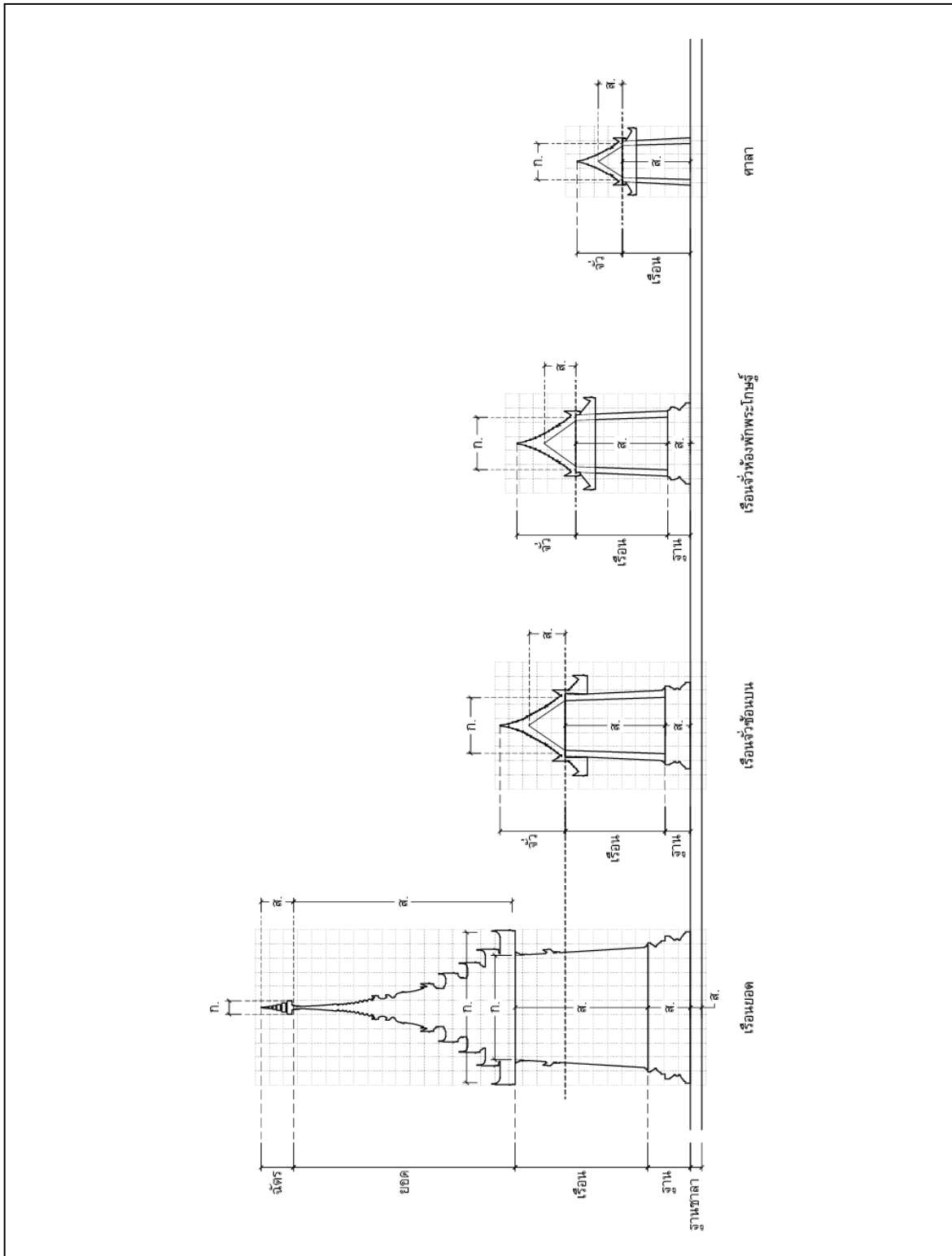
ส่วนเรือนยอด

ส่วนยอดประธาน (กว้าง×สูง) $10\frac{4}{8} \times 15\frac{7}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.51 เรือน (กว้าง×สูง) $7\frac{3}{8} \times 9\frac{3}{8}$
คิดเป็นสัดส่วน 1:1.27 ฐานสูง 0.41 ส่วน ฐานชลาสูง 0.1 ส่วน

ส่วนฉัตร (กว้าง×สูง) $1 \times 2\frac{2}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:2.25

จากข้อมูลดังกล่าวหากเทียบกับพระเมรุงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกราช ที่ใช้งาน
งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถเป็นต้นแบบแล้ว จะพบว่าขนาดฐานยอดงานครั้งนี้จะมี
ขนาดใหญ่กว่าพอสมควรโดยมีระยะยื่นไขรายอดที่มาก แต่กลับกลายเป็นว่ามีขนาดความสูงที่
ต่างกันเพียงเล็กน้อย ส่งผลทำให้สัดส่วนความสูงของยอดครั้งนี้ดูน้อย ซึ่งสัดส่วนความสูงเรือนก็
เช่นเดียวกัน ส่งผลให้รูปทรงอาคารที่ดูป้อมเตี้ยรับกับรูปทรงยอดที่ดูป้อมเตี้ยเช่นเดียวกัน ในส่วนของ
ฐานนั้นมีค่าเท่ากับงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกราช เนื่องด้วยทำฐานหนุนสองชั้น ต่างจาก
งานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถที่ฐานชั้นเดียวจึงมีส่วนที่น้อยกว่า

นอกจากนี้ข้อมูลส่วนระยะห่างระหว่างปลายจั่วซ้อนบน-ท้องเชิงกลอนชั้นที่ 1 คือ $\frac{7}{8}$ และ
ส่วนระหว่างเชิงจั่วซ้อนบน-เชิงจั่วซ้อนกลาง $\frac{6}{8}$ ซึ่งจะเห็นว่าเป็นการกำหนดระยะห่างที่น้อยกว่างาน
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกราช ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าต้องการไม่ให้เกิดความต่างระดับกันมาก ทำ
ให้ผลลัพธ์ที่ได้ย่อมก่อให้เกิดการรับรู้ทางแนวราบ ส่งผลให้สอดรับกับความรู้สึกอาคารที่ป้อมเตี้ยมาก
ขึ้น

ภาพที่ 279 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด

พระเมรุส่วนเรือนจั่ว				
	จั่ว (กxส)	เรือน (ส)	ฐาน (ส)	ฐานชานา
เรือนจั่วซ้อนบน	$4 \times 2\frac{5}{8}$	7	$1\frac{7}{8}$	$\frac{6}{8}$
สัดส่วน	1:0.66	1:1.75	1:0.47	1:0.19
เรือนจั่วทางเข็ญ พระโกษฐ์	$3\frac{5}{8} \times 2\frac{2}{8}$	$6\frac{6}{8}$	$1\frac{3}{8}$	$\frac{6}{8}$
สัดส่วน	1:0.62	1:1.86	1:0.38	1:0.21
เรือนจั่วศาลา	$2\frac{4}{8} \times 1\frac{7}{8}$	$4\frac{6}{8}$	ใช้ฐานชานาเป็น ฐานอาคาร	$\frac{6}{8}$
สัดส่วน	1:0.75	1:1.9		1:0.3

ตารางที่ 64 สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

พระเมรุส่วนเรือนยอด					
	ยอด (กxส)	เรือน (กxส)	ฐาน (ส)	ฐานชานา (ส)	ฉัตร (กxส)
เรือนยอด	$10\frac{4}{8} \times 15\frac{7}{8}$	$7\frac{3}{8} \times 9\frac{3}{8}$	$3 (1\frac{1}{8} + 1\frac{7}{8})$	$\frac{6}{8}$	$1 \times 2\frac{2}{8}$
สัดส่วน	1:1.51	1:1.27	1:0.41	1:0.1	1:2.25

ตารางที่ 65 สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน
เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

2.4.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมรอบเสาและหลังคา

จากแผนผังเรือนยอดย่อมุมไม้สิบสองมีมุขขนาดสั้นยื่นออกมาทั้ง 4 ทิศ จำนวน 1 ห้องเสา โดยถือเป็นมุขซ้อนบน เฉพาะด้านทิศใต้ที่มีมุขยื่นต่อออกมาอีก 1 มุข 1 ห้องเสา โดยมีระยะยื่นใกล้เคียงกับขนาดความกว้างจั่ว แต่ขนาดความกว้างด้านสกัดที่แคบลงจากจั่วซ้อนบนเล็กน้อย ส่วนด้านทิศเหนือออกมุขลดต่อออกไปเช่นเดียวกันทำหน้าที่เป็นมุขกระสันโดยมีระยะห่างที่หากวัดจากริมเสาด้านนอกมุขซ้อนบนไปจรดแนวริมเสามุขห้องพักพระโกษฐ์ที่ระดับช่อ จะมีระยะเท่ากับกับระยะยื่นของมุขลดด้านทิศใต้ ทั้งนี้ได้ต่อมุขเชื่อมต่อกับห้องพักพระโกษฐ์ในลักษณะอาคารจตุรมุขที่ยื่นมุขออกไปเท่าๆ กัน รวมถึงขนาดมุขด้านสกัดและปีกนกเท่ากันตลอด แต่ทั้งนี้ส่วนที่เป็นห้องพักพระโกษฐ์จะใช้ปีกนกรอบ 3 ด้าน ส่วนมุขทางเทียบพระโกษฐ์จะใช้ปีกนก 2 ข้าง

การล้อมรอบเสา

1. เสาเมรุ ย่อมุมนอก ย่อมุมกลาง และย่อมุมในทั้งสามมุม ใช้องศาเดียวกัน คือ 87 ส่วนหน้าเสาด้านย่อมุมในใช้องศาตั้งชันกว่า คือ 87.5
2. เสามุขเมรุด้านนอกใช้องศาเดียวกันกับหน้าเสาด้านในย่อมุมในของเสาเมรุ คือ 87.5 ส่วนด้านในใช้องศาตั้งชันกว่า คือ 88
3. เสามุขเมรุด้านข้างใช้องศาเดียวกันกับเสามุขเมรุด้านสกัด คือ 87.5 และ 88

4. เสาห้องพักพระโกษฐ์จตุรमुख ใช้องศาเดียวกันกับเสามุขเมรุทั้งด้านนอกและด้านใน คือ 87.5° และ 88° รวมถึงเสามุขที่ยื่นออกไปด้านทิศเหนือด้วยเช่นกัน แต่เสาทั้งหมดที่กล่าวมาจะมีขนาดหน้าเสาที่เล็กกว่า

5. เสาศาลาโถงด้านสกัด ใช้องศาเดียวกันกับเสามุขเมรุทั้งด้านนอกและด้านใน คือ 87.5° และ 88° ทั้งนี้คาดว่าด้านยาวกำหนดการล้อมรอบของเสาโดยใช้อองศาลักษณะเดียวกัน

2.4.3 หลักฐานขาลา

1. ตั้งอาคารพระเมรุขึ้นโดยหันอาคาทางยาวตามแนวทิศเหนือใต้ จับศูนย์กลางพระเมรุให้ตรงกับศูนย์กลางพระที่นั่งทรงธรรม

2. กำหนดความกว้างทางเดินรอบตามเส้นรูปฐานมุขด้านทิศใต้ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก โดยวัดจากแนวฐานมุขลดชั้นบนออกมา 2.2 เมตร และระยะขาลาหน้าบันไดที่ 3.2 เมตร แนวฐานขาลาทิศใต้

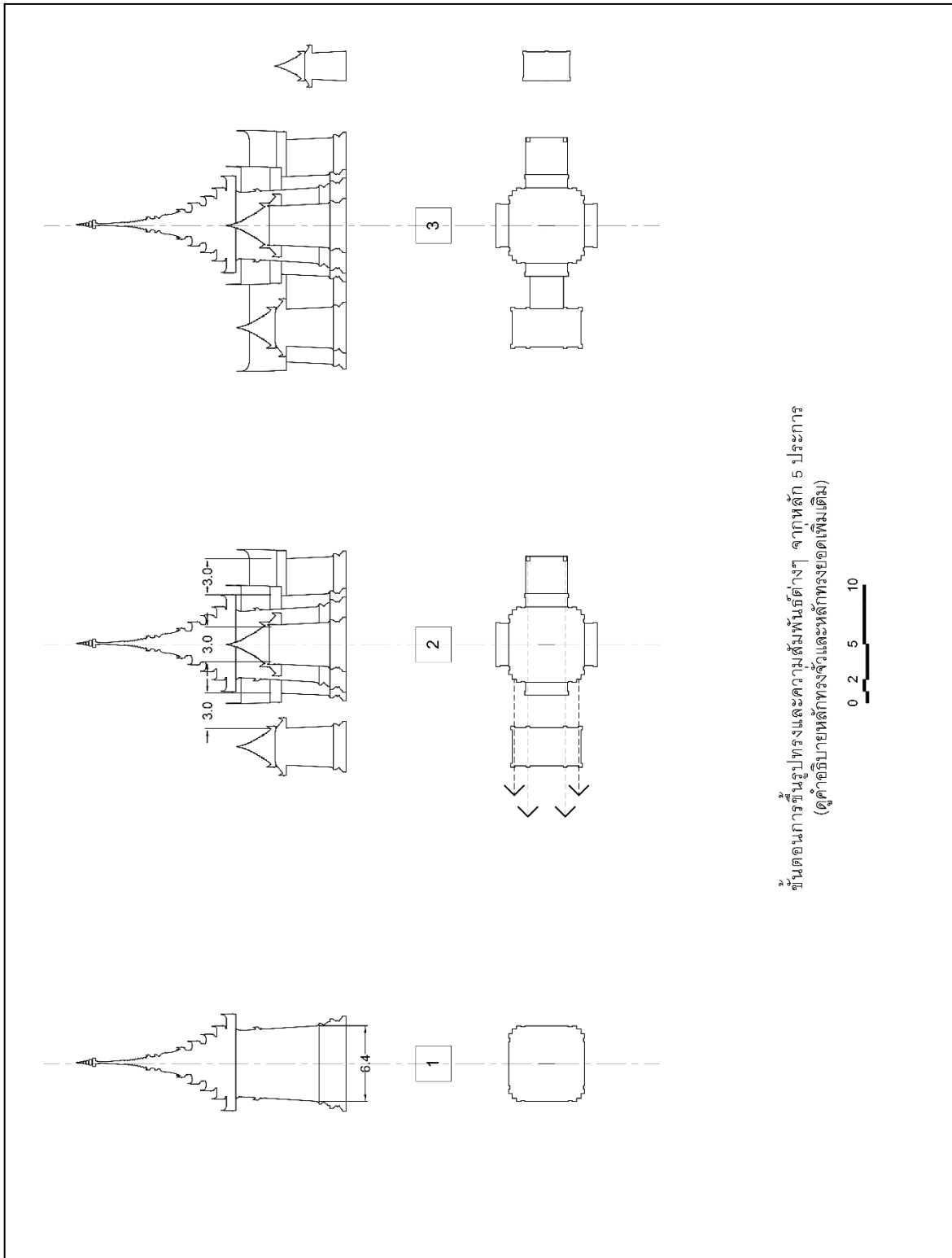
3. กำหนดแนวความกว้างฐานขาลาด้านทิศเหนือออกมา 4 เมตร ยาว 13 เมตร ตามระยะการใช้งานขณะเทียบพระยานมาศสามลำคาน และลากแนวฐานจากทิศเหนือไปยังทิศใต้

4. ที่ส่วนมุมฐานขาลาจะสังเกตว่าไม่ได้อยู่ในแนวแกนทแยงมุมจากศูนย์กลางพระเมรุ แต่กำหนดจากการที่ลากเส้น 45° จากเสามุขชั้นบนมาตัดกับระเปาะฐานด้านทิศใต้ ณ จุดตัดจึงลากเส้นมาบรรจบเป็นมุขฐานขาลา หรืออีกนัยหนึ่งอาจเป็นการลากแนวต่อเนื่องมาจากแนวศูนย์กลางเสามุขลดชั้นล่างทิศใต้ก็เป็นได้

5. กำหนดแนวบันไดทิศเหนือ รวมถึงทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก จากศูนย์กลางเสาพระเมรุ

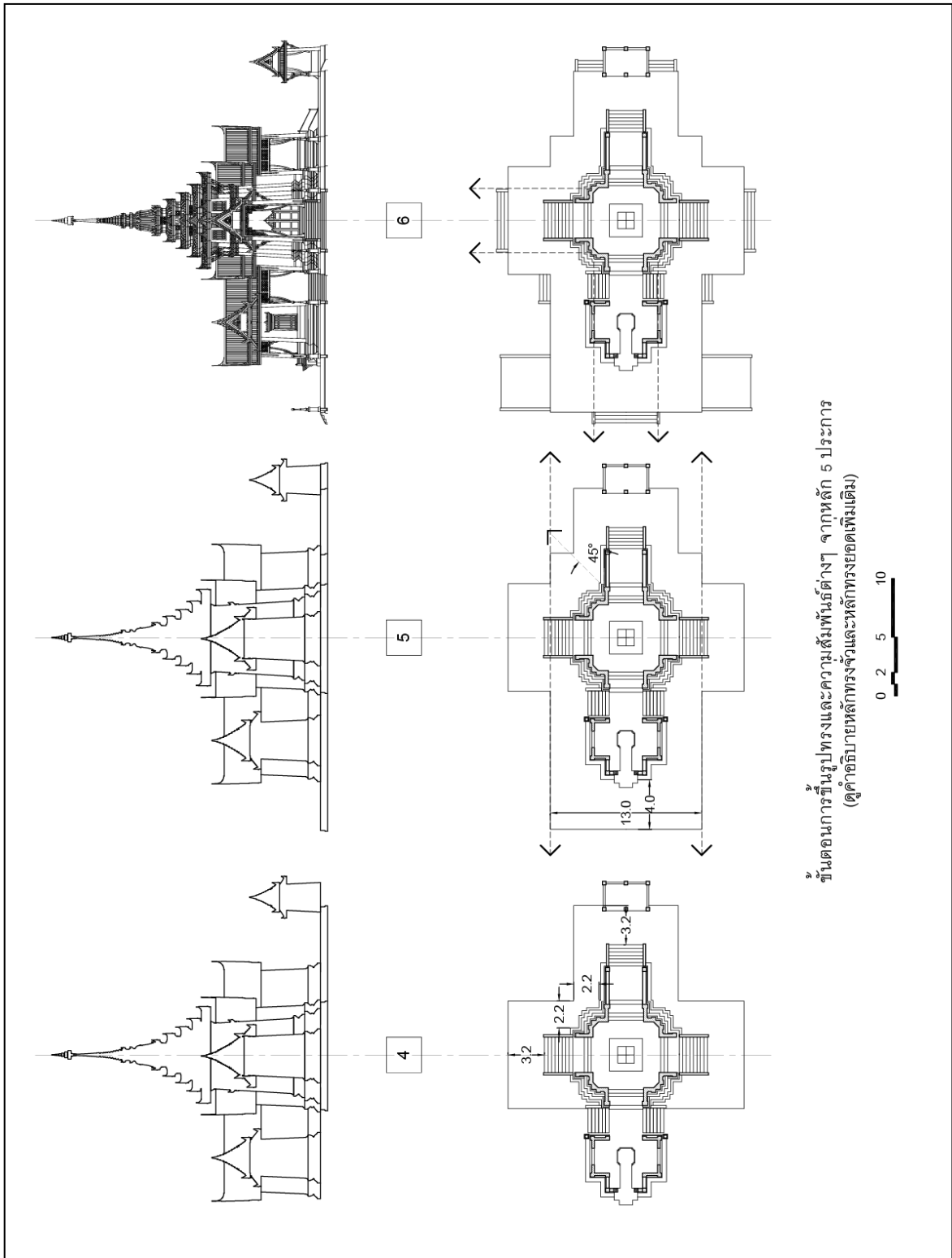
6. ส่วนทิศใต้ เมื่อตั้งศาลาโดยเอียงเสาเข้ามาในฐานให้ตรงกับแนวเสาโคมแล้ว จึงตั้งบันไดขนานข้าง ทั้งนี้บันไดกำหนดระยะลูกนอน 0.3 เมตร

ทั้งนี้ความยาวโดยรวมของฐานขาลารวมบันไดและศาลาที่ยื่นออกไปยังคงระยะที่ใกล้เคียงกับงานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ และงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ ซึ่งมีไปก่อนหน้า รวมถึงระยะที่ยื่นจากแนวศูนย์กลางที่แทบจะเท่ากันอีกเช่นเดียวกัน

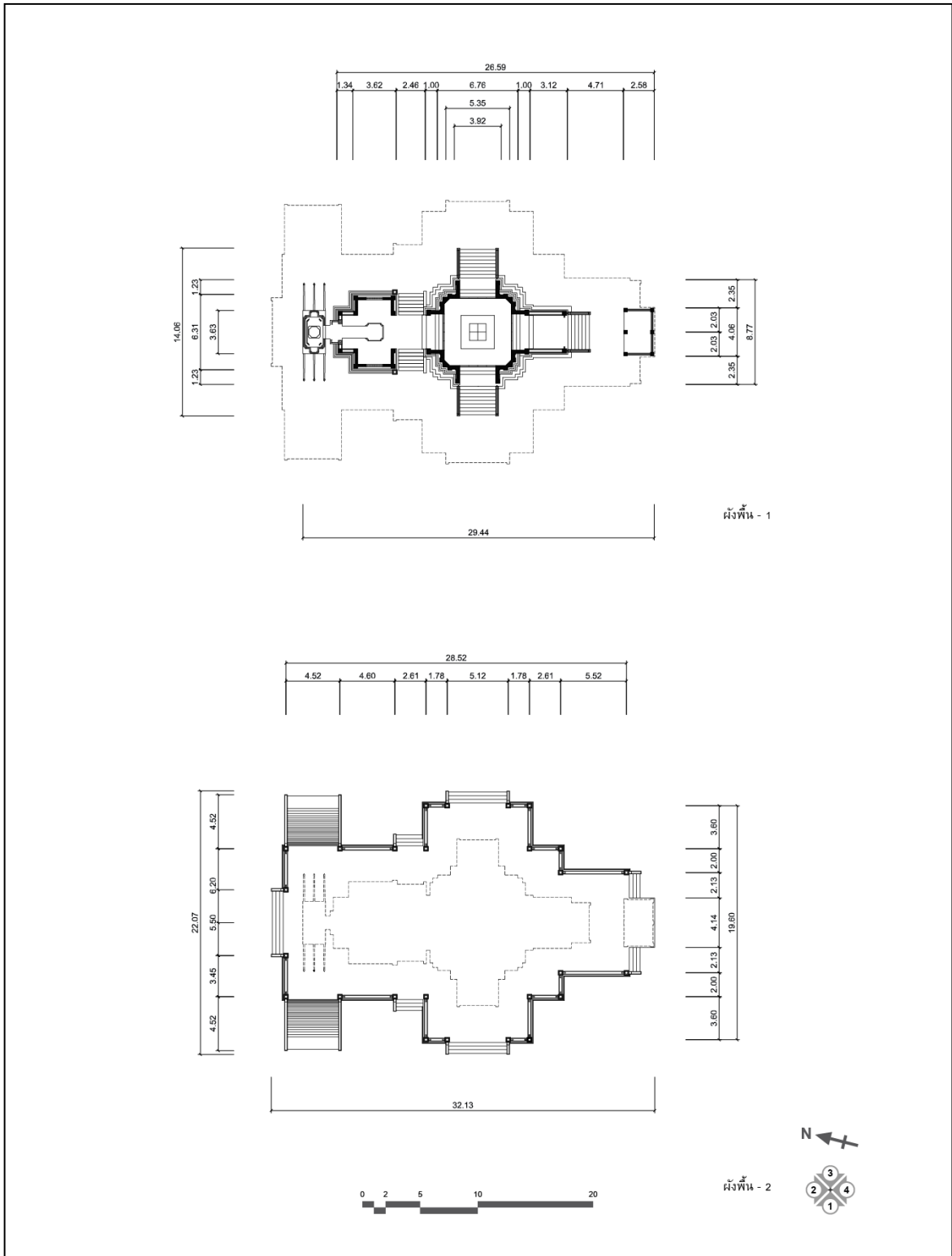
ขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ
(ดูคำอธิบายหลักทรงจั่วและหลักทรงยอดเพิ่มเติม)

ภาพที่ 280 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1

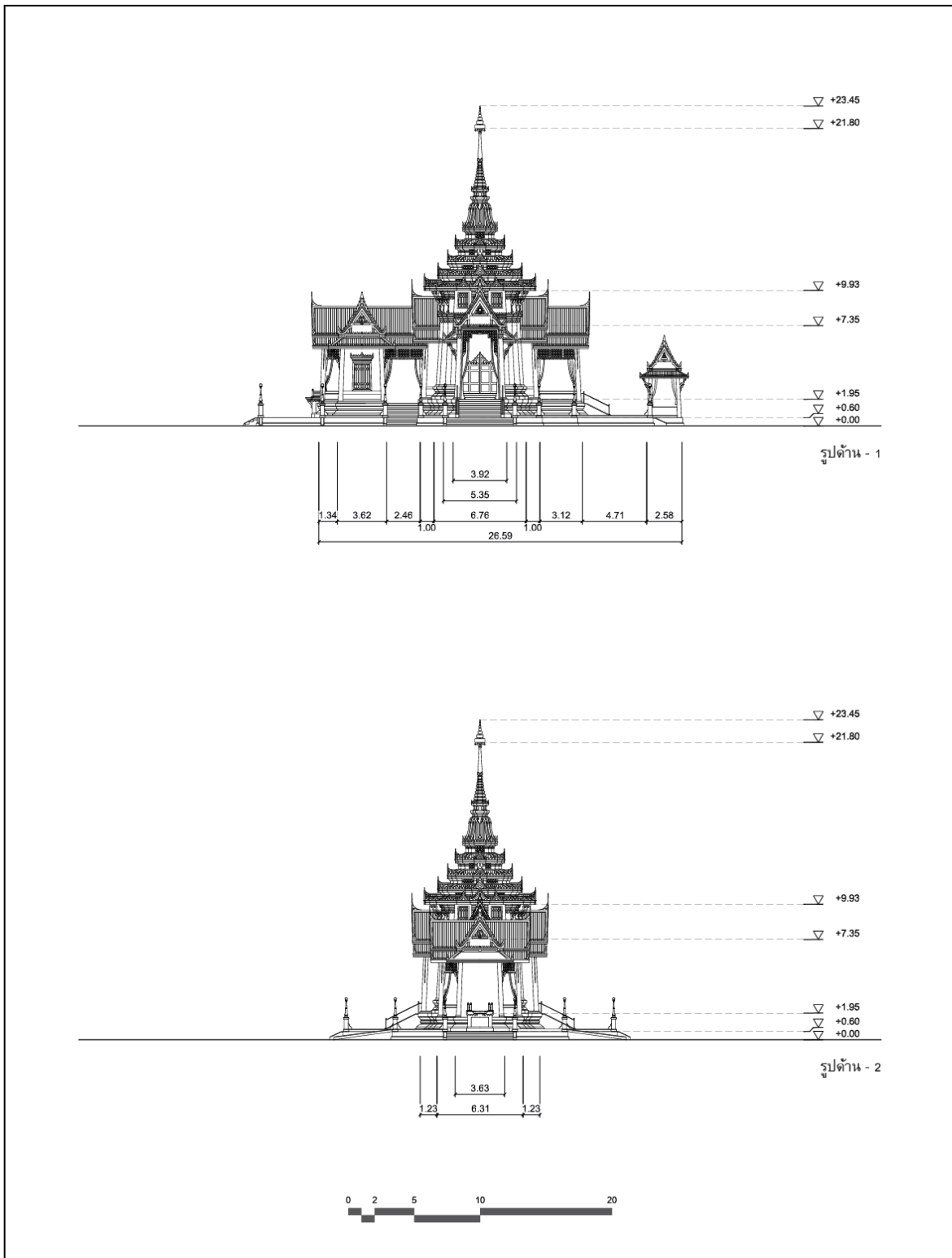

ขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ
(ดูคำอธิบายหลักทรงจั่วและหลักทรงยอดเพิ่มเติม)

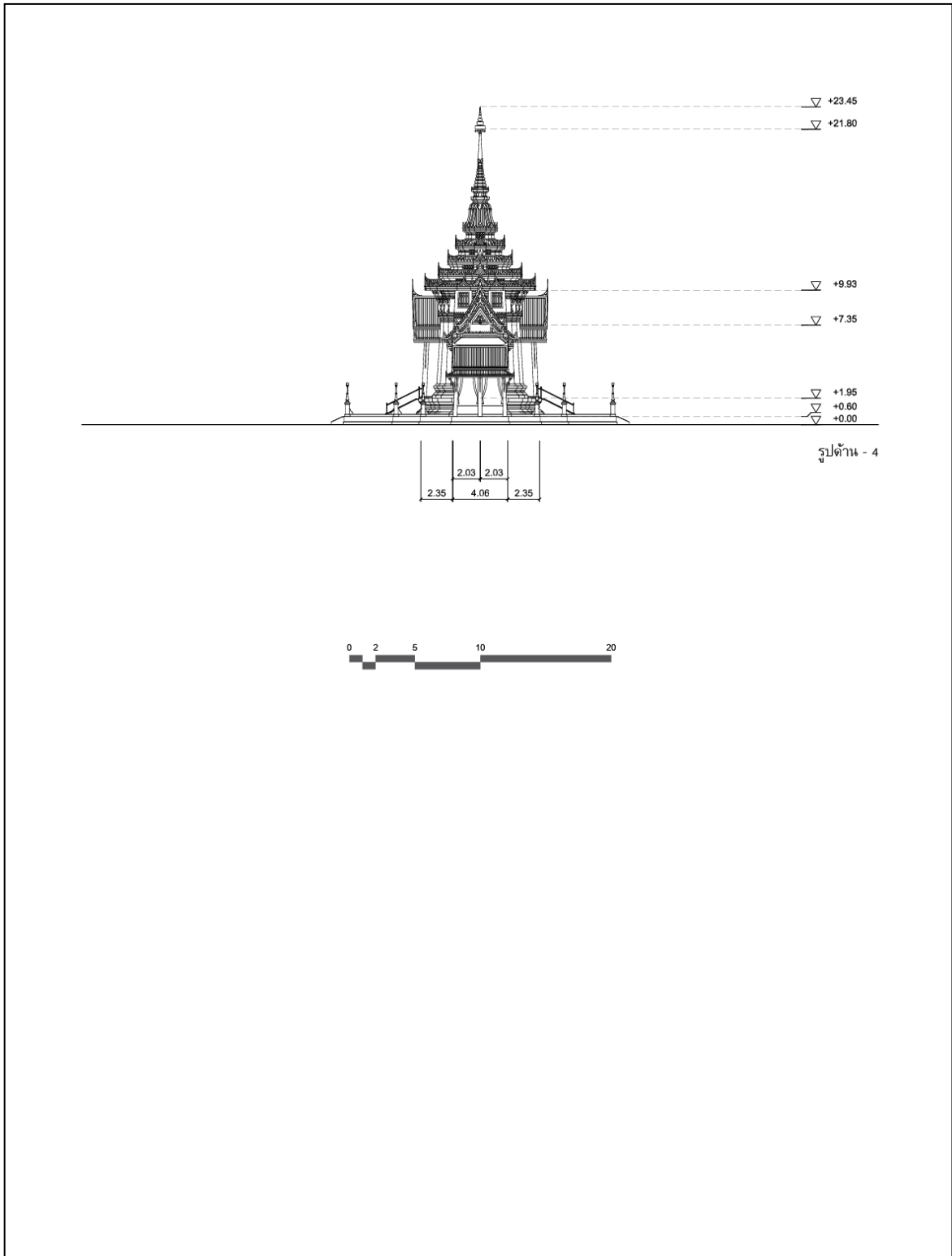
ภาพที่ 281 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2

ภาพที่ 282 แบบผังพื้นที่และผังฐานชานชาลา

ภาพที่ 283 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2

ภาพที่ 284 แบบรูปด้าน 4

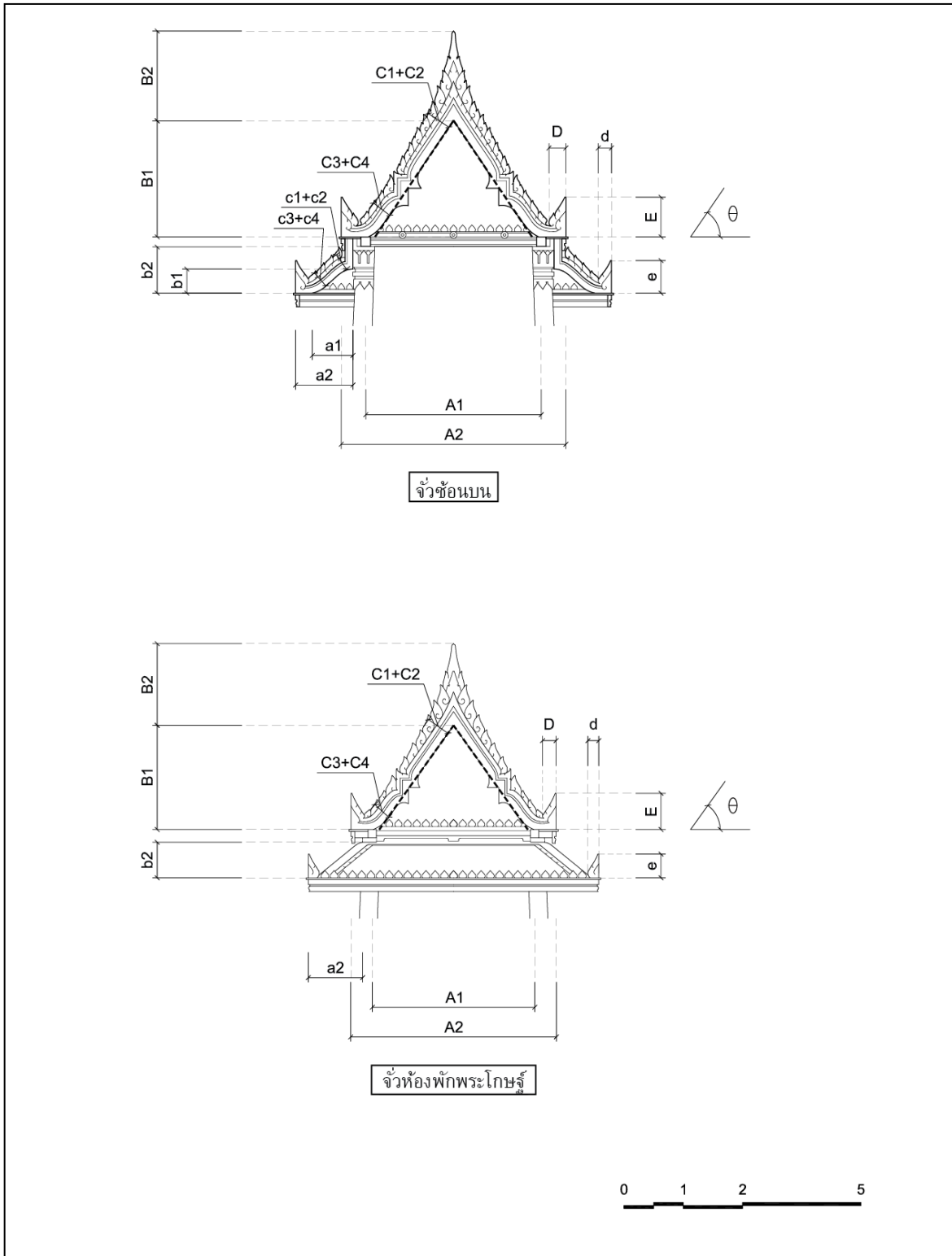
2.4.4 หลักทรงจั่ว

จั่วที่ปรากฏในแบบมี 3 ขนาด คือ จั่วมุขซ้อนบน จั่วห้องพักพระโกษฐ์ และจั่วศาลา โดยจั่วซ้อนบนมีขนาดใหญ่ที่สุด และมืองศาทรงจั่วที่มากกว่าจั่วห้องพักพระโกษฐ์ซึ่งมีขนาดและองศาทรงจั่วน้อยกว่าเล็กน้อย ซึ่งเป็นลักษณะที่ทรงใช้มาโดยตลอดในกรณีที่เป็นหลังคาซ้อนชั้นกัน แต่ทั้งนี้จั่วศาลาที่มีขนาดเล็กที่สุดกลับมืองศาจั่วที่มากที่สุด

ทั้งนี้ขนาดเครื่องลายองจะสัมพันธ์กับขนาดจั่ว กล่าวคือจั่วที่มีขนาดใหญ่กว่าย่อมมีขนาดเครื่องลายองจั่วที่ใหญ่กว่า ซึ่งส่งผลต่อขนาดตัวลายอง ครีบลึงห์ หางหงส์ และปลายยอดจั่วที่มีขนาดใหญ่ตามมาด้วย

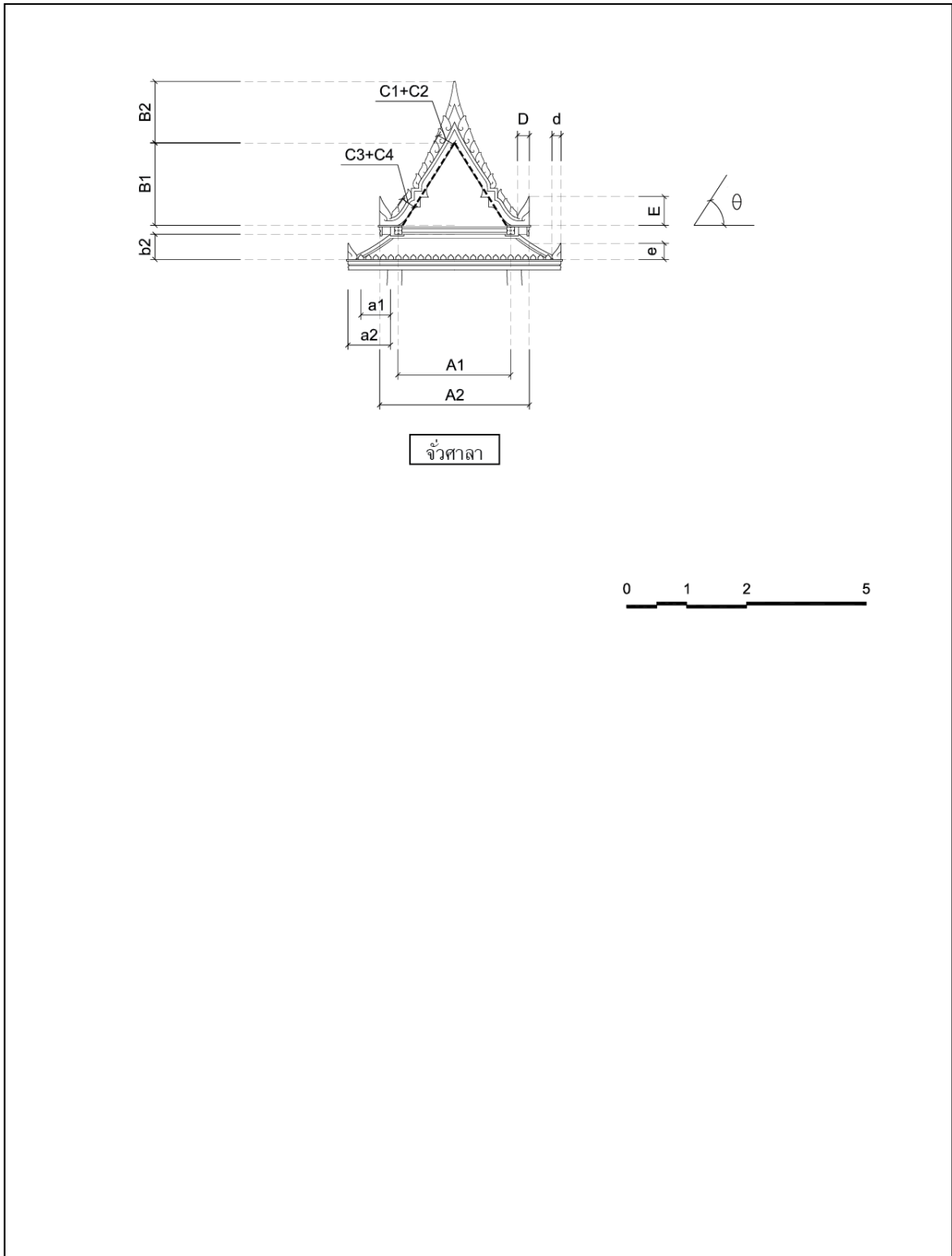
ทั้งนี้จั่วหนึ่งๆ ส่วนท้องเครื่องลายองจะล้อไปกับเส้นทรง โดยรัศมีของเครื่องลายองล้อไปตามจั่วลูกฟัก กล่าวคือมีการวางเส้นหยักโค้งล้อไปตามรูปแป้ ส่งผลให้ตอนบนมีรูปทรงเหมือนกับดอกบัว ตอนล่างโค้งแอ่นเหมือนบัวปอกกลีบซึ่งส่งผลให้รูปทรงจั่วนั้นแผ่ออกรับกับทรงยอดด้วย ส่วนที่เป็นปีกนก 2 ข้างนั้น กำหนดรูปทรงปีกนกในลักษณะเหมือนบัวปอกกลีบเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เส้นรอบจั่ว ตัวลายอง เส้นคั่น และเส้นหลังครีบลึงห์ ให้ความรู้สึกที่คู่ขนานส่งขึ้นไปโดยเน้นที่ปลายยอด ซึ่งส่งผลให้ตัวลายองรวมเส้นคั่นมีขนาดที่ค่อยๆ ใหญ่ขึ้น แต่ในส่วนครีบลึงห์มีขนาดใหญ่ขึ้นในสัดส่วนที่มากกว่า

ภาพที่ 285 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ

ภาพที่ 286 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	จั่ว		องศา จั่ว θ	ตัวลายอง+ใบระกา		ทางหงส์		
	A1	B1+B2		C1+C2	C3+C4	D	E	
	A2	ผลรวม		ผลรวม	ผลรวม			
จั่วซ้อนบน	2.95	1.95+1.55	55.6	0.17+0.285	0.16+0.16	0.25	0.675	
	3.75	3.5		0.455	0.32			
จั่วห้องพัก พระโกษฐ์	2.7	1.75+1.4	54.4	0.175+0.25	0.15+0.135	0.225	0.59	
	3.4	3.15		0.425	0.285			
จั่วศาลา	1.9	1.3+1.1	57	0.11+0.21	0.11+0.16	0.18	0.485	
	2.5	2.4		0.32	0.27			
องค์ประกอบ	ปีกนก		องศา	ตัวลายอง+ใบระกา		ทางหงส์		
	a1	b1		-	c1+c2	c3+c4	d	e
	a2	b2		ผลรวม	ผลรวม			
ปีกนกจั่ว ซ้อนบน	0.675	0.395	-	0.155+0.185	0.145+0.13	0.215	0.55	
	0.99	0.78		0.34	0.275			
ปีกนก ห้องพักพระ โกษฐ์	-	-	-	-	-	0.17	0.4	
	0.88	0.62		-	-			
ปีกนกศาลา	-	-	-	-	-	0.145	0.42	
	0.67	0.42		-	-			

ตารางที่ 66 ระยะจั่วและเครื่องลายอง

ซุ้ม	รูปทรง		องศา	ตัวซุ้ม		ทางหงส์		ขนาดปีก เท่ากันทุก มุมแต่ฝั่งเชิงกลอน ย่อมุมไม่เท่า	
	กว้าง	สูง		กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง
ซุ้มที่ 1	0.86	0.45	46	1.44	0.955	0.14	0.3	0.19	0.375
ซุ้มที่ 2	0.67	0.375	48	1.165	0.89	0.11	0.26	0.185	0.37
ซุ้มที่ 3	0.49	0.32	52	1	0.805	0.11	0.25	0.185	0.385
ซุ้มที่ 4	0.41	0.33	58	0.83	0.78	0.1	0.285	0.185	0.4
ซุ้มที่ 5	-	-	58	0.465	0.53	-	-	0.18	0.42
ซุ้ม ขนาน ข้างชั้นที่ 1	0.54	0.26	40.4	0.99	0.665	0.09	0.24	-	-
ซุ้ม ขนาน ข้างชั้นที่ 2	0.13	0.075	48	0.525	0.35	0.075	0.195	-	-

ตารางที่ 67 ระยะซุ้มบรรพท์ถกลง โดยชั้นที่ 5 ประดับด้วยกระຈັง แสดงข้อมูลที่ขอบนอก

2.4.5 หลักทรงยอด

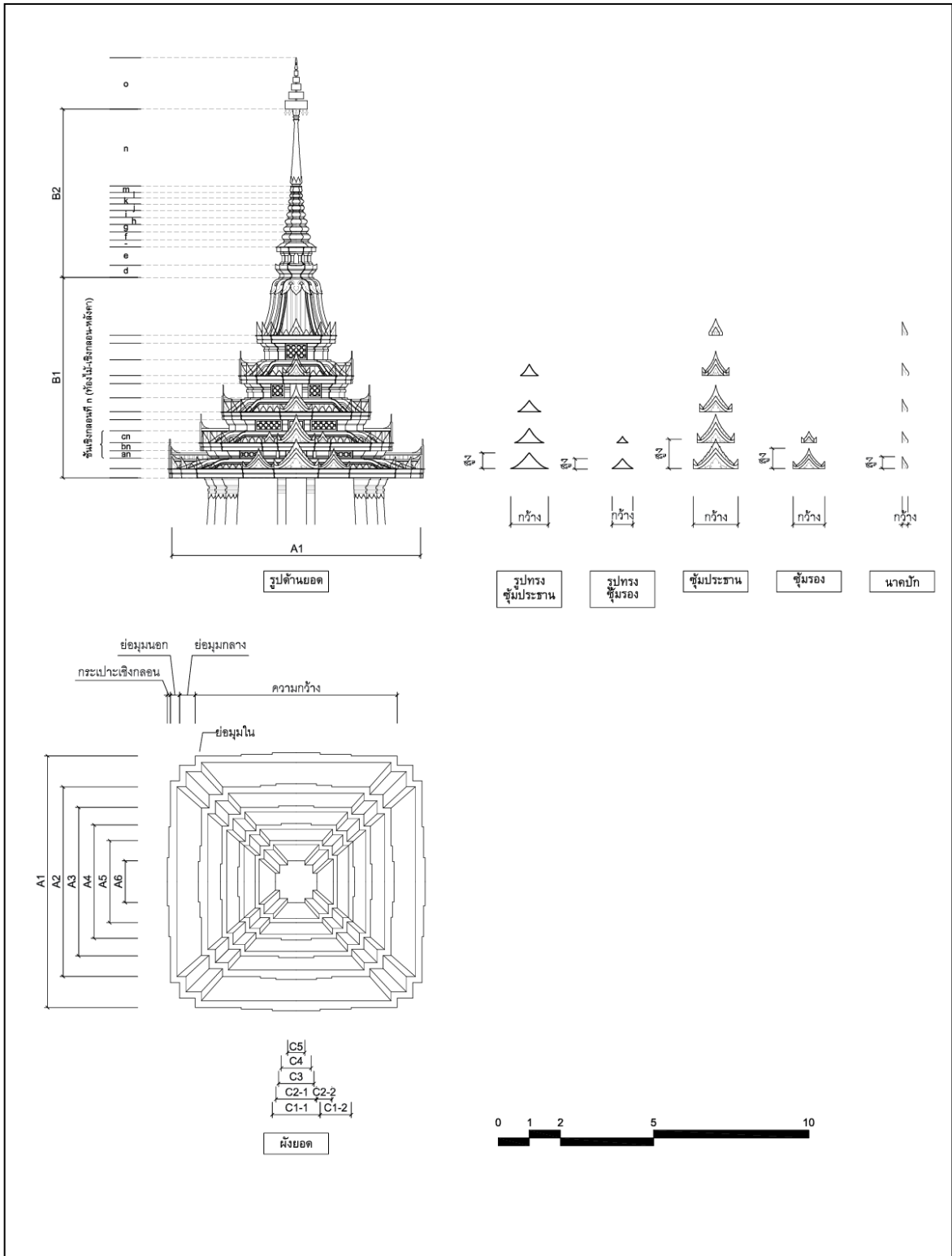
การกำหนดรูปทรงยอดในงานนี้ หากมองย้อนกลับไปทีแบบต้นร่างที่แสดงการขึ้นทรงยอดบุชบกในงานแบบพัตรองซึ่งปรากฏเส้นทรงจอมแหกำหนดมุมเชิงกลอนด้านล่าง รวมถึงแบบต้นร่างงานครั้งนี้ที่มีร่องรอยของเส้นทรงจากๆ บริเวณเชิงกลอนชั้นที่ 5 ต่ไปยังองค์ระฆัง รวมถึงสามารถลากแนวเส้นทรงสมมติขึ้นมาด้วยลักษณะเส้นที่ต่อเนื่อง จึงมีแนวโน้มว่าทรงใช้เส้นทรงจอมแหในการขึ้นรูปทรงยอด ทั้งนี้เนื่องด้วยเป็นการนำเอาองค์ประกอบส่วนยอดเจดีย์มาใช้เป็นส่วนยอดของยอดอาคาร ทำให้ปรากฏเส้นทรงรองอีกเส้นหนึ่งที่คุ่มตั้งแต่บัวฝาละมีไล่ขึ้นไปตามปล้องโฉน และรวมกับเส้นจอมแหตั้งต้น

ทั้งนี้สัดส่วนความกว้างต่อความสูงของยอดนั้นจะเห็นว่ามีส่วนสูงที่ค่อนข้างน้อย รวมถึงการมองที่ความสูงเฉพาะส่วนหลังคาก็ขัดกับหลักในการขึ้นรูปทรงยอดที่ควรจะสูงอย่างน้อยใกล้เคียงกับฐานยอด แต่อย่างไรก็ตามหากแบ่งความกว้างของฐานยอดออกเป็น 3 ส่วน ระยะ 1 ใน 3 นั้นจะมีค่าใกล้เคียงกับความกว้างเชิงกลอนชั้นที่ 5 ซึ่งเป็นการกำหนดตามหลักการขึ้นทรงยอด ทั้งนี้หลักดังกล่าวเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกับยอดสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ฯ และยอดสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ

ส่วนระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนนั้นเป็นแบบส่งระยะ มีการกำหนดระยะไว้ในแบบต้นร่างและถูกนำมาปรับใช้ในแบบจริง ตามที่อธิบายไว้ในตอนต้น อีกทั้งยังเป็นชุดตัวเลขที่มีความสัมพันธ์กันในระบบเลขคณิต ในลักษณะเพิ่มขึ้นด้วยระยะที่เท่ากัน ทั้งนี้รูปทรงจอมแหและความสัมพันธ์แบบส่งระยะนั้น ส่งผลถึงขนาดขององค์ประกอบแต่ละชั้นเชิงกลอน ในส่วนท้องไม้ และหลังคาที่ค่อยๆ ส่งระยะขึ้น แต่กลับกันที่ส่วนเชิงกลอนกลับค่อยๆ ลดระยะให้น้อยลง

ส่วนซุ้มบรรพแกลงใช้รูปทรงจั่วที่ให้ความรู้สึกเดียวกับจั่วอาคาร โดยตัดลักษณะโค้งหักออกและใช้รูปแบบซุ้มขนาดเล็กวางเรียงกัน 3 ซุ้ม ที่เชิงกลอนชั้นที่ 1 และ 2 ส่วนเชิงกลอนชั้นที่ 3 และ 4 วาง 1 ซุ้ม ส่วนชั้นที่ 5 วาง 1 ซุ้มในรูปทรงกระจิง ทั้งนี้ในซุ้มแนวกลางจะมีขนาดเล็กลงเรื่อยๆ พร้อมกับทรงซุ้มที่องศาสูงชันเรื่อยๆ ส่วนซุ้มข้างในแนวเชิงกลอนเดียวกันจะมีขนาดเล็กกว่า และชั้นล่างจะมีองศาซุ้มที่น้อยกว่าชั้นบน ส่วนนาคปักจะมีขนาดใหญ่ขึ้นและมีลักษณะเพรียวสูงชัน ทั้งนี้นาคปักในแต่ละชั้นจะมีขนาดเท่ากันบนผังย่อมุมไม้สิบสองที่ไม่เท่ากัน ถือเป็นรูปแบบการกำหนดที่แตกต่างจากกันทั้ง 3 งาน ที่สมเด็จฯ ทรงออกแบบไว้

สำหรับงานนี้ในแบบต้นร่างรูปด้านนั้น ปรากฏแผนผังยอดอยู่บนกระดาดแผ่นเดียวกัน ซึ่งแสดงผังย่อมุมแบบไม่เท่ากัน และใช้เส้นรัศมีในการสร้างความสัมพันธ์ในแผนผังอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับรูปด้านยอดที่องค์ประกอบต่างๆ ที่อยู่ในผังย่อมนั้น ค่อยๆ ลดหลั่นกันรวบขึ้นสู่ปลายยอด

ภาพที่ 287 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	A1: B1+B2	A1: (B1+d)+(B2-d)	การส่งระยะระหว่างชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ยอดจากแบบจริงมีระยะเท่ากับระยะที่ระบุในแบบต้นร่าง	7.91: 6.45+5.42	7.91: 6.84+5.03	0.85-1-1.15-1.3-1.85
	7.91: 11.87	6.84+5.03	เฉพาะระยะบนสุดวัดถึงหลังคา หากรวม d วัดได้ 2.24
ยอดจากแบบต้นร่าง	-	-	0.795-0.94-1.13-1.22-1.91
	-	-	ระยะที่วัดได้จากแบบต้นร่าง

ตารางที่ 68 ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม

หมายเหตุ ตัวเลขที่ระบุในแบบต้นร่างไม่ตรงกับระยะที่วัดในแบบต้นร่าง แต่กลับตรงกับระยะที่วัดในแบบสมบูรณ์ แสดงว่าตัวเลขที่ระบุในแบบต้นร่างนั้น กำหนดขึ้นมาเพื่อนำไปใช้ในแบบสมบูรณ์ ทั้งนี้ไม่ได้กำหนดความสูงองค์ระฆัง

องค์ประกอบ	ท้องไม้	เชิงกลอน	หลังคา
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.3	0.33
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.23	0.29	0.38
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	0.35	0.27	0.42
ชั้นเชิงกลอนที่ 4	0.48	0.25	0.5
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	0.56	0.24	1.85

ตารางที่ 69 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง

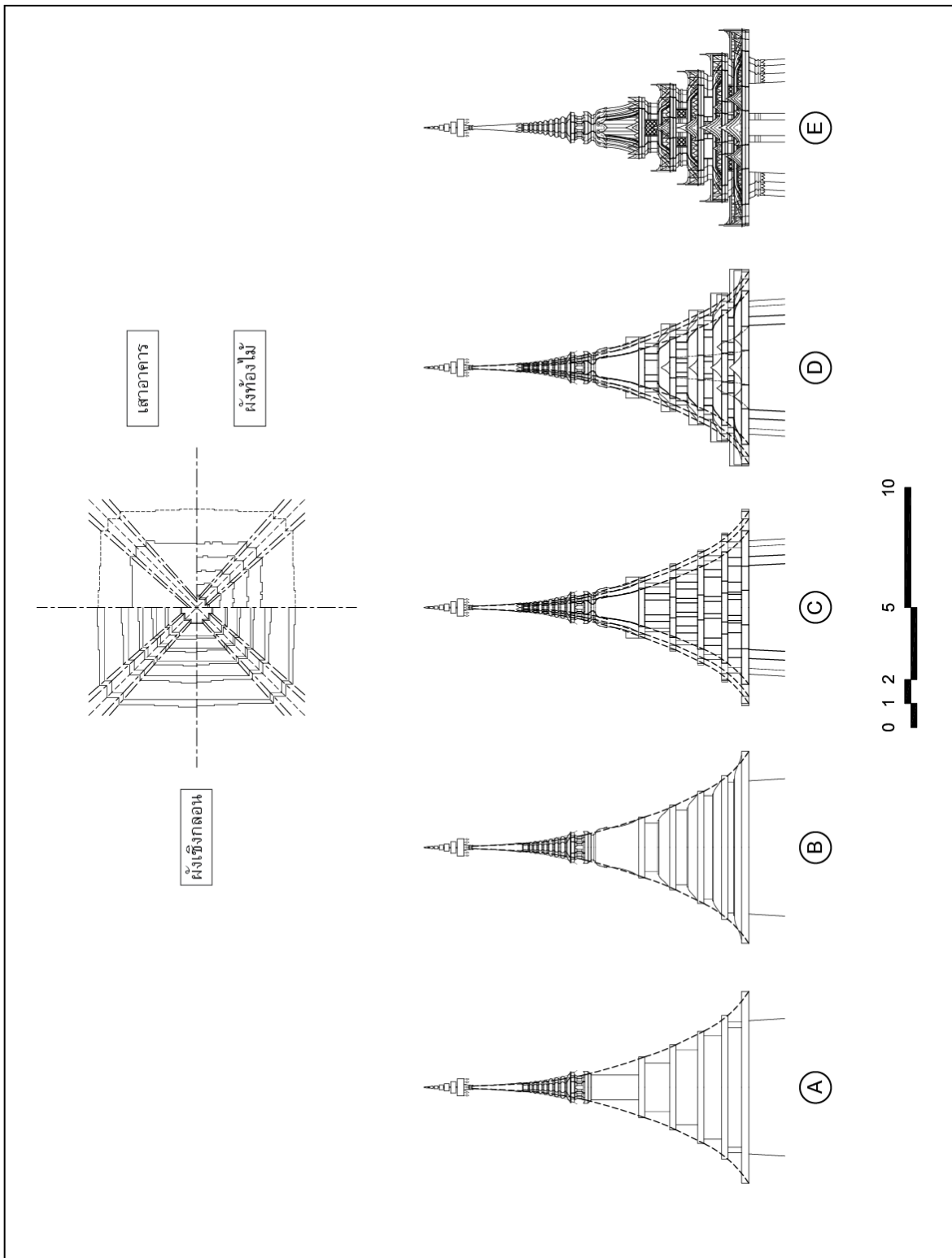
องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน		ความกว้างกระเปาะซุ้ม	ระยะยื่นกระเปาะซุ้ม-ย้อมุมนอก-ย้อมุมกลาง-ความกว้างกระเปาะย้อมุมใน
ชั้นที่ 1	A1	7.91	1.44-0.99	0.05-0.05-0.28-0.48-6.39
ชั้นที่ 2	A2	5.93	1.165-0.525	0.05-0.05-0.23-0.36-4.75
ชั้นที่ 3	A3	4.655	1	0.055-0.25-0.31-3.535
ชั้นที่ 4	A4	3.535	0.83	0.055-0.185-0.32-2.525
ชั้นที่ 5	A5	2.53	-	0.18-0.28-1.61

ตารางที่ 70 ระยะเชิงกลอนในแนวราบ

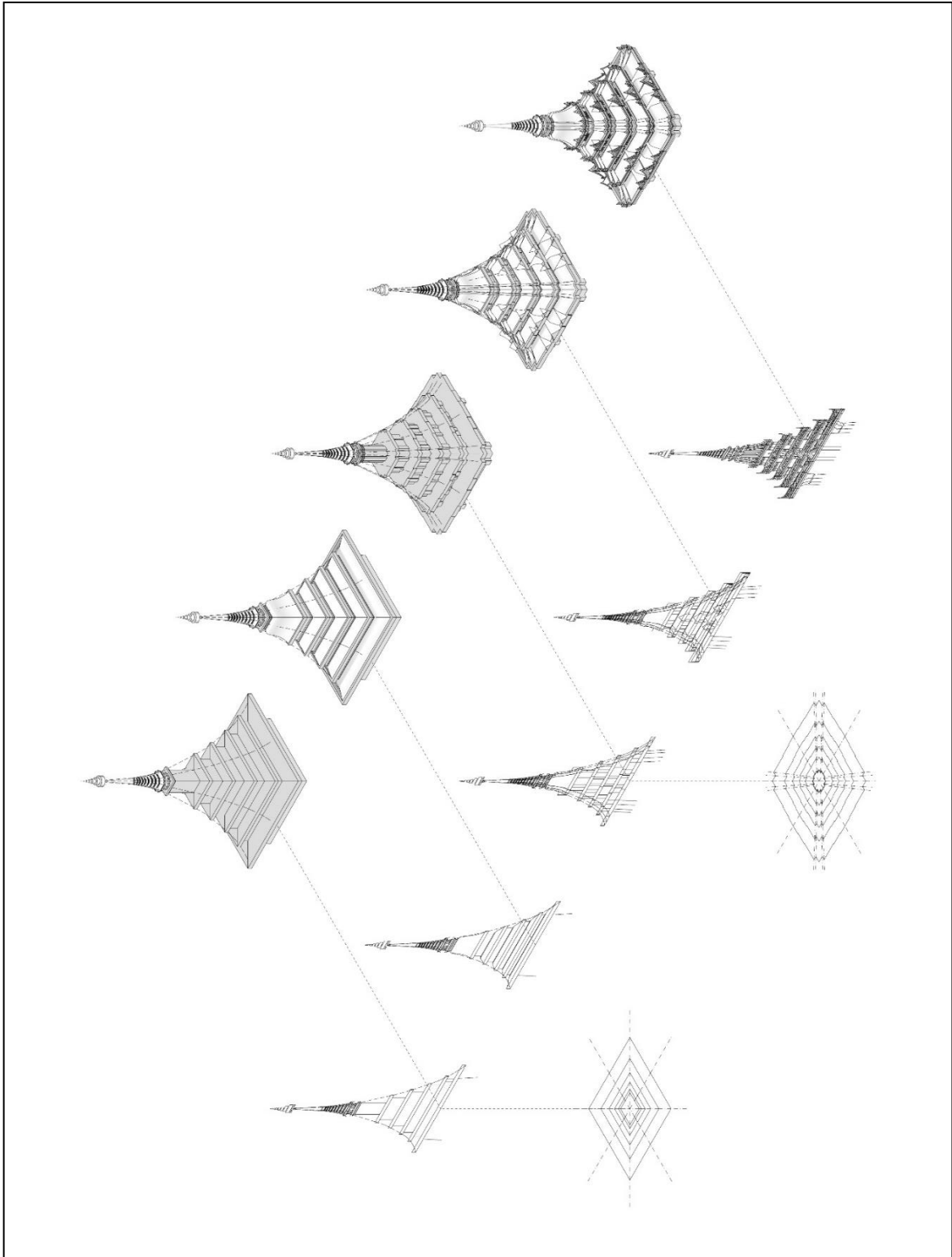
องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
บัลลังก์	d	1.3 (0.145-0.215-0.58)	0.39
หน้ากระดานบัวฟลามี	e	1.235 (0.13-0.25-0.475)	0.6 ยกขึ้น 0.21
ปล้องไฉน 1	f	0.91	0.25
ปล้องไฉน 2	g	0.785	0.24
ปล้องไฉน 3	h	0.7	0.24
ปล้องไฉน 4	i	0.595	0.22
ปล้องไฉน 5	j	0.555	0.22
ปล้องไฉน 6	k	0.495	0.19
ปล้องไฉน 7	l	0.445	0.17
บัวโถ	m	0.39	0.26
ปลี	n	0.36	2.43
ฉัตร	o	0.705	1.66

ตารางที่ 71 ระยะองค์ประกอบส่วนยอด

ลายเส้น 1 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงพระหมวกพัทลุง B การแบ่งองค์ประกอบชั้นเชิงกลอน (ห้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบชั้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพธรรพ์แถลง E ยอดสมบูรณ

ภาพที่ 288 แผนภาพสามมิติยอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ

2.5 บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์

สิ้นพระชนม์ 2 มกราคม พ.ศ.2465

พระราชทานเพลิง 4 ธันวาคม พ.ศ.2466

เมื่อพิจารณาจากการลงพระนามของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ในฐานะผู้ตรวจ มิใช่ผู้คิดอย่าง⁸⁰ จึงเป็นข้อสังเกตที่มีความเป็นไปได้ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ เป็นผู้ออกแบบ แต่อย่างไรก็ตามในฐานะผู้เขียนที่มีผู้คิดอย่างแลตรวจตรา อาจตีความได้ว่าเป็นการทำงานร่วมกันอีกบทบาทที่ต่างออกไป เช่น การที่ไม่ลงตราพระนามในพดที่ทรงคิดเองแล้วร่างขึ้นเป็นรูปเล็กๆ หรือทรงเขียนไว้เป็นสิ่งที่อื่นแล้วให้ผู้เขียนถ่ายขยายและจัดเส้น⁸¹ ก็เป็นแนวทางที่เกิดขึ้นมาแล้ว หรือแท้จริงแล้วบทบาทการทำงานอาจจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงจากเดิม เพียงแต่เป็นการปรับวิธีการลงนาม เพราะงานชิ้นหลังจากพระเมรุมาศ รัชกาลที่ 6 ก็มีวิธีการลงนามอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งไม่ได้ระบุชัดว่าพระองค์เป็นผู้คิดอย่างแลตรวจตราเช่นกัน

แต่อย่างไรก็ตามลักษณะแบบที่แสดงออกมารวมถึงงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาซึ่งเป็นงานที่มีการลงพระนามกำกับในลักษณะเดียวกันและเกิดขึ้นหลังจากนี้ ก็แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในเชิงรูปแบบ ทั้งการวางผังบริเวณ ผังพื้นอาคาร รวมถึงรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรม

สำหรับงานครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการผสมผสานระหว่างงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลก และงานสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส โดยคงลักษณะเครื่องยอดทรงมณฑปยกทองไม้สูงแต่ปรับมาใช้การเทินยอดแหลม ส่วนมุขประกอบหากพิจารณาที่รูปด้านยังคงลักษณะการออกมุขทางด้านซ้ายซ้อน 2 ชั้น เช่นเดียวกับงานสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ แต่ปรับการใช้ทางเชิงพระโกศรัมีหลังคาคลุมและห้องพักพระโกศรัมีที่อยู่ถัดออกไป แบบงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกฯ ซึ่งทำให้มวลหลังคาลดลงและระดับการใช้งานที่ต่างระดับน้อยลงตามมาด้วย ส่วนด้านขวาเองที่ใช้มุขลดสองชั้นเช่นเดียวกัน

แต่ประเด็นสำคัญที่ทำให้ภาพงานในครั้งนี้ต่างออกไป คือ การตั้งพระเมรุตามยาวในแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก แทนที่จากเดิมวางในแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้ นั้นหมายความว่าจากแบบรูปด้านซ้าย คือด้านที่อยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนด้านขวาคือ ด้านที่หันหน้าเข้าหาพระที่นั่งทรงธรรม และนี่อาจเป็นเหตุผลที่ทำให้การออกแบบไม่จำเป็นต้องยื่นยาว รวมถึงพื้นที่ว่างภายในปริมาตรที่ไม่เอื้อให้ออกแบบในลักษณะดังกล่าวด้วยเช่นกัน ทั้งนี้พระเมรุในแนวทิศเหนือ-ทิศใต้เองที่หากยังคงมุขลดชั้นเดียวตามเดิมจะทำให้พื้นที่ว่างมีปริมาณที่มากกว่าก่อนที่จะไปถึงขอบปริมาตรจนทำให้พระเมรุไม่สง่างาม ดังนั้นจึงมีการเพิ่มมุขลดอีก 1 ชั้น ในแนวทิศเหนือและทิศใต้

⁸⁰ ดูรายละเอียดใน สมคิด จิระทัศนกุล, งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยพิพิธภัณฑ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศราวุธดิวงค์ ภาค, 782-783.

⁸¹ หม่อมเจ้าหญิง ดวงจิตร์ จิตรพงศ์, ตาลปัตร, 154.

2.5.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์

ส่วนเรือนจั่ว

ส่วนจั่วประธาน (กว้าง×สูง) $4 \times 2\frac{5}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.66 เรือนสูง 1.75 ส่วน ฐานสูง 0.44 ส่วน ฐานชลาสูง 0.375 ส่วน

ส่วนจั่วชั้นล่าง (กว้าง×สูง) $3\frac{6}{8} \times 2\frac{4}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.67 เรือนสูง 1.83 ส่วน ฐานสูง 0.3 ส่วน ฐานชลาสูง 0.4 ส่วน

ส่วนจั่วทางเชิญพระโกษฐ์ (กว้าง×สูง) $3\frac{5}{8} \times 2\frac{4}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.69 เรือนสูง 2.14 ส่วน ฐานสูง 0.38 ส่วน

ส่วนปีกนกจั่วชั้นบน (กว้าง×สูง) $1\frac{4}{8} \times 1\frac{3}{8}$ มีขนาดใหญ่กว่าปีกนกจั่วชั้นล่าง (กว้าง×สูง) $1\frac{3}{8} \times 1$

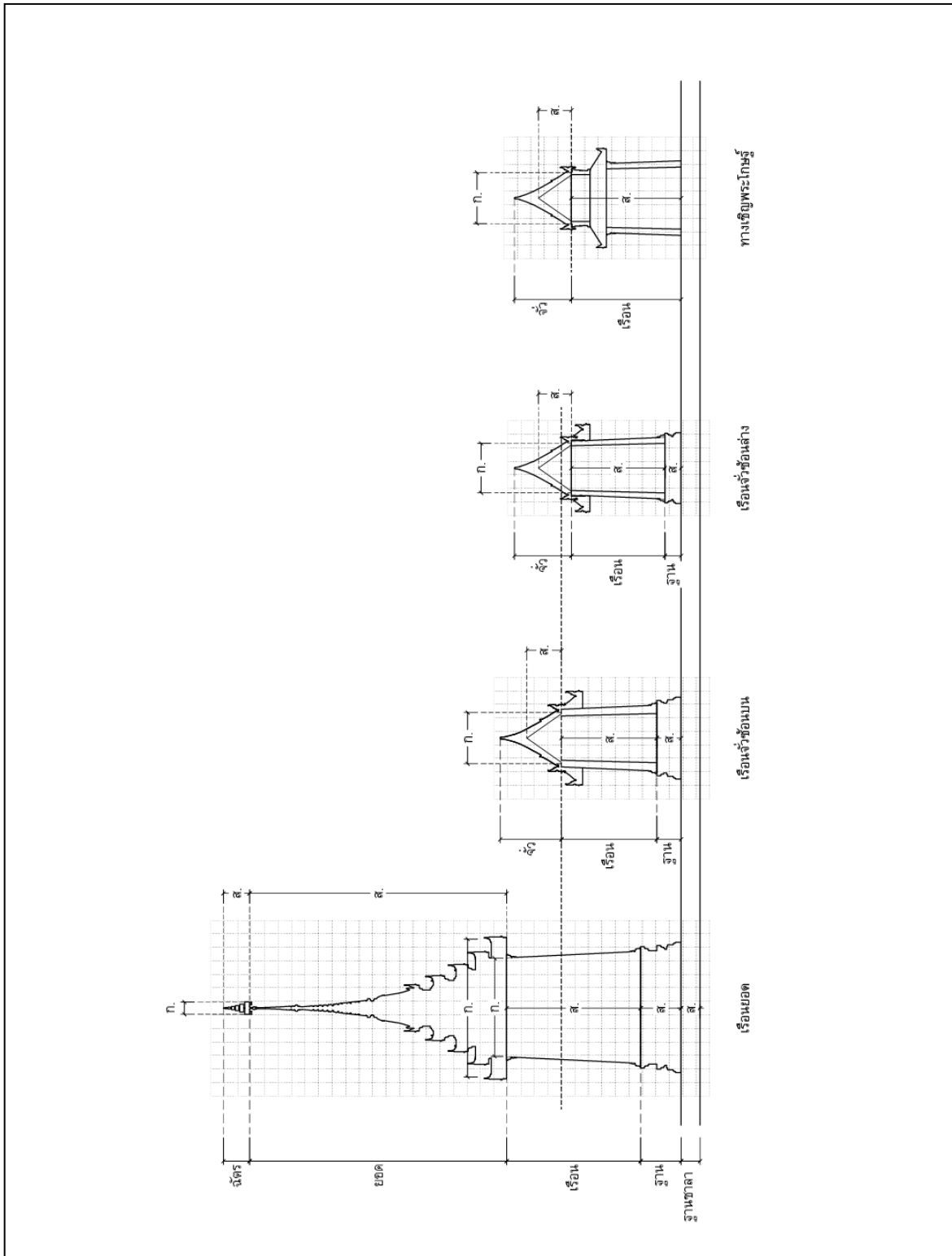
ส่วนเรือนยอด

ส่วนยอด (กว้าง×สูง) $10 \times 18\frac{6}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.875 เรือน (กว้าง×สูง) $7\frac{2}{8} \times 9\frac{7}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.36 ฐานสูง 0.4 ส่วน ฐานชลาสูง 0.21 ส่วน

ส่วนฉัตร (กว้าง×สูง) 1×2 คิดเป็นสัดส่วน 1:2

นอกจากนี้ข้อมูลส่วนระยะห่างระหว่างปลายจั่วอาคารประธาน-ท้องเชิงกลอนชั้นที่ 1 คือ $1\frac{3}{8}$ และระยะระหว่างยอด-หลังคาชั้นบน หลังคาชั้นบน-หลังคาชั้นล่าง หลังคาชั้นล่าง-หลังคามุขลดห้องพักพระโกษฐ์ ล้วนมีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

ภาพที่ 289 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วมอนและเรือนยอด

พระเมรุส่วนเรือนจั่ว				
	จั่ว (กxส)	เรือน (ส)	ฐาน (ส)	ฐานชลา
เรือนจั่วชั้นบน	$4 \times 2\frac{5}{8}$	7	$1\frac{6}{8}$	$1\frac{4}{8}$
สัดส่วน	1:0.66	1:1.75	1:0.44	1:0.375
เรือนจั่วชั้นล่าง	$3\frac{6}{8} \times 2\frac{4}{8}$	$6\frac{7}{8}$	$1\frac{1}{8}$	$1\frac{4}{8}$
สัดส่วน	1:0.67	1:1.83	1:0.3	1:0.4
เรือนจั่วทางเชิญ พระโกศรั้ว	$3\frac{5}{8} \times 2\frac{4}{8}$	$7\frac{6}{8}$	$1\frac{3}{8}$	-
สัดส่วน	1:0.69	1:2.14	1:0.38	

ตารางที่ 72 สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

พระเมรุส่วนเรือนยอด					
	ยอด (กxส)	เรือน (กxส)	ฐาน (ส)	ฐานชลา (ส)	ฉัตร (กxส)
เรือนยอด	$10 \times 18\frac{6}{8}$	$7\frac{2}{8} \times 9\frac{7}{8}$	$2\frac{7}{8} (1\frac{1}{8} + 1\frac{6}{8})$	$1\frac{4}{8}$	1×2
สัดส่วน	1:1.875	1:1.36	1:0.4	1:0.21	1:2

ตารางที่ 73 สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน
เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

2.5.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมรอบเสาและหลังคา

จากแผนผังเรือนยอดย่อมุมไม้สิบสองมีมุขขนาดสั้นยื่นออกมาทั้ง 4 ทิศ จำนวน 1 ห้องเสา เป็นมุขชั้นบน ด้านทิศตะวันตกทำมุขลดยื่นยาวต่อออกมาอีก 1 ห้องเสา ส่วนด้านทิศเหนือ-ทิศใต้ ทำมุขลดยื่นออกมาอีก 1 ห้องเสาเช่นเดียวกัน แต่มีระยะยื่นที่สั้นกว่า ส่วนด้านทิศตะวันออกทำมุขลดยื่นออกมา 1 ห้องเสาทำหน้าที่เป็นมุขกระสัน ต่อออกไปเป็นอาคารขวางมีหลังคาคลุมเป็นทางเชิญพระโกศรั้วซึ่งมีขนาดช่อกว้างพอสำหรับราชยานเชิญพระโกศรั้ว และต่อออกไปเป็นห้องพักพระโกศรั้ว

จากแบบรูปด้านใต้ให้ระยะห้องเสาส่วนห้องพักพระโกศรั้วที่น่าสนใจ คือหากวัดระยะต่อออกมาจากริมเสามุขลดชั้นบนที่ระดับช่อไปยังแนวเสาทางเชิญพระโกศรั้วรับปีกนกซึ่งเป็นเสาที่อยู่ถัดออกมาที่ระดับช่อจั่วทางเชิญพระโกศรั้วจะได้ระยะเท่ากับความกว้างช่อจั่วชั้นบนและยังเป็นระยะยื่นของมุขชั้นล่างด้านทิศตะวันตกด้วย⁸² แต่ทั้งนี้เนื่องด้วยเสาจั่วชั้นบนและเสาห้องพักพระโกศรั้วจะล้อมเสาไปคนละทางกันทำให้บริเวณระดับพื้นมุขกระสันที่โคนเสาจะมีระยะห่างที่สั้นลง และระยะดังกล่าวได้นำไปใช้ในการกำหนดห้องเสาห้องพักพระโกศรั้วที่ยื่นออกต่อออกมา⁸³ ทำให้เมื่อมองมาที่รูปด้านแล้วดู

⁸² ซึ่งเป็นหลักการเดียวกับที่ใช้ในงานสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งเป็นงานก่อนหน้า ทั้งนี้พิจารณาจากแบบรูปด้านที่แสดงแบบตามยาวของอาคาร แม้ว่าในผังบริเวณจะวางแกนคนละทิศกัน

⁸³ เป็นหลักการเดียวกับที่ใช้ในงานสมเด็จพระเจ้า ฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ซึ่งเป็นงานก่อนหน้า

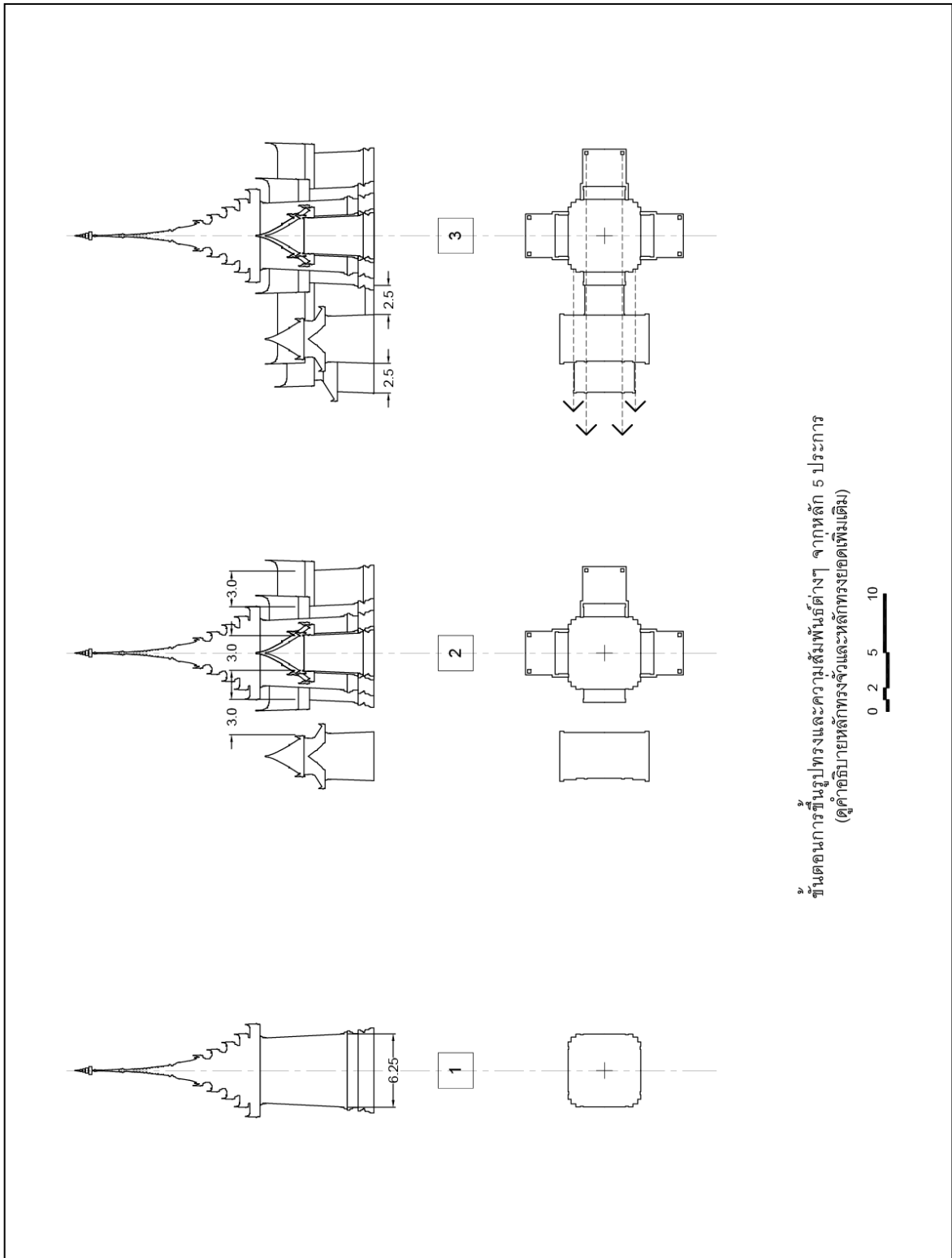
มีการจัดจ้งหระห้องเสาที่เท่ากันขนาดทางเชิญพระโกษฐ์ อีกทั้งขนาดจ้วทางเชิญพระโกษฐ์ที่ต่อจากปีกนกและคอสองขึ้นไปนั้นใช้จ้วขนาดเดียวกับมุขลดซ้อนล่าง จึงทำให้จ้งหระของขนาดจ้วสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ความยาวห้องพักพระโกษฐ์ ให้ลากแนวต่อเนื่องมาจากศูนย์กลางเสาพระเมรุย่อมุมกลาง

การล้อมเสา

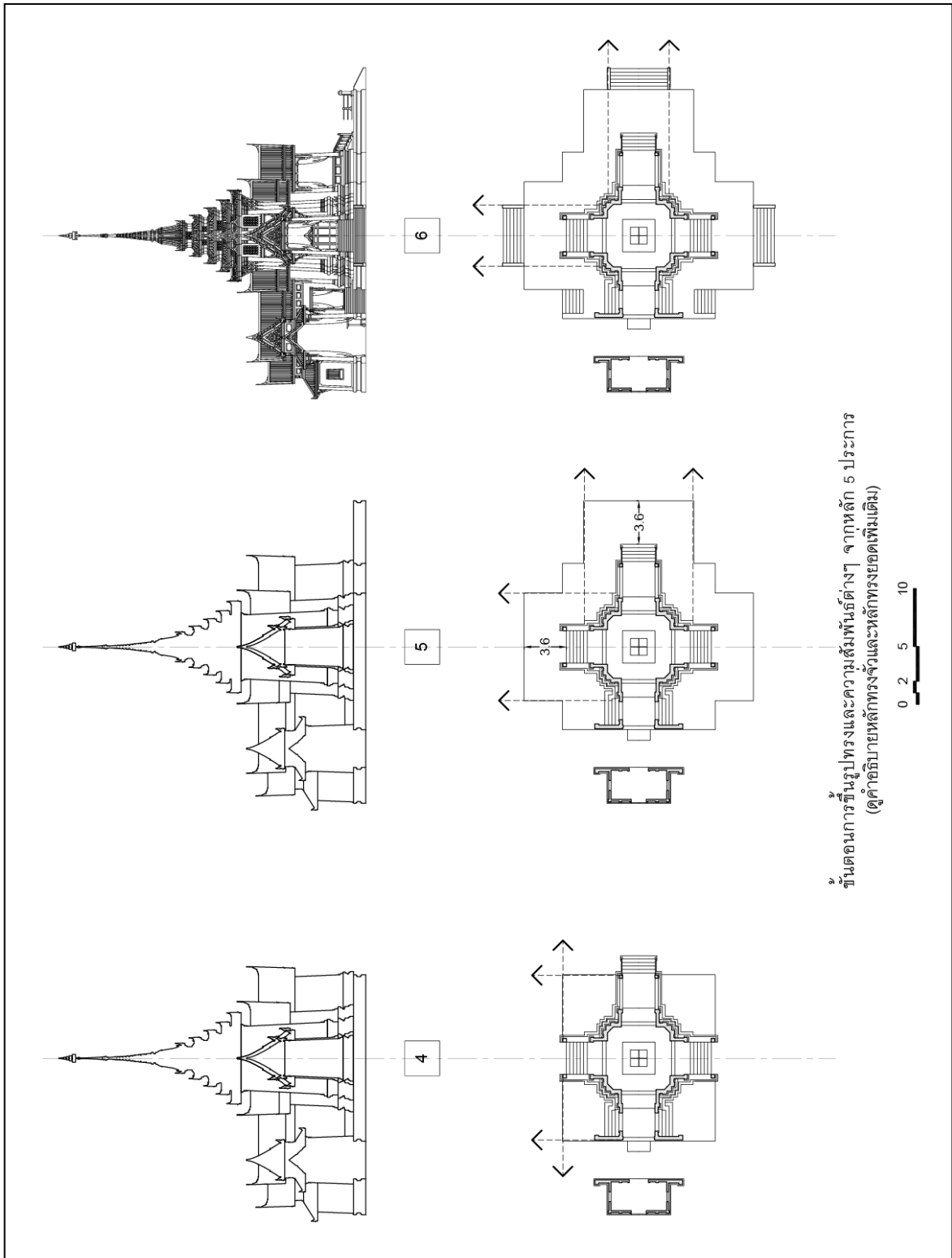
1. เสาเมรุย่อมุมกลาง ย่อมุมนอก ใช้องศาเดียวกัน คือ 86.5
  2. เสาเมรุย่อมุมใน ใช้องศาที่ตั้งชันกว่า คือ 87
  3. หน้าเสาเมรุย่อมุมใน ใช้องศาที่ตั้งชันกว่า คือ 87.5
  4. เสามุขเมรุซ้อนบน ใช้องศาที่ตั้งชันน้อยกว่า คือ 87.5
  5. เสามุขเมรุซ้อนล่าง ใช้องศาเดียวกับเสามุขเมรุซ้อนบน คือ 87.5 แต่ด้านในเสาใช้องศาที่ตั้งชันกว่า คือ 88
  6. เสามุขเมรุด้านข้าง ซ้อนบน ใช้องศาเดียวกับเสาเมรุย่อมุมนอกและย่อมุมกลาง 86.5 ส่วนหน้าเสาใช้องศาหน้าเสาเมรุด้านใน คือ 87.5
  7. เสามุขเมรุด้านข้าง ซ้อนล่าง ใช้องศาเดียวกับด้านสกัด คือ 87.5 และ 88
  8. เสาทางเทียบพระโกษฐ์ใช้องศาเดียวกับเสามุขเมรุซ้อนล่าง คือ 87.5 และ 88
  9. เสาห้องพักพระโกษฐ์ เช่นกัน รวมถึงเสารับจ้วทางเชิญพระโกษฐ์ด้วย ที่ใช้องศาเดียวกัน คือ 87.5 และ 88
- หมายเหตุ ทั้งนี้เสาในข้อ 8-9. โดยลักษณะของรูปแบบสถาปัตยกรรมแล้ว การกำหนดองศาเสาอีกด้านหนึ่งควรจะใช้องศาเดียวกัน

2.5.3 หลักฐานขาลา

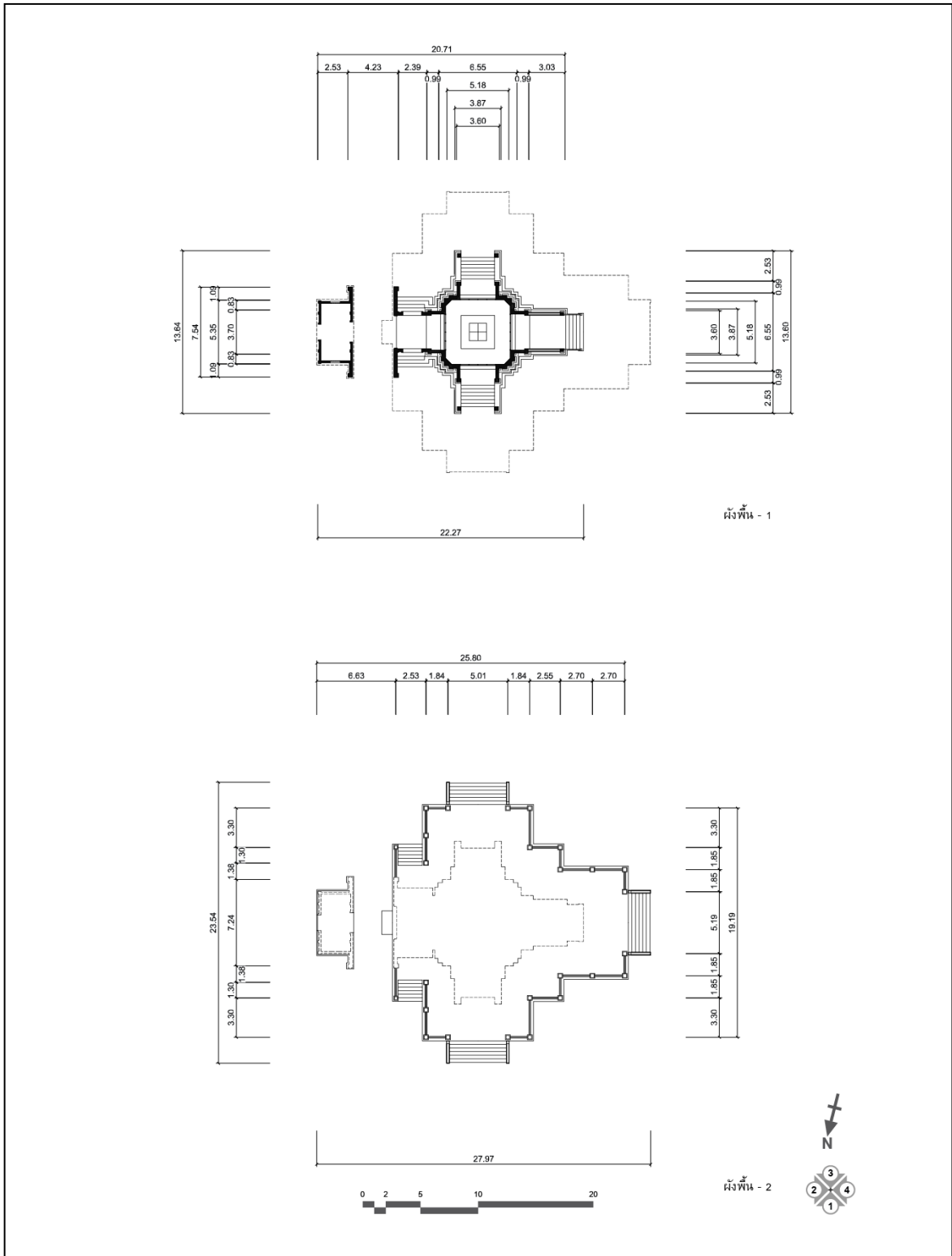
1. ตั้งอาคารพระเมรุขึ้นโดยหันหน้าอาคารทางยาวตามแนวทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก จับศูนย์กลางพระเมรุให้ตรงกับศูนย์กลางพระที่นั่งทรงธรรม
2. กำหนดมุขฐานขาลาโดยลากแนวจากเสามุขลดซ้อนล่างทั้งแนวทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก และแนวทิศเหนือ-ทิศใต้
3. กำหนดความกว้างกระเปาะฐานขาลาจากแนวเสามุขลดซ้อนบนทั้งแนวทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก และแนวทิศเหนือ-ทิศใต้ เช่นกัน
4. กำหนดแนวด้านฐานขาลาด้านทิศเหนือ-ทิศใต้ และทิศตะวันตก โดยใช้ระยะลานขาลาหน้าบันไดที่ 3.6 เมตร ส่วนด้านทิศตะวันออกแนวฐานจะสุดที่เสาทางเชิญพระโกษฐ์
5. ความกว้างบันไดฐานขาลาด้านทิศเหนือ-ทิศใต้ และทิศตะวันตก ลากแนวมาจากศูนย์กลางเสาพระเมรุ โดยระยะยื่นบันไดขึ้นอยู่กับความสูงของระดับพื้นการใช้งาน โดยกำหนดลูกนอน 0.3 เมตร

ภาพที่ 290 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1

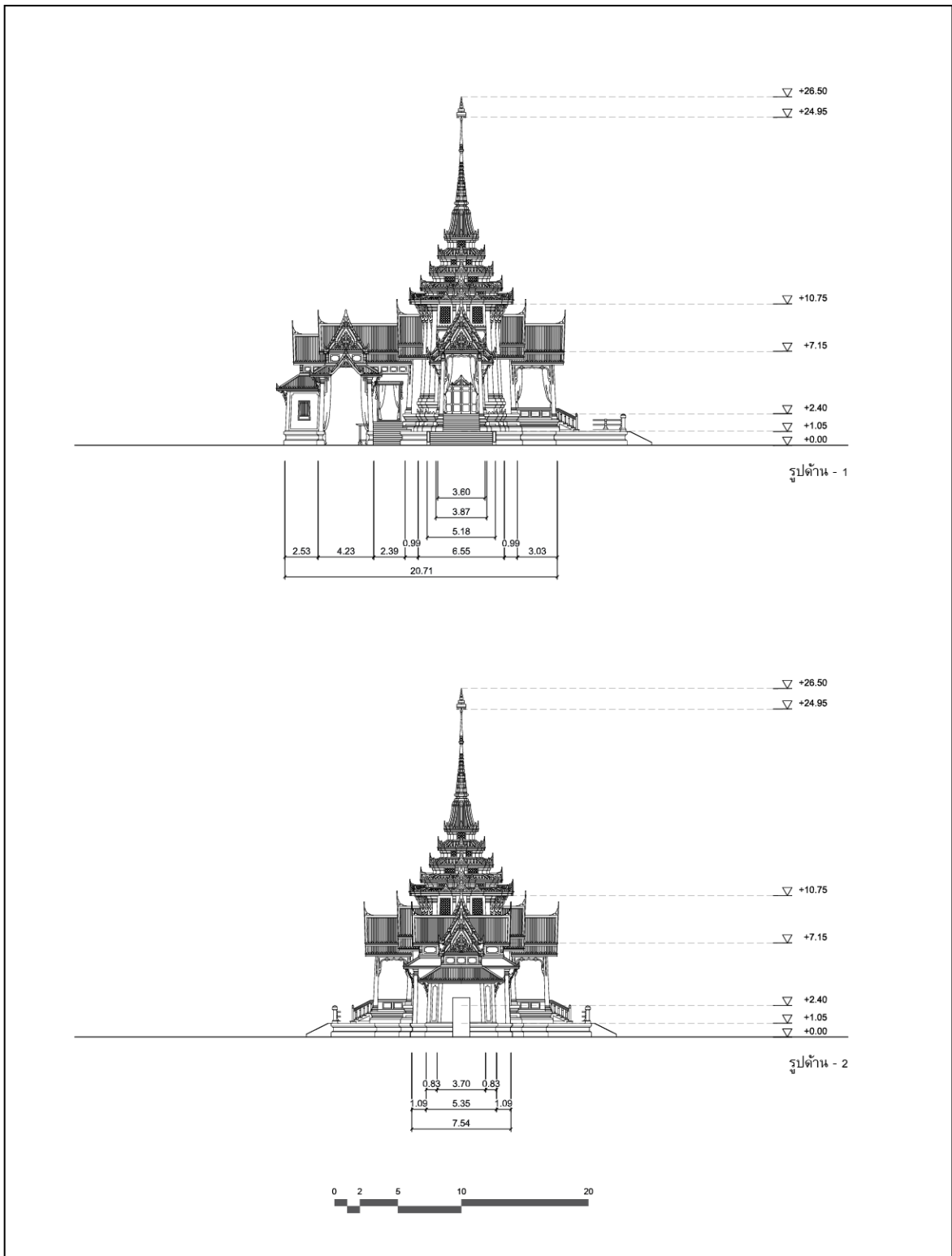

ภาพที่ 291 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2

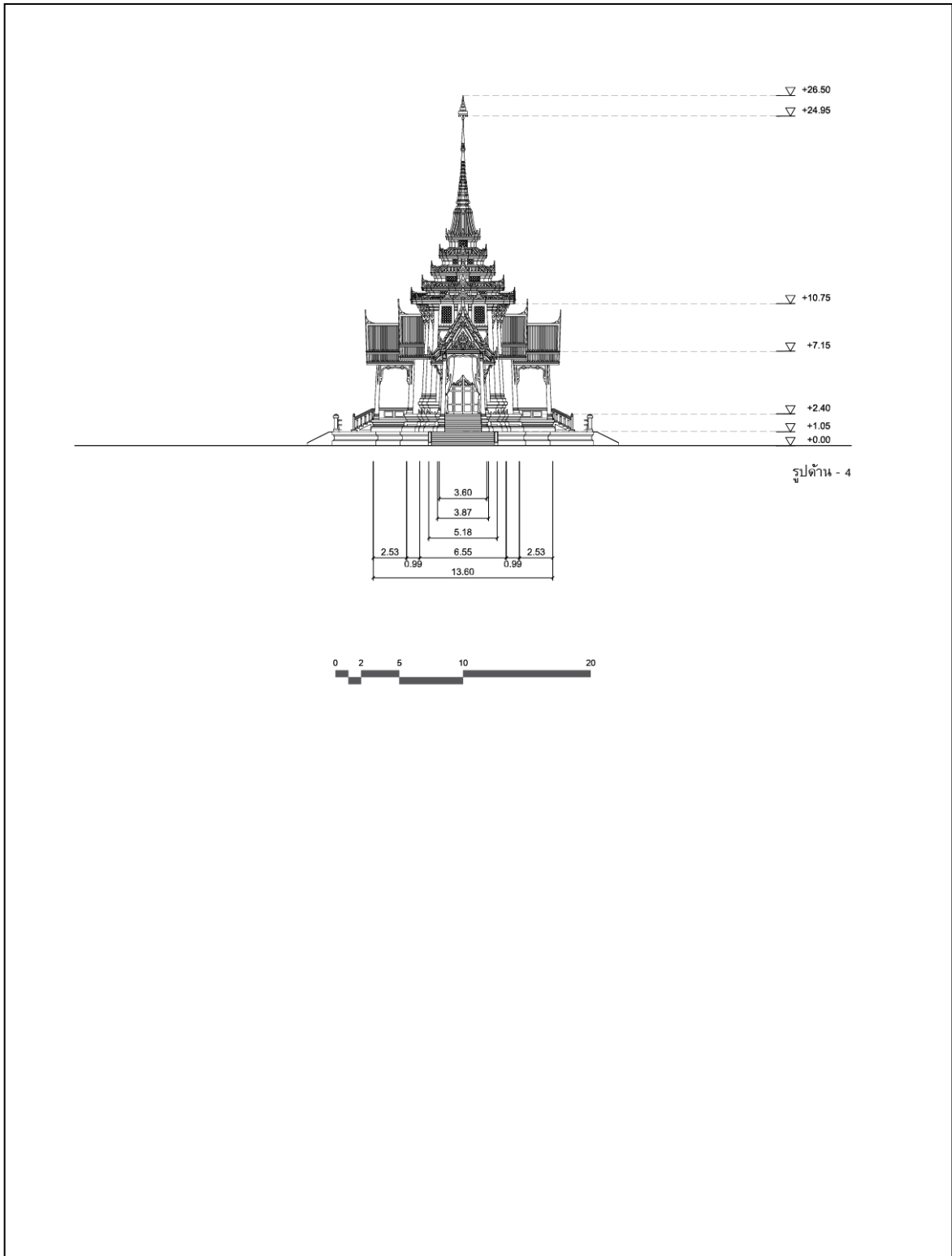

ภาพที่ 292 แบบผังพื้นและผังฐานชาน

ภาพที่ 293 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2

ภาพที่ 294 แบบรูปด้าน 4

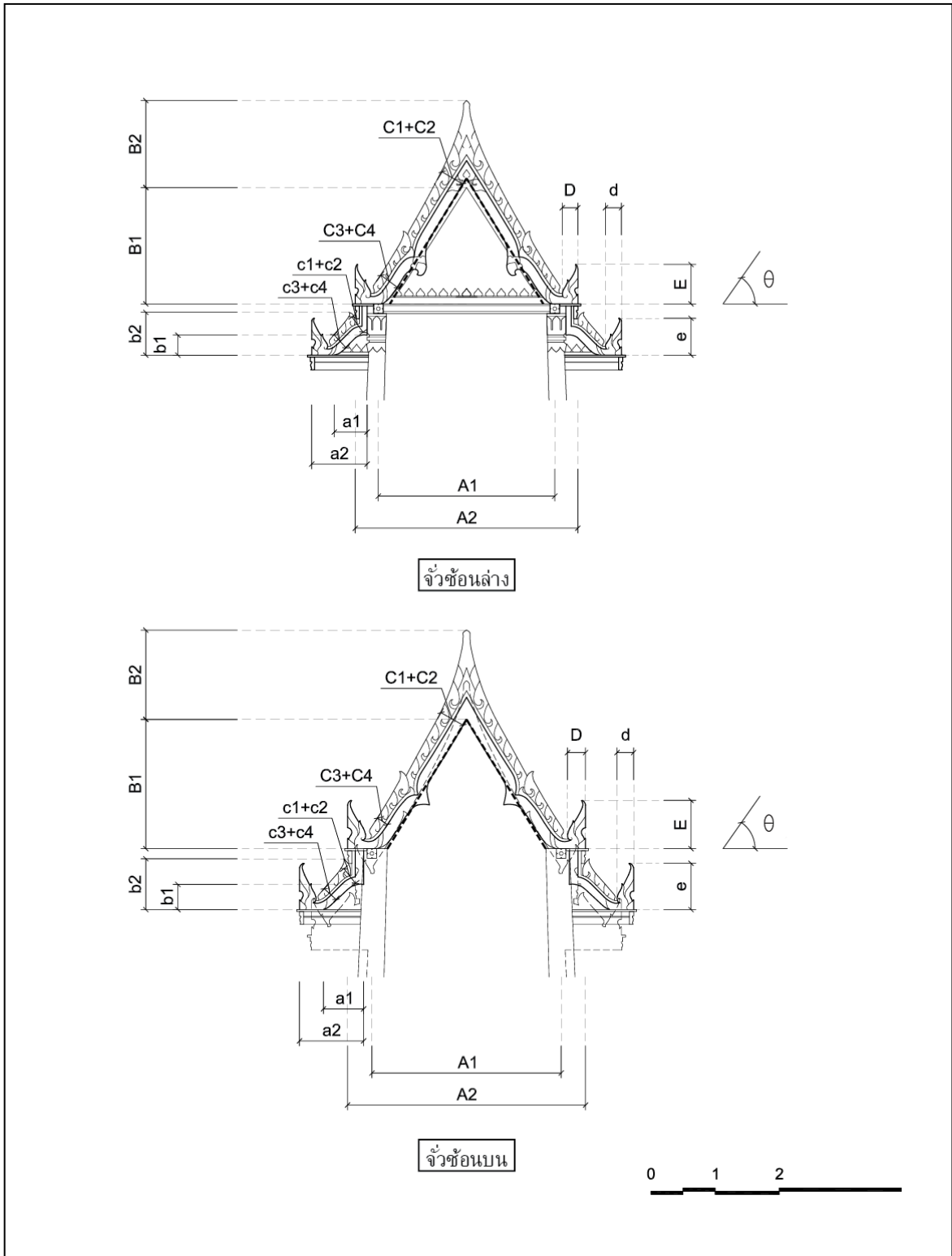
2.5.4 หลักทรงจั่ว

จั่วจากแบบจริงสำหรับงานนี้มี 3 แบบ โดยที่จั่วซ้อนล่างกับจั่วทางเชิงพระโกษุ์นั้นมีขนาดเท่ากัน ต่างกันที่จั่วซ้อนล่างมีปีกนก 2 ข้าง ส่วนจั่วทางเชิงพระโกษุ์ตั้งบนคอสองและมีปีกนกรอบ 3 ด้าน ส่วนจั่วซ้อนบนจะมีขนาดความกว้างชื่อที่มากกว่า แต่ทั้งนี้เป็นการขยายขนาดความกว้างและความสูงในสัดส่วนเดียวกัน องศาของทรงจั่วจึงเท่ากัน ซึ่งองศาที่ใช้ันี้รวมถึงจั่วทางเชิงพระโกษุ์ด้วย

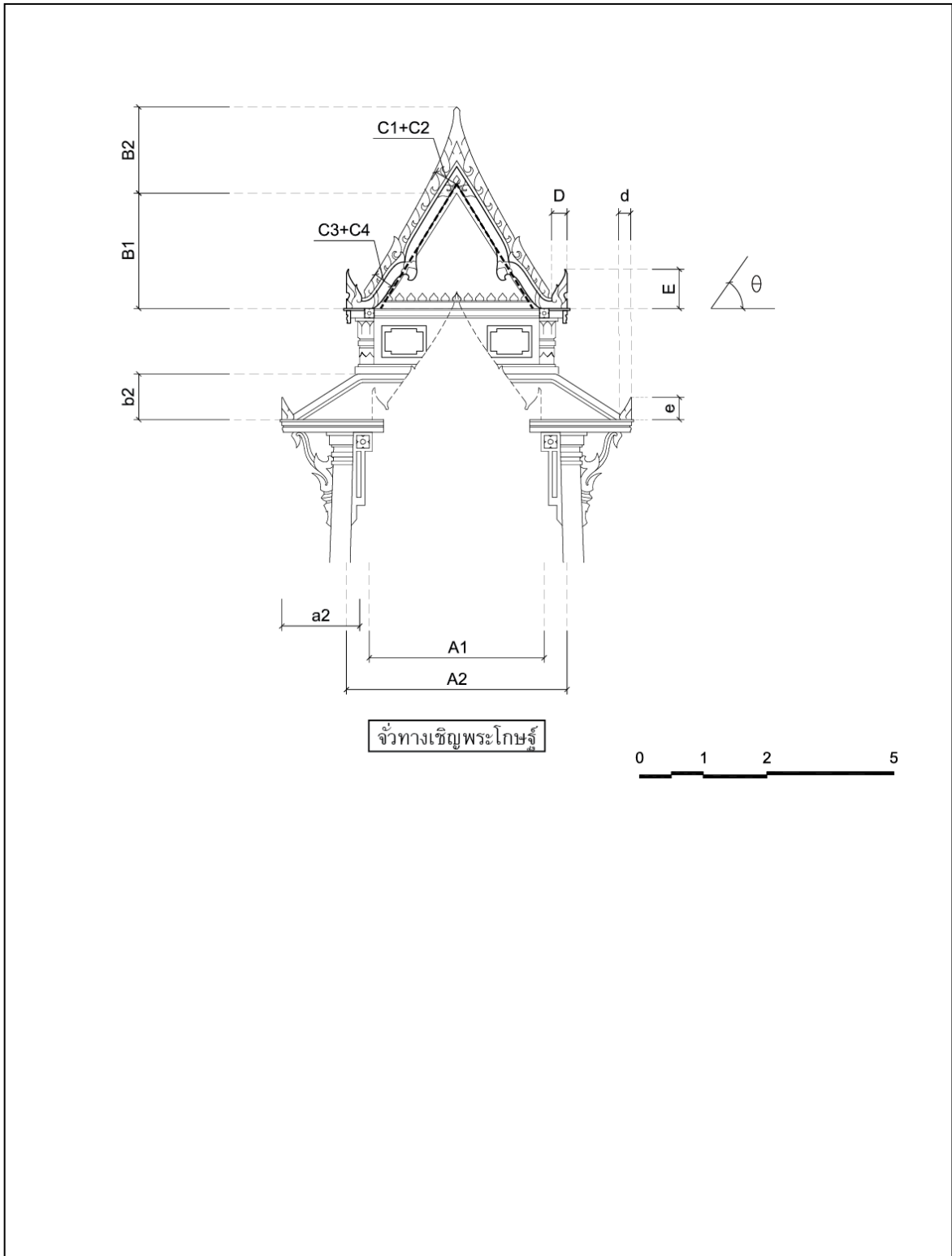
ความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องลายของของจั่วที่มีขนาดใหญ่กว่าแล้วองค์ประกอบของเครื่องลายของควรมีขนาดใหญ่ตามาด้วยนั้น เนื่องจากเครื่องลายของซ้อนบนถูกบดบังบางส่วนโดยเฉพาะส่วนตัวลายอง แต่หากว่ากันตามหลักการรวมถึงในแบบเองได้แสดงบางส่วนของครีบลึงให้เห็น และเครื่องลายของปีกนกเองที่แสดงความสัมพันธ์ในขนาดที่ใหญ่กว่า ดังนั้นหากย้อนกลับมามองที่เครื่องลายของจั่วก็ควรมีขนาดใหญ่กว่าตามหลักการด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ในส่วนหางหงส์จั่วและปีกนกที่ปรากฏใบบล้นเป็นไปตามหลักการดังกล่าว ทั้งนี้ขนาดจั่วซ้อนล่างและจั่วทางเชิงพระโกษุ์ที่มีขนาดรูปทรงเท่ากันนั้น ส่งผลให้เครื่องลายของมีขนาดเท่ากันด้วย

ทั้งนี้จั่วหนึ่งๆ ส่วนท้องเครื่องลายองจะล้อไปตามเส้นทรง โดยตัวลายองมีลักษณะโค้งหยักเดียวเป็นรูปบัวเจิมในลักษณะที่มิงวงมาเกี่ยวไว้ โดยเส้นรอบจั่ว ตัวลายอง เส้นคั่น และครีบลึงให้ความรู้สึกคู่ขนานส่งขึ้นไปทีปลายยอดจั่ว โดยตัวลายองและเส้นคั่นมีขนาดที่ใหญ่ขึ้นเล็กน้อย แต่ครีบลึงมีขนาดใหญ่ขึ้นในสัดส่วนที่มากกว่า ในส่วนเครื่องลายองปีกนกก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ทั้งนี้จั่วซ้อนบนที่ถูกบดบังบางส่วนคาดว่าจะมีลักษณะที่ไม่ต่างออกไปจากหลักการ

ภาพที่ 295 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ

ภาพที่ 296 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	จั่ว		องศา จั่ว θ	ตัวล้อยอง+ใบระกา		ทางหงส์		
	A1	B1+B2		C1+C2	C3+C4	D	E	
	A2	ผลรวม		ผลรวม	ผลรวม			
จั่วชั้นล่าง	2.75	1.85+1.3	54.9	0.17+0.22	0.135+0.15	0.265	0.63	
	3.45	3.15		0.39	0.285			
จั่วชั้นบน	2.9	1.9+1.5	54.9	0.17+0.22	0.15+0.17	0.295	0.735	
	3.65	3.4		0.39	0.32			
จั่วทางเชิญ พระโกษฐ์	2.75	1.85+1.25	54.9	0.17+0.22	0.12+0.17	0.255	0.625	
	3.45	3.1		0.39	0.29			
องค์ประกอบ	ปีกนก		องศา	ตัวล้อยอง+ใบระกา		ทางหงส์		
	a1	b1		-	c1+c2	c3+c4	d	e
	a2	b2		ผลรวม	ผลรวม			
ปีกนกจั่วชั้น ล่าง	0.51	0.305	-	0.14+0.185	0.12+0.135	0.245	0.535	
	0.89	0.65		0.325	0.255			
ปีกนกจั่วชั้น บน	0.595	0.385	-	0.145+0.18	0.12+0.135	0.26	0.675	
	0.965	0.785		0.325	0.255			
ปีกนกจั่วทาง เชิญพระ โกษฐ์	-	-	-	-	-	0.18	0.4	
	1.165	0.83 คอสอง 0.92		-	-			

ตารางที่ 74 ระยะจั่วและเครื่องล้อยอง

ซุ้ม	รูปทรง		องศา θ	ตัวซุ้ม		ทางหงส์		นาคปีกย้อมุม รอง		นาคปีกย้อมุม ประธาน	
	กว้าง	สูง		กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	0.615	0.375	50.7	1.405	0.935	0.16	0.345	0.165	0.355	0.245	0.52
ชั้นที่ 2	0.545	0.35	51.9	1.125	0.945	0.145	0.305	0.2	0.41	0.245	0.54
ชั้นที่ 3	0.455	0.305	53.1	0.99	0.855	0.135	0.305	0.195	0.39	0.265	0.505
ชั้นที่ 4	0.346	0.24	54	0.795	0.815	0.12	0.24	0.19	0.39	0.255	0.53
ชั้นที่ 5	-	-	60.9	0.455	0.585	-	-	0.155	0.385	0.22	0.465
ซุ้ม ขนาน ข้างชั้น ที่ 1	0.375	0.2	47.3	0.95	0.605	0.12	0.245	-	-	-	-
ซุ้ม ขนาน ข้างชั้น ที่ 2	0.16	0.1	51.9	0.495	0.43	0.09	0.195	-	-	-	-

ตารางที่ 75 ระยะซุ้มบรรพท์แกลง

หมายเหตุ ชั้นที่ 5 ประดับด้วยกระจัง แสดงข้อมูลที่ขอบนอก

2.5.5 หลักทรงยอด

สำหรับส่วนยอดพระเมรุครั้งนี้ ใช้ยอดมณฑปแบบประเพณีที่มีการยกส่วนท้องไม้สูงทำลักษณะเป็นช่องระบายอากาศตามรูปแบบพระเมรุ ทั้งนี้หากมองย้อนกลับไปแบบต้นร่างพัตรรองที่ใช้ในการอ้างอิงเส้นทรงจอมแหกำหนดทรงยอดบุษบกที่มุมเชิงกลอนด้านล่างในตอมต้นของบท ซึ่งต้นร่างงานพัตรรองนั้น คือพัตรรองที่ใช้ในงานพระเมรุครั้งนี้ ดังนั้นจึงเป็นจุดเชื่อมโยงที่สำคัญที่บ่งบอกได้ว่าการร่างทรงยอดพระเมรุในครั้งนี้ย่อมต้องใช้เส้นจอมแห และกำหนดที่มุมเชิงกลอนด้านล่าง และเมื่อได้ทดลองลากเส้นทรงสมมติเชื่อมเชิงกลอนตามหลักดังกล่าว ก็จะได้เส้นทรงจอมแหที่ต่อเนื่องขึ้นไปสุดที่ปลายยอด

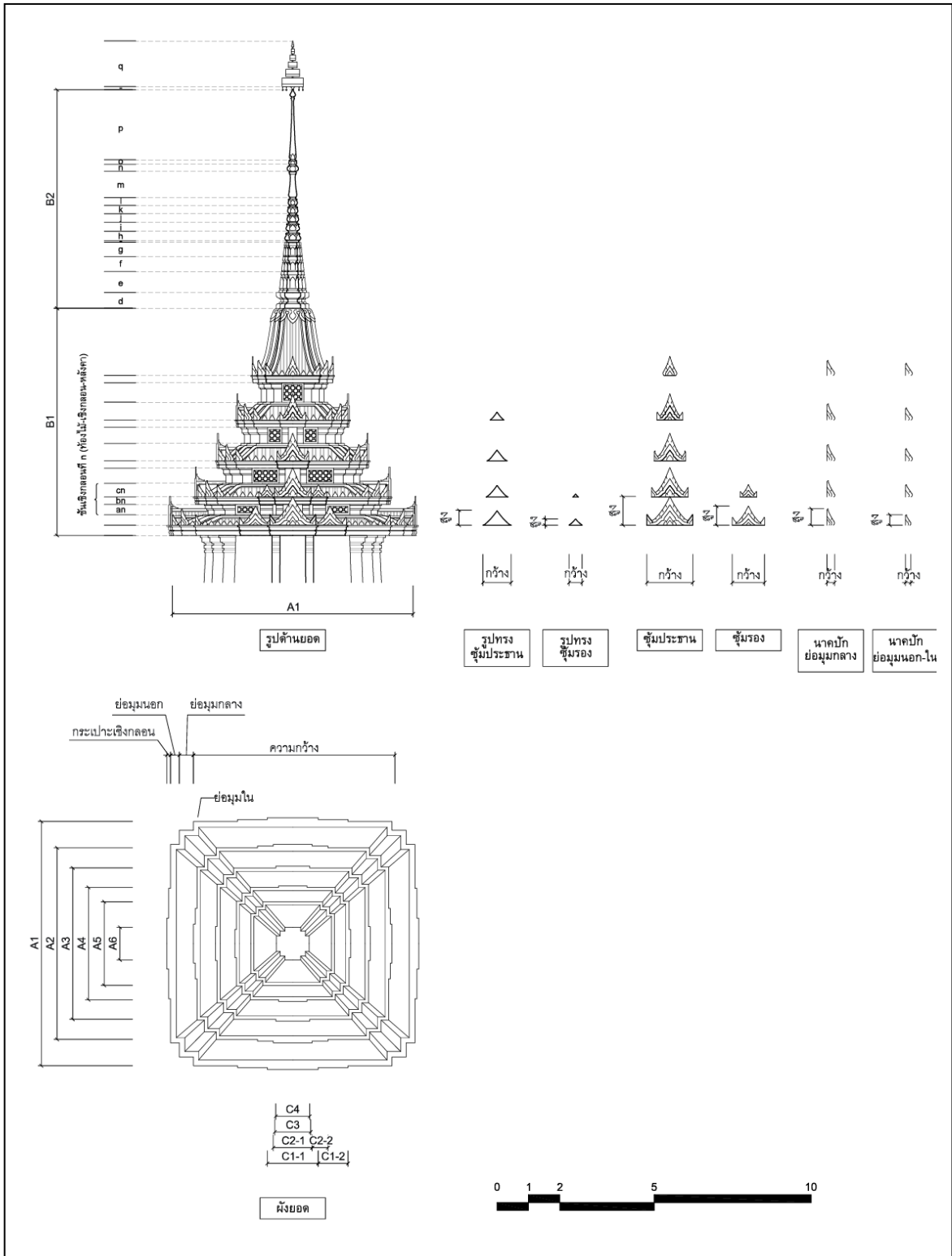
ทั้งนี้สัดส่วนความกว้างต่อความสูงของยอดนั้นจะเห็นว่าส่วนหลังคาของยอดมีค่าใกล้เคียงกับความกว้างฐานยอด ซึ่งเป็นไปตามหลักการขึ้นทรงยอดลักษณะนี้ เพียงแต่ว่าส่วนยอดถัดขึ้นไปนั้นกลับสั้นกว่าพอสมควร นอกจากนี้หากแบ่งความกว้างฐานออกเป็น 3 ส่วน ระยะ 1 ใน 3 จะมีค่าใกล้เคียงกับความกว้างเชิงกลอนชั้นที่ 5 ซึ่งยังคงเป็นการรักษาความสัมพันธ์

ส่วนระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนเป็นแบบส่งระยะ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวและรูปทรงจอมแหที่ใช้กำกับยอดจึงส่งผลไปยังองค์ประกอบเชิงกลอน ได้แก่ ท้องไม้และหลังคาที่มีการส่งระยะขึ้นไปด้วย แต่กลับกันที่เชิงกลอนนั้นจะค่อยๆ เล็กลง

ส่วนซุ้มบรรพแกลงใช้รูปแบบซุ้มที่มีขนาดเล็กวางเรียงกัน 3 ซุ้ม ที่เชิงกลอนชั้นที่ 1 และ 2 ส่วนชั้นที่ 3 และ 4 มี 1 ซุ้ม ชั้นที่ 5 ใช้ซุ้มในรูปทรงกระจัง ทั้งนี้ซุ้มแนวกลางจะมีขนาดเล็กกว่าและเรียงพร้อมกับรูปทรงซุ้มที่มีองศาสูงขึ้นไปเรื่อยๆ ส่วนซุ้มข้างในแนวเชิงกลอนเดียวกันจะมีขนาดเล็กกว่าและมีองศาซุ้มที่น้อยกว่าชั้นบน ทั้งนี้ส่วนรูปทรงเครื่องลำยองซุ้มจะมีลักษณะสัมพันธ์กับรูปทรงเครื่องลำยองจั่ว กล่าวคือตัวลำยองจะมีโค้งหยักกลางเป็นรูปบัวเข็ม

ส่วนนาคปักษี 2 ขนาด ตามลักษณะการย่อมุมที่เน้นมุมกลาง จึงส่งผลให้นาคปักษีย่อมุมกลางมีขนาดใหญ่กว่านาคปักษีย่อมุมข้าง ซึ่งเป็นลักษณะที่ปรับต่อมาจากงานสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ที่ใช้ขนาดนาคปักษีเท่ากันทุกย่อมุมทั้งที่ย่อมุมเชิงกลอนนั้นเน้นมุมกลางใหญ่ ทั้งนี้จากชั้นล่างถัดขึ้นไป นาคปักษีจะมีแนวโน้มของความกว้างและความสูงค่อยๆ มากขึ้น แต่ชั้นบนสุดกลับมีขนาดเล็กกว่าจากชั้นที่อยู่ถัดลงไปด้านล่าง แต่อย่างไรก็ตามมีลักษณะของรูปทรงที่ใกล้เคียงกัน

นอกจากนี้งานครั้งนี้ยังปรากฏแบบจริง แสดงผังยอดส่วนชายคาเชิงกลอนที่ด้านซ้าย และส่วนเตาหม้อที่ด้านขวา ทั้งนี้ในแบบเองได้มีการแสดงเส้นรัศมีเชื่อมต่อที่ด้านซ้ายตั้งแต่เชิงกลอนชั้นที่ 1 – เชิงกลอนชั้นที่ 5 และสานต่อไปยังหน้ากระดานล่างบัลลังก์ด้วย ส่วนด้านขวาได้แสดงเส้นเชิงกลอนชั้นที่ 1 ไว้ พร้อมกับแนวเส้นรัศมีส่วนหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามหากลองลากเส้นรัศมีต่อออกไปยังผังเตาหม้อ ก็จะพบว่าอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ผังย่อมุมไม้สิบสองระบบเส้นรัศมีเช่นเดียวกัน ดังที่แบบต้นร่างงานสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตปภักษ์โลก แสดงไว้ ดังนั้นเมื่อกลับมามองรูปด้านที่องค์ประกอบอยู่ในผังย่อมุมจึงแสดงลักษณะค่อยๆ ลดหลั่นต่อเนื่องขึ้นไปสู่ปลายยอด

ภาพที่ 297 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	A1: B1+B2	A1: (B1+d)+(B2-d)	การส่งระยะระหว่าง ชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ยอดจากแบบจริง	7.54: 7.13+6.88	7.54: 7.63+6.38	0.88-1.15-1.29- 1.41-2.1
	7.45: 14.01	7.63+6.38	เฉพาะระยะบนสุด รวม d วัดได้ 2.6

ตารางที่ 76 ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.3	0.33
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.33	0.22	0.43
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	0.49	0.23	0.53
ชั้นเชิงกลอนที่ 4	0.53	0.224	0.56
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	0.6	0.256	2.1

ตารางที่ 77 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง

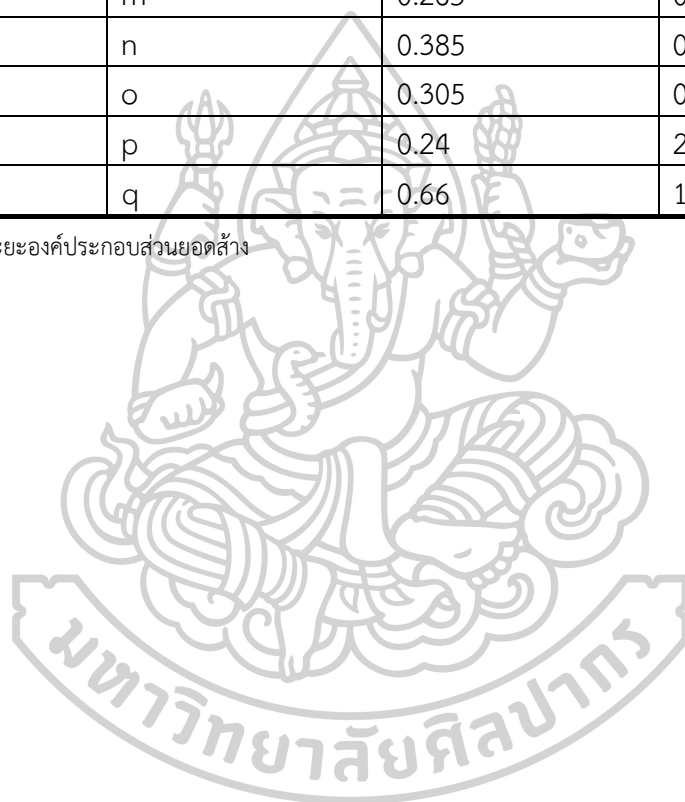
องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน	ความกว้างกระเปาะ ซุ้ม	ระยะยื่นกระเปาะซุ้ม- ย่อนุมนอก-ย่อนุม กลาง-ความกว้าง กระเปาะย่อนุมใน
ชั้นที่ 1	A1	7.54	1.405-0.95
ชั้นที่ 2	A2	5.91	1.125-0.495
ชั้นที่ 3	A3	4.64	0.99
ชั้นที่ 4	A4	3.415	0.795
ชั้นที่ 5	A5	2.525	-

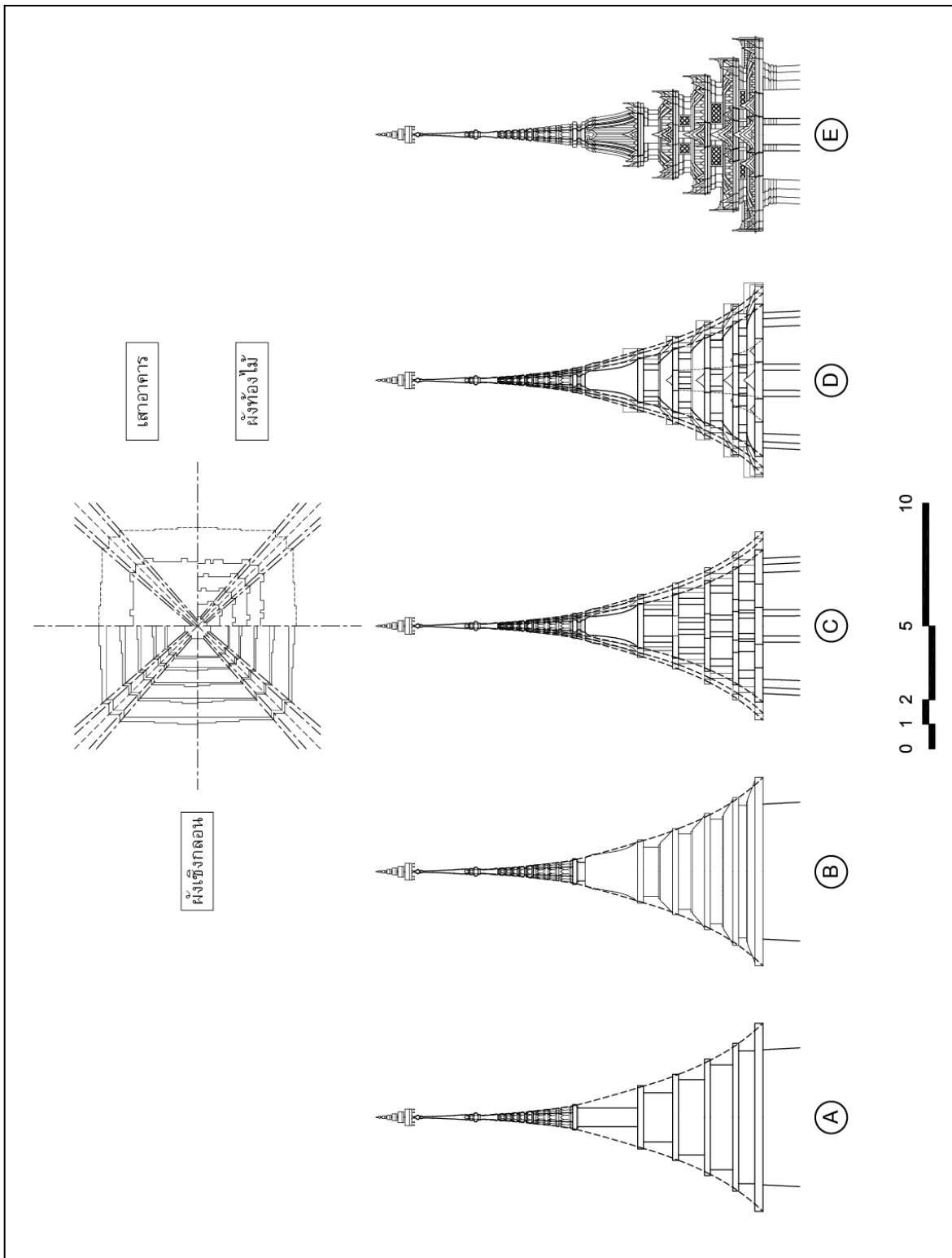
ตารางที่ 78 ระยะเชิงกลอนในแนวราบ

องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
บัลลังก์	d	1.035 (0.12-0.135- 0.525)	0.5
เหมม 1	e	0.725 (0.09-0.1- 0.345)	0.66
เหมม 2	f	0.625 (0.08-0.09-	0.46

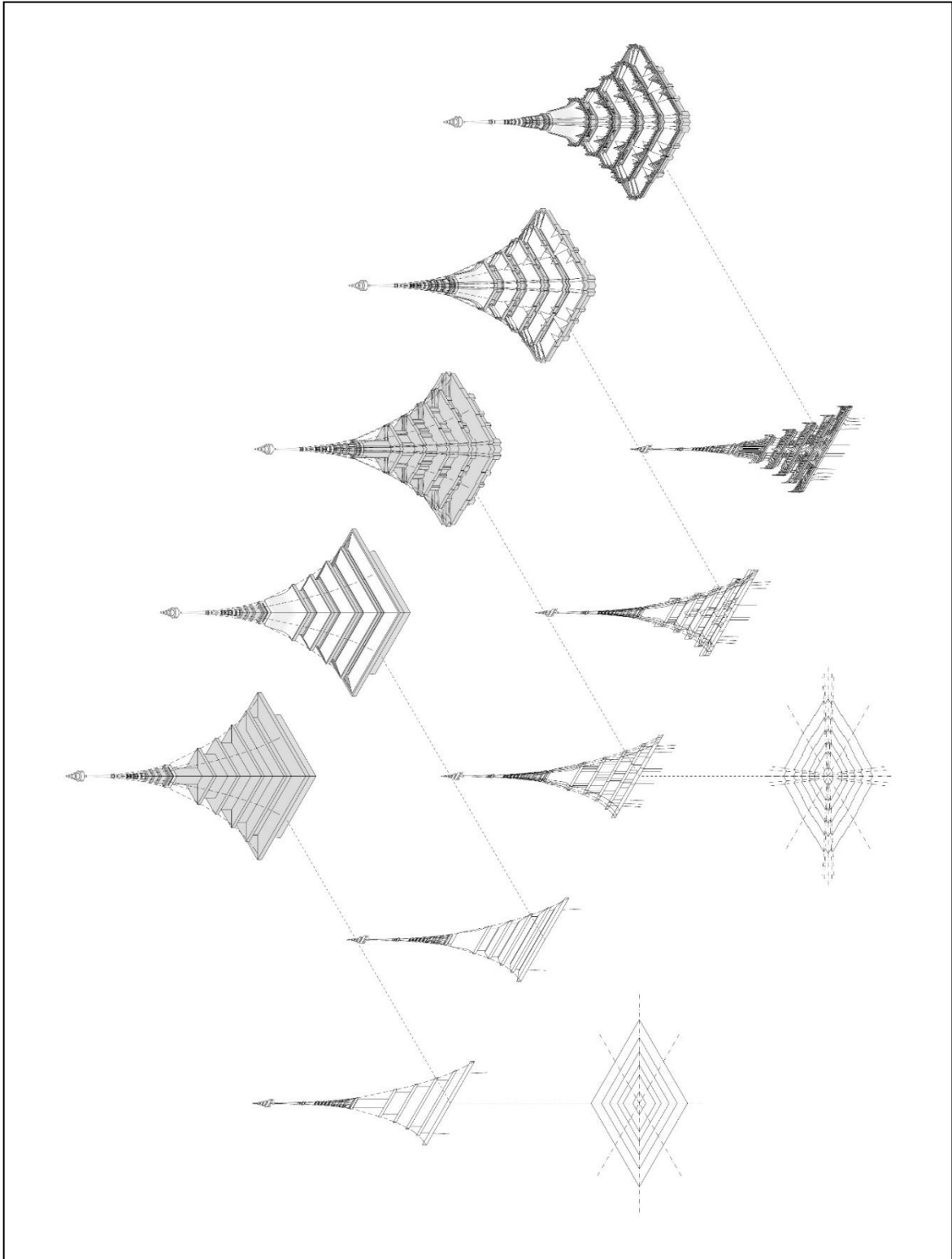
		0.285)	
เหมม 3	g	0.535 (0.065-0.075- 0.255)	0.46 ยกขึ้น 0.05
ชั้นบัว 1	h	0.525	0.29
ชั้นบัว 2	l	0.452	0.29
ชั้นบัว 3	j	0.4	0.26
ชั้นบัว 4	k	0.36	0.26
ชั้นบัว 5	l	0.32	0.26
ปลี	m	0.265	0.8
ลูกแก้ว	n	0.385	0.21
บัว	o	0.305	0.08
ปลี	p	0.24	2.2 ยกขึ้น 0.1
ฉัตร	q	0.66	1.45

ตารางที่ 79 ระยะองค์ประกอบส่วนยอดล่าง

ภาพที่ 298 แผนภาพแสดงชั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงพระหมวกพัทลุง B การแบ่งองค์ประกอบชั้นเชิงกลอน (ท้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบชั้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพธูกลาง E ยอดสมบูรณ

ภาพที่ 299 แผนภาพสามมิตียอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ์

2.6 บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา

ทิวศต 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2467

พระราชทานเพลิง 1 กรกฎาคม พ.ศ.2468

เป็นงานที่เกิดขึ้นถัดจากงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ฯ ที่มีการลงนามของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ในฐานะผู้ตรวจ เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามด้วยรูปแบบที่ปรากฏทั้งในแง่มุมของการวางผังบริเวณ ผังพื้น รวมถึงรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม มีความเชื่อมโยงกับงานออกแบบที่ผ่านมามาก และมีรูปแบบที่น่าสนใจที่แสดงให้เห็นถึงการแปลงรูปแบบจากงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลก สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ฯ และเชื่อมโยงออกไปในงานสมเด็จพระสุขุมลามารศรีฯ ในภายหลัง ด้วยเหตุนี้การนำงานชิ้นมาศึกษาจึงเป็นการเติมเต็มภาพรวมของงานออกแบบได้อย่างน่าสนใจ

ประเด็นที่น่าสนใจที่สืบต่อจากงานก่อนหน้านั้น หากพิจารณาที่แผนผังจะเห็นได้ว่าใช้ผังเดียวกัน โดยมีจุดที่แตกต่างกันอยู่บ้าง คือ 1) เสาพระเมรุมีการย่อส่วนผนังลึกเข้าไปทำให้เห็นหน้าเสาชัดเจน แต่ทั้งนี้ไม่ได้มีผลต่อขนาดความกว้างโดยรวมของพระเมรุ 2) ผังพระจิตกาธาน 3) ทางเข้าห้องพักพระโกษฐ์ด้านหลังเป็นแบบมีมุขลดยื่นออกมา แต่ในแบบรูปด้านแล้วถือเป็นงานที่แสดงให้เห็นชั้นเชิงในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมที่สามารถคิดให้ต่างกันอย่างสิ้นเชิงภายใต้แผนผังเดียวกันไม่ว่าจะเป็น รูปแบบยอด ลักษณะจั่วและปีกนก ความสัมพันธ์ในรายละเอียดการซ้อนชั้นหลังคา ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมในมิติองค์รวมที่ต่างกันออกไปได้อย่างน่าสนใจ

2.6.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์

ส่วนเรือนจั่ว

ส่วนจั่วซ้อนบน (กว้างxสูง) $4 \times 2\frac{7}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.72 เรือนสูง 1.69 ส่วน ฐานสูง 0.47 ส่วน ฐานชาลาสสูง 0.38 ส่วน

ส่วนจั่วซ้อนล่าง (กว้างxสูง) $3\frac{4}{8} \times 2\frac{4}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.71 เรือนสูง 1.86 ส่วน ฐานสูง 0.36 ส่วน ฐานชาลาสสูง 0.43 ส่วน

ส่วนจั่วทางเชิญพระโกษฐ์ (กว้างxสูง) $3\frac{4}{8} \times 2\frac{4}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.66 เรือนสูง 2.14 ส่วน ฐานสูง 0.43 ส่วน

ส่วนปีกนกจั่วซ้อนบนเป็นแบบยื่นจากเสา 2 ข้าง (กว้างxสูง) $1\frac{2}{8} \times 1\frac{2}{8}$ โดยมีระยะยื่นเท่ากับจั่วปีกนกซ้อนล่างที่เป็นแบบปีกนกรอบ 3 ด้าน (กว้างxสูง) $1\frac{2}{8} \times \frac{5}{8}$ แต่มีระยะความสูงที่มากกว่า ส่วนปีกนกทางเชิญพระโกษฐ์ยื่นยาวและมีความสูงที่มากกว่า คือ $\frac{7}{8} \times 1\frac{5}{8}$ ด้วยเป็นตำแหน่งที่ถ่างเสาด้านล่างออกเปิดเป็นทางเชิญพระโกษฐ์

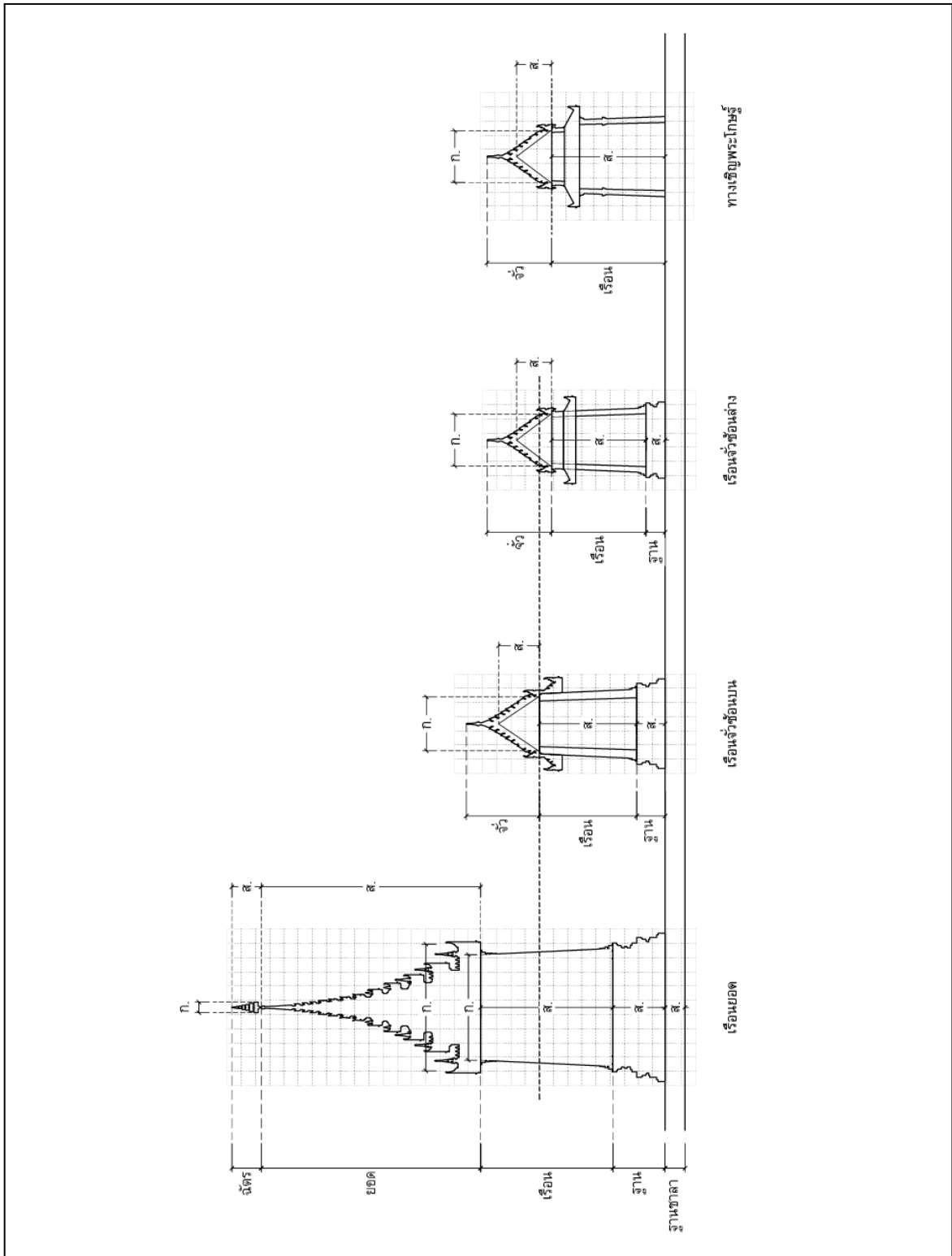
ส่วนเรือนยอด

ส่วนยอด (กว้างxสูง) $8\frac{6}{8} \times 15\frac{2}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.74 เรือน (กว้างxสูง) $7\frac{2}{8} \times 9\frac{2}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.28 ฐานสูง 0.48 ส่วน ฐานชาลาสสูง 0.21 ส่วน

ส่วนฉัตร (กว้าง×สูง) $\frac{6}{8} \times 1\frac{6}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:2.33

นอกจากนี้ข้อมูลส่วนระยะห่างระหว่างปลายจั่วอาคารประธาน-ท้องเชิงกลอนชั้นที่ 1 คือ $1\frac{2}{8}$ และ ส่วนระยะห่างระหว่างยอด-หลังคาชั้นบน $1\frac{1}{8}$ หลังคาชั้นบน-หลังคาชั้นล่าง $1\frac{2}{8}$ หลังคาชั้นล่าง-หลังคามุขลดห้องพักพระโกษฐ์ $1\frac{3}{8}$ แต่หากมาวัดที่เชิงจั่วจะมีค่าน้อยกว่า

ภาพที่ 300 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด

พระเมรุส่วนเรือนจั่ว				
	จั่ว (กxส)	เรือน (ส)	ฐาน (ส)	ฐานชลา
เรือนจั่วชั้นบน	$4 \times 2\frac{7}{8}$	$6\frac{6}{8}$	$1\frac{7}{8}$	$1\frac{4}{8}$
สัดส่วน	1:0.72	1:1.69	1:0.47	1:0.38
เรือนจั่วชั้นล่าง	$3\frac{4}{8} \times 2\frac{4}{8}$	$6\frac{4}{8}$	$1\frac{2}{8}$	$1\frac{4}{8}$
สัดส่วน	1:0.71	1:1.86	1:0.36	1:0.43
เรือนจั่วทางเชิญ พระโกศรั้ว	$3\frac{4}{8} \times 2\frac{4}{8}$	$7\frac{6}{8}$	$1\frac{4}{8}$	-
สัดส่วน	1:0.71	1:2.14	1:0.43	

ภาพที่ 301 สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

พระเมรุส่วนเรือนยอด					
	ยอด (กxส)	เรือน (กxส)	ฐาน (ส)	ฐานชลา (ส)	ฉัตร (กxส)
เรือนยอด	$8\frac{6}{8} \times 15\frac{2}{8}$	$7\frac{2}{8} \times 9\frac{2}{8}$	$3\frac{4}{8} (1\frac{5}{8} + 1\frac{7}{8})$	$1\frac{4}{8}$	$\frac{6}{8} \times 1\frac{6}{8}$
สัดส่วน	1:1.74	1:1.28	1:0.48	1:0.21	1:2.33

ตารางที่ 80 สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

2.6.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมรอบและหลังคา

เมื่อตรวจสอบกับแบบผังพื้นแล้วพบว่ามิขนาดของเรือนยอด มุขประกอบ เหมือนกับงาน สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ฯ แทบจะแนบสนิทโดยมีระยะเหลื่อมกันเล็กน้อย เช่นระยะ ห้องเสามุขลดชั้นล่างด้านขวาของแบบ และระยะห่างจากชื่อมุขลดชั้นบนไปยังแนวเสาทางเชิญ พระโกศรั้วรับปีกนกจะใช้ระยะที่กว้างขึ้น คือ 3.2 เมตร ซึ่งส่งผลต่อระยะห่างระดับโคนเสาที่กว้างขึ้น คือ 2.6 เมตร และนำไปใช้กับระยะเสาห้องพักพระโกศรั้วที่ยื่นต่อออกจากทางเชิญพระโกศรั้วซึ่งเป็น หลักการเดียวกัน ทั้งนี้ลักษณะขององค์ประกอบผังโดยภาพรวมมีลักษณะเหมือนกัน ยกเว้นส่วนมุข ทางเข้าห้องพักโกศรั้วที่ยื่นออกมา ซึ่งในงานก่อนหน้าไม่มี

การล้อมรอบของเสามีความสัมพันธ์ตามที่ปรากฏในแบบรูปด้าน โดยเริ่มจากพระเมรุส่วน ประธานและพระเมรุส่วนรองประธาน ดังนี้

1. เสาเมรุย่อมุมนอก ย่อมุมกลาง และย่อมุมใน ใช้องศาเดียวกัน คือ 87°
2. หน้าเสาเมรุย่อมุมนอกและย่อมุมกลาง ด้านในใช้องศาเดียวกันกับเสาเมรุ คือ 87 ส่วน ยกเว้นหน้าเสาเมรุย่อมุมในด้านในใช้องศาที่ตั้งชันกว่า คือ 87.5°
4. เสามุขชั้นบนและชั้นล่างด้านนอก ใช้องศาเดียวกับเสาเมรุ คือ 87°
5. เสามุขด้านใน ใช้องศาที่ตั้งชันกว่า คือ 88°

6. เสามุขซ้อนบนและซ้อนล่างในแบบรูปด้านข้าง ใช้องศาเดียวกับด้านสกัด คือ ด้านนอก 87 ด้านใน 88

7. เสาทงเทียบพระโกษฐ์ ใช้องศาเดียวกับเสามุข คือ ด้านนอก 87 ด้านใน 88

8. เสาท้องพักพระโกษฐ์ด้านนอกใช้องศาที่ตั้งชันกว่าเสามุขเมรุ คือ 88 ด้านในใช้องศาที่ตั้งชันกว่า คือ 88.5

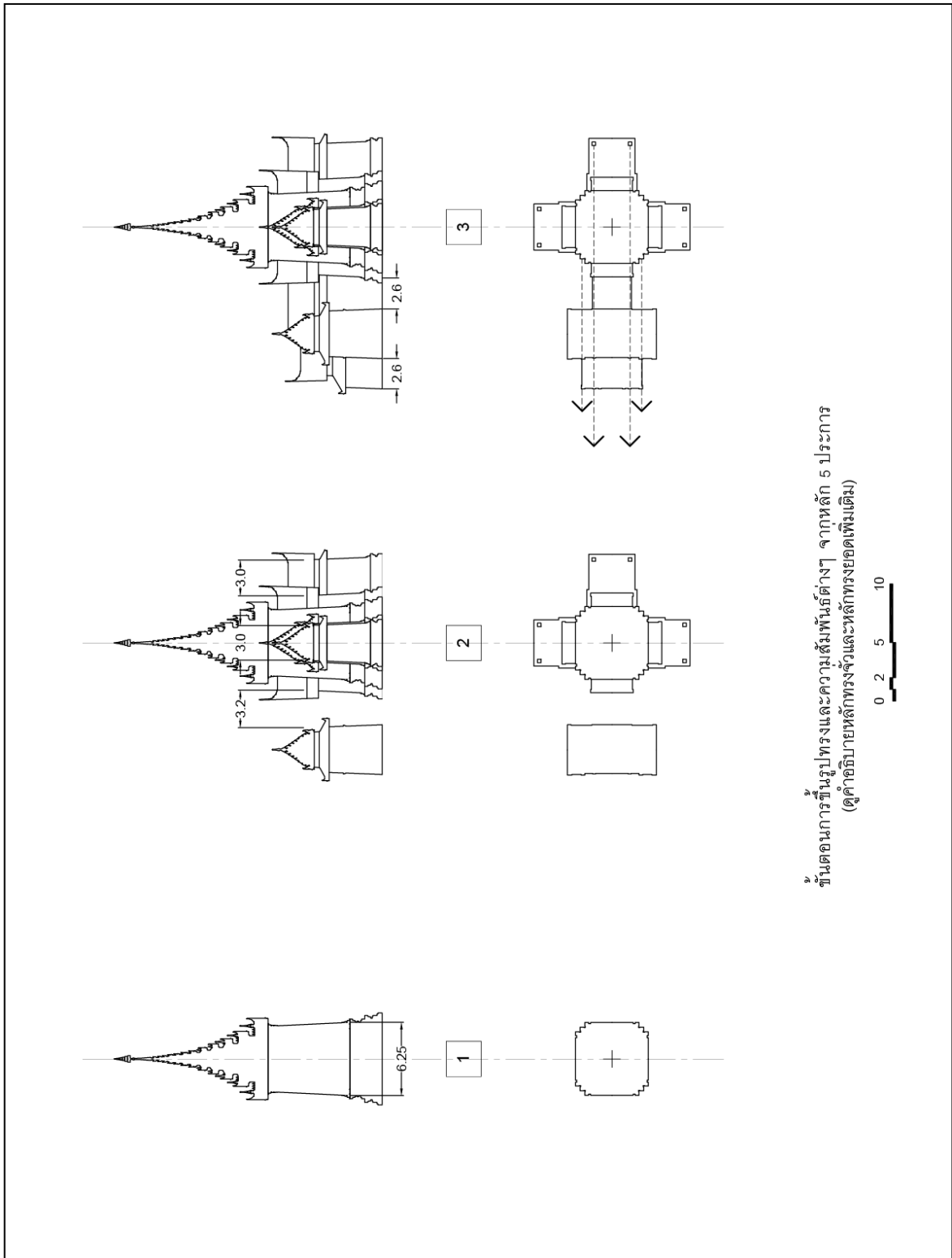
9. เสามุขทางเข้าห้องพระโกษฐ์ใช้องศาเดียวกับเสาท้องพักพระโกษฐ์ คือ ด้านนอก 88 ด้านใน 88.5

สำหรับการล้อมสอบของแนวเสาอื่นๆ ที่ไม่ปรากฏในแบบรูปด้าน ได้แก่ เสาในรูปด้านสกัดห้องพักพระโกษฐ์ และมุขทางเข้า จะได้ระยะจากแบบแผนผังและลักษณะการล้อมสอบของเสาจากแบบแสดงรูปด้านยาวเนื่องด้วยควรมีลักษณะเดียวกัน ดังที่ปรากฏในเสามุขเมรุในแบบรูปด้าน

2.6.3 หลักฐานขาลา

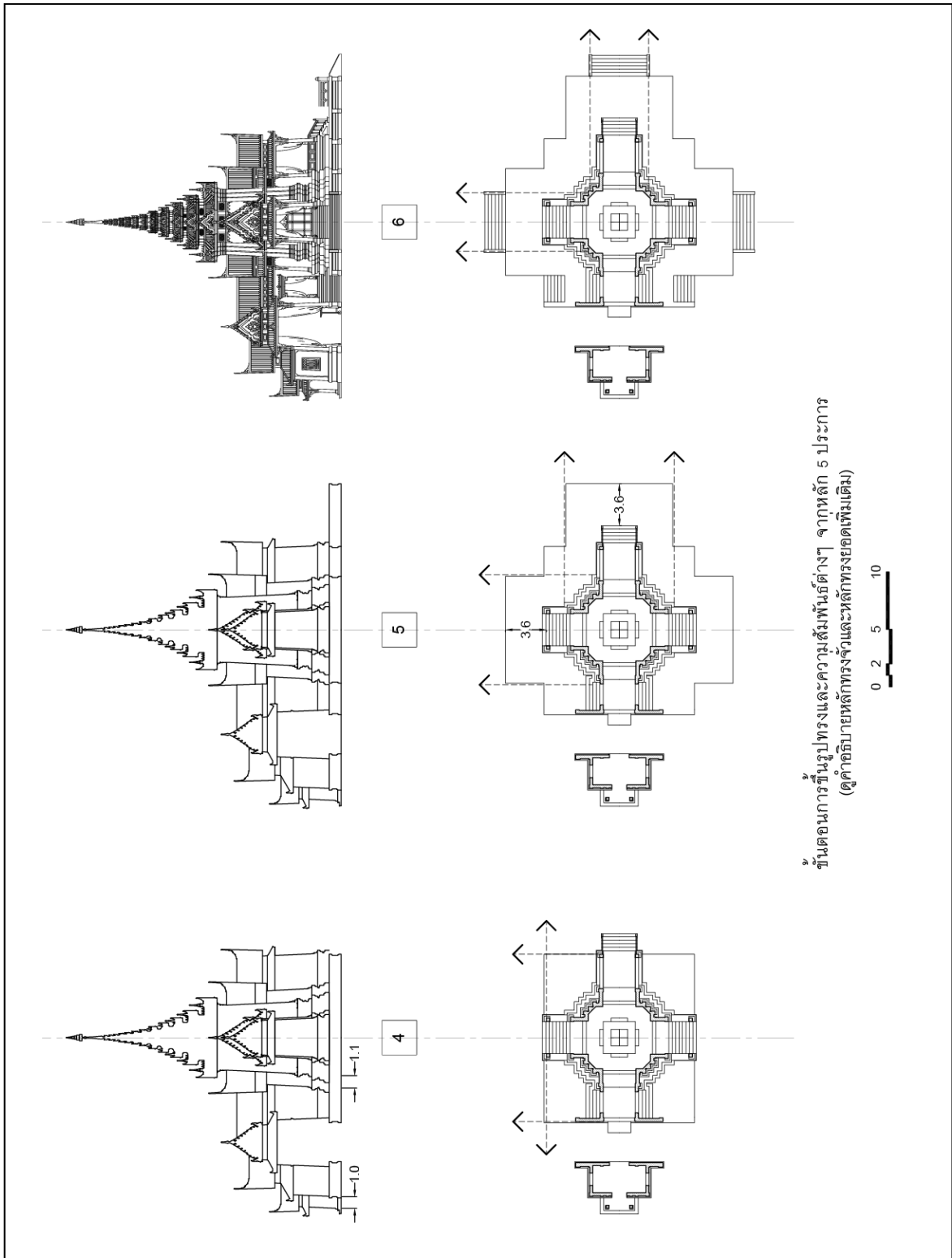
เมื่อตรวจสอบแบบรูปด้านกับแบบผังพื้นแล้วพบว่าใช้หลักเดียวกันในการกำหนดฐานขาลาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร

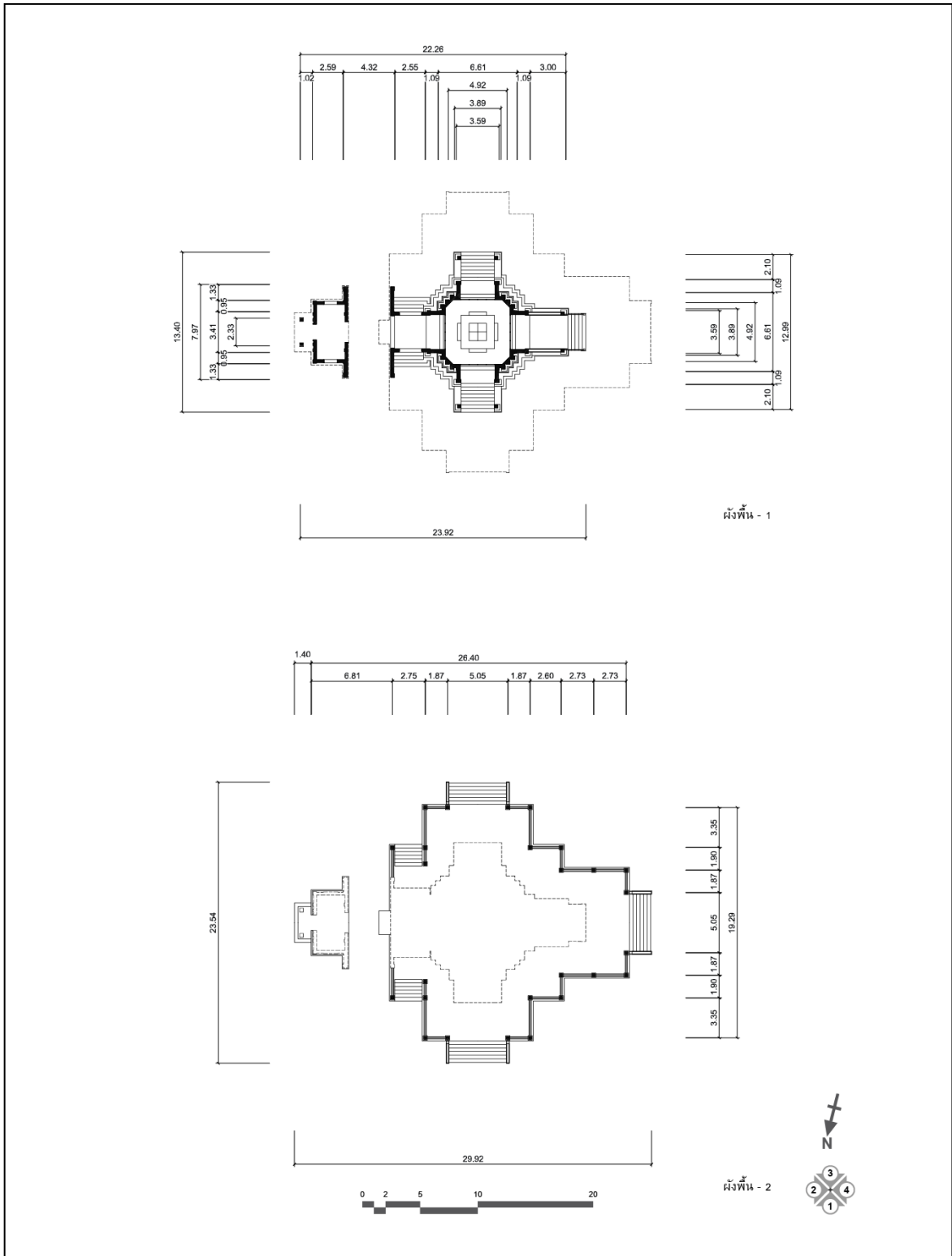

ขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ
 (ดูคำอธิบายหลักทรงजूและหลักทรงยอดเพิ่มเติม)

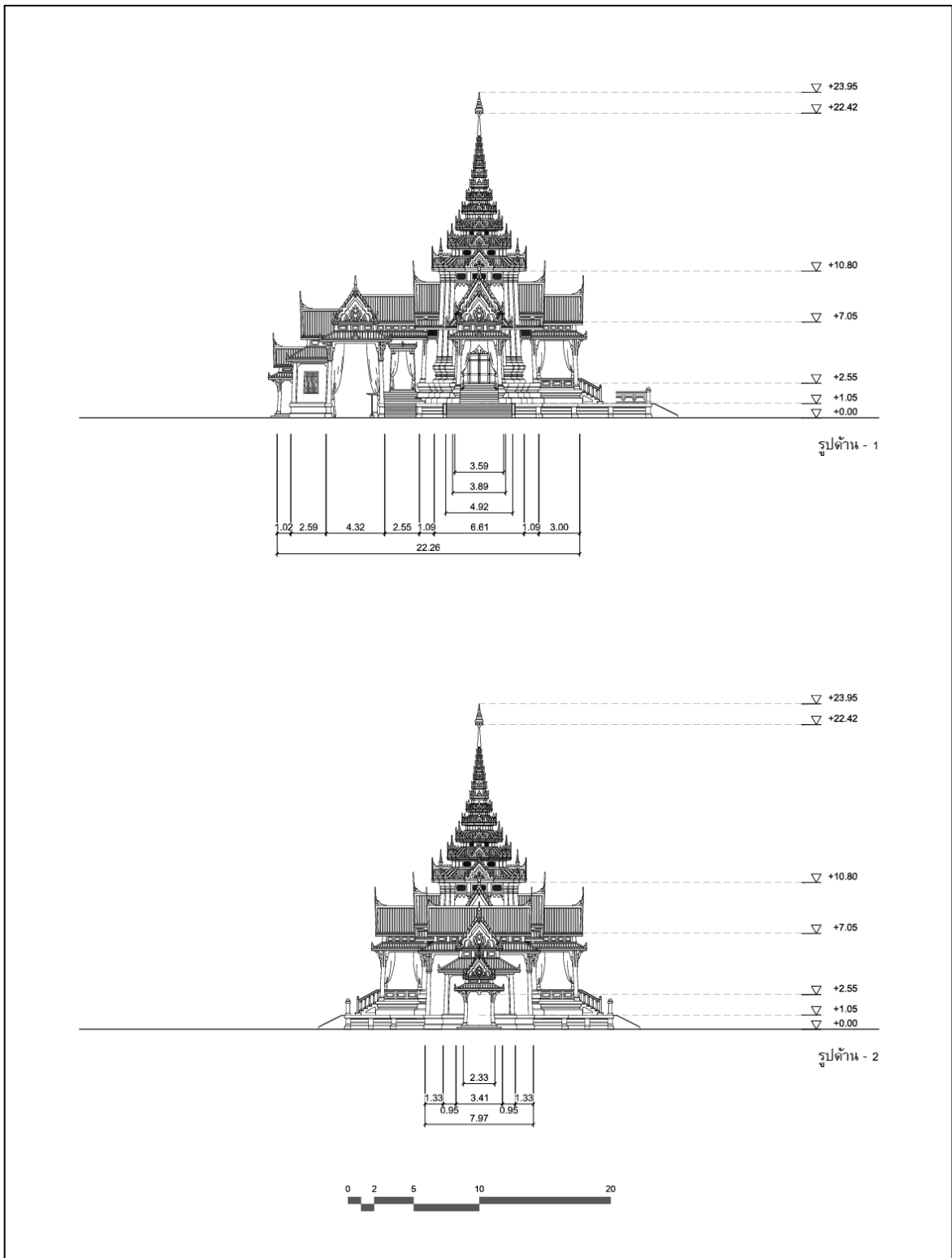
ภาพที่ 302 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1

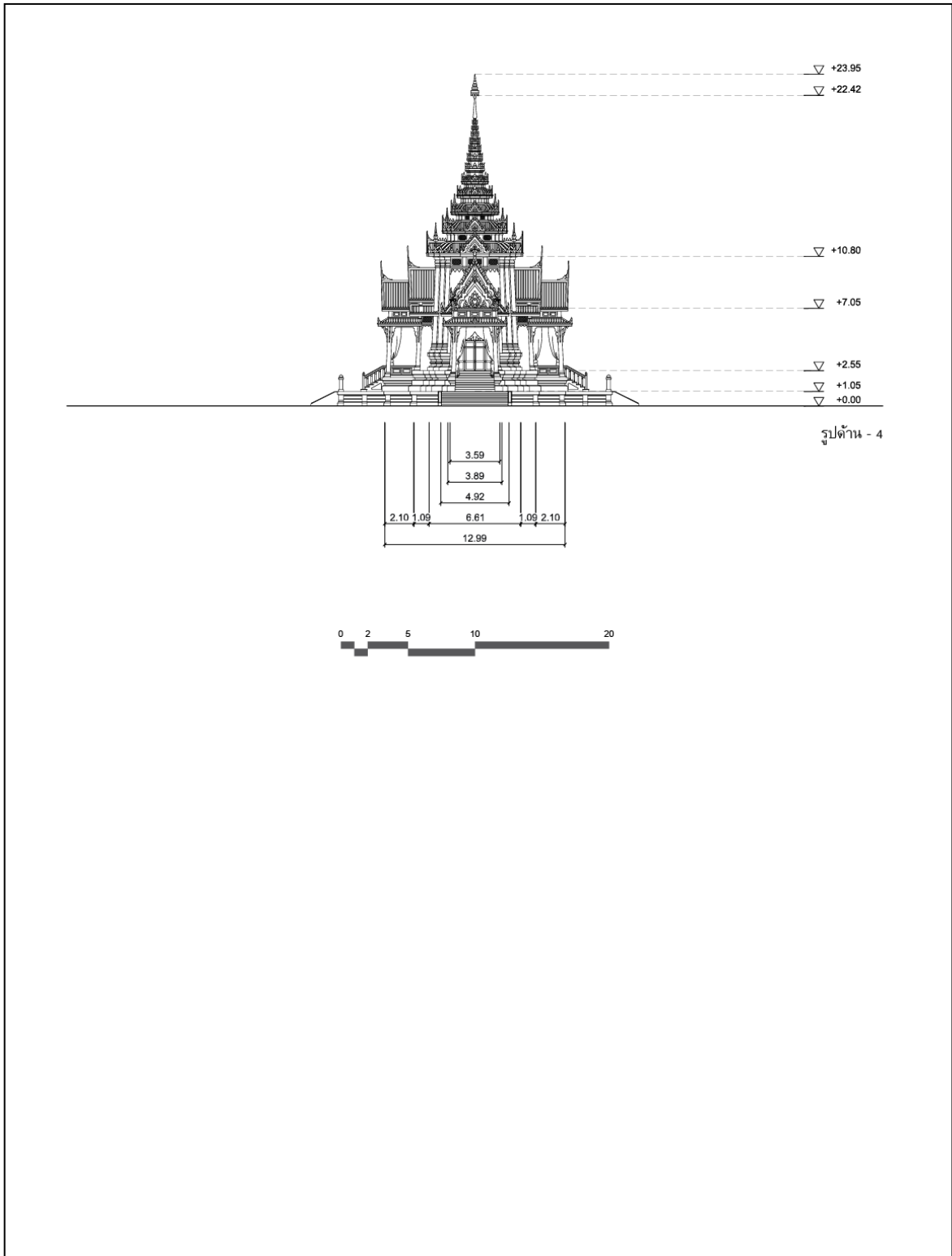
ภาพที่ 303 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2

ภาพที่ 304 แบบผังพื้นและผังฐานชานชาลา

ภาพที่ 305 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2

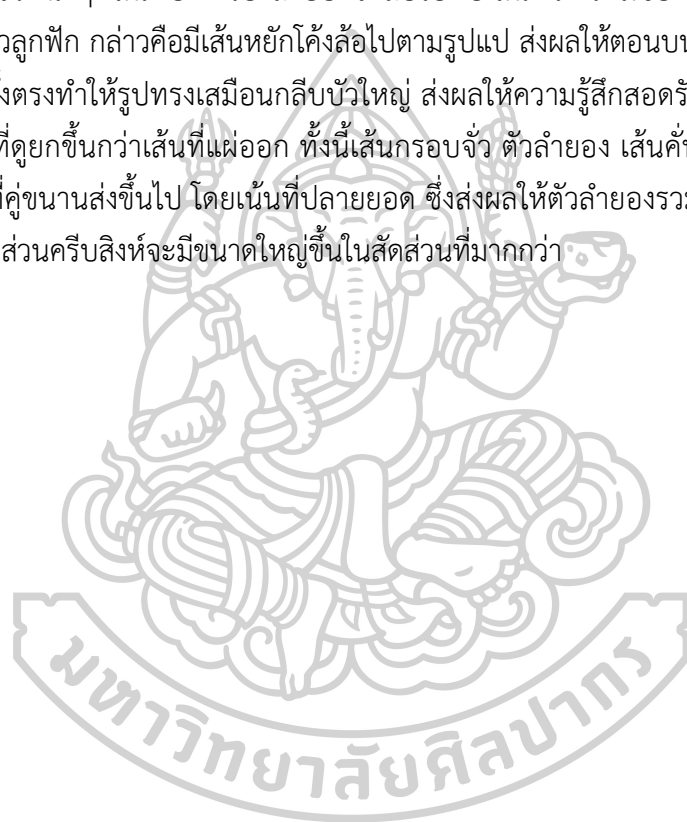

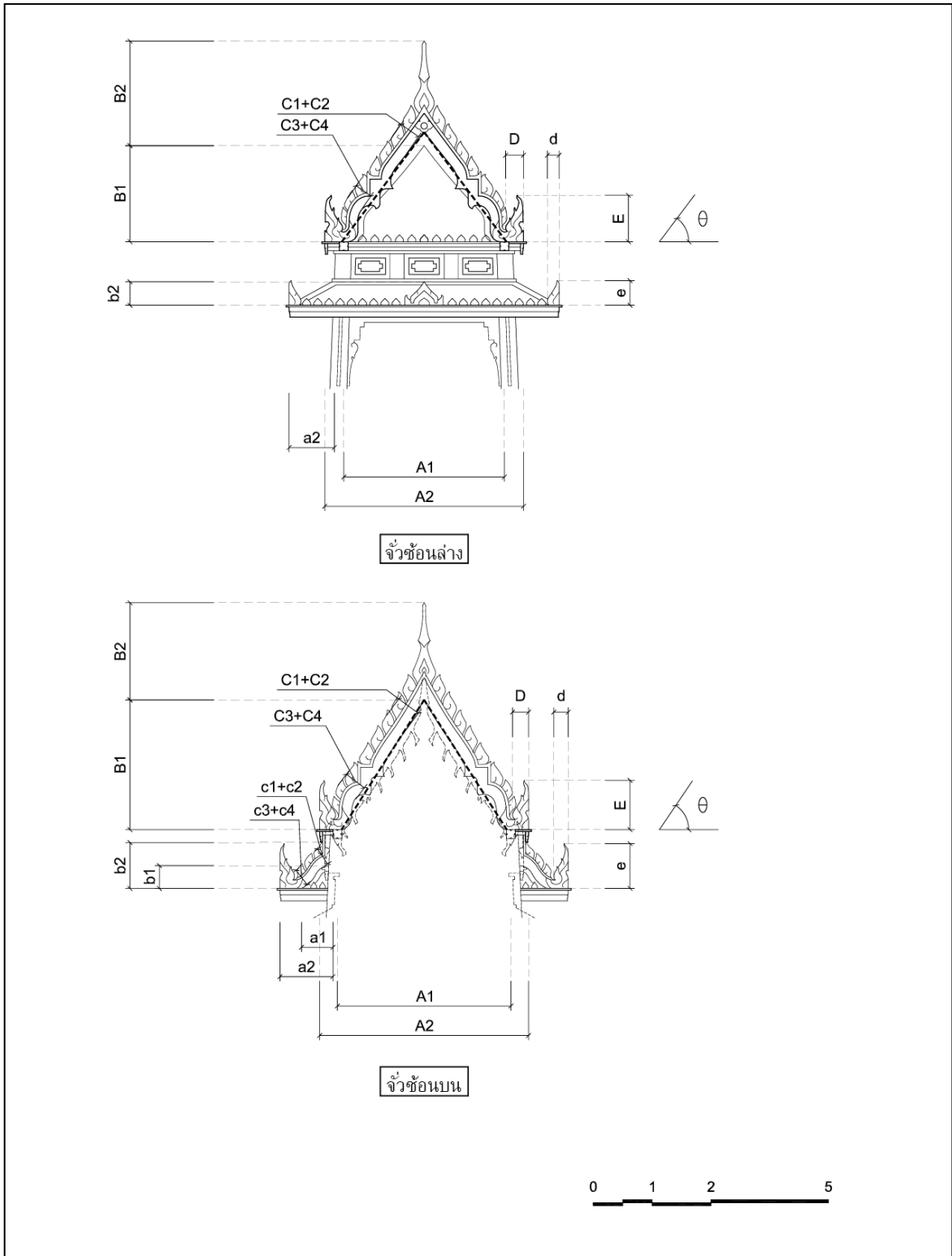
ภาพที่ 306 แบบรูปด้าน 4

2.6.4 หลักทรงจั่ว

จั่วจากแบบจริงสำหรับงานนี้ ปรากฏ 3 แบบ โดยที่จั่วซ้อนล่างกับจั่วทางเชิงพระโกษฐ์มีขนาดเท่ากัน จึงมีองศารูปทรงจั่วที่เท่ากัน ต่างกันที่จั่วซ้อนล่างใช้ปีกนกสั้น แต่จั่วทางเชิงพระโกษฐ์มีการถ่างเสาออกเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับทางเชิงพระโกษฐ์จึงใช้ปีกนกที่ยื่นยาวกว่า ส่วนจั่วซ้อนบนมีขนาดกว้างกว่าและรูปทรงจั่วมีองศาที่สูงกว่า ทั้งนี้ขนาดเครื่องถ่ายยอนั้นสัมพันธ์กับขนาดจั่ว กล่าวคือจั่วที่มีขนาดใหญ่กว่าย่อมมีขนาดเครื่องถ่ายยอนที่ใหญ่กว่า ซึ่งส่งผลต่อตัวถ่ายยอน ช่อฟ้า หางหงส์ และครีบลึงที่มีขนาดใหญ่ขึ้นตามมาด้วย

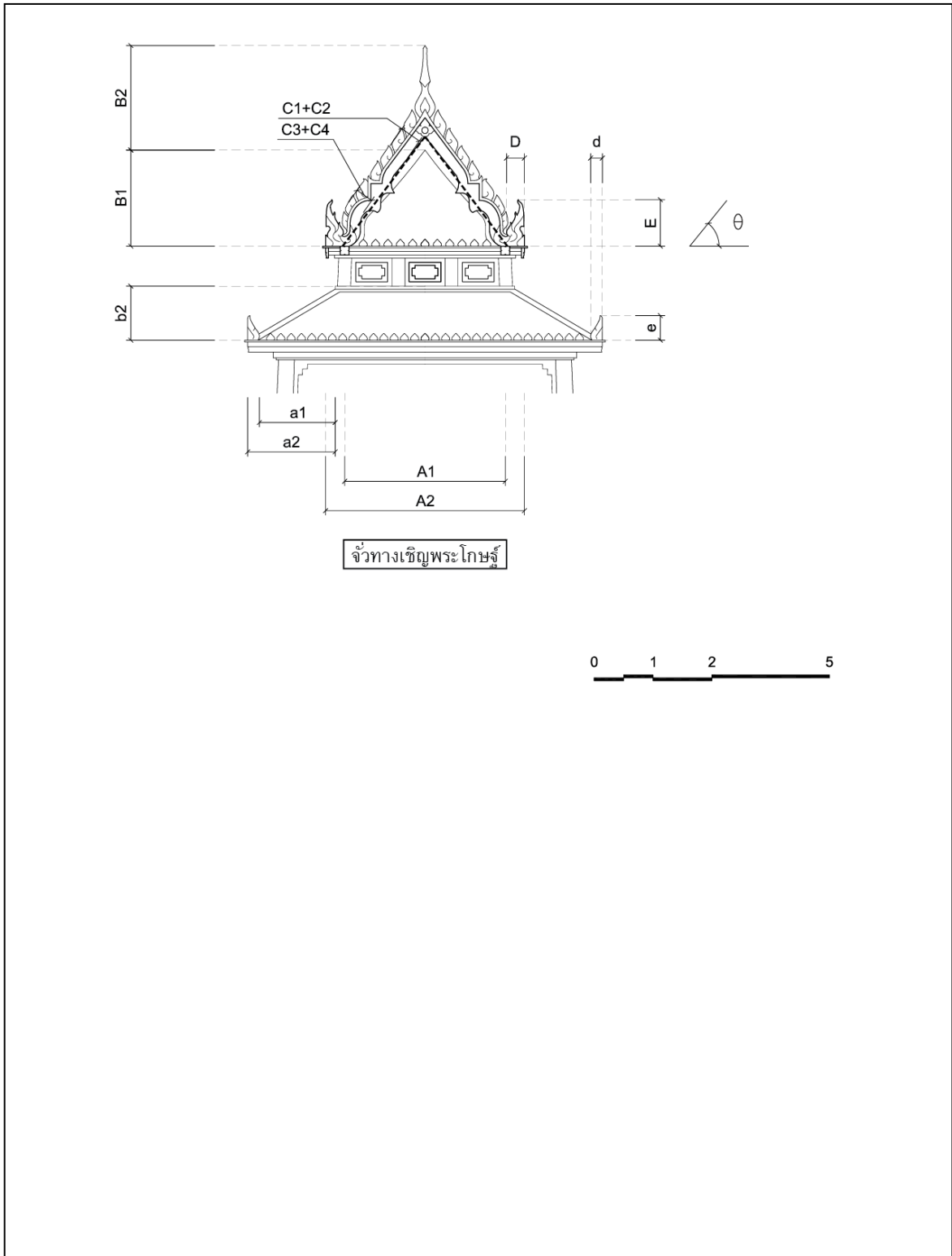
ทั้งนี้จั่วหนึ่งๆ เส้นท้องเครื่องถ่ายยอนจะลัดไปกับเส้นทรง รัศมีของเครื่องถ่ายยอนลัดไปตามลักษณะของจั่วลูกฟัก กล่าวคือมีเส้นหยักโค้งลัดไปตามรูปแปด ส่งผลให้ตอนบนมีรูปทรงเหมือนดอกบัว ตอนล่างโค้งตั้งตรงทำให้รูปทรงเหมือนกลีบบัวใหญ่ ส่งผลให้ความรู้สึกสอดรับกันกับเส้นหลังคายอด และทรงยอดที่ดูยกขึ้นกว่าเส้นที่แผ่ออก ทั้งนี้เส้นกรอบจั่ว ตัวถ่ายยอน เส้นคั่น และเส้นหลังครีบลึงให้ความรู้สึกที่ดูขนานส่งขึ้นไป โดยเน้นที่ปลายยอด ซึ่งส่งผลให้ตัวถ่ายยอนรวมเส้นคั่นมีขนาดที่ค่อยๆ ใหญ่ขึ้น แต่ในส่วนครีบลึงจะมีขนาดใหญ่ขึ้นในสัดส่วนที่มากกว่า

ภาพที่ 307 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ

ภาพที่ 308 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	จั่ว		องศา จั่ว θ	ตัวลายอง+ใบระกา		ทางหงส์		
	A1	B1+B2		C1+C2	C3+C4	D	E	
	A2	ผลรวม		ผลรวม	ผลรวม			
จั่วชั้นล่าง	2.705	1.85+1.53	52	0.18+0.225	0.155+0.16	0.265	0.725	
	3.28	3.38		0.405	0.315			
จั่วชั้นบน	2.865	2.155+1.675	56	0.185+0.235	0.16+0.175	0.26	0.845	
	3.46	3.83		0.42	0.335			
จั่วทางเชิญ พระโกษฐ์	2.705	1.775+1.66	52	0.18+0.235	0.15+0.135	0.27	0.75	
	3.31	3.435		0.415	0.285			
องค์ประกอบ	ปีกนก		องศา	ตัวลายอง+ใบระกา		ทางหงส์		
	a1	b1		-	c1+c2	c3+c4	d	e
	a2	b2		ผลรวม	ผลรวม			
ปีกนกจั่ว ชั้นล่าง	-	-	-	-	-	0.18	0.375	
	0.765	0.46 คอสอง 0.62		-	-			
ปีกนกจั่ว ชั้นบน	0.45	0.355	-	0.165+0.16	0.145+0.155	0.245	0.75	
	0.8	0.725		0.325	0.3			
ปีกนกจั่วทาง เชิญพระ โกษฐ์	-	-	-	-	-	0.2	0.345	
	1.015	0.655 คอสอง 0.62		-	-			

ตารางที่ 81 ระยะจั่วและเครื่องลายอง

ซุ้ม	รูปทรง		องศา θ	ตัวซุ้ม		ทางหงส์		ขนาดปีกเท่ากันทุก มุม	
	กว้าง	สูง		กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	1.56	0.885	47	2.065	1.57	0.245	0.495	0.26	0.56
ชั้นที่ 2	1.06	0.575	47	1.465	1.14	0.185	0.395	0.22	0.48
ชั้นที่ 3	0.615	0.335	48	1.005	1.855	0.17	0.37	0.21	0.415
ชั้นที่ 4	0.44	0.25	49	0.75	0.695	0.135	0.305	0.19	0.37
ชั้นที่ 5	0.415	0.225	49	0.585	0.58	0.115	0.28	0.145	0.365

ตารางที่ 82 ระยะซุ้มบรรพท์แกลง

2.6.5 หลักทรงยอด

สำหรับยอดพระเมรุครั้งนี้ ใช้ยอดลักษณะเดียวกับงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ ที่มีรูปทรงที่พอมสูงกว่าทรงมณฑป แต่ทั้งนี้มีการปรับส่วนยอดของยอดอาคารจากยอดปราสาท เป็นยอดแหลม ทั้งนี้ลักษณะที่ดูเหมือนกันนั้นเมื่อเทียบรายละเอียดต่างๆ ตั้งแต่ สัดส่วนฐานชลา สัดส่วนฐาน สัดส่วนเรือน ยังมีค่าที่ใกล้เคียงกันมากโดยค่อนข้างน้อยกว่าเล็กน้อย ยกเว้น

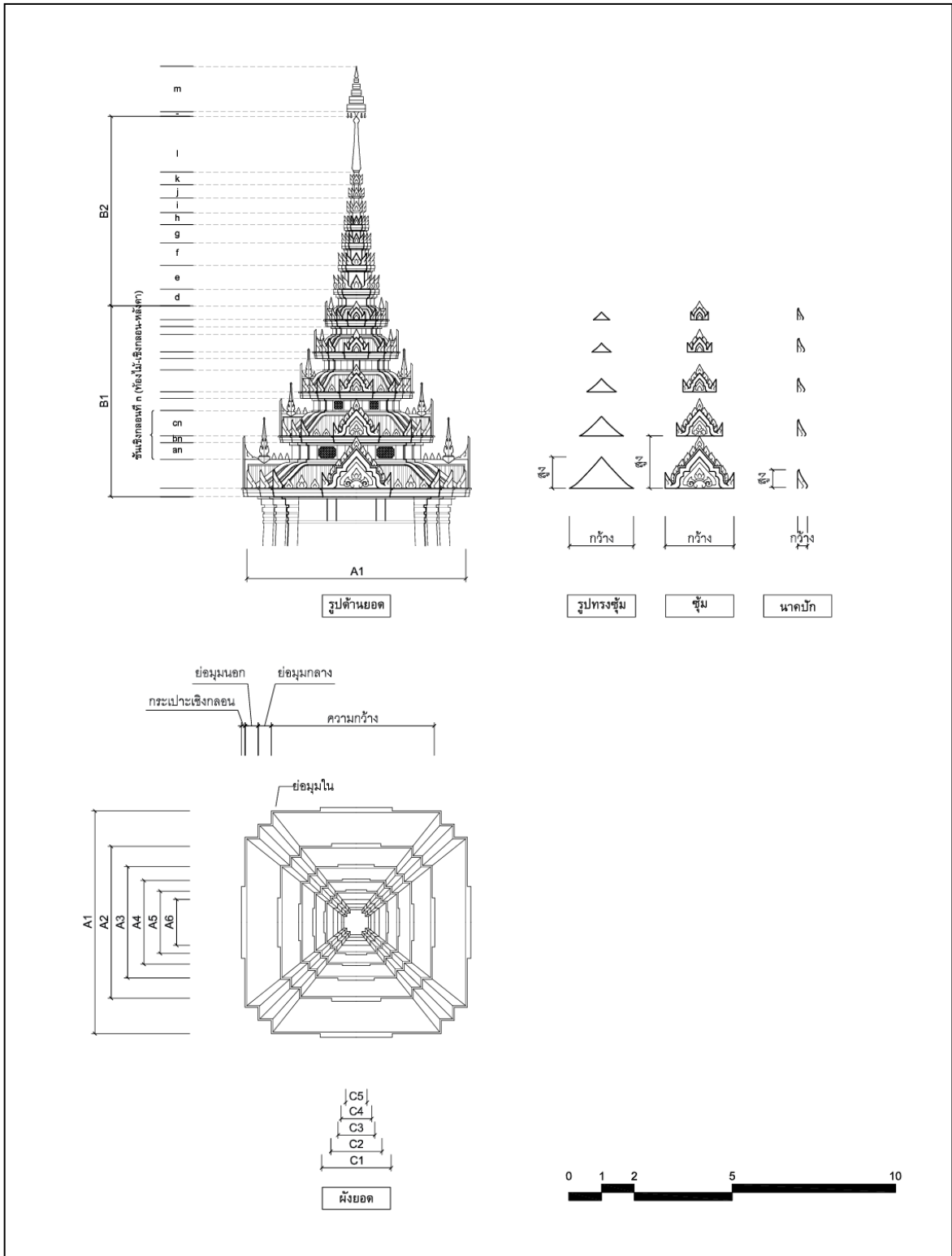
ส่วนยอดที่มีสัดส่วนเท่ากัน แต่อย่างไรก็ตามหากดูในเชิงระยะแล้วจะมีขนาดใหญ่กว่าเล็กน้อยทั้งทางกว้างและทางสูง

แต่ลักษณะดังกล่าวกลับไม่ได้ส่งผลไปยังการแบ่งส่วนหลังคาบางส่วนยอดของยอดอาคาร เนื่องด้วยงานครั้งนี้กลับแบ่งส่วนหลังคาสั้นกว่าโดยส่งส่วนยอดให้สูงขึ้นตามลักษณะยอดแหลม รวมถึงการกำหนดระยะระหว่างเชิงกลอนแบบร่นระยะนั้นที่ย่อมน้อยลงตามมาด้วย เช่นเดียวกับระยะขององค์ประกอบชั้นเชิงกลอนด้วยเช่นกัน ดังนั้นหากลากเส้นทรงสมมติผ่านมุมเชิงกลอนด้านล่างขึ้นมาจนถึงปลายยอดแหลมก็จะได้เส้นทรงที่โค้งแอ่นต่อเนื่อง โดยส่วนยอดของยอดอาคารนั้นยังคงลักษณะของผังย่อมุมไม้สิบสองประดับด้วยกลีบบัวซ้อนต่อเนื่องกันขึ้นไปรับบัวกลุ่มและปลี

ส่วนซุ้มบรรพแกลงกลับมาใช้ซุ้มขนาดใหญ่เพียงซุ้มเดียวตามแบบอย่างงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ ตกแต่งเชิงกลอนแต่ละชั้น โดยมีขนาดเล็กลงเรื่อยๆ แต่มีรูปทรงที่องศาสูงขึ้นเรื่อยๆ ส่วนเครื่องลำยองซุ้มใช้ลักษณะเดียวกันกับจั่วอาคารในชั้นแรก ส่วนชั้นถัดขึ้นไป 2 ชั้น เหลือเพียงการทำโค้งหยัก ส่วนที่เหลือตอนบนอยู่ในรูปกลีบบัว ทั้งนี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงรูปทรงและลักษณะตามขนาดเครื่องลำยองให้เกิดขึ้น ส่วนนาคปักจะมีลักษณะเล็กลงเรื่อยๆ โดยที่สัดส่วนรูปทรงไม่ต่างกันมากนัก และในแต่ละชั้นมีขนาดเท่ากันบนผังย่อมุมเท่ากัน

นอกจากนี้ในแบบจริงปรากฏแบบผังยอดเช่นเดียวกับงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ฯ จึงยืนยันเรื่องการกำหนดผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีกับองค์ประกอบต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งในแบบยังเห็นการลากเส้นรัศมีด้วยดินสอในผังท้องไม้และเตาหม้อด้วยซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการกำหนดความสัมพันธ์ระบบดังกล่าว

ภาพที่ 309 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	A1: B1+B2	A1: (B1+d)+(B2-d)	การส่งระยะระหว่างชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ยอดจากแบบจริง	6.625: 5.755+5.7	6.625x6.265+5.19	1.57-1.35-1.195-0.96-0.42
	6.625: 11.455	6.625: 11.455	เฉพาะระยะบนสุดรวม d วัดได้ 0.93

ตารางที่ 83 ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.26	0.85
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.495	0.225	0.75
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	0.4	0.2	0.66
ชั้นเชิงกลอนที่ 4	0.335	0.2	0.53
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	0.23	0.2	0.42

ตารางที่ 84 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง

องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน		ความกว้างกระเปาะซุ้ม	ระยะยื่นกระเปาะซุ้ม-ยอดมุนอก-ยอดมุนกลาง-ความกว้างกระเปาะยอดมุนใน
ชั้นที่ 1	A1	6.62	2.065	0.12-0.41-0.41-4.98
ชั้นที่ 2	A2	4.485	1.465	0.08-0.32-0.32-3.205
ชั้นที่ 3	A3	3.285	1.005	0.08-0.27-0.27-2.205
ชั้นที่ 4	A4	2.395	0.75	0.05-0.23-0.23-1.475
ชั้นที่ 5	A5	1.84	0.585	0.05-0.19-0.19-1.08

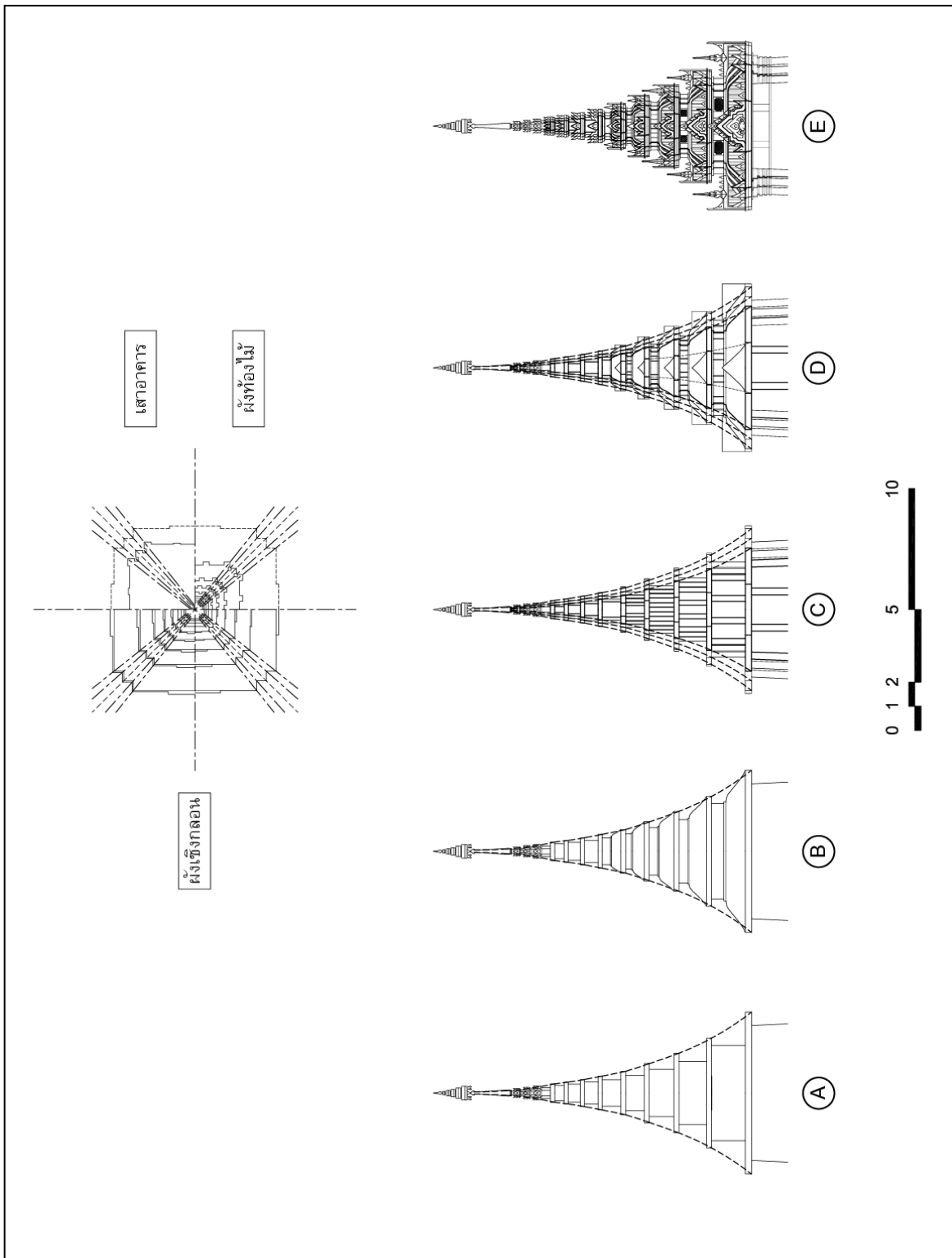
ตารางที่ 85 ระยะเชิงกลอนในแนวราบ

องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
ชั้นเชิงบาตร 1	d	1.414 (0.16-0.16-0.775)	0.92 (จากหลังคายกขึ้นไปได้ 0.5)
ชั้นเชิงบาตร 2	e	1.09 (0.13-0.13-0.57)	0.715
ชั้นเชิงบาตร 3	f	0.87 (0.11-0.11-0.43)	0.655
ชั้นเชิงบาตร 4	g	0.69 (0.08-0.08-0.37)	0.56
ชั้นบัว 1	h	0.555	(ยกขึ้น 0.365) 0.43
ชั้นบัว 2	i	0.445	0.41

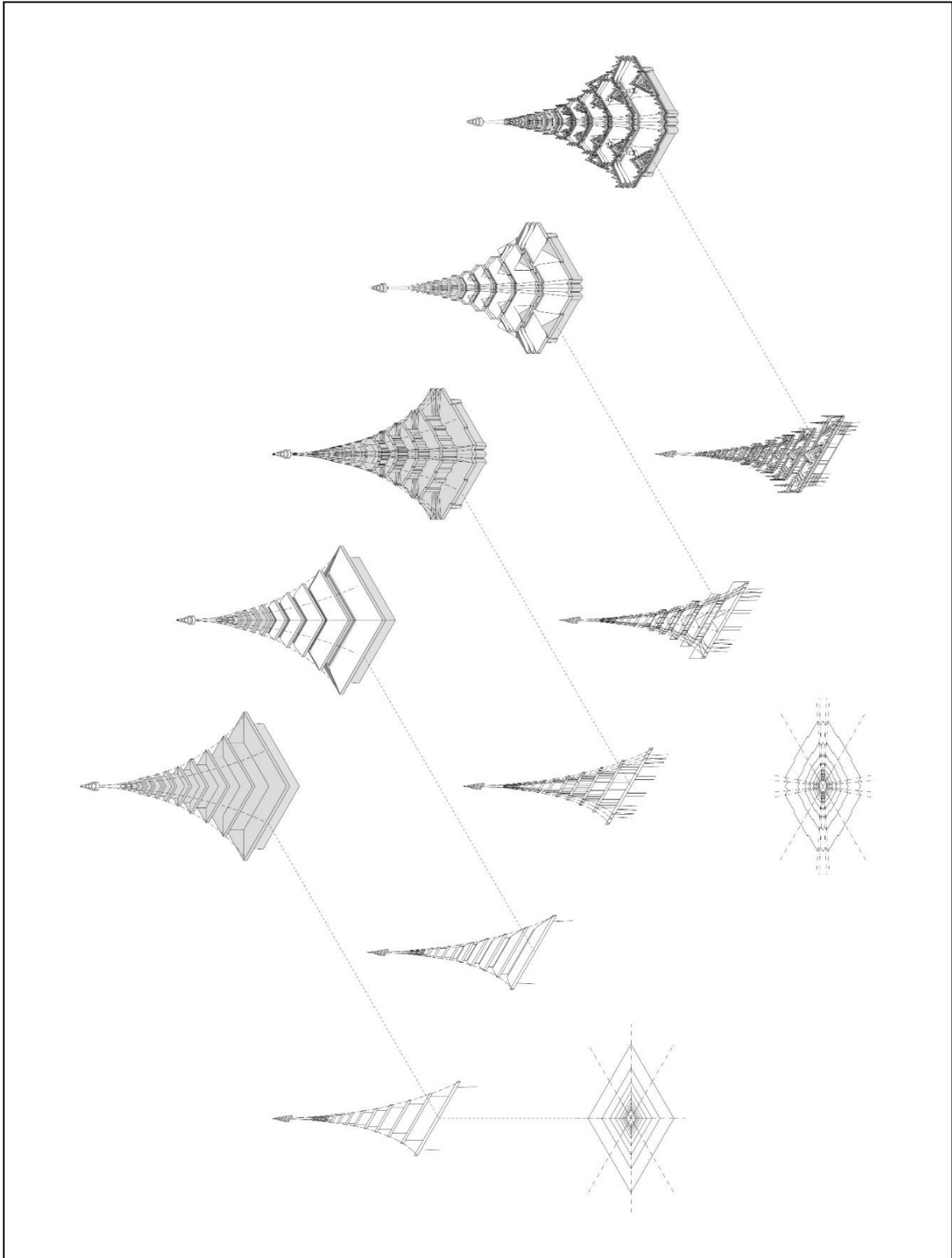
ชั้นบัว 3	j	0.34	0.375
ป्ली	k	0.24	1.665
ฉัตร	l	0.55	(ยกชั้น 0.17) 1.335

ตารางที่ 86 ระยะองค์ประกอบส่วนยอด

ภาพที่ 310 แผนภาพแสดงชั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงพระหมวกพัทลุง B การแบ่งองค์ประกอบชั้นเชิงกลอน (ห้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบชั้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพต E ยอดสมบูรณ

ภาพที่ 311 แผนภาพสามมิติยอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ

2.7 บทวิเคราะห์ พระเมรุมาศรัชกาลที่ 6

สวรรคต 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2468

ถวายพระเพลิง 24 มีนาคม พ.ศ.2468 (2469?)

เป็นงานพระเมรุมาศของพระมหากษัตริย์เพียงหนึ่งเดียวที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ทรงออกแบบโดยลงพระนามนริศเป็นผู้คิดอย่างแลตรวจตรา โดยในลายพระหัตถ์ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าเกล้าถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2469 ได้แสดงให้เห็นการทำงานของหลวงสมิทธิเลขาตั้งใจความว่า “...หลวงสมิทธิเลขา เป็นผู้เขียนแบบสำหรับปลูกสร้าง ทั้งทำดีเทล ตลอดจนผูกกลาย แล้วเผื่อกำกับช่างทำให้ถูกต้องตามแบบ เป็นผลให้ได้ความงามตามที่ปรากฏมาแล้วนั้น...”⁸⁴ โดยงานพระเมรุมาศครั้งนี้ใช้รูปทรงบุษบกซึ่งอิงตามแบบแผนจากงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 5 มาปรับใช้ โดยที่ยังคงขนาดความกว้างของเรือนไว้โดยเล็กกว่าเล็กน้อย แต่ถือได้ว่ามีขนาดใหญ่กว่างานพระเมรุใดๆ ที่ทรงออกแบบ แต่อย่างไรก็ตามการลดขนาดงานโดยภาพรวมเป็นภาพที่แสดงออกมาจากงานในครั้งนี้ ได้แก่ มีการปรับลดอาคารหอสวดลงส่งผลให้ฐานชาลารันระยะเข้ามา ปรับลดขนาดพระที่นั่งทรงธรรมให้เล็กลงโดยใช้รูปแบบพระที่นั่งทรงธรรมที่มีอยู่แล้ว ปรับรูปแบบคดสังจตุรมุขที่มีขนาดใหญ่ล้อมปริมณฑลโดยรอบออกไปใช้สร้าง ทับเกษตร และแผงรั้ว กั้นขอบเขตปริมณฑลฝั่งทิศตะวันออกตามแบบแผนที่ทรงใช้มาโดยตลอดในงานก่อนหน้า

ทั้งนี้ด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ต้องแสดงออกถึงความเป็เนาพระสุเมรุ จึงมีการตั้งอาคารพระเมรุมาศบนฐานสูงใหญ่ โดยยังคงรักษาจำนวนชั้นซ้อนของฐานตามแบบอย่างพระเมรุมาศรัชกาลที่ 5 แต่เมื่อมีการลดอาคารหอสวดลงจากองค์ประกอบอาคารพระเมรุ จึงมีการปรับผังรันเข้ามาให้ใกล้กับองค์พระเมรุมากขึ้นทั้ง 2 ชั้น และกำหนดความสัมพันธ์บางอย่างที่ล้วนส่งผลให้จังหวะการส่งอาคารพระเมรุด้วยฐานชालาทั้ง 2 ชั้น บีบความรู้สึกให้รุนแรงขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้การใช้งานห้องพักพระโกษฐ์หรือหอเปลื้องที่ยังคงขนาดไว้ใกล้เคียงกับงานก่อนหน้า จึงส่งผลให้มีมวลและปริมาตรเมื่อเทียบกับพระเมรุต่างกันอย่างชัดเจน และความต่อเนื่องของชั้นหลังคาที่โดยปกติแล้วจะค่อยๆ ลดหลั่นลงมาจากพระเมรุ จึงถูกตัดออกไปด้วย แต่ยังคงทางเชิญพระโกษฐ์ไว้และออกแบบการใช้งานที่ทำให้เกิดเป็นรูปลักษณะใหม่ คือเปิดพื้นที่โล่งระหว่างพระเมรุและหอเปลื้องโดยมีพระวิสูตรกั้นสำหรับเปิด-ปิดพื้นที่ทางเชิญพระโกษฐ์

อนึ่งจินตภาพที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าทรงอยากให้เกิดขึ้นในงานครั้งนี้ คือ “...ใจเกล้ากระหม่อมรักจะให้ตั้งพระจิตกาธานอย่างเดียว แต่งไว้ให้เสร็จแต่เวลาเช้าก่อนแขกมา แขกมาก็ได้เห็นพระเมรุอันแต่งตั้งไว้รอพระบรมศพโดยเรียบร้อยดงาม เวลาเมื่อเชิญพระบรมศพขึ้นตั้งพระจิตกาธานแล้ว ราษฎรก็จะ

⁸⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ม.ร.7/1 เรื่องตั้งกรรมการจัดการพระเมรุและเงินในจ่ายในการพระบรมศพ, 89.

ได้มาถวายบังคมชมพระบารมี รู้สึกกว้างใจด้วยความงดงามเจียบสงัด จนกระทั่งถึงเวลาถวายพระเพลิง...”⁸⁵

2.7.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์

ส่วนเรือนจั่ว

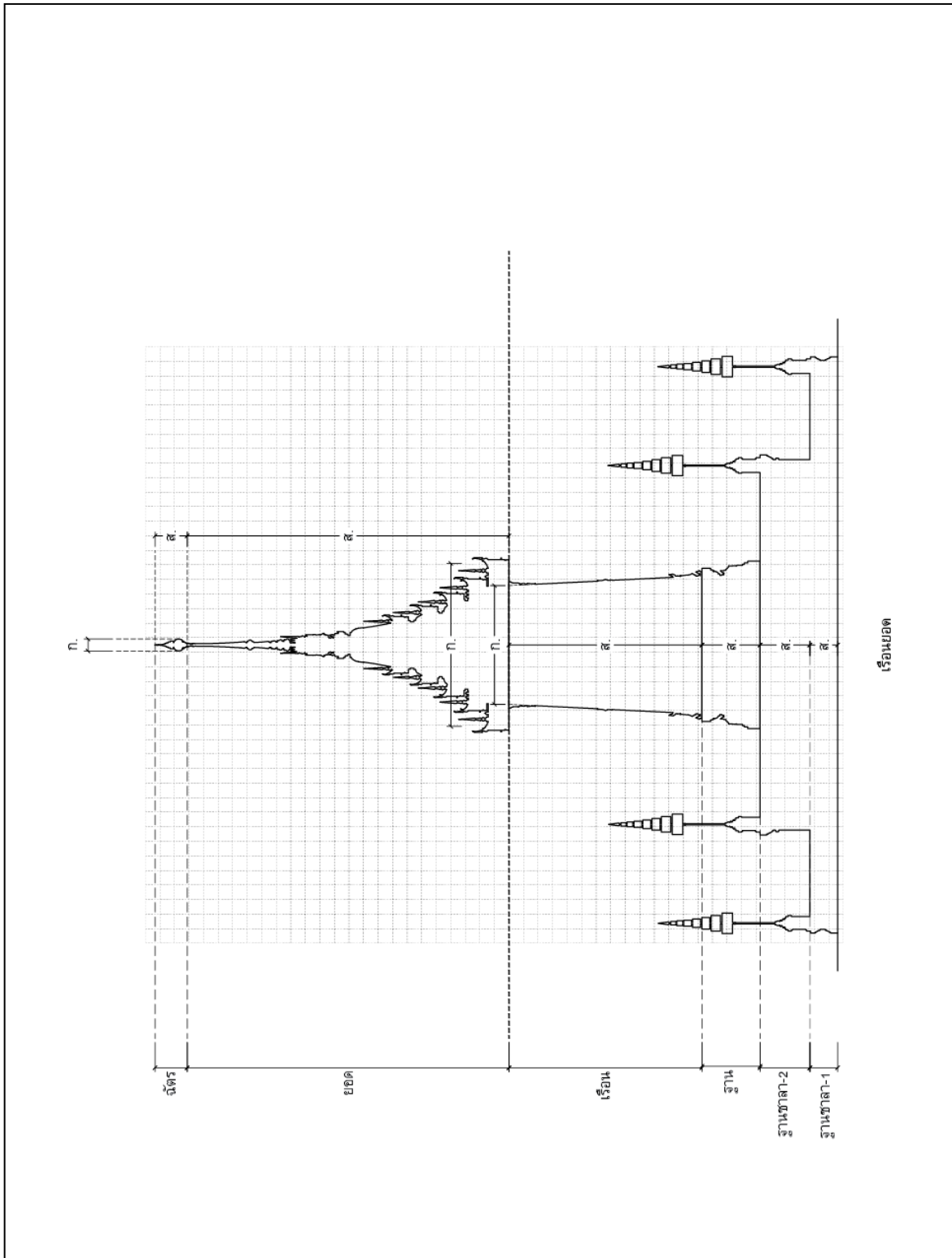
- ไม่ปรากฏรูปแบบ

ส่วนเรือนยอด

ส่วนยอด (กว้างxสูง) $11\frac{2}{8} \times 22\frac{7}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:2.03 เรือน (กว้างxสูง) $8 \times 13\frac{1}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.64 ฐานสูง 0.5 ส่วน ฐานชลา 2 สูง 0.44 ส่วน ฐานชลา 1 สูง 0.23 ส่วน ส่วนฉัตร (กว้างxสูง) $\frac{5}{8} \times 1\frac{2}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:2

⁸⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ม.ร.6บ/17 เรื่องการศพบารเมรุ, 40.

ภาพที่ 312 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด

พระเมรุส่วนเรือนยอด						
	ยอด (กxส)	เรือน (กxส)	ฐาน (ส)	ฐานชลา 2 (ส)	ฐานชลา 1 (ส)	ฉัตร (กxส)
เรือนยอด	$11\frac{2}{8} \times 22\frac{7}{8}$	$8 \times 13\frac{1}{8}$	4	$3\frac{4}{8}$	$1\frac{7}{8}$	$\frac{5}{8} \times 1\frac{2}{8}$
สัดส่วน	1:2.03	1:1.64	1:0.5	1:0.44	1: 0.23	1:2

ตารางที่ 87 สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

2.7.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมรอบและหลังคา

ไม่ปรากฏรูปแบบห้องเสาและหลังคาที่มีนัยยะสำคัญ

การล้อมรอบของเสา

1. เสาเมรุย่อมุมนอกใช้องศาหนึ่ง คือ 87°
2. เสาเมรุย่อมุมกลาง ใช้องศาที่ตั้งชันกว่าย่อมุมนอก คือ 87.5°
3. เสาเมรุย่อมุมใน ใช้องศาที่ตั้งชันกว่าย่อมุมกลาง คือ 88.5°
4. หน้าเสาเมรุย่อมุมใน ด้านในใช้องศาที่ตั้งชันกว่า คือ 88.5°
5. ห้องพักพระโกษฐ์ เสาตั้งฉาก 90°
6. เสาโคมซึ่งสายระเดียงล้อมรอบ องศา 88.5°

2.7.3 หลักฐานชลา

1. กำหนดตำแหน่งพระเมรุ ซึ่งงานครั้งนี้ ด้านหน้าและด้านข้างมีลักษณะเดียวกัน ยกเว้นด้านหลังที่ติดกับทางเทียบพระโกษฐ์และอาคารห้องพักพระโกษฐ์
2. กำหนดฐานชลารูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสจำนวน 2 ชั้น โดยฐานชลาชั้นที่ 2 มีระยะความกว้างประมาณ 2 เท่าของความกว้างพระเมรุ และฐานชลาชั้นที่ 1 มีความกว้างประมาณ 3 เท่า ทั้งนี้ความสูงของฐานชั้นที่ 1 จะเตี้ยที่สุด ฐานชั้นที่ 2 จะค่อยๆ สูงขึ้น ไปยังฐานพระเมรุที่สูงที่สุด
3. กำหนดตำแหน่งกระเปาะฐานชลาชั้นที่ 1 โดยลากจากแนวริมนอกของฐานชลาชั้นที่ 2 ส่วนระยะยื่นของกระเปาะนั้นประมาณ 2 เท่า ของความสูงฐาน
4. กำหนดตำแหน่งกระเปาะฐานชลาชั้นที่ 2 จากแนวริมนอกฐานพระเมรุ ส่วนระยะยื่นของฐานชลาชั้นที่ 2 กำหนดจากการลากเส้นเชื่อมความสัมพันธ์จากรูปด้าน ณ ตำแหน่งหน้ากระดานบนฐานพระเมรุมายังหน้ากระดานบนฐานชลาชั้นที่ 1 โดยจุดตัดระหว่างเส้นที่ลากต่อเนื่องลงมาที่ระดับฐานชลาชั้นที่ 2 ถือเป็นระยะยื่นกระเปาะ
5. กำหนดระยะย่อมุมฐานชลาชั้นที่ 1 เป็น 3 ส่วนเท่าๆ กันแล้วลากเส้นเชื่อมมุมต่อมุมกับเสาพระเมรุเพื่อใช้เป็นเส้นรัศมีเพื่อกำหนดระยะการย่อมุมของฐานชลาที่ 2 โดยอิงความสัมพันธ์กับเส้นรัศมี ทั้งนี้เสาเรือนที่ย่อมุมจะเป็นจุดร่วมระหว่างรัศมียอดและรัศมีฐานชลาที่กำหนดเส้นรัศมีต่างกัน

6. บันไดด้านหน้าและด้านข้างของฐานชาลา รวม 3 ด้าน วางในตำแหน่งศูนย์กลางของแต่ละด้าน ต่อเนื่องลงมาจากบันไดพระเมรุ โดยความกว้างบันไดฐานชาลาชั้น 2 ถูกวางให้สัมพันธ์กับริมนอกเสาย่อมุมกลางของพระเมรุ ส่วนความกว้างบันไดฐานชาลาชั้นที่ 1 ลากแนวต่อเนื่องมาจากกระเปาะฐานชาลาชั้นที่ 2 ซึ่งเป็นแนวเดียวกับฐานพระเมรุด้วย

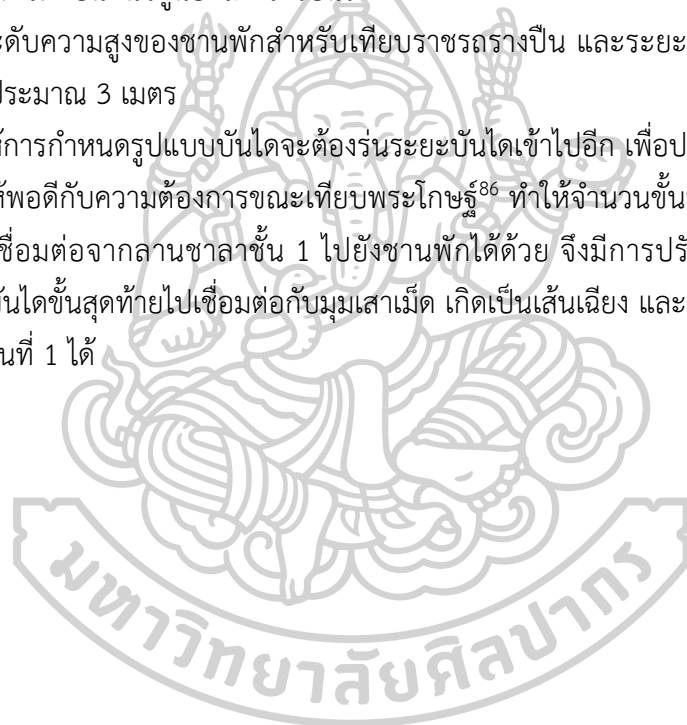
สำหรับระยะยื่นบันได กำหนดระยะลูกตั้งโดยเฉลี่ย 0.2 เมตร ลูกนอน 0.275 เมตร ซึ่งมีสัดส่วนความสูงที่มากกว่าทุกงานที่ทรงออกแบบ เนื่องด้วยต้องการลักษณะของฐานที่สูงชันขึ้นไป สัดส่วนของบันไดจึงต้องสูงตามเพื่อลดระยะยื่นของบันไดที่จะเป็นอุปสรรคต่อการใช้งาน

สำหรับบันไดด้านหลังพระเมรุมีลักษณะที่ต่างออกไป โดยคำนึงถึงเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ

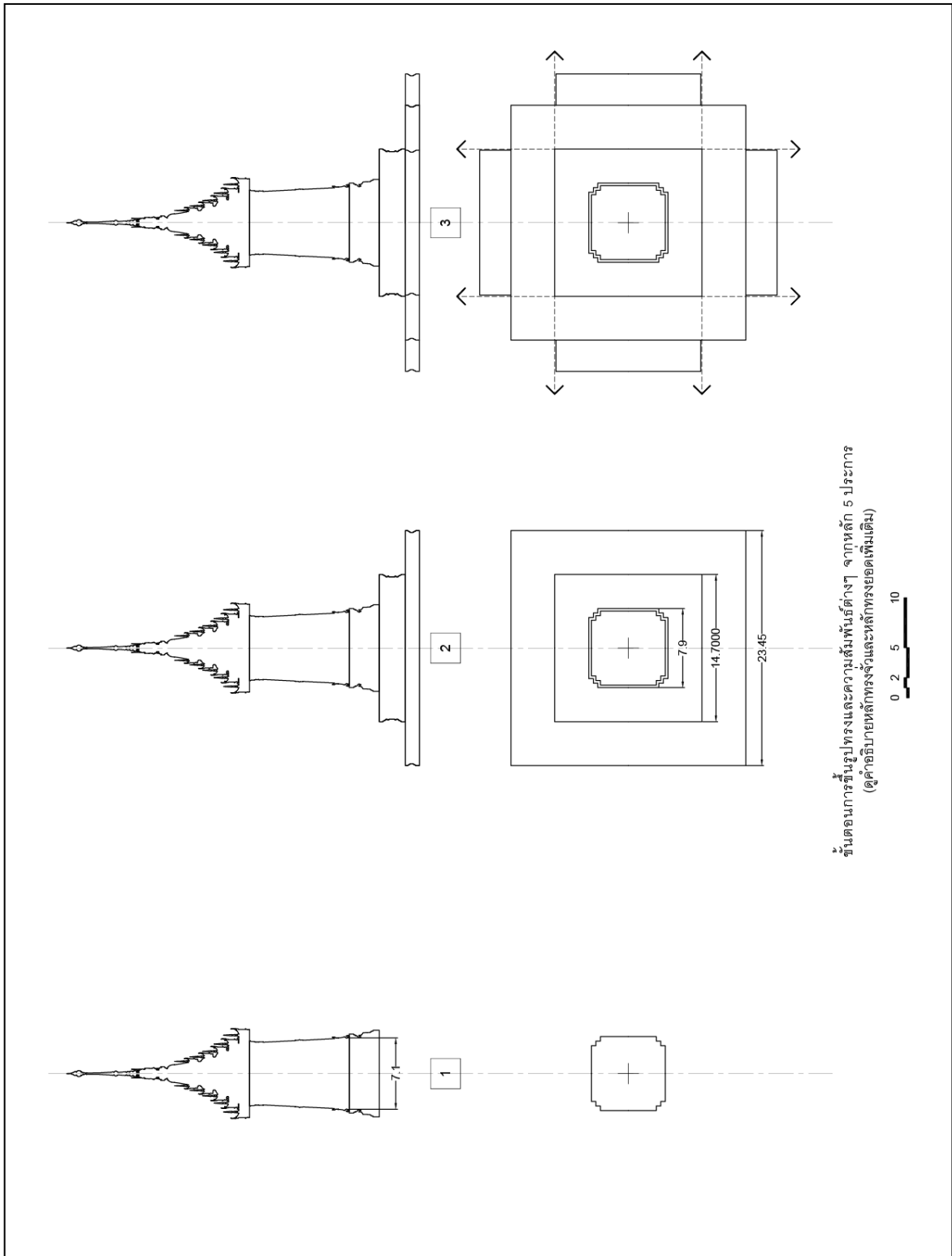
1. ระยะยื่นของกระเปาะฐานชาลาที่กระระยะเท่ากัน แล้วทำเป็นบันไดลงด้านข้าง โดยกำหนดแนวกึ่งกลางเสामัดเป็นแนวศูนย์กลางราวบันได

2. ระดับความสูงของชานพักสำหรับเทียบราชมรรคน และระยะความกว้างทางเชิญพระโกศอยู่ซึ่งอยู่ที่ประมาณ 3 เมตร

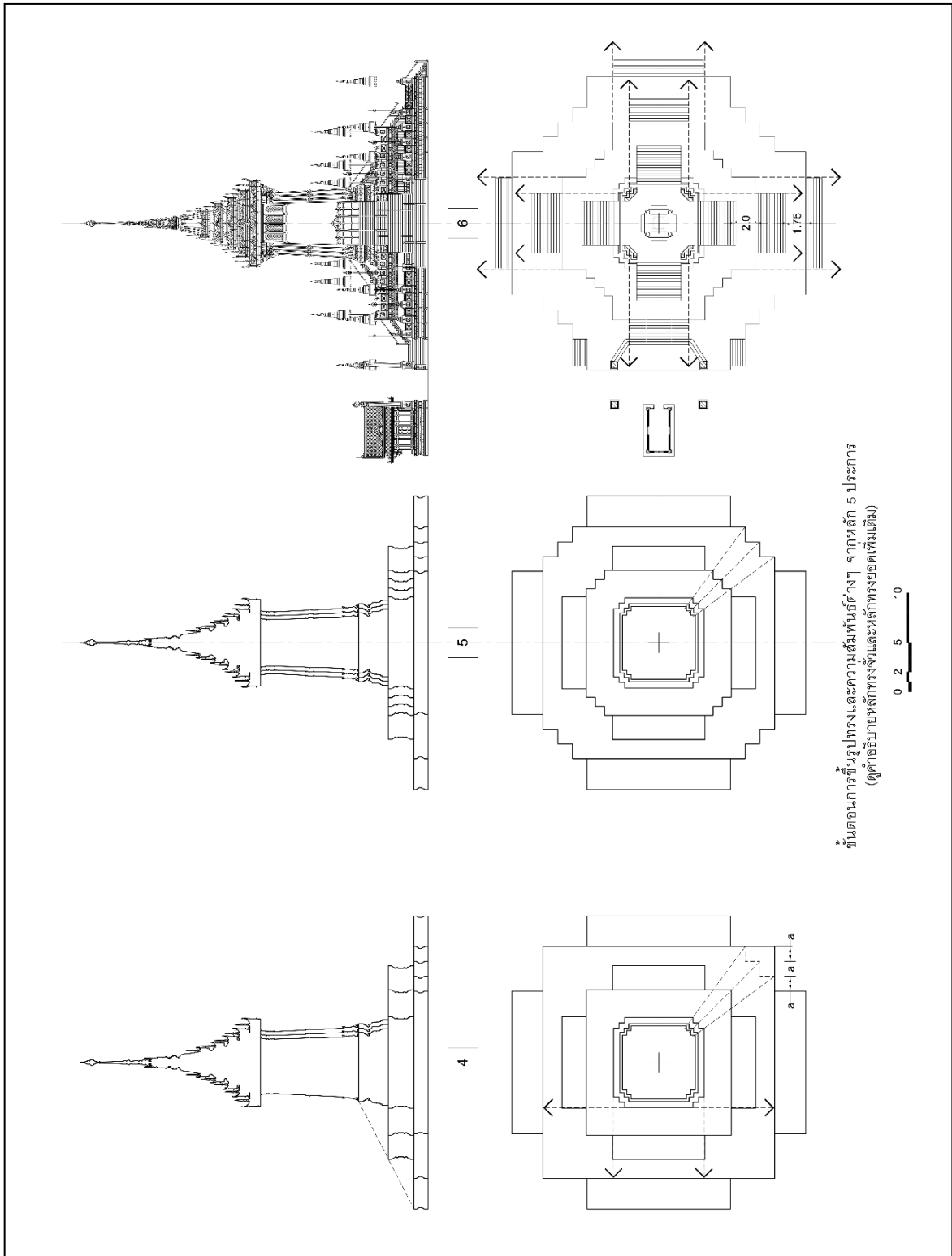
ทำให้การกำหนดรูปแบบบันไดจะต้องร่นระยะบันไดเข้าไปอีก เพื่อปรับระดับและความกว้างของชานพักให้พอดีกับความต้องการขณะเทียบพระโกศ⁸⁶ ทำให้จำนวนขั้นบันไดลดลง แต่ทั้งนี้ต้องสามารถเดินเชื่อมต่อกจากลานชาลาชั้น 1 ไปยังชานพักได้ด้วย จึงมีการปรับเป็นแนวบันไดข้าง ที่ลากเส้นแนวบันไดขั้นสุดท้ายไปเชื่อมต่อกับมุมเสामัด เกิดเป็นเส้นเฉียง และทำขั้นบันไดเดินต่อไปยังลานชาลาชั้นที่ 1 ได้

⁸⁶ ทั้งนี้ยังมีสะพานเกรินเทียบขึ้นไปยังพระจิตคารานด้วย เช่นเดียวกับงานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่งานครั้งนี้ไม่ปรากฏภาพถ่าย ช่วงเวลาดังกล่าว

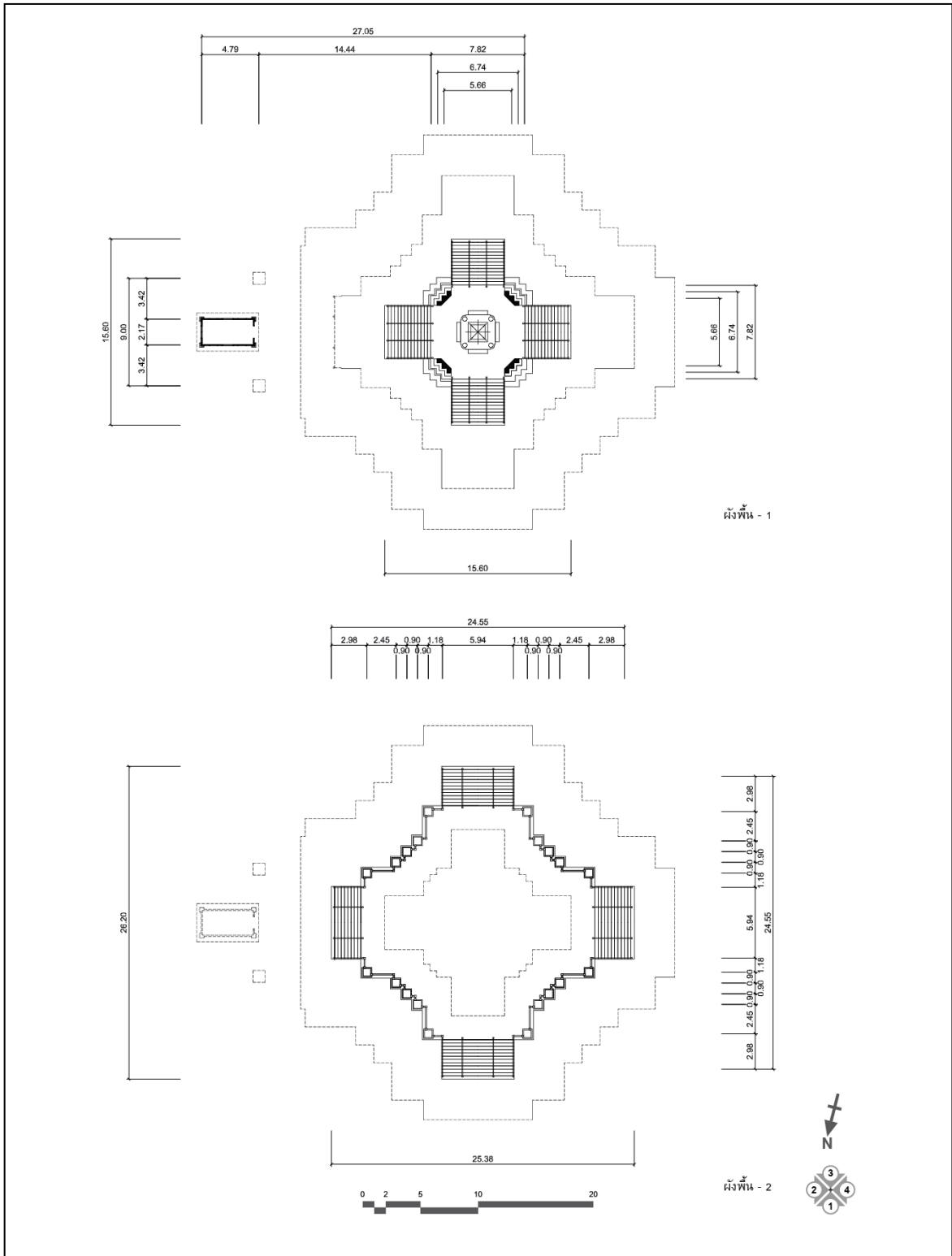

ภาพที่ 313 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1

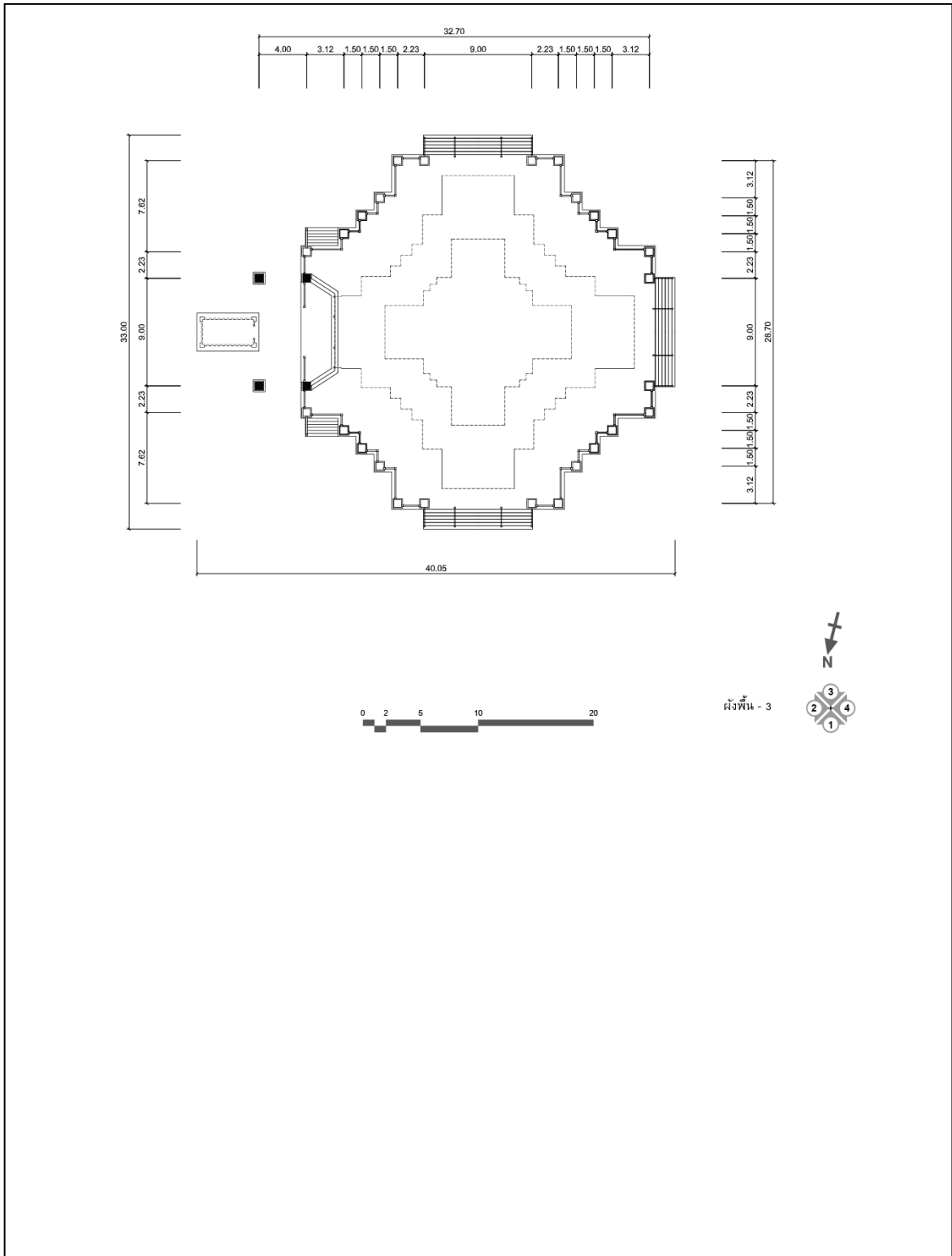
ขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ
(ดูคำอธิบายหลักทรงจำและหลักทรงยอดเพิ่มเติม)

ภาพที่ 314 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2

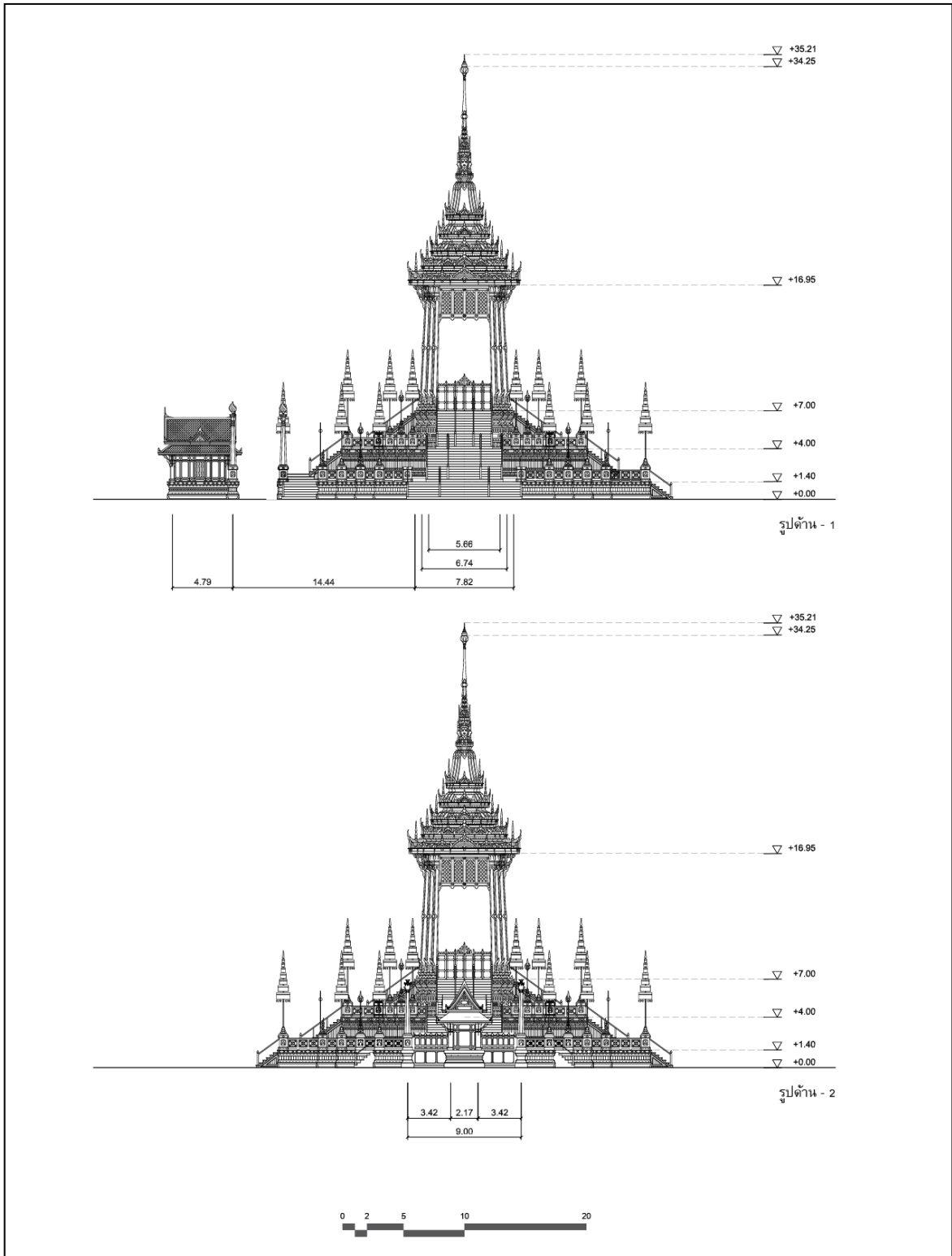

ภาพที่ 315 แบบผังพื้นและผังฐานขาลาชั้น 2

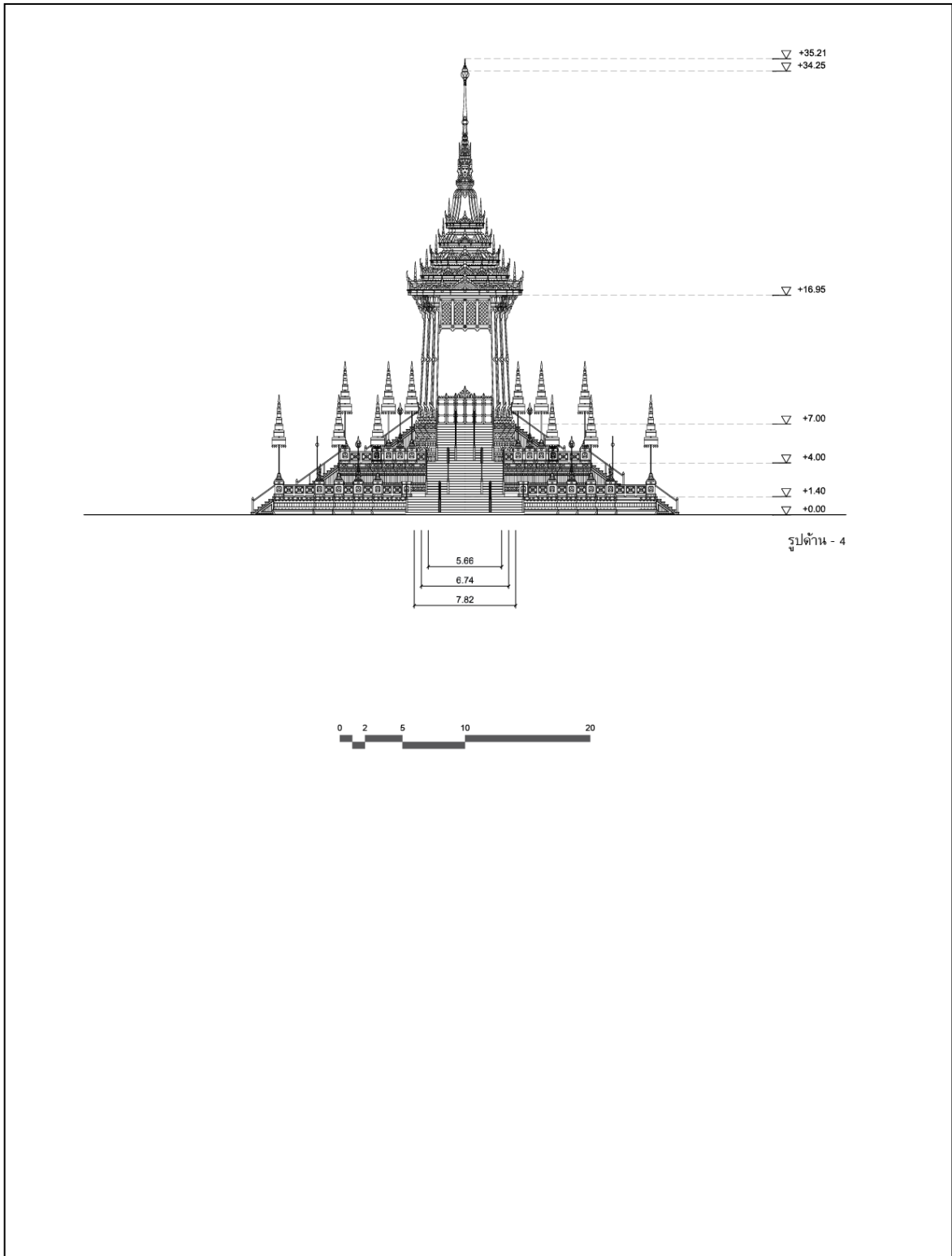

ภาพที่ 316 แบบผังฐานชาลาชั้น 1

ภาพที่ 317 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2

ภาพที่ 318 แบบรูปด้าน 3

2.7.4 หลักทรงจั่ว

ไม่ปรากฏรูปแบบ

2.7.5 หลักทรงยอด

ยอดพระเมรุครั้งนี้ ใช้ลักษณะของยอดบุษบกซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกับยอดมณฑป หรือยอดปราสาท โดยมีการปรับส่วนยอดของยอดอาคารเป็นพรหมพักตร์ยอดแหลม ทำให้มองดูในส่วนตอนล่างของยอดอาคารดูคล้ายกับยอดงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้าศรีรัตนโกสินทร์ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วมีความแตกต่างกัน เช่นการที่ไม่ได้ยกท่อนไม้สูงแล้วทำลักษณะช่องระบายอากาศ การตกแต่งซุ้มบรรพตถลางที่มีจำนวนและรายละเอียดที่มากขึ้น ทั้งนี้เมื่อทำการตรวจสอบขนาดก็จะพบว่ายอดครั้งนี้มีขนาดใหญ่กว่าพอสมควร และมีสัดส่วนความสูงมากกว่างานใดๆ ที่ทรงออกแบบ รวมถึงงานหลังจากนี้ด้วย ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากตัวอาคารซึ่งมีขนาดใหญ่ด้วยอยู่แล้ว และหากพิจารณาจากรูปแบบอาคารประเภทบุษบกที่นำมาใช้ออกแบบพระเมรุครั้งนี้ก็ตรงกับเป็นพระเมรุมาศของกษัตริย์ สัดส่วนอาคารโดยภาพรวมจึงมีสัดส่วนที่สูงใหญ่

การกำหนดรูปทรงยอดนั้นแม้ว่าจะไม่ปรากฏแบบต้นร่าง แต่ด้วยเป็นการขึ้นรูปทรงยอดบุษบกอยู่แล้วจึงสามารถลากเส้นเชื่อมระหว่างมุมเชิงกลอนด้านล่างส่งต่อขึ้นไปตลอดยอด โดยมีการเพิ่มเส้นคุมทรงรูปพรหมพักตร์ แล้วลากเชื่อมต่อขึ้นไปผสานกับเส้นทรงจอมแหตั้งต้นได้ แต่ทั้งนี้แม้ว่าจะขัดกับความรู้สึกของความต่อเนื่องอยู่บ้าง แต่เมื่อสร้างจริงแล้วกลับไม่ได้สร้างความรู้สึกขัดแย้งกันแต่อย่างใด อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มจุดสนใจบริเวณรอยต่อระหว่างส่วนหลังคาบางส่วนยอดของยอดอาคาร เช่นเดียวกับปราสาทยอดพรหมพักตร์ ซึ่งปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

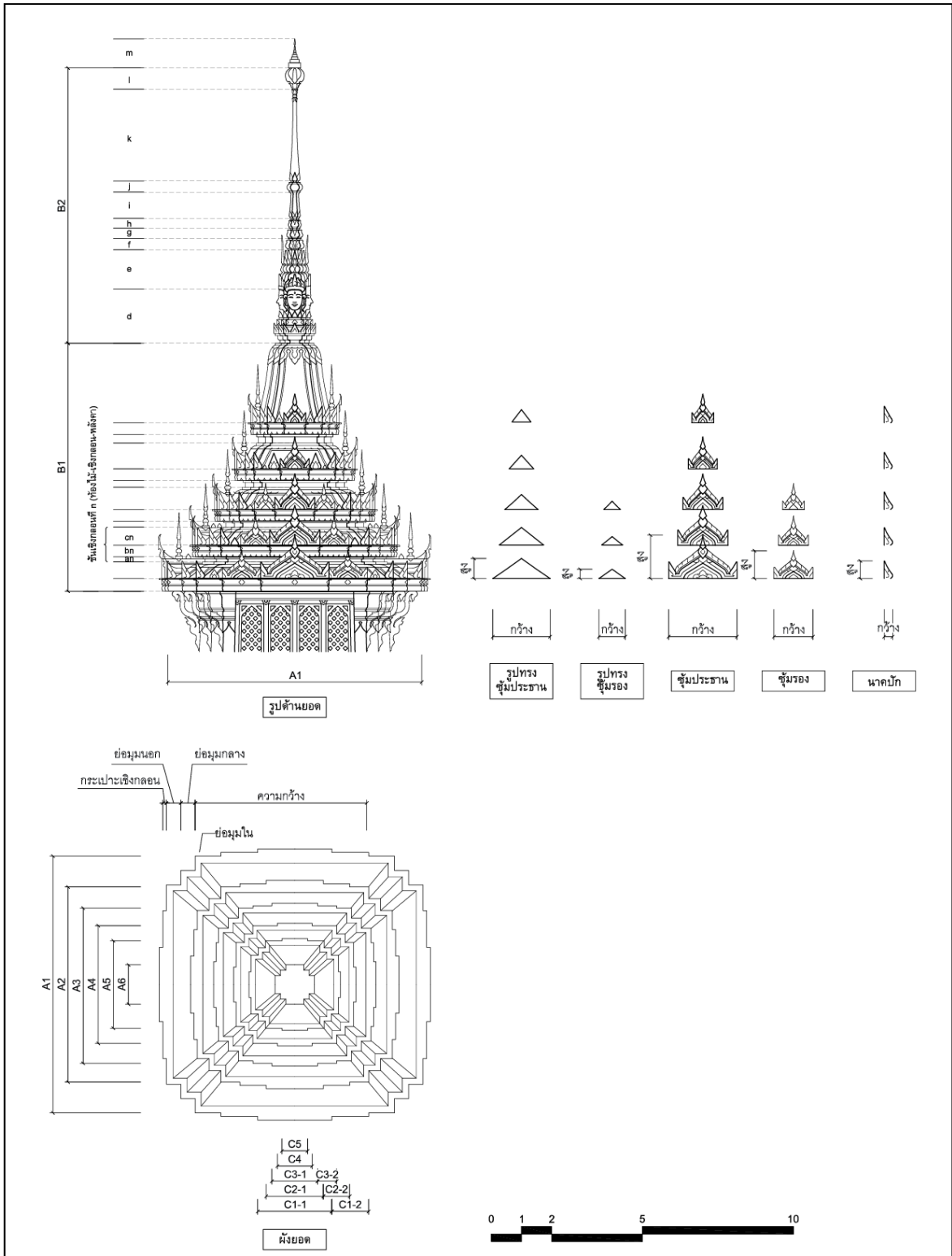
นอกจากนี้ยังปรากฏแบบสำเนาพิมพ์เขียวแสดงเฉพาะรูปด้านส่วนหลังคาของยอดอาคารและผังยอด ซึ่งจากการตรวจสอบเชิงระยะต่างๆ แล้วพบว่าใกล้เคียงกับการวัดระยะที่รูปด้าน หรือแทบจะเรียกได้ว่าไม่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่น่าสนใจ คือในแบบดังกล่าวมีการระบุระยะเป็นตัวเลข ซึ่งเป็นตัวเลขที่มีการปรับให้ลงตัวแล้ว เพราะหากวัดระยะตามจริงจากแบบโดยตรงย่อมมีความคาดเคลื่อนโดยเฉพาะองค์ประกอบขนาดเล็ก ดังนั้นตัวเลขที่ระบุจึงถือได้ว่าเขียนขึ้นเพื่อความสะดวกในการนำไปใช้ทำงานต่อไป โดยผลลัพธ์ของความคาดเคลื่อนจากแบบนั้นแทบจะไม่มีผลเมื่อเทียบกับเนื้องานที่มีขนาดใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามการระบุตัวเลขต้องมีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ และปรากฏการณ์ที่คาดหวังให้เกิดขึ้น จึงจะสามารถกำหนดตัวเลขที่ควรจะเป็นได้อย่างแม่นยำ

ทั้งนี้ตัวเลขที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนเป็นความสัมพันธ์แบบเลขคณิต ซึ่งเคยปรากฏมาก่อนแล้วในงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลก ที่อยู่ในรูปแบบของการร่นระยะด้วยระยะเท่าๆ กัน หรืองานสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งใช้รูปแบบยอดที่มีการส่งระยะในระยะเวลาเท่าๆ กัน เช่นเดียวกัน แต่ในครั้งนี้อย่างไรก็ตามเพราะเป็นการส่งระยะที่มีการค่อยๆ เพิ่มระยะขึ้นไปด้วย

ส่วนซุ้มบรรพแกลงใช้รูปทรงจั่วที่ป้อมเตี้ยเนื่องด้วยต้องการประดับด้วยซุ้มที่มีขนาดใหญ่แต่ด้วยระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนที่น้อย และใช้รูปแบบวางเรียงกัน 3 ซุ้ม ที่เชิงกลอนชั้นที่ 1 - 3 ส่วนเชิงกลอนชั้นที่ 4 และ 5 วาง 1 ซุ้ม ขนาดด้วยกระจัง ทั้งนี้ในซุ้มแนวกลางจะมีขนาดเล็กกว่าเรื่อยๆ พร้อมกับทรงซุ้มที่องศาสูงชันเรื่อยๆ ส่วนซุ้มข้างในแนวเชิงกลอนเดียวกันจะมีขนาดเล็กกว่า และชั้นล่างจะมืองศาซุ้มที่น้อยกว่าชั้นบน ส่วนนาคปักจะมีขนาดค้อยๆ เล็กลงมีลักษณะรูปทรงไม่ต่างกันมากนัก ทั้งนี้นาคปักในแต่ละชั้นจะมีขนาดเท่ากันบนผิงย่อมุมไม้สิบสองที่เท่ากัน

สำหรับผิงยอดที่มีการแสดงแบบแยกออกมาเฉพาะร่วมกับรูปด้านบนนั้น แสดงผิงท้องไม้ด้านซ้าย และหน้ากระดานเชิงกลอนด้านขวา แต่ทั้งนี้ไม่ได้ปรากฏเส้นรัศมีในแบบแต่อย่างใด อาจเป็นเพราะในต้นฉบับแบบที่ได้มาเป็นสำเนาพิมพ์เขียวจึงมีความเป็นไปได้สูงว่าอาจเคยมีการร่างเส้นดินสอในแบบต้นฉบับที่เขียนด้วยเส้นหมึก แต่ไม่ปรากฏให้เห็นในแบบพิมพ์เขียวเนื่องด้วยกระบวนการจัดทำก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อลองลากเส้นรัศมีขึ้นจากตัวแบบก็พบว่าอยู่ในระบบความสัมพันธ์ของการย่อมุมไม้สิบสองระบบรัศมีจริง และตัวอย่างงานอีก 2 ชิ้นถัดไป ที่เป็นแบบจริงลงเส้นหมึกบนกระดาษบาง ยังคงปรากฏเส้นรัศมีที่เขียนขึ้นด้วยดินสอให้เห็น

ภาพที่ 319 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

ซุ้ม	รูปทรง		องศา	ตัวซุ้ม		ทางหงส์		ขนาดปีกเท่ากันทุกมุม	
	กว้าง	สูง		กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	1.545	0.485	32.2	2.25	1.435	0.255	0.545	0.275	0.58
ชั้นที่ 2	1.01	0.42	39.7	1.65	1.29	0.22	0.48	0.25	0.555
ชั้นที่ 3	0.71	0.35	44.4	1.295	1.215	0.185	0.4	0.25	0.565
ชั้นที่ 4	0.48	0.29	48.7	0.96	1.075	0.16	0.35	0.215	0.555
ชั้นที่ 5	0.36	0.205	49	0.7	0.97	0.135	0.34	0.21	0.535
ซุ้มขนาดข้างชั้นที่ 1	0.725	0.23	32.2	1.245	0.945	0.19	0.37	-	-
ซุ้มขนาดข้างชั้นที่ 2	0.43	0.19	41.7	0.93	0.91	0.15	0.305	-	-
ซุ้มขนาดข้างชั้นที่ 3	0.3	0.17	48.6	0.685	0.91	0.135	0.305	-	-
ซุ้มขนาดข้างชั้นที่ 4	-	-	-	0.37	0.535	-	-	-	-
ซุ้มขนาดข้างชั้นที่ 5	-	-	-	0.27	0.4	-	-	-	-

ตารางที่ 88 ระยะซุ้มบรรพแกลง

หมายเหตุ

- องศาซุ้มประธานที่วัดได้จากแบบขยายส่วนยอด คือ 34.6 37.6 43.8 48.2 53.6 จะเห็นว่ามืองศาที่ตั้งชันมากขึ้น แต่ทั้งนี้องศาดังกล่าวแสดงส่วนหลังคาซุ้มต่างจากที่ผู้วิจัยสำรวจในแบบให้แสดงรูปทรงตั้งต้น
- องศาซุ้มขนาดข้างที่วัดได้จากแบบ คือ 34.1 37 และ 42.9
- ซุ้มขนาดข้างชั้นที่ 4 และ 5 ใช้กระเบื้องแทนซุ้ม

องค์ประกอบ	A1: B1+B2	A1: (B1+d)+(B2-d)	การส่งระยะระหว่างชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ยอดจากแบบจริง	8.38: 8.175+8.995	8.38: 8.755+8.415	1.12-1.15-1.34-1.52-2.62
	8.38: 17.17	8.38: 17.17	เฉพาะระยะบนสุดรวม d วัดได้ 3.2
ระยะจากแบบรูปด้านเฉพาะส่วนยอด	8.34: 8.28+ไม่มีข้อมูล	-	0.45-1.1-1.22-1.35-1.5-2.65

ตารางที่ 89 ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.425	0.55
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.19	0.38	0.58
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	0.19	0.38	0.75

ชั้นเชิงกลอนที่ 4	0.21	0.38	0.85
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	0.29	0.38	2.62

ตารางที่ 90 ระยะเวลาองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.45	0.55
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.16	0.4	0.6
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	0.22	0.4	0.7
ชั้นเชิงกลอนที่ 4	0.25	0.4	0.85
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	0.25	0.4	2.65

ตารางที่ 91 ระยะที่ระบุในแบบรูปด้านเฉพาะส่วนยอด

องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน	ความกว้างกระเปาะ ซุ้ม	ระยะยื่นกระเปาะซุ้ม- ย้อมนอก-ย้อม กลาง-ความกว้าง กระเปาะย้อมใน
ชั้นที่ 1	8.38	2.25-1.245	0.105-0.105-0.475- 0.475-6.48
ชั้นที่ 2	6.395	1.65-0.93	0.09-0.09-0.375- 0.375-4.895
ชั้นที่ 3	4.905	1.295-0.685	0.08-0.08-0.32- 0.32-3.625
ชั้นที่ 4	3.82	0.96	0.075-0.28-0.28- 2.7
ชั้นที่ 5	2.74	0.7	0.065-0.24-0.24- 1.78

ตารางที่ 92 ระยะเชิงกลอนในแนวราบ

องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน	ความกว้างกระเปาะ ซุ้ม	ระยะยื่นกระเปาะซุ้ม- ย้อมนอก-ย้อม กลาง-ความกว้าง กระเปาะย้อมใน	
ชั้นที่ 1	A1	8.34	2.3-1.22	0.12-0.12-0.475- 0.475-6.44
ชั้นที่ 2	A2	6.3	1.74-0.87	0.11-0.11-0.385- 0.385-4.76
ชั้นที่ 3	A3	4.9	1.36-0.63	0.08-0.08-0.32-

				0.32-3.62
ชั้นที่ 4	A4	3.74	1	0.08-0.295-0.295- 2.56
ชั้นที่ 5	A5	2.74	0.7	0.07-0.25-0.25- 1.74
เส้นลวด	A6	1.3	-	0.175-0.175-0.3

ตารางที่ 93 ระยะที่ระบุในแบบรูปด้านเฉพาะส่วนยอด

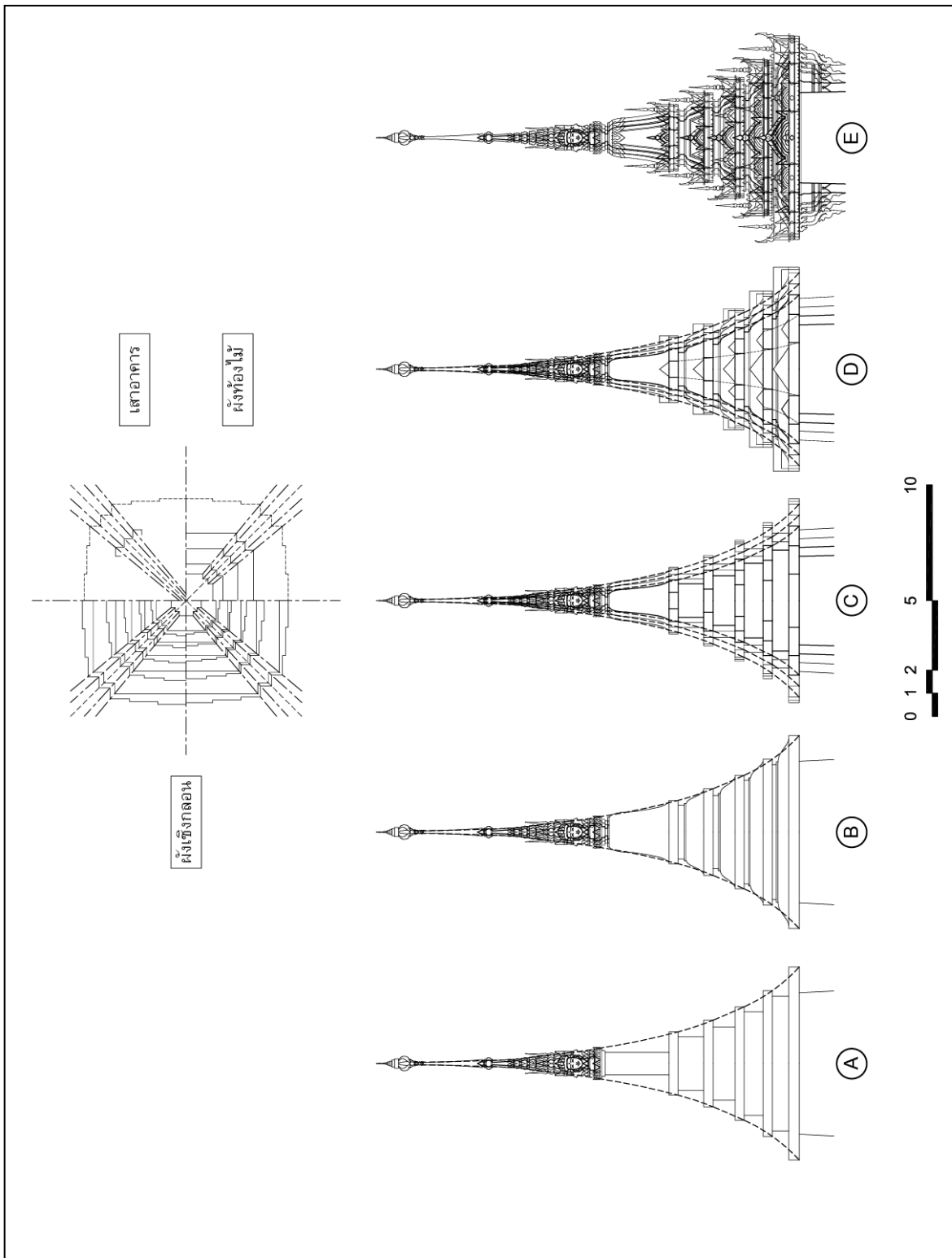
องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
บัลลังก์	d	1.42 (0.16-0.16-0.78)	0.58
พรหมพักตร์	e	1.235	2.48
ชั้นบัว 1	f	0.635	0.365
ชั้นบัว 2	g	0.555	0.345
ชั้นบัว 3	h	0.47	0.315
ปลีตัน	i	0.35	0.855
ลูกแก้ว	j	0.545	0.31
ปลียอด	k	0.39	3.075 (รวมวัชระ)
วัชระ	l	0.63	0.665
ฉัตร	m	0.43	0.96

ตารางที่ 94 ระยะองค์ประกอบส่วนยอด

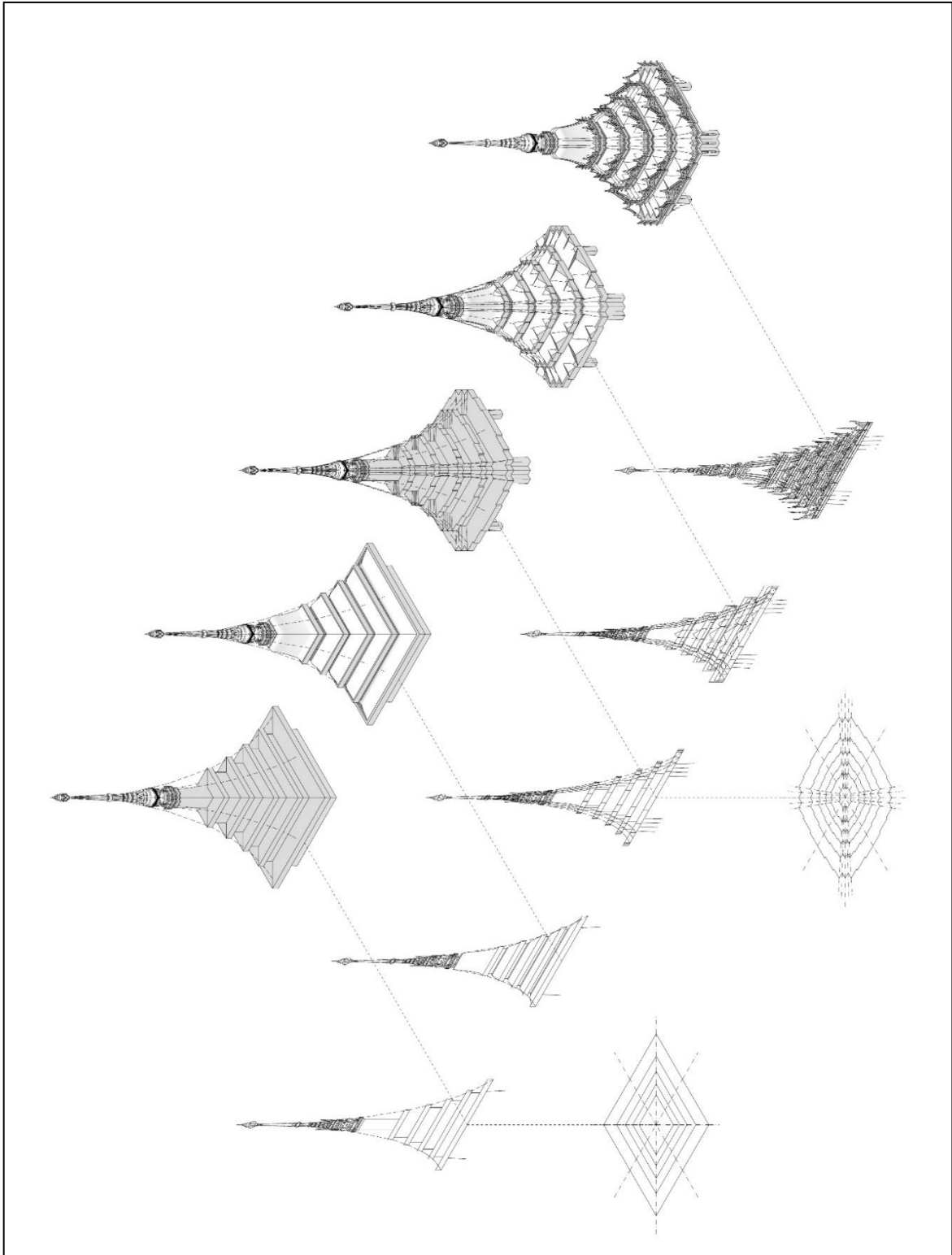
หมายเหตุ

ในแบบปรากฏเส้นร่างฉัตร 9 ชั้น ก่อนที่จะมีการปรับแบบเป็นวัชระแทนฉัตร ซึ่งวัดขนาดได้ 0.69x1.33 คิดเป็นสัดส่วน

1:1.93

ภาพที่ 320 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงพระทมพัทร์ B การแบ่งองค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน (ห้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบขึ้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพธู E ยอดสมบูรณ

ภาพที่ 321 แผนภาพสามมิตียอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ

2.8 บทวิเคราะห์พระเมรุ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี

สิ้นพระชนม์ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2470

พระราชทานเพลิง 17 พฤษภาคม 2471

เป็นงานออกแบบพระเมรุหลังจากที่ทรงออกแบบพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 เมื่อปี พ.ศ.2468 โดยมีการลงพระนามนริศกำกับ ใต้เครื่องหมายมังกรกางเล็บ ศิลปากรสถานและราชบัณฑิตยสภา รูปแบบพระเมรุแม้ว่าจะใช้รูปแบบทรงปราสาทแต่กลับเน้นตัวเรือนยอดทรงบุษบกอย่างพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 ให้เด่นชัด ด้วยการกำหนดรูปแบบหลังคาจั่วมุลดเป็นแบบไม่มีชายคายื่นออกมาจากแนวเสาทำนองสถาปัตยกรรมแบบเครื่องก่อรวมถึงการไม่ทำปีกนก ทำให้ชายคาที่แต่เดิมจะยื่นชนมวลเรือนยอด ในครั้งนี้จึงเผยส่วนเรือนให้เด่นชัด อีกทั้งการเลือกใช้รูปแบบลักษณะดังกล่าวนี้กับเรือนจั่วทำให้รูปทรงภาพรวมของเรือนจั่วส่งเสริมรูปทรงเรือนยอดไปด้วยกันอย่างน่าสนใจ

นอกจากนี้ในการออกแบบยังคงใช้แนวทางสืบเนื่องจากงานพระเมรุมาศ รัชกาลที่ 6 ที่แยกอาคารประกอบออกจากกันแต่ไม่ได้มีการซ้อนชั้นฐานชลาสูง 2 ชั้น โดยกลับไปใช้ฐานชลาเดี่ยว 1 ชั้น ตามลักษณะงานออกแบบพระเมรุก่อนหน้านี้ กล่าวคือ จากเรือนยอดพระเมรุที่ประกอบด้วยมุลดได้ตัดความต่อเนื่องระหว่างพระเมรุกับทางเทียบพระโกษฐ์ และห้องพักพระโกษฐ์แยกจากกัน โดยเปิดทางเทียบพระโกษฐ์ในรูปแบบกลางแจ้งไม่มีหลังคาคลุม และใช้พระวิสูตรกันพื้นที่ให้เป็นสัดส่วน บดบังการรับรู้จากภายนอกในขณะที่มีการใช้งาน

ลักษณะดังที่ได้กล่าวมานี้ส่งผลต่อการกำหนดผังกลุ่มอาคารพระเมรุที่ขบเน้นอาคารส่วนประธานให้อยู่ในสถานะศูนย์กลางในมณฑลพิธีมากขึ้นไปอีก และมีการนำอาคารประกอบประเภทศาลาที่เคยปรากฏในงานออกแบบพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกฯ กลับมาจัดวางในลักษณะอาคารขนานซ้ายขวาพระเมรุส่วนประธานบนฐานชลาเดียวกันในลักษณะที่ลดหลั่นลงมา นอกจากนี้การกำหนดลักษณะและขนาดร่วมกับห้องพักพระโกษฐ์ให้มีความละม้ายคล้ายกัน ไม่ได้สร้างความโดดเด่นให้กับอาคารใดอาคารหนึ่งเป็นการเฉพาะ ยิ่งสร้างความรู้สึที่ขบเน้นความเป็นประธานให้กับองค์พระเมรุอีกทางหนึ่ง

ในส่วนแบบสถาปัตยกรรมสำส้างและทับเกษตร รวมถึงศาลาขนานพระเมรุและห้องพักพระโกษฐ์ที่แสดงแบบแยกออกมาเป็นการเฉพาะ แบบชุดดังกล่าวนี้ทำให้เห็นได้ชัดถึงความคิดเรื่องการให้ความสำคัญกับอาคารพระเมรุในฐานะศูนย์กลาง ผ่านมิติของขนาดและลักษณะอาคารรองที่ลดทอนความสำคัญลงเพื่อส่งเสริมให้กับพระเมรุส่วนประธาน เช่นการลดขนาดศาลาและห้องพักพระโกษฐ์ลง ทั้งความกว้างด้านสกัดและความสูงลง การลดจำนวนการซ้อนชั้นยอดของสำส้างรวมถึงการใช้แผนผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสแทนการย่อมุมและการลดทอนรายละเอียดการประดับตกแต่ง แต่ยังคงลักษณะโดยภาพรวมให้สัมพันธ์กับเรือนยอดพระเมรุ และการออกแบบศาลาทับเกษตรคู่หน้า บริเวณทางเข้าปริณทลทิศตะวันออกที่ยึดรูปแบบและลักษณะจั่วให้สอดคล้องกับจั่วต่างๆ ของกลุ่มอาคารพระเมรุ แต่ลดความสำคัญเชิงขนาดลง

2.8.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์

ส่วนเรือนจั่ว

ส่วนจั่วซ้อนบน (กว้าง×สูง) $4\frac{1}{8} \times 2\frac{6}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.67 เรือนสูง 1.88 ส่วน ฐานสูง 0.55 ส่วน ฐานชลาสูง 0.3 ส่วน

ส่วนจั่วซ้อนล่าง (กว้าง×สูง) $3\frac{2}{8} \times 2$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.62 เรือนสูง 1.215 ส่วน ฐานสูง 0.54 ส่วน ฐานชลาสูง 0.38 ส่วน

ส่วนจั่วศาลาและหอปะเลียง (กว้าง×สูง) $3\frac{4}{8} \times 2\frac{4}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.625 เรือนสูง 1.67 ส่วน ฐานสูง 0.5 ส่วน

ส่วนจั่วศาลาและหอปะเลียงในแบบเฉพาะ (กว้าง×สูง) $2\frac{5}{8} : 1\frac{5}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.62 เรือนสูง 1.67 ส่วน ฐานสูง 0.52 ส่วน

ส่วนจั่วซุ้มประตูหอปะเลียง (กว้าง×สูง) $2\frac{2}{8} : 1\frac{2}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.56 เรือนสูง 1.56 ส่วน ฐานสูง 0.28 ส่วน

ส่วนจั่วศาลาทับเกษตร (กว้าง×สูง) $2 : 1\frac{1}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.56 เรือน (กว้าง×สูง) $3\frac{1}{8} : 3\frac{2}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.04 ฐานสูง 0.24 ส่วน

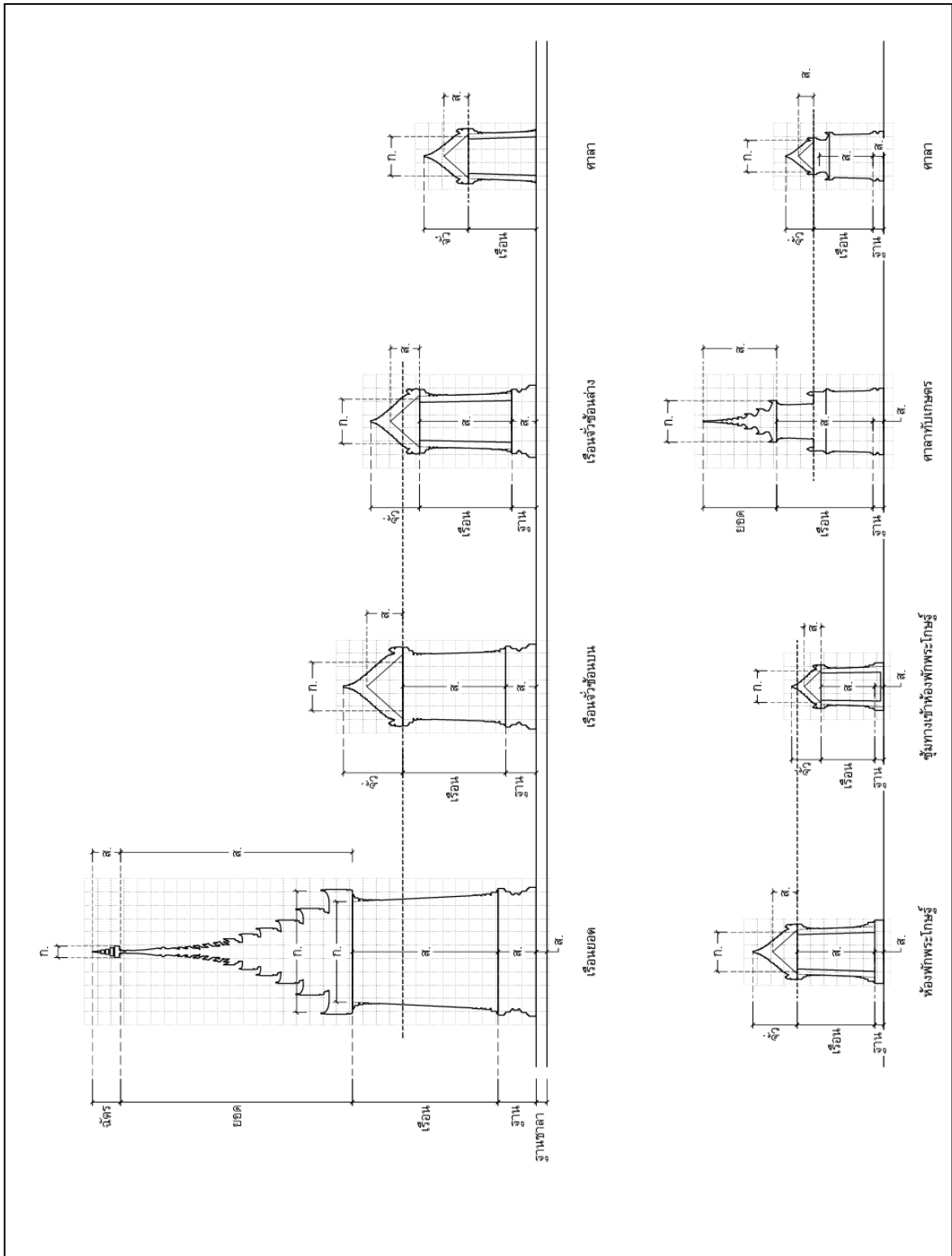
ส่วนเรือนยอด

ส่วนยอด (กว้าง×สูง) $9\frac{1}{8} \times 17\frac{3}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.9 เรือน (กว้าง×สูง) $7\frac{4}{8} \times 10\frac{7}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.45 ฐานสูง 0.31 ส่วน ฐานชลาสูง 0.14 ส่วน

ส่วนยอดล่าง (กว้าง×สูง) $3\frac{1}{8} \times 5\frac{4}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.76 เรือนบน (กว้าง×สูง) $2\frac{4}{8} \times 3\frac{5}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.45 เรือนล่าง (กว้าง×สูง) $4\frac{5}{8} \times 3\frac{1}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.68 ฐานสูง 0.19 ส่วน

ส่วนฉัตร (กว้าง×สูง) $\frac{7}{8} \times 1\frac{7}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:2.14

นอกจากนี้ข้อมูลส่วนระยะห่างระหว่างปลายจั่วซ้อนบน-ท้องเชิงกลอนชั้นที่ 1 คือ $\frac{6}{8}$ และส่วนระหว่างเชิงจั่วซ้อนบน-เชิงจั่วซ้อนล่าง คือ $1\frac{2}{8}$

ภาพที่ 322 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด

พระเมรุส่วนเรือนจั่ว				
	จั่ว (กxส)	เรือน (ส)	ฐาน (ส)	ฐานชลา
เรือนจั่วซ้อนบน	$4\frac{1}{8} \times 2\frac{6}{8}$	$7\frac{6}{8}$	$2\frac{2}{8}$	$1\frac{2}{8}$
สัดส่วน	1:0.67	1:1.88	1:0.55	1:0.3
เรือนจั่วซ้อนล่าง	$3\frac{2}{8} \times 2$	7	$1\frac{6}{8}$	$1\frac{2}{8}$
สัดส่วน	1:0.62	1:2.15	1:0.54	1:0.38

ตารางที่ 95 สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

พระเมรุส่วนเรือนยอด					
	ยอด (กxส)	เรือน (ส)	ฐาน (ส)	ฐานชลา (ส)	ฉัตร (กxส)
เรือนยอด	$9\frac{1}{8} \times 17\frac{3}{8}$	$7\frac{4}{8} \times 10\frac{7}{8}$	$2\frac{7}{8}$	$1\frac{2}{8}$	$\frac{7}{8} \times 1\frac{7}{8}$
สัดส่วน	1:1.9	1:1.45	1:0.31	1:0.14	1:2.14

ตารางที่ 96 สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

	จั่ว (กxส)	เรือน (ส)	ฐาน (ส)
จั่วศาลาและหอเปลื้อง (แบบรวม)	$3 : 1\frac{7}{8}$	5	$1\frac{4}{8}$
สัดส่วน	1:0.625	1:1.67	1:0.5
จั่วศาลาและหอเปลื้อง (แบบแยก)	$2\frac{5}{8} : 1\frac{5}{8}$	$4\frac{3}{8}$	$1\frac{3}{8}$
สัดส่วน	1:0.62	1:1.67	1:0.52
จั่วซุ้มประตูหอเปลื้อง	$2\frac{2}{8} : 1\frac{2}{8}$	$3\frac{4}{8}$	$\frac{5}{8}$
สัดส่วน	1:0.56	1:1.56	1:0.28
จั่วศาลาทับเกษตร	$2 : 1\frac{1}{8}$ คอสอง $\frac{7}{8}$ หลังคา $\frac{3}{8}$	$3\frac{1}{8} : 3\frac{2}{8}$ (กxส)	$\frac{6}{8}$
สัดส่วน	1:0.56 1:0.44 1:0.19	1:1.04	1:0.24

ตารางที่ 97 สัดส่วนเรือนจั่วอื่นๆ โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

ลำส้าง				
	ยอด (กxส)	เรือนบน (กxส)	เรือนล่าง (กxส)	ฐาน (ส)
เรือนยอด	$3\frac{1}{8} \times 5\frac{4}{8}$	$2\frac{4}{8} \times 3\frac{5}{8}$	$4\frac{5}{8} \times 3\frac{1}{8}$	$\frac{7}{8}$
สัดส่วน	1:1.76	1:1.45	1:0.68	1:0.19

ตารางที่ 98 สัดส่วนเรือนยอดลำส้าง โดยยอดเทียบสัดส่วนจากความกว้างของหลังคาปะรำ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

2.8.2 หลักระบบห้องเสา การล้อมสอบเสาและหลังคา

จากแผนผังเรือนยอดย่อมุมไม้สิบสองมีมุขขนาดสั้นยื่นออกมาทั้ง 4 ทิศ จำนวน 1 ห้องเสาใช้เป็นมุขซ้อนบน ต่อด้วยมุขยาวยื่นออกมาทั้ง 4 ทิศเช่นเดียวกันใช้เป็นมุขซ้อนล่าง ซึ่งมุขลดทั้ง 4 ทิศมีขนาดความกว้างและความยาวของห้องเสาในแต่ละทิศเท่ากัน

ส่วนศาลาและห้องพักพระโกษฐ์กำหนดขนาดความกว้างชื่อเท่ากัน ทั้งนี้ศาลากำหนดความยาว 2 ห้องเสา ซึ่งห้องพักพระโกษฐ์ใช้สัดส่วนเดียวกัน เพียงแต่เปิดซุ้มทางเข้าที่บริเวณตอนกลางของผนังทางยาวแทน

การล้อมสอบของเสาพระเมรุ

1. เสาเมรุย่อมุมนอก ย่อมุมกลางและย่อมุมใน ค่อยๆ ตั้งชั้นขึ้น จาก 87.5 88 และ 88.5
2. หน้าเสาเมรุริมในย่อมุมในใช้องศาเดียวกับย่อมุมใน คือ 88.5
3. เสามุขลดซ้อนบนและซ้อนล่างใช้องศาเสาเมรุย่อมุมนอก คือ 87.5 ริมในเสามุขลดตั้งชั้นขึ้นเท่ากับเสาเมรุย่อมุมใน คือ 88.5
4. เสามุขลดซ้อนบนและซ้อนล่างด้านข้าง ใช้องศาเดียวกับเสาด้านสกัด คือ 87.5 และ 88.5
5. เสาศาลาใช้องศาเดียวกับเสามุขลด คือ 87.5 และ 88.5

ห้องพักพระโกษฐ์

1. เสาห้องพักพระโกษฐ์ รวมถึงเสาซุ้มด้านข้างริมนอก คือ 87.5 ส่วนริมใน คือ 88.5
  2. เสาโคมทางเชิญพระโกษฐ์สอบเข้าข้างละ 89
- ซึ่งในแบบแยกของศาลาและห้องพักพระโกษฐ์ใช้องศาเสาเดียวกันไม่ได้เปลี่ยนแปลง
- สร้าง
1. เสาสร้างตอนล่างใช้องศาเดียวกับเสาโคม คือ 89 ส่วนอาคารตอนบนและศาลาทับเกษตรทั้งตอนล่างและคอสอง ใช้องศาเดียวกับห้องพักพระโกษฐ์ คือ 87.5 และ 88.5
  4. เสาแผงรั้วและเสาโคมล้อมสอบ 89 เท่ากับเสาโคมทางเชิญพระโกษฐ์ แต่เสาทับเกษตรตั้ง

ฉาก

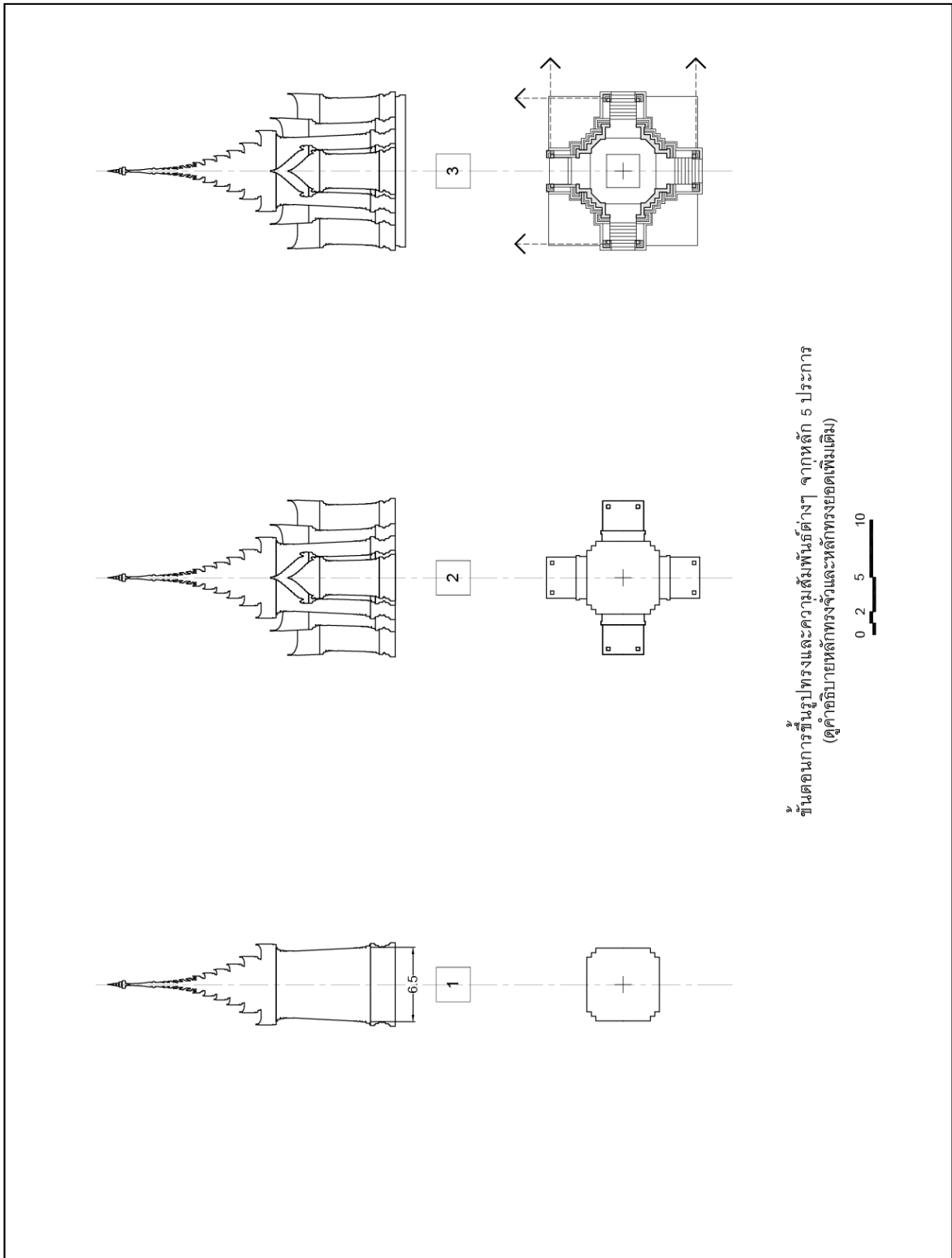
2.8.3 หลักฐานขาลา

1. ตั้งอาคารพระเมรุขึ้นโดยหันด้านหน้าของพระเมรุของพระเมรุไปทางทิศตะวันตกหน้าพระที่นั่งทรงธรรม ส่วนห้องพักพระโกษฐ์อยู่ทางทิศตะวันออก
2. กำหนดมุขฐานขาลา โดยลากแนวจากริมนอกฐานเสามุขลดซ้อนล่าง
3. กำหนดแนวกระเปาะฐานขาลา โดยลากแนวจากฐานเสามุขลดซ้อนบน ขอบของกระเปาะฐานขาลากำหนดจากการให้ระยะลานขาลาหน้าบันได้ที่ 2.5 เมตร
4. ส่วนที่ติดกับห้องพักพระโกษฐ์ ยื่นออกไปจากมุขฐานขาลาทำเป็นบันไดทางขึ้น-ทางลง โดยมีระยะยื่นเท่ากับกระเปาะฐานขาลาแต่ตัดระยะส่วนตีนฐานเสามุขลดซ้อนล่างออก

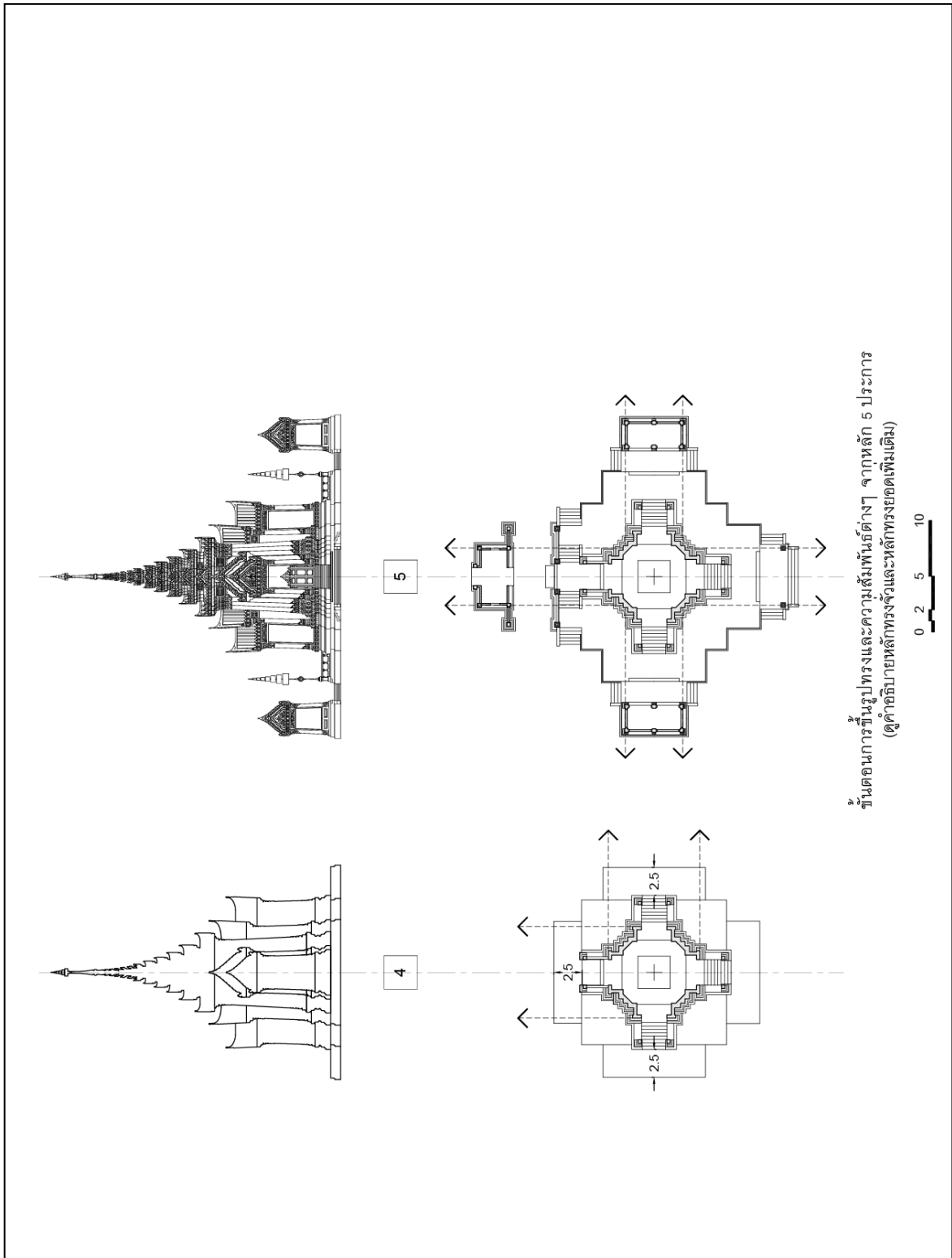

5. เว้นระยะชานพักระหว่างลานศาลาและศาลาเท่ากับระยะมุขฐานศาลาก่อนตั้งศาลาขึ้น ทั้งนี้ขนาดความยาวของศาลาและห้องพักพระโกษฐ์ รวมถึงชานพักบันไดด้านทิศตะวันตกด้วยนั้น ให้ลากแนวมาจากศูนย์กลางเสาย่อมุมกลางพระเมรุ ทั้งนี้แม้ว่าจะมีแบบแยกเฉพาะส่วนศาลาและห้องพักพระโกษฐ์ แต่แบบดังกล่าวปรับเฉพาะความกว้างโดยยังคงความยาวเดิมไว้
6. ส่วนด้านห้องพักพระโกษฐ์ทำผนังสลับแลเพื่อตั้งเสาโคมโดยยึดแนวเดียวกับเสาโคมที่ตั้งบนฐานศาลา

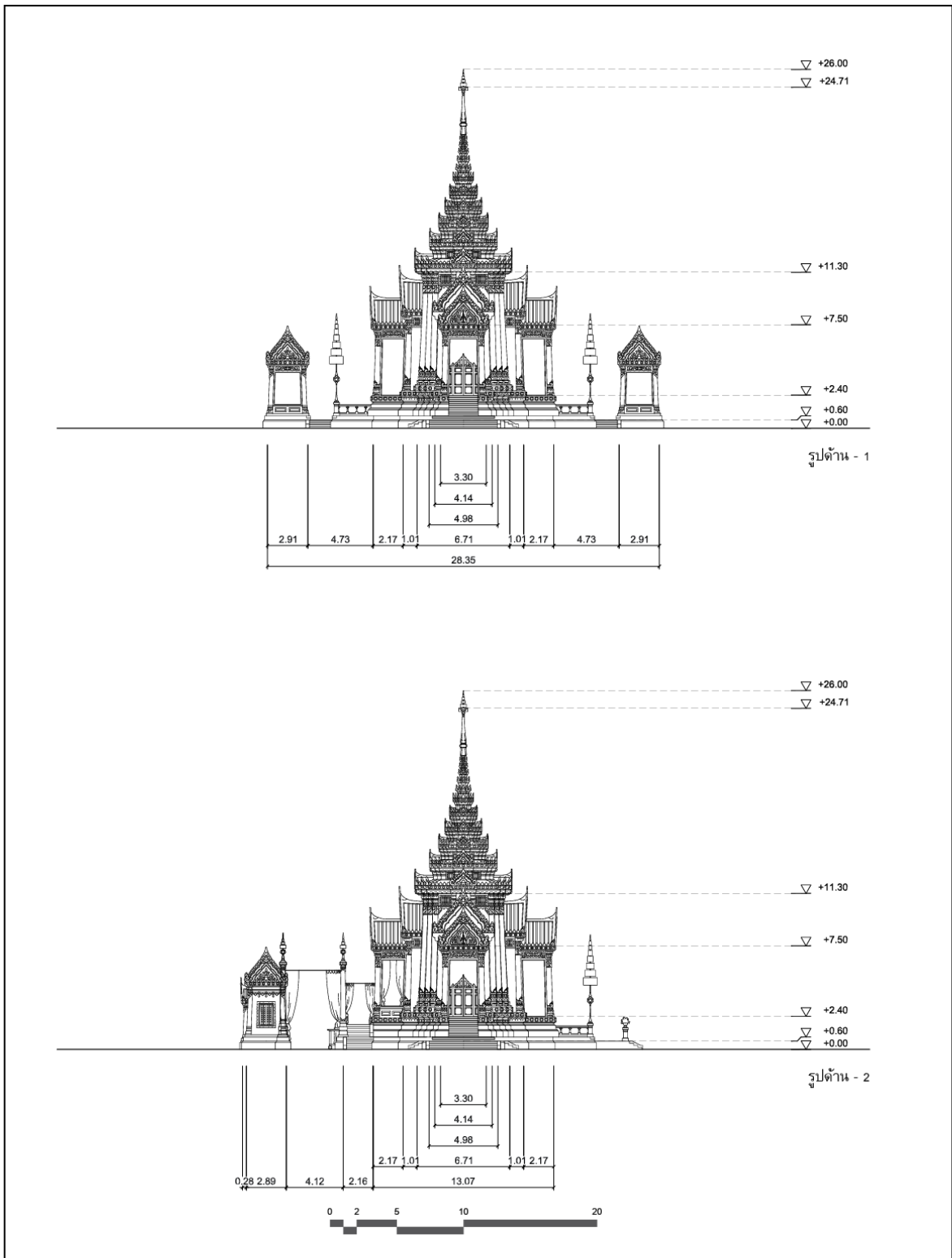

ภาพที่ 323 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1

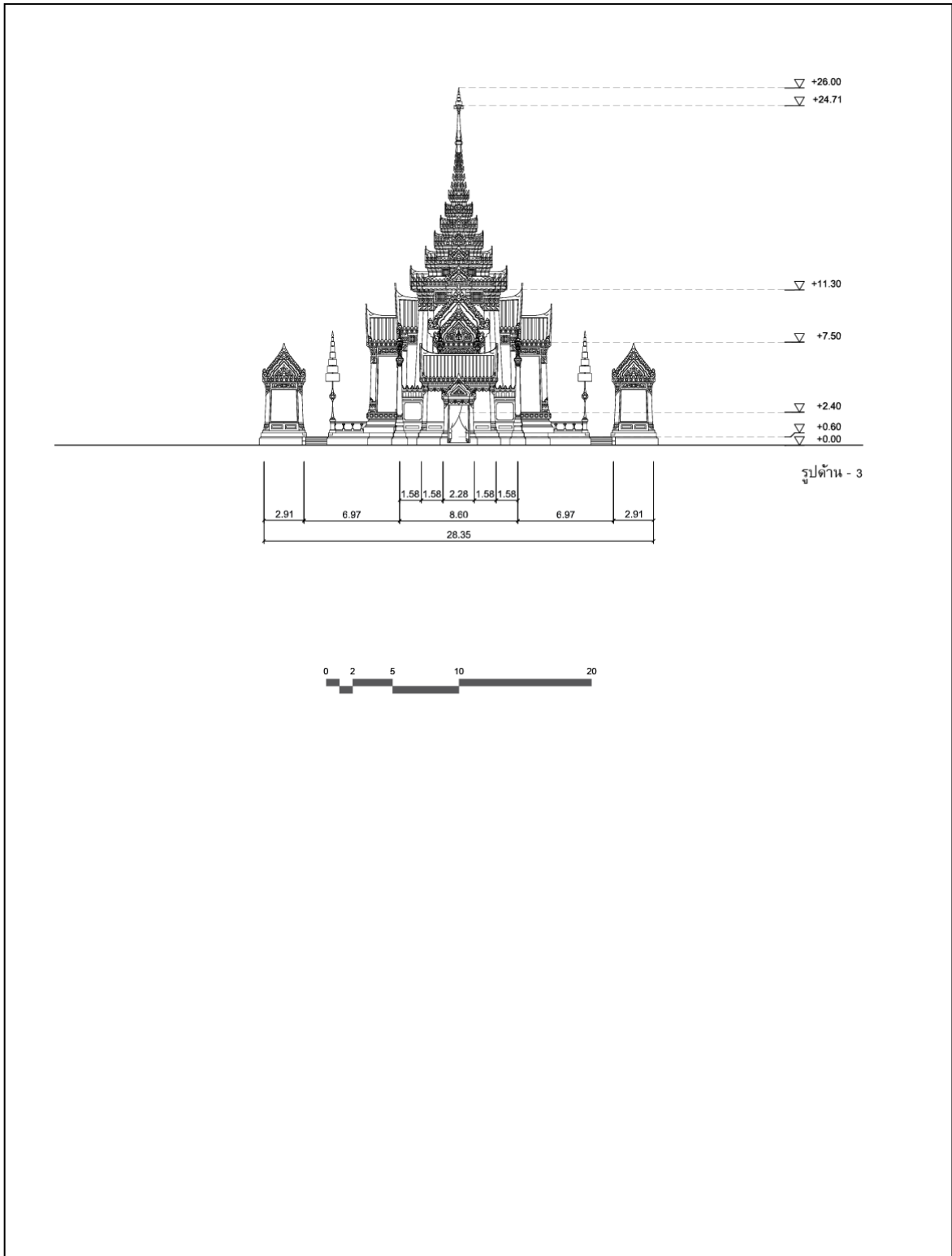

ขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ
(ดูคำอธิบายหลักทรงजूและหลักทรงยอดเพิ่มเติม)

ภาพที่ 324 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2

ภาพที่ 325 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2

ภาพที่ 326 แบบรูปด้าน 3

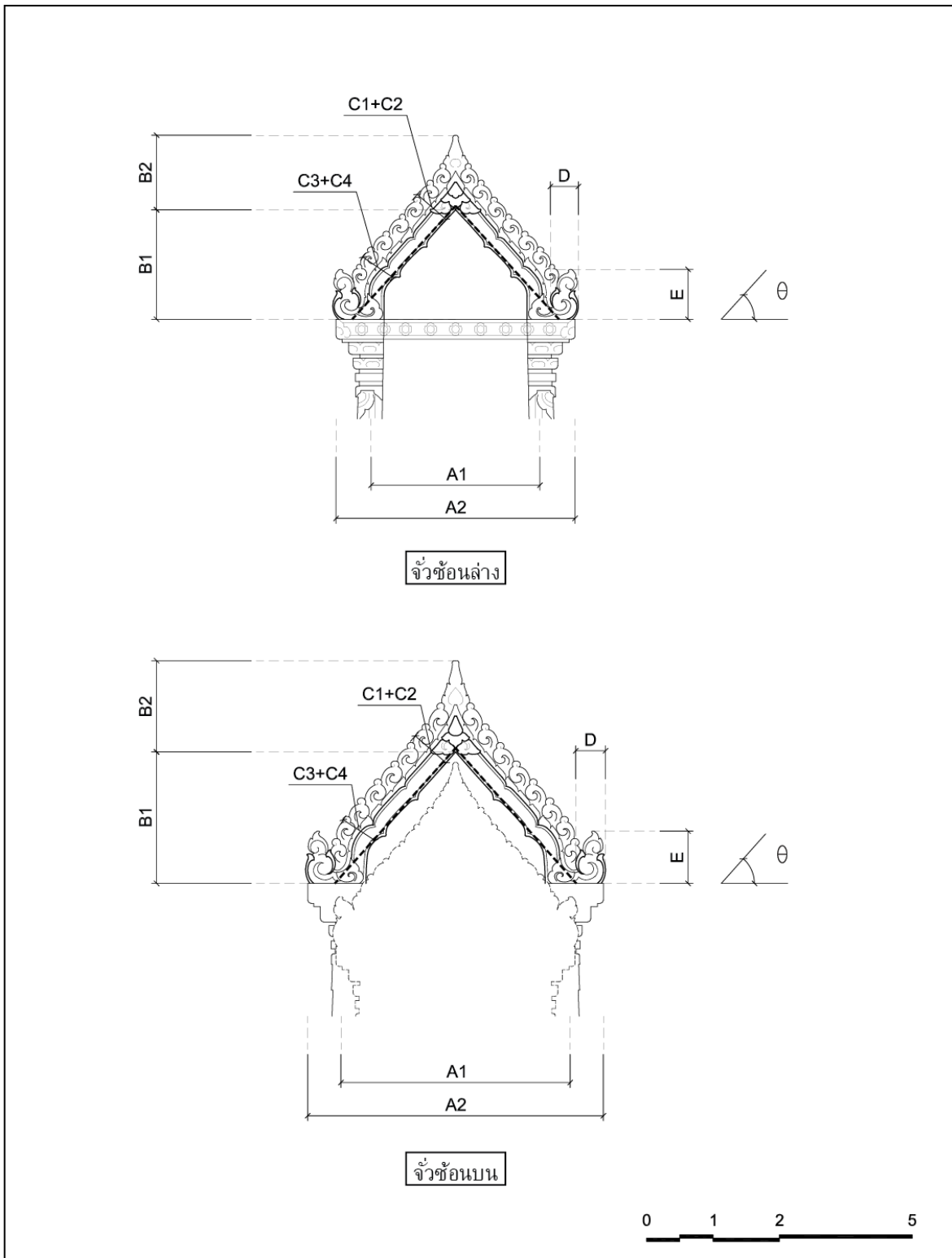
2.8.4 ทรงจั่ว

จั่วจากแบบจริงในงานนี้ ใช้จั่วทรงกลีบบัวแบบไม่มีชายคา โดยปรากฏทั้งสิ้น 5 ขนาด คือจั่วเมรุ 2 ขนาด โดยที่จั่วซ้อนบนมีขนาดใหญ่กว่าจั่วซ้อนล่าง จั่วศาลาและจั่วห้องพักพระโกษฐ์มีขนาดรองลงมา 1 ขนาด จั่วซุ้มประตูห้องพักฯ มีขนาดเล็กลง 1 ขนาด และจั่วศาลาทับเกษตรมีขนาดเล็กที่สุดแต่ตั้งบนคอสองมีปีกนกรอบ ทำให้อาคารมีขนาดใหญ่ขึ้น

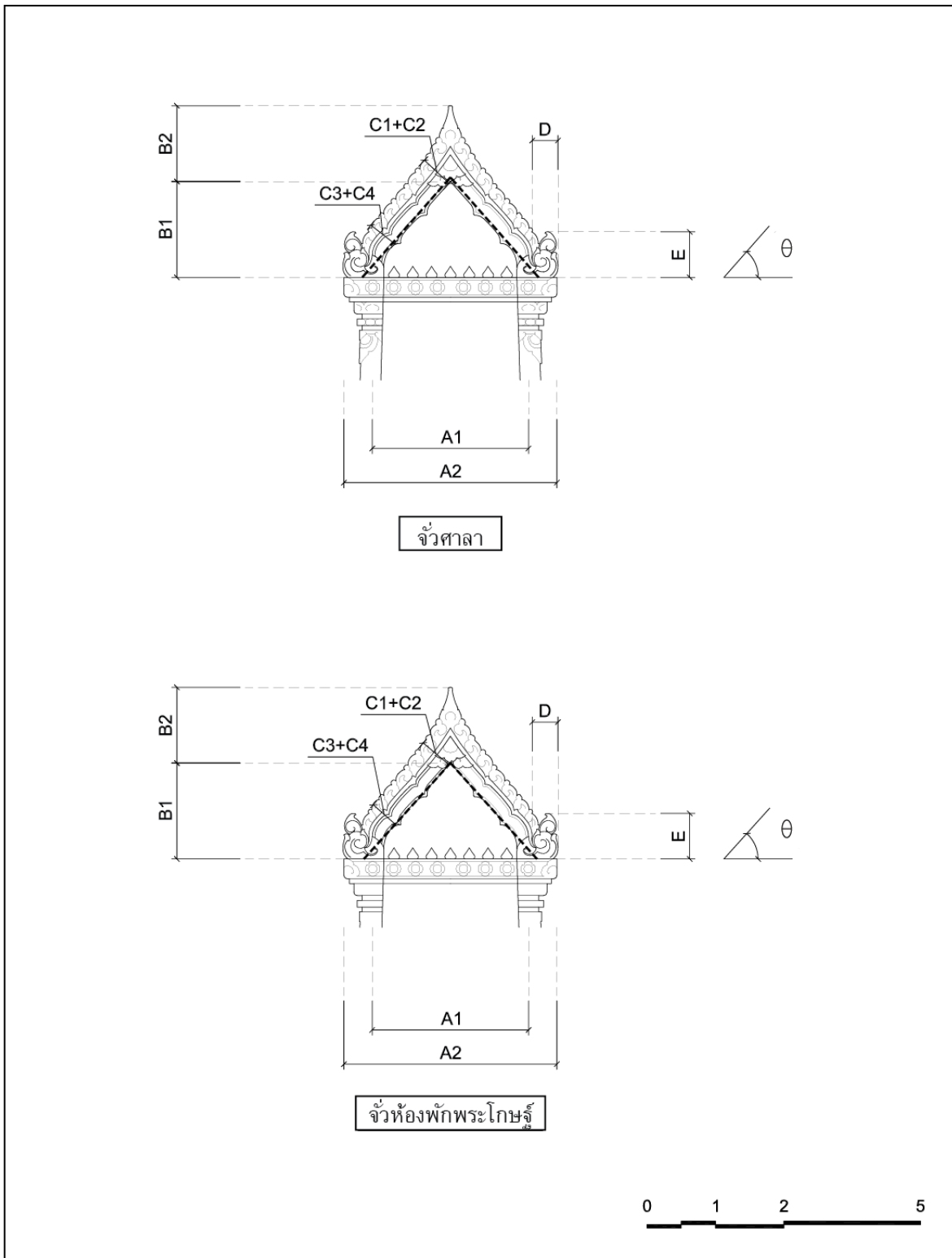
โดยขนาดที่ต่างกันและมีจำนวนที่มากนี้ ส่งผลต่อการกำหนดองศาจั่ว คือ จั่วซ้อนบน จั่วซ้อนล่าง และจั่วศาลามือองศาเท่ากัน ส่วนจั่วศาลาทับเกษตรมีองศาน้อยกว่า และจั่วซุ้มประตูห้องพักฯ มีองศาน้อยที่สุด แต่อย่างไรก็ตามได้มีการให้แบบเฉพาะศาลาและห้องพักพระโกษฐ์เพิ่มเติม โดยมีการปรับลดขนาดจั่วลงและปรับลดองศาจั่วให้เท่ากับซุ้มประตูด้วย ทำให้ภาพรวมขององศาจั่วนั้นเปลี่ยนไปจากที่มีองศาตกลงตามขนาดจั่ว กลายเป็นว่าจั่วศาลาและห้องพักพระโกษฐ์ที่มีขนาดใหญ่กว่าจั่วศาลาทับเกษตรกลับมีองศาน้อยกว่าแทน แต่ทั้งนี้เคยปรากฏมาแล้วในงานสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่จั่วศาลาซึ่งเป็นอาคารขนาดเล็กที่สุดกลับมีองศาจั่วที่มากกว่าจั่วอื่นๆ

ทั้งนี้ในส่วนเนื้อหาที่อธิบายเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรง เส้นตัวลายอง เส้นหลังครีบลึงห์ รวมถึงการกำหนดขนาดเครื่องลายองที่สัมพันธ์กับขนาดจั่ว ล้วนอยู่ในหลักความสัมพันธ์ในรูปแบบที่เคยอธิบายมาแล้วในงานก่อนหน้าทั้งสิ้น

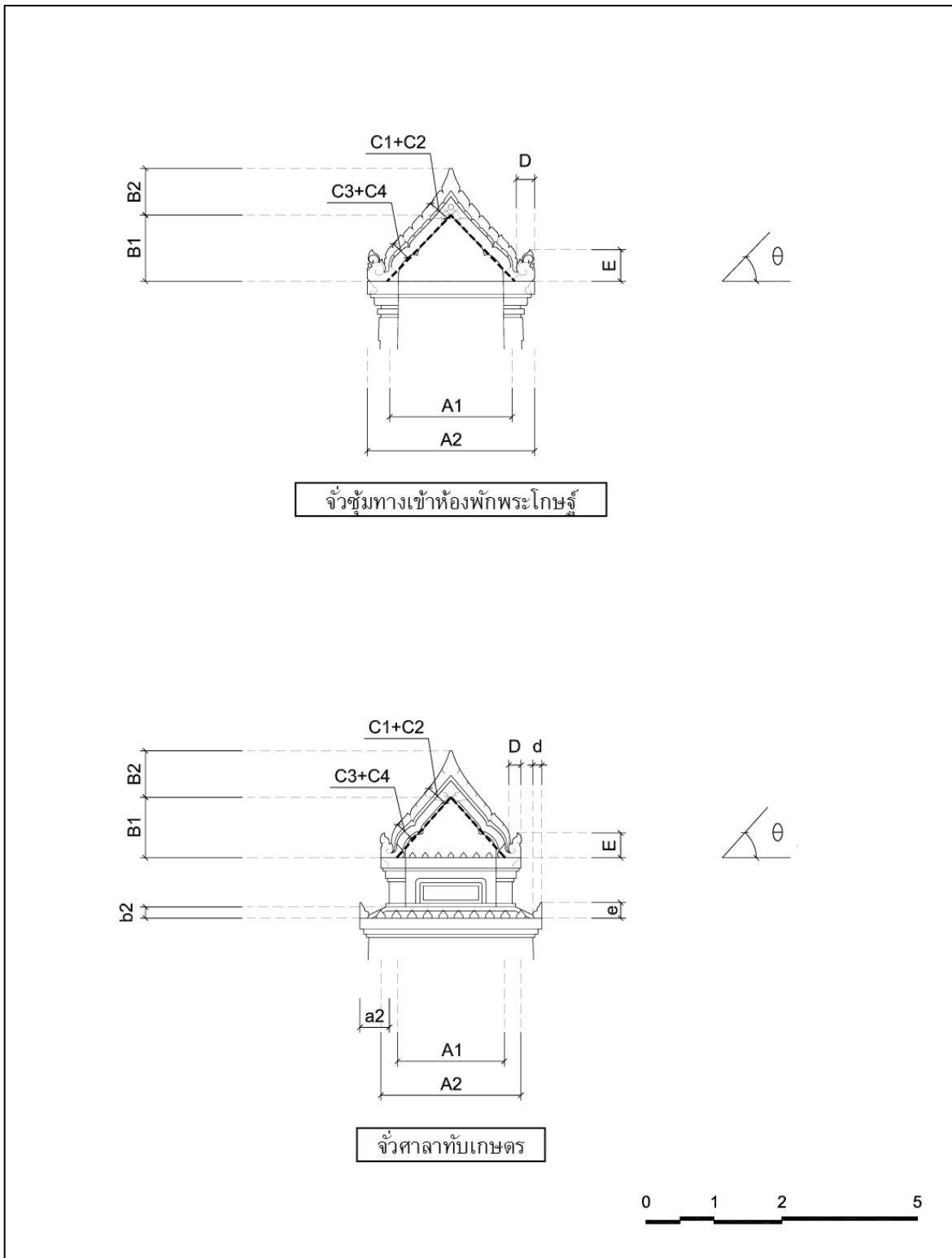

ภาพที่ 327 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ

ภาพที่ 328 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจิวและองค์ประกอบต่างๆ

ภาพที่ 329 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	จั่ว		องศา จั่ว θ	ตัวถ้อย+ใบระกา		ทางหงส์	
	A1	B1+B2		C1+C2	C3+C4	D	E
	A2	ผลรวม		ผลรวม	ผลรวม		
จั่วชั้นล่าง	2.465	1.64+1.105	48.2	0.275+0.315	0.23+0.255	0.415	0.74
	3.61	2.745		0.59	0.485		
จั่วชั้นบน	3.115	2.02+1.325	48.2	0.275+0.335	0.235+0.29	0.45	0.815
	4.415	3.345		0.61	0.525		
จั่วศาลาแบบ รวม/ห้องพัก พระโกษฐ์	2.26	1.4+1.145	48.2	0.245+0.27	0.23+0.185	0.36	0.7
	3.135	2.545		0.515	0.415		
จั่วศาลาแบบ แยก/ห้องพัก พระโกษฐ์	1.965	1.155+0.905	46.3	0.205+0.24	0.19+0.18	0.305	0.525
	2.785	2.06		0.445	0.37		
จั่วซุ้มประตู ห้องพักพระ โกษฐ์	1.65	0.95+0.605	46.3	0.145+0.16	0.145+0.125	0.23	0.44
	2.285	1.555		0.305	0.27		
จั่วศาลา ทับเกษตร	1.52	0.88+0.685	47.3	0.155+0.19	0.155+0.12	0.22	0.4
	2.015	1.565		0.345	0.275		

ตารางที่ 99 ระยะจั่วและเครื่องถ้อย

ซุ้ม	รูปทรง		องศา	ตัวซุ้ม		ทางหงส์		นาคปัก เท่ากันทุก มุม	
	กว้าง	สูง		กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	1.18	0.525	41.8	1.88	1.155	0.325	0.505	0.34	0.6
ชั้นที่ 2	1	0.45	42.1	1.435	1.07	0.255	0.44	0.305	0.51
ชั้นที่ 3	0.64	0.305	43.6	1.115	0.905	0.26	0.42	0.245	0.445
ชั้นที่ 4	0.405	0.205	45	0.82	0.65	0.215	0.335	0.195	0.38
ชั้นที่ 5	0.275	0.14	45	0.53	0.51	0.175	0.29	0.145	0.29
ชั้นเชิง บาตร								0.165	0.375

ตารางที่ 100 ระยะซุ้มบรรพธูกลาง

หมายเหตุ ในแบบสมบูรณเขียนทรงหลังคาซุ้มบรรพธูกลางไว้ วัดองศาได้ 44-47-48-49-50 องศา

2.8.5 ทรงยอด

ด้วยรูปแบบยอดที่ปรากฏทำให้เห็นว่าเป็นลูกผสมระหว่างงานพระเมรุสมเด็จพระศรีพัชรินทร์ ที่ส่วนตอนล่างของยอด และส่วนยอดแหลมของยอดอาคารงานพระเมรุสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา แต่จากที่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์และพบว่างานพระเมรุสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวง

พิษณุโลกได้รับต้นแบบ ทั้งขนาดและระยะระหว่างชั้นมาจากงานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง นั้นแสดงว่าขนาด รูปทรง และระยะห่างระหว่างชั้นย่อมผสานอยู่ในงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาอยู่แล้ว ทั้งนี้เมื่อนำข้อมูลยอดมาเปรียบเทียบกับงานครั้งนี้กลับพบว่าไม่สอดคล้องกันมากนัก เช่น สัดส่วนความสูงทรงยอดและความสูงเรือนที่มากกว่าและเป็นรองเพียงงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6

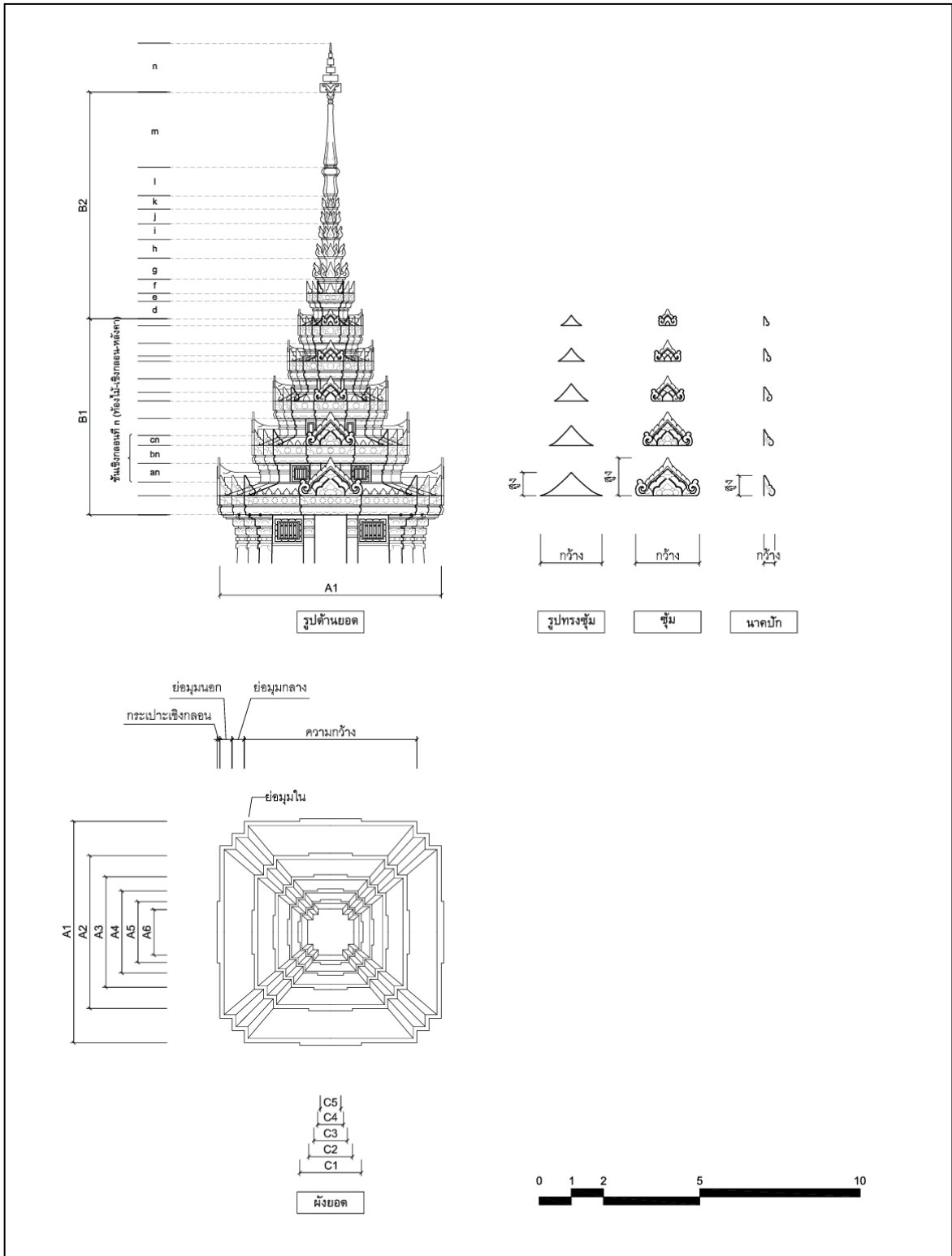
นอกจากนี้ความแตกต่างที่ปรากฏชัดอีกประการหนึ่ง คือที่ระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนแบบร่นระยะที่มีชุดตัวเลขเขียนกำหนดไว้ โดยเป็นความสัมพันธ์ในระบบเลขคณิตที่มีค่าระยะห่างระหว่างชุดค่อยๆ ลดลง ต่างจากงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกที่ระบุตัวเลขไว้เช่นเดียวกัน แต่มีค่าระยะห่างระหว่างชุดที่คงที่ ซึ่งข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างเชิงขนาดและการกำหนดระยะต่างๆ เหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า การขึ้นรูปทรงอาคารหลังนี้ไม่ได้อิงอยู่กับข้อมูลเดิม ซึ่งในส่วนของยอดเองย่อมเป็นการตีทรงและขึ้นรูปใหม่อย่างไม่ต้องสงสัย

ซึ่งในการขึ้นรูปทรงใหม่นั้นยังคงให้ความสำคัญกับการใช้เส้นทรงอย่างที่เคยกระทำมา และคงยังกำหนดเส้นทรงเข้าที่มุมเชิงกลอนด้านล่าง เมื่อได้มีการทดลองลากเส้นทรงสมมติขึ้นมาแล้วเกิดเป็นเส้นโค้งแอ่นต่อเนื่องขึ้นไปตลอดยอด นอกจากนี้หลักในการกำหนดสัดส่วนที่ยังปรากฏอยู่ ได้แก่ ความกว้างของฐานยอด ต่อความสูงที่ส่งไปถึงระดับชั้นหน้ากระดานเชิงบาตรรับยอดแหลมที่มีสัดส่วนความกว้างต่อความสูงใกล้เคียงกันเช่นเดียวกับงานพระเมรุกลุ่มก่อนหน้า รวมถึงระยะ 1 ใน 3 ของฐานยอดที่มีระยะใกล้เคียงกับความกว้างเชิงกลอนชั้นที่ 4 ด้วยเช่นเดียวกัน

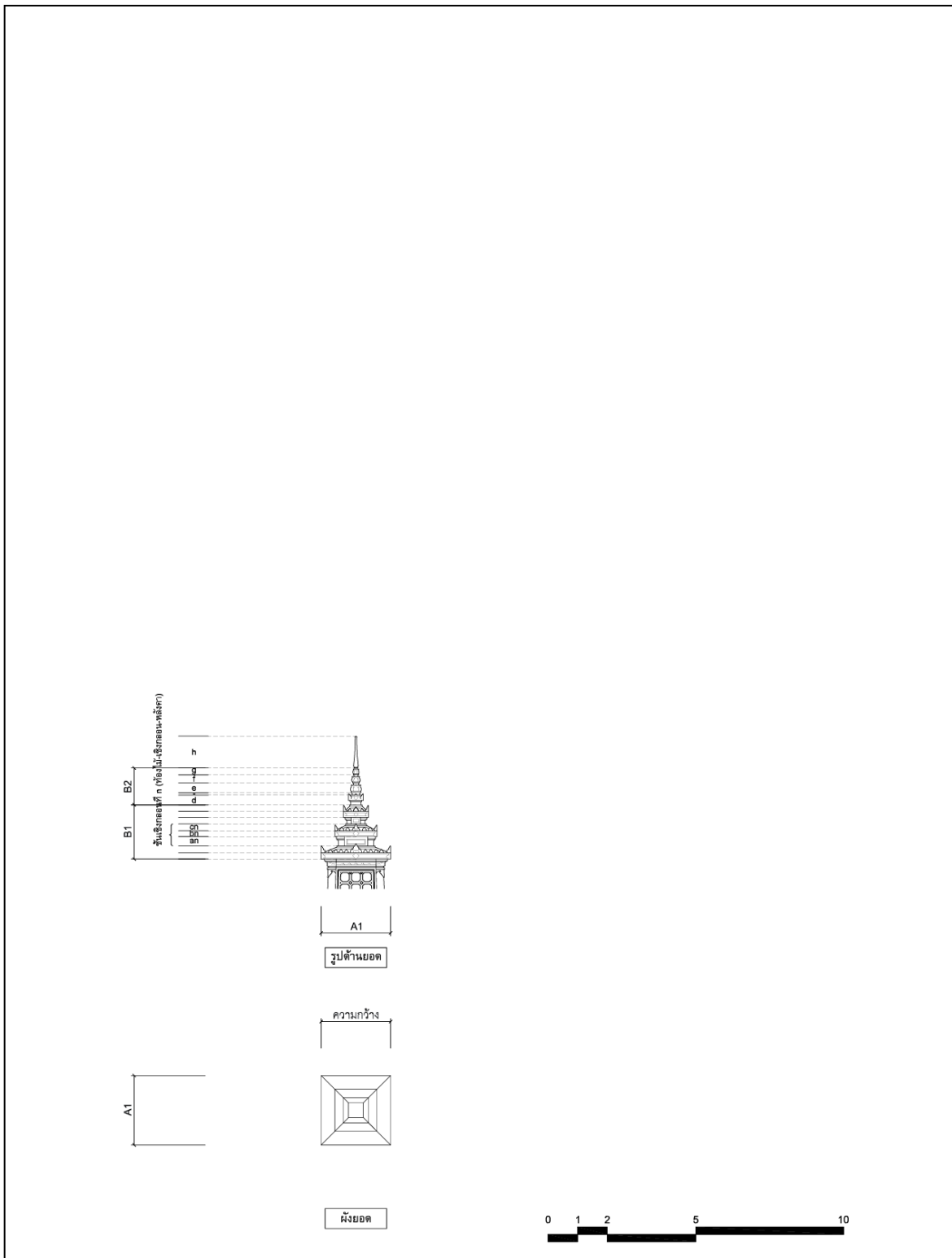
ส่วนองค์ประกอบระหว่างชั้นเชิงกลอน ได้แก่ หลังคาและท้องไม้ ค่อยๆ เล็กลง ส่วนเชิงกลอนชั้นที่ 1 จะมีขนาดใหญ่ ส่วนชั้นที่เหลือตั้งแต่เชิงกลอนที่ 2-5 จะมีขนาดเท่ากัน เช่นเดียวกับงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6

และในงานครั้งนี้ที่ปรากฏแบบจริง แสดงส่วนยอดอาคารที่ตั้งใจถอดองค์ประกอบตกแต่งต่างๆ เพื่อเผยให้เห็นองค์ประกอบประเภท เชิงกลอน หลังคา และท้องไม้ รวมถึงผังยอดเชิงกลอนและเตาหม้อ ที่ล้วนแสดงตัวเลขอย่างละเอียด และเป็นตัวเลขที่มีการปรับให้ลงตัวแต่ยังคงลักษณะขององค์ประกอบนั้นๆ ไว้ ทำให้ตัวเลขดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อการทำงานต่อไปได้ง่ายขึ้นแต่ยังคงรักษารายละเอียดที่ส่งผลต่อการรับรู้ทางสถาปัตยกรรมที่ถูกกำหนดขึ้นจากผังย่อมุมไม้สิบสองระบบรัศมีไว้ด้วย ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวยังได้รับการให้ความสำคัญอย่างชัดเจนจากแผนผังยอดที่ลงเส้นหมึก และมีเส้นดินสอดแสดงเส้นรัศมีที่ลากเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ไว้อย่างตั้งใจ

สำหรับแบบงานครั้งนี้ยังปรากฏแบบสร้างที่ทำเป็นงานเครื่องยอดล้อกับเรือนยอดเมรุ แต่มีการปรับลดรายละเอียดลงให้เหลือเพียงผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และการซ้อนชั้นเชิงกลอนเหลือเพียง 3 ชั้น เนื่องด้วยเป็นอาคารรองที่อยู่แนวปริมณฑล จากแบบสามารถลากเส้นทรงสมมติเชื่อมต่อยอดเชิงกลอนด้านล่างได้อย่างต่อเนื่องส่งไปที่ปลายยอด เป็นการยืนยันถึงการให้ความสำคัญกับรูปทรง แต่ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าสัดส่วนความสูงของยอดนั้นถูกกดลง ส่งผลถึงการแบ่งส่วนตอนล่างของยอดที่ลดลงตามมาด้วย จนแตกต่างกับความกว้างฐานยอดอย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามความสูงยอดทั้งหมดหากแบ่งตอนล่างถึงระดับหน้ากระดานเชิงบาตร จะทำให้ตอนล่างและตอนบนมีขนาดความสูงใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 330 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

ภาพที่ 331 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	A1: B1+B2	A1: (B1+d+e)+(B2-d-e)	การส่งระยะระหว่างชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ยอดจากแบบจริง	6.86: 6.07+6.975	6.86: 6.82+6.225	1.53-1.35-1.25-1.1-0.23
	6.86: 13.045	6.86: 13.045	เฉพาะระยะบนสุดรวม d+e วัดได้ 0.98
ระยะจากแบบรูปด้านเฉพาะส่วนยอด	-	-	1.56-1.39-1.24-1.11-1.0 =6.9

ตารางที่ 101 ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.6	0.4
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.61	0.52	0.345
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	0.485	0.52	0.28
ชั้นเชิงกลอนที่ 4	0.45	0.52	0.19
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	0.42	0.5	0.23
เชิงบาตร	0.5	0.25	

ตารางที่ 102 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.6	-
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	-	0.5	-
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	-	0.5	-
ชั้นเชิงกลอนที่ 4	-	0.5	-
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	-	0.5	-

ตารางที่ 103 ระยะที่ระบุในแบบ

องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน		ความกว้างกระเปาะซุ้ม	ระยะยื่นกระเปาะซุ้ม- ย้อมุมนอก-ย้อมุมกลาง- ความกว้างกระเปาะย้อมุมใน
ชั้นที่ 1	A1	6.86	1.88	0.1-0.38-0.38-5.34
ชั้นที่ 2	A2	4.725	1.435	0.1-0.33-0.33-3.405
ชั้นที่ 3	A3	3.475	1.115	0.1-0.285-0.285-2.335

ชั้นที่ 4	A4	2.58	0.82	0.09-0.235-0.235-1.64
ชั้นที่ 5	A5	1.905	0.53	0.09-0.18-0.18-1.185
เชิงบาตร	A6	1.435	-	ไม่มี-0.165-0.165-0.775

ตารางที่ 104 ระยะเชิงกลอนในแนวราบ

องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน	ความกว้างกระเปาะ	ระยะยื่นกระเปาะ	ระยะยื่นกระเปาะ
			มุม	มุมนอก-มุม กลาง-ความกว้าง กระเปาะมุมใน
ชั้นที่ 1	A1	6.9	1.92	0.08-0.38-0.38-5.38
ชั้นที่ 2	A2	4.76	1.36	0.075-0.3-0.3-3.56
ชั้นที่ 3	A3	3.44	1.04	0.07-0.25-0.25-2.44
ชั้นที่ 4	A4	2.56	0.8	0.065-0.22-0.22-1.68
ชั้นที่ 5	A5	1.9	0.64	0.06-0.19-0.19-1.14
เชิงบาตร	A6	1.44	-	ไม่มี-0.17-0.17-0.76

ตารางที่ 105 ระยะที่ระบุในแบบ

องค์ประกอบ	กว้าง	สูง	
ท้องไม้	f	-	ยกขึ้น 0.47
ชั้นบัว 1	g	1.135	0.65
ชั้นบัว 2	h	0.93	0.59
ชั้นบัว 3	i	0.75	0.47
ชั้นบัว 4	j	0.63	0.47
ชั้นบัว 5	k	0.54	0.41
ปลีตัน	l	0.4	0.65
ลูกแก้ว	-	0.545	0.265
ปลียอด	m	0.42	2.25
ฉัตร	n	0.62	1.45

ตารางที่ 106 ระยะองค์ประกอบส่วนยอด

องค์ประกอบ	A1: B1+B2	A1: (B1+d)+(B2-d)	การส่งระยะระหว่าง ชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ยอดจากแบบจริง	2.29: 1.82+2.25	2.29: 2.13+1.94	0.74-64-0.22
	2.29: 4.07	2.29: 4.07	เฉพาะระยะบนสุด รวม d วัดได้ 0.53

ระยะที่ระบุในแบบ	-	2.35x1.95+2.0	ไม่ได้ระบุ-0.75-0.65-0.55
	-	2.35: 3.95	-

ตารางที่ 107 ระยะยอดด้ายโดยภาพรวม

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.22	0.22
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.31	0.21	0.23
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	0.23	0.18	0.22
เชิงบาตร	0.11	0.16	0.04

ตารางที่ 108 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง

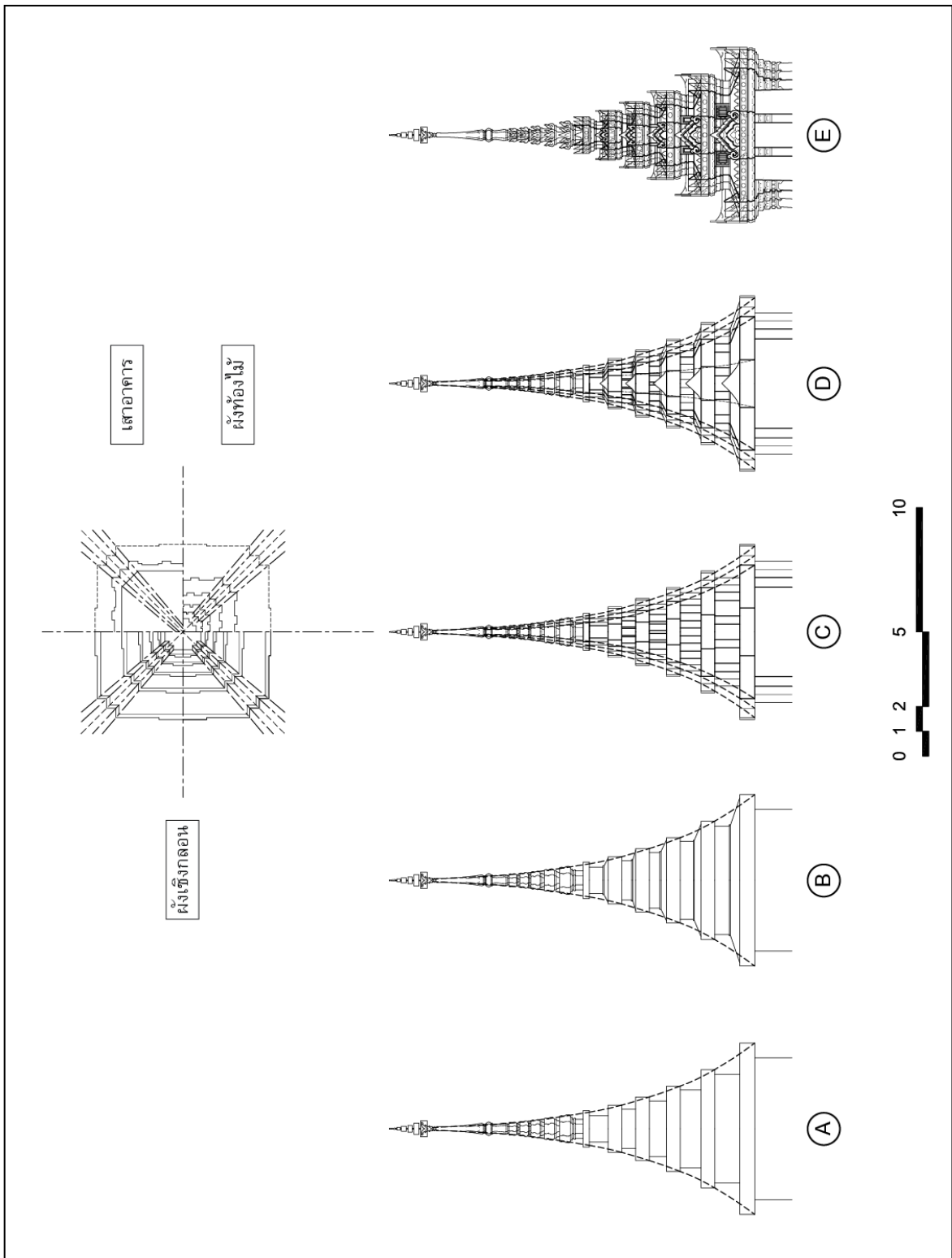
องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	-	2.29	
ชั้นที่ 2	-	1.39	
ชั้นที่ 3	-	0.83	
เชิงบาตร	d	0.49	0.31 แล้วยกขึ้น 0.08
ชั้นบัว 1	e	0.375	0.33
ชั้นบัว 2	f	0.285	0.28
ชั้นบัว 3	g	0.215	0.24
ปลี	h	0.14	1.01

ตารางที่ 109 ระยะองค์ประกอบส่วนยอด

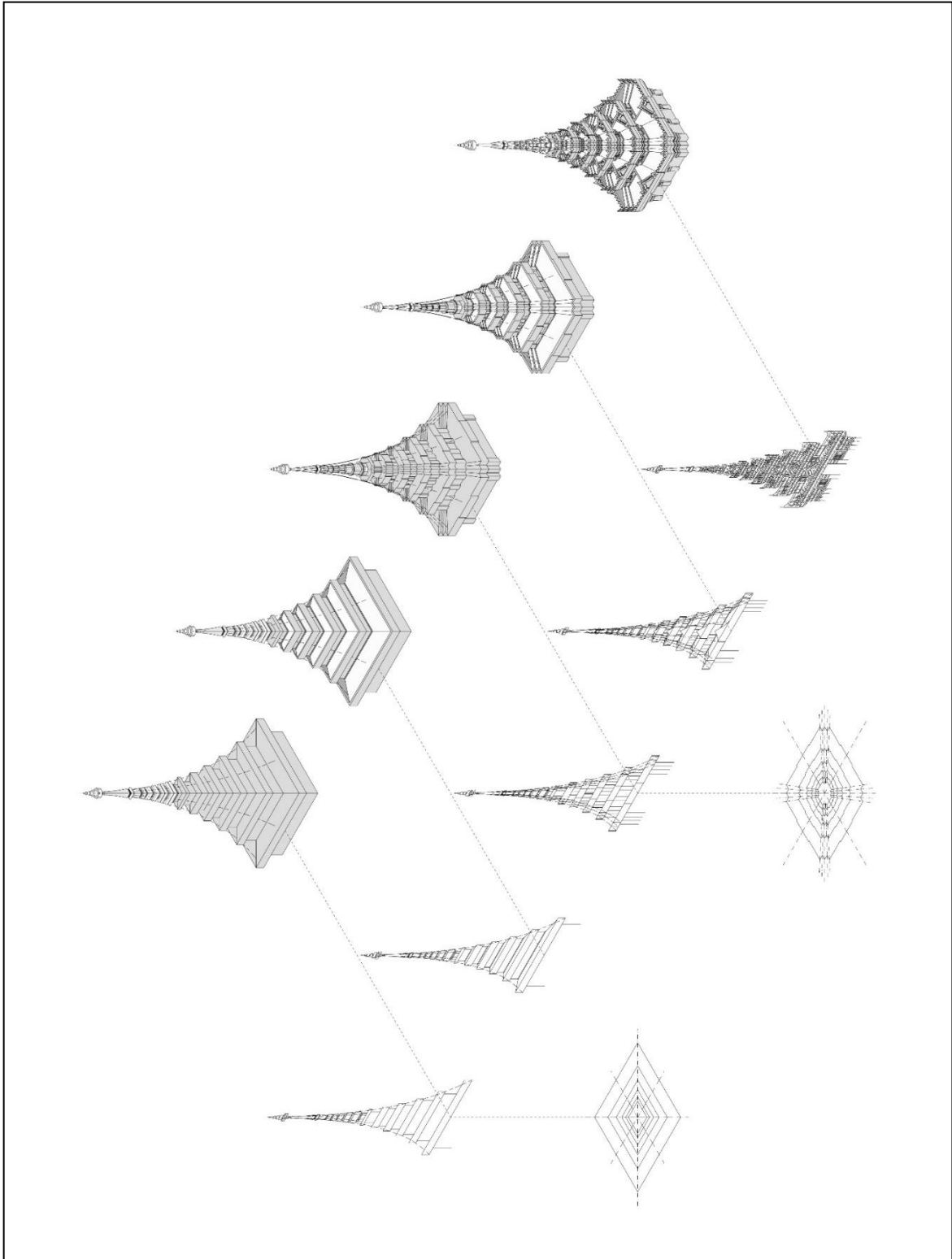
องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	-	2.35	-
ท้องไม้ 1	-	1.2 (เสาน้ำกว้าง 0.2)	-
ชั้นที่ 2	-	1.42	-
ท้องไม้ 2	-	0.64 (เสาน้ำกว้าง 0.17)	-
ชั้นที่ 3	-	0.85	-
ท้องไม้ 3	-	0.37	-
เชิงบาตร	d	0.5	-

ตารางที่ 110 ระยะที่ระบุในแบบ

ภาพที่ 332 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงพระหมวกพัทลุง B การแบ่งองค์ประกอบชั้นเชิงกลอน (ห้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบชั้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพตกลาง E ยอดสมบูรณ

ภาพที่ 333 แผนภาพสามมิตียอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ

2.9 บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

ทิวศคต 13 มิถุนายน พ.ศ.2471

พระราชทานเพลิง 26 พฤษภาคม พ.ศ.2472

เป็นงานออกแบบพระเมรุชุดหลังที่ปรากฏแบบสถาปัตยกรรมค่อนข้างสมบูรณ์อีกชิ้นหนึ่ง โดยมีการลงพระนามนริศในแบบเครื่องหมายมังกรกางเล็บ ซึ่งงานออกแบบครั้งนี้ยังคงแนวทางการออกแบบแยกองค์ประกอบส่วนอาคารออกจากกัน ได้แก่ พระเมรุส่วนประธาน หอพักพระโกษฐ์ โดยเชื่อมเข้าด้วยกันกับทางเทียบพระโกษฐ์กลางแจ้ง

การกำหนดผังฐานขาลารูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ให้มุมฐานขาลาเกิดจากแนวทแยงมุมจากศูนย์กลางพระเมรุแล้วจึงยกกระเปาะฐานออกมาตามจังหวะมุขลดเพื่อเน้นความเป็นศูนย์กลาง การจัดวางองค์ประกอบขานาบข้างซ้ายขวาซึ่งครั้งนี้ใช้เป็นฐานขาลารูปเครื่องหมายบวรราวบันไดนาค ตั้งบุษบกเครื่องสังเค็ดเป็นองค์ประกอบสำคัญ

ส่วนที่น่าสนใจอย่างมากสำหรับงานชิ้นนี้ คือรูปแบบเรือนยอดทรงมงกุฎ ซึ่งจะเรียกว่ามงกุฎแปลงคงไม่ผิดนัก เนื่องด้วยมีการปรับรายละเอียดให้เข้ากับงานสถาปัตยกรรมมากกว่าที่จะเป็นการนำมงกุฎในฐานะศิราภรณ์มาสวมเข้ากับเรือนพระเมรุ เช่นการทำผังยอดในลักษณะย่อมุมไม้สิบสอง ต่อเนื่องจากผังอาคาร การปรับชั้นเกี้ยว ชั้นเชิงบาตร เป็นเชิงกลอน หลังคาและท้องไม้ ตามองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

นอกจากนี้ยังมีการทำซุ้มบรรพท์แถลงชั้นที่ 1 ในลักษณะซุ้มที่มีเสาLOYปักอยู่บนหลังคาจั่วในแนวเดียวกับเสาเรือนด้านล่าง เชื่อมส่วนหลังคาเข้ากับส่วนยอดเข้าด้วยกัน และกลับไปใช้หลังคาจั่วแบบมีปีกนกเหมือนงานพระเมรุก่อนพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 แต่เลือกใช้ซุ้มเพียงชั้นซ้อนเดียว ทำให้เกิดจังหวะของเส้นนอนที่ดูสงบและทอดยาวไปด้วยกันกับฐานขาลา

งานครั้งนี้ยังปรากฏแบบสร้าง ทับเกษตรและหอพักพระโกษฐ์ เป็นรายการแบบที่แยกออกมา จึงถือได้ว่าเป็นแบบชุดที่มีความสมบูรณ์เช่นเดียวกับงานสสุขุมลก่อนหน้า สำหรับหอพักพระโกษฐ์ที่มองเห็นๆ แล้ว เลือกใช้รูปแบบหลังคาที่ต่างออกไปจากจั่วมุขเมรุ แต่หากมองดูในรายละเอียดแล้ว จะเห็นว่าเป็นการยกคอสองระหว่างจั่วและหลังคาปีกนก หรือกล่าวได้ว่าใช้องค์ประกอบที่ดูแล้วเหมือนมุขเมรุ ไม่ว่าจะเป็นรูปทรงจั่วและสัดส่วนของปีกนก แต่ด้วยวิธีการที่เลือกมานี้ทำให้หลังคาจั่วมีขนาดเล็ก เนื่องด้วยมีการร่นระยะจากแนวผนังอาคารเข้ามาเพื่อตั้งเสาตึกตารับจั่ว และใช้ผนังอาคารรับหลังคาปีกนก

ส่วนลักษณะของส่างนั้น เป็นอีกครั้งที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญเรื่องความสัมพันธ์กับยอดพระเมรุในฐานะยอดรองที่ส่งเสริมยอดประธาน เช่นการกำหนดผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เพื่อลดความซับซ้อนลงจากพระเมรุ การกำหนดชั้นเชิงกลอน 3 ชั้นลือกับชั้นเกี้ยว และใช้จังหวะการร่นระยะลักษณะเดียวกัน ซึ่งในที่นี้หากพิจารณาจากองค์ประกอบส่วนยอดแล้วนั้นเป็นการใช้ลักษณะของยอดมณฑปก็ตาม แต่เมื่อมองกลับไปอาคารยอดคู่หน้าทับเกษตร ที่มีการใช้ยอดเกี้ยว ซึ่งแม้ว่าจำนวนชั้น

หลังคายอดน้อยลงแต่ให้ความสำคัญกับชั้นองค์ระฆังที่สูงตามแบบอย่างของยอดเกี้ยว สะท้อนวิธีคิดที่ว่า ยอดสร้างที่อยู่ในระดับสูงนั้นอิงความสัมพันธ์กับยอดเมรุที่อยู่ระดับสูงเช่นกันและมองภาพใหญ่ต่อเนื่องกันขึ้นไป ส่วนยอดป้อม หากพิจารณาดูจากส่วนหลังคาตอนบนที่มียอดแหลมเป็นรูปสามเหลี่ยมกับชั้นหลังคาปีกนกตอนล่างที่มีขนาดเล็กลงก็อิงความสัมพันธ์กับเรือนจั่วของมุขลดที่ประกอบด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมของจั่วและปีกนกที่ลดขนาดลงมา ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ระดับที่ต่ำกว่า

ซึ่งการจัดวางองค์ประกอบต่างๆ ด้วยลักษณะที่อิงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาทหน้าที่และความสำคัญของแต่ละอาคาร ย่อมก่อให้เกิดการรับรู้ที่สอดประสานกันอย่างที่เรียกว่ากำหนดลำดับความสำคัญในงานสถาปัตยกรรม

2.9.1 หลักสัดส่วนสัมพันธ์

ส่วนเรือนจั่ว

ส่วนจั่วซ้อนบน (กว้าง×สูง) $3\frac{5}{8} \times 2\frac{4}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.69 เรือนสูง 2 ส่วน ฐานสูง 0.69 ส่วน ฐานซาลาสูง 0.38 ส่วน

ส่วนจั่วห้องพักพระโกษฐ์ (กว้าง×สูง) $2\frac{2}{8} \times 1\frac{3}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.61 เรือนสูง 2 ส่วน ฐานสูง 0.33 ส่วน

ส่วนจั่วซุ้มประตูห้องพักพระโกษฐ์ (กว้าง×สูง) $2\frac{2}{8} \times 1\frac{4}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.67 เรือนสูง 1.78 ส่วน ฐานสูง 0.06 ส่วน

ส่วนจั่วทับเกษตร (กว้าง×สูง) $2\frac{6}{8} \times 1\frac{6}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.64 เรือน สูง 1.68 ส่วน ฐานสูง 0.05 ส่วน

ส่วนปีกนกจั่ว (กว้าง×สูง) $1\frac{6}{8} \times 1\frac{4}{8}$

ส่วนเรือนยอด

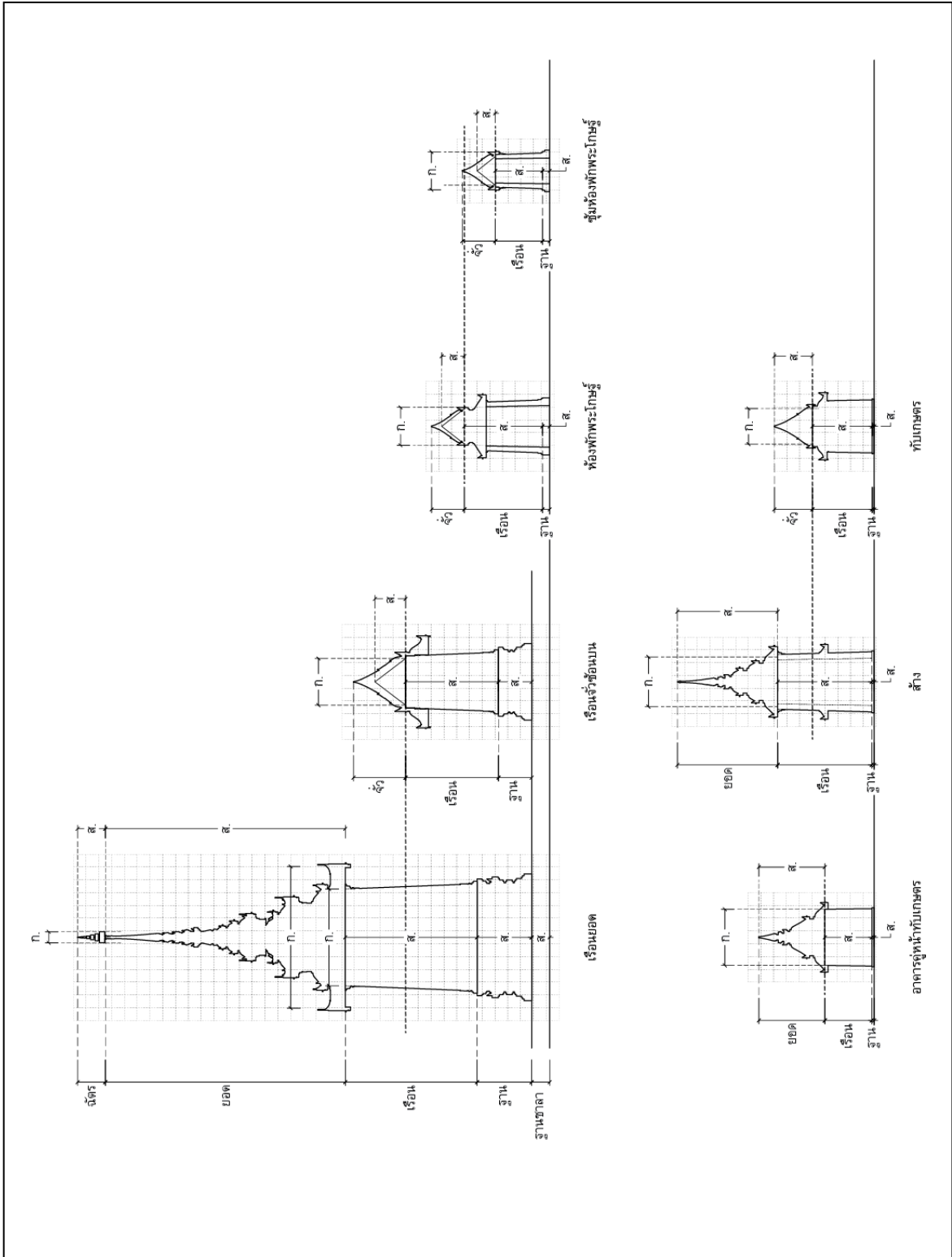
ส่วนยอดเมรุ (กว้าง×สูง) $11 \times 18\frac{3}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.67 เรือน (กว้าง×สูง) $7\frac{5}{8} \times 10\frac{1}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.33 ฐานสูง 0.56 ส่วน ฐานซาลาสูง 0.18 ส่วน

ส่วนยอดสร้าง (กว้าง×สูง) $5\frac{5}{8} \times 7\frac{6}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:1.38 เรือนบน (กว้าง×สูง) $4\frac{3}{8} \times 3\frac{2}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.74 เรือนล่าง (กว้าง×สูง) $4\frac{3}{8} \times 4\frac{1}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.94 ฐานสูง 0.03 ส่วน

ส่วนยอดอาคารยอดทับเกษตร (กว้าง×สูง) $5\frac{4}{8} \times 5\frac{3}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.98 เรือน (กว้าง×สูง) $4\frac{4}{8} \times 3\frac{3}{8}$ คิดเป็นสัดส่วน 1:0.75 ฐานสูง 0.03 ส่วน

ส่วนฉัตร (กว้าง×สูง) $7\frac{7}{8} \times 2$ คิดเป็นสัดส่วน 1:2.29

นอกจากนี้ระยะห่างระหว่างปลายจั่ว-ท้องเชิงกลอนชั้นที่ 1 คือ $2\frac{1}{8}$ โดยมีซุ้มบรรพท์แถลงประเจ็ดแทรกอยู่

ภาพที่ 334 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรือนจั่วและเรือนยอด

พระเมรุส่วนเรือนจั่ว					
	จั่ว (กxส)	เรือน (ส)	ฐาน (ส)	ฐานชลา	ชานพัก
เรือนจั่ว	$3\frac{5}{8} \times 2\frac{4}{8}$	$7\frac{2}{8}$	$2\frac{4}{8}$	$1\frac{3}{8}$	$1\frac{1}{8}$
สัดส่วน	1:0.69	1:2	1:0.69	1:0.38	1:0.31

ตารางที่ 111 สัดส่วนเรือนจั่ว โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

พระเมรุส่วนเรือนยอด						
	ยอด (กxส)	เรือน (กxส)	ฐาน (ส)	ฐานชลา (ส)	ชานพัก	ฉัตร (กxส)
เรือนยอด	$11 \times 18\frac{3}{8}$	$7\frac{5}{8} \times 10\frac{1}{8}$	$4\frac{2}{8} (1\frac{2}{8} + 3)$	$1\frac{3}{8}$	$1\frac{1}{8}$	$7\frac{7}{8} \times 2$
สัดส่วน	1:1.67	1:1.33	1:0.56	1:0.18	1:0.15	1:2.29

ตารางที่ 112 สัดส่วนเรือนยอด โดยยอดและฉัตร เทียบสัดส่วนจากความกว้างขององค์ประกอบนั้นๆ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

	จั่ว (กxส)	เรือน (ส)	ฐาน (ส)
จั่วห้องพักพระโกษฐ์	$2\frac{2}{8} \times 1\frac{3}{8}$ คอสอง $\frac{5}{8}$ หลังคาปีกนก $\frac{6}{8}$	$4\frac{4}{8}$	$\frac{6}{8}$
สัดส่วน	1:0.61	1:2	1:0.33
จั่วทับเกษตร	$2\frac{6}{8} \times 1\frac{6}{8}$ หลังคาปีกนก $1\frac{2}{8} \times 1$	$4\frac{5}{8}$	$\frac{1}{8}$
สัดส่วน	1:0.64	1:1.68	1:0.05
จั่วซุ้มประตูห้องพักพระโกษฐ์	$2\frac{2}{8} \times 1\frac{4}{8}$	4	$\frac{1}{8}$
สัดส่วน	1:0.67	1:1.78	1:0.06

ตารางที่ 113 สัดส่วนเรือนจั่วอื่นๆ โดยเทียบสัดส่วนจากความกว้างจั่ว มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

ลำส้าง				
	ยอด (กxส)	เรือนบน (กxส)	เรือนล่าง (กxส)	ฐาน (ส)
เรือนยอด	$5\frac{5}{8} \times 7\frac{6}{8}$	$4\frac{3}{8} \times 3\frac{2}{8}$	$4\frac{3}{8} \times 4\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$
สัดส่วน	1:1.38	1:0.74	1:0.94	1:0.03
อาคารยอดคูหน้าทับเกษตร	$5\frac{4}{8} \times 5\frac{3}{8}$	$4\frac{4}{8} \times 3\frac{3}{8}$	-	$\frac{1}{8}$
สัดส่วน	1:0.98	1:0.75		1:0.03

ตารางที่ 114 สัดส่วนเรือนยอดลำส้าง โดยยอดเทียบสัดส่วนจากความกว้างของหลังคาปะรำ มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

เรือนและฐาน เทียบสัดส่วนจากความกว้างของเรือนตอนบน มีค่าเท่ากับ 1 ส่วน

2.9.2 ระบบห้องเสา การล้อมสอบของเสาและหลังคา

จากแผนผังเรือนยอดย่อมุมไม้สิบสองมีมุขขนาดสั้นยื่นออกมาทั้ง 4 ทิศ จำนวน 1 ห้องเสาใช้เป็นมุขซ้อนบน ต่อด้วยมุขยาวยื่นออกมาทั้ง 4 ทิศเช่นเดียวกันใช้เป็นมุขซ้อนล่าง ซึ่งมุขลดทั้ง 4 ทิศมีขนาดความกว้างและความยาวของห้องเสาในแต่ละทิศเท่ากัน ทั้งนี้พระเมรุมีระดับการใช้งานที่สูงกว่างานสมเด็จฯ สุขุมาลมารศรีฯ จึงมีการต่อบันไดยื่นออกมาจากมุขลดอีกตอนหนึ่ง

ส่วนห้องพักพระโกษุ์นั้นมีขนาดใกล้เคียงกับงานสมเด็จฯ สุขุมาลมารศรีฯ ต่างกันที่ความกว้างชื่อที่มากกว่าเล็กน้อย

การล้อมสอบของเสาพระเมรุ

1. เสาเมรุย่อมุมนอก ย่อมุมกลางและย่อมุมใน ค่อยๆ ตั้งชันขึ้น จาก 88° 88.5° และ 89°
2. หน้าเสาเมรุริมในย่อมุมใน ตั้งชันมากขึ้น คือ 89.5°
3. เสามุขริมนอกองศาเดียวกับเสาเมรุย่อมุมนอก คือ 88° ส่วนริมในตั้งชันขึ้นเท่ากับเสาเมรุย่อมุมใน คือ 89°
4. เสามุขด้านข้าง รวมถึงเสาที่ขึ้นไปเป็นแนวเดียวกับเสาซุ้มบรรพธาลง (ยอดอาคาร) ใช้องศาเดียวกับเสาซุ้มด้านสกัด คือ 88° และ 89°

ห้องพักพระโกษุ์

1. เสาห้องพักพระโกษุ์ รวมถึงเสาซุ้มด้านในองศาเดียวกับเสาซุ้มลด คือ 88° และ 89°
2. เสาโคมทางเชิญพระโกษุ์สอบเข้าข้างละ 89°
แต่ในแบบแยกส่วนห้องพักพระโกษุ์กลับใช้อองศาเสา 89°-89.5° ทั้งอาคารและซุ้มทางเข้า ซึ่งควรจะเป็นองศาเดียวกันทั้งด้านสกัดและด้านข้าง
ทั้งนี้ 89° จะตรงกับองศาเสาโคม องศาริมในเสาซุ้มลด และริมนอกเสาเมรุย่อมุมใน ส่วน 89.5° ถือเป็นองศาที่เกือบตั้งฉากและมากที่สุดใบบรรดาองศาการล้อมเสา
สั่งองศาเดียวกับเสาโคม ริมในเสาซุ้มลด และริมนอกเสาเมรุ คือ 89° รวมถึงเสาแผงรั้วต้นริม ส่วนเสาแผงรั้วต้นกลางตั้งฉาก เช่นเดียวกับเสาโคมประตูทางเข้าปริมณฑล
ทั้งนี้อาคารทับเกษตรกลับมีองศาล้อมซ้าย-ขวาไม่เท่ากันทั้งที่จากรูปแบบอาคารควรล้อมเท่ากัน โดยด้านซ้ายตั้งฉาก ส่วนด้านขวาล้อม 87.5° ส่วนความเป็นได้ คือ ควรใช้อองศาเดียวกับอาคารอื่นๆ ข้างเคียง คือ 89°

2.9.3 หลักฐานขาลา

1. ตั้งอาคารพระเมรุขึ้นโดยหันด้านหน้าของพระเมรุของพระเมรุไปทางทิศตะวันตกหน้าพระที่นั่งทรงธรรม ส่วนห้องพักพระโกษุ์อยู่ทางทิศตะวันออก
2. กำหนดมุมฐานขาลา โดยลากแนวจากริมนอกฐานเสาซุ้มลดซ้อนล่าง
3. กำหนดแนวกระเปาะฐานขาลาทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก โดยระยะยื่นของกระเปาะฐานขาลากำหนดจากความกว้างลานขาลาหน้าบันได้ที่ 2.85 เมตร ส่วนความยาววัดจาก

หน้ากระดานฐานออกมาในระยะ 2.85 เมตรทั้งสองข้าง ทั้งนี้กำหนดกระเปาะด้านทิศตะวันออกในลักษณะเดียวกัน ต่างกันที่ใช้ระยะ 3.0 เมตร

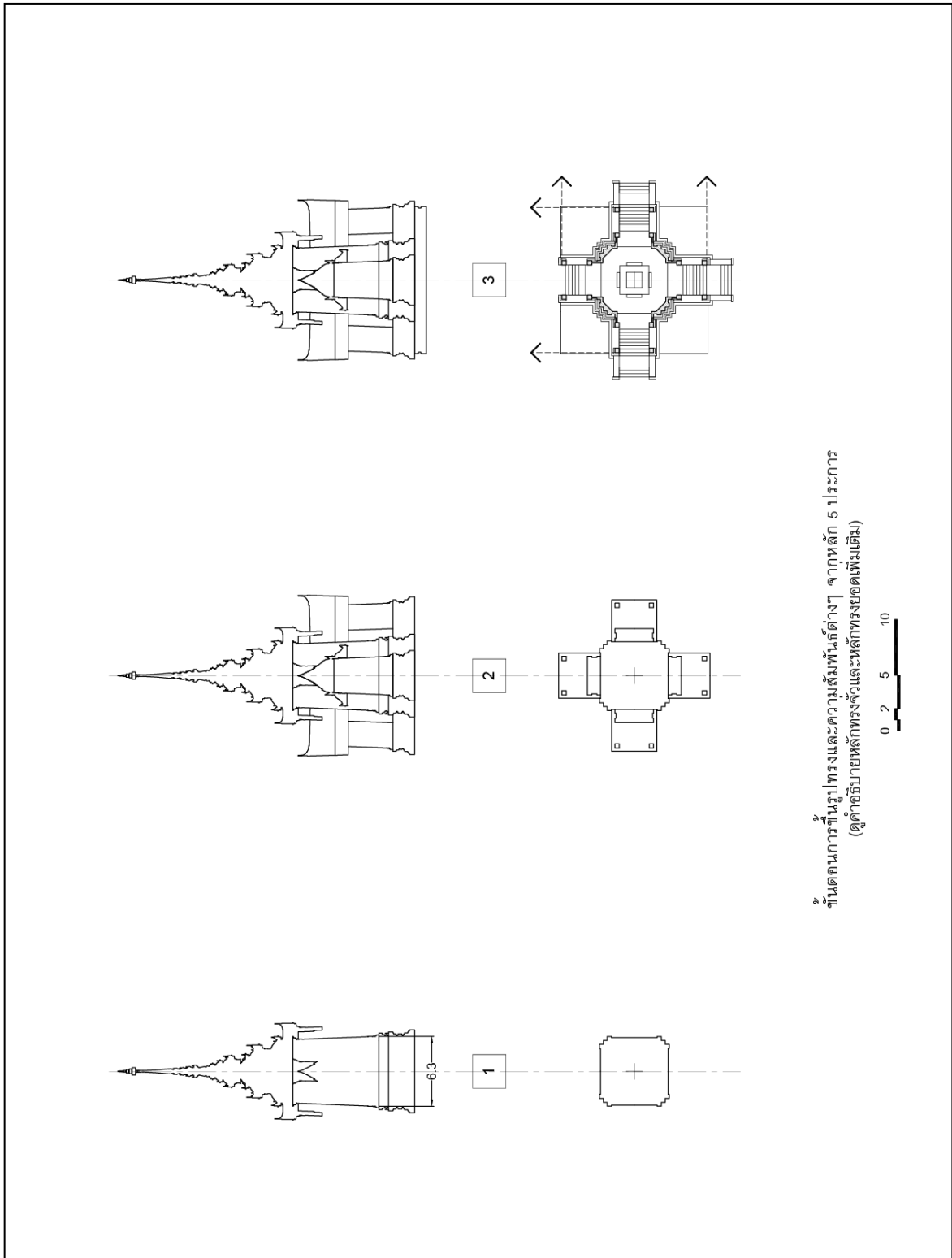
4. ส่วนที่ติดกับห้องพักพระโกษฐ์ ยื่นออกไปจากมุขฐานซาลาทำเป็นบันไดทางขึ้น-ทางลง โดยมีระยะยื่นเท่ากับกระเปาะฐานซาลา

5. ส่วนซาลานาคำหนดความกว้างเท่ากับระยะที่วัดจากศูนย์กลางเสาอมุมใน-ศูนย์กลางเสาอมุมในพระเมรุ โดยวางผังเป็นรูปเครื่องหมายบวก ทั้งนี้มีการปรับความกว้างทางด้านข้างให้แคบลงเล็กน้อย แต่มีระยะยื่นที่ยาวกว่า นอกจากนี้ความกว้างซาลาพับกันได้ด้านทิศตะวันตกใช้หลักการเดียวกัน

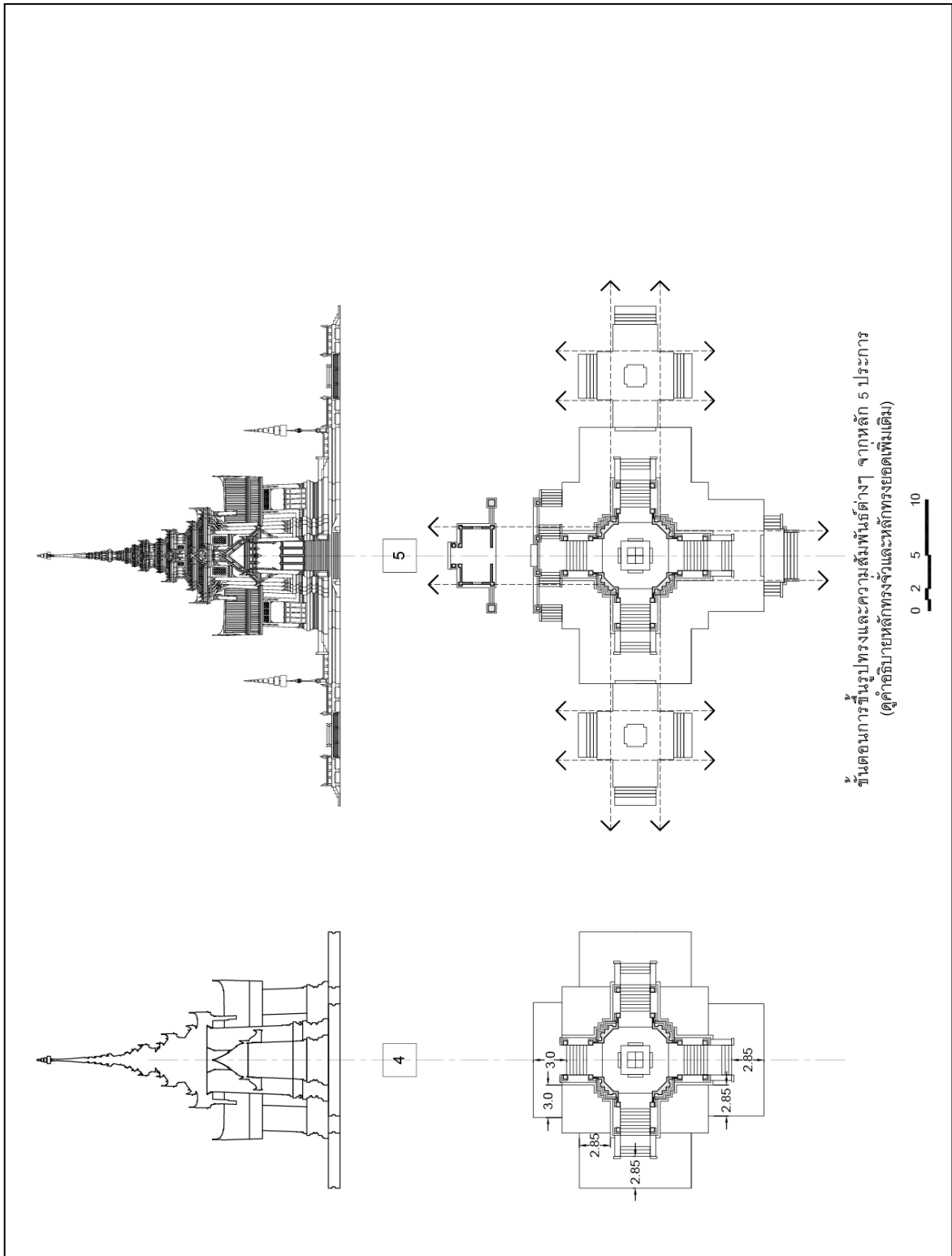
6. ขนาดความยาวห้องพักพระโกษฐ์ ลากแนวจากศูนย์กลางเสาอมุมกลางพระเมรุเชื่อมความสัมพันธ์

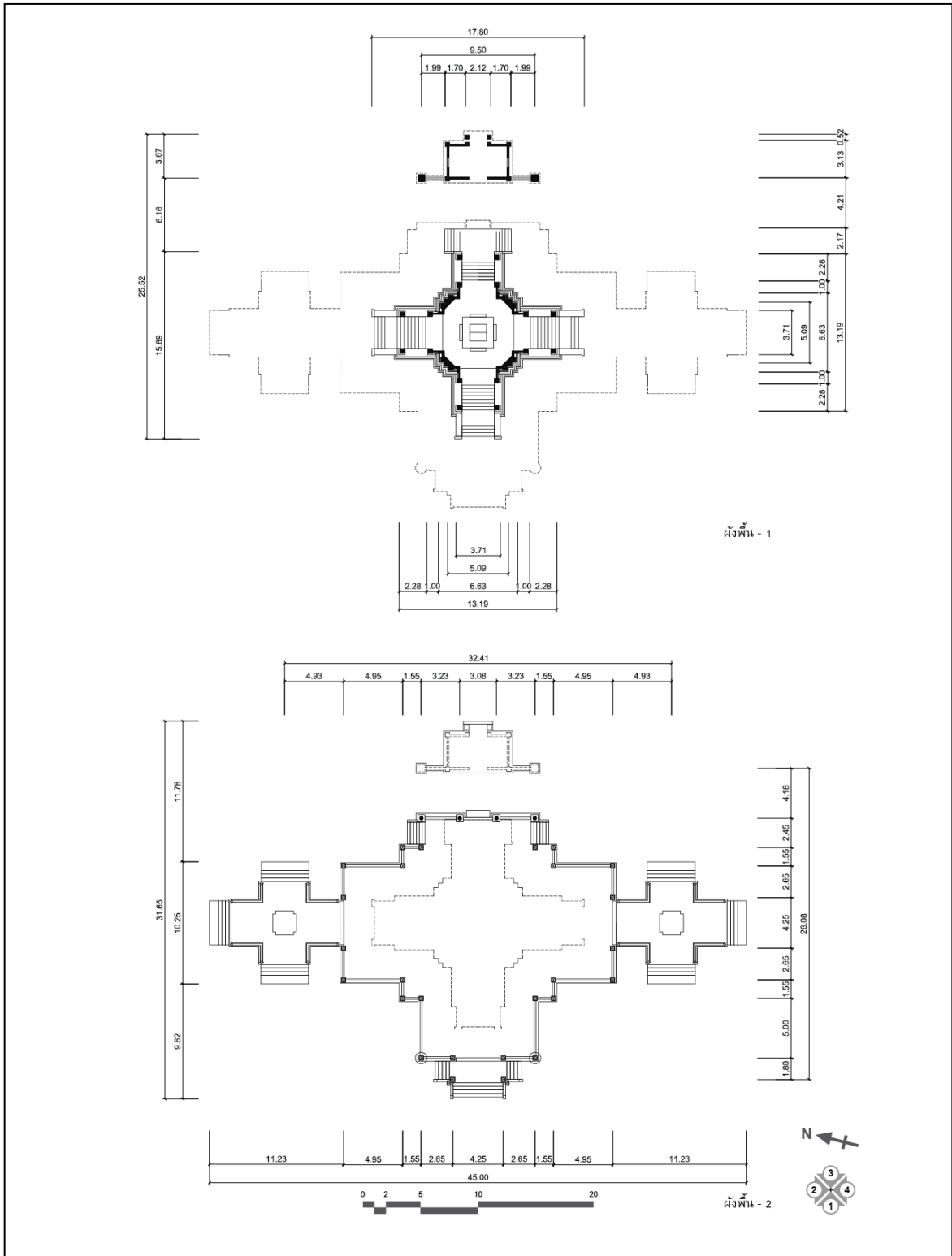

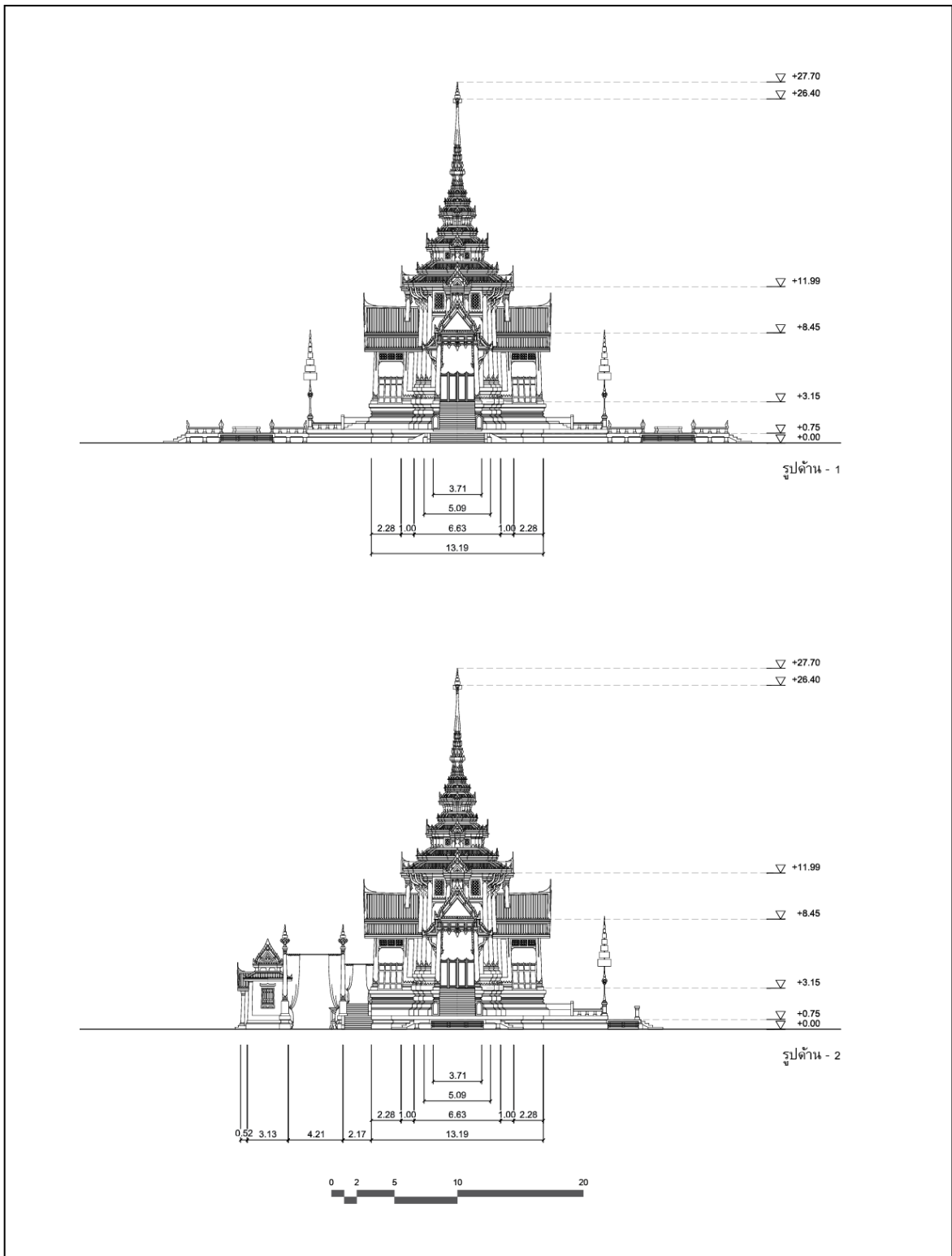
ภาพที่ 335 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1

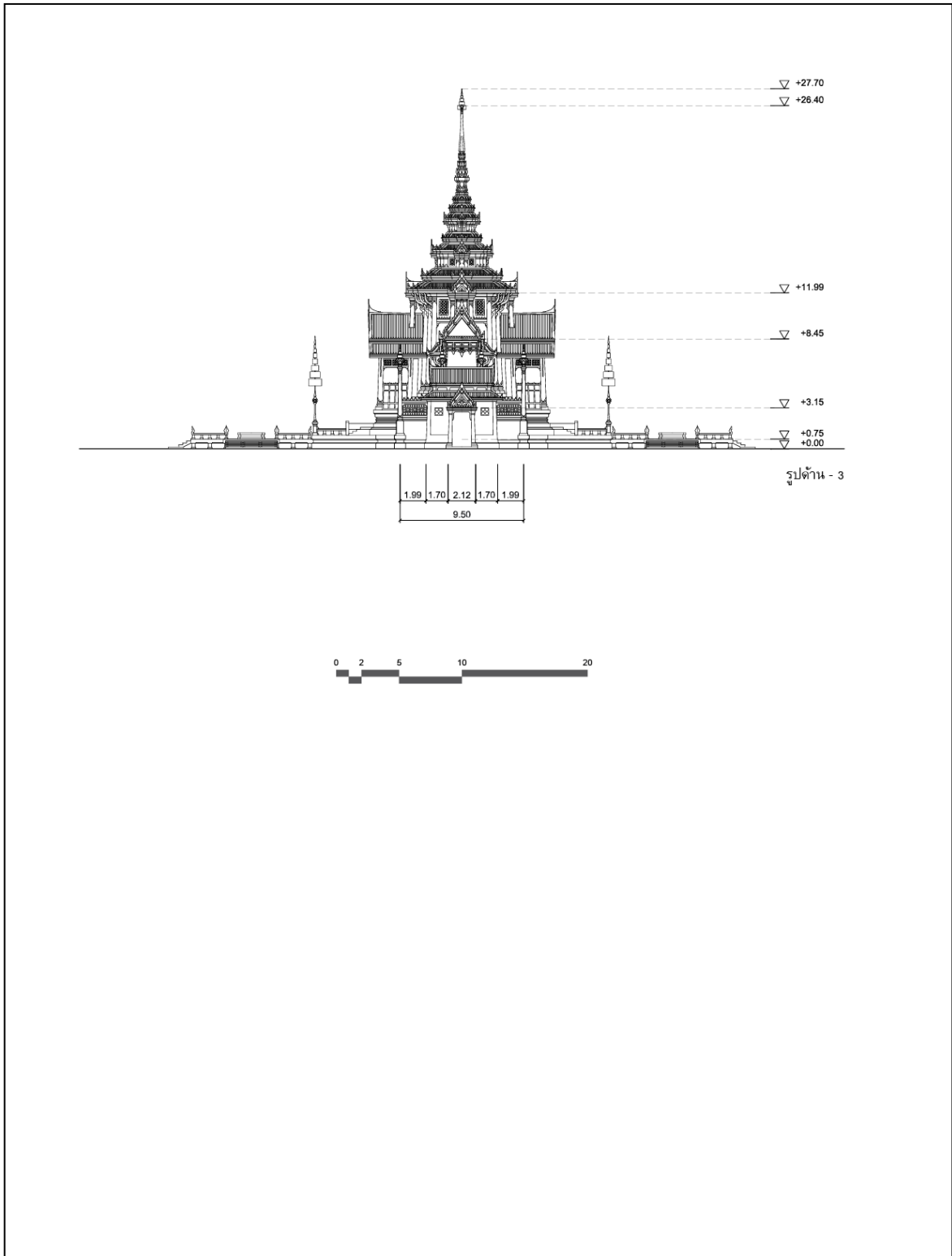
ภาพที่ 336 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2

ภาพที่ 337 แบบผังพื้นและผังฐานชานชาลา

ภาพที่ 338 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2

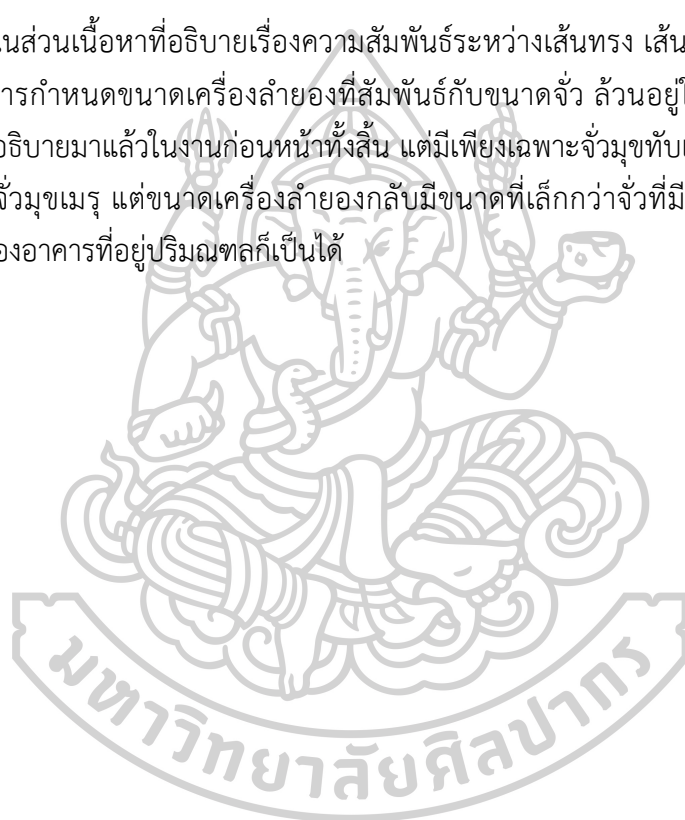
ภาพที่ 339 แบบรูปด้าน 3

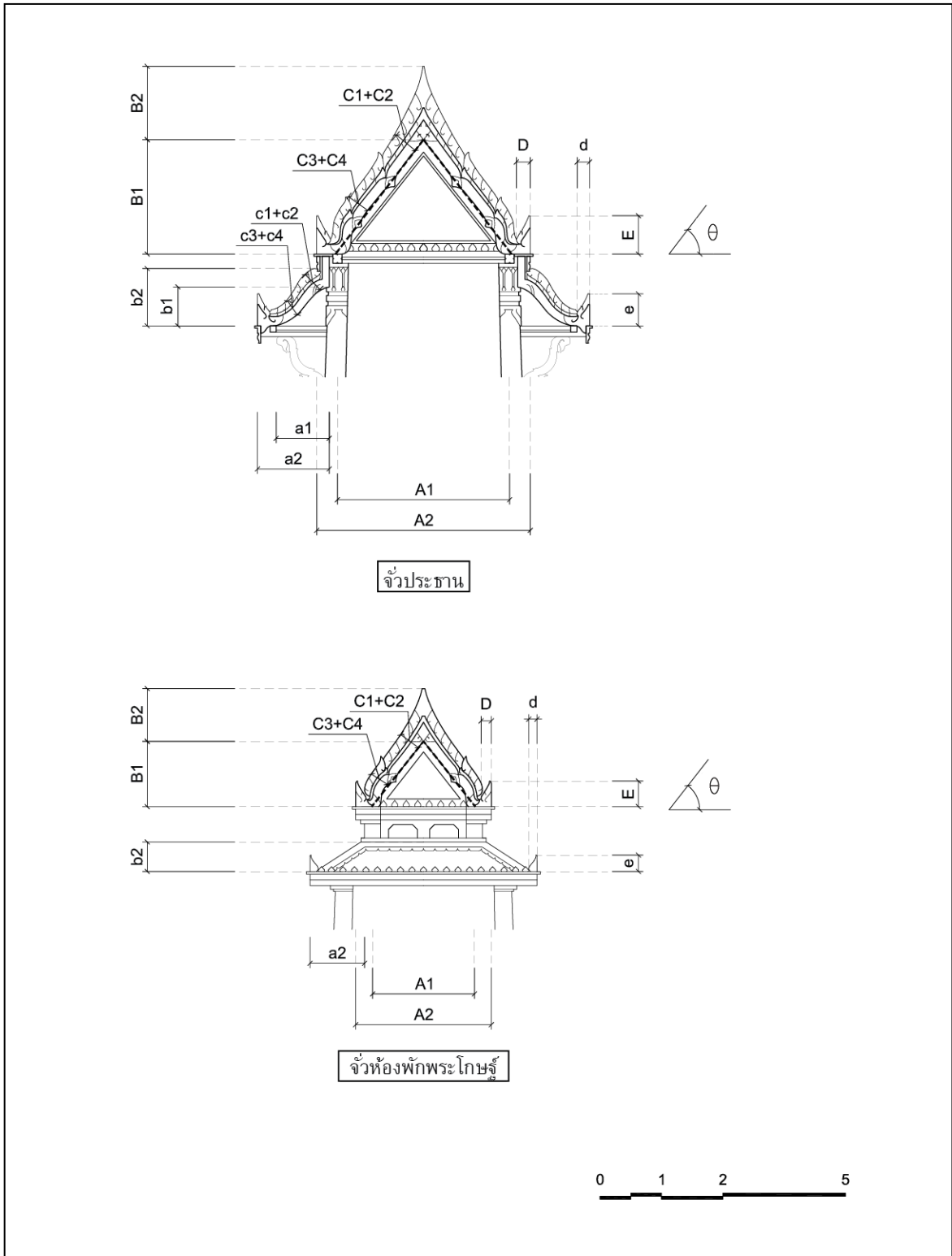
2.9.4 หลักทรงจั่ว

จากแบบที่ปรากฏมีการใช้จั่วแบบมีปีกนกกับมุขเมรุ และมุขทับเกษตร ส่วนห้องพักพระโกษฐ์ และซุ้มประตูห้องพักฯ ใช้จั่วแบบไม่มีชายคา โดยจั่วมุขจะมีขนาดใหญ่ที่สุด จั่วทับเกษตรมีขนาดรองลงมา ส่วนจั่วห้องพักพระโกษฐ์และจั่วซุ้มประตูทางเข้าห้องพักฯ มีขนาดใกล้เคียงกัน แต่จั่วซุ้มจะใหญ่กว่าเล็กน้อย แต่ทั้งนี้จั่วห้องพักพระโกษฐ์จะตั้งบนคอสองมีปีกนกรอบทำให้ขนาดอาคารใหญ่ขึ้น

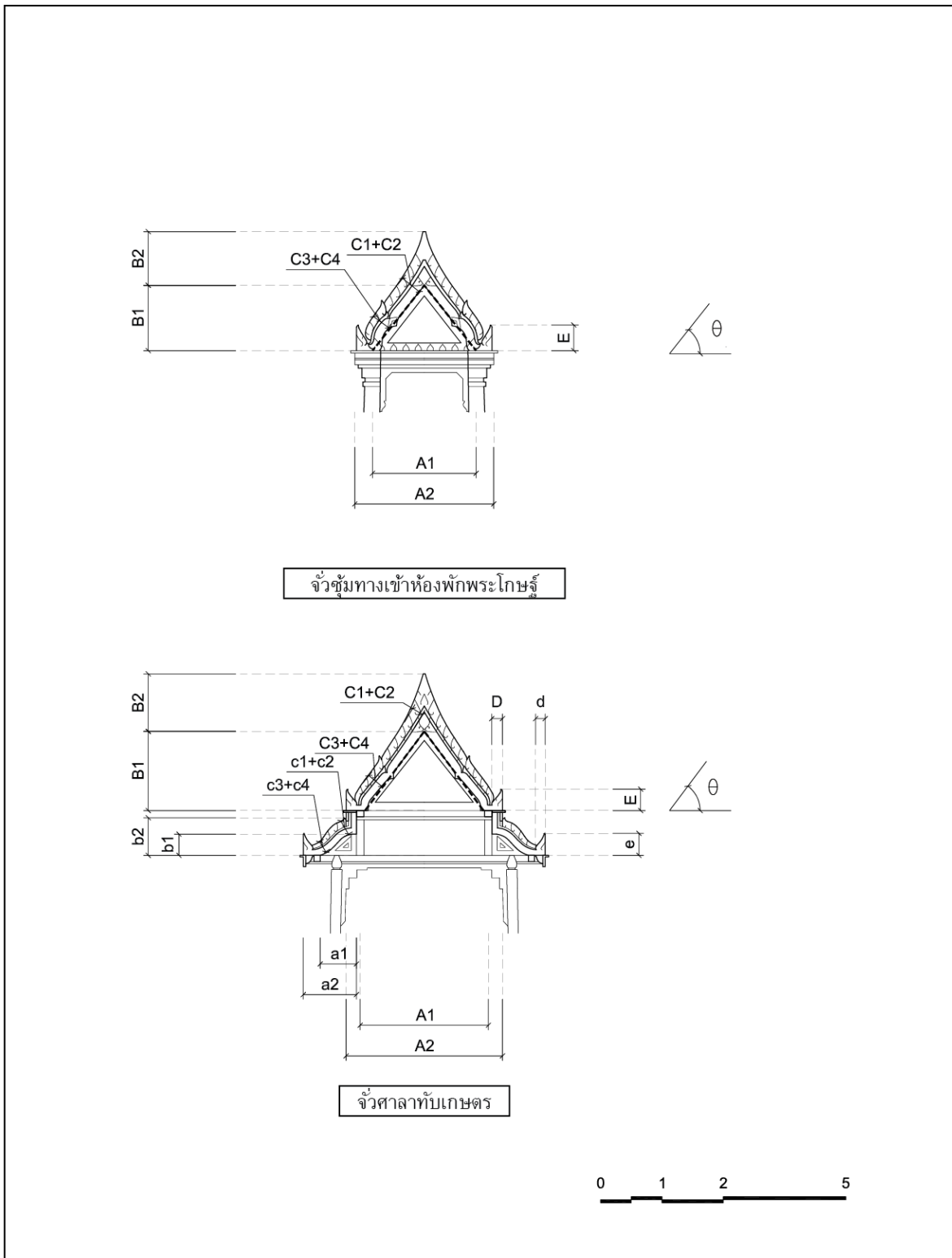
โดยขนาดที่ต่างกันนี้ส่งผลต่อการกำหนดโครงสร้างทรงไปตามขนาดจั่ว กล่าวคือ จั่วที่มีขนาดใหญ่ที่สุดจะมีองศาที่มาก ส่วนจั่วขนาดรองจะมีองศาน้อยลง กับจั่วที่มีขนาดเล็กก็จะมีองศาน้อยที่สุด

ทั้งนี้ในส่วนเนื้อหาที่อธิบายเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรง เส้นตัวลายอง เส้นหลังครีบลึง รวมถึงการกำหนดขนาดเครื่องลายองที่สัมพันธ์กับขนาดจั่ว ล้วนอยู่ในหลักความสัมพันธ์ในรูปแบบที่เคยอธิบายมาแล้วในงานก่อนหน้าทั้งสิ้น แต่มีเพียงเฉพาะจั่วมุขทับเกษตรที่แม้ว่าจะมีขนาดใหญ่รองจากจั่วมุขเมรุ แต่ขนาดเครื่องลายองกลับมีขนาดที่เล็กกว่าจั่วที่มีขนาดเล็กกว่า อาจเป็นเพราะฐานะของอาคารที่อยู่บริเวณนั้นก็เป็นที่

ภาพที่ 340 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ

ภาพที่ 341 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะจั่วและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	จั่ว		องศา จั่ว θ	ตัวล้อยอง+ใบระกา		ทางหงส์	
	A1	B1+B2		C1+C2	C3+C4	D	E
	A2	ผลรวม		ผลรวม	ผลรวม		
จั่ว	2.73	1.85+1.14	52.7	0.185+0.26	0.145+0.16	0.235	0.61
	3.475	2.99		0.445	0.305		
จั่ว ห้องพัก พระโกษฐ์	1.625	1.05+0.86	51.8	0.155+0.205	0.14+0.14	0.18	0.42
	2.19	1.91		0.36	0.28		
จั่วซุ้มประตู ห้องพักพระ โกษฐ์	1.655	1.125+0.8	51.8	0.15+0.185	0.145+0.17	0.18	0.42
	2.205	1.925		0.335	0.315		
จั่วทับเกษตร	2.07	1.28+0.985	52	0.14+0.195	0.12+0.135	0.165	0.4
	2.55	2.265		0.335	0.255		
องค์ประกอบ	ปีกนก		องศา	ตัวล้อยอง+ใบระกา		ทางหงส์	
	a1	b1		c1+c2	c3+c4	d	e
	a2	b2		ผลรวม	ผลรวม		
ปีกนกจั่ว	0.855	0.595	-	0.18+0.18	0.14+0.125	0.205	0.525
	0.115	0.912		0.36	0.265		
ปีกนก ทับเกษตร	0.63	0.35	-	0.135+0.145	0.11+0.1	0.15	0.36
	0.86	0.61		0.28	0.21		

ตารางที่ 115 ระยะจั่วและเครื่องล้อยอง

ซุ้ม	รูปทรง		องศา	ตัวซุ้ม		ทางหงส์		นาคปัก เท่ากันทุก มุม	
	กว้าง	สูง		กว้าง	สูง	กว้าง	สูง	กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	1.395	0.71	45.6	2.13	1.56	0.225	0.525	0.195	0.404
ชั้นที่ 2 (กระจิง)	0.505	0.54		1.565 (กระเปาะ)	-	0.185	0.365	0.185	0.361
ชั้นที่ 3	0.66	0.34	45.6	1.23	1.055	0.17	0.405	0.17	0.317
ชั้นที่ 4 (กระจิง)	0.305	0.36		0.765 (กระเปาะ)	-	0.12	0.255	0.12	0.242
ชั้นที่ 5	0.285	0.145	45.6	0.685	0.755	0.12	0.31	0.13	0.23
ชั้นที่ 6 (กระจิง)	0.19	0.27		0.485 (กระเปาะ)	-	0.095	0.15	0.105	0.195
ชั้นที่ 7	-	-	-	-	-	-	-	0.09	0.15

ตารางที่ 116 ระยะซุ้มบรรพ์แกลง

หมายเหตุ ในแบบสมบูรณเขียนทรงหลังคาซุ้มบรรพ์แกลงไว้ วัดองศาได้ องศา 58.9-49.4-45

2.9.5 หลักทรงยอด

ยอดอาคารงานครั้งนี้มีรูปแบบที่ต่างออกไปและไม่มีความเชื่อมโยงที่สืบเนื่องมาจากงานใดมาก่อน เนื่องด้วยนำเอารูปแบบมงกุฎมาใช้ในการออกแบบ ทำให้การทำความเข้าใจทรงยอดครั้งนี้ต้องมองที่มงกุฎจริงโดยเฉพาะพระมหาพิชัยมงกุฎ เนื่องด้วยมีความเชื่อมโยงในเชิงองค์ประกอบกับยอดอาคารได้ดีกว่ามงกุฎโขนละครซึ่งมีความหลากหลายในเชิงรูปแบบ

มงกุฎมีเส้นจอมแหกำกับรูปทรงเช่นเดียวกับยอดอาคารอื่นๆ ก่อนหน้า โดยกำหนดเกี่ยวและลูกแก้วที่คั่นระหว่างปลีตันและปลียอด สัมผัสกับเส้นทรงเหมือนกับที่ใช้มุมเชิงกลอนด้านล่างของยอดอื่นๆ วางล้อไปตามรูปทรง ระหว่างชั้นเกี่ยวมีเชิงบาตรรับเกี่ยวตั้งขึ้น และจะมีเส้นทรงรองที่กำหนดชั้นกระจิ่งคั่นระหว่างชั้นเกี่ยวตอนล่างกับเชิงบาตรรับเกี่ยวชั้นถัดไป ต่อขึ้นไปถึงปลีตัน โดยมีลักษณะค่อยๆ ไล่องศาความชันขึ้นไป ส่วนยอดตอนบนจะประกอบด้วยปลีรับลูกแก้ว และปลียอด โดยที่เส้นทรงรองนั้นจะคุมทรงปลีและไปรวมกับเส้นทรงจอมแหตอนบนพุ่งขึ้นสู่ปลายยอด

เมื่อมองกลับม้ายอดอาคารจะเห็นว่ายอดกำหนดด้วยทรงจอมแห โดยลากแนวเส้นสมมติเชื่อมต่อจากมุมเชิงกลอนชั้นที่ 1 ไปยังมุมเชิงกลอนชั้นที่ 3 ไปยังมุมเชิงกลอนชั้นที่ 5 ถึงลูกแก้วหลังปลีตัน รวบขึ้นสู่ปลายยอด หรืออีกนัยหนึ่งเชิงกลอนชั้นต่างๆ ที่สัมพันธ์กับเส้นจอมแหนั้น ใช้แทนชั้นเกี่ยวนั่นเอง และชั้นเชิงกลอนต่างๆ เหล่านี้จะมีท้องไม้ยกสูงเสมือนเรือนเทินรับอยู่และตกแต่งด้วยซุ้มเพื่อเน้นความสำคัญ

โดยระหว่างชั้นเชิงกลอนเหล่านี้จะเห็นองค์ประกอบที่เป็นชั้นเชิงกลอนแทรกอยู่อีกประกอบด้วยชั้นเชิงกลอนที่ 2, 4, 6 และ 7 ซึ่งแทนชั้นกระจิ่งที่คั่นระหว่างชั้นเกี่ยวและชั้นเชิงบาตรรับเกี่ยว ซึ่งจะเห็นได้ว่าการใช้เส้นทรงรองกำกับอีกครั้งหนึ่ง รวมถึงกำกับเชิงกลอนชั้นที่ 6 และ 7 ต่อขึ้นไปยังปลีตันและรวมขึ้นสู่ทรงจอมแหหลักตามหลักการของทรงมงกุฎดังที่ได้อธิบายไป

ทั้งนี้สัดส่วนความกว้างต่อความสูงของทรงยอด หากกำหนดฐานยอดเท่ากับ 1 ส่วน ตั้งเป็นความสูง 1 ส่วน ระดับที่ได้จะอยู่ระหว่างปลี ซึ่งหากกดต่ำลงมาที่เส้นลวดหลังคาชั้นบนสุดเพื่อแยกส่วนตอนล่างกับส่วนตอนบนก็เป็นไปได้ แต่ทั้งนี้ทรงจอมแหที่สัมผัสชั้นเชิงกลอนแทนเกี่ยวไม่ได้กำหนดอยู่ที่องค์ประกอบบริเวณดังกล่าว ซึ่งหากกำหนดที่องค์ประกอบที่อิงกับเส้นจอมแหจะอยู่ที่ระดับหลังหน้ากระดานปลีตัน แต่จะทำให้ส่วนตอนล่างสูงขึ้นไปอีก ส่วนถัดขึ้นไปจึงเป็นความสูงของยอดแหลม

นอกจากนี้ระยะ 1 ใน 3 ของระยะความกว้างฐานยอด จะมีค่าใกล้เคียงกับความกว้างเชิงกลอนชั้นที่ 5 ซึ่งเป็นชั้นเชิงกลอนแทนเกี่ยวที่สัมพันธ์กับเส้นจอมแหด้วย ดังนั้นหากมองย้อนกลับมาในตอนขึ้นรูปทรงยอด จึงเป็นการง่ายต่อการกำหนดความสัมพันธ์ในขั้นต่อไป ทั้งนี้ระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนแทนเกี่ยวไปจนถึงเส้นลวดหลังคาชั้นบนสุดและไปจบที่หน้ากระดานหลังปลี จะได้ชุดตัวเลขที่ค่อยๆ ลดหลั่นลง แม้ว่าจะไม่ได้อิงอยู่กับระบบเลขคณิตก็ตาม แต่สามารถใช้เป็นหลักในการกำหนดความรู้สึกตอนแบ่งระยะห่างระหว่างชั้นได้เป็นอย่างดี

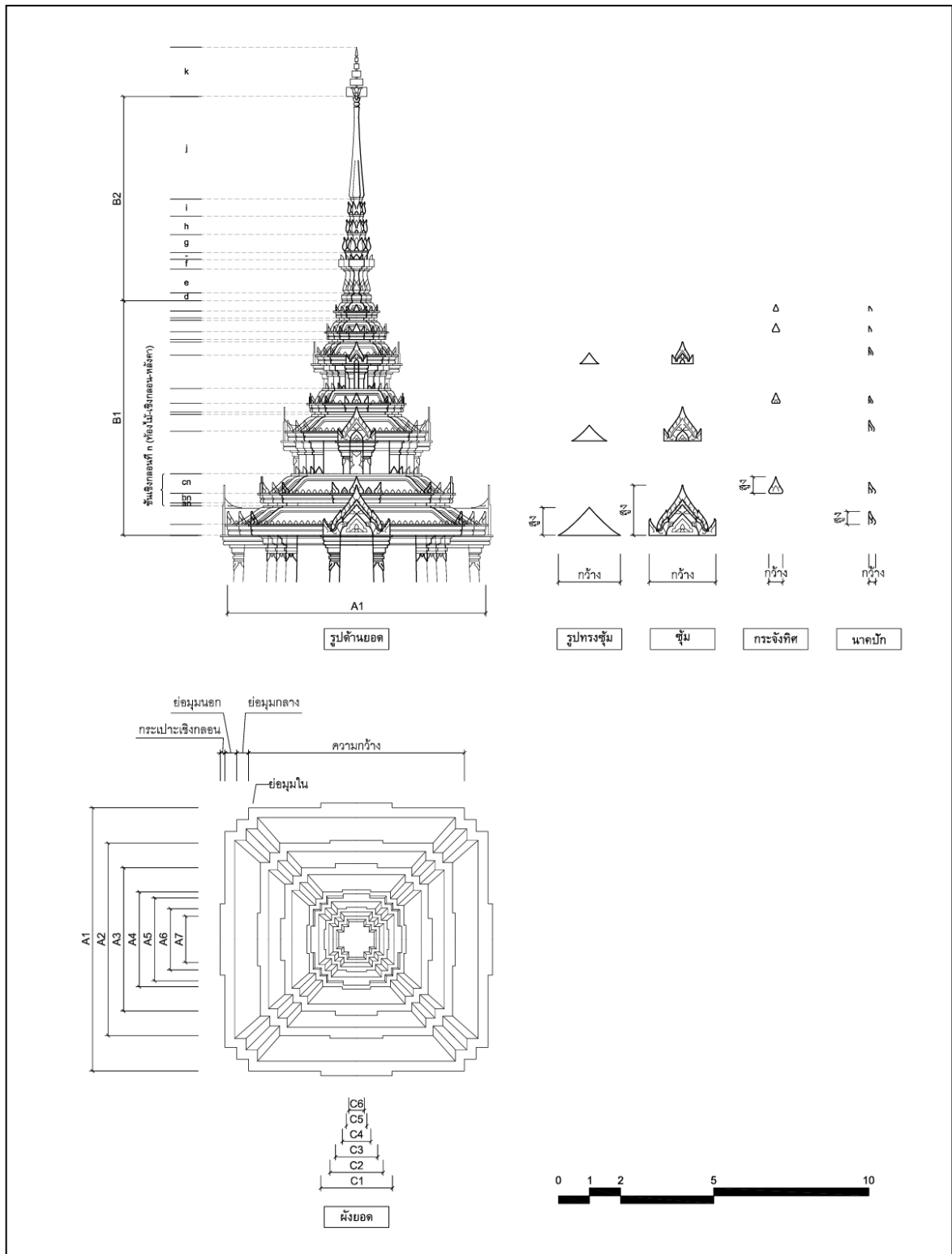
ส่วนองค์ประกอบระหว่างชั้นเชิงกลอน ส่วนเชิงกลอนและหลังคาจะมีขนาดค่อยๆ เล็กลงเรื่อยๆ ส่วนท้องไม้ด้วยเช่นเดียวกันแต่ต้องแยกออกเป็นท้องไม้ระหว่างชั้นเชิงกลอนแทนเกี้ยวชุดหนึ่ง และท้องไม้ระหว่างชั้นหลังคาและเชิงกลอนอีกชุดหนึ่ง

ส่วนซุ้มบรรพแกลงประดับชั้นเชิงกลอนแทนเกี้ยวจะมีขนาดเล็กลงเรื่อยๆ ตามรูปทรงจอมแห แต่ยังคงใช้องค์เดียวกันในการกำหนดรูปทรงซุ้ม ส่วนนาคปีกนั้นก็มีขนาดที่เล็กลงเรื่อยๆ เช่นกัน แต่ยังคงลักษณะรูปทรงที่ไม่ต่างกันมากนัก

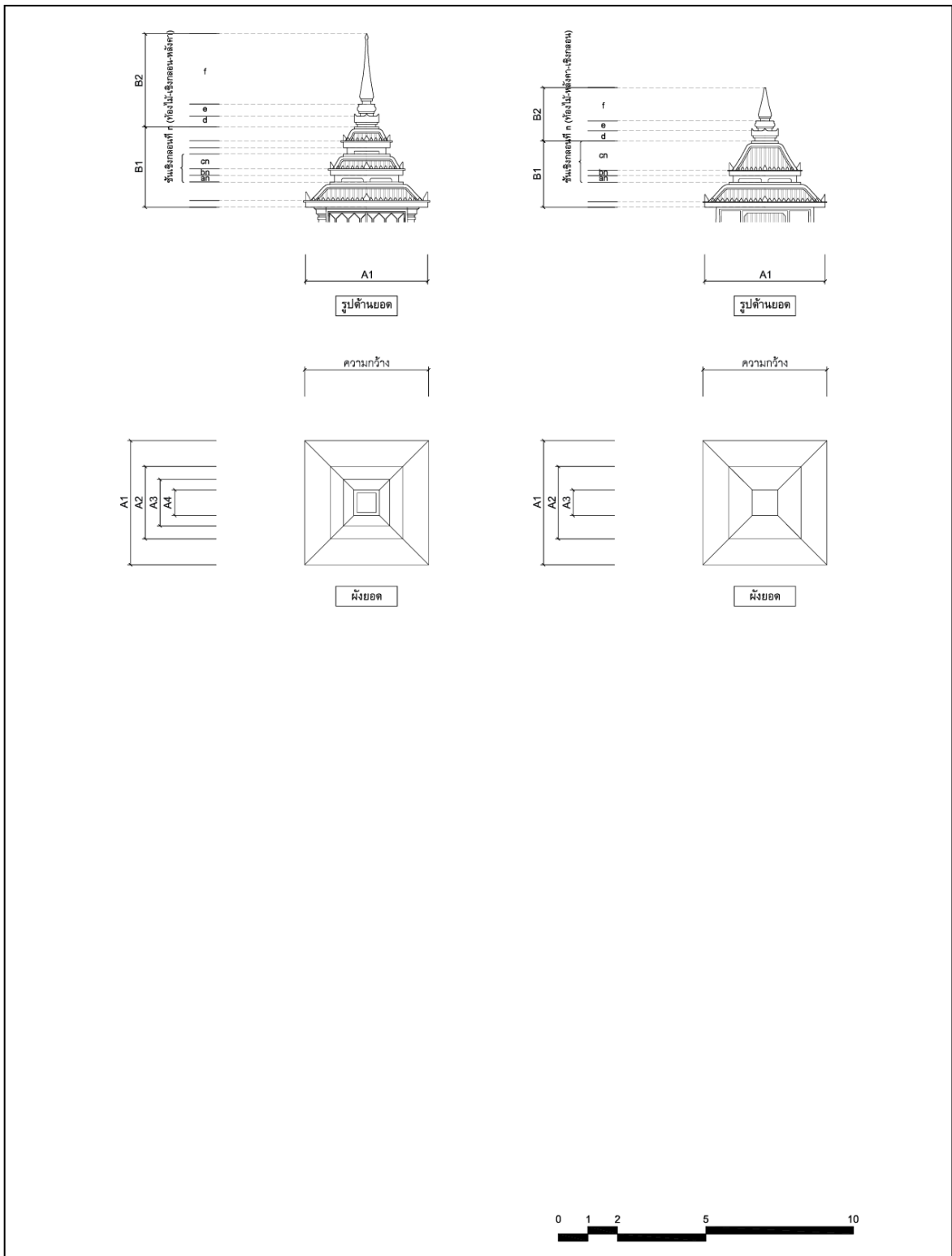
นอกจากนี้ยังปรากฏแบบจริงที่แสดงเฉพาะส่วนยอดในลักษณะเดียวกับงานสมเด็จฯ สุขุมาลมารศรีฯ ที่แสดงระยะโดยละเอียด โดยมีการปรับแต่งตัวเลขให้ง่ายต่อการทำงานขึ้นไป รวมถึงยังคงลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่กำหนดไว้ในแบบซึ่งถูกกำหนดด้วยผังย่อมุมไม้สิบสองระบบรัศมี ทั้งนี้รูปแบบยอดที่เปลี่ยนไปจากที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในงานออกแบบก่อนหน้านี้ไม่ได้มีผลต่อการกำหนดผังย่อมุมระบบรัศมีแต่อย่างใด เนื่องด้วยรูปแบบยอดที่แปลงองค์ประกอบยอดมงกุฎสู่องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมได้อย่างแนบสนิท และยังคงต้องการลักษณะของการย่อมุมที่ค่อยๆ ลดหลั่นผ่านองค์ประกอบต่างๆ ขึ้นไปสู่ปลายยอด ดังนั้นโดยหลักการสร้างเส้นรัศมีแล้ว ที่เริ่มจากการกำหนดผังย่อมุมล่างสุดด้วยเชิงกลอนชั้นที่ 1 ส่วนบนสุดกำหนดด้วยผังย่อมุมหน้ากระดานหลังปลีแล้วจึงลากเส้นเชื่อมถึงกันเป็นเส้นรัศมี ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ ระหว่างนี้หากจะทำการย่อมุมเข้าระบบรัศมีเดียวกัน ก็สามารถกระทำได้โดยการลากแนวเส้นริมนอกลงมาสู่ผังเพื่อทำการย่อมุมตามระบบแล้วจึงลากแนวย่อมุมขององค์ประกอบนั้นๆ กลับขึ้นไป ด้วยหลักการนี้จึงแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนรูปแบบยอดครั้งนี้ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อใดๆ

สำหรับแบบงานครั้งนี้ยังปรากฏส่างที่มีลักษณะทำเป็นอาคาร 2 ชั้น เเทินรับยอด และอาคารยอดคู่หน้าที่ทำเป็นอาคารยอดเช่นเดียวกันโดยวางอยู่ในแนวปริมณฑล ยอดของทั้งสองอาคารนั้นอยู่ในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่หากลากเส้นทรงสมมติจากเชิงมุมเชิงกลอนด้านล่างจะได้เส้นโค้งแอ่นต่อเนื่อง โดยยอดส่างจะมีรูปทรงที่สูงกว่าอาคารยอดคู่หน้าเนื่องด้วยเป็นอาคารที่มีความสำคัญกว่าและมีลักษณะเป็นอาคารสูงสองชั้นจึงอาจเป็นเหตุให้ต้องทำทรงที่สูงกว่า แต่อย่างไรก็ตามรูปทรงที่ปรากฏไม่ได้สูงไปกว่ายอดเมรุ

นอกจากนี้การออกแบบที่เป็นอาคารต่างประเภทกันแต่ต้องการให้มีลักษณะที่สัมพันธ์กันจึงส่งผลให้เลือกใช้ขนาดความกว้างและความสูงเรือนที่ใกล้เคียงกัน (สำหรับสำงพิจารณาเฉพาะเรือนชั้นบน : ผู้วิจัย) ฐานยอดที่กว้างเกือบเท่ากัน แม้กระทั่งความสูงของหลังคาชั้นที่ 1 ต่อด้วยท้องไม้ขึ้นไปรับเชิงกลอนชั้นที่ 2 ที่มีความกว้างใกล้เคียงกันมาก แต่การออกแบบที่ทำให้รู้สึกแตกต่างกัน คืออาคารคู่หน้าที่ทรงเตี้ยกว่าใช้ลักษณะของยอดเกี้ยวที่ส่งหลังคาชั้นบนสูงก่อนเทินรับยอด แต่ส่วนส่างกลับเลือกใช้การซ้อนชั้นหลังคาแบบร่นระยะเทินรับยอดที่เพรียวแหลมกว่าตามลักษณะของรูปทรง ซึ่งลักษณะการร่นระยะระหว่างชั้นเชิงกลอนนี้ไปพ้องกับการกำหนดระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอนแทนเกี้ยวของยอดเมรุด้วย จึงทำให้ภาพรวมของอาคารทั้งแนวปริมณฑลที่ส่งต่อเข้าไปยังกลางปริมณฑลที่แม้ว่าจะเป็นคนละรูปแบบยอดกันอย่างสิ้นเชิงแต่กลับเชื่อมความรู้สึกระหว่างกันได้อย่างน่าสนใจ

ภาพที่ 342 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

ภาพที่ 343 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

องค์ประกอบ	A1: B1+B2	A1: (B1+d+e+f)+(B2-d-e-f)	การส่งระยะระหว่าง ชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ยอดจากแบบจริง	8.205: 7.42+6.385	8.205: 8.735+5.07	0.975-1.960-0.87- 1.53-0.74-0.66- 0.335
	8.205: 7.42+13.805	8.205: 7.42+13.805	เฉพาะระยะบนสุด รวม d+e+f วัดได้ 1.65
ระยะเฉพาะเชิงกลอน ตามทรงจอมแห	-	-	2.935-2.4-3.05
ระยะที่ระบุในแบบ โดยวัดระยะปลีเอง	-	-	3.0-2.45-3.065

ตารางที่ 117 ระยะยอดพระเมรุโดยภาพรวม

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.35	0.6
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.105	0.31	0.63
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	1.03	0.31	0.54
ชั้นเชิงกลอนที่ 4	0.095	0.28	0.47
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	0.8	0.28	0.42
ชั้นเชิงกลอนที่ 6	0.08	0.25	0.37
ชั้นเชิงกลอนที่ 7	0.08	0.22	0.34

ตารางที่ 118 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนในแนวตั้ง

องค์ประกอบ	ท้องไม้	เชิงกลอน	หลังคา
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.35	0.6
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.09	0.31	0.63
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	1.06	0.31	0.54
ชั้นเชิงกลอนที่ 4	0.08	0.28	0.47
ชั้นเชิงกลอนที่ 5	0.8	0.28	0.42
ชั้นเชิงกลอนที่ 6	0.08	0.25	0.37
ชั้นเชิงกลอนที่ 7	0.08	0.22	0.34

ตารางที่ 119 ระยะที่ระบุในแบบ

หมายเหตุ เชิงกลอนรับซุ้มบรรพท์แถมจากชั้นที่ 1-3 ในแบบระบุระยะ 0.31 0.31 และ 0.28

องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน		ความกว้างกระเปาะ ซุ้ม	ระยะยื่นกระเปาะซุ้ม-ย่อ มุมนอก-ย่อมุมกลาง-ความ กว้างกระเปาะย่อมุมใน
ชั้นที่ 1	A1	8.205	2.13	0.14-0.375-0.375-6.705
ชั้นที่ 2	A2	6.035	1.565	0.06-0.3-0.3-4.835
ชั้นที่ 3	A3	4.41	1.23	0.13-0.275-0.275-3.31
ชั้นที่ 4	A4	2.905	0.765	0.06-0.22-0.22-2.025
ชั้นที่ 5	A5	2.46	0.685	0.12-0.205-0.205-1.64
ชั้นที่ 6	A6	1.84	0.485	0.05-0.19-0.19-1.08
ชั้นที่ 7	A7	1.345	-	0.17-0.17-0.665

ตารางที่ 120 ระยะเชิงกลอนในแนวราบ

องค์ประกอบ	ความกว้างเชิงกลอน		ความกว้างกระเปาะ ซุ้ม	ระยะยื่นกระเปาะซุ้ม-ย่อ มุมนอก-ย่อมุมกลาง-ความ กว้างกระเปาะย่อมุมใน
ชั้นที่ 1	A1	8.32	2.15	0.15-0.38-0.38-6.8
ชั้นที่ 2	A2	6.04	1.55	0.09-0.32-0.32-4.76
ชั้นที่ 3	A3	4.46	1.2	0.14-0.27-0.27-3.38
ชั้นที่ 4	A4	2.9	0.76	0.07-0.22-0.22-2.02
ชั้นที่ 5	A5	2.52	0.7	0.13-0.21-0.21-1.68
ชั้นที่ 6	A6	1.82	0.5	0.05-0.18-0.18-1.1
ชั้นที่ 7	A7	1.34	-	0.17-0.17-0.66

ตารางที่ 121 ระยะที่ระบุในแบบ

องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
ลูกแก้ว	d	0.965 (0.125-0.125-0.465)	0.31
ปลีตัน	e	0.86 (0.115-0.115-0.4)	0.75 (ไม่รวมหน้า กระดาน)
หน้ากระดาน	f	1.125 (0.155-0.155-0.505)	0.32 ยกขึ้น 0.19
ชั้นบัว 1	g	0.885	0.56
ชั้นบัว 2	h	0.71	0.59
ชั้นบัว 3	i	0.56	0.52
ปลี	j	0.445	3.21
ฉัตร	k	0.62	1.45

ตารางที่ 122 ระยะองค์ประกอบส่วนยอด

หมายเหตุ

1. ผังชั้นบัว 1-3 ถึงปลี เป็นผังแปดเหลี่ยมด้านเท่า

2. ในแบบที่มีการระบุระยะ ระบุระยะหน้ากระดานไว้ 1.12 เมตร

องค์ประกอบ	A1: B1+B2	A1: (B1+d)+(B2-d)	การส่งระยะระหว่าง ชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ส้าง	4.115: 2.47+3.15	4.115: 2.87+2.75	1.05-0.95-0.47-0.4 (บัลลังก์)
	4.115: 5.62	4.115: 5.62	-
อาคารยอดคู้หน้า ทับเกษตร	4.145: 1.99+1.85	4.145: 2.36+1.48	1.05-0.94-0.37
	4.145: 3.84	4.145: 3.84	-

ตารางที่ 123 ระยะยอดส้างและอาคารยอดคู้หน้าทับเกษตรโดยภาพรวม

องค์ประกอบ	A1: B1+B2	A1: (B1+d)+(B2-d)	การส่งระยะระหว่าง ชั้นเชิงกลอน
	ผลรวม	ผลรวม	หมายเหตุ
ส้าง	-	-	1.07-0.95-0.47-3.15 (บัลลังก์+ยอด)
อาคารยอดคู้หน้า ทับเกษตร	-	-	1.07-0.95-1.85 (บัลลังก์+ยอด)

ตารางที่ 124 ระยะที่ระบุในแบบ

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.22	0.61
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.22	0.22	0.51
ชั้นเชิงกลอนที่ 3	0.22	0.22	0.47

ตารางที่ 125 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนส้างในแนวดิ่ง

องค์ประกอบ	ท้องไม้ a(n)	เชิงกลอน b(n)	หลังคา c(n)
ชั้นเชิงกลอนที่ 1	-	0.2	0.61
ชั้นเชิงกลอนที่ 2	0.22	0.22	0.94

ตารางที่ 126 ระยะองค์ประกอบชั้นเชิงกลอนอาคารยอดคู้หน้าทับเกษตรในแนวดิ่ง

องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	-	4.115	1.05
ชั้นที่ 2	-	2.415	0.95
ชั้นที่ 3	-	1.545	0.69
บัลลังก์	d	0.845	0.4 (ยกชั้น0.1)
บัว	e	0.66	0.42
ปลี	f	0.49	2.23

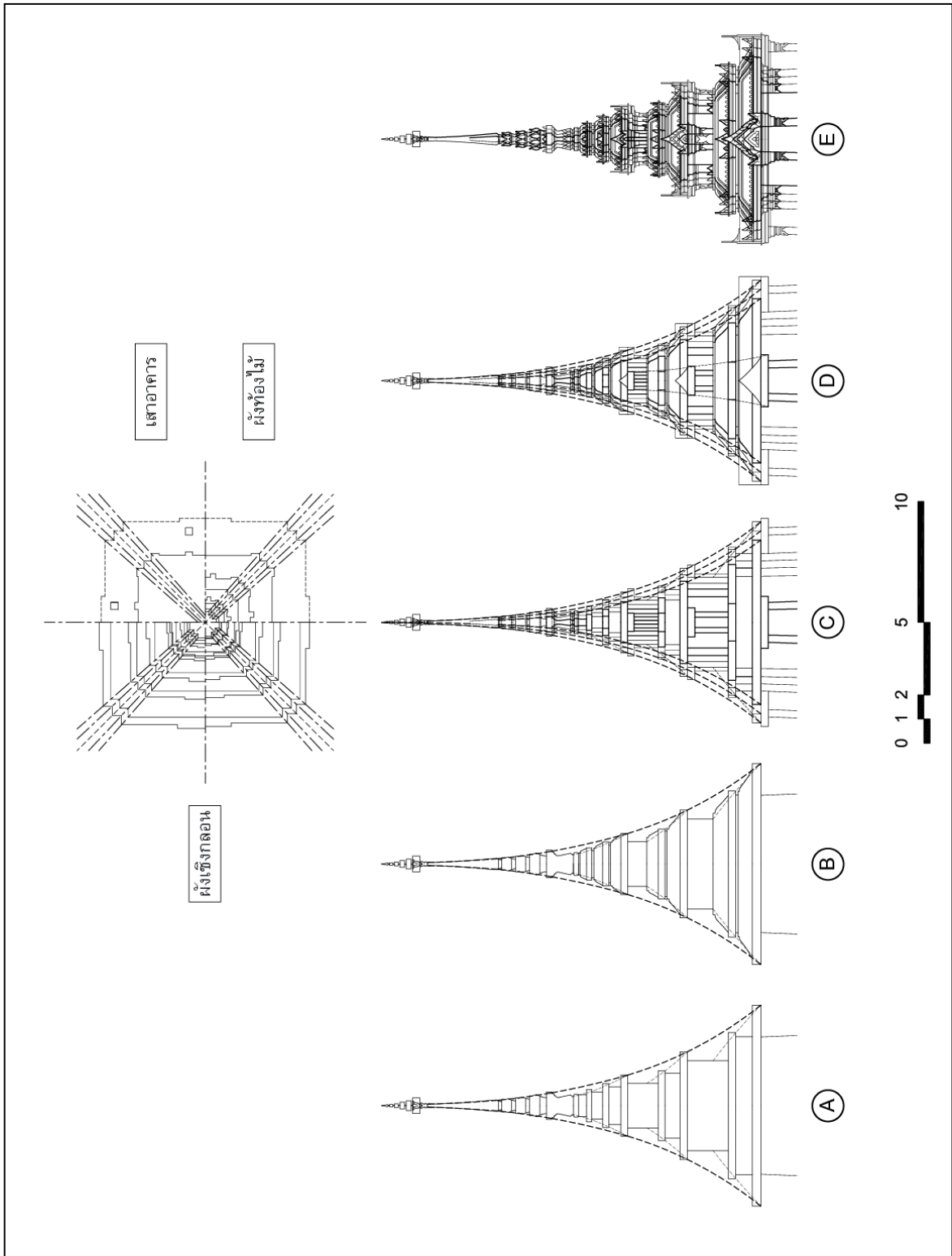

ตารางที่ 127 ระยะองค์ประกอบส่วนยอดสี่ง

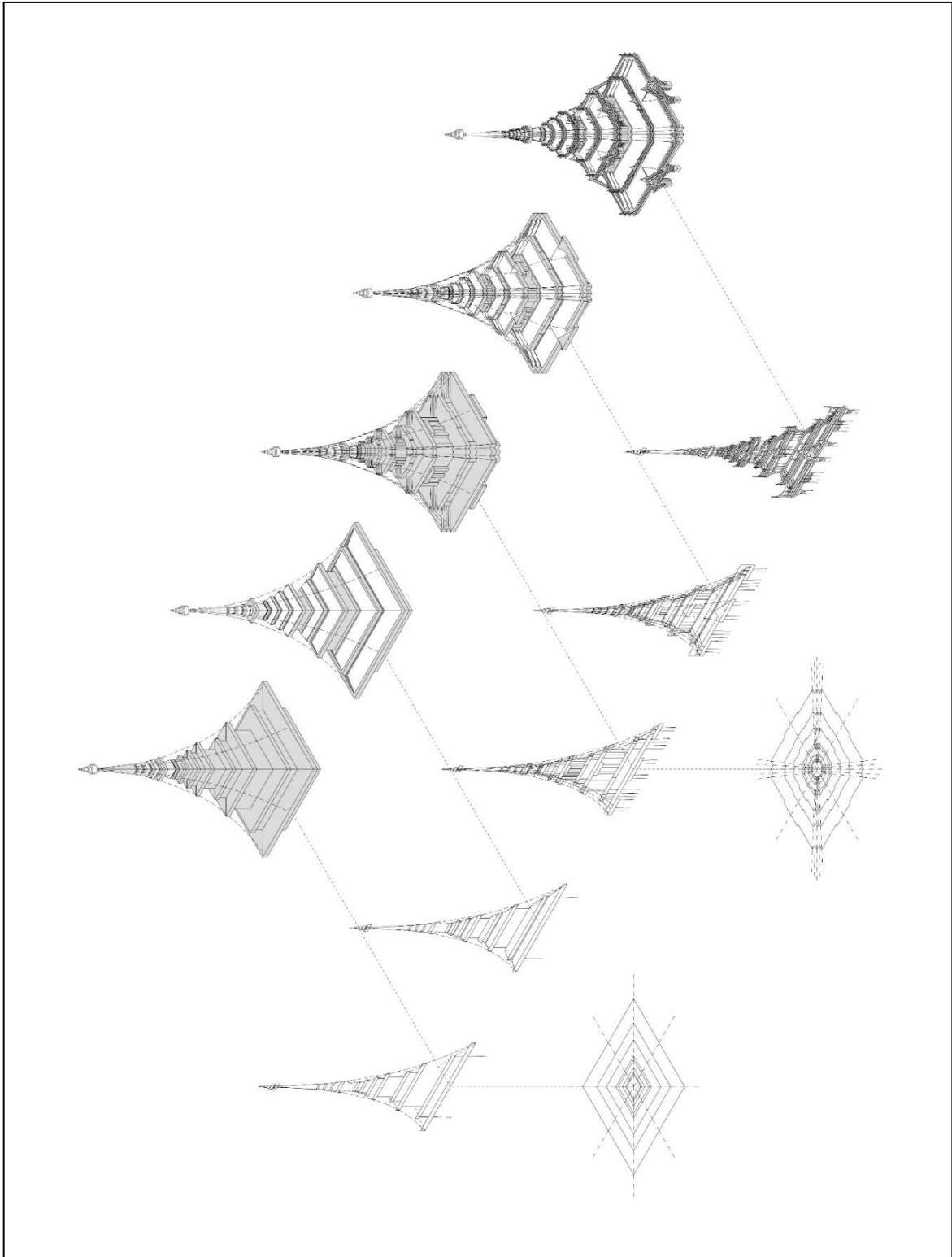
องค์ประกอบ		กว้าง	สูง
ชั้นที่ 1	-	4.145	1.035
ชั้นที่ 2	-	2.395	1.16
บัลลังก์	d	0.86	0.37
บัว	e	0.635	0.415
ปลี	f	0.42	1.065

ตารางที่ 128 ระยะองค์ประกอบยอดอาคารยอดคู่หน้าทับเกษตร

ภาพที่ 344 แผนภาพแสดงขั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมียอดประธาน

ภาพที่ 345 แผนภาพสามมิติแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแผนผังและรูปทรงยอดยอดประธาน

2.10 บทวิเคราะห์ พระเมรุสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าทิตลอลุเตช กรมหลวงสงขลา นครินทร์

สิ้นพระชนม์ 24 กันยายน พ.ศ.2472

พระราชทานเพลิง 26 มีนาคม พ.ศ.2472

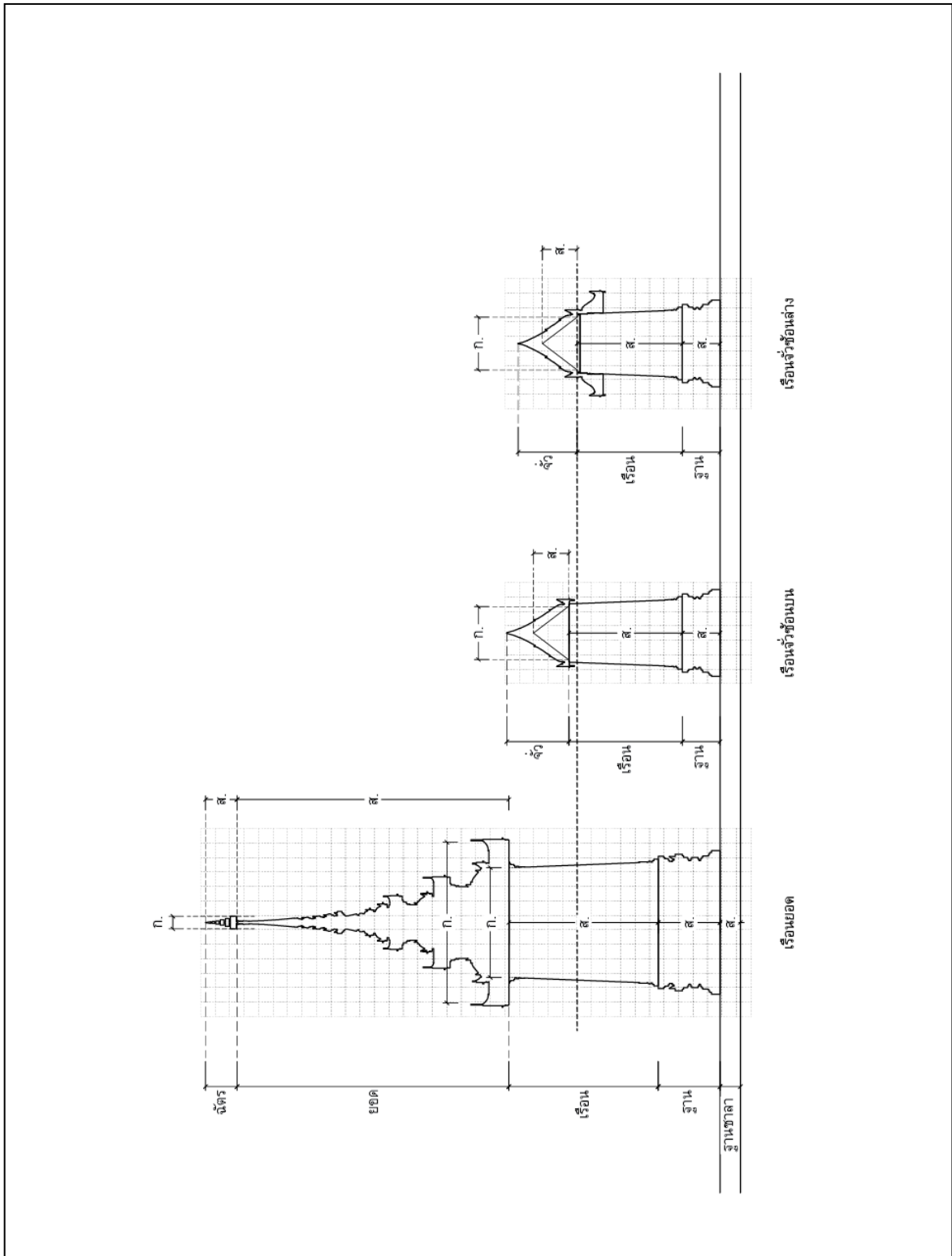
งานครั้งนี้เกิดขึ้นค่อนข้างกระชั้นชิดต่อจากงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุฯ ในการทำงานจึงเป็นการปรับแบบจากงานดังกล่าวโดยเน้นการปรับที่ไม่กระทบกับรูปลักษณ์เดิมมากนัก ดังที่อธิบายในแบบว่า “เปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมจากทรงพระเมรุเดิม ของสมเด็จพระราชปิตุลา” สิ่งที่เกิดขึ้นในแบบ คือการองค์ประกอบผังฐานชุกชีโดยนำเอาฐานชุกชีรูปเครื่องหมายบวกออกแล้วทำเป็นบันไดทางขึ้นลงด้านหน้าในลักษณะเดียวกับบันไดหน้าแต่มีการประดับพนักรูปช้างเป็นคู่ๆ ทั้ง 2 ด้าน แล้วปรับสวนหย่อมโดยไม่ให้กระทบกับแนวเดิมที่สัมพันธ์กับขอบเขตปริมณฑลและถนนเวียนรอบพระเมรุ

ส่วนแบบรูปด้านที่แสดงการปรับแก้ นั้น ทรงแสดงแบบเดิมด้วยเส้นรูปนอกแต่ละองค์ประกอบเป็นหลัก ส่วนใดที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมจึงแสดงเส้นแบบมีรายละเอียด โดยรายการที่มีการปรับแก้เพิ่มเติม ได้แก่ รูปแบบการซ้อนชั้นหลังคาคลุมปรับเพิ่มเป็น 2 ชั้นตามรูปแบบที่เคยเป็นมาในการออกแบบพระเมรุของพระองค์ เพียงแต่การซ้อนหลังคานี้ทำเพียงเฉพาะหลังคาจั่วไม่มีปีกนกทำให้เกิดเป็นลักษณะการซ้อนหลังคาคร่อมขึ้นไป โดยยังคงอิงอยู่กับแนวเสาที่ปรากฏอยู่ นอกจากนี้ยังมีการปรับลักษณะการตกแต่งซุ้มบรรพธูให้อยู่ระดับเดียวกับเชิงกลอนโดยทำกระเปาะออกมารับและรับเสาซุ้มที่สัมพันธ์กับกระเปาะบรรพธูแลลงเสมอกับแนวเสาประกับในแต่ละชั้น และปรับรูปสัญลักษณ์ตกแต่งหน้าบรรพธูคลุม

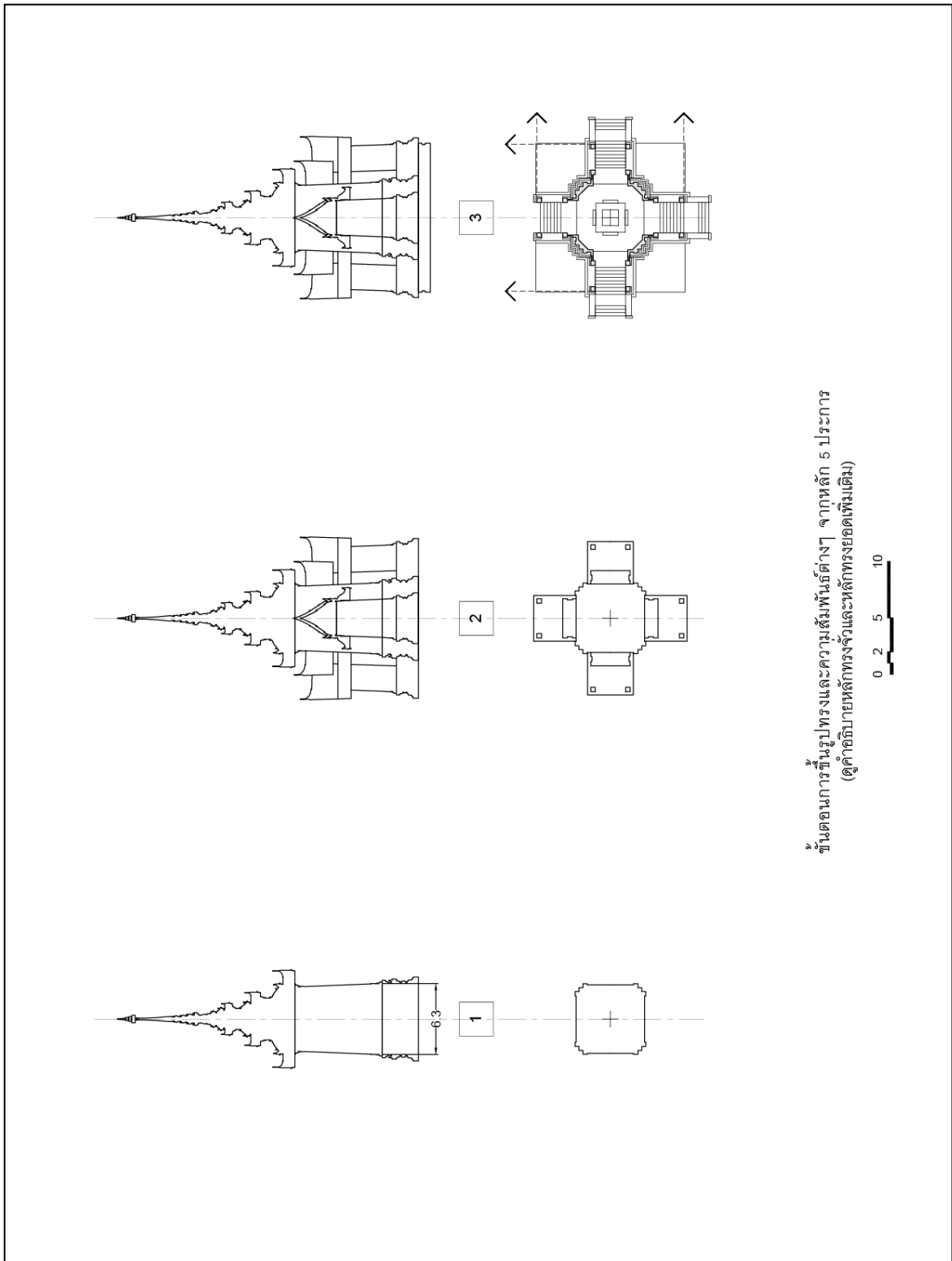
สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งที่ได้เห็นได้จากภาพถ่าย คือ โทนสีที่ปรากฏนั้นมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าไม่สามารถบอกได้ว่าใช้สีต่างกันอย่างไรบ้าง เนื่องด้วยภาพถ่ายในช่วงเวลานั้นยังเป็นภาพขาวดำ

ทั้งนี้สำหรับ ทับเกษตร แผงราชวัติที่บ ที่กำหนดขอบเขตปริมณฑลยังคงตามแบบเดิม

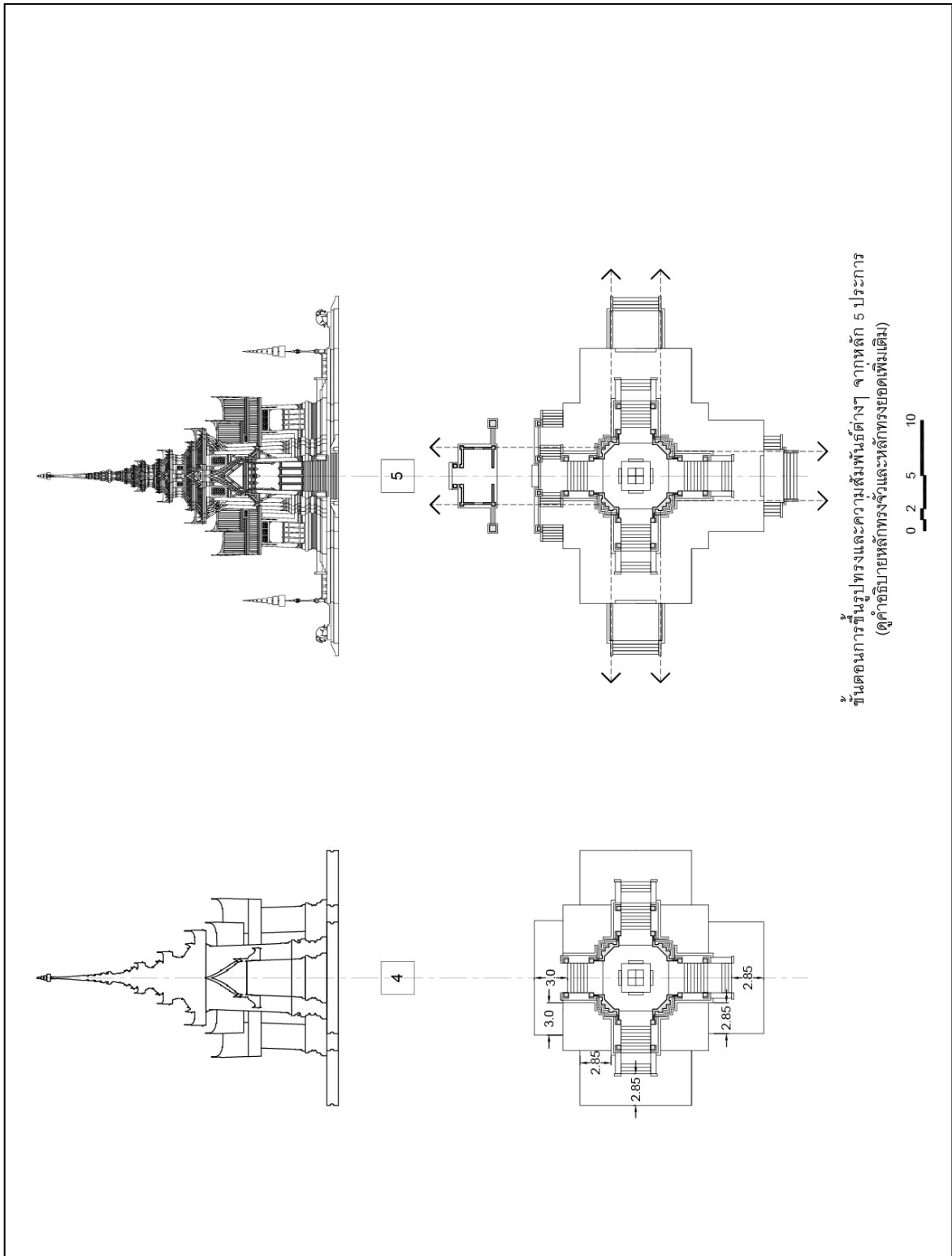
สำหรับรายละเอียดการวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ นั้น เนื่องจากคงใช้รูปแบบเดิมจากงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุฯ เป็นส่วนใหญ่ ผลลัพธ์ของการวิเคราะห์จึงไม่มีการเปลี่ยนแปลง

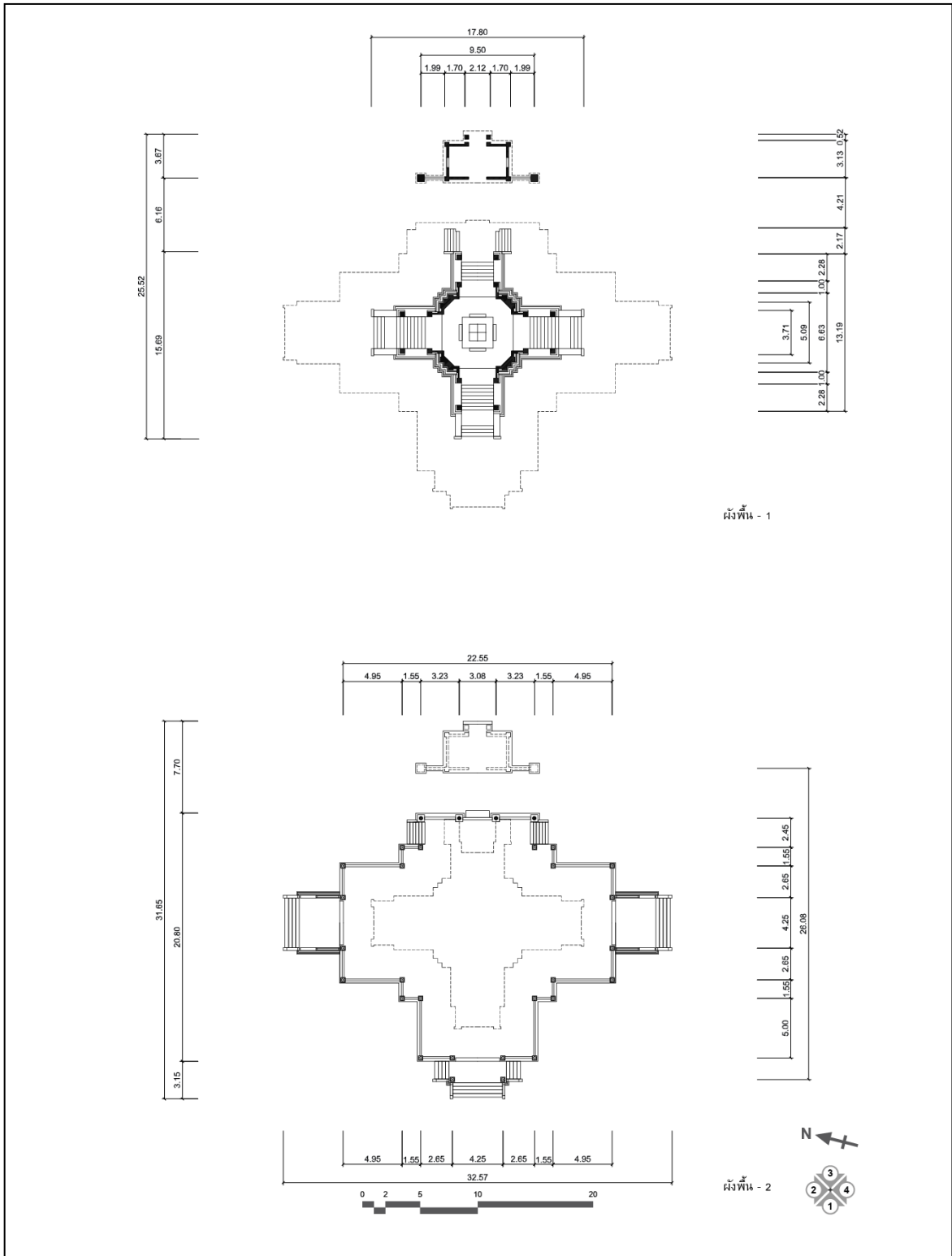
ภาพที่ 346 แผนภาพแสดงตำแหน่งสัดส่วน (กว้างxสูง) ของเรื่อนจัวและเรื่อนยอด

ภาพที่ 347 แบบผังพื้นและผังฐานชลา

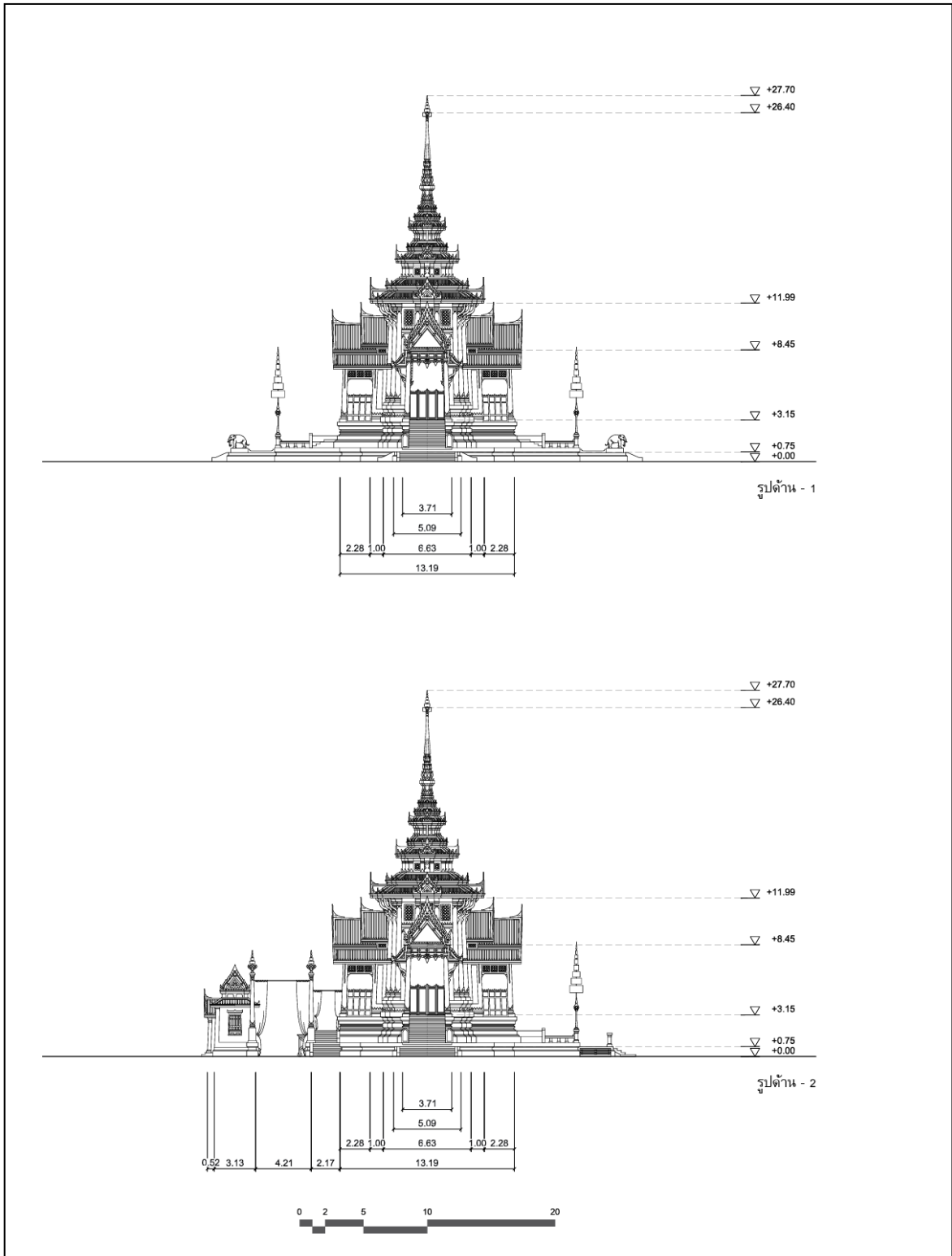

ภาพที่ 348 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 1

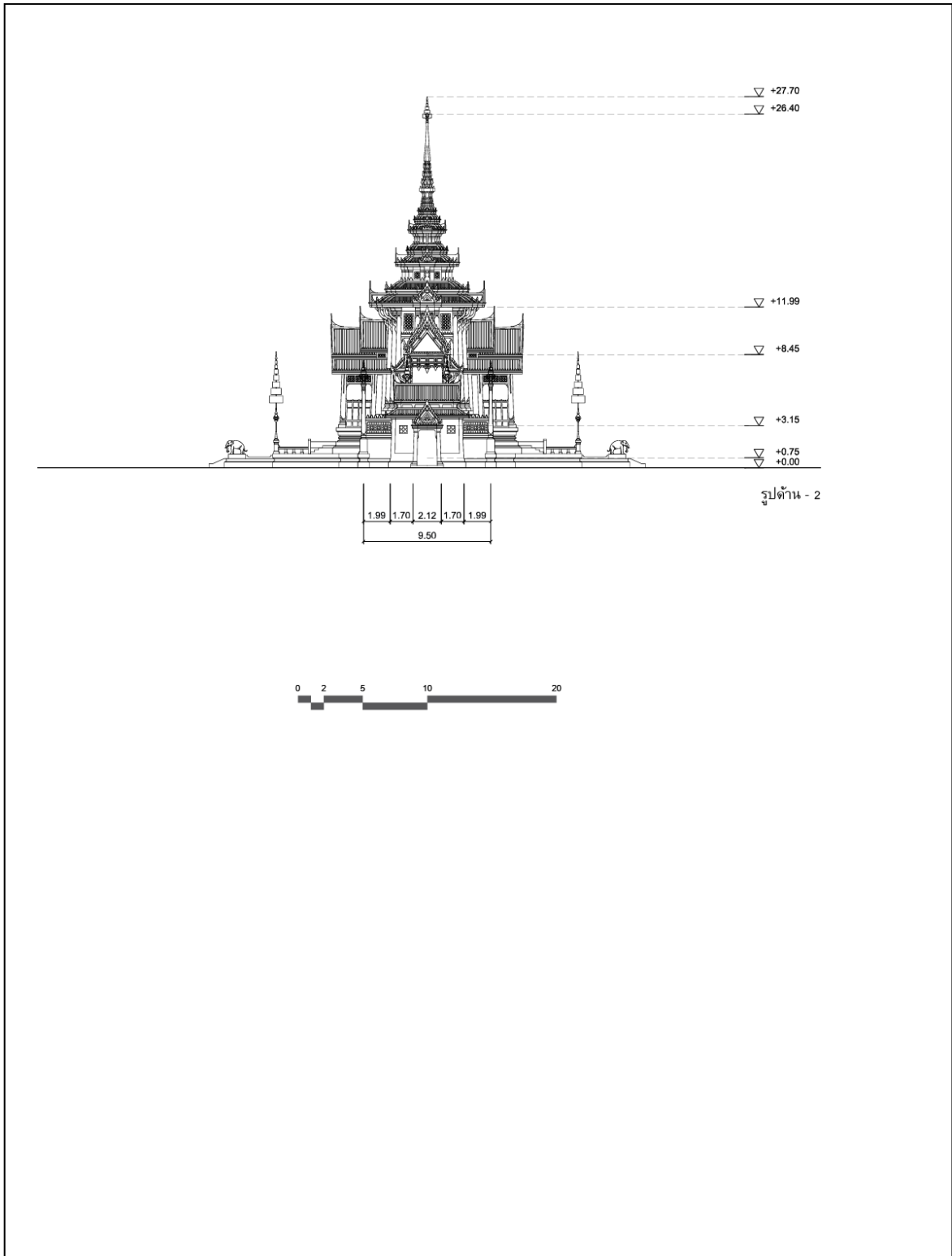

ภาพที่ 349 แผนภาพแสดงขั้นตอนการขึ้นรูปทรงและความสัมพันธ์ต่างๆ จากหลัก 5 ประการ แผ่นที่ 2

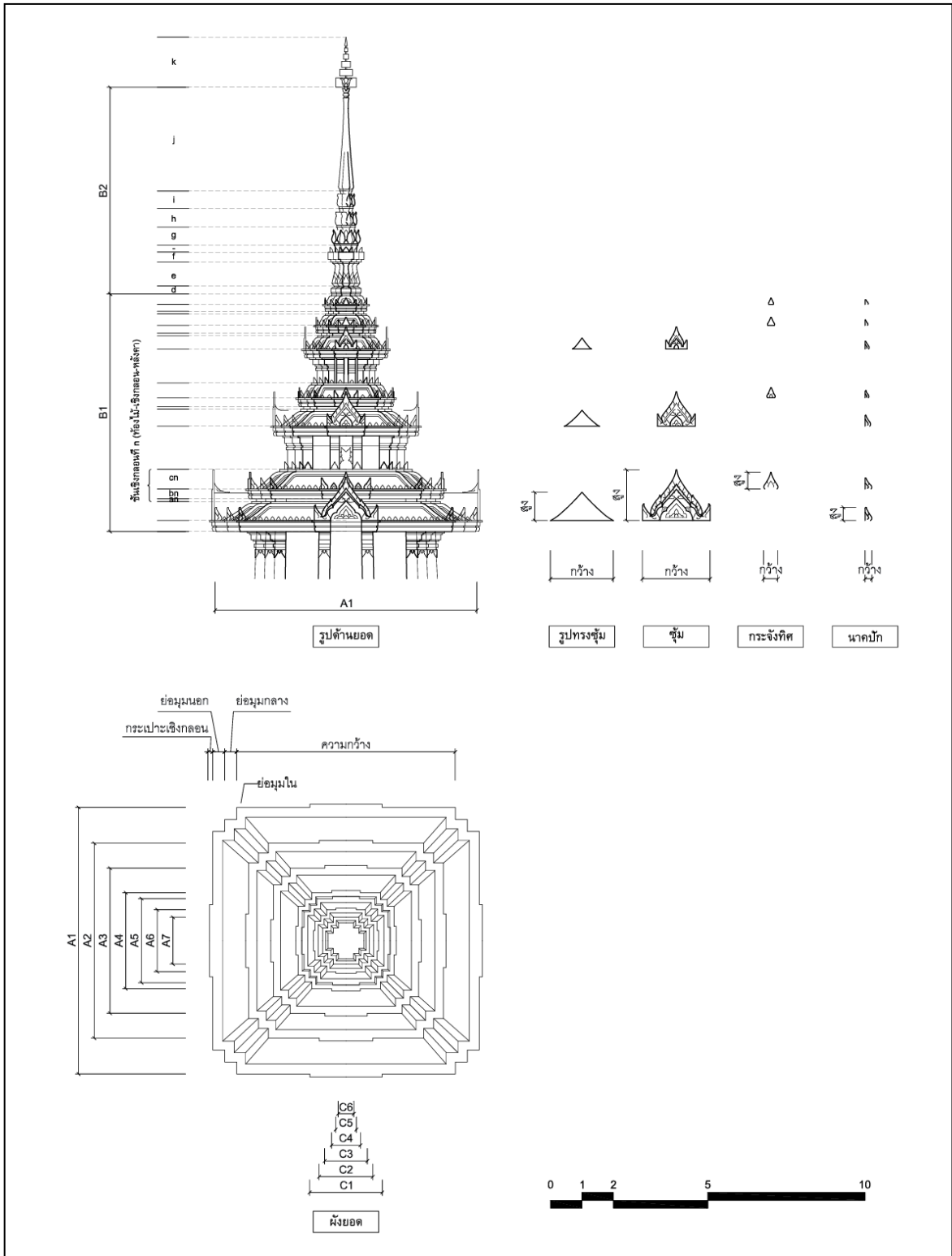

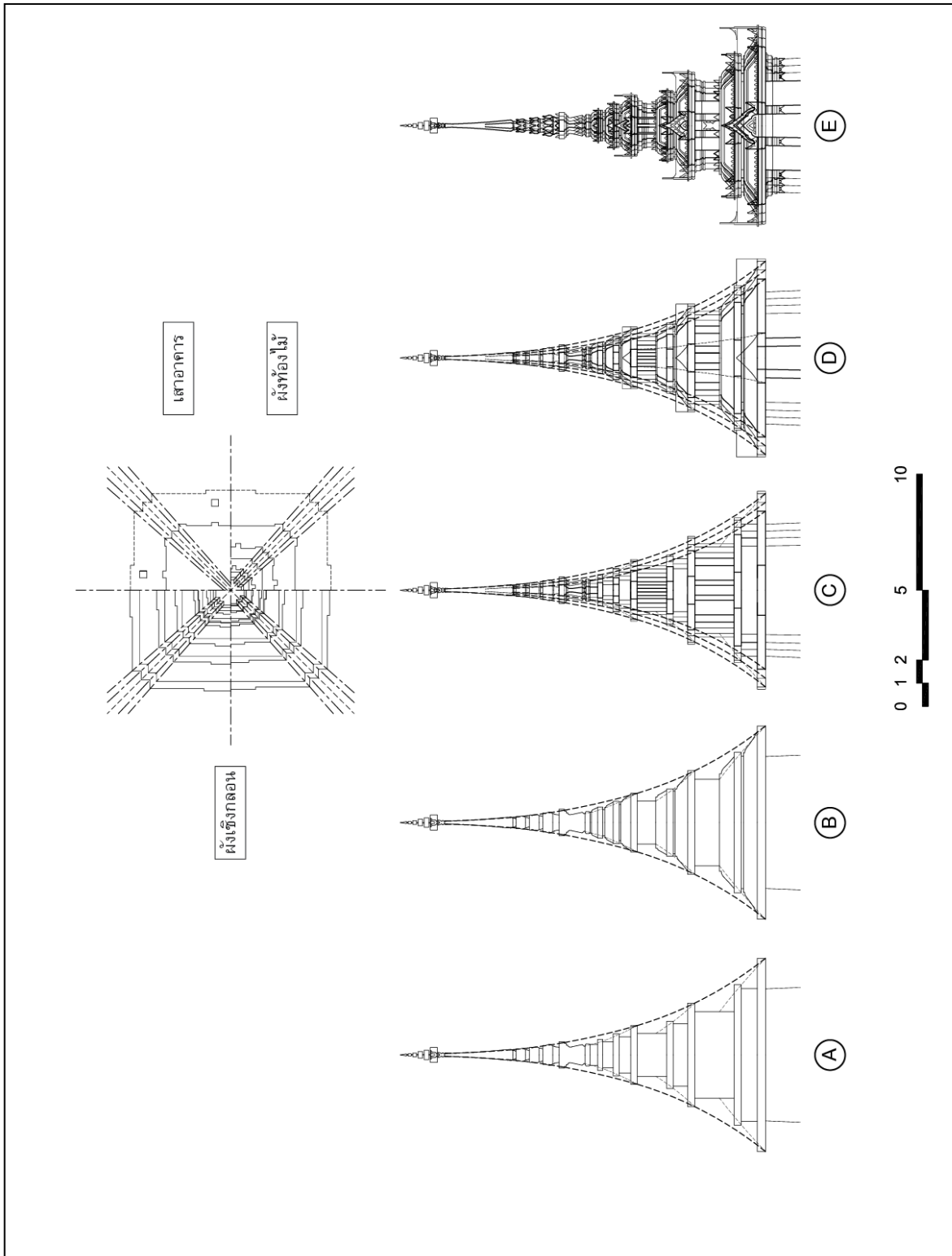
ภาพที่ 350 แบบรูปด้าน 1 และรูปด้าน 2

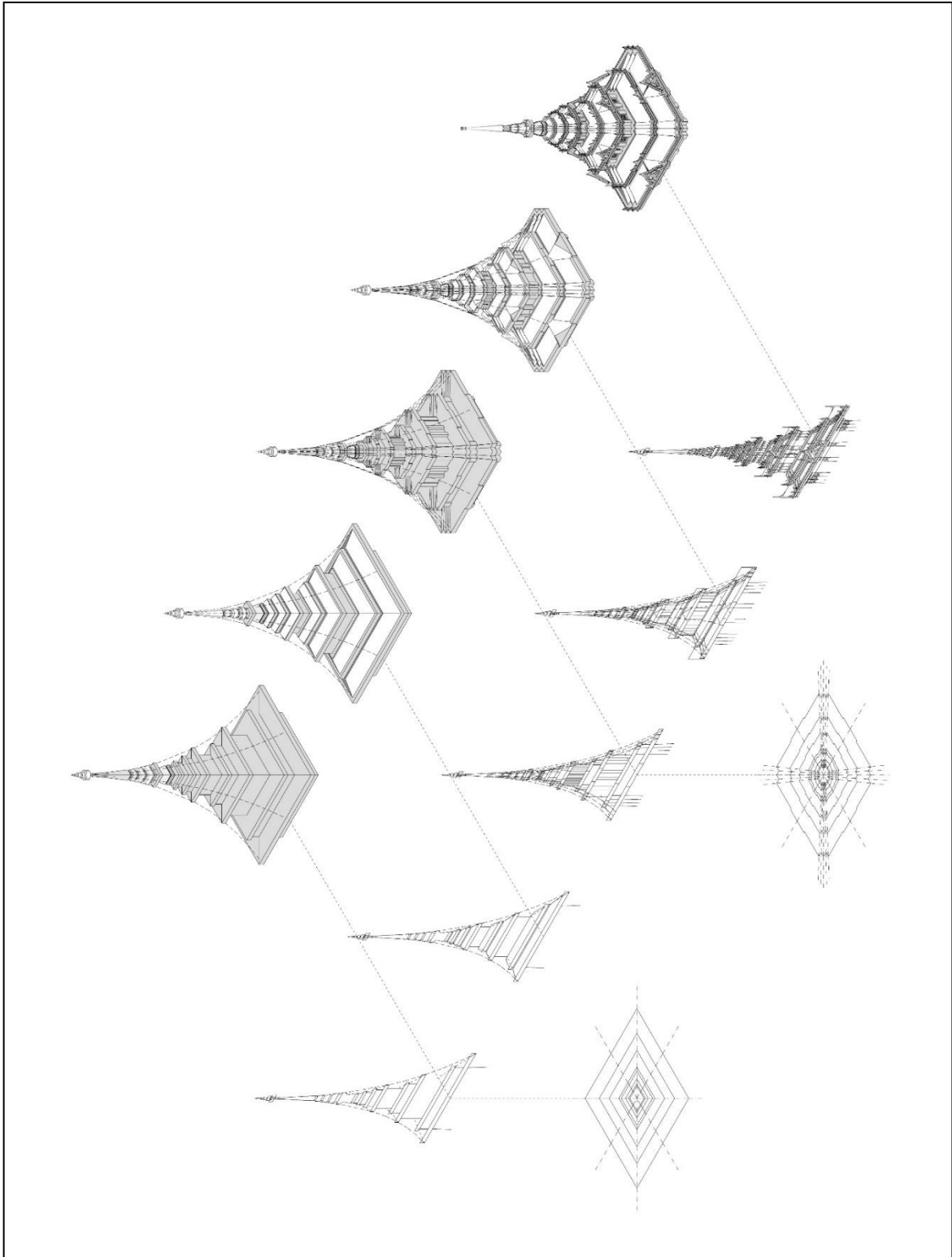
ภาพที่ 351 แบบรูปด้าน 3

ภาพที่ 352 แผนภาพแสดงตำแหน่งการวัดระยะยอดและองค์ประกอบต่างๆ

ภาพที่ 353 แผนภาพแสดงชั้นตอนและความสัมพันธ์การขึ้นทรงยอดในระบบแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมียอดพระเมรุ A ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอน และเส้นทรงจอมแหตั้งต้น และแสดงเส้นทรงพระทมพัทตร์ B การแบ่งองค์ประกอบชั้นเชิงกลอน (ห้องไม้-เชิงกลอน-หลังคา) ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส C ความสัมพันธ์ระหว่างเชิงกลอนและเส้นทรงจอมแหที่อิงกับแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี D องค์ประกอบชั้นเชิงกลอน ในแผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมีและรูปทรงซุ้มบรรพตกลาง E ยอดสมบูรณ

ภาพที่ 354 แผนภาพสามมิตียอดพระเมรุแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจอมแหและแผนผังสี่เหลี่ยม สู่แผนผังย่อมุมไม้สิบสองแบบรัศมี สู่รูปทรงยอดสมบูรณ

3.อภิปราย

3.1 หลักสัดส่วน

แม้ว่าในพระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงมีต่อสัดส่วนว่าเป็นเรื่องของการสอนนักเรียน “...ที่พูดถึงส่วนปนของสอนนักเรียนเพื่อไม่ให้ทำเข้าป่าไปเท่านั้น...”⁸⁷ แต่อย่างไรก็ตามในเวลาทีทรงมีอธิบายเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวพบว่าการอ้างถึงเรื่องสัดส่วนอยู่เสมอ เช่น ครั้งทรงประทานอธิบายแก่หญิงพิลัยตอนหนึ่งว่า “...อาร์ตั้งใจจะบอกด้วยเรื่องเรือน เห็นเขาทำเรือนกันอย่างเปนมุขกระตุงกระตัง แต่กลางหลังก็เล็กเต็มที ดูไม่ดีเลยเพราะมีส่วนสูงมากกว่ากว้างใหญ่โดยสมควร...”⁸⁸ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าสัดส่วนที่แน่นอนตายตัว เพราะความงามที่พระองค์ทรงกล่าวว่าย้อยตลอดนั้น “...ต่างคนก็ต่างใจ...กลางคนก็เห็นรูปอ้วนๆ อื่นๆ เปนงาม กลางคนก็เห็นรูปโปร่งๆ เพรีียวๆ เปนงาม...”⁸⁹ ประเด็นดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นว่าความงามนั้นเป็นเรื่องนอกเหนือไปจากส่วนที่ตั้งไว้ และส่วนเป็นของที่คิดขึ้นมาทีหลัง⁹⁰

แต่สิ่งสำคัญในการออกแบบย่อมต้องเห็นความงามโดยองค์รวม หรืออาจเรียกได้ว่า คือ สัดส่วนสัมพันธ์ประกอบกับหลักบางอย่างที่เป็นความงามของผู้ออกแบบประกอบเข้าด้วยกัน ดังที่ทรงมีอธิบายแก่หญิงพิลัยตอนเกี่ยวกับการร่างภาพโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงองค์ประกอบโดยรวมว่า “...จะเปรียบให้เห็นก็เหมือนหนึ่งเด็กแรกหัด ตั้งใจจะเขียนรูปภาพแต่หน้าก่อนให้งาม พอทำได้สมประสงค์ แล้วก็เขียนตัวต่อ พอเขียนเสร็จหัวก็ไม่เข้ากับตัว ตัวก็ไม่เข้ากับแขนขา ท่าทางก็ไม่เป็นรศ...” แต่หากเปรียบกับผู้ที่ทำโดยคำนึงถึงหลักว่าตัวภาพจะต้องมีชีวิต และร่างด้วยความเข้าใจในสัดส่วนสัมพันธ์ ก่อนที่จะแต่งเติมความงดงามในแต่ละส่วนขึ้นภายหลังย่อมสร้างสรรค์ผลงานออกไปได้ดีกว่า “...ส่วนช่างที่แขนขาไม่ทำเช่นนั้น เขากะร่างตะๆ ขึ้นทั้งตัวก่อน ดูให้ท่าทางดีมีชีวิต แล้วจึงตกแต่งหน้าตัว แขนขาหางามเอาต่อภายหลัง...”

ซึ่งหลักสัดส่วนสัมพันธ์และความงามเฉพาะตนตามที่ปรากฏในแต่ละงานๆ ที่ต่างกันนั้น เป็นภาพสะท้อนกลับมายังพระอธิบายเรื่องบุษบกวัดพระแก้วอย่างชัดเจน ที่ว่า

เข้าไปวัดพระแก้วในการวิสาขบูชา เห็นบุษบกพระแก้วสูงผิดกับส่วนที่พวกช่างเขาว่าไว้ คิดว่าเปนด้วยฐานและองค์พระแก้วกับทั้งฉัตร บังคับให้ต้องทำเรือนบุษบกสูงผิดส่วนไป แต่คนเปนเขาทำเขาก็ขยายช่วงยอดช่วงฐานไปตามเรือนบุษบกซึ่งอยู่สูงมาก ดูก็กลมกลืนกันไปได้ไม่เหินขาดตาเลย นี่เปนตัวอย่างที่ดีส่วนแตก ที่ท่านทำให้ยาวออกไป แต่ดูไม่ขาดตานี้ไม่ประหลาดเลย เหมือนหนึ่งคนสูงแขนขาที่ต้องยาวเกินส่วน คนเตี้ยแขนขาที่ต้องต่ำส่วน จะถือเอาส่วนปนที่ตั้ง ก็เปนเถรตรง ใช้ไม่ได้⁹¹

⁸⁷ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระยาอนุกรมราชชน, บันทึกความรู้ต่างๆ เล่ม 5 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), 226.

⁸⁸ จดหมายโต้ตอบระหว่างสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์กับหม่อมเจ้าหญิงพิลัยเสลา ดิศกุล (พระนคร : วชิรนครการพิมพ์, 2512), 78.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, 68.

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, 72.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, 87.

เมื่อมองย้อนกลับมาที่สัดส่วนที่ได้จากการศึกษา จึงพบว่ามีความหลากหลายไม่มีสัดส่วนที่ตายตัว แต่ทั้งนี้ก็จะมียางองค์ประกอบได้แก่ ส่วนจั่วและส่วนยอดที่สัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ตัวอย่างเช่น สัดส่วนสัมพันธ์ระหว่างความกว้างต่อความสูงของจั่วซ้อนบน มีค่าอยู่ในช่วงระหว่าง 1:0.66–1:0.75 ส่วนจั่วซ้อนล่างมีค่าอยู่ที่ 1:0.62 1:0.67 และ 1:0.71

สัดส่วนสัมพันธ์ระหว่างความกว้างต่อความสูงของยอด มีค่าอยู่ในช่วงระหว่าง 1:1.67–1:1.875 แต่จะมีบางงานที่ใช้สัดส่วนที่เตี้ย เช่น งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส คือ 1:1.51 และงานพระเมรุพระองค์เจ้า กรมขุนสุพรรณภาควดี คือ 1:1.25 หรือที่ใช้สัดส่วนสูง เช่น งานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 คือ 1:2.03 และงานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมามารศรี คือ 1:1.9

		เรือนยอด			เรือนจั่วซ้อนบน			เรือนจั่วซ้อนล่าง		
		ยอด	เรือน	ฐาน	จั่ว	เรือน	ฐาน	จั่ว	เรือน	ฐาน
1	พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์	1:1.25	1:0.46	1:0.2	1:0.69	1:1.31	1:0.125	-	-	-
2	สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ	1:1.69	1:1.28	1:0.36	1:0.75	1:1.72	1:0.5	-	-	-
3	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	1:1.74	1:1.375	1:0.5	1:0.75	1:1.75	1:0.53	-	-	-
4	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	1:1.51	1:1.27	1:0.41	1:0.66	1:1.75	1:0.47	-	-	-
5	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	1:1.875	1:1.36	1:0.4	1:0.66	1:1.75	1:0.44	1:0.67	1:1.83	1:0.3
6	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	1:1.74	1:1.28	1:0.48	1:0.72	1:1.69	1:0.47	1:0.71	1:1.86	1:0.36
7	รัชกาลที่ 6	1:2.03	1:1.64	1:0.5	-	-	-	-	-	-
8	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	1:1.9	1:1.45	1:0.31	1:0.67	1:1.88	1:0.55	1:0.62	1:2.15	1:0.54
9	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	1:1.67	1:1.33	1:0.56	1:0.69	1:2	1:0.69	-	-	-
10	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	-	-	-	-	-	-	-	-	-

ตารางที่ 129 แสดงข้อมูลเปรียบเทียบสัดส่วนสัมพันธ์ระหว่าง เรือนยอด เรือนจั่วซ้อนบน และเรือนจั่วซ้อนล่าง

		เสาเมรุ				เสามุข	
		นอก	กลาง	ใน	ริมใน	ริมนอก	ริมใน
1	พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์	88.1		89.6	89.6	88.1	89.6
2	สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ	88	88	88.5	89	88	89
3	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	87.5	87.5	88	88.5	88.5	89
4	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	87	87	87	87.5	87.5	88
5	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	86.5	86.5	87	87.5	87.5	88
6	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	87	87	87	87.5	87	88
7	รัชกาลที่ 6	87	87.5	88	88.5	-	-
8	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	87.5	88	88.5	88.5	87.5	88.5
9	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	88	88.5	89	89.5	88	89
10	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	องศาเดียวกัน					

ตารางที่ 130 แสดงข้อมูลเปรียบเทียบองศาเสาเรือนยอด และเสาเรือนจั่ว

ทั้งนี้เมื่อประกอบเข้ากับเรือนของแต่ละงานเองนั้น สัดส่วนสัมพันธ์ที่คาดว่าหากส่วนยอดสูง ส่วนเรือนควรจะสูงตามด้วยนั้น ก็มีแนวโน้มที่แสดงลักษณะดังกล่าว เช่น งานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 ที่มีสัดส่วนยอดสูงที่สุด สัดส่วนสัมพันธ์ระหว่างความกว้างต่อความสูงของเรือนยอด คือ 1:1.64 หรือ งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สัดส่วนยอดสั้นที่สุด (ในกลุ่มงานพระเมรุทองสนามหลวง) คือ 1:1.51 มีสัดส่วนเรือนยอด คือ 1:1.27 หรือยกตัวอย่างสัดส่วนในช่วงระหว่างสัดส่วนความสูงยอดที่สูงที่สุดกับที่น้อยที่สุด คือ งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ คือ 1:1.74 ใช้สัดส่วนเรือนยอดอยู่ที่ 1:1.375

แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างสัดส่วนจั่วและสัดส่วนเรือนจั่วในแต่ละงานนั้นก็กลับไม่อิงอยู่กับหลักที่ว่าสัดส่วนจั่วที่สูงย่อมมีสัดส่วนเรือนที่สูง เช่น งานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมามารศรีฯ ใช้สัดส่วนสัมพันธ์ระหว่างความกว้างต่อความสูงของจั่วซ้อนบนและเรือนจั่ว คือ 1:0.67 และ 1:1.88 เมื่อเทียบกับงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ คือ 1:0.75 และ 1:1.75 หรืองานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา คือ 1:0.72 และ 1:1.69 ซึ่ง 2 งานหลังจะเห็นว่ามีส่วนจั่วที่มากกว่าแต่กลับมีส่วนเรือนจั่วที่น้อยกว่า

และหากมองกลับไปทีความสัมพันธ์ระหว่างเรือน+ยอดของเรือนยอด ที่ค่อนข้างตรงสูง และเรือน+จั่วของเรือนจั่วที่ค่อนข้างตรงเตี้ย ยังคงมีแนวโน้มที่อิงอยู่กับหลักการที่ว่าส่วนเรือนยอดตรงสูง ส่วนเรือนจั่วย่อมสูงตาม เช่น งานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมามารศรีฯ ที่มีทรงสูง ใช้สัดส่วนสัมพันธ์ของเรือนยอดอยู่ที่ 1:1.9 และ 1:1.45 ส่วนของเรือนจั่วอยู่ที่ 1:0.67 และ 1:1.88 เทียบกับงาน งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่มีทรงเตี้ย ใช้สัดส่วนของเรือนยอด คือ 1:1.51 และ 1:1.27 ส่วนของเรือนจั่วอยู่ที่ 1:0.66 และ 1:1.75 หรือหากพิจารณางานที่มีสัดส่วนทรงอยู่ระหว่าง 2 งานนี้ เช่น งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ ใช้สัดส่วนของเรือนยอดคือ 1:1.74 และ 1:1.375 ส่วนของเรือนจั่วอยู่ที่ 1:0.75 และ 1:1.75 ซึ่งจะเห็นได้ว่าตัวเลขที่ปรากฏนั้นแสดงข้อขัดแย้งอยู่ เช่นส่วนรูปทรงงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถที่มีรูปทรงโดยภาพรวมค่อนข้างสูงกว่างานพระเมรุสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กลับใช้ส่วนเรือนจั่วที่เท่ากัน คือ 1: 1.75

อนึ่งสัดส่วนสัมพันธ์ของฐานนั้นก็ไม่ได้อิงอยู่กับหลักส่วนเรือนสูง ส่วนฐานย่อมเสมอไป เช่น ฐานของเรือนยอดงานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมามารศรีฯ งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ และ งานพระเมรุสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีสัดส่วนอยู่ที่ 1:0.31 1:0.5 และ 1:0.41

ด้วยรายละเอียดดังที่กล่าวมานี้ หลักสัดส่วนที่ค่อนข้างมีแนวโน้มที่ชัดเจน คือองค์ประกอบส่วนเรือนยอด ถัดลงมา คือองค์ประกอบส่วนเรือนจั่ว แต่เมื่ออิงกับหลักสัดส่วนสัมพันธ์ในแต่ละงานแล้วมีแนวโน้มที่คาดเคลื่อน และโดยเฉพาะกับส่วนฐานที่เรียกว่าไม่ได้อิงกับหลักสัดส่วนสัมพันธ์มากนัก

ดังนั้นจากข้อมูลเปรียบเทียบเชิงสัดส่วนสัมพันธ์ที่ปรากฏ จึงตอบคำถามประเด็นเกี่ยวกับหลักสัดส่วนของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้เป็นอย่างดีว่าพระองค์ไม่ได้ยึดสัดส่วน

เป็นที่ตั้ง “...ส่วนนั่นเองเปนของที่เขาคิดให้แก่เด็กๆ เพื่อทำอะไรให้เข้ารูป อารมณ์ความรู้สึกเกินกว่าที่จะถือเอาส่วนที่ทั้งส่วนเสียแล้ว ที่ไหนอะไรของเก่าซึ่งท่านทำไว้ดี ก็นอกเหนือไปจากส่วนซึ่งตั้งไว้ทั้งนั้น...”⁹² เพียงแต่สัดส่วนบางอย่างที่พระองค์ทรงทิ้งร่องรอยไว้กลับฉายภาพให้เห็นถึงความงามที่เป็นภาพจำของพระองค์เอง “...เช่นบุษบกที่ตั้งพระประธานในโบสถ์ ทางสูงนั้นมีเพดานบังคับ ทางกว้างนั้นมีหน้าตักพระประธานบังคับ ทรงบุษบกนั้นจะทำให้งามได้อย่างไร ก็ต้องทำอ่อนผันหันไปตามความฉลาดของตน ให้เหนงามจนได้...”⁹³

3.2 หลักห้องเสา การล้อมสอบของเสาและหลังคา

รูปแบบงานพระเมรุที่ประกอบด้วยมณฑปมีมุขประกอบ หรือเรือนยอดมีเรือนจั่วประกอบ โดยลดหลั่นลงมาทิศทางเดียว จั่วซ้อนบนจะมีห้องเสาแคบเพื่อรับการลดหลั่นลงมาจากส่วนยอด ห้องเสาจั่วซ้อนล่างจะยื่นยาว โดยในช่วงแรกที่มุขด้านทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกมีซ้อนเดียว หลังจากที่มีการปิดผนังไปตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก ก่อนที่องค์ประกอบส่วนอาคารต่างๆ แยกอิสระจากกัน จึงทำหลังคาจั่วสองซ้อน ยกเว้นงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ที่ใช้ซุ้มบรรพท์แถลงประเจิดเป็นองค์ประกอบที่ลดหลั่นลงมาจากรูปส่วนยอด และใช้หลังคาจั่วยื่นยาวเพียงซ้อนเดียว และงานสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถที่แยกอาคารเป็น 3 หลัง ประกอบด้วยอาคารประธานที่ทำจั่ว 2 ซ้อน และมุขทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกที่ทำจั่วซ้อนเดียว ส่วนอาคารรองทำจั่วซ้อนเดียวทั้ง 4 ทิศ

เรือนจั่วที่ลดหลั่นลงมาแล้วมีหอนว้าง ปรากฏลักษณะการวางห้องเสาเดี่ยวตลอดการออกแบบ โดยแบ่งเป็นช่วงมุขกระสันจะใช้ห้องเสากว้างเท่ากับระยะห่างระหว่างจั่วซ้อนบน และจั่วซ้อนกลางหรือซ้อนล่างโดยอาจมีการวัดระยะที่ระดับช่อหรือวัดระยะที่ระดับโคนเสา ก่อนที่จั่วดังกล่าวจะไปชนกับหอนว้างซึ่งมีทั้งห้องพระพระโกษฐ์ หรือทางเชิญพระโกษฐ์ โดยใช้ความกว้างจั่วที่กว้างกว่ารองรับการใช้งานเชิญพระโกษฐ์ด้วยพระยานมาศ 3 ลำคาน หรือราชรถรางเกวียน

การล้อมสอบของเสาเรือนจั่วนั้น โดยมากด้านหน้าและด้านข้างในตำแหน่งเสาเดียวกันจะใช้องศาล้อมสอบเท่ากัน โดยใช้องศาในอกที่ 87-88.5 ส่วนองศาในจะตั้งชันกว่าอยู่ที่ 88-89°

ส่วนการล้อมสอบของเรือนยอดฝั่งย่อมุมไม้สิบสองนั้น จากศูนย์กลางเรือนจะประกอบด้วยย่อมุมนอก ย่อมุมกลาง และย่อมุมใน ซึ่งมีความสัมพันธ์ 3 รูปแบบ

1. องศาเท่ากันทุกย่อมุม ที่ 87° และหน้าเสาย่อมุมในตั้งชันกว่า อยู่ที่ 87.5°
2. องศาย่อมุมนอกเท่ากันทุกย่อมุม ที่ 86.5° 87.5° และ 88° โดยย่อมุมในตั้งชันกว่า ที่ 87° 88° และ 88.5° ตามลำดับ ส่วนหน้าเสาย่อมุมในนั้นตั้งชันที่สุด อยู่ที่ 87.5° 88.5° และ 89° ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นแนวโน้มขององศาเสาที่ตั้งชันเรื่อยๆ
3. องศาค่อยๆ ตั้งชันขึ้นตั้งแต่ย่อมุมนอก ย่อมุมกลาง ย่อมุมใน และหน้าเสาย่อมุมใน ที่ 88° 88.5° 89° และ 89.5° ซึ่งแสดงแนวโน้มขององศาเสาที่ตั้งชันขึ้นเรื่อยๆ

⁹² เรื่องเดียวกัน, 72.

⁹³

ทั้งนี้หากมองในรูปสามมิติ ย่อมุมกลางย่อมล้อมรอบสองข้างเท่ากัน ส่วนย่อมุนอกและย่อมุมในนั้น แท้จริง คือองศาที่จะนำไปกำหนดในเสาดันเดียวกันที่ขนาดย่อมุมกลางทางซ้ายและทางขวา ซึ่งหากองศาเท่ากัน เสาดันดังกล่าวย่อมมีองศาล้อมรอบแนบไปกับย่อมุมกลางเท่ากัน แต่หากองศาไม่เท่ากันแสดงว่าองศาเสาดันนั้นด้านที่แนบไปกับย่อมุมกลางจะใช้องศาหนึ่ง ส่วนด้านที่ล้อมเอียงเข้ามาที่เส้นแกนที่ตั้งฉากจะใช้อีกองศาหนึ่ง ซึ่งในการทำงานก่อสร้างจริงนั้นย่อมส่งผลต่อระยะโคนเสาและปลายเสาพอสมควร แต่อย่างไรก็ตามหากกำหนดตัวเลขจากแบบแล้วย่อมได้ผลลัพธ์ตามที่ต้องการ เช่นเดียวกับการกำหนดตัวเลขดังที่ปรากฏในแบบที่แสดงส่วนยอดอาคาร เช่น งานสมเด็จพระปิตุจฉา เจ้า สุปทุมมาลมารศรีฯ

3.3 หลักฐานขาลา

ขนาดของฐานขาลากำหนดตั้งแต่งานสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชินีนาถฯ เป็นที่ตั้ง จะเห็นว่างานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตปภักษ์โลกประชานารถและสมเด็จพระกรมพระยาวชิรญาณวโรรส ยึดขนาดความกว้างโดยรวมไว้ ต่างกันที่ลักษณะของการจัดวางองค์ประกอบอาคารที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ยังคงถึงขนาดฐานขาลาที่เท่ากันในผังบริเวณรวม เนื่องด้วยต้องคำนึงถึงแนวแกนจากพระที่นั่งทรงธรรมและการรับรู้ทางยาว จึงส่งผลต่อการกำหนดองค์ประกอบอาคาร และส่งผลกลับมาที่การออกแบบฐาน โดยงานสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชินีนาถฯ และ งานสมเด็จพระกรมพระยาวชิรญาณวโรรส ใช้ฐานขาลาแผ่เต็มรองรับพระเมรุ ส่วนสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตปภักษ์โลกประชานารถ ส่วนฐานขาลาถูกตัดออกส่วนที่ต่อเนื่องไปทางทางเชิงพระโกศกษัตริย์แต่ในการออกแบบยังคงความรู้สึกเสมือนว่าตั้งบนฐานขาลาโดยการใช้อุปแบบฐานเดียวกันรองรับห้องพักพระโกศกษัตริย์

เมื่อมีการปิดแกนอาคาร ซึ่งส่งผลต่อการออกแบบฐานขาลา กล่าวคือ 1. ระยะยื่นด้านหน้าน้อยลงเพราะพื้นที่ด้านหลังจำกัด ด้วยคงยึดขนาดปริมาตรเดิมไว้ และ 2. ลักษณะของฐานขาลาถูกตัดแต่ยังคงความรู้สึกเสมือนตั้งบนฐานขาลาแบบงานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตปภักษ์โลกประชานารถ

เมื่อมีการตั้งพระเมรุมาศแบบแยกองค์ประกอบอาคารอิสระ โดยเริ่มที่งานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 ส่งผลต่อการออกแบบตามรูปแบบพระเมรุมาศที่สูง ลักษณะฐานขาลาจึงแผ่กว้างโดยรักษาลักษณะความสมดุลกันทั้ง 4 ทิศ ยกเว้นด้านหลังที่ยังคงทางเชิงพระโกศกษัตริย์แต่ทำแบบเปิดโล่งและวางห้องพักพระโกศกษัตริย์ที่มีขนาดเล็กลงต่อออกไป แต่อย่างไรก็ตามยังคงรักษาจังหวะการย่อฐานขาลาให้สอดคล้องกับด้านที่เหลือด้วยการออกแบบองค์ประกอบให้สัมพันธ์กัน เพื่อสร้างความรู้สึกให้ดูสมดุลกัน

และเมื่อมีงานพระเมรุครั้งต่อๆ มาที่ลดฐานนาคก็ลดลงจากพระเมรุมาศ แต่ยังคงลักษณะของการวางผังแบบแยกองค์ประกอบส่วนอาคารไว้ กล่าวคือ ห้องพักพระโกศกษัตริย์แยกออกมาและวางอยู่ด้านหลัง แต่ทั้งนี้จะมีการออกแบบเน้นทางกว้างเพิ่มกลับเข้ามาเพื่อให้รับกับความยาวของพระที่นั่งทรงธรรม เช่นมีการเพิ่มศาลาขนาบข้างพระเมรุ โดยคงขนาดเดียวกับห้องพักพระโกศกษัตริย์ หรือการเพิ่มฐานขาลานาคหรือขานพักยื่นออกจากฐานขาลา

จากที่กล่าวมานั้นรูปแบบฐานขาลาจึงปรับเปลี่ยนไปตามรูปแบบพระเมรุและแนวการวางพระเมรุ โดยสรุปได้ ดังนี้

1. วางฐานขาลาล้อมตามรูปผังอาคารพระเมรุ เป็นรูปเครื่องหมายบวก
2. วางฐานขาลาล้อมตามรูปผังอาคารพระเมรุ มีการทำมุมฐานขาลา และกระเปาะฐานขาลายื่นออกมา
3. วางฐานขาลาแบบเน้นศูนย์กลาง มีองค์ประกอบข้างเคียง

ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ระหว่างฐานขาลาไปยังพระเมรุ กล่าวคือ รูปแบบที่ 1 ไม่ได้เน้นมุมกลางจากฐานขาลาขึ้นไปยังเรือนยอดโดยตรง แต่จะส่งความรู้สึกขึ้นไปตามเรือนจั่ว ส่วนรูปแบบที่ 2 เน้นความรู้สึกจากมุมกลางขึ้นไปด้วยพร้อมๆ กับเรือนยอด โดยมีกระเปาะฐานขาลาสัมพันธ์กับจังหวะการลดชั้นหลังคาที่ยังไม่เท่ากัน ส่งผลถึงความรู้สึกที่แตกต่างกัน ส่วนรูปแบบที่ 3 เน้นมุมกลางอย่างแข็งแรง โดยที่สร้างความรู้สึกเน้นมุมกลางและฐานแต่ละด้านด้านอย่างเท่าๆ กัน ด้วยจังหวะการลดชั้นหลังคาเท่ากัน

นอกจากนี้ความกว้างบันไดชานพักจะวางแนวสัมพันธ์กับแนวเสาเมรุเป็นหลัก ส่วนการวางบันไดรองจะสอดคล้องกับการใช้งานและมีขนาดความกว้างน้อยกว่าบันไดในแนวแกนหลัก ยกเว้นงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 ที่มีการซ้อนฐานขาลา 2 ชั้น จึงมีวิธีการคิดความสัมพันธ์ของฐานร่วมกับรูปด้านด้วย ทั้งการกำหนดความกว้างกระเปาะฐาน การย่อมุม และความกว้างบันได

3.4 หลักทรงจั่ว

จากข้อมูลเชิงวิเคราะห์ในแต่ละชิ้นงานซึ่งประกอบด้วย สัดส่วนความกว้างต่อความสูงจั่วรูปทรงจั่ว และเครื่องถ่ายย่อง ได้แสดงผลลัพธ์ร่วมกันที่น่าสนใจดังนี้

1. โดยสัดส่วนความกว้างวัดจากกึ่งกลางเสาไปยังกึ่งกลางเสา ความสูงวัดจากหลังช่อไปยังหลังจั่ว(อกไก่)

2. รูปทรงจั่วจะมีการปรับให้รูปทรงโค้งแอ่น โดยลากเส้นต่อเนื่องในลักษณะโค้งแอ่นไปยังริมในของสะพานหนู จึงจะได้รูปทรงจั่ว โดยหลักปฏิบัติในทางโครงสร้างที่สืบเนื่องมาจากอดีตนั้นจะเป็นการบดไม้จันทน์ให้โค้งแอ่นตามรูปทรง หรือเสริมไม้ในส่วนที่เป็นพื้นที่ว่างระหว่างจันทน์ที่มีหน้าตัดและความยาวเป็นเส้นตรงกับรูปทรง แล้วจึงวางโครงสร้างทางยาว ได้แก่ แปะ อกไก่ ก่อนที่จะวางกลอน ระแนงและมุงหลังคา ซึ่งเป็นลักษณะของรูปทรงหลังคาที่ปรากฏภายนอก ทั้งนี้จะเห็นได้จากแบบต้นร่างที่แสดงรูปทรงจั่ว และแบบจริงแสดงเฉพาะส่วนยอดที่แสดงรูปทรงหลังคาซุ้มบรรพ์แฉ่ง

3. รูปทรงเครื่องถ่ายย่องจะมีเส้นตัวถ่ายย่องประกอบด้วยท้องตัวถ่ายย่อง หลังตัวถ่ายย่อง เส้นคั่นและใบระกา ทั้งนี้ เส้นที่ความคุมแนวขององค์ประกอบต่างๆ จะเป็นเส้นที่คู่ขนานกันโดยมีจุดเริ่มต้นที่เส้นรูปทรงหลังคา โดยมีลักษณะที่ค่อยๆ ส่งขึ้นไปสู่ปลายยอด กล่าวคือ ขนาดองค์ประกอบต่างๆ จะค่อยๆ ขยายขนาดขึ้นโดยเฉพาะส่วนใบระกาที่จะเห็นได้ชัดบริเวณที่ส่งไปยังองค์ประกอบปลายจั่ว

ทั้งนี้ลักษณะของเส้นตัวถ่ายย่องนั้นในงานออกแบบพระเมรุ มีทั้งเครื่องถ่ายย่องแบบรวระยะกาตามเส้นรูปทรง เครื่องถ่ายย่องแบบนาคสะดุ้งตามรูปภควัม มีทั้งโค้ง 3 หยักตามรูปภควัม โค้งหยักล่อ

ไปตามรูปแปดตามจั่วลูกฟัก โค้งหยักตามจั่วรูปบัวเจิม ทั้งแบบมีวงเกี่ยวและไม่มีวง โค้งหยักเดี่ยว หรือไม่มีหยักตามจั่วรูปกลีบบัว ซึ่งเส้นตัวท้องลำยองเหล่านั้นส่วนที่สูงที่สุดจะไม่เกินเส้นรูปทรงจั่ว หรือเส้นทรงจั่ว และจะประกอบด้วยส่วนที่เป็นเส้นรูปต่างๆ ตามลักษณะของเครื่องลำยองนั้นๆ โดยส่วนเชิงลำยองที่ต่อเนื่องกับหางหงส์ หรือกระจังครึ่งซีก เส้นท้องตัวลำยองจะมีลักษณะโค้งลงมาปิดทับเส้นทรงจั่วโดยวางตรงตำแหน่งมุมแป๊ะหัวเสาด้านใน หรือมุมหน้ากระดานหัวเสาด้านใน

โดยเส้นหลังตัวลำยองนั้นจะคู่ขนานไปกับเส้นท้องตัวลำยอง เช่นเดียวกับเส้นคันทัน และเส้นหลังใบระกาหรือหลังครีบลึง โดยที่จังหวะของเส้นคันทันและเส้นหลังใบระกานั้นจะคู่ขนานกันไป โดยที่อาจจะมีลักษณะบริเวณเชิงที่แคบกว่าก็เป็นได้ เพื่อเป็นการขบเน้นรูปทรงให้ชัดขึ้น แต่ทั้งนี้ส่วนตอนปลายจะยกสูงขึ้นเพื่อรับองค์ประกอบปลายยอดจั่ว เช่น ช่อฟ้ามอญหรือช่อฟ้า หรือการทำเส้นรูปล้อกับช่อฟ้า สำหรับครีบลึงเป็นองค์ประกอบแทนใบระกาที่ค่อนข้างนิยมใช้ในงาน โดยปรากฏอยู่กับจั่วที่มีการโค้งหยักตามรูปจั่วลูกฟักซึ่งเส้นคันทันจะยกขึ้นตามรูปตัวลำยองเสมอแนวเส้นหลังครีบลึง และทำหน้าที่แบ่งจังหวะครีบลึงตอนล่างและตอนบนออกจากกัน หรือจั่วรูปบัวเจิม และเส้นคันทันในบางครั้ง รวมถึงครีบลึงจะมีการแบ่งตัวครีบลึงที่บริเวณรอยหยัก และดันเส้นทรงรองให้สูงขึ้นโดยยกและรวบเข้ากับเส้นทรงหลัก ทั้งนี้ลักษณะดังกล่าวมีปรากฏที่ตัวลำยองโค้ง 3 หยักด้วยก็มี

ทั้งนี้การกำหนดเส้นทรงก็ตาม หรือเครื่องลำยอง บริเวณปีกนกก็ตาม อิงอยู่บนหลักการเดียวกัน เพียงแต่ว่าองศาของเส้นทรงโดยภาพรวมนั้นจะต่ำกว่าเส้นทรงจั่ว เนื่องด้วยหากพิจารณาเส้นทรงหลังคาโดยภาพรวมแล้ว ส่วนปีกนกนั้น คือองค์ประกอบที่อยู่บริเวณฐานของรูปทรงที่โค้งแอ่นส่งขึ้นไป

ทั้งนี้ขนาดของตัวลำยอง ใบระกาหรือครีบลึง รวมถึงขนาดของหางหงส์และช่อฟ้า เมื่อเทียบระหว่างจั่วที่ใช้ในงานเดียวกันซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกันนั้น หากเป็นจั่วขนาดเล็ก ย่อมมีขนาดองค์ประกอบต่างๆ เล็กกว่า จั่วขนาดใหญ่ทั้งชุดเครื่องลำยอง หรือในบางครั้งจั่วที่มีขนาดใหญ่กว่าจริง (เพียงเล็กน้อย) แต่เมื่อมีสถานะเป็นจั่วรองก็อาจกำหนดขนาดเครื่องลำยองเท่ากัน เช่นจั่วทางเชิญพระโกษฐงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ หรืออาจกำหนดเครื่องลำยองเล็กกว่า เช่นจั่วทับเกษตรในงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

3.5 หลักทรงยอด

จากข้อมูลการศึกษาวิเคราะห์แต่ละชิ้นงานนั้น ปรากฏรูปแบบยอดมีความหลากหลาย ได้แก่ ยอดเกี่ยว ยอดเรือนชั้นยอดพรหมพักตร์ ยอดมณฑปแปลงยอดปรางค์ ยอดมณฑป ยอดมณฑปแปลง ยอดแหลม ยอดมณฑปยอดพระหมพักตร์ ยอดเรือนชั้น ยอดมงกุฎ ซึ่งภาพที่ปรากฏทั้งในแบบและภาพถ่าย ล้วนแสดงให้เห็นถึงรูปทรงจอมแหที่กำกับทรงยอดดังที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีพระอรรถาธิบายกราบทูลสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องรูปทรงของเครื่องยอดในงานสถาปัตยกรรมไทยว่า “...หลักข้างไทยยอดอะไรก็ตามต้องทำเป็นจอมแห...”⁹⁴

⁹⁴ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยา นริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารานุกรมไทย ฉบับ 18 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), 262.

ทั้งนี้หากมองย้อนกลับไปที่เอกสารนิเวศแห่งสิ่งสร้างของพระเทวภิณิมิต จะเห็นการเขียนยอดแบบต่างๆ ที่เสร็จสมบูรณ์แล้ว และมีการกำกับเส้นทรงจอมแหไว้ แต่นั่นยังมีคำถามว่าเริ่มต้นจากการเขียนเส้นทรงก่อนหรือไม่ ซึ่งหากพิจารณาจากเอกสารวิธีร่างยอดมณฑปหรือบุษบก ของอมร ศรีพจนารถแล้ว ซึ่งชี้ชัดว่ามีการกำหนดด้วยเส้นทรงก่อนใส่รายละเอียดเชิงองค์ประกอบตามขั้นตอนถัดไป ซึ่งลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กราบทูลสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงฯ เกี่ยวกับคำว่าว่าตีทรงยอดมณฑปพระพุทธรูปทรงเครื่องซ่อมแปลงโดยพระพรหมพิจิตร ตอนหนึ่งว่า “... เขาตีทรงใหม่ ไม่ได้ทำตามโครงเก่า เพราะทรงเก่าติดจะรื้อดอม...”⁹⁵ จึงเห็นได้ว่าในกระบวนการกำหนดรูปทรงจอมแหให้กับทรงยอดไทยขึ้นมานั้นย่อมมีการตีทรง หรือกำหนดเส้นทรงจอมแหขึ้นเช่นเดียวกับที่แสดงไว้ในแบบต้นร่างส่วนยอดบุษบกในงานพัตรองที่ใช้ในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร และเอกสารพระเทวภิณิมิต ในลักษณะเดียวกันถึงวิธีการว่าใช้มุมเชิงกลอนด้านล่างของยอดลักษณะดังกล่าวอิงกับเส้นทรง เพื่อให้ยอดอาคารได้ตามรูปทรงที่กำหนดขึ้น

เมื่อทำการตรวจสอบกับยอดทั้งหมดด้วยหลักการที่ว่าใช้มุมเชิงกลอนด้านล่างแต่ละชั้นเป็นมุมหมายที่ใช้ลากเส้นทรงสมมติขึ้นมาโดยลากต่อเนื่องขึ้นไปถึงปลายยอด จะปรากฏเส้นทรงจอมแหที่มีลักษณะโค้งแอ่นต่อเนื่องอย่างไม่สะดุด จึงสอดคล้องกับที่สมเด็จพระเจ้า ทรงให้บรรดาธิบายไว้ และอีกเช่นเดียวกันที่ ลักษณะของรูปทรงจอมแหที่กำกับยอดต่างๆ นั้น มิได้มีสัดส่วนและลักษณะของเส้นทรงที่เหมือนกันและมีความแตกต่างกันพอสมควร ซึ่งตรงกับที่สมเด็จพระเจ้า ฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงให้บรรดาธิบายไว้เกี่ยวกับเรื่องสัดส่วนอยู่แล้ว กล่าวคือย่อมเป็นจอมแหคนละจอมแหกัน

แต่ทั้งนี้ยังมีหลักกว้างๆ จากข้อมูลที่ได้ทำการถอดระยะ ซึ่งแม้ว่าจะไม่ใช่ตัวเลขที่สะท้อนหลักได้อย่างเฉพาะเจาะจง แต่ก็สะท้อนหลักบางอย่างซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการขึ้นทรงยอดได้เป็นอย่างดี และในขั้นต่อไปของการทำแบบย่อมหมายความว่าระยะที่เกิดขึ้นย่อมไม่อยู่ภายใต้หลักการความสัมพันธ์เชิงตัวเลขอย่างแน่นอน แต่ขึ้นอยู่กับหลักความงามของผู้ออกแบบ

3.5.1 หากวัดความกว้างฐานยอดออกเป็น 1 ส่วน เมื่อเทียบเป็นความสูงยอด จะได้ค่าที่สอดคล้องกับองค์ประกอบตอนบนของส่วนยอด ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละรูปแบบยอดนั้นๆ โดย

3.5.1.1 ยอดบุษบก หรือยอดมณฑป 5 ชั้นเชิงกลอน จะมองว่าใกล้เคียงกับระดับหลังของหลังคาเชิงกลอนชั้นที่ 5 หรือหลังหน้ากระดานบัลลังก์ก็ย่อมได้ เนื่องด้วยไม่แตกต่างกันมากนัก แต่หากต้องการส่งระยะยอดควรกำหนดที่หลังคา แต่หากถนัดความสูงส่วนหลังคาให้ต่ำลงมาก็กำหนดที่หน้ากระดานบัลลังก์

3.5.1.2 ยอดเรือนชั้นยอดพรหมพักตร์ ทั้ง 3 ชั้นเชิงกลอน และ 5 ชั้นเชิงกลอน ใกล้เคียงกับระดับหน้ากระดานเชิงบาตรรับพรหมพักตร์ ส่วนเรือนชั้นยอดแหลม ใกล้เคียงกับระดับหน้ากระดานเชิงบาตรรับส่วนยอดแหลม

⁹⁵ สมเด็จพระเจ้า ฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารานุกรมไทย 11 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), 251.

3.5.1.3 ยอดมณฑปแปลงทั้งยอดปราสาท และยอดแหลม ใกล้เคียงกับระดับหน้ากระดานเชิงบาตรยอดปราสาทชั้นที่ 1

3.5.1.4 ยอดมณฑปยอดเจดีย์และยอดมณฑปแปลง ไม่ปรากฏความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าว

3.5.2 หากแบ่งฐานยอดออกเป็น 3 ส่วน ระยะ 1 ใน 3 ส่วน จะมีค่าใกล้เคียงกับองค์ประกอบตอนบนของยอด ซึ่งยอดแต่ละประเภทจะมีความแตกต่างกันเนื่องด้วยองค์ประกอบส่วนยอดแตกต่างกัน โดย

3.5.2.1 ยอดบุษบก หรือยอดมณฑป 5 ชั้นเชิงกลอน ระยะ 1 ใน 3 ของฐานยอดจะใกล้เคียงกับความกว้างเชิงกลอนชั้นที่ 5

3.5.2.2 ยอดเรือนชั้น 5 ชั้นเชิงกลอน ระยะ 1 ใน 3 ของฐานยอดจะใกล้เคียงกับความกว้างเชิงกลอนชั้นที่ 4

3.5.2.3 ยอดมณฑปแปลง 5 ชั้นเชิงกลอน ระยะ 1 ใน 3 ของฐานยอดจะใกล้เคียงกับความกว้างเชิงกลอนชั้นที่ 4

3.5.2.4 ยอดมณฑปแปลง ระยะ 1 ใน 3 ของฐานยอดจะใกล้เคียงกับความกว้างเชิงกลอนชั้นที่ 5

3.5.3 การกำหนดจังหวะของระยะห่างระหว่างชั้นเชิงกลอน จะมีหลักกว้างๆ อยู่ที่ใช้รูปแบบส่งระยะ หรือรูปแบบรับระยะ ซึ่ง รูปแบบการส่งระยะนั้นจะใช้กับยอดบุษบก-มณฑป ซึ่งมีองค์ประกอบส่วนยอดของยอดอาคารที่ให้ความรู้สึกค่อยๆ ส่งระยะต่อเนื่องขึ้นไปอีกชุดหนึ่ง ส่วนรูปแบบการรับระยะนั้นจะใช้กับยอดเรือนชั้นและยอดมณฑปแปลง ซึ่งมีองค์ประกอบส่วนยอดของยอดอาคารที่ให้ความรู้สึกรับระยะตามลงมาด้วย ยกเว้นกรณีส่วนปลียอดตอนบนสุด ทั้งนี้ส่วนยอดมณฑปจะใช้ลักษณะของการรับระยะด้วยเช่นเดียวกัน

ซึ่งรูปแบบความสัมพันธ์เชิงตัวเลขที่ปรากฏการระบุดระยะในแบบนั้น ทั้งแบบส่งระยะก็ตาม หรือรับระยะก็ตามจะมีชุดความสัมพันธ์ในลักษณะที่เพิ่มหรือลดระหว่างชั้นเท่าๆ กัน หรือเพิ่มหรือลดระหว่างชั้นแบบเพิ่มหรือลดครั้งละเท่าๆ กัน นอกจากนี้หากดูที่องค์ประกอบย่อยของแต่ละชั้นเชิงกลอน ได้แก่ ท้องไม้ และหลังคา จะตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์หลัก ยกเว้นส่วนเชิงกลอนที่อยู่ในช่วงต้นเชิงกลอนด้านล่างจะมีขนาดใหญ่และค่อยๆ ลดขนาดเล็กลงเรื่อยๆ ส่วนระยะหลังตั้งแต่งงานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา จะกำหนดให้เชิงกลอนชั้นที่ 1 มีขนาดใหญ่ ส่วนชั้นถัดขึ้นไปมีขนาดเท่ากัน

3.5.4 เส้นทรงรอง จะพบในยอดที่มีองค์ประกอบใดๆ ที่ยื่นออกมาหรือรับเข้าไปในเส้นทรงจอมแหตั้งต้น ซึ่งประเด็นนี้แม้ว่าจะเกิดขึ้นเฉพาะเจาะจงกับยอดประเภทนั้นๆ แต่สิ่งที่สำคัญร่วมกันคือ เส้นทรงรองจะทำหน้าที่กำกับองค์ประกอบย่อยๆ ภายใต้ภาพรวมของเส้นทรงหลัก โดยเป็นเส้นที่สร้างความรู้สึกส่งเสริมให้กับเส้นทรงหลักหรือสอดแทรกอยู่ภายใต้เส้นทรงหลัก ก็เป็นไปได้ และควรที่จะสร้างความรู้สึกให้รับเข้าหาเส้นทรงหลัก

3.5.4.1 ยอดพรหมพักตร์และยอดปรางค์ จะมีเส้นทรงที่กำกับเส้นรูปยอดดังกล่าว โดยผสานเข้ากับเส้นทรงจอมแหตั้งแต่ช่วงล่าง

3.5.4.2 ยอดเจดีย์ จะมีเส้นทรงที่กำกับส่วนบัวฝาละมีและปล้องโฉน โดยผสานเข้ากับเส้นทรงจอมแหที่ตอนบน

3.5.4.3 ยอดมงกุฎ จะมีเส้นทรงที่กำกับชั้นหลังคาระหว่างชั้นเกี่ยว และระหว่างชั้นเกี่ยวกับหน้ากระดานป्ली

3.5.5 ประเด็นที่สำคัญถัดมาในหลักทรงยอด คือ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผังย่อมุมไม้สิบสองด้วยเส้นรัศมี เพื่อกำหนดมิติสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบโดยรวมของยอด โดยจากแบบต้นร่างในงานพระเมรุสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ เราพบการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผังย่อมุมไม้สิบสองด้วยเส้นรัศมีซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ถึงขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าว นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นงานลำดับที่ 2 ของงานที่มีผังย่อมุมไม้สิบสอง และจากการศึกษายังแสดงให้เห็นถึงการหยิบยืมรูปทรงรวมถึงจังหวะการซ้อนชั้นองค์ประกอบต่างๆ จากงานลำดับที่ 1 คือ งานพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในอีกมุมหนึ่งจึงมองได้ว่างานดังกล่าวนี้ มีการสร้างความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวด้วยเช่นกัน แม้ว่าการย่อมุมของทั้งสองงานจะมีความแตกต่างกัน

การสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวยังพบในแบบต้นร่างงานลำดับที่ 3 ที่มีผังย่อมุมไม้สิบสองหรืองานถัดมา คือ งานสมเด็จฯ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และยังเป็นรูปแบบแผนผังที่ย่อมุมไม่เท่ากัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าไม่ว่าผังย่อมุมไม้สิบสองนั้นจะอยู่ในลักษณะย่อมุมเท่ากันหรือย่อมุมไม่เท่ากันก็ตาม ย่อมใช้เส้นรัศมีในการสร้างความสัมพันธ์ได้ ทั้งนี้ในงานลำดับที่ 5 และ 6 คือ งานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีรัตนโกสินทร และงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา พบแบบจริงแสดงผังเชิงกลอนและท้องไม้ ย่อมุมไม้สิบสองที่แสดงเส้นรัศมีด้วยเส้นหมึก แต่อย่างไรก็ตาม แสดงออกถึงความเชื่อมโยงระหว่างชุดองค์ประกอบภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ อีกทั้งยังเป็นการยืนยันด้วยว่าทั้งส่วนเชิงกลอนและส่วนท้องไม้ที่อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว แต่ทั้งนี้ในแบบต้นร่างงานที่ 2 เองก็พบการกำหนดลักษณะนี้แล้วเช่นกัน อีกทั้งยังรวมถึงส่วนปลายเสาเรือนด้วย

งานลำดับที่ 7-9 ได้แก่ งานพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 งานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรีฯ และงานสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นงานที่พบแบบแสดงเฉพาะส่วนยอด โดยแสดงเป็นรูปด้านส่วนหลังคาของส่วนยอดและผังเชิงกลอนและเตาหม้อ แต่สิ่งที่สำคัญที่ต่างออกไป คือมีการระบุระยะไว้ด้วย ทั้งนี้จากการตรวจสอบแล้วเส้นแบบนั้น องค์ประกอบต่างๆ ทั้งในส่วนรูปด้านและแผนผังล้วนอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของเส้นรัศมีจริง แต่ระยะที่ระบุนั้นมี การปรับให้เป็นตัวเลขลงตัวและกำหนดลงไปด้วยความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ของ องค์ประกอบที่อิงอยู่กับเส้นรัศมี กล่าวคือ จากตอนล่างขึ้นไปยังตอนบน องค์ประกอบเดียวกันใน ระดับที่ต่างกัน จะมีลักษณะที่ลดหลั่นกัน ดังนั้นตัวเลขที่ระบุจะต้องสะท้อนลักษณะเหล่านั้นด้วย ซึ่งจุดนี้เองที่ผู้วิจัยมองว่าเป็นการระบุระยะเพื่อให้ง่ายต่อการทำงานขั้นตอนต่อไปด้วยการใช้ระยะที่ระบุไว้ แทน

การตีฝั่งเพื่อหาความสัมพันธ์ในขนาดเท่าจริง ซึ่งอาจจะสัมพันธ์ต่อการผิดเพี้ยนที่มากกว่าก็เป็นได้ ส่วนงานลำดับที่ 10 นั้นไม่ปรากฏแผนผัง แต่จากการที่ใช้รูปแบบยอดเดียวกันกับงานลำดับที่ 9 อยู่แล้ว โดยหลักการเดียวกันนี้จึงสามารถนำระยะที่เคยกำหนดไว้มาใช้ได้

3.5.6 ส่วนประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับองค์ประกอบตกแต่งส่วนยอด ได้แก่ **ซุ้มบรรพท์แฉงและนาคปัก** ที่โดยรูปแบบการกำหนดจำนวนซุ้มในกลุ่มงานพระเมรุนี้ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ในชั้นเชิงกลอนเดียวกันตกแต่งด้วยซุ้มเดี่ยวขนาดใหญ่ตลอดทุกชั้นเชิงกลอน และในชั้นเชิงกลอนเดียวกันจากชั้นที่ 1-2 หรือชั้นที่ 3 ตกแต่งด้วยซุ้ม 3 ซุ้ม ขนาดเล็ก โดยชั้นถัดขึ้นไปตกแต่งด้วยซุ้มขนาดเล็ก 1 ซุ้ม อาจมีการตกแต่งด้วยกระจังขนาดสองข้างแทนซุ้มเนื่องด้วยพื้นที่จำกัด ทั้งนี้ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม สิ่งสำคัญคือการแสดงออกถึงการลดหลั่นจากขนาดใหญ่ในตอนล่างและค่อยๆ เล็กลงเรื่อยๆ แต่ใช้องค์ประกอบทรงที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ตามลักษณะของรูปทรงยอดที่เพรียวแหลมขึ้น

ส่วนของนาคปักนั้นมีรูปแบบการกำหนดขนาดอยู่สองลักษณะ คือ มีแนวโน้มจากขนาดใหญ่ในตอนล่างและมีขนาดเล็กลงเรื่อยๆ ในตอนบน ด้วยรูปทรงที่มีทั้งค่อนข้างคงที่ และรูปทรงที่ส่งเพรียวแหลมขึ้น และแนวโน้มของขนาดที่ทำให้รูปทรงอ้วนป้อมจากตอนล่างส่งรูปทรงให้เพรียวแหลมขึ้นในตอนบนโดยมีแนวโน้มของขนาดใหญ่ขึ้นตามมาด้วย นอกจากนี้ยังมีการกำหนดขนาดนาคปักที่ตกแต่งย่อมุมกลางให้มีขนาดใหญ่กว่าย่อมุมขนาดสองข้างตามลักษณะผังย่อมุมแบบไม่เท่ากันที่เน้นมุมกลางใหญ่ แต่ทั้งนี้ในงานแม้ผังย่อมุมไม่เท่ากันแต่มีการใช้นาคปักที่เท่ากันก็มี

ประเด็นที่สืบเนื่องต่อจากซุ้มบรรพท์แฉง คือการกำหนดความสัมพันธ์ของการยกกระเปาะในแผนผัง กล่าวคือ ตัวซุ้มนั้นจะวางอยู่บนเชิงกลอนในส่วนที่ยกกระเปาะออกมา ด้วยเหตุนี้จากแผนผังที่ปรากฏที่มีการแสดงการยกกระเปาะนั้น จะเห็นได้ว่าสามารถลากเส้นเชื่อมความสัมพันธ์เป็นเส้นเฉียงต่อเนื่องกันได้ และหากกลับไปพิจารณาที่รูปด้านในส่วนกระเปาะเชิงกลอนนั้น จะสามารถลากเส้นทรงสมมติขึ้นมาได้โดยมีลักษณะที่เป็นเส้นโค้งแอ่นสอดรับกับเส้นทรงหลักด้วย นอกจากนี้ในรูปด้านข้างของกระเปาะเชิงกลอน รวมถึงรูปด้านข้างของหลังคาซุ้ม จะสามารถลากเส้นทรงสมมติขึ้นมาโดยอิงกับเส้นหลักกล่าวคือมีลักษณะที่แผ่กว้างออกไปจากเส้นหลักแต่ให้ความรู้สึกรวบรวมขึ้นสู่ปลายยอดนั้นทำให้หากมองย้อนกลับไปยังจุดเริ่มต้นของการขึ้นรูปทรงและการกำหนดความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวนี้ให้เกิดขึ้นนั้น จะต้องมีการร่างลักษณะซุ้มด้านหน้าขึ้นมาก่อนแล้วนำไปกำหนดเป็นความสูงและระยะยื่นทางด้านข้าง เมื่อกำหนดที่ซุ้มชั้นล่างสุด และซุ้มชั้นบนสุดได้แล้วจึงลากเส้นทรงเชื่อมความสัมพันธ์เพื่อกำหนดจังหวะความสูงและระยะยื่นของซุ้มอื่นๆ แล้วจึงกลับมาร่างซุ้มชั้นที่เหลือที่ด้านหน้า ในส่วนของความกว้างจะต้องทำงานที่ฝั่งเชิงกลอนโดยกำหนดความกว้างของซุ้มชั้นล่างสุดและชั้นบนสุด เพื่อกำหนดเส้นเชื่อมต่อกันในแผนผังแล้วจึงลากเส้นกลับไปยังรูปด้านเพื่อกำหนดความกว้างของซุ้มชั้นที่เหลือ แล้วจึงขยายผลสู่การกำหนดจังหวะต่างๆ ของกระเปาะเชิงกลอนในแผนผังต่อไป ซึ่งการหาความสัมพันธ์ผ่านการกำหนดด้วยเส้นทรงที่อิงกับเส้นจอมแหหลักนี้จะนำไปใช้กับการกำหนดความสูงของนาคปักด้วยเช่นกัน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจึงเป็นข้อสรุปโดยภาพรวมที่ได้จากการวิเคราะห์ผลงานออกแบบพระเมรุมาศ พระเมรุ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จากตัวแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นข้อยุติในทางแบบ ทั้งนี้ในการทำงานก่อสร้างซึ่งเป็นกระบวนการลำดับต่อไปนั้น จะมีการทำงานขยายแบบเท่าขนาดจริง ดังที่พระพรหมพิจิตรได้กล่าวไว้ว่า “...เรื่องของการสร้างเมรุนี้ ข้าพเจ้าได้ใกล้ชิดตามเคย คือเรื่องลอกแบบ เขียนขยายแบบขนาดจริง และรับคำสั่งติดต่อในด้านงานก็ได้เป็นนายด้าน...”⁹⁶ แต่อย่างไรก็ตามแบบเท่าจริงดังกล่าวนั้นไม่หลงเหลือตกทอดมาถึงปัจจุบัน จึงไม่สามารถทำการศึกษาขยายผลต่อจากนี้ได้ว่ามีการปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือระยะมากน้อยเพียงไร ทั้งนี้สิ่งที่พอจะเป็นเครื่องยืนยันว่าเป็นการปรับแก้ระยะต่อจากแบบสถาปัตยกรรมที่ทำการศึกษานี้ คือแบบแสดงรูปด้านเฉพาะส่วนยอดที่ไม่ปรากฏส่วนยอดของยอดอาคารในแบบพระเมรุมาศรัชกาลที่ 6 แบบพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรีฯ และแบบพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช แต่หากเปรียบเทียบส่วนยอด ณ ตำแหน่งดังกล่าวจากแบบรูปด้านกับภาพถ่ายเฉพาะส่วนนั้นๆ ก็ให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงการปรับระยะและรายละเอียดอย่างน่าสนใจ

⁹⁶ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประวัติและผลงานสำคัญของพระพรหมพิจิตร (กรุงเทพฯ : ศิริมิตรการพิมพ์, 2533. พิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี พระพรหมพิจิตร), 59.

บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยในหัวข้อ การศึกษาวิเคราะห์ผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุมาศ พระเมรุ ผ่านตัวแบบของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษา โดยสังเขป คือ 1) ศึกษาขั้นตอน วิธีการทำงาน และคุณลักษณะของแบบสถาปัตยกรรมประเภทพระเมรุ 2) ศึกษาวิเคราะห์หลักคิดสำคัญในการออกแบบพระเมรุ ทั้งงานผังบริเวณ และงานอาคาร โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ คือการค้นคว้ารวบรวมแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุเพื่อค้นหาขั้นตอน และวิธีการทำงานแบบของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และประเมินคุณค่า ความสำคัญของตัวแบบ เพื่อสร้างจินตภาพความสมบูรณ์ของงานพระเมรุให้เกิดขึ้นด้วยภาพจำลองสามมิติในรูปแบบ isometric แล้วจึงทำการศึกษาวิเคราะห์งานออกแบบถึงหลักการ วิธีคิด และรูปแบบในเชิงลึก

โดยผลลัพธ์ของการวิจัยที่สำคัญได้ฉายภาพให้เห็นถึง 1) ขั้นตอนและวิธีการทำงานแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุชิ้นหนึ่งๆ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ 2) จินตภาพสมบูรณ์ของมณฑลงานพระเมรุทั้ง 10 ชั้นงาน จากร่องรอยแบบสถาปัตยกรรม 3) หลักการมองและการทำความเข้าใจงานพระเมรุแบบแยกส่วน และท้ายที่สุด คือ 4) หลักคิดในการขึ้นรูปแบบซึ่งถอดความคิดมาจากตัวแบบ หลักองค์ประกอบส่วนจั่ว และหลักองค์ประกอบส่วนยอด

ซึ่งหากพิจารณาตามรายละเอียดในแต่ละบทแล้วมีรายละเอียดดังนี้

บทที่ 1 บทนำ เป็นการอธิบายเนื้อหาส่วนความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งเป็นการกล่าวถึงมูลเหตุการเลือกประเด็นศึกษางานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเภทพระเมรุ ผลงานฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จากแบบสถาปัตยกรรม และนำเสนอในส่วน วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย ขอบเขตการวิจัย คำสำคัญ รวมถึงการทบทวนวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการศึกษางานออกแบบฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ โดยเฉพาะในส่วนงานพระเมรุที่มีผู้ศึกษาและทำการวิจัยไว้ทั้งในภาพรวมของงานพระเมรุในสยามและข้อมูลเกี่ยวกับการพระราชพิธีสำคัญต่างๆ ในการพระศพ ทั้งนี้ในส่วนประเด็นที่เกี่ยวกับผลงานออกแบบพระเมรุของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้มีการนำเสนอข้อมูลทั้งทางด้านประวัติศาสตร์บุคคล สภาพสังคม ปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง และงานสถาปัตยกรรมที่ส่งผลต่อวิธีคิด รูปแบบงานและสถาปัตยกรรมพระเมรุที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการ

ทบทวนงานศึกษาวิจัยนอกจากทำให้เห็นว่ามีการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับพระเมรุและผลงานออกแบบพระเมรุของสมเด็จพระเจ้า ในระดับที่มากอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาเชิงลึกผ่านแบบสถาปัตยกรรมถึงหลักคิด วิธีการออกแบบ และการขึ้นรูปทรงงานพระเมรุชิ้นหนึ่งๆ ที่แฝงอยู่ในแบบสถาปัตยกรรมนั้น ยังไม่มีผลการวิจัยที่ตอบคำถามในประเด็นดังกล่าว จึงนำมาซึ่งการทำการวิจัยเพื่อเสนอเนื้อหาและผลลัพธ์การศึกษาที่จะมาเติมเต็มพื้นที่การศึกษาของผู้วิจัยในครั้งนี้

บทที่ 2 แบบสถาปัตยกรรม นำเสนอเนื้อหาการทำความเข้าใจความหมายของคำว่าแบบสถาปัตยกรรมโดยภาพรวม และชี้เฉพาะให้เห็นถึงขั้นตอนและวิธีการของสมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ก่อนที่จะสรุปเป็นแบบสถาปัตยกรรมชิ้นหนึ่งๆ แต่เนื่องด้วยไม่สามารถหาหลักฐานผ่านงานขึ้นใดชิ้นหนึ่งเพียงชิ้นเดียว จึงเป็นการศึกษาผ่านการประกอบสร้างจากหลักฐานแบบลายเส้นงานต่างๆ ที่ปรากฏทั้งงานออกแบบภาพบุคคล งานออกแบบสถาปัตยกรรม รวมถึงงานที่เป็นประเด็นการศึกษาครั้งนี้ จนฉายภาพรวมการเป็นขั้นตอนในการทำแบบได้ ได้แก่ การทำแบบต้นร่าง การทำแบบร่าง การทำแบบจริง และการสำเนาแบบ

ซึ่งข้อสรุปดังกล่าวทำให้การเสนอข้อมูลแบบสถาปัตยกรรมงานพระเมรุจากแบบที่สืบค้นมาที่มีลักษณะค่อนข้างกระจัดกระจาย เช่น ประเภทการนำเสนอแบบ ประเภทกระดาษ รายการแบบ ประเภทกระดาษ ที่แต่ละงานมีความแตกต่างกัน บางงานมีแบบครบทุกรายการที่ควรมี แต่บางงานมีแบบเพียงบางรายการ ซึ่งการที่ได้ทำความเข้าใจถึงขั้นตอนและวิธีการทำแบบของสมเด็จพระเจ้า ทำให้การนำเสนอเนื้อหาในบทนี้ได้ทำการเรียบเรียงจัดลำดับ และอธิบายแบบสถาปัตยกรรมพระเมรุอย่างเป็นระบบในภาพรวมเดียวกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้เสนอคุณค่าของแบบพระเมรุที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด คืองานพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมลมารศรี พระอัครราชเทวี โดยอธิบายไปตามรายการแบบ ซึ่งผู้วิจัยได้นำคุณค่าที่ทำการสรุปไปใช้เป็นฐานในการสร้างแบบสถาปัตยกรรมที่ยังขาดหายไปในส่วนงานที่ทรงออกแบบทั้ง 10 ชิ้นงาน และสร้างแบบจำลองสามมิติเพื่อทำการศึกษาวเคราะห์ในเชิงลึกต่อไป

บทที่ 3 ผังบริเวณพระเมรุ นำเสนอเนื้อหาองค์ประกอบผังบริเวณในงานพระเมรุ ในส่วนงานพระเมรุที่สมเด็จพระเจ้า เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ เป็นผู้ออกแบบ แต่ข้อจำกัดของการนำเสนอผังบริเวณจากการศึกษา คือการที่แบบรายการดังกล่าวไม่ได้มีครบทุกชิ้นงาน และแม้ว่ามีแบบผังบริเวณแต่ในส่วนแบบรายการรูปด้านที่จะแสดงให้เห็นมิติทางสถาปัตยกรรมโดยส่วนใหญ่ก็ไม่ปรากฏยกเว้นแบบองค์พระเมรุที่มีรายการดังกล่าวทุกชิ้น ด้วยเหตุนี้การนำเสนอในส่วนเนื้อหาแบบผังบริเวณและ จึงต้องศึกษาโดยอ้างหลักฐานประเภทภาพถ่ายและแบบสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ ซึ่งผลลัพธ์ของการศึกษา

ในบทนี้สามารถทำการสร้างภาพจำลองผังบริเวณสมบูรณ์ทุกชิ้นงาน และภาพจำลองสามมิตินำเสนอจินตภาพงานอาคารในผังบริเวณมณฑลพิธีพระเมรุ นอกจากนี้ยังได้อภิปรายถึงความเปลี่ยนแปลงในเชิงผังบริเวณ ทั้งขนาดและรูปแบบปริมาตร ตำแหน่ง ทิศทาง และรูปแบบอาคาร ที่แม้ว่าทุกชิ้นงานจะมีความแตกต่างกัน แต่ในการทำงานที่ถูกจำกัดด้วยเวลาแล้วพบว่ามีความสับสนเนื่องกันบางอย่าง นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงหลักการออกแบบถนนและสวนหย่อมเพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานขณะประกอบพระราชพิธี

บทที่ 4 องค์ประกอบพระเมรุแบบแยกส่วน นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับองค์ประกอบ ชื่อเรียก และตารางแสดงภาพลายเส้นองค์ประกอบนั้นๆ ในสถาปัตยกรรมพระเมรุแต่ละชิ้นงาน ผ่านระเบียบวิธีการศึกษาที่ผู้วิจัยวิเคราะห์จากพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศ เรืองพระเมรุ คือปราสาท และเรื่องความแตกต่างของอาคารประเภท ปราสาท มณฑป และบุษบก ที่สามารถถอดชุดองค์ประกอบหลักออกได้เป็น เรือนยอด และเรือนจั่ว ซึ่งประกอบสร้างเป็นอาคารเครื่องยอดประเภทต่างๆ ของไทย ทั้งนี้จากมุมมองของพระยาอนูมานราชชนตอประเด็นดังกล่าว ได้อธิบายว่าเป็นเรื่องขององค์ประกอบศิลปะที่ประกอบด้วย องค์ประกอบภาคประธาน (principal composition) และองค์ประกอบภาครอง (subordinate composition) ซึ่งผู้วิจัยได้ต่อยอดความคิดภายใต้รูปแบบการศึกษางานสถาปัตยกรรมไทยว่า ไม่ว่าจะป็นเรือนจั่ว หรือเรือนยอดเอง ย่อมประกอบไปด้วยองค์ประกอบภาคประธาน ได้แก่ ส่วนฐาน ส่วนเรือน ส่วนจั่ว และส่วนยอด โดยมีองค์ประกอบภาครองส่วนที่ 1 (subordinate composition) ที่ก่อรูปขึ้นมาเป็นเค้าโครงสถาปัตยกรรม และมีองค์ประกอบภาครองส่วนที่ 2 ที่มาเติมเต็มในบางมิติ หรือมีบทบาทหน้าที่ต่อองค์ประกอบส่วนนั้นๆ และส่วนลวดลายตกแต่ง (decorative ornaments) ถือเป็นองค์ประกอบสุดท้ายที่มาเติมเต็มความงามเชิงปราณีต

ซึ่งผลลัพธ์สุดท้ายของการศึกษาในบทที่จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเจ้า ทรงเลือกใช้องค์ประกอบภาครองใดบ้างที่ประกอบสร้างขึ้นมาเป็น ส่วนฐาน ส่วนเรือน ส่วนจั่ว และส่วนยอด และเมื่อประกอบรวมกันเป็นงานสถาปัตยกรรมพระเมรุหลังหนึ่งซึ่งประกอบขึ้นมาจาก “มณฑป” ประกอบ “มุข” ในรูปแบบ “ปราสาท” ตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้า ที่ยังคงต้องใช้องค์ประกอบต่างๆ เหล่านั้นออกแบบให้กับส่วนรองอื่นๆ ที่เกาะเกี่ยวอยู่กับพระเมรุด้วยแล้ว ทรงเลือกใช้องค์ประกอบภาครองร่วมกันอย่างไร

บทที่ 5 วิเคราะห์การออกแบบพระเมรุ นำเสนอการวิเคราะห์งานสถาปัตยกรรมพระเมรุเชิงลึก โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาที่ถอดมาจากแบบต้นร่างบางส่วนของรูปด้าน แบบต้นร่างผังยอด งาน

พระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตนภพรังษี และแบบต้นร่างพระที่นั่งทรงธรรม งานพระเมรุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส โดยผสมเข้ากับมุมมองการแยกองค์ประกอบพระเมรุจากผลลัพธ์การศึกษาในบทที่ 4 โดยระเบียบวิธีการศึกษาประกอบด้วย 1) หลักสัดส่วนสัมพันธ์ 2) หลักระบบห้องเสา การล้อมรอบเสาและหลังคา 3) หลักฐานชालา 4) หลักทรงจั่ว และ 5) หลักทรงยอด ทั้งนี้ระเบียบวิธีข้อ 1. - ข้อ 3. ทำให้ขึ้นรูปทรงพระเมรุในมิติรูปด้านต่างๆ ได้อย่างมีหลักการ และสร้างเป็นภาพจำลองสามมิติได้อย่างแม่นยำ

ข้อ 4. แสดงให้เห็นถึง 1) การกำหนดรูปทรงจั่ว 2) ความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทรงจั่วกับเครื่องลำยอง และ 3) ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเครื่องลำยอง

ข้อ 5. แสดงให้เห็นถึง 1) การกำหนดรูปทรงยอดด้วยทรงจอมแหกับทุกๆ รูปแบบยอด 2) กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงกับองค์ประกอบหลัก 3) ความสัมพันธ์เรื่องขนาดและการส่งระยะขององค์ประกอบหลัก 4) ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยประเภทซุ้มบรรพแกลงและนาคปัก 5) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผังย่อมุมไม้สิบสองกับเส้นรัศมีเพื่อกำหนดมิติสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบโดยรวมของยอด ซึ่งรายละเอียดดังที่กล่าวมานี้หวังผลให้การก่อรูปของเครื่องยอดตามหลักการขึ้นทรงได้สร้างความรู้สึกถึงมิติสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่ค่อยๆ ส่งต่อเนื่องราวขึ้นไปสู่ปลายยอดภายใต้รูปทรงตั้งต้นเดียวกัน ทั้งนี้ได้แสดงภาพจำลองสามมิตินำเสนอขั้นตอนสำคัญตามหลักการขึ้นทรงและสร้างความสัมพันธ์ระบบรัศมีเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ จากการวิจัยตลอดจนแนวทางการศึกษาดังที่ได้แสดงไปนั้นจะเห็นว่า ได้มาซึ่งผลลัพธ์ต่อการทำความเข้าใจงานสถาปัตยกรรมพระเมรุขึ้นหนึ่งๆ ซึ่งในความเป็นจริงของการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมไทยเชิงประเพณีที่มีแบบแผนในงานอื่นๆ นั้นสามารถใช้เป็นแนวทางการศึกษาได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยมองว่าในอดีตหลักต่างๆ นั้นย่อมมีอยู่และถูกถ่ายทอดในวงจำกัดในรูปแบบที่เรียกว่าสกุลช่าง และเป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติงานจริงร่วมกัน ซึ่งแนวทางและรูปแบบงานของสมเด็จพระเจ้า โดยเฉพาะงานพระเมรุนั้นผู้ที่ได้ร่ำเรียนและทำงานจากโรงเรียนและสำนักช่างของพระพรหมพิจิตร ผู้ช่วยคนสำคัญของสมเด็จพระเจ้า ในการคัดลอก เขียนแบบขยาย และควบคุมงานก่อสร้าง ทั้งงานพระเมรุและงานอื่นๆ ก็ยังคงสืบทอดรูปแบบดังกล่าว ซึ่งถือได้ว่ายังคงสืบสานงานมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ งานพระเมรุมาศ รัชกาลที่ 8 เป็นต้นมา แต่องค์ความรู้ที่น้อยๆ จางไปตามกาลเวลา แต่สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการทำงานสืบสานต่อโดยเฉพาะตามแนวทางของสมเด็จพระเจ้า นั้น ต้องไม่ลืมพระดำรัสที่ว่า “...ทำอะไรต้องให้กายออกมาเป็นเหตุ...” หรือ “...ทำแล้วไม่ไปลอกคนอื่น...” แต่ใช้หลักการ “แปลง” ดังประจักษ์ผลงานของพระองค์ทั้งพระเมรุ และงานสถาปัตยกรรมอื่น รวมถึงงาน

ศิลปกรรมแขนงต่างๆ อีกจำนวนมาก ด้วยหลักการเป็นช่างที่ดีที่ว่า นอกเหนือจากการแสดงออกถึงฝีมือการ “เขียน” แล้ว จะต้องเป็นผู้ที่มี “ความคิด” ที่ดีด้วย จึงถือว่าเป็นผู้สืบสายงานสมเด็จฯ ได้ อย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

- Arnold Wright and Oliver T. Breakspear. (1994). *Twentieth century impressions of Siam : its history, people, commerce, industries, and resources*. Bangkok: White Lotus.
- Chittawadi Chitrabongs. (2016). *Prince Naris : a Siamese designer*. Bangkok: The Naris Foundation.
- Karl Dohring. (1999). *The country and people of Siam. translated by Walter E.J. Tips with a foreword by Krisana Daroonthanom*. Bangkok: White Lotus.
- Karl Dohring. (c2000). *Buddhist temples of Thailand : an architectonic introduction. with a preface by Krisana Honguten, translated by Walter E. J. Tips*. Bangkok: White Lotus.
- Lucien Fournereau. (1998). *Bangkok in 1892. translated and with an introduction by Walter E.J. Tips*. Bangkok: White Lotus.
- เจฟฟรี ไซมอน. (2532). จุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์ พระบรมราชวงศ์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นท์ติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- เสถียรโกเศศ. "ปราสาทยอดเหม". ศิลปากร 6, 5 (เมษายน 2495) : 54-58.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี ม.ร.ว. และคณะ. (2555a). สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 1. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ กรุงเทพฯ (1984).
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี ม.ร.ว. และคณะ. (2555b). สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม 2 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ กรุงเทพฯ (1984).
- โจคิม เค. เบ้าท์. (2559). ฉายาลักษณ์สยาม : ภาพถ่ายโบราณ พ.ศ.2403 -2453. จุฬามาส อรุณวรรกุล และ ไพศาลย์ เปี่ยมเมตตาวัฒน์ แปล หม่อมราชวงศ์นคริศา จักรพงษ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์ริเวอร์ บุ๊คส์.
- โต จิตรพงศ์ หม่อมราชวงศ์. (2493). พระประวัติและพิธีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ. 2493. พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์.
- ไพศาลย์ เปี่ยมเมตตาวัฒน์. (2558). สยาม : ผ่านมุกกล้อง จอห์น ทอมสัน 2408-9 รวมทั้งนครวัดและเมืองชายฝั่งประเทศจีน. กรุงเทพฯ: ริเวอร์ บุ๊คส์.
- "การเมรุท้องสนามหลวง" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 40 วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2466. 3999-4022.
- "การเมรุท้องสนามหลวง" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 42 วันที่ 2 สิงหาคม 2468. 1292-1306.

- "การพระเมรุ พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ณ พระเมรุท้องสนามหลวง" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 45 วันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2471 662-685.
- "การพระเมรุท้องสนามหลวง พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลตลอดเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 46 วันที่ 30 มีนาคม 2472. 4608-4620.
- "การพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ กรมขุนสุพรรณภาควดีที่วัดนิเวศธรรมประวัติ" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 26 882-892.
- "การพระเมรุพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์ แลพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าลาวาวรวงศ์" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 11 ร.ศ.113. 472-475.
- "การพระเมรุมาศท้องสนามหลวง ถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีนาคม พุทธศักราช 2468" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 43 18 เมษายน 2469 209-233.
- "ข้าวทิวังคต สมเด็จพระราชาปิตุลาบรมพงศาภิมุข" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 45 วันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2471 957-958.
- "ข้าวทิวังคต สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิศณุโลกประชานารถ แลเชิญพระศพสู่กรุงเทพมหานคร" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 37 วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2464 1021-1027.
- "ข้าวสิ้นพระชนม์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 38 วันที่ 7 สิงหาคม 2464. 1239-1241.
- "ข้าวสิ้นพระชนม์" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 39 วันที่ 7 มกราคม 2465 2779-2780.
- จดหมายโต้ตอบระหว่างสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์กับหม่อมเจ้าหญิงพิลัยเลขา ดิศกุล. (2512). พระนคร: วัชรินทร์การพิมพ์.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระ. (2470). พระราชดำรัสทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- ดวงจิตร จิตรพงศ์. (2502). หม่อมเจ้าหญิง. ตาลปัตร. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพหม่อมราชวงศ์โต จิตรพงศ์ ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส 4 มี.ค. 2502. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- ดวงจิตร จิตรพงศ์. (2506). พระประวัติ พระนิพนธ์ และภาพฝีพระหัตถ์ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- ดวงจิตร จิตรพงศ์. (2526.). พระประวัติ เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- ดวงจิตร จิตรพงศ์. (2537). พระประวัติ เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์.

กรุงเทพฯ ไร่ไทยเพรส จำกัด.

ดวงจิตร จิตรพงศ์ หม่อมเจ้าหญิง. (2541). ป่าป้อนหลาน. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระชันษาครบ 90 ปี 26 ก.ย. 2541. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2470). ตำนานสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส กับตำนานมโหรีพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมเอื้อน รัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2470. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2505a). เรื่องประวัติวัดมหาธาตุ. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2505b). พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.

ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2507). ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ. พระนคร: กรมศิลปากร.

ดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2530). ความทรงจำของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพฯ อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.

ต้นฉบับ สำนักพิมพ์. (2540). พระบรมราชาธิบายของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เรื่องตำราพระเมรุ. พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และเรื่องสมเด็จพระบรมศพ คือ จดหมายเหตุงานพระเมรุครั้งกรุงเก่า กับพระราชวิจารณ์ของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง. กรุงเทพฯ: บริษัทแปลน พริ้นติ้ง จำกัด.

ทิพากรวงศ์ เจ้าพระยา. (2526.). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

นนทพร อยู่มั่งมี และรัชชัย ยอดพิชัย. (2551). ธรรมเนียมพระบรมศพ และพระศพเจ้านาย. กรุงเทพฯ มติชน.

นริศรานุกัณฑ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. (2506). จดหมายระยะทางไปพิชณโลก. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.

นริศรานุกัณฑ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. (2513). "เรื่องโกศ" ชุมนุมพระนิพนธ์ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. พิมพ์เนื่องในงานฌาปนกิจ คุณหญิงสุน์ อนุพันธ์ดิษฐากร ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 14 พ.ค. 2513. พระนคร: โรงพิมพ์กฤษณปกรณ์.

นริศรานุกัณฑ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. (2514). เรื่องไปชวา ลายพระหัตถ์และบันทึกของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุกัณฑ์ เมื่อคราวเสด็จชวา. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.

นริศรานุกัณฑ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. (2516). จดหมายระยะทางไปมณฑลราชบุรี. กรุงเทพฯ:

- สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 19 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- นริศรานันต์ดิวงษ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาตำราสารานุกรม. (2533). สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 19 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- บุญกร วชิระเจียรชัย. "สถาปัตยกรรมเครื่องยอด "ทรงจอมแห" ว่าด้วยหลักวิชา เส้น รูป และความรู้สึกร่วมกัน: กรณีศึกษา "ยอดบุษบก-มณฑป" ". หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, ฉบับที่ 12 (มกราคม-ธันวาคม 2558): 158-223.
- บุญกร วชิระเจียรชัย. "หลักคิดและกระบวนการขยายแบบมาตราส่วน 1:1 หรือการขยายแบบเท่าจริงในงานสถาปัตยกรรมไทย กรณีศึกษาพระเมรุสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี". หน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, ฉบับที่ 19.1 (มกราคม-มิถุนายน 2565): 124-173.
- ประเวศ ลิ้มปรีงชัย. "เครื่องยอด ในสถาปัตยกรรมไทย". หน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, ฉบับที่ 5 (กันยายน 2550): 14-25.
- ประมวลเอกสารประมวลเอกสารสำคัญเนื่องในการสถาปนาวัดเบญจมาศบพิตรดุสิตวนาราม เล่ม 1. พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล งานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺโฑโชโต ป.ธ.7) ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 25 มีนาคม 2538. (2538). กรุงเทพฯ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ประมวลเอกสารสำคัญเนื่องในการสถาปนาวัดเบญจมาศบพิตรดุสิตวนาราม. พิมพ์เป็นธรรมเนียมบรรณาการเนื่องในงานทำบุญฉลองชนมายุครบ 6 รอบ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ และ พระพรหมจรรย์จารย์ วัดเบญจมาศบพิตรดุสิตวนาราม 5 มิ.ย. 2535. (2535). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พรหมพิจิตร พระ. (2495). พุทธศิลป์ สถาปัตยกรรม ภาคต้น. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- พระเทพวชิรมิต (ฉาย เทียมศิลป์ชัย). ("การนิวัติแห่งสิ่งสร้าง". เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการออกแบบสถาปัตยกรรมไทย, ม.ป.ป. (อัดสำเนา)).
- พีรศรี โปหาทอง. (2548). ช่างฝรั่งในกรุงสยาม : ต้นแผ่นดินพระพุทเจ้าหลวง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มกุฏวิทยาลัย. (2514). พระประวัติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. พิมพ์ในงานมหาสมณานุสรณ์ครบ 50 ปี แต่วันสิ้นพระชนม์ แห่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส 1-7 ส.ค. 2514. พระนคร: มงคลการพิมพ์
- มกุฏเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระ. (2545). ประวัติต้นรัชกาลที่ 6. กรุงเทพฯ มติชน.
- มาถพ อิศรเดช. (2533). สถาปัตยกรรมที่พระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัย

ศิลปากร.

ยี่ม ปัทมทงกูร. (2529). จดหมายเหตุงานพระบรมศพ รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 7 และจดหมายเหตุพระราชพิธีลงทรง. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ฤทัย ใจจงรัก. (2556). สัดส่วนในงานสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ลัดดา ชูชาติ และคนอื่นๆ. (2560). สมุดภาพจดหมายเหตุงานพระเมรุมาศและงานพระเมรุในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

วนิดา พึ่งสุนทร. ("ระเบียบวิธีและการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในปัจจุบัน". หน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 2, 1 (กรกฎาคม 2547): 32-51.).

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม. (2543). ประวัติวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม. พิมพ์เนื่องในงานสมโภชครบรอบ 100 ปี 1 มี.ค. 2543. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2511). พรรณานาฏมโหรีสถานพระนครศรีอยุธยา เอกสารหอหลวง (ฉบับความสมบูรณ์). กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์.

ศิลป พีระศรี. (2487). ทฤษฎีแห่งองค์ประกอบ. พระนคร: กรมศิลปากร.

ศิลป์ พีระศรี. (2553). ศิลปสงเคราะห์พจนานุกรมศัพท์ศิลปะตะวันตก. พระยาอนุমানราชชน แปลเป็นภาษาไทย. ปทุมธานี: มุลินีศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีอนุสรณ์.

ศิลปากร กรม. (2505). "ว่าด้วยคำพระเมรุทอง และพิหารหลวง พิหารราย". ชุมนุมพระบรมราชาธิบายใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม 2 หมวด. พิมพ์พระราชทานแจกในงานศพ พันตรี หม่อมเจ้าไตรทิพสุด เทวกุล ณ เมรุหน้าพลับพลา. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ศิลปากร กรม. (2506). เรื่องพระปฐมเจดีย์ กรมศิลปากรตรวจสอบชำระใหม่. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานประชุมเพลิงศพ คุณแม่วร สาทรพันธุ์ ณ เมรุวัด มกุฏกษัตริยาราม 16 เม.ย. 2506. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวพร.

ศิลปากร กรม. (2512.). เรื่องโคลงถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิพระเจ้าหลวง พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุเรนทร์ และตำหนักแพ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ รองอำมาตย์ ศิริ จรูญเวสม์ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร 30 พ.ย. 2512. พระนคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

ศิลปากร กรม. (2528). เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ. พิมพ์ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง วันที่ 10 มีนาคม 2539. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ศิลปากร กรม. (2561a). พระเมรุมาศสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

กรมศิลปากร.

ศิลปากร กรม. (2561b). สารานุกรมคำศัพท์เนื่องในพระราชพิธีพระบรมศพและพระศพ. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ศิลปากร กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. (2528). งานพระเมรุมาศสมัยรัตนโกสินทร์. พิมพ์ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7 ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง วันอังคารที่ 9 เมษายน พ.ศ.2528 กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

ส.พลายน้อย. (2555). เล่าเรื่องเมืองบางกอกฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.

สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะ. (2533). ประวัติและผลงานสำคัญของพระพรหมพิจิตร. พิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี พระพรหมพิจิตร. กรุงเทพฯ: ศิริมิตรการพิมพ์.

สมคิด จิระทัศนกุล. (2556a). งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยผีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ภาคต้น. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาวิชาการและสร้างองค์ความรู้ สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมคิด จิระทัศนกุล. (2556b). งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยผีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ภาคปลาย. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาวิชาการและสร้างองค์ความรู้ สถาบันศิลปสถาปัตยกรรมไทยเฉลิมพระเกียรติ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมคิด จิระทัศนกุล. (2559a). อภิธานศัพท์ช่างสถาปัตยกรรมไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมคิด จิระทัศนกุล. (2559b). อภิธานศัพท์ช่างสถาปัตยกรรมไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมคิด จิระทัศนกุล. (2559c). อภิธานศัพท์ช่างสถาปัตยกรรมไทย เล่ม 3. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมคิด จิระทัศนกุล. (2559d). อภิธานศัพท์ช่างสถาปัตยกรรมไทย เล่ม 4. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมคิด จิระทัศนกุล. (2546). คติ สัญลักษณ์ และความหมายของซุ้มประตู - หน้าต่างไทย กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

สมภพ ภิรมย์ น.อ., ร. น. (2521). พระเมรุมาศสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์.

สมภพ ภิรมย์ น.อ., ร. น. (2528). พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

สมภพ ภิรมย์ น.อ., ร. น. (2545). ภูฎาคาร. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

สมมตอมรพันธ์ กรม สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัด

ติวงค์ เรียบเรียง. (2514). เรื่องตำนานพระโกศ และหีบบรรดาศักดิ์. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หม่อมทวีวงศ์ ถวัลย์ศักดิ์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 23 ก.พ. 2514. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.

สุรศักดิ์ เจริญวงศ์. (2549). สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ "สมเด็จพระครู" นายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม. กรุงเทพฯ: บริษัทมติชนจำกัด (มหาชน).

หม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒน์ เกษมศรี และรัชณี ทรัพย์วิจิตร. (2540). หนึ่งศตวรรษตึกถาวรวัตถุ. กรุงเทพฯ: ศูนย์นราธิปเพื่อการวิจัยสังคมศาสตร์.

"หมายกำหนดการ พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ณ พระเมรุท้องสนามหลวง พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2471" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 45 วันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2471 444-474.

"หมายกำหนดการที่ 3 พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ณ พระเมรุท้องสนามหลวง พฤษภาคม พระพุทธศักราช 2472" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 46 วันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2472. 554-566.

หลวงวิศาลศิลปกรรม. "พระประวัติงานศิลปกรรมของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์." จันทรเกษม ฉบับที่ 51 มีนาคม - เมษายน 2506, 48-54.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. (4) ศธ.2.1.2.1/58 เรื่องการเตรียมการด้านซึ่งปลูกสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับใช้ในงานพระเมรุที่ท้องสนามหลวง.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ.4/23 เรื่องงานพระศพกรมขุนสุพรรณภาควดีที่บางปิ่น.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ.6/85 เรื่องตรวจการก่อสร้างวัดเบญจมบพิตร.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ.6/101 เรื่องหล่อเหล็กรั้ววัดเบญจมบพิตร และเรื่องรั้วเหล็กทำกำแพงสวนดุสิต.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ.6/114 เรื่องปิ่นนำที่ทำงานในวัดเบญจมบพิตร

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 น.17.6/36 เรื่องหมายกำหนดการพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 น.17.6/38 เรื่องหมายกำหนดการเกี่ยวกับพระศพสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 บ.2/4 เรื่องหนังสือที่ขนามาจากวังบูรพาภิรมย์ เรื่องการพระศพพระเมรุ.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 ว.18/6 เรื่องเงินใช้จ่ายในการพระบรมศพ สมเด็จพระบรมราชินีพันปีหลวง.

หोजดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 ว.18/11 เรื่องการทำพระเมรุถวายพระเพลิง พระบรมศพสมเด็จพระพันปี

หลวง.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 ว.20/1 เรื่องเงินทำศพ ทำเมรุ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 ว.20/24 เรื่องการพระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ.2465-2466.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ค.19/3 เรื่องเงินการศพ การเมรุ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ค.19/3 เรื่องงานพระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ.2471.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ค.19/18 เรื่องเงินการศพ การเมรุ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 บ.1.1/10 เรื่องตั้งกรรมการจัดการพระเมรุ และเงินใช้จ่ายในการพระบรมศพ.

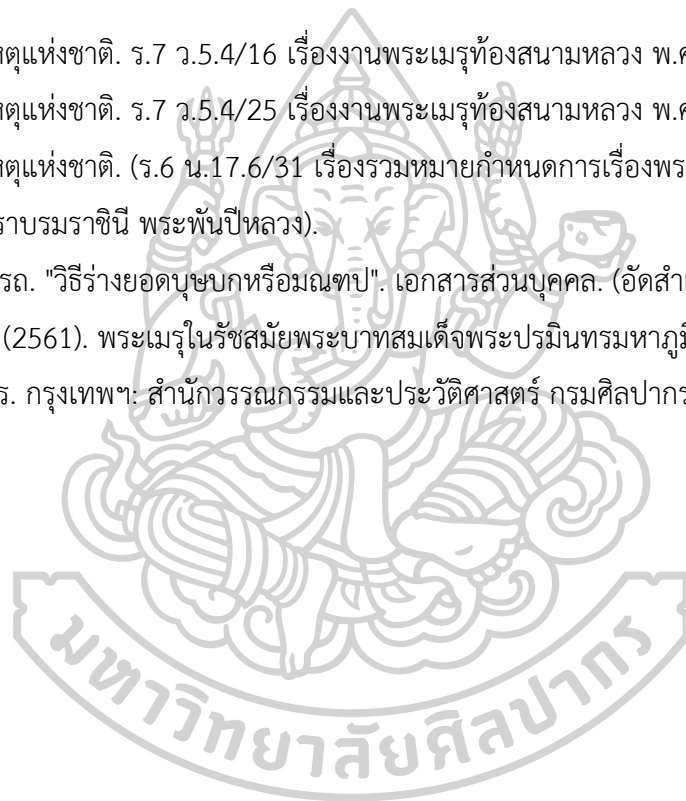
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ว.5.4/16 เรื่องงานพระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ.2471.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ว.5.4/25 เรื่องงานพระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ.2472.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (ร.6 น.17.6/31 เรื่องรวมหมายกำหนดการเรื่องพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี พระพันปีหลวง).

อมร ศรีพจนารถ. "วิธีร่างยอดบุษบกหรือมณฑป". เอกสารส่วนบุคคล. (อัตสำเนา).

อิสริย์ ธีรเดช. (2561). พระเมรุในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	บุญยกร วชิระเสียรชัย
วัน เดือน ปี เกิด	11 กรกฎาคม 2527
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2549 สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (สถาปัตยกรรม ไทย) มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2554 พุทธศาสนมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2559 – ปัจจุบัน ศึกษาต่อปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ประวัติการทำงาน พ.ศ. 2550 – ปัจจุบัน อาจารย์ ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	24/25 แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

